

NUMISMATICKÝ SBORNÍK

---

22 • 2007

Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i./
Centrum medievistických studií Akademie věd
České republiky a Univerzity Karlovy v Praze
ve spolupráci s Českou numismatickou společností

Praha 2007

Numismatický sborník • 22 • 2007

Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i./Centrum medievistických studií
Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze ve spolupráci s Českou
numismatickou společností

Praha 2007

Vědecký redaktor / Executive Editors: PhDr. Jiří Militký (e-mail: militky.jiri@seznam.cz);
Prof. PhDr. P. Sommer, CSc. (e-mail: sommer@arup.cas.cz)

Redakční rada / Editors: PhDr. Eva Kolníková, DrSc.; PhDr. V. Novák, PhD.; MUDr. Z. Petráň;
Mgr. Luboš Polanský; Prof. PhDr. J. Sláma, CSc.; PhDr. E. Šimek, CSc.; PhDr. J. Šmerda, CSc.;
PhDr. Roman Zaoral, PhD.

Redakce / Contact Address: Centrum medievistických studií Univerzity Karlovy a Akademie věd
České republiky v Praze, Jilská 1, 110 00 Praha 1-Staré Město (e-mail: cms@flu.cas.cz)

Recenzoval / Reviewed by: PhDr. Ján Hunka, CSc.

Vyobrazení na přední straně obálky: Ašrafí Muráda III. (1574–1595) z nálezu v Praze na Hradčanech
(text na str. 260–266).

Vydává: Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i./Centrum medievistických studií
Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze ve spolupráci s Českou numisma-
tickou společností

Technická příprava a grafická úprava: Petr Materna

Tisk: ARPA, Dvůr Králové nad Labem

Náklad: 600 výtisků

Objednávky a předplatné / The subscription of the completed volumes should be addressed:
Kosmas s. r. o., Lublaňská 34, 120 00 Praha 2, tel.: +420 222 510 749; e-mail: kosmas@kosmas.cz

© Filosofia, vydavatelství Filosofického ústavu AV ČR, v. v. i., publikace č. 242, Praha 2007

ISBN: 978-80-7007-271-4

NUMISMATICKÝ SBORNÍK • 22 • 2007

Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i./
Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky
a Univerzity Karlovy v Praze
ve spolupráci s Českou numismatickou společností

Vydáno v rámci řešení grantového projektu
„Přemyslovci – budování českého státu“, č. 1QS900090502,
podporovaného GA AVČR

Tento svazek finančně podpořila
stavební společnost Chládek & Tintěra, Pardubice a. s.

Praha 2007

RÍMSKE AES GRAVE Z NĚMČÍC NAD HANOU – PRVÝ NÁLEZ NA MORAVE

Eva KOLNÍKOVÁ – Zdeněk SMRŽ

Roku 2000 bola v Němčiciach nad Hanou, v polohe Pastviská, objavená vzácna rímska republikánska minca – aes grave (tzv. ťažká meď), ako prvý a dosiaľ jediný nález tohto druhu na Morave (ide o detektorový nález, uložený je u nálezcu). V tejto polohe bola zistená laténska osada, ktorá spolu s ďalšími podobnými sídelnými aglomeráciami predstavovala poľnohospodárske zázemie významného výrobného-obchodného centra Keltov v katastri tejto obce, v polohe Zadní dlátka a obce Víceměřice, v polohe Kratiny, v okrese Prostějov (Čižmářová 2004, 257–258; Čižmář 2006, 60–61, 330–332; Čižmář – Kolníková 2006, 261–282; Čižmář, v tlači; Kolníková, v tlači b).

Opis mince

Minca reprezentuje librový as s hmotnosťou 263,50 g, s priemerom 62 mm. Má diskovitý tvar a na obidvoch stranách dobre zachovaný obraz s vysokým reliéfom. Na averze mince je dvojhľavý boh – Janus, na reverze predná časť lode – prora smerujúca vľavo. V hornej časti obrazu je znak I, ktorý znamená, že minca reprezentuje rímsku libru (obr. 1; tab. 1:1). Ide o typ, ktorý je v katalógu M.-H. Crawforda evidovaný pod č. 36/1 a datovaný je do rokov 225–217 pr. Kr. (Crawford 1974). Novoobjavený exemplár aes grave patrí k najstarším liatym republikánskym minciam.

Výskyt v severnom strednom Podunajsku

Nálezy najstarších republikánskych mincí sú v oblastiach na sever od stredného Dunaja celkom zriedkavé. Keď bolo v roku 1961 aes grave objavené v Nitre (Kolníková 1964a, 391–408; Kolníková 1964b, 129–131), predstavovalo unikátny nálezový exemplár nielen na Slovensku, ale v celej stredodunajskej oblasti. Už vtedy sa očakávalo, že by sa podobný nález mohol zopakovať. Najmä v rovnakých nálezových súvislostiach ako nitriansky exemplár, ktorý bol objavený v laténskej osade v polohe Martinský vrch, v jednom z obydľí (č. 36), spolu s keltskými striebornými mincami (obr. 2; tab. 1:2). Priamo v objekte 36 boli okrem aes grave nájdené ďalšie dve mince: tetradrachma – typ s lýrovitým znakom – 11,59 g, 19 mm (obr. 2:2) a obol s postavou podobnou Athene Alkidemos – 0,967 g, 8 mm (obr. 2:3). V nevelkej vzdialenosti od tohto obydľia bola nájdená keltská minca, obol typu lýra/triskeles – 0,85 g, 11 mm (Kolníková 1964a, 397–399), ako aj zlomok galského „potinu“ (pravdepodobne ide o typ „s manekýnom“ – Allen 1995, č. 314) – 0,945 g, 16,3 mm (obr. 2:4; táto minca sa neuvádza v prvom zverejnení nálezového súboru, pretože bola zistená až neskôr medzi zlomkami keramického materiálu, pozri Kolníková, v tlači a). Na tomto nálezisku sa okrem mincí nachádzali aj iné archeologické nálezy (zlomky hlinených nádob a skleného náramku), ktoré prispievajú k jeho časovému zaradeniu do 1. pol. 2. stor. pr. Kr., no dosiaľ neboli zverejnené (publikáciu pripravuje K. Pieta). Od nálezu nitrianskeho aes grave uplynulo síce takmer 40 rokov, no dnes možno so satisfakciou konštatovať, že podobný objav sa predsa len zopakoval, tentokrát na Morave, v Němčiciach nad Hanou.

Nitrianske aes grave patrí takisto ako němčický exemplár k najstarším medeným

Obr. 1. Aes grave z Němčíc nad Hanou – Pastvísk (1:1).

liatym republikánskym librovým asom. Aj na averze tohto je dvojhlavý boh – Janus a na reverze lodná prora, ktorá je však na rozdiel od nĕmĕckĕho asu orientovaná vpravo (typ *Crawford 1974, 35/1*). Nitrianske aes grave sa od nĕmĕckĕho líši aj hmotnosťou. Zatiaľ ĕo nĕmĕckĕj exemplár váži 263,50 g, nitriansky je ľahší, má 239,42 g, i keď priemer obidvoch je rovnaký – 62 mm. Na rozdiel od dobre zachovanĕho nĕmĕckĕho asu nitriansky je silne skorodovaný, stáročia bol zrejme uložený v agresívnejšom, pravdepodobne vlhšom prostredí, ĕo spôsobilo aj úbytok jeho hmotnosti. R. Thommsen, ktorý sa koncom 50. a na začiatku 60. rokov minulĕho storoĕia zaoberal analýzou vĕsnorepublikánskych mincí (*Thommsen 1957; Thommsen 1961a; Thommsen 1961b*) a jeho závery sa v numizmatickom výskume dodnes rešpektujú, uvádza priemernú hmotnosť v tom ĕase známych 1168 asov s prorou vpr. 267,87 g a 80 exemplárov s prorou vl. (tu ŕažšia a ľahšia skupina) ŕažšej skupiny 269,79 g (*Thommsen 1961b, 28*).

Na základe Thommsenovej chronológie tohto druhu mincí bolo nitrianske aes

grave pri jeho zverejnení v 60. rokoch minulého storočia datované do rokov 235–220 pr. Kr. (*Kolníková 1964a*, 394). V tomto príspevku uvádzame datovanie M. H. Crawforda, ktorý ho presnejšie do rokov 225–217 pr. Kr. (*Crawford 1974*, 148).

Obrazová symbolika a časové relácie

Dvojaká orientácia lodnej prory na reverze aes grave (obr. 3) sa vysvetľuje redukciami hmotnosti rímskej libry. Podľa časti bádateľov po zavedení tejto série aes grave roku 235 pr. Kr. bola prora na asoch najprv orientovaná vľavo. V priebehu 2. púnskej vojny, ktorú Rimania viedli s Kartágom v rokoch 218–211 pr. Kr., aby ovládli západné Stredomorie, hospodárske dôvody spôsobili semilibrovú až kvadrantnú redukciiu hmotnosti libry. Librový hmotnostný štandard bol v Ríme obnovený po jej víťaznom skončení a na znak týchto zmien bola prora otočená doprava. Takýto názor zastával najmä H. Mattingly (*Mattingly 1945*, 71–72), prevzali ho aj ďalší bádatelia. Významné miesto medzi nimi zaujal F. Křížek, ktorý sa kvalifikovane zapojil do riešenia tejto problematiky v tom čase ako jediný československý bádateľ (*Křížek 1955*; *Křížek 1956*).

Odlíšny názor v svojich prácach prezentoval R. Thommsen. Tento autor tvrdí, že po zavedení sérií aes grave s prorou roku 235 pr. Kr. boli naraz vydávané obidva druhy librových asov, t. j. s prorou vpravo i vľavo. Najprv to však bola séria s prorou vpravo, o niečo neskôr s prorou vľavo. Druhá séria bola vydávaná v dvoch hmotnostných skupinách – ťažšia s hmotnosťou 269,79 g, ľahšia 236,10 g. Redukciu hmotnosti libry tento autor spája s hospodárskymi problémami rímskeho štátu v dôsledku vojen, ktoré viedol najmä na severe Itálie (*Thommsen 1961b*, 263–264).

Loďná prora na reverze aes grave sa považuje za symbol súvisiaci s pozíciou Ríma ako štátu nielen s pozemskou, ale aj námornou vojenskou silou. Predpokladá sa, že ju získal po víťazstve nad Kartágom v 1. púnskej vojne, v bitke pri Aegatských ostrovoch roku 241. Dovtedy Rím nemal dôvod použiť v mincovníctve túto symboliku. Na tomto základe sa začiatok vydávania mincí s prorou datuje do rokov 240–239 (*Křížek 1956*, 55), resp. k roku 235 (*Thommsen 1961b*, 169–170). V katalógu M.-H. Crawforda sú série aes grave s prorou vpravo i vľavo datované do rokov 225–217 pr. Kr. (*Crawford 1974*, 148). Tento autor neprpisuje orientácii prory väčší význam než len všeobecné zdôraznenie námornej sily rímskeho štátu (*Crawford 1974*, 718, pozn. 6; k tomu: *Kurz 1995*, 37).

Umiestnenie dvojhľavého božstva na prednú stranu mincí s prorou sa takisto dáva do súvisu s udalosťami 1. púnskej vojny. Dvojhľavý boh – Janus, s pohľadom na východ i na západ, sa považoval za božstvo vojny a mieru. Bol tiež ochrancom vchodov, ochraňoval mestskú bránu Ríma. Táto bola v čase vojny otvorená, aby sa do mesta mohli z bojov vrátiť vojaci, v čase mieru bola uzavretá (*Encyklopedie antiky 1973*, 260–261; k symbolike na aes grave pozri aj *Kurz 1995*, 35–37).

Naliehavejšie ako symbolika, ktorá charakterizuje librový as z Němčíc nad Hanou, sa javí vysvetlenie dôvodu jeho výskytu na tejto lokalite. Ide o hľadanie odpovede na otázku prečo, za akých okolností a kedy sa táto minca dostala do keltského prostredia, na územie dnešnej Moravy. Rovnaké problémy nastolil už aj nitriansky nález librového asu s prorou na začiatku šesťdesiatych rokov minulého storočia (*Kolníková 1964a*).

Kelti a včasnorímske mince

Vzhľadom na objav obidvoch exemplárov (němčického i nitrianskeho) v laténskom nálezovom kontexte je zrejmé, že za ich výskytom v severnom stredodunajskom pries-

tore treba hľadať prítomnosť Keltov. Pri interpretácii nitrianskeho aes grave sa pozornosť upriamila na politické udalosti súvisiace s históriou Keltov, ktorí sa už okolo roku 400 pr. Kr. usadili v hornej Itálii, v poriečí Pádu. Keďže Rimania neboli spokojní s ich prítomnosťou v tejto oblasti, najmä kvôli keltským vojenským výpadom do vnútrozemia Itálie a drancovaniu rímskych území (roku 387 Kelti napadli mesto Rím), snažili sa ich odtiaľ vytlačiť. Aj napriek rozhodujúcej porážke Keltov Rimanmi v bitke pri Telamone roku 225 sa severoitalské územie pod rímsku nadvládu dostalo až v rokoch 191–190 pr. Kr. (*Filip 1956*, 20–22, tu príslušná literatúra). Výrazne k tomu prispelo aj víťazstvo Rimanov nad Hanibalom v 2. púnskej vojne, ktorá sa skončila roku 211 pr. Kr. Po nej mohli Rimania sústrediť všetky vojenské sily na pacifikáciu pomerov v severnej Itálii.

Nárast rímskeho tlaku proti Keltom sa považuje za hlavnú príčinu skutočnosti, že keltské skupiny opúšťali hornoitalské územie a podľa svedectva Strabóna (*Strabón, Geographica V*, 213) tiahli severovýchodným smerom, k strednému Dunaju, kde sa pripojili k príbuzným súkmeňovcom, Tauriskom. Uvažuje sa, že vtedy sa dostali až na dnešné české územie (*Filip 1956*, 238; *Castelin 1965*, 113–116). Tento názor sa opiera aj o nálezy zlatých mincí s Athenou Alkidemos, ktoré Kelti razili na českom, či moravskom území podľa strieborných, údajne hornoitalských prototypov (*Pink 1936*, 18–19). Keďže v Nitre bola spolu s aes grave objavená aj drobná strieborná minca s Athenou Alkidemos (*Kolníková 1963*), Strabónova informácia o príchode hornoitalských Keltov na sever od stredodunajskej hranice sa v tomto svetle javila ako prijateľná (*Kolníková 1964a*, 397–398). Do úvahy sa brala aj v prameňoch uvádzaná výrazná účasť Keltov v armáde kartaginských vojvodcov v púnskych vojnách. V 2. púnskej vojne bojovali Kelti na Hanibalovej strane v predných líniiach. Kartaginci nimi dopĺňovali veľké straty svojich bojovníkov pri prechode cez Alpy (*Filip 1956*, 24; tu ďalšia literatúra). Antické pramene uvádzajú, že v bitke pri Kannách roku 216 zahynulo 4000 keltských bojovníkov (*Antika v dokumentech 1961*, 82). Nie je teda vylúčené, že aj Hanibalov neúspech v 2. púnskej vojne bol príčinou, že sa časť keltských žoldnierov pripojila k prúdu vystaňovalcov z hornej Itálie do stredodunajského priestoru, pravdepodobne v 1. pol. 2. stor. pr. Kr. Nález rímskeho aes grave v Nitre sme preto posudzovali v tomto kontexte. Keďže išlo vtedy o ojedinelý exemplár uvažovali sme, že v keltskom prostredí mohol predstavovať len predmet pamiatkového, či spomienkového charakteru, bez peňažnej funkcie. Nevylúčili sme, že mohol zohrávať aj určitú kultovú úlohu, keďže v keltskom náboženstve boli uctievané dvoj- i viachlavé božstvá. Nitriansky exemplár sme aj z týchto dôvodov nespájali s rímsko-keltským obchodom (*Kolníková 1964a*, 395).

Reakcie na tento názor boli u časti odborníkov značne kritické až odmietavé. Problém spočíval na jednej strane v datovaní prísunu aes grave do stredodunajského priestoru do 1. pol. 2. stor. pr. Kr., na druhej strane v hľadaní súvislosti s hornoitalskými Bójmi (*Woźniak 1967*, 182–185; *Kurz 1984*, 75–83; *Mielczarek 1989*, 43–44).

Čas a príčiny výskytu

Prísun aes grave do keltského sídelného prostredia na území dnešnej Nitry sme pri jeho interpretácii predpokladali teda v 1. pol. 2. stor. pr. Kr. – jednak s prihliadnutím na Strabónovu informáciu o pohybe hornoitalských Bójov po roku 190 pr. Kr., jednak v súvisi so spoluobjavenou drobnou striebornou mincou typu Athena Alkidemos (*Kolníková 1964a*, 396). Do tohto časového úseku datujeme dnes aj aes grave z Némčíc

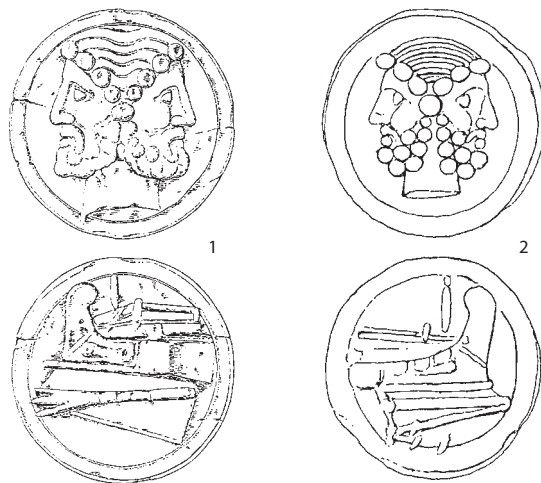

Obr. 2. Súbor mincí z laténskeho objektu 36 z Nitry – Martinského vrchu: 1. včasnorepublikánsky librový as s prorou vpr.; 2. keltská tetradrachma typ jazdec – lýra; 3. keltská drobná minca s Athenou Alkidemos; 4. zlomok galskej potinovej mince; 5. keltská minca typ triskeles – lýra (č. 1–5 zväčšené).

nad Hanou – Pastvísk, a to najmä vzhľadom na súbor mincí objavený v areáli výrobnobchodného centra na tomto nálezisku, v polohe Zadní dlátka a Kratiny.

Niektorí autori však takéto datovanie už v súvisi s aes grave z Nitry považovali za nereálne, príliš skoré. Domnievali sa, že pravdepodobnejšou dobou prísunu je koniec tretej, resp. posledná štvrtina 2. stor. (Woźniak 1967, 183), prípadne až prelom 2. a 1. stor. pr. Kr. Do tohto obdobia dávali aj spolunájdene keltské mince (Kurz 1984, 80). Takýto postoj k uvedenému problému však vyplýval najmä z akceptovania chronologickej schémy keltského mincovníctva R. Paulsena a K. Pinka (Paulsen 1933; Pink 1936), resp. K. Castelina (Castelin 1965), ktorá sa ale už v tom čase javila ako problematická. Po rokoch oprávnenosť skoršieho datovania prísunu aes grave do severného stredného Podunajska potvrdil najmä súbor keltských a iných antických mincí z laténskeho výrobnobchodného centra v Němčiciach nad Hanou. Mince, ktoré sú v ňom zastúpe-

Obr. 3. 1. Aes grave, librový as s prorou vľavo (Němčice nad Hanou – Pastvická); 2. Aes grave, librový as s prorou vpravo (Nitra – Martinský vrch).

né, jednoznačne patria do obdobia vymedzeného polovicou 3. až začiatkom 2. polovice 2. stor. pr. Kr. (Kolníková 2006). No nielen mince, ale aj ostatné archeologické nálezy dovoľujú predpokladať existenciu tejto centrálnej osady v laténskej dobe B2–C1/2, teda medzi stredom 3. až stredom 2. stor. pr. Kr., k jej zániku došlo krátko potom (Čížmář – Kolníková 2006, 267). V období najväčšieho rozmachu tohto centra v 1. polovici 2. stor. pr. Kr. možno počítať aj s hospodárskou prosperitou okolitých osád, teda aj tej, ktorá sa v Němčiciach nad Hanou rozkladala v polohe Pastvická. Pravdepodobne vtedy sa sem dostalo aes grave – librový as s prorou, ktorý je predmetom tohto príspevku.

Kritici interpretácie nálezu aes grave z Nitry argumentovali aj „neoprávneným“ hľadaním jeho súvisu s pohybom hornoitalských Bójov k strednému Dunaju na základe Strabónovej správy, poukazujúc na nespoľahlivosť jeho údajov (Kurz 1984, 76–79). S odstupom času sa táto kritika znásobila po analýze Strabónových údajov, ktorú realizoval G. Dobesch. Tento autor odmietol hypotézu o odchode Bójov z hornej Itálie k strednému Dunaju po ich porážke Rimanmi. Okrem iných argumentov vyslovil názor, že ide o Strabónov omyl, ktorý súvisí so zámienou hornoitalských Bójov s hercynskými. Títo sa k strednému Dunaju presunuli z dnešného českého územia po zrážke s germánskymi Kimbrami okolo roku 114 pr. Kr. (Dobesch 1993, 9; pozri k tomu aj Kurz 1984, 76, 79).

Aj keď pri vysvetľovaní pôvodu nálezov aes grave v strednom Podunajsku treba brať uvedené výhrady do úvahy, problém príchodu časti hornoitalských Bójov k strednému Dunaju, resp. až na dnešné české územia, nie je však ani týmto konštatovaním definitívne doriešený. Predpokladá sa totiž, že tunajší Bójovia razili svoje zlaté mince s Athenou Alkidemos podľa strieborných hornoitalských bójskych prototypov. Malo to byť v čase odchodu Bójov z hornej Itálie (k tomu Kolníková 2006, 13–19). K riešeniu tohto problému prispievajú aj nové analýzy týchto mincí (pozri napr. Ziegeaus 1997, 216; Hildebrandt 2001, 7–28) a najmä ďalšie mincové nálezy. V poslednom čase sa totiž v stredodunajskom priestore, na dnešnej Morave, nečakane rozrástol aj počet nálezov včasorepublikánskych mincí, ktoré opätovne a viac ako predtým dokumentujú kontakty medzi Apeninským polostrovom a stredodunajským regiónom.

Prehľad moravských nálezov

Donedávna bol výskyt včasnorepublikánskych bronzových mincí na Morave a vôbec v severnom stredodunajskom priestore minimálny. V poslednom čase sa ich počet výrazne rozšíril, práve vďaka novým moravským nálezom. Najviac včasnorepublikánskych mincí je z priestoru nemeckého laténskeho výrobného-obchodného centra (6), ďalší nález je z laténskej osady v obci Ptení (1), numizmatické oddelenie Moravského zemského múzea eviduje nález z Rosic (1) a z archeologického výskumu neskorolátenského oppida Staré Hradisko pochádza ďalší nálezový exemplár (1). Do úvahy sa tu nebrali strieborné republikánske denáre, ktoré, ak neboli objavené v archeologickom kontexte a ide iba o náhodné objavy, nemusia súvisieť s keltským osídlením územia, ale s neskoršími historickými procesmi. V súčasnosti ide na Morave o tieto nálezy včasnorepublikánskych bronzových mincí:

Němčice nad Hanou – Viceměřice (okr. Prostějov)

Poloha Zadní dlátka a Kratiny; jednotlivito objavené mince v priestore laténskeho výrobného-obchodného centra (Čižmář – Kolníková 2006):

- Triens z rokov 225–217 pr. Kr. (Crawford 1974, č. 35/3a). Na averze má hlavu Minervy v korintskej prilbe orientovanú vľavo a na reverze lodnú proru obrátenú vpravo. Na obidvoch stranách na spodnej strane obrazu sú štyri krúžky označujúce nominálnu hodnotu mince, na averze však nie sú zreteľné. Hmotnosť má 94,831 g, priemer 45,5 mm (obr. 4:2; tab. 1:3).
- Uncia z rokov 217–215 pr. Kr. (Crawford 1974, č. 38/6). Na averze má hlavu Romy v prilbe otočenú doľava, na reverze proru vpravo. Na obidvoch stranách tohto nominálu je znak hodnoty – krúžok, na našom exemplári sa zachoval len na reverze. Minca nie je totiž úplná, cca tretina z nej chýba. Tým je poznačená aj hmotnosť mince – 9,366 g. Priemer má 25 mm (obr. 4:1; tab. 1:4).
- As z obdobia po roku 211 pr. Kr. (Crawford 1974, č. 56/2). Na averze je dvojhlavý boh – Janus, na reverze prora vpr. Na obidvoch stranách mince je znak hodnoty I, na reverze, pod lodnou prorou, je nápis ROMA. Hmotnosť tejto mince je 27,592 g, priemer 29,6 mm. (obr. 4:6; tab. 1:5).
- Semis datovaný do obdobia po roku 211 pr. Kr. (Crawford 1974, č. 56/3). Na averze má ovenčenú hlavu Saturna otočenú vpravo, na reverze lodnú proru orientovanú vpravo, pod ňou je nápis ROMA. Na obidvoch stranách písmeno S označuje nominálnu hodnotu mince. Hmotnosť mince je 26,092 g, priemer 32 mm (obr. 4:3; tab. 1:7).
- Triens s hlavou Minervy vpr. a s prorou vpr. datovaný k roku 211 pr. Kr. (Crawford 1974, č. 56/4). Na obidvoch stranách nominálnu hodnotu mince označujú štyri krúžky. Hmotnosť mince je 4,741 g, priemer 20,2 x 25,3 mm (obr. 4:5; tab. 1:8).
- Triens (torzo, cca 1/3 mince), z hlavy Minervy sa na averze zachovala len prilba a 3 krúžky. Na reverze je časť prory vpr. a posledné dve písmená nápisu ROMA. Pravdepodobne ide o nominál razený po roku 211 pr. Kr. (Crawford 1974, č. 56/4). Hmotnosť torza je 6,097 g, priemer 24 mm (obr. 4:4; tab. 1:9).

Ptení (okr. Prostějov)

Náhodný (detektorový) nález, na lokalite bolo už v minulosti zistené laténske osídlenie (Čižmář 2002a; Čižmářová 2004, 290–292):

- As, datovaný do obdobia po roku 211 pr. Kr. (Crawford 1974, č. 56/2). Na averze

mince je Janus, na reverze lodná prora vpr. a znak I. Hmotnosť mince je 31,363 g, priemer 32 mm (obr. 4:7; tab. 1:6).

Rosice (okr. Brno-venkov)

Poloha Okrouhlík, náhodný nález 1984 zaznamenaný v prírastkovej knihe Numizmatického oddelenia Moravského zemského múzea v Brne pod č. A 237 (za informáciu ďakujem M. Čižmárovi), nepublikovaný:

- Triens, vydaný po roku 211 pr. Kr. (*Crawford 1974*, č. 56/4), pravdepodobne na averze s hlavou Minervy a na reverze s prorou. Nevyobrazený (tab. 1:10).

Staré Hradisko, obec Malé Hradisko (okr. Prostějov)

Nález (1983) počas archeologického výskumu neskorolátenského oppida (vo východnom predhradí, v kultúrnej vrstve), ktoré je datované do obdobia od 2. pol. 2. do pol. 1. stor. pr. Kr. – LTC2/LTD1 (*Čižmář 1993*, 417; *Čižmář 2002b*, 313, obr. 16:1). Vznik tohto hradiska sa predpokladá po zániku latenského centra v Nēmčiciach nad Hanou (*Čižmář – Kolníková 2006*, 267):

- Kvadrans, datovaný do roku 133 pr. Kr., ako jeho vydavateľ sa uvádza P. Calpurnius Lanarius (*Crawford 1974*, č. 247/3). Na averze je nezreteľná hlava (Roma?) vpr., na reverze lodná prora vpr., na ktorej stojí lodivod a Viktória. Na bočnej strane lode je nápis ROMA, v hornej časti mince je slabo zreteľný nápis P. CALP. Hmotnosť mince 4,558 g (obr. 5; tab. 1:11).

Moravské nálezy a Jantárová cesta

Nálezy včasnorepublikánskych bronzových mincí z Moravy (prehľad na tab. 1) dopĺňujú doterajší pohľad na príčiny a na dobu ich frekvencie v severnom stredodunajskom priestore. Prispieva k tomu aj ich koncentrácia na pôde i v okolí latenského výrobo-obchodného centra Nēmčice nad Hanou, na strednej Morave, na dôležitom úseku tzv. Jantárovej cesty. Tento fakt naznačuje predovšetkým smer, ktorým včasnorímske mince prúdili do severodunajského priestoru. Je všeobecne známe, že to bola Aquileia, od roku 181 pr. Kr. významné rímske emporium na severojadranskom pobreží, ktoré sprostredkovalo kontakt južnej Európy so stredo- i severoeurópskym regiónom. Donedávna sa jej význam spájal predovšetkým s dobou rímskeho cisárstva, kedy viedla z Aquilei obchodná cesta, neskôr nazvaná Jantárovou, cez antickú Emonu (dnešnú Ljubljanu), Savariu (dnešné maďarské mesto Szombathely) do Carnunta (Rakúsko, Petronell, Bad Deutsch-Altenburg). Z Carnunta jedna jej vetva prekračovala Dunaj pri Devíne (Bratislava-Devín), popri toku Moravy smerovala k baltskému pobrežiu, k náleziskám a trhom s jantárom (*Wielowiejski 1980; Wielowiejski 1996*). Nové moravské nálezy včasnorepublikánskych, ale aj ďalších s nimi súčasných mincí dokumentujú, že obchodný, resp. aj iný kontakt antického sveta s barbarskými oblasťami sa po nej realizoval už dávno pred príchodom Rimanov do stredného Podunajska (*Mielczarek 1989*, 43; *Woźniak 1996*, 7–9; *Čižmář 2002*, 221). Za výrazný dôkaz kontaktov sever-juh (a opačne) v storočiach pred zmenou letopočtu sa považuje nález z Pustějova (okr. Nový Jičín) na severnej Morave, ktorý okrem gréckej mince razenej pre juhoitalské Bruttium (Locri Epizephyrii) v rokoch 350–268 pr. Kr. obsahoval aj kúsok jantáru (*Nálezy I/2*, 205, č. 834 – tu staršia literatúra; pozri aj *Mielczarek 1989*, 40, 45; *Čižmářová 1996*, 179). V konečnom dôsledku túto skutočnosť okrem mincí, najmä na Morave, dokladajú aj iné archeologické nálezy, s pôvodom na území dnešnej severnej Itálie a Slovinska (*Čižmář*

Obr. 4. Včasnorepublikánské bronzové mince z moravských nálezisk: 1.–6. Němčice nad Hanou, Zadní dlátka a Kratiny; 7. Ptení (1:1).

Tab. 1. Včasnorepublikánske bronzové mince – nálezy na Morave (M) a na Slovensku (S); (náleziská sú usporiadané chronologicky).

Por. č.	Nálezisko	Kr.	Nominál	Hm. g	Datovanie	Crawford 1974	Obr.
1	Němčice n. H.	M	librový as	263,50	225–217	36/1	1:1
2	Nitra	S	librový as	239,42	225–217	35/1	2:1
3	Němčice n. H.	M	triens	94,831	225–217	35/3a	4:2
4	Němčice n. H.	M	uncia	9,366	217–215	38/6 – torzo	4:1
5	Němčice n. H.	M	as	27,592	po 211	56/2	4:6
6	Ptení	M	as	31,363	po 211	56/2	4:7
7	Němčice n. H.	M	semis	26,092	po 211	56/3	4:3
8	Němčice n. H.	M	triens	4,741	po 211	56/4	4:5
9	Němčice n. H.	M	triens	6,097	po 211	56/4	4:4
10	Rosice	M	triens	?	po 211	56/4	–
11	Staré Hradisko	M	kvadrans	4,558	133	247/3	5:1

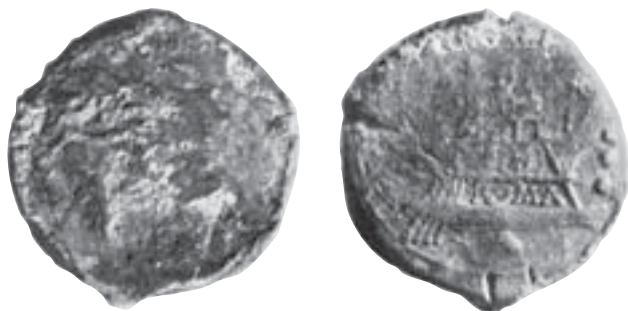
2002a, 218–219; Čižmář 2005, 100). Dôležitosť moravského úseku Jantárovej cesty zvyrazňuje aj fakt, že mimo neho, od brehov Moravy na východ i na západ (Slovensko, Česko) sú nálezy včasnorepublikánskych a s nimi súčasných mincí celkom zriedkavé (pozri *Nálezy I/2*, 89–91; *Nálezy I*, 65–69; ale napr. aj *Militký* 1995, 39, 57; *Minarovičová* 1992, 135).

Cesta, ktorou sa včasnorepublikánske mince dostali na Moravu prechádzala teda cez Aquileiu, odkiaľ smerovala ďalej na sever. V Aquilei sa zrejme zbíhali obchodné trasy nielen zo severu Itálie, ale aj z ostatných častí Apeninského polostrova, či zo vzdialenejších obchodných stredísk vtedajšieho sveta. Naznačujú to mince zastúpené v nálezoch z moravského laténskeho výrobného–obchodného centra Němčice nad Hanou.

Podobné zloženie ako němčický mincový súbor majú aj hromadné nálezy z východojadranského pobrežia, z dnešného Chorvátska (Baška, Gračac, Mazin – *Mirnik* 1981, č. 20a, 24, 76) i z Bosny-Hercegoviny (Vrankamen – *Mirnik* 1981, č. 93), z územia v tom čase osídleného keltsko-ilýrskym obyvateľstvom. Zrovnanie obsahu týchto prijadranských hromadných nálezov a němčického súboru naznačuje, že výrobného–obchodného centrum Němčice udržiavalo kontakt aj so severojadranskými oblasťami. K problematike tunajších depotov sa vo viacerých príspevkoch vyjadril K. Kurz (*Kurz* 1969; *Kurz* 1970; *Kurz* 1974). Najmä na depot z Mazinu sa odvolával pri datovaní aes grave z Nitry a na tomto základe jeho prísun do stredodunajskej oblasti predpokladal až na prelome 2. a 1. stor. pr. Kr., resp. aj neskôr. Do tohto obdobia je totiž datované ukrytie mazinského súboru (*Kurz* 1984, 78), a to najmä na základe najmladších v ňom zastúpených mincí z doby vlády Ptolemaia X. Sotera, z rokov 116–80 pr. Kr. (*Kurz* 1974, 157–158). Pozrime sa však na tento problém vo svetle nálezov mincí z Němčíc nad Hanou.

Mazin a Němčice nad Hanou

Hromadný nález z Mazinu, objavený roku 1896, obsahoval približne 1411–1417 (údaje o počte sa líšia) antických platidiel. Zastúpené v ňom bolo včasnorepublikánske aes rude (surové, neforemné hrudky medi), aes signatum (signované medené tehly) a aes grave (ťažká meď – liate okrúhle peniaze), mince iné italské, kartaginské, numidské, ptolemaiiovské, ako aj zlomky šperkov (*Kurz* 1969, 29–30, pozn. 9 – tu upozornenie, že najprehľadnejší výpočet zastúpených druhov poskytuje *Bahrfeldt* 1901). Aes grave v tomto súbore reprezentujú dva librové asy s prorou. Súbor sa však nepodarilo zachrá-

Obr. 5. Staré Hradisko, kvadrans z roku 133 pr. Kr.

niť celý, čo výrazne limituje jeho historickú výpoveď. Väčšina zachránených mincí je uložená v Archeologickom múzeu v Záhrebe (*Mirnik 1981, 46*). Jeho zverejneniu a analýzam sa venovali mnohí bádatelia. Viacerí sa zhodli v názore, že bol do zeme ukrytý na prelome 2. a 1. stor. pr. Kr. alebo na začiatku 1. stor. pr. Kr. (prehľad názorov *Kurz 1984, 78*; pozri aj *Mirnik 1981, 45–46*). K takémuto datovaniu sa priklonil aj K. Kurz (*Kurz 1974, 155–159*), zároveň kritike podrobil závery M. H. Crawforda, jediného autora, ktorý tento komplex zaradil už do obdobia rokov 208–150 pr. Kr. (*Crawford 1969, 78, č. 142*). K. Kurz Crawfordovi vyčíta, že jeho datovanie nie je korektné, pretože bral do úvahy najmä staršie rímske komponenty tohto súboru. Upozorňuje, že sú v ňom zastúpené aj z chronologického hľadiska dôležité ptolemaiovské mince, a to vyššie spomínané razby Ptolemaia X. Sotera (116–80 pr. Kr.). Na základe týchto mincí sa ukrytie mazinského súboru datuje o viac ako pol storočia neskôr, než sa domnieval M. H. Crawford. Podľa K. Kurza neskoršie datovanie potvrdzujú aj šperky, ktoré boli súčasťou mazinského súboru (*Kurz 1974, 157–158, tu odvolávka na prácu Marić 1971*; podľa informácie M. Čižmáňa sa v súčasnosti datovanie šperkov prehodnocuje).

Do rovnakého obdobia sú zaraďované aj ďalšie hromadné nálezy s obsahovou štruktúrou podobnou Mazinu: napr. z Bašky (*Borić-Brešković – Popović 2006, č. 25*), Gračacu či Vrankamenu (*Mirnik 1981, č. 20a, 24, 93*). Všetky obsahovali okrem včasnorímskych platidiel (aes rude, aes signatum a aes grave) početné bronzy z Egypta, Karthága, Numídie a z iných antických oblastí. Sotva ide o náhodu, že takmer všetky druhy týchto mincí boli objavené aj v laténskom výrobnobchodnom centre Nĕmčice nad Hanou (*Čižmář – Kolníková 2006, 278*), resp. aj na iných moravských náleziskách (*Kolníková 2007*). Súbor z Nĕmčíc nad Hanou sa však od prijadranských depotov líši tým, že v ňom (dosiaľ?) chýbajú numidské mince Massinisu (205–148), Micipsu (148–118) a ďalších numidských kráľov. Poukazuje to na fakt, že medzi týmito súbormi sú isté časové rozdiely. Nĕmčice zrejme zanikli skôr, než sa na pôdu tunajšieho výrobnobchodného centra mohli dostať numidské mince. V tezurácii antických mincí vo východojadranských obchodných centrách sa však naďalej pokračovalo. Numidské mince sa do stredoeurópskeho prostredia dostali pravdepodobne až v neskorolatónskom období, v 2. pol. 2. stor. pr. Kr. – svedčí o tom ich početný výskyt v areáli oppida Stradonice (*Mielczarek 1989, 153–154, č. 47, tu prehľad pôvodnej literatúry; za informáciu o numidských minciach z tohto náleziska ďakujem J. Militkému*). Prijadranské, dlhodobo vytvárané depoty (kmeňové poklady, obchodné pokladnice, surovinové sklady, či votívne súbory?), v ktorých sa numidské mince vyskytli, boli ukryté až okolo prelomu 2. a 1. stor. pr. Kr., resp.

aj neskôr (je však otázne, či v súbore z Mazinu skutočne boli zastúpené mince Ptolemaia X., pri výpočte zastúpených druhov I. Mirnik totiž tieto uvádza s otáznikom – *Mirnik 1981*, 46).

Treba tiež podotknúť, že mince západného pôvodu (Etruria, Rímska republika, Kampania, Brutium, Kalabria, Lukania, Sicilia, Egypt, Kartágo, Massalia) objavené v Nēmčiciach nad Hanou tvoria chronologický celok, ktorého horná hranica neprekračuje stred 2. stor. pr. Kr. – najmladšími razbami sú tu alexandrijské mince Ptolemaia VI. z rokov 180–176 pr. Kr. (*Kolníková 2006*, 46–47, tab. 11).

Podobná štruktúra súboru mincí z Nēmčíc nad Hanou a prijadranských depotov naznačuje, že majú rovnaký pôvod. V prvom i druhom prípade ide o výsledok dvojsmerných kontaktov – zo severnej Itálie, ale aj z juhu, z Dalmácie. Severoitalský smer dokladajú najmä včasnorepublikánske, resp. aj iné italské mince (v nēmčickom súbore je napr. zastúpená drobná etruská minca mesta Peithesa – *Kolníková 2006*, 46, pozn. 20). Južnú trasu, cez Dalmáciu, dokumentujú severoafrické mince – kartaginské, numidské, ptolemaiovské. Obidve trasy sa zrejme v Aquilei napájali na Jantárovú cestu (*Mielczarek 1989*, 112–115). K. Kurz pri hodnotení nálezu aes grave z Nitry naznačil, že tento exemplár sa do stredodunajského priestoru mohol dostať sprostredkovane, okľukou „zo severozápadného Balkánu“ (*Kurz 1984*, 79). Znamená to, že sem mohol byť prisunutý z prostredia, v ktorom vznikli depoty z Mazinu a z ďalších nálezísk. Nedá sa to vylúčiť ani v súvisе s aes grave z Nēmčíc nad Hanou – Pastvísk.

V tejto súvislosti možno pripomenúť, že aj niektoré včasnorepublikánske mince z Nēmčíc nad Hanou sú štvrtené alebo polené (obr. 4:1, 4), podobne ako je to napr. v hromadnom náleze z Mazinu (*Kurz 1969*, 31). Tento fenomén sa považuje za jeden z dôkazov, že včasnorímske i ostatné mince v barbarskom prostredí predstavovali surovinu určenú na ďalšie spracovanie, zároveň však aj platidlo – všeobecný ekvivalent hodnoty (*Kurz 1984*, 78). V konečnom dôsledku by prisun republikánskych i ostatných súčasných mincí do severného stredného Podunajska z východojadranských oblastí mohla naznačovať aj minca illýrskeho kráľa Ballaios (195–175) z mincovne v Rhisone, zastúpená v nálezovom súbore z Nēmčíc nad Hanou (*Kolníková 2006*, 46, tab. 11:4, pozn. 19).

Názor o význame dalmatskej cesty v obchodných kontaktoch ilýrskeho obyvateľstva s ostatným svetom sa opiera o zistenie, že vo východojadranských depotoch sú početne zastúpené severoafrické mince – ptolemaiovské, kartaginské, numidské. Keďže tieto sa v hromadných nálezoch z územia Itálie a Sicílie vyskytujú len celkom výnimočne, predpokladá sa, že na východojadranské územie sa dostali obchodom priamo zo severnej Afriky do Dalmácie, nie sprostredkovane cez Itáliu (*Mielczarek 1989*, 104). Najmä Numídiu a jej kráľovi Masinissovi (205–148) sa v tomto obchode pripisuje hlavná iniciatíva. Z Dalmácie sa potom severoafrické mince šírili až do stredodunajského priestoru, a to v rámci ilýrsko-keltského obchodu (*Mielczarek 1989*, 113–115).

Aj napriek naznačeným obsahovým zhodám medzi depotmi z východojadranskej oblasti a súborom jednotlivo objavených mincí z Nēmčíc nad Hanou sú medzi nimi zreteľné, najmä funkčné rozdiely. Na východnom jadranskom pobreží ide o veľké, niekoľkokilogramové súbory bronzových mincí, so širokým časovým rozptylom, ktoré predstavujú dlho zhromažďovaný peňažný majetok a sú výsledkom dlhodobých obchodných aktivít. Mince z Nēmčíc nad Hanou sa na pôdu tohto laténskeho centra dostali evidentne postupne, v kratšom časovom úseku, v dobe jeho hospodárskeho rozmachu v 1. pol. 2. stor. pr. Kr. Z tohto dôvodu východojadranské depoty a v nich

zastúpené druhy mincí nemôžu poskytovať oporu pri datovaní náleзовých exemplárov objavených v severodunajskom keltskom sídelnom prostredí. Aj preto nemožno akceptovať datovanie náleзу aes grave z Nitry K. Kurzom na prelom 2. a 1. stor. pr. Kr. na základe hromadného náleзу z Mazinu (*Kurz 1984, 78*), čo sa týka aj ostatných včasnorepublikánskych mincí – náleзов zo severodunajského náleзовého prostredia. Presvedčuje o tom aj súbor mincí z výrobnobchodného centra Nĕmčice nad Hanou, ktorý jednoznačne vypovedá o včasnejšom prísune aes grave a ďalších včasnorímskych bronzových mincí do oblastí na sever od stredného Dunaja.

Náleзовý súbor keltských a ostatných antických mincí z Nĕmčíc nad Hanou (Kolníková 2006), ako aj ďalšie archeologické náleзы, vymedzujú existenciu tohto laténskeho výrobnobchodného centra do obdobia LTB2–LTC2, t. j. do doby cca od konca 3. až do prvých desaťročí 2. polovice 2. stor. pr. Kr. (*Čižmář – Kolníková 2006; Čižmář, v tlači; Kolníková, v tlači b*). Možno teda oprávnene predpokladať, že už v tomto čase sa do stredodunajského priestoru dostali aj obidva librové asy s prorou, a to exempláre z Nitry a z Nĕmčíc nad Hanou – Pastvísk i ďalšie včasnorepublikánske mince. Tento predpoklad podporuje aj fakt, že v neskorolátenskom oppide Staré Hradisko, ktoré v moravskom laténskom priestore prevzalo centrálnu funkciu po zániku výrobnobchodného centra Nĕmčice nad Hanou, sa staršie republikánske mince nevyskytli (pozri tab. 1). Republikánske mincovníctvo tu zatiaľ reprezentuje len bronzový kvadrans z roku 133 pr. Kr.

Vzhľadom na štruktúru náleзов mincí z laténskeho centra v Nĕmčiciach nad Hanou, blízku náleзовým súborom zo severojadranského územia (mince včasnorepublikánske, ptolemaiovské, kartaginské, syrakúzske a iné z územia Itálie – porovnaj *Mírnik 1981, č. 20a, 24, 76, 93; Kolníková 2006, tab. 11*) je teda pravdepodobné, že aj z tohto smeru sa niektoré z nich dostali do severného stredodunajského regiónu. Zatiaľ čo v tomto prípade išlo najmä o obchod, severoitalský smer prísunu mincí mohol súvisieť, okrem obchodných akcií, aj s presunmi keltských skupín. A to najmä tých, ktoré pod tlakom Ríma, po zdrvujúcej porážke roku 190 pr. Kr., odchádzali zo svojich sídiel v severnej Itálii a hľadali nový životný priestor (k tomuto problému pozri *Noeske, v tlači*).

Záver

Včasnorepublikánske aes grave – librový as typu Janus/prora vľavo – objavené v polohe Pastvíská v Nĕmčiciach nad Hanou roku 2000, vydané anonymným vydavateľom v rímskej mincovni v rokoch 225–217 pr. Kr., je prvým náleзовom tohto druhu na Morave. Jeho objav v laténskom sídliskovom prostredí, v blízkosti výrobnobchodného nĕmčického centra v polohe Zadní dlátka a Kratiny, je spolu s významným komplexom mincí z tohto náleзовiska svedectvom kontaktov moravských Keltov s antickými oblasťami na severe Itálie, ale i na východojadranskom pobreží, realizovaných po trase tzv. Jantárovej cesty, v priebehu 1. pol. 2. stor. pr. Kr.

Náleзы mincí tak výrazným spôsobom prispievajú k osvetľovaniu dejinných udalostí, ktoré sa v 2. storočí pred zmenou letopočtu odohrali v priestore severne od stredného Dunaja. Dôležitá úloha pripadla vtedy aj moravskému regiónu, najmä vďaka obchodnej ceste, neskôr nazvanej Jantárovou, komunikácie spájajúcej vyspelé krajiny na juhu i juhovýchode Európy s barbárskym severom. Okrem materiálnych hodnôt, vzácných výrobkov, surovín a mincí, šírili sa po nej dozaista aj rôzne civilizačné vymoženosti antiky, vrátane podnetov, ktoré spôsobili, že tunajší Kelti pristúpili k razbe a používaniu vlastných peňazí.

Literatúra

- Allen, A.-D. 1995: Catalogue of the Celtic Coins in the British Museum 3. Bronze Coins of Gaul. London.
- Antika v dokumentech 1961: Praha.
- Bahrfeldt, M. 1901: Münzfund von Mazin (Croatien).
- Borić-Brešković, B. – Popović, P. 2006: Coins of the Roman Republic. Collection of the National Museum in Belgrade and Belgrade University. Belgrade.
- Castelin, K. 1965: Die Goldprägung der Kelten in den böhmischen Ländern. Graz.
- Crawford, M. H. 1969: Roman Republican Coin Hoards. London.
- 1974: Roman Republican Coins. 1–2. Cambridge.
- Čižmář, M. 1993: Keltská okupace Moravy (doba laténská). In: Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada 3. Brno, 380–423.
- 2002a: Laténský depot ze Ptení k poznání kontaktů našeho území s jihem. Památky archeologické 93, 194–225.
- 2002b: Ökonomische Struktur des Oppidums Staré Hradisko. In: Dobiat, C. – Sievers, S. – Stöllner, T. (Hrsg.): Dürrnberg und Manching. Wirtschaftsarchäologie im ostkeltischen Raum. Akten des internationalen Kolloquiums in Hallein/Bad Dürrnberg vom 7. bis 11. Oktober 199. Bonn, 297–313.
- 2005: Nové doklady jižních vlivů v době laténské na Moravě. In: Studeníková, E. (ed): Južné vplyvy a ich odraz v kultúrnom vývoji mladšieho praveku na strednom Dunaji. Zborník referátov z konferencie z 9. novembra 2004 v Bratislave. Bratislava, 99–105.
- 2006: Doba laténská. In: Výzkumy – Ausgrabungen 1999–2004. Brno, 60–61, 330–332.
- v tlači: Němčice – ein neues Handels- und Industriezentrum in Mähren. Germania.
- Čižmář, M. – Kolníková, E. 2006: Němčice – obchodní a industriální centrum doby laténské na Moravě. Archeologické rozhledy 58, 261–283.
- Čižmářová, J. 1995: Bernstein auf dem keltischen Oppidum Staré Hradisko in Mähren. Arheološki vestnik 47, 173–182.
- 2004: Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Dobesch, G. 1993: Anmerkungen zur Wanderung der mitteleuropäischen Boier. Tyche, 8–9.
- Encyklopedie antiky 1973: Praha.
- Filip, J. 1956: Keltové ve střední Evropě. Praha.
- Hildebrandt, H. J. 2001: Das latènezeitliche Münzsystem im mittleren Europa. 3–4. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 48/49 (1998/99), 7–28.
- Kolníková, E. 1963: Keltská stříborná minca typu Alkis z Nitry. Numismatické listy 18, 129–133.
- 1964a: Nález římského aes grave s keltskými mincami v Nitře. Slovenská archeológia 12, 391–408.
- 1964b: Nález římského aes grave v Nitře. Numismatické listy 19, 129–131.
- 2006: Význam nálezov mincí z moravského laténskeho centra Němčice nad Hanou pre keltskú numizmatiku. Numismatický sborník 21, 3–56.
- 2007: Nové nálezy mincí – příspěvek k obrazu doby laténské na Moravě. Pravěk, NŘ 16.
- v tlači a: Gallische Potinmünzen im nördlichen Mitteldonauebiet. Zborník k pocte Simone Scheers.
- v tlači b: Münzfunde aus Němčice. Germania.
- Křížek, F. 1955: Italské aes grave. Numismatické listy 10, 13–20.
- 1956: K počátkům římského mincovnictví. Numismatický sborník 3, 5–261.
- Kurz, K. 1969: Zum Charakter der Geldwirtschaft im Japodengebiet. Arheološki vestnik 20, 27–34.
- 1970: Die Wirtschaftsgebiete im vorrömischen Dalmatien. Rozpravy Československé akademie věd. Řada společenských věd 80/5. Praha.
- 1974: Zur neuen Datierung des Mazin-Fundes. Situla 14/15, 155–161.
- 1984: Počátky keltského mincovnictví na Slovensku. Slovenská numizmatika 8, 75–83.

- 1995: Úvod do antické numismatiky 2. Římské mince. Praha.
- Marić, Z. 1971: Die japodischen Nekropolen im Unatal. Wissenschaftliche Mitteilungen des Bosnisch-herzegovinisches Landesmuseums I/A, 35.
- Mattingly, H. 1945: The First Age of Roman Coinage. *Journal of Roman Studies* 35. London.
- Mielczarek, M. 1989: Ancient Greek Coins found in Central, Eastern and Northern Europe. Wrocław etc.
- Militký, J. 1995: Nálezy keltských a antických mincí v jižních Čechách. Zlatá stezka. Sborník Prachatického muzea 2, 34–67.
- Minarovičová, E. 1992: Grécka minca z Bratislavy – Devína. *Slovenská numizmatika* 12, 135.
- Mirnik, I. 1981: Coin Hoards in Yugoslavia. *British Archaeological Reports International Series* 95.
- Nálezy I/2: Pochitonov, E. 1955: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Řecké mince v českých nálezích. Řecké mince v moravských a slezských nálezích. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl I/2*. Praha, 87–91, 205.
- Nálezy I: Ondrouch, V. 1964: Nálezy keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku. Bratislava.
- Noeske, H.-CH., v tlači: Anmerkungen zu den nicht-keltischen Fundmünzen aus Němčice. Germania.
- Paulsen, R. 1933: Die Goldprägung der Boier. Leipzig – Wien.
- Pink, K. 1936: Die Goldprägung der Ostkelten. *Wiener prähistorische Zeitschrift* 23, 8–41.
- Thommsen, R. 1957: Early Roman Coinage. A Study of the Chronology. 1. Evidence. Kobenhavn.
- 1961a: Early Roman Coinage. A Study of the Chronology. 2. Synthesis 1. Kobenhavn.
- 1961b: Early Roman Coinage. A Study of the Chronology. 3. Synthesis 2. Kobenhavn.
- Wielowiejski, J. 1980: Główny szlak bursztynowy w czasach Cesarstwa Rzymskiego. Wrocław.
- 1996: Der Forschungsstand über den Hauptweg der Bernsteinstrasse. In: Kontakte längs der Bernsteinstraße (zwischen Caput Adriae und den Ostseegebieten) in der Zeit um Christi Geburt. Kraków, 57–63.
- Woźniak, Z. 1967: Recenzia: E. Kolníková, Nález římskeho aes grave s keltskými mincami v Nitre. *Slovenská archeológia* 12, 1964, 391–408. In: *Archeologia Polski* 12, 182–185.
- 1996: Kontakte längs der Bernsteinstraße in der Zeit um Christi Geburt. Vorbemerkungen. In: Kontakte längs der Bernsteinstraße (zwischen Caput Adriae und den Ostseegebieten) in der Zeit um Christi Geburt. Kraków.
- Ziegau, B. 1997: Datierung boischer Münzen durch eine Analyse von Schatzfunden. In: Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren. Herkunft – Technologie – Funde. Památky archeologické – Supplementum 7, Praha, 213–221.

Summary

Eva Kolníková – Zdeněk Smrž: A Roman *Aes grave* from Němčice nad Hanou – the first find in Moravia

A Roman *Aes grave*, large as the Ianus/ prora to left type (236.50 g; 62 mm; BC 225–217 – Crawford 1974, 36/1; no. 1; no. 3:1; Tab. 1:1), was found during metal detecting examination of the Late-Iron-Age settlement in Němčice nad Hanou – Pastviska, the middle part of the Morava River in 2000. The location is situated close to the Late-Iron-Age trading and production settlement Němčice nad Hanou/Viceměřice – Zadní Dlátko and Kratiny (Čižmář – Kolníková 2006; Čižmář, in press; Kolníková, in press b). Also early Republican, Celtic and other coins (Tab. 1, nos. 4:1–6) have been discovered there (Kolníková 2006). Deducing from these coins and other archaeological objects, the trading and production centre was in function between the mid-3rd and mid-2nd century BC (LTB2–LTC1), and later on, it ceased to exist (LTC2). At the same period, an agricultural settlement was in the neighbouring territory. The Roman *Aes grave* comes from there.

Other early Republican bronze coins are registered in Moravia (Table 1) – at the Late-Iron-

Age settlement in Ptení (Tab. 1:6; no. 4:7), at the Late-Iron-Age oppidum Staré Hradisko (Tab. 1:11; no. 5) and in Rosice (no archaeological context, Tab. 1:10; no illustration).

The very first *Aes grave* of the Janus/ prora to right type in the north-central Danube River basin (239.42 g; 62 mm; BC 225–217 – Crawford 1974, 35/1; no. 2:1; no. 3:2; Tab. 1:2) was found in the Late-Iron-Age settlement in Nitra in 1964. Some Celtic coins have been also discovered there (nos. 2:2 – *tetradrachm* with image of lyre; 3 – *obolus* of the Athena Alkidemos type; 4 – a fragment of a potin coin of the ‘manequin?’ type; 5 – *obolus* of the triskeles and lyre type – Kolníková 1964a; Kolníková 1964b).

The early Republican bronze coins found in the central Danubian territory are connected with the Celtic people. The coins came there from north Italy either during migration of the Celtic groups or via trading activities. Some specimens could come there from the east Adriatic too (Kurz 1984). Other archaeological finds can prove that (Čižmář 2002a; Čižmář 2005). This summary is mainly based on the group finds of the Republican and other coins from the Late-Iron-Age trading and production centre in Němčive nad Hanou. Same coin types as those of the east Adriatic hoards are represented there (cf. Mazin, Baška, Gračac, Vrankamen – Borić-Brešković – Popović 2006; Mirnik 1981). Besides those early Republican coins, specimens from other parts of Italy, from Sicily and North Africa (coins of the Ptolemies, coins of Carthago) are also there. The Numid coins are not represented in Němčice, although they are quite frequent in the east Adriatic and can prove trading activities between North Africa and the Dalmatian territories (Mielczarek 1989, 113–115). Such coins have been registered in the north Danubian area only at the end of the Late Iron Age (the Stradonice oppidum). Although equal in their content, the hoards from Němčice nad Hanou and those from the east Adriatic are different in dating and function. The group of Němčice contains latest coins dated back to the mid-2nd century BC comparing to the hoard of Mazin with its latest coins dated back to the end of the 2nd century BC, the beginning of the 1st century BC respectively (the coins struck under Ptolemaios X Soter are listed there as the latest – Kurz 1969; Kurz 1970; Kurz 1984). The coins of Němčice have been found dispersed in the whole territory of the settlement, but in the east Adriatic, the coins represent groups of a long time gathered cash.

The so-called Amber Road with its start in Aquilea played very important role in coming of the Republican and other coins to central Europe (Wielowiejski 1980; Wielowiejski 1996; Woźniak 1996). The hoards are cumulated along the Morava River. Their appearance is registered in two periods there. The older period (mid-3rd–mid-2nd century BC) is represented by the coin hoards of Němčice nad Hanou, Ptení and Rosice, and the later period (mid-2nd–mid-1st century BC) is only based on the single find of the Republican *quadrans* discovered in the Staré Hradisko oppidum (Tab. 1:11; no. 5; Čižmář 2002b).

The Roman *Aes grave* found in Němčice nad Hanou – Pastviska together with the other finds of the Republican bronze coins in Moravia represent very clear proof of contacts of the Moravian Celts with the developed territories in south and south-east Europe at the end of the 3rd century BC, and namely in the 1st half of the 2nd century BC.

English by V. Novák

NÁLEZ KELTSKÉ ZLATÉ MINCE V RANĚ STŘEDOVĚKÉM HROBU NA POHŘEBIŠTI V KLECANECH (OKR. PRAHA-VÝCHOD)*

Jiří MILITKÝ – Naďa PROFANTOVÁ

Základní charakteristika lokality, popis hrobu č. 19 a jeho datování

V roce 2000 bylo na parcele č. 353/13 v Klecanech objeveno a prozkoumáno menší raně středověké pohřebiště. Výzkum byl vyvolán stavbou rodinného domu. Lokalita byla označena jako Klecany 2, aby ji bylo možno odlišit od již dříve objeveného pohřebiště v zámecké zahradě – Klecany 1 (souhrnně k lokalitě: *Sláma 1977*, 50; *Lutovský 2001*, 124–125; *Profantová 2006*). Nově objevená lokalita leží v areálu raně středověkého hradiště (souhrnně k lokalitě: *Lutovský 2001*, 125). Záchraný výzkum provádělo Okresní muzeum Praha-východ (vedoucí I. Krutina) spolu s Archeologickým ústavem AV ČR Praha (vedoucí N. Profantová). Celkem bylo ve velmi špatně čitelném terénu odkryto 40 hrobů (obr. 1), několik z nich (č. 1, 3, 5 a 37) však bylo vážně poškozeno bagrem (*Krutina – Profantová 2001*). Zároveň nelze vyloučit, že pozůstatky hrobu 1 a 2 byly vlastně jediným celkem, takže lze uvažovat o 39–40 pohřbených (antropologicky doloženo 41 jedinců). Pohřebiště původně čítalo asi 50–70 hrobů. Na pohřebišti, ležícím ve východní části hradiště, byli pohřbeni příslušníci elity (*Profantová 2005*, Abb. 3). Dokládá to jak přítomnost zlatých a stříbrných šperků v ženských a dívčích hrobech, tak větší počet vysoce kvalitních nožů s tzv. vlnkovým svárem (*Hošek – Profantová – Šilhová – Ottenwelter 2007*).

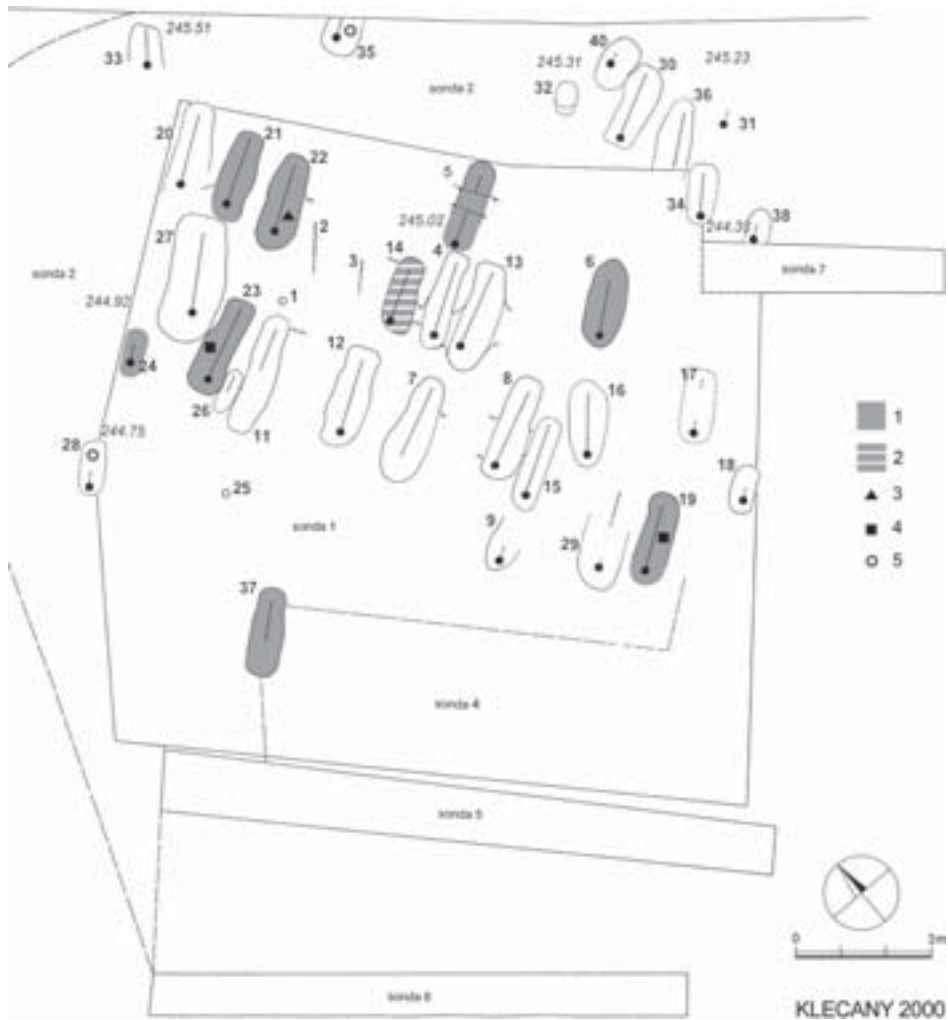
Pohřebiště Klecany 2 lze datovat do 10. století. Nejstarší hroby však mohou pocházet již z přelomu 9. a 10. století, spíše však až z první čtvrtiny 10. století (*Profantová – Stránská – Hájek 2007*). Po celou dobu existence pohřebiště Klecany 2 existovalo i pohřebiště Klecany 1, které bylo založeno nejspíše v poslední třetině 9. století (*Profantová 2006*). Obě pohřebiště spolu prostorově i časově souvisela (vzdálenost cca 450 m), rozdíl zjištěný na obou lokalitách jsou zvláštního rázu, vyplývají zřejmě ze složité situace dvojvěří a nějakým způsobem mohou reflektovat i komplikované společenské vztahy (*Profantová 2007*). Cílem tohoto příspěvku je analýza nálezu keltské mince z hrobu č. 19 (obr. 1), která jej řadí mezi nejzajímavější hrobové celky zjištěné na lokalitě.

Hrob 19: Jáma 195 × 67/70 cm, hloubka 10–35/40 cm:

Žena, 30–50 let; orientace západ-východ, poloha nazznak, levá ruka spočívala na pažvi, pravá mimo anatomickou polohu (uvolněna). Lebka umístěna velmi mělce pod drnem, horní partie proto poškozeny i přemístěny (obr. 2). U obratlů na pravé straně, tedy na prsou zesnulé, byla nalezena drobná keltská mince (č. 1), u hlavy dvě rozlámané bronzové náušnice (č. 2–3) a pod krčními obratli byl objeven karneolový korálek (č. 4). Na povrchu nad kostrou byl nalezen železný hřeb (č. 5).

1. ČECHY, **Bójové**, AV 1/8statéru, ražba vedlejší řady typu Castelin (1965, 41), série II:6 Av.: oválný výrazně ohraničený hladký hrbol (výrazně stylizovaná hlava doprava)

* Tato studie vznikla v rámci projektu GA ČR, č. 404/05/0232.

Obr. 1. Klecany 2. Plán pohřebiště s vyznačením hrobů ženských (1 – šedá), dospívajících ženských (2 – pruhy) a vyznačením nálezů stříbrné kaptory (3), zlatých ozdob (4), hrozníčkovitých náušnic a gombíků (5).

Rv.: zcela stylizovaná stojící postava (Athéna-Alkis), vlevo dvě souběžné linie zakončené kuličkami, nad nimi dvě souběžné protilehlé dvojice kuliček, vpravo svislá linie zakončená kuličkami, nad ní šikmá linie zakončená kuličkami

Lit.: *Paulsen 1933*, Taf. 8:180–181 (stejná razidla); *Castelin 1965*, 41, série II:6, Taf. IV:64. 0,932 g; 7,7/8,6 mm (obr. 2:1; obr. 3:14)

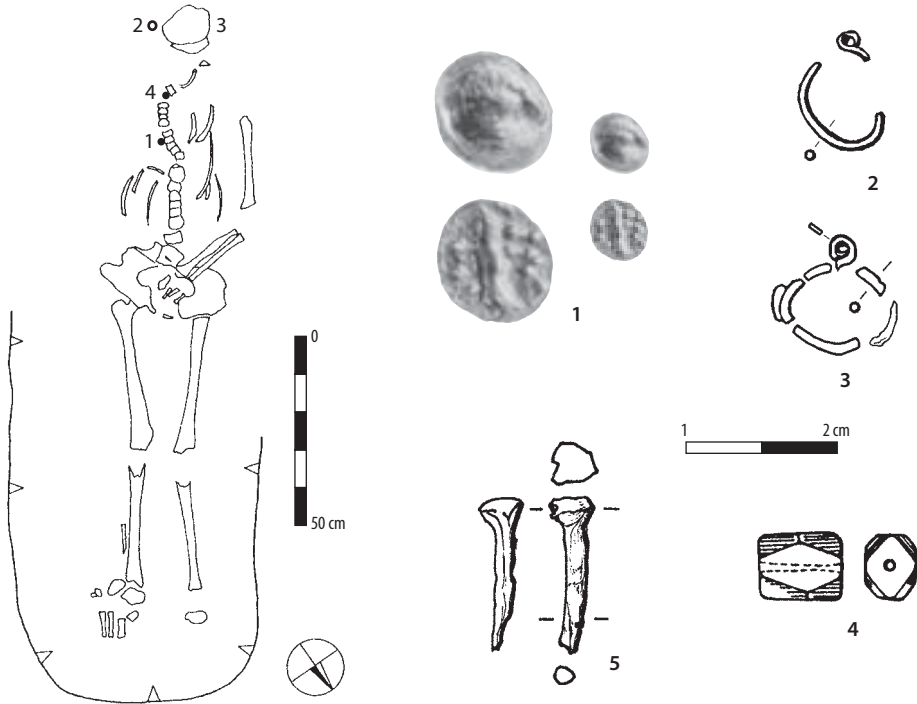
RFA: líc – Au 97,4 %; Ag 2,1 %; Cu 0,5 % (líc; č. měření 12304); rub – Au 97,5 %; Ag 2,0 %; Cu 0,5 % (rub; č. měření 12305)¹

2.–3. Bronzové náušnice s očky – pouze jedna rekonstruovatelná, z druhé zachováno

¹ Měření provedl RNDr. Jaroslav Frána, CSc., v Ústavu jaderné fyziky AV ČR v Řeži u Prahy (č. měření 12304–12305).

jen několik zlomků včetně očka. Průměr č. 2 je 13–14 mm, průměr č. 3 je asi 13–15 mm, síla 1,1 mm, šířka očka 2 mm (obr. 2:2–3).

4. Karneolová hranolovitá perla s okosenými rohy. Délka 10 mm, max. průměr 9,6 mm, váha 0,5–0,9 g. (obr. 2:4).²
5. Železný hřeb s roztepanou hlavicí (obr. 2:5).

Obr. 2. Klecany, hrob č. 19. Plánek a nálezy z hrobu (č. 1 – měřítko 2:1 a 1:1).

Na základě výskytu nejběžnějších typů náušnic a záušnic na pohřebišti se podařilo definovat dva horizonty pohřbívání: starší charakterizují ohlasy velkomoravské produkce a náušnice s očky, mladší pak výskyt esovitých záušnic. Na základě tohoto hrubého členění patří hrob č. 19 ještě starší fázi, ovšem náušnice jsou o něco většího průměru než v ostatních vesměs dětských hrobech. Datování tohoto celku spadá tedy do závěrečné fáze staršího horizontu a vzhledem k nálezů perly jej lze datovat nejspíše do průběhu 2. třetiny 10. století.

Keltské a antické mince v hrobech 9. a 10. století

Místo nálezů v hrobě naznačuje, že mince mohla být uložena např. v nějakém sáčku zavěšeném na krku. Za současného stavu poznání je těžké rozhodnout, jestli lze klecanský nález považovat za nejstarší výskyt tzv. obolu mrtvých,³ nebo zda jde o doklad sekundárního použití mince jako „amuletu“ bez vnímání jeho primární peněžité

² Surovinu určila RNDr. M. Burdová (NM Praha).

³ V této souvislosti klecanský nález stručně zmínil J. Sláma (2002, 228).

funkce. V každém případě jde o minci v raném středověku náhodně objevenou na dnes neznámé lokalitě kdesi na českém (středočeském?) území, které byla věnována zvláštní pozornost. Pro období 9. až 10. století známe analogický příklad z Moravy, z kostrového pohřebiště v Josefově (okr. Hodonín). Zde byla v dětské hrobu č. 18 (Šráčková 1958, 63; *táž* 1962) nalezena u pravé klíční kosti zlatá 1/24 statéru typu Athéna-Alkis typu Paulsen (1933) jako Taf. 7:146.⁴ Také u této mince je předmětem diskuse, jestli lze tento náález interpretovat jako tzv. obol mrtvých⁵ nebo taktéž spíše jako „amulet“ s nepeněžní funkcí. V každém případě oba nálezy zajímavým způsobem dokumentují nezpochybnitelný zvláštní význam, který byl náhodně nacházeným zlatým keltským mincím již v raném středověku přikládán. U klecanského exempláře byla navíc zjištěna zajímavá sekundární povrchová úprava v podobě plošného porýpání povrchu mince, jehož cílem snad mohlo být získávání práškového zlata (?). Toto zjištění může podporovat předpokládaný magický význam přikládáný v raném středověku této minci. Lze tedy konstatovat, že za pravděpodobnější interpretaci lze považovat spíše nepeněžní důvody, které vedly ke vložení obou keltských mincí do raně středověkých hrobů.

Poněkud komplikovanější obraz poskytují doposud vzácné nálezy římských mincí v kostrových hrobech 9. a 10. století na Moravě a na Slovensku. Z kostrové mohyly č. 3 ve Žlutavě datované do 9. století pochází náález antoninianu z doby před polovinou 3. století. Mince ležela ve výši lebky vpravo od kostry, mezi lebkou a toulcem se šípy (jednalo se o bohatý hrob muže-bojovníka s ostruhami) a náález byl dobově podmíněně interpretován jako tzv. obol mrtvých (Dostál 1957; *táž* 1966, 29). V hrobu č. 139 v Dolních Věstonicích ležela římská bronzová mince u lebky poblíž korálků (Poullík 1948–1950, 161), takže je obtížné stanovit jednoznačně její význam v hrobu – mohl být magický, ani funkci tzv. obolu mrtvých však nelze zcela vyloučit. Interpretačně nejistý je náález římského republikánského denáru v zásypu nad kostrou v hrobu č. 69 v Mušově (Nemeškalová-Firoudková 1999, 226, Tab. CVIII:6), datovaném do 11. století. Na Slovensku jsou známy tři případy výskytu římských mincí v hrobech 9. až 10. století. Proděravělý silně ořelý antoninianus Galliena byl nalezen mezi prsty pravé ruky v hrobu č. 61 v Bešeňově (Nevizánsky 1979, 393; *Nálezy* 4, 92, č. 173). U této mince lze uvažovat o tzv. obolu mrtvých. Další římská mince, patrně denár Elagabala se dvěma otvory, pochází z hrobu č. 37 v Dolnom Petru IV (*Nálezy* 1, 113, č. 331⁶; Kolníková 1973, 131; Béreš 1995, 155). Této minci je připisován magický význam. Neurčený malý bronz ze 4. století byl nalezen v hrobě č. 37 v Bajči (*Nálezy* 4, 92, č. 172).⁷ V Čechách doposud náález římské mince v raně středověkém hrobě neznáme, resp. žádný z kostrových hrobů, ve kterých se vyskytla římská mince, nelze zatím prokazatelně spojit s obdobím raného středověku.⁸ Je tedy zřejmé, že v raném středověku byly náhodně nalézané starší

⁴ Kromě keltské mince hrob obsahoval pouze železný nůž, položený u pravé dlaně (Šráčková 1962).

⁵ Jako obol mrtvých jej interpretovala autorka výzkumu E. Šráčková (1958, 63; *táž* 1962) a upozorňovala na analogii z Mikulčic, kde byl jako obol mrtvých užit byzantský solidus Michála III. (Kučerovská 1998, 160–161, č. 1; *Militký* 2006, 130, tab. 2:2).

⁶ Zde je mince zřejmě chybně určena jako Alexander Severus.

⁷ Na Slovensku jsou však nálezy římských mincí doloženy také v hrobech 11. až 12. století: Modrany (*Nálezy* 4, 92, č. 174), Mužla-Čenkov (*Nálezy* 4, 92, č. 175) a Hurbanovo (Rejholcová 1976, 196). Tyto nálezy však již spadají do období všeobecně rozšířeného zvyku vkládání tzv. obolu mrtvých do hrobů.

⁸ Jde o římské mince z kostrových hrobů, které neobsahovaly žádný průvodní materiál a lze je datovat v rozmezí od doby římské až po raný středověk: Praha-Radotín (*Nálezy* I/2, 100, č. 264); Pětipsy (*Nálezy* I/2, 111–112, č. 337); Libomyšl (*Nálezy* I/2, 119, č. 375); Žatec (*Nálezy* I/2, 146, č. 530); Brandýs nad Labem (*Nálezy* I/2, 152, č. 559 a 195, č. 765); Bílina (*Nálezy* I/2, 154, č. 569) a Holohlavy (*Nálezy* I/2, 197, č. 779).

mince vnímány především jako magické předměty, ale v kontextu svědectví hrobových nálezů z 9. století – byzantského solidu z Mikulčic (*Kučerovská 1998*, 160–161, č. 1; *Militký 2006*, 130, tab. 2:2), zlatého plechu v ústech z Mikulčic (*Košta 2005*, 168) a snad také hrobového nálezu byzantského solidu z Osvětiman (*Sejbal 1959*; *týž 1959a*; *Militký 2006*, 130, tab. 2:1) – nelze vyloučit ani možnost, že jde i u některých výše zmíněných nálezů skutečně již o nejstarší doklady výskytu tzv. obolu mrtvých. Navíc v Čechách je 2. polovina 10. století obdobím, kdy zvyk vkládání mincí do hrobů v Čechách pozvolna začíná.⁹ Lze tedy konstatovat, že za současného stavu poznání funkčně interpretovat nálezy mincí v hrobech 9. až 10. století zatím neumíme a vyloučit nelze žádnou z nastíněných možností.

Význam nálezu keltské mince pro bójské mincovnictví

Mince sama není důležitá pouze svým archeologickým kontextem, ale je zajímavá také z hlediska keltské numismatiky. Pro pochopení jejího významu je nutné její zasazení do širších souvislostí. Bójskému mincovnictví, zvláště pak zlatým ražbám z českých zemí, byla věnována již značná pozornost. Na doposud svým rozsahem nepřekonanou práci Rudolfa Paulsena (1933) navázal Karel Castelin (1965), který bójské zlaté mince rozdělil na dvě velké skupiny – ražby tzv. hlavních a vedlejších řad. Mezi ražby hlavních řad patří relativně početně dochované statéry typu Niké (*Paulsen 1933*, Taf. 1–2) a Niké/Athéna-Alkis neboli typ Plumlov (*Paulsen 1933*, Taf. 3:48–58), dále díly statérů (1/3-, 1/8- a 1/24statéru) typu Athéna-Alkis (*Paulsen 1933*, Taf. 4–5, 6:112–120, 7:121–150). V rámci tohoto schématu mezi ražby hlavních řad patří také typologicky velmi pestré statéry tzv. mušlového typu a jejich díly (*Paulsen 1933*, Taf. 13–25). Dnes je tento koncept již částečně překonán, neboť je zřejmé, že ražby tzv. vedlejších řad spadají až na ojedinělé výjimky pouze do starší fáze bójského mincovnictví¹⁰ a tedy označení tzv. mušlových statérů a jejich dílů za ražby tzv. hlavní řady je zavádějící.

Ražby tzv. vedlejších řad se od masové produkce mincí řad hlavních odlišují zpravidla jinými ikonografickými motivy a často pouze malým množstvím známých exemplářů. V rámci každé skupiny jsou motivy mincovních obrazů stejné či podobné. Základním kritériem pro definování jednotlivých skupin mincí tzv. vedlejších řad je předpokládaný bójský původ, který však často díky neznámým nálezovým proveniencím nelze přímo doložit. Mince tzv. vedlejších řad nominálovým systémem (statér, 1/3-, 1/8-, a 1/24statéru) i hmotnostmi vesměs dobře korespondují s nominály tzv. hlavní řady. U řady skupin však zatím nejsou známy všechny nominály a v některých případech možná ani nebyly všechny nominály raženy. Karel Castelin definoval celkem 10 skupin mincí tzv. vedlejších řad (*Castelin 1965*, 40–52, Taf. 4:59–64, Taf. 5–6) a později vyčlenil další samostatnou řadu (*Castelin 1976*; *Nemeškalová-Jiroudková 1974*). Za mince tzv. vedlejších řad lze však považovat také celou řadu dalších, někdy i již dříve publikovaných mincovních typů (např. *Paulsen 1933*, Taf. 9:196, 10:222–225, 11:239–247; *Allen 1967*; *Prokisch 1993*, 38–39, č. B 22–23). Z nastíněné problematiky je patrné, že nové podrobné zpracování ražeb tzv. vedlejších řad je nezbytným článkem dalšího poznání bójského mincovnictví.

⁹ Za nejstarší doklad tzv. obolu mrtvých je považován nález z Budče datovaný do doby po polovině 10. století (*Klápště 1999*, 775–776; *Sláma 2002*, 228).

¹⁰ Jde o období LT C1–C2, v absolutní chronologii lze toto období vymezit asi lety 250 až 150/120 před Kristem. V terminologii K. Castelina (1965) jde o období ražby A.

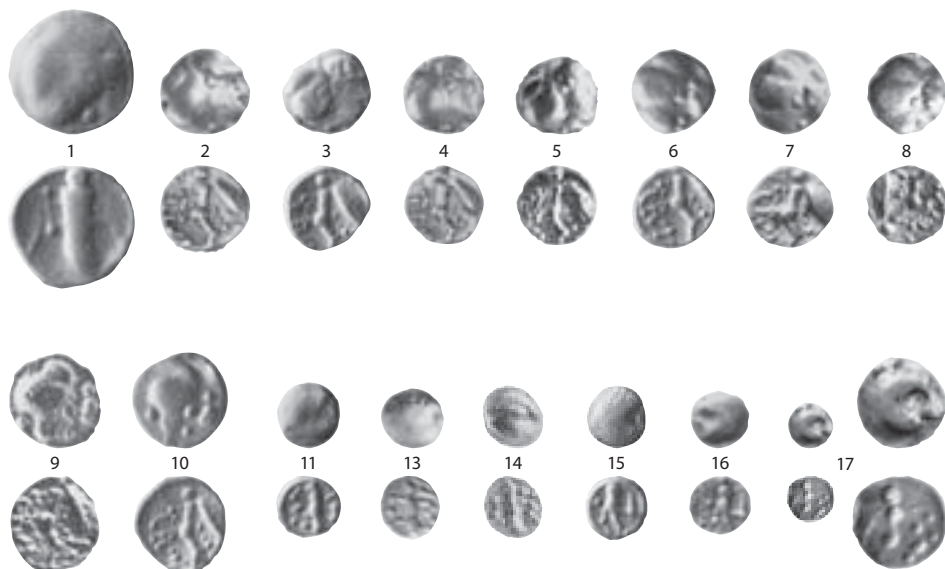
Tab. 1. Přehled známých exemplářů tzv. druhé vedlejší řady.

1	Statér	Nechanice (okr. HK)	8,04	M Nový Bydžov, (dnes?)	<i>Paulsen 1933</i> , č. 175
2	1/3statéru, var. 1	?	2,71	Mnichov, sb. H. Lanz, č. 42	<i>Kostial 2003</i> , č. 42
3	–,–	?	2,68	KHM Wien, č. 495	<i>Paulsen 1933</i> , č. 177
4	–,–	?	2,68	Mnichov, sb. H. Lanz, č. 41	<i>Kostial 2003</i> , č. 41
5	–,–	?	2,66	soukromá sbírka	<i>Lanz Graz I</i> , č. 23
6	1/3statéru, var. 2	Jičíněves (okr. JC)	2,69	M Jičín (dnes?)	<i>Paulsen 1933</i> , č. 176
7	–,–	?	?	soukromá sbírka	<i>Cahn Liste 191</i> , č. 91
8	–,–	?	?	soukromá sbírka	<i>Dorotheum Wien 215</i> , č. 8
9	1/3statéru, var. 3	?	2,653	WLM Stuttgart, č. Su 465	<i>Hartmann 1985</i> , Taf. 87:270
10	–,–	?	2,65	NK Paříž, č. 9487	<i>Paulsen 1933</i> , č. 178
11	1/8statéru, var. 1	?	1,04	NM Budapešť	<i>Paulsen 1933</i> , č. 180
12	–,–	Manching (SRN)	1,005	soukromá sbírka	<i>Nepublikováno</i>
13	–,–	Křivoklát (okr. RA)	0,992	NM Praha, č. H1–27280	<i>Paulsen 1933</i> , č. 181
14	–,–	Klecany (okr. P-V)	0,932	AÚ AVČR Praha	<i>Nepublikováno</i>
15	1/8statéru, var. 2	Harlungenfeld (NÖ)	1,03	soukromá sbírka	<i>Paulsen 1933</i> , č. 179
16	–,–	Rakousko	1,027	LM Zurich, č. M8161	<i>Castelin 1978</i> , č. 1152
17	1/24statéru	Manching (SRN)	0,354	AS Mnichov, č. 1974, 1.598e	<i>Kellner 1990</i> , č. 61

Vraťme se však k nově objevenému exempláři z Klecan. Jde o 1/8statéru, která podle členění K. Castelina spadá do tzv. druhé vedlejší řady (*Castelin 1965*, 41–42, č. II:4–6). Tato skupina v barbarizované formě napodobuje ražby skupiny Athéna-Alkis tzv. hlavní řady. Jako řadu K. Castelin označoval mincovní zlaté nominály (statér, 1/3-, 1/8- a 1/24statéru) se stejnými či podobnými motivy. Právě vzájemné ikonografické vztahy mezi jednotlivými nominály jsou v rámci tzv. druhé vedlejší řady poněkud nejasné. Přehled všech doposud registrovaných exemplářů této skupiny je uveden v tabulce 1. K této skupině lze snad zařadit jediný známý exemplář statéru pocházející z depotu Nechanice (*Paulsen 1933*, Taf. 8:175; *Castelin 1965*, 41, č. II:4–8,04 g; tab. 1:1; obr. 3:1).¹¹ Způsob stylizace stojící postavy na rubní straně neumožňuje určit, jestli se jedná o Niké či Athénu-Alkis. Stylizovaná hlava na líci je však značně podobná líci 1/8statéru této skupiny (obr. 3:1 a 11, 13–16). Zcela bezpečně však do uvedené skupiny patří 1/3statéru známé ve třech variantách v 9 exemplářích (*Castelin 1965*, 41, č. II:5; tab. 1:2–9; obr. 3:2–10). Na líci tohoto nominálu lze sledovat postupnou barbarizaci hlavy. Rubní motiv představuje zcela bezpečně stylizovanou stojící barbarizovanou Athénu-Alkis obklopenou tečkami. Pouze jediný exemplář má dochováno naleziště – Jičíněves (tab. 1:6). Ve dvou variantách a v 5 exemplářích byly doposud známy 1/8statéru (*Castelin 1965*, 41, č. II:6; tab. 1:11–13, 15–16; obr. 3:11, 13–16). Na lící straně je velmi stylizovaná hlava doprava, na rubu silně stylizovaná stojící Athéna-Alkis obklopená tečkami. Podle publikovaných vyobrazení lze konstatovat, že existovala nejméně dvě rubní razidla – A (tab. 1:11–14; obr. 3:11, 13–14) a B (tab. 1:15–16; obr. 3:15–16). Počet lících razidel nelze podle publikovaných vyobrazení spolehlivě rozlišit. Nový nález z Klecan je šestý exemplář, který patří mezi mince varianty 1 – rubní razidlo A (tab. 1:14). U většiny exemplářů 1/8statéru této skupiny jsou dochovány náleзовé údaje. Z českého území pochází exemplář z Křivoklátu (*Paulsen 1933*, Taf. 8:181; tab. 1:13; obr. 3:13). Ostatní nálezy jsou zahraniční – Manching v Bavorsku (*nepublikováno*; tab. 1:12)¹², Harlungenfeld v Dolním Rakousku (*Paulsen 1933*, Taf. 8:179; tab. 1:15; obr. 3:15) a blíže

¹¹ Mince byla uložena v muzeu v Novém Bydžově, dnes je bohužel neznámá.

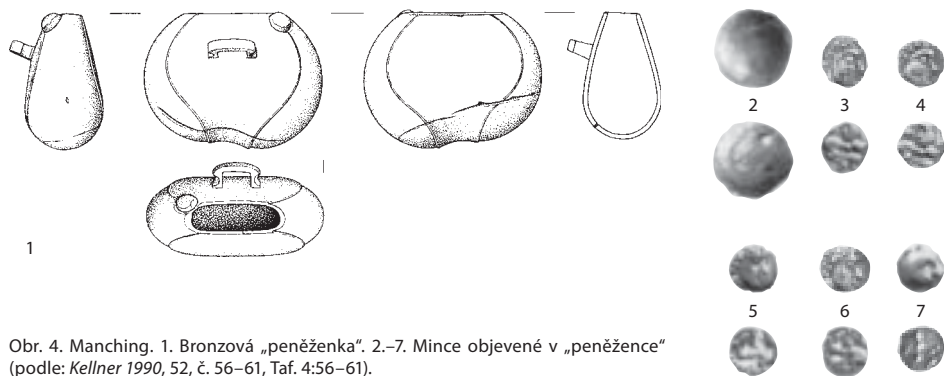
¹² Za poskytnutí údajů o této minci děkujeme dr. B. Ziegaušovi z Mnichova. Vyobrazení této mince není aktuálně k dispozici.

Obr. 3. Mince tzv. druhé vedlejší řady – statér: 1. Nechanice; 1/3statéru, var. 1: 2. bez naleziště; 3. bez naleziště; 4. bez naleziště; 5. bez naleziště; 1/3statéru, var. 2: 6. Jičíněves; 7. bez naleziště; 8. bez naleziště; 1/3statéru, var. 3: 9. bez naleziště; 10. bez naleziště; 1/8statéru, var. 1: 11. bez naleziště; 13. Křivoklát; 14. Klecany; 1/8statéru, var. 2: 15. Harlungenfeld; 16. Rakousko; 1/24statéru: 17. Manching. Čísla odpovídají tab. 1 (měřítko 1:1, č. 17 – 1:1 a 2:1).

neznámá rakouská lokalita (*Forrer 1968*, 195, č. 362; *Castelin 1978*, 116, č. 1152; tab. 1:16; obr. 3:16). Pouze jediný exemplář je bez známého naleziště (*Paulsen 1933*, Taf. 8:180). Hmotnost těchto mincí se pohybuje v rozmezí 1,04 g až 0,992 g. Nižší je pouze hmotnost klecanského exempláře (0,932 g) – ta je však nepochybně zavádějící, neboť povrch této ražby byl sekundárně upravován, čímž došlo ke snížení hmotnosti.

Jediným exemplářem je v rámci sledované skupiny mincí dosud doložena 1/24statéru (*Kellner 1990*, 52, č. 61, Taf. 4:61; tab. 1:17; obr. 3:17, 4:7) patřící zřejmě k tzv. druhé vedlejší řadě. Vzhledem k tomu, že tato mince byla součástí mincovního komplexu z bronzové „peněženky“ objevené v roce 1972 na oppidu Manching v Bavorsku (*Kellner 1990*, 52, č. 56–61, Taf. 4:56–61; obr. 4), byla dříve považována za ražbu jihobavorskou, označovanou jako typ Manching C (*Kellner 1990*, Typenübersicht 4). Tuto interpretaci podporovala skutečnost, že ražba byla v nálezovém komplexu doprovázena jihobavorskými ražbami: jedním 1/4statérem (*Kellner 1990*, 52, č. 56, Taf. 4:56; obr. 4:2) a čtyřmi 1/24statéru typů Manching A+B s androkefálním koněm (*Kellner 1990*, Typenübersicht 4, 52, č. 57–60, Taf. 4:57–60; obr. 4:3–6). B. Ziegeus však již tuto minci označil za bójskou ražbu typu Athéna-Alkis (*Ziegeus 1997*, 216). Naopak nejistotu okolo bójského původu této ražby nedávno vyslovila E. Kolníková (2006, 15). Podle našeho názoru se však se značnou dávkou pravděpodobnosti skutečně jedná o ražbu bójskou patřící nejspíše do tzv. druhé vedlejší řady. Toto zjištění, jak ukážeme dále, má dosti zásadní chronologické souvislosti. Zařazení mince mezi bójské ražby se opírá o styl této drobné ražby. Na líci je stylizovaná špatně zřetelná hlava doprava podobná hlavám na 1/8statéru sledované skupiny. Na rubu je motiv silně stylizované stojící Athény-Alkis. Provedením se sledovaná mince celkově velmi blíží 1/8statéru tzv. druhé vedlejší řady (srovnej: obr. 3:11, 13–16).

Obr. 4. Manching. 1. Bronzová „peněženka“. 2.–7. Mince objevené v „peněženče“ (podle: *Kellner 1990*, 52, č. 56–61, Taf. 4:56–61).

U klecanského exempláře byla provedena analýza složení kovu metodou rentgenové fluorescence.¹³ Měření bylo provedeno na obou stranách mince s prakticky identickými výsledky. Lze tedy říci, že ražba obsahuje 97,5 % Au, 2,1 % Ag a 0,5 % Cu. V rámci tzv. druhé vedlejší řady zatím disponujeme pouze dvěma srovnávacími analýzami složení kovu. Jedna 1/8statéru, pocházející z rakouského území, uložená ve sbírce Schweizerisches Landmuseum Zürich, M 8.161 (tab. 1:16; *Forrer 1968*, 195, č. 362; *Castelín 1978*, 116, č. 1152), má složení téměř identické: 96,5 % Au; 2,9 % Ag; 0,6 % Cu. Obsahem zlata podobné je i složení 1/3statéru, uložené ve Württembergisches Landmuseum Stuttgart, Su 465 (tab. 1:9; *Hartmann 1985*, 667, Tab. 3:14): 96% Au; 4% Ag; 0,38 % Cu; 0,038 % Pt; 0,018 % Sn. U této ražby je vyšší podíl stříbra a naopak velmi málo mědi, navíc zde byla zjištěna platina a cín – tyto jen stopově zastoupené prvky však mohly být zjištěny díky vyšší citlivosti měření. Lze tedy říci, že přes zjištěné drobné rozdíly naznačují dosavadní analýzy velmi podobné ryznosti mincovního kovu.

Celou skupinu mincí tzv. druhé vedlejší řady lze datovat do starší fáze bójského mincovnictví, do období LT C1–C2. Dokazují to dosti vysoké hmotnosti, skutečnost, že jde o napodobeniny mincí typu Athéna-Alkis a také nálezové kontexty některých exemplářů. Jediný statér teoreticky patřící do sledované skupiny ražeb (tab. 1:1; *Paulsen 1933*, Taf. 8:175) byl součástí významného depotu z Nechanic (*Nálezy I/1*, 54–55, č. 71), který tvořily statéry typu Niké (*Paulsen 1933*, Taf. 1:17, 2:31 a 34), typu Niké/Athéna-Alkis či také typu Plumlov (*Paulsen 1933*, Taf. 3:54, 57–58) a statéry tzv. vedlejších řad (*Paulsen 1933*, Taf. 9:202, 11:227). Tento nález lze datovat zcela bezpečně do starší fáze bójského mincovnictví a k jeho ukrytí mohlo dojít ještě ve 3. století před Kristem. Jedna 1/8statéru (tab. 1:13; *Paulsen 1933*, Taf. 8:181) byla součástí menšího hromadného nálezu z Křivoklátu (*Nálezy I/1*, 31, č. 55), který obsahoval nejméně 3 ražby. Kromě jedné atypické 1/8statéru patřící rovněž mezi ražby tzv. vedlejších řad (*Paulsen 1933*, Taf. 11:245), zde byla zastoupena také 1/8statéru mušlové řady (*Paulsen 1933*, Taf. 24:491), avšak jde zřejmě o jednu z nejstarších emisí tohoto typu mince. Lze tedy předpokládat, že k ukrytí tohoto nálezu mohlo dojít nejspíše ve 2. třetině 2. století před Kristem, tedy v době počáteční fáze českých oppid, se kterými jsou ražby mušlových statérů a jejich dílů bezpečně spjaty. Další důležitou oporou datování mincí tzv. druhé vedlejší řady je již výše zmíněný nález z bronzové „peněženky“ z oppida Manching (*Kellner 1990*, 52, č.

¹³ Měření provedl RNDr. Jaroslav Frána, CSc., v Ústavu jaderné fyziky AV ČR v Řeži u Prahy.

56–61, Taf. 4:56–61), ve kterém byla zastoupena také 1/24statéru nově přiřazená k tzv. druhé vedlejší řadě. Tento nález, resp. ražbu 1/24statérů typů Manching A+B s androkefálním koněm, lze dnes datovat do průběhu 2. poloviny 3. století před Kristem, spíše k jeho konci (Steffgen – Ziegaus 1994, 26–27; Ziegaus 1997, 216). Nálež sám mohl být ukryt i trochu později, snad ještě i na přelomu 3. a 2. století před Kristem. Mince uvedených typů patří do skupiny nejstarších keltských mincí ražených v jižním Bavorsku. Z tohoto zjištění ovšem vyplývá důležitý fakt – jejich společný výskyt s bójskou 1/24statéru tzv. druhé vedlejší řady naznačuje, že počátky ražby mincí v bójském prostředí mohou být starší než v Bavorsku. Je totiž zřejmé, že sledovaná bójská 1/24statéru rozhodně nepatří mezi nejstarší bójské emise, neboť napodobuje mince typu Athéna-Alkis tzv. hlavní řady.

Datovat absolutně mince tzv. druhé vedlejší řady je zatím velice obtížné. Pouze se značnou dávkou opatrnosti lze uvažovat o závěru 3. století před Kristem jako o nejpravděpodobnějším období jejich ražby. Není také jasné, jak dlouho mohly být raženy. Rozdíly u lícních razidel 1/3statérů (tab. 1:2–10) dokládají postupnou barbarizaci obrazu a nevylučují možnost delšího období ražby. Se značnou dávkou pravděpodobnosti lze místo ražby těchto mincí hledat kdesi na českém území a nový exemplář z Klecan tento předpoklad pouze potvrzuje.¹⁴ Konkrétní místo ražby však dosud neznáme. Nejspíše ale půjde o podobné (či podobná) dosud však neobjevené obchodní a industriální centrum z období LT C1–C2, jaké bylo nedávno zjištěno v Němčicích nad Hanou na Moravě (Čižmář – Kolníková 2006; Kolníková 2006). Právě na lokalitě (či lokalitách) tohoto typu na českém území lze nejspíše předpokládat ražbu většiny mincí tzv. vedlejších řad.

Literatura a katalogy

- Allen, D. F. 1967: Nový keltský čtvrtstater z Prahy. Numismatické listy 22, 65–67.
- Béřeš, J. 1995: Slovanské pohrebisko v Dolnom Petre IV (teraz Svätý Peter). Slovenská archeológia 43, 111–160.
- Cahn Liste 191: Nabídkový katalog č. 191, 1959.
- Castelin, K. 1965: Die Goldprägung der Kelten in der Böhmischen Ländern. Graz.
- 1976: Nová „vedlejší řada“ mincí českých Keltů. Drobná plastika 1976, č. 1, 1–11.
  - 1978: Keltische Münzen. Katalog der Sammlung im Schweizerischen Landesmuseum Zürich. Band I. Zürich.
- Čižmář, M. – Kolníková, E. 2006: Němčice – obchodní a industriální centrum doby laténské na Moravě. Archeologické rozhledy 58, 261–283.
- Dembski, G. 1998: Münzen der Kelten. Kataloge der antiken Münzen Reihe A: Griechen II: Massalia und Keltenstämme. Kunsthistorisches Museum Wien.
- Dorotheum Wien 215: Aukční katalog č. 215, 1958.
- Dostál, B. 1957: Slovanský mohylník u Žlutavy (Příspěvek k problematice slovanských mohylníků na Moravě). Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity E2, 37–74.
- 1966: Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě. Praha.
- Forrer, R. 1968: Keltische Numismatik der Rhein- und Donaulande. Ergänzte Neuausgabe. Band 1. Graz. (Redaktion Karel Castelin).
- Harmann, A. 1985: Über Materialanalysen an Goldmünzen der keltischen Bojer. Jahrbuch des Römisch-germanischen Zentralmuseum Mainz 32, 660–674.
- Hošek J. – Profantová N. – Šilhová A. – Ottenwelter E. 2007: Bohemian So-called surgical early medieval knives. In: Metallography – Acta Metallurgica Slovaca 13. Prešov, 932–937.

¹⁴ Německé a rakouské nálezy lze nejspíše vysvětlit jako importy.

- Klápště, J.* 1999: Příspěvek k archeologickému poznávání úlohy mince v přemyslovských Čechách. *Archeologické rozhledy* 51, 774–808.
- Kolníková, E.* 1973: K sekundárnímu používání římských mincí na Slovensku. *Numismatické listy* 28, Praha, 129–137.
- 2006: Význam mincí z moravského laténského centra Němčice nad Hanou pre keltský numizmatiku. *Numismatický sborník* 21, 3–56.
- Kostial, M.* 2003: Kelten im Osten. Gold und Silber der Kelten in Mittel- und Osteuropa. Sammlung Lanz. München. 2. Auflage.
- Košta, J.* 2005: Kollektion frühmittelalterlicher Schwerter aus dem Grossmährischen Zentrum in Mikulčice. In: Kouřil, P. (ed.): Die frühmittelalterliche Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas / Raně středověké elity ve střední Evropě. Brno, 157–191.
- Krutina, I.* – *Profantová, N.* 2001: Pohřebiště v areálu hradiště v Klecanech, okr. Praha-východ. *Archeolog. výzkumy v Čechách 2000. Zprávy České archeologické společnosti. Supplementum* 45, 25.
- Kučerovská, T.* 1998: Münzfunde aus Mikulčice. Studien zum Burgwall Mikulčice. Band 3. Brno, 151–170.
- Lanz Graz I:* Aukční katalog I, 8.–9. 12. 1972.
- Lutovský, M.* 2001: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Militký, J.* 2006: Nový pohled na zlatou byzantskou minci z Libice nad Cidlinou. Příspěvek k problematice nálezů byzantských mincí 9.–11. století v českých zemích. *Numismatický sborník* 22, 125–136.
- Nálezy I/1:* Radoměřský, P. 1955: Nálezy keltských mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I. díl. Praha, 35–84.
- Nálezy I/2:* Pochitonov, E. 1955: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl I/2. Praha, 87–314.
- Nálezy 1:* Ondrouch, V. 1964: Nálezy keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku. Bratislava.
- Nálezy 4:* Kolníková, E. – Hunka, J. 1994: Nálezy mincí na Slovensku IV. Nitra.
- Nemeškalová-Jiroudková, Z.* 1974: Keltská zlatá mince z Hrušovky, o. Litoměřice. *Archeologické rozhledy* 26, 477–480.
- 1999: V. Mince z mladohradištního pohřebiště v Mušově. In: Jelínková, D.: Slovanské pohřebiště z 9. až 12. století v Mušově. Katalog. Brno.
- Nevizánsky, J.* 1979: Pohrebisko z konca 9. a z 10. storočia v Bešeňove. *Slovenská archeológia* 27, 375–404.
- Paulsen, R.* 1933: Die Münzprägungen der Boier. Leipzig – Wien.
- Poulik, J.* 1948–1950: Jižní Morava – země dávných Slovanů. Brno.
- Profantová, N.* 2005: Die Elite im Spiegel der Kindergräber aus dem 9. und 10. Jahrhundert in Böhmen. In: Kouřil, P. (ed.): Die frühmittelalterliche Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas. Raně středověké elity ve střední Evropě. Brno, 313–334.
- 2006: Raně středověké pohřebiště Klecany I – přínos výzkumu v r. 2005. *Zprávy České archeologické společnosti* 64, Praha, 17–18.
- 2007: Raně středověké pohřebiště Klecany I – přínos výzkumu v r. 2005. *Archeologie doby hradištní v České a Slovenské republice*. Brno, 73–83.
- Profantová, N.* – *Stránská, P.* – *Hájek, M.* 2007: Dětské hroby na raně středověkých pohřebištích Klecany I, II ve světle poznatků antropologie, antropogenetiky a archeologie. *Študijné Zvesti* 42, Nitra, 141–152.
- Prokisch, B.* 1993: Keltische Fundmünzen aus Oberösterreich. Die römischen Münzen des Stadtmuseums Nordico im Linz. Linz.

- Rejholcová, M. 1976: Pohrebisko z 10. a 11. storočia v Hurbanove-Bohatej. Slovenská archeológia 24, 191–234.
- Sejbal, J. 1959: Nález zlaté byzantské mince z hradiska sv. Klimenta u Osvětiman. In: Hrubý, V.: Velkomoravské hradisko sv. Klimenta u Osvětiman. Časopis Moravského muzea 44, vědy společenské, 63–64.
- 1959a: Zum Fund einer byzantinischen Goldmünze aus der ersten Hälfte des 9. Jahrhunderts auf dem grossmährischen St. Klements-Burgwall. Moravské numismatické zprávy 6, 17–19.
- Sláma, J. 1977: Mittelböhmen im frühen Mittelalter I. Katalog der Grabfunde. Praehistorica V. Praha.
- 2002: Přínos archeologie k poznání strukturálních proměn v přemyslovském státě na počátku 11. století. In: Čech, P. – Smrž, Z. (ed.): Sborník Drahomíru Kouteckému. Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech 9. Most, 227–233.
- Steffgen, U. – Ziegeus, B. 1994: Untersuchungen zum Beginn der keltischen Goldprägung in Süddeutschland. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 44, 9–34.
- Šráčková, E. 1958: Výzkum slovanského pohřebiště v Josefově (okr. Hodonín). Přehled výzkumů 1958, 63–64.
- 1962: Výzkum slovanského pohřebiště v Josefově (okr. Hodonín). Přehled výzkumů 1961. Brno, 93.
- Ziegeus, B. 1997: Datierung boischer Münzen durch eine Analyse von Schatzfunden. In: Lehrberger, G. – Fridrich, J. – Gebhard, R. – Hrala, J.: Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren: Herkunft – Technologie – Funde. Band I: Textband. Památky archeologické – Supplementum 7, Praha, 213–221.

Summary

Jiří Militký – Naďa Profantová, A Celtic gold coin found in the early medieval grave in Klecany (Prague-East district)

A Celtic gold coin was found in the grave no. 19 during rescue archaeological excavations held at the early medieval burial site in Klecany, the contemporary hill fort. It has been attributed as a Boian 1/8 *stater* of the so-called side series, Castelin type no. 41 (*Castelin 1965*), series II:6. The coin seems to be a very important contribution to that group. Its secondary location in Klecany points to its originally Bohemian provenance, and this represents another proof confirming the fact, that coins of the mentioned group have been struck in Bohemia, positively during the period called LT C1–C2. The archaeological context is extremely rare in Bohemia. The grave has been dated back to the first half of the 10th century, and it is hard to decide, whether the find could be interpreted as the oldest appearance of *obolus mortuorum*, or whether it could be seen as a secondary use of the coin as an amulet disregarding its primary monetary function. There is one analogical example known for the 9th century in Moravia from the skeleton burial site in Josefov (Hodonín district). A gold 1/24 *stater* of the Athena Alkis type was discovered in the child grave no. 18 near the right *clavicula* there. Also in this case, it is questionable, whether the coin could be interpreted as an *obolus mortuorum*, or whether it could be seen as an amulet disregarding its primary monetary function.

English by V. Novák

DER SPÄTRÖMISCHE SCHATZFUND VON SZÜGY (1837)

Ein Beitrag zum Umlauf spätrömischer Goldmünzen
im Karpatenbecken

Péter PROHÁSZKA

Über den wichtigsten spätkaiserzeitlichen Schatzfund des Komitats Nógrad (Ungarn) befinden sich keine Angaben in der Fachliteratur, da der Fund von Szügy 1837 gefunden wurde. Zum Glück berichten die amtlichen Akten der ungarischen Behörden über die Fundumstände und über die gefundenen Goldgegenstände.¹ Der Bericht der Ungarischen Königlichen Hofkammer vom 5. Juli 1838. fasst die Ergebnisse der amtlichen Untersuchungen zusammen: „*Ad thesaurum in tarenno Possessionis Szügy Comitatus Neogradiensis ingremiatae, per communitatio subopilionem Josephum Tercsán 5^a Julii a. p. in fundo Arabili Petronellae Mihalkovics viduae Jacobo Paczolyanae inventum, et Majestati Vestrae Sacratissimae ope demissae repraesentationis dt 2^{ae} Julio 837. No. 26,370 praeslitae submissum, cujus residuitas, post factum ex eodem pro parte Caesareo regii Numophilacei Viennensis detectum remansa, obsequentissimo huic Dicasterio medio benigni Rescripti Regii dto 30^{ae} Augusti a. p. N° 37413/1314 editi pro alteriori officiosa pertractatione remissa habetur, spectat etiam hic reverenter adnexus 1 aureus antiquo romano, et quatuor frustra crudi auri, per praefatum inventorem abalienata, et subseque a precariis possessoribus recaptivata, atque per Pestiense Caesareo Regium auri, et argenti Reluitorium Officium juxta hic pariter demisse advoluta instrumenta in toto una cum praeattacto aureo ad 108 fl. 53 xr C.M. aestimata. Cujusmodi Thesaurum Majestati Vestrae Sacratissimae una cum altero in ejusdem Possessionis terreno, ast alio loco per Andream Kakovecz viduae Nicolao Pronayanae subopilionem invento, hic que ultro humillime adnexo, et ex duobus antiquis aureis romanis valentinianis, ac tribus frustis auri consistente, atque per minoratum auri, et argenti reluitorium Officium juxta demisse adcopulatum sub ://: instrumentum junctim ad 15 fl 45 xrio conven: monetae aestimato...*”² Die Akten des zwei Jahre lang dauernden amtlichen Verfahrens tragen zur Rekonstruktion

¹ Ich konnte meine Forschungen mit der Unterstützung des Habsburg-Stipendiums führen. An dieser Stelle möchte ich Dr. István Fazekas (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien) für die Hilfe bei meinen Forschungen in den Archiven meinen Dank aussprechen.

² Hofkammerarchiv (Wien) Ungarische Cammerale fasz. 13 sd. 2 (1838) 2913, 34201/1351: „... im Neograder Comitatus zu Szüts durch den Gemeinde Schafhirten Joseph Tercsán auf dem Felde der Witve des Jakob Paczaly aufgefundenen Goldmünzen... Dem, zu Szüts im Neograder Comitatus durch den Gemeinde Schafhirten Joseph Tercsán auf dem Felde aufgefundenen alten römischen Dukaten, und vier Stücke rohes Gold im Schätzwert 108 f 53 Xr ConvMze, welches dem erwähnten Schafhirten gleichzeitig mit jenem C.C. mit hierartigen Schreiben vom 10 August 837 AZ 34076/1183 übersendeten Goldmünzen aufgefunden, jedoch weitere veräußert – auf demselben Terrain aber an einem anderen Orte und von dem Niklas Pronay'schen Schafhirten Andrea Kakovecz gefundenen, aus zwey Stück römischen Valentinischen Dukaten und drey Stück rohen Gold bestehende auf 15 f 45 xr CMze geschätzten Schatz ...”. Vgl. über die im Jahre 1837 gefundenen Gegenstände: Hofkammerarchiv (Wien) Ungarische Cammerale fasz. 13 sd. 2 (1837) 2849, 34076/1183; Ungarisches Staatsarchiv (Budapest) E85 (1838) 153. cs. Nr. 10452.

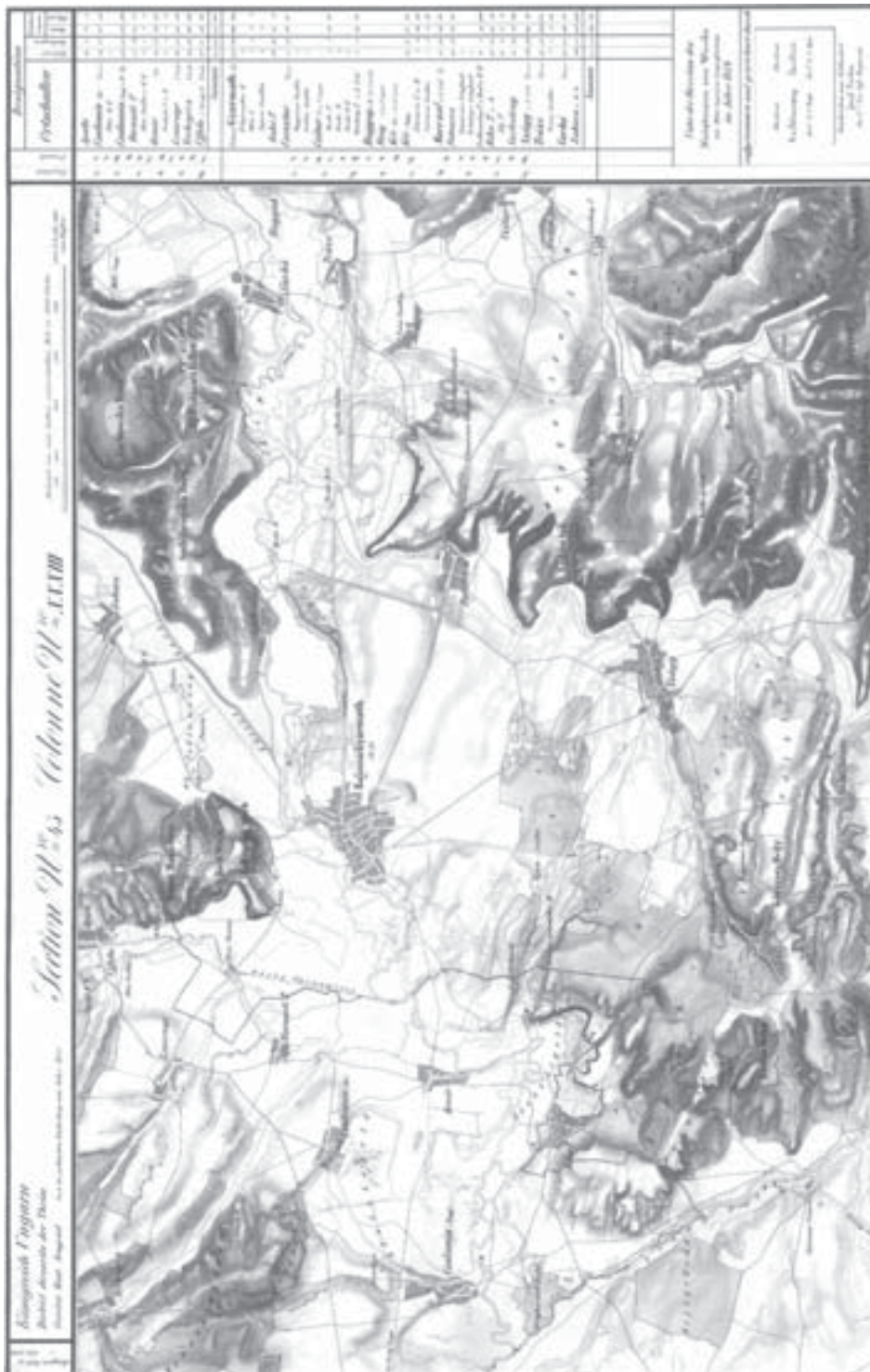

Abb. 1. Szűgy auf der Karte der zweiten Militäraufnahme (erste Hälfte des 19. Jahrhunderts).

Abb. 2. Spätromische Schatzfunde mit Goldmünzen und Gegenständen aus dem Karpatenbecken.

der Fundumstände sowie der Fundzusammensetzung bei.³ Besonders wichtig ist ein Bericht vom 17. August 1837, in dem Stuhlrichter Miklós Széchényi die Ergebnisse seiner Untersuchung an Ort und Stelle zusammenfasste.⁴ Nach dem Bericht des Stuhlrichters und den amtlichen Akten hat József Tercsán – Schafhirt der Gemeinde Szűgy – am 5. Juli 1837 auf dem Feld Petronella Mihalkovics nach einer Hangrinne („... víz mosás után”) römische Goldmünzen und Goldgegenstände gefunden, die er verschiedenen Bewohnern von Szűgy veräußerte.⁵ Sámuel Jakab kaufte vier Goldstücke und weitere vier Gegenstände, die auf die Form eines Ringes zerbrochen und so dick wie ein Bleistift waren („négy aranyokat, ’s karika formára össze törött s egy jó plajbász vastagságú négy arany darabokat...”). Er überreichte dem Stuhlrichter während seiner Anhörung ein durchlöcherteres Goldstück („egy lyukas aranyat”).⁶ Markus Kohn hat für 90 Forint neun Goldmünzen und vier Objekte erworben. Von den Münzen waren sechs grösser als die anderen drei sowie von Sámuel Jakab zurückgegebenen Stücke. Drei kleine und drei grössere Münzen waren auch gelocht. Neben den Münzen kaufte er einen in zwei Ring gedrehten, einen in einen Ring gedrehten und zwei ungefähr 1,5 cm langer gerader Gegenstand („9 darab aranyokat, mellyek közül három olly vala mint a minöt Jakab Sámuel zsidó előhozott, s vissza adott, hat pedig nagyobb s ezek közül három darab nem volt lyukas, úgy szinte négy darab aranyokat, mellyek közül az egy két karikába csavarodva a’ másik egybe, a kettő pedig külön külön egyenes és fél újni hosszúságú lehetett”).⁷ Zum Hirten namens Misa gelangten ein Ring, ein halber Ring und kleine Goldstückchen („egy karika, másik fél karika, és harmadik igen kis arany darabok...”),⁸ und zum Herr

³ Hofkammerarchiv (Wien) Ungarische Cammerale fasz. 13 sd. 2 (1837) 2849, 34076/1183; Ungarisches Staatsarchiv (Budapest) E85 (1838) 153. cs. Nr. 10452; Hofkammerarchiv (Wien) Ungarische Cammerale fasz. 13 sd. 2 (1838) 2913, 34201/1351; Haus-, Hof- und Staatsarchiv (Wien) OKäA K 316 (1837) 54/1, Nr. 11238; Haus-, Hof- und Staatsarchiv (Wien) OKäA K 325 (1838) 54/1, Nr. 1419.

⁴ Ungarisches Staatsarchiv (Budapest) E85 (1838) 153. cs. Nr. 10452.

⁵ Ungarisches Staatsarchiv (Budapest) E85 (1838) 153. cs. Nr. 10452.

⁶ Ungarisches Staatsarchiv (Budapest) E85 (1838) 153. cs. Nr. 10452.

⁷ Ungarisches Staatsarchiv (Budapest) E85 (1838) 153. cs. Nr. 10452.

⁸ Ungarisches Staatsarchiv (Budapest) E85 (1838) 153. cs. Nr. 10452.

der Kirche gelangte noch ein grösseres Stück Gold.⁹ Die Behörden – wie darüber die amtlichen Akten berichten – schickten neun Goldmünzen und vier Goldgegenstände nach Wien ins k. k. Münz- und Antikenkabinett, von den acht Münzen des Valentinian I. und Valens für die Sammlung behalten wurden.¹⁰ Die vier Bruckstücke und die Goldmünze (*4 minoribus frustis, ac uno aureo romano*) wurden nach Buda zurückgesendet, damit dort das Ungarische Nationalmuseum die für die Sammlung brauchbaren Stücke auswählen könnte.¹¹ Im nächsten Jahr schickte die Ungarische Kammer weitere Goldgegenstände mit einem Bericht zusammen nach Wien. Sie wurden nach dem Bericht „auf demselben Terrain aber an einem anderen Orte“ vom Schafhirt András Kokovecz gefunden.¹² Aufgrund der Untersuchung von Széchényi hat Kokovecz die zwei Münzen und die drei goldenen Stückchen nach Tercsán auf dem selben Boden gefunden („*Tercsán József után a már érintett földön keresőleg találta... két aranyat, és három kis arany darabcskákát és többet semmi esetre sem.*“).¹³ Diese wurden ähnlich den durch Tercsán gefundenen Objekten ebenfalls ins Wiener k. k. Münz- und Antikenkabinett geschickt. Die zwei Goldmünzen waren nach dem Schreiben des Kustos der Sammlung Joseph Arneth die Solidi des Valentinian I. und Valens.¹⁴ Arneth hat die zwei Münzen für die Münzsammlung behalten und schickte die Goldstückchen der Kammer zurück. Sie wurden ebenfalls dem Ungarischen Nationalmuseum zum Kauf angeboten.¹⁵ Leider stehen uns keine Angaben über das weitere Schicksal der Goldgegenstände zur Verfügung, weil die Inventarbücher des Museums erst seit 1847 geführt werden. Die Identifizierung der in der Münzsammlung des Kunsthistorischen Museum befindlichen zehn Goldmünzen können wir wegen der Neuinventarisierung in den 1870-er Jahren nicht leisten (*Dembski 1998, 11*). Leider blieben frühere Listen/Verzeichnisse der Münzen nicht erhalten.¹⁶

Mit wichtigen Angaben dient noch ein Bericht zur Rekonstruktion des Szűgyer Fundes, in dem das Gewicht einiger Goldgegenstände angegeben wurde:¹⁷ „...*duo*

⁹ Ungarisches Staatsarchiv (Budapest) E85 (1838) 153. cs. Nr. 10452.

¹⁰ Haus-, Hof- und Staatsarchiv (Wien) OKäA K 316 (1837) 54/1, Nr. 11238; Hofkammerarchiv (Wien) Ungarische Cammerale fasz. 13 sd. 2 (1837) 2849, 34076/1183: „*Von den zu Szűgy in Neograder Komitate aufgefundenen ..., hieher geleiteten 9 römischen Goldmünzen und 4 Stücken Bruchgold, wurde acht St. Münzen für die kais. Sammlung behalten. Der innere Wert dieser acht Stücke beträgt nicht Ganz 43 f. CMze.*“

¹¹ Ungarisches Staatsarchiv (Budapest) N24 (1837) Nr. 1195.

¹² Hofkammerarchiv (Wien) Ungarische Cammerale fasz. 13 sd. 2 (1838) 2913, 34201/1351.

¹³ Ungarisches Staatsarchiv (Budapest) E85 (1838) 153. cs. Nr. 10452.

¹⁴ Haus-, Hof- und Staatsarchiv (Wien) OKäA K 325 (1838) 54/1, Nr. 1419: „*Die zwei von Andreas Kakovecz in Ungarn gefundenen Goldmünzen von den Kaisern Valentinian u. Valens sind wegen kleiner Varianten für das kk. Münzkabinet nicht ohne Interesse. Der Unterzeichnete hat die Ehre für diese auf 11. fl 15 xr geschätzten Münzen 13. fl CMze anzuschließen, – alles Übrige ist nur zum Einschmelzen geeignet.*“

¹⁵ Ungarisches Staatsarchiv (Budapest) N24 (1838) Nr. 2559: „*Ad thesaurum in terreno Possessionis Szűgy Comitatus Neogradiensis ingremiatae inventum, ... praeter illa crudi auri frusta, et nummos aureos, per Communitatis Szűgyensis subopilionem Josephum Torcsán in fundo Arabili Petronellae Mihálkovits viduae Paczolaianaep repertos, pertinent etiam similia frusta crudi auri, nec non nummi aurei, in hic adjacentibus consignationibus uberius deducti, et isthuc serius perlati, atque partim per antelatum subopilionem in eodem fundo Arabili, partim vero per Andream Kakovecz viduae Nicolao Pronayanae subopilionem in alio prorsus loco inventi, quos demptis duobus antiquis aureis Romanis Valentinianis, pro Numophilaceo Caesareo Regiae retentis, in hujate Camerali Taxatoratus Officio in deposito asservari Serenitati Vestrae Caesareo Regiae sine eo significandi honorum habeo: ut in quantum nomnulla eorundem frusta ad usus Nationalis Musaei nefors idonea forent...“.*

¹⁶ An dieser Stelle möchte ich Prof. Dr. Günther Dembski (KHM Münzkabinett, Wien) für die Hilfe bei meiner Forschung im Münzkabinett bedanken.

¹⁷ Ungarisches Staatsarchiv (Budapest) E85 (1838) 153. cs. Nr. 10453.

nummi aurei singillatim 1 ¼ # et tria frustilla auri insimul 1 ¼ # appendentia per Andream Kokovecz unusautem nummus aureus 1 1/3 # pondus habes et tria fragmenta auri, quorum unum 5 3/4 # alterum 1 1/3 # et tertium 2/5 # ponderat per praefatum Josephum Tertsan inventa sint.“ Nach diesem hat András Kokovecz zwei Münzen mit einzeln 1 ¼ # = 4,375 g Gewicht und drei Bruchstücke mit 1 ¼ # = 4,375 g Gewicht gefunden.¹⁸ Von den durch Tercsán gefundenen Gegenständen erwähnt er eine Münze mit 1 1/3 # = 4,66 g Gewicht, sowie drei Objekte mit 5 ¾ # = 20,125 g, mit 1 1/3 # = 4,66 g und mit 2/5 # = 1,4 g Gewicht. Über das Gewicht der anderen Gegenstände stehen uns keine weiteren Angaben zur Verfügung. Aufgrund der amtlichen Berichte könnte die Zusammensetzung des Szűgyer Fundes folgende sein:

	Goldmünzen	Goldene Gegenstände
von József Tercsán gefunden	<i>Münzen des Valentinian I. und Valens:</i> – 4 kleinere Stücke, von den eines gelocht war. – 9 Stück: drei kleinere gelochte und sechs größere, von den drei gelocht waren.	– 4 Stück ringförmige Objekte, die so dick wie ein Bleistift waren – Ein Stück war in zwei Ring gedreht. – Ein Stück war in einen Ring gedreht. – Zwei ungefähr 1,5 cm langes gerades Stück – Ein Ring – Ein halber Ring – Winzige Goldstücke – Ein grösseres Stück Gewicht: X + 4,66+20,125 +1,4 g
von András Kokovecz gefunden	Solidus des Valentinian I. (4,375 g) Solidus des Valens (4,375 g)	3 kleine Goldstückchen Gewicht: 4,375 g
	15 Stück Solidi	Gewicht: X + 30,56 g.

Während die durch Kokovecz gefundenen Goldstücke alle nach Wien gelangten, erwähnen die Akten nur neun Münzen und vier Goldstücke als von József Tercsán entdeckten Gegenständen. Sieben oder mehr gelochte Münzen befanden sich im Schatz. Obwohl wir ihre Gewichte nicht kennen, könnten die von Széchényi beschriebenen Ringe von den Münzen abgebrochenen Ösen sein.¹⁹ Gelochte oder geöste römische Goldmünzen kommen oft bei den Germanen im Barbaricum vor und wurden als Schmuck getragen. (*Kuzsinszky 1897; Bursche 1998, 165–207; Lakatos 2001, 42–43*). Die anderen zum Fund gehörigen Gegenstände können wir wegen der Wortkrageit der Beschreibungen nicht rekonstruieren.

Nach den Markomannenkriegen (166–180 n. Chr.) veränderten sich die ethnischen und politischen Verhältnisse in Mitteleuropa. Mehrere Völkergruppen (Vandalen, Gepiden, Goten) wanderten im Laufe des 3. Jahrhunderts ins Karpatenbecken ein. Die Veränderungen wirkten sich auch auf das Gebiet des Komitats Nógrád aus und ab dem 3. Jahrhundert erscheinen die Quaden neben dem Fluss Ipoly und in Oberungarn (*Bóna 1963, 279–292; Prohászka 2003, 59–62*). Die archäologischen Spuren ihrer Besiedlung kann man neben dem Fluss Ipoly und im Börzsöny-Gebirge finden (*MRT 9*). Bisher wurden eher auf Siedlungen deutende Funde beobachtet; ihre Gräber und Gräberfelder fehlen. Wir kennen aus dem von Quaden bewohnten Gebiet (es umfasst den westlichen und mittleren Teil der Slowakei, sowie die nördlichen Teile der ungarischen Komitate Nógrád, Pest und Heves) kaum zwei Dutzend kaiserzeitliche Goldmünzen (*Nálezy I;*

¹⁸ 1 # = 3,5 g.

¹⁹ S. zum Beispiel an den Goldmedaillon des ersten Fundes von Szilágyosmlyó: (*Kat. Szilágyosmlyó, 178–188*).

Nález 3; Nález 4; MRT 9) sowie noch der Münzfund von Bíňa mit 108 Solidi aus dem 5. Jahrhundert (*Kolníková 1968*). Aus dem quadischen Gebiet kennen wir bloss einen Solidus des Valens, der in Izsa (Iža) zum Vorschein kam (*Nález 1*, 147, Nr. 487: *Coh. VIII*, 108, 31). Goldmünzen des Gratian und Valentinian II. sind bei den Quaden etwas häufiger.²⁰ Aus dem Karpatenbecken ist kaum ein Dutzend Solidus des Valentinian I. und Valens bekannt, die zum grössten Teil als Streufunde zum Vorschein gekommen sind (*Gabler 1975*, 98, Abb. 5, 102, 115–116). Ihre Münzen befinden sich auch in dem zum Szúgyer Fund ähnlichen Schatz von Ormód (heute Brestov, Ukraine). Früher war nur der Schatzfund von Ormód bekannt, der aus 25 römischen Goldmünzen sowie aus Goldgegenständen (rohes Gold, Goldkette, Fibel usw.) bestand.²¹ Die Reihe der 25 Goldmünzen wird von dem Aureus der Kaiserin Sabina eröffnet und mit den vier Solidi des Valentinian I. und des Valens geschlossen. Neben den zwei früheren Aurei dominieren die Münzen des 4. Jahrhunderts und von den waren drei geöst und zehn gelocht (*Lehóczky 1892*, 75–76).

Die Fundumstände des Ormóder Schatzes können zur Interpretation der Berichte über den Szúgyer Fund beitragen, weil die Goldstücke beim Bau einer Landstrasse in mehreren Partien gefunden wurden. Nach dem Bericht von Tivadar Lehóczky lag die Fundstelle auf dem Grund eines kleineren Tales. Nach seiner Meinung wurden die Goldobjekte durch den Regen aus dem als Ackerfeld dienenden Abhang des nahen Bobujka-Berges abgespült (*Lehóczky 1892*, 76). Die Goldgegenstände von Szúgy wurden in einer Hangrinne auf einem Feld gefunden und sind so ebenfalls im Laufe der Umweltveränderungen (Niederschlag, Wind, landwirtschaftliche Arbeiten) zum Vorschein kommen. Wir können nicht ausschliessen, dass noch weitere Goldstücke zum Fund gehörten. Die Münzen des Valentinian I. und Valens weisen auf einen geschlossenen, nicht so lange Zeit gesammelten Fund hin. In beiden Schätzen kommen geöste oder gelochte Münzen vor, die eine eigenartige Rolle bei den Germanen spielten. Die grösseren und schwereren Multipla, wie die Goldmedaillone aus dem Fund I. von Szilágyosmlyó, spielten als Statussymbole bei der Legitimation der germanischen Könige eine wichtige Rolle (*Bursche 1998*, 210–212; *Bursche 1999*, 221–228). Diese repräsentative Rolle ist bei den geösten oder gelochten Solidi ebenfalls bemerkbar und so wurden sie höchstwahrscheinlich von Mitglieder der germanischen Führungsschicht getragen. Wir können nur bedauern, dass die Solidi aus dem Fund von Szúgy in der Münzsammlung des Kunsthistorischen Museums nicht identifizierbar sind, weil wir mit Hilfe ihrer Prägezeit den Zeitabschnitt begrenzen können, wann sie ins Barbaricum gelangten. Die Quaden erschienen nach langem Schweigen im Jahre 375 wieder in den antiken Quellen. Sie erhoben gegen die grossangelegten Wehrbauten Valentinians auch *in ipsis Quadorum terris* Einspruch (*Amm. Marc.* 29, 6) und der magister militum Aequitius liess die Bauarbeiten einstellen (*Mócsy 1962*, 576). Der junge Marcellianus, der neue Dux der Provinz Valeria, hat aber weitere Fehler gemacht, die zum Krieg

²⁰ *Nález 1*, 148, Nr. 489: Neded: Gratianus, *Coh. VI*, 431, 24 und *Nález 1*, 151, Nr. 495: Izsa (Veľký Hráč): Valentinianus II., *Coh. VIII*, 143, 36; *Nález 3*, 38, Nr. 117: Gbelce: Gratianus, *Coh. VIII*, 131, 38.

²¹ Die Zusammensetzung des Fundes (*Lehóczky 1892; Kuzsinszky 1892; Kiss 1999*, 60) – Die Goldmünzen: 1. Sabina; 2. Marcus Aurelius; 3. Diocletianus; 4. Maximianus Hercules 2 St.; 5. Galerius Maximianus; 6. Licinius; 7. Constantinus I. 4 St.; 8. Crispus; 9. Constantinus II.; 10. Constans 2 St.; 11. Constantius II.; 12. Vetranio; 13. Magnentius 2 St.; Constantius Gallus; 14. Julianus; 15. Valentinianus I. 2 St.; 16. Valens 2 St. und die goldenen Gegenstände: drei Goldklumpen, Kette, Zylinder, Fibelfragment und Kettenglied. Gewicht: 430,5 + 97,9g.

führten. Einerseits setzte er den Festungsbau fort, andererseits ließ er den quadischen König Gabinius bei einem Gastmahl ermorden. Diese Ereignisse lösten den Angriff der Quaden und der Sarmaten gegen Pannonien aus (*Amm. Marc.* 29, 6; *Mócsy 1962*, 576). Den Ernst der Lage zeigt, dass Kaiser Valentinian I. selbst mit grossen militärischen Kräften nach Pannonien eilte und am Ende des Sommers 375 n. Chr. in der Umgebung der Donau eine Strafexpedition gegen die Quaden führte (*Amm. Marc.* 30, 5; *Mócsy 1962*, 576–577). Die Richtung des römischen Angriffs zeigt, dass der Schwerpunkt des quadischen Siedlungsgebiets aus dem westlichen Teil der Slowakei in die Umgebung des Donauknies verlegt war (*Bóna 1963*, 304). Im Herbst hat der Kaiser Vorbereitungen für eine neue Offensive gemacht, als er beim Empfang der quadischen Abgesandten an einer Gehirnblutung starb (*Amm. Marc.* 30, 6; *Mócsy 1962*, 577). Die römischen Truppen wurden zurückgerufen. Im Spiegel der späteren Ereignisse konnte die römische Regierung das quadische Problem erfolgreich lösen, aber über die Art der Lösung berichten die Quellen nicht (*Mócsy 1962*, 578).

Ohne Zweifel wäre eine kriegerische Auseinandersetzung die einfachste Erklärung für die Erscheinung der Solidi bei den Quaden. Die Untersuchung des pannonischen Münzmaterials zeigt aber gut, dass die Goldmünzen sowohl in den Schatzfunden als auch bei Streufunden nur selten vorkommen. So gelangten sie höchstwahrscheinlich nicht bei den kriegerischen Auseinandersetzungen im Jahre 374 zu den Quaden. Die Goldmünzen des 4. Jahrhunderts gelangten als Sold, Geschenk (*donativa*) oder Jahresgeld (*annonae*) ins Barbaricum (*Prohászka 2003*, 59–62). So kann man einerseits die Erklärung für die von Ammianus Marcellinus erwähnte langdauernde Ruhe der Quaden (*Amm. Marc.* 29, 6) und andererseits eine Stütze der politischen Neuordnung nach dem Tode Valentinian I. in dem Szügyer Fund finden. Die Goldmünzen kamen nicht als Zahlungsmittel, sondern geöst oder gelocht als Zeichen des Prestige der quadischen Führungsschicht zur Geltung. Die goldenen Gegenstände gelangten vielleicht wegen ihres Wertes zu den Münzen. Wir können die Verbergung des Fundes entweder mit den innenpolitischen Kämpfen bei den Quaden, oder mit den grossen Völkerbewegungen am Anfang des 5. Jahrhunderts erklären (*Mócsy 1962*, 581–582).

Quellen und Literatur

- Amm. Marc.*: Ammianus Marcellinus: Römische Geschichte. Lateinisch und Deutsch. Hrsg.: Seyfarth, W. Schriften und Quellen der alten Welt 21, 1–4. Berlin 1968.
- Bóna, I.* 1963: Beiträge zur Archäologie und Geschichte der Quaden. *Acta Archaeologica Hungarica* 15, 239–307.
- Bursche, A.* 1998: Złoty medaliony rzymskie w Barbaricum. Warszawa.
- 1999: Die Rolle römischer Goldmedaillone in der Spätantike. In: *Barbarenschmuck und Römergold. Der Schatz von Szilágysomlyó*. Wien, 39–54.
  - 2001: Roman Gold Medallions as Power Symbols of the Germanic Élite. In: *Roman Gold and the Development of the Early Germanic Kingdoms*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien Konferenser 51, 83–102.
- Coh. VI*: Cohen, H. 1886: Description historique des monnaies frappés sous l'empire romain. Tome 6. Paris.
- Coh. VIII*: Cohen, H. 1892: Description historique des monnaies frappés sous l'empire romain. Tome 8. Paris.
- Dembski, G.* 1998: Münzen der Kelten. Kataloge der antiken Münzen Reihe A: Griechen II: Massalia und Keltenstämme. Wien.
- Gabler, D.* 1975: Zur Fragen des Handelsbeziehungen zwischen den Römer und den „Barbaren“

- im Gebiet östlich von Pannonien. In: Römer und Germanen in Mitteleuropa. Berlin, 87–121.
- Kat. Szilágysomlyó: Barbarenschmuck und Römergold. Der Schatz von Szilágysomlyó.* Wien 1999.
- Kiss, A. 1999: A 375 és 1000 közötti kincsleletek, mint a Kárpát-medence kora középkori történeti forrásai. A kincsleletek katalógusa. Zalai Múzeum 9, 55–75.*
- Kolníková, E. 1968: Nález neskororímskych solidov v Bíni, okres Nové Zámky. (K minciam z doby sťahovania na Slovensku). Numismatický zborník 10, 5–50.*
- Kuzsinszky B. 1892: Az ormódi aranykincs érmei. Archaeologiai Értesítő 12, 335–338.*
- Lakatos, A. 2001: Medalionul de epocă târzie de la Vâlcelele (jud. Bihor). – Late roman gold medallion from Vâlcelele (Bihor county). Crisia 31, 41–51.*
- Lehóczky, T. 1892: Az ormódi aranykincsről. Archaeologiai Értesítő 12, 75–76.*
- Mócsy, A. 1962: Pannonia. In: Pauly–Wissowa Realencyclopädie Supplementband 9. Stuttgart, 516–776.*
- MRT 9: Dinnyés et alii: Magyarország Régészeti Topográfiája 9. Pest megye régészeti topográfiája A Szobi és a Váci járás. Budapest 1993.*
- Nálezy 1: Ondrouch, V. 1964: Nálezy keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku. Bratislava.*
- Nálezy 3: Hlinka, J. – Kolníková, E. – Kraskovská, L. – Novák, J. 1978: Nálezy mincí na Slovensku III. Bratislava.*
- Nálezy 4: Kolníková, E. – Hunka, J. 1994: Nálezy mincí na Slovensku IV. Nitra.*
- Prohászka, P. 2003: Angaben zur Archäologie und Geschichte des Wallsystems in der grossen ungarischen Tiefebene. In: Garam, É. – Patay, P.– Soproni, S.: Sarmatisches Wallsystem im Karpatenbecken. Régészeti Füzetek II/23. Budapest, 79–89.*

Souhrn

Péter Prohászka, Poklad z pozdní doby římské v Szügyi (1837)

Jeden z nejvýznamnějších depotů mincí v severní části Karpatské kotliny, který v odborné literatuře dosud nebyl registrován, pochází z Novohradské župy (Maďarsko). Byl objeven v roce 1837 v obci Szügyi. Naštěstí se v úředních spisech zachovala řada údajů o nálezových okolnostech zlatých mincí a dalších doprovodných předmětů. V roce 1837 nalezl pastýř József Tercsán ve „výmolu“ devět zlatých mincí císařů Valentiniána I. a Valense společně s dalšími zlatými předměty. O něco později na stejném místě objevil András Kokovecz další dva solidy Valentiniána, resp. Valense a další zlaté předměty. Objevené předměty úřady nařídily shromáždit a poslat je do Vídně do K.K. Münz- und Antikencabinetu, který si z jedenácti mincí deset ponechal. Doprovodné nálezy však byly poslány zpět. Oněch deset mincí dnes v numismatické sbírce Kunshistorisches Museum nelze pro nedůslednou evidenci identifikovat. Vrácenou mincí a zlaté předměty úřady posléze nabídly na prodej Národnímu muzeu v Pešti. O jejich dalším osudu nejsou již další informace.

Po ukončení markomanských válek došlo v Karpatské kotlině ke změně politických a etnických poměrů. V oblasti Poiplí, tedy také na území Novohradu, dochází od 3. století k expanzi kvádského osídlení. Z území obývaných Kvádů známe asi dva tucty zlatých mincí římských císařů. Proto poklad z obce Szügyi poskytuje důležité informace o historii kvádského barbarika v pozdní době římské. Podobný obsah jako sledovaný nález měl poklad z Ormód (dnes Brestov, Ukrajina), který kromě 25 zlatých mincí, začínajících ražbami císařovny Sabinu a solidy císaře Valense konče, obsahoval také další zlaté předměty (fragmenty řetízku, spon a suroviny). Také tento nález byl nalezen ve „výmolu“.

Sledovaný nález zlatých mincí Valentiniána I. a Valense ze Szügyi úzce souvisí s historickými událostmi let 374–375 po Kristu. Mince a předměty z nálezů se dostaly pravděpodobně po roce 375 do majetku zdejších Kvádů jako dar nebo tribut.

PŘERAŽBY ČESKÝCH DENÁŘŮ Z PODĚBRADSKÉHO NÁLEZU

K otázce vnitřní chronologie nejstarších variant mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou

Jiří LUKAS – Luboš POLANSKÝ*

V roce 1966 uveřejnil Pavel Radoměřský na stránkách Numismatického sborníku první část své studie o počátcích českého mincovnictví, věnovanou zevrubnému popisu denárového nálezu z Poděbrad (dále jen Pod.).¹ Tento hromadný nález, odkrytý v říjnu roku 1936, patří dodnes svým složením a počtem více než 1 400 kusů mezi nejvýznamnější raně středověké mincovní depoty objevené na našem území. S výjimkou denárů staršího bavorsko-švábského typu zachycuje v široké škále typů a variant českou mincovní produkci poslední čtvrtiny 10. století, a to až do poloviny 90. let, kdy byl, pravděpodobně v souvislosti s pohnutými politickými událostmi spojenými s vyvražděním příslušníků rodu Slavníkovců na nedaleké Libici, ukryt. Poděbradský nález patří mezi základní zdroje poznání počátků českého mincovnictví a je neocenitelným pramenem pro studium chronologie a návaznosti nejstarších českých denárových ražeb.

Druhá plánovaná část projektu P. Radoměřského měla být věnována srovnání struktury poděbradského nálezu se složením ostatních českých mincovních depotů z konce 10. a počátku 11. století, tj. především velkých nálezových celků ze Staré Boleslavi, Ostroměře, Mančic, Čistěvsí a Choustníku, a následnému pokusu o sestavení chronologické řady nejstarších českých ražeb na základě zastoupení jednotlivých denárových typů a variant v uvedených nálezech a na základě srovnání použitých ražebních kolků, či želez. Z řady příčin nebylo možno tak rozsáhlý projekt uskutečnit. Přesto však vděčíme P. Radoměřskému za podrobný popis a rozbor poděbradského nálezu, z něhož je možno vycházet při dílčích úvahách o zařazení jednotlivých denárových typů a variant v rámci celkové chronologie české mincovní produkce poslední čtvrtiny 10. století. V současné době prochází poděbradský nález podrobnou revizí v rámci grantového projektu *Nejstarší přemyslovské mince 10. století a jejich nálezy v Českých zemích*.²

Identifikace denárových přeražeb z poděbradského nálezu

P. Radoměřský ve své studii určil a podrobně popsal 1408 denárů, z nichž 1391 celých mincí a čtyři zlomky jsou dnes uloženy ve sbírkách Polabského muzea v Poděbradech.

* Část předkládané studie, týkající se identifikace denárových přeražeb z poděbradského nálezu a z toho vyplývajících závěrů, vznikla v rámci řešení grantového projektu Mgr. L. Polanského, *Nejstarší přemyslovské mince 10. století a jejich nálezy v českých zemích*, reg. č. 404/05/2134. Projekt byl realizován za finanční podpory ze státních prostředků prostřednictvím Grantové agentury České republiky.

¹ Pavel RADOMĚŘSKÝ, *Studie o počátcích českého mincovnictví I. Nález českých denárů z 10. století v Poděbradech*, Numismatický sborník 9, 1965–1966, s. 11–94.

² Za možnost detailního studia jednotlivých kusů z poděbradského nálezu děkují autoři pracovníkům Polabského muzea v Poděbradech, řediteli PhDr. Janu Vinduškovi a kurátorovi Mgr. Petru Šormovi.

Tab. 1. Soupis denárů se stopami přeražby z poděbradského nálezu.

číslo přeražby	typ a číslo dle Radoměrského	typ dle Cacha			číslo razidla dle Radoměrského
1.	V-2/8	29	av	ruka	V, A
			Rv	VV◁	V, R 1
2.	V-2/13	29	Av	ruka	V, A 2
			Rv	VV◁	V, R 1
3.	V-2/24	29	Av	ruka	V, A 2
			Rv	VV◁	V, R 1
4.	V-2/25	29	Av	ruka	V, A 2
			Rv	VV◁	V, R 1
5.	V-3/35	29	Av	ruka	V, A 3
			Rv	VV◁	V, R 1
6.	V-3/40	29	Av	ruka	V, A 3
			Rv	VV◁	V, R 1
7.	V-3/47	29	Av	ruka	V, A 3
			Rv	VV◁	V, R 1
8.	V-3/59	29	Av	ruka	V, A 3
			Rv	VV◁	V, R 1
9.	V-3/60	29	Av	ruka	V, A 3
			Rv	VV◁	V, R 1
10.	VIII-1/3	36	Av	ruka●	VIII, A 1
			Rv	VV◁	V, R 1
11.	XII-A-6/16	63	Av	+	XII A, A 5
			Rv	ONO	XII A, R 5

číslo přeražby	typ a číslo dle Radoměrského	typ dle Cacha			číslo razidla dle Radoměrského
12.	XII-A-8/1	63	Av	+	XII A, A 8
			Rv	ONO	XII A, R 5
13.	XII-A-8/2	63	Av	+	XII A, A 8
			Rv	ONO	XII A, R 5
14.	XII-B-2/1	63	Av	+	XII B, A 1
			Rv	ONO	XII B, R 1
15.	XII-B-2/3	63	Av	+	XII B, A 1
			Rv	ONO	XII B, R 1
16.	XII-B-2/4	63	Av	+	XII B, A 1
			Rv	ONO	XII B, R 1
17.	XII-B-2/5	63	Av	+	XII B, A 1
			Rv	ONO	XII B, R 1
18.	XII-B-2/6	63	Av	+	XII B, A 1
			Rv	ONO	XII B, R 1
19.	XII-B-2/10	63	Av	+	XII B, A 1
			Rv	ONO	XII B, R 1
20.	II-1/4	23	Av	+	II, A 1
			Rv	ONO	II, R 1
21.	VII-3/1	34	Av	+	VII, A 3
			Rv	VV	VII, R 1

Mezi popsanými denáry je rovněž 92 kusů typu s širokou rukou na lící straně a písmeny VV pod kaplicí na straně rubní C 29 (Pod. typ V), 6 kusů denárů téhož typu s kuličkou v dlani C 36 (Pod. typ VIII) a 96 kusů denárů mladšího bavorsko-švábského typu s písmeny ONO pod kaplicí C 63 (Pod. typ XII). A právě mezi denáry těchto jmenovaných typů se podle P. Radoměrského nalézají i 16 kusů, na nichž jsou viditelné stopy přeražby. Autor poznamenává, že tyto denáry jsou „*ražené na jiné starší minci*“, či „*na jiném starším denáru*“, aniž by však uvedl na jakém.

Již při první prohlídce jednotlivých kusů, označených Radoměrským za denáry s přeražbou, je zřejmé, že zřetelnost této přeražby je různá a „*čitelnost*“ přeražené mince není zdaleka ve všech případech stejná. Jsou-li například u denárů se širokou rukou C 29 a C 36 (tabulka 1, č. 1–10) jednoznačně viditelné známky přeražby na minci jiného staršího typu, pak u denárů typu kříž / kaplice C 63 (tabulka 1, č. 11–19) jsou stopy této

přeražby minimální a často jen těžko postižitelné.³ Podrobné zkoumání jednotlivých kusů poděbradského nálezu, probíhající v současné době, navíc odhalilo mezi denáry mladšího bavorsko-švábského typu dalších pět exemplářů se stopami přeražby, které unikly pozornosti P. Radoměrského. Jedná se o tři denáry typu C 63 (Pod. XII-B-2/4, XII-B-2/6 a XII-B-2/10, tabulka 1, č. 16, 18 a 19), denár typu C 23 (Pod. II-1/4, tabulka 1, č. 20) a denár typu C 34 (Pod. VII-3/1, tabulka 1, č. 21).⁴ Tím se počet denárů s přeražbou v poděbradském nálezu, a to jen u denárů mladšího bavorsko-švábského typu a u denárů se širokou rukou, zvýšil na 21 kusů. Je to počet do značné míry překvapující, neboť tento fenomén, tj. přeražba denárů, byl pro období 10. století v české numismatické literatuře zaznamenán až do současnosti pouze v ojedinělých případech a rovněž v odborné literatuře týkající se západoevropského mincovnictví 10. století se s údaji o přeražbách denárů setkáváme jen zcela výjimečně.⁵

Prvním typem mincí, pod kterým jsou ukryty přeražby, jsou denáry C 29 se širokou rukou a opisem XBOLEZLAV•DVX• na lícni straně a s písmeny VV< pod kaplicí a opisem •+PRAGA•CIV na straně rubní.

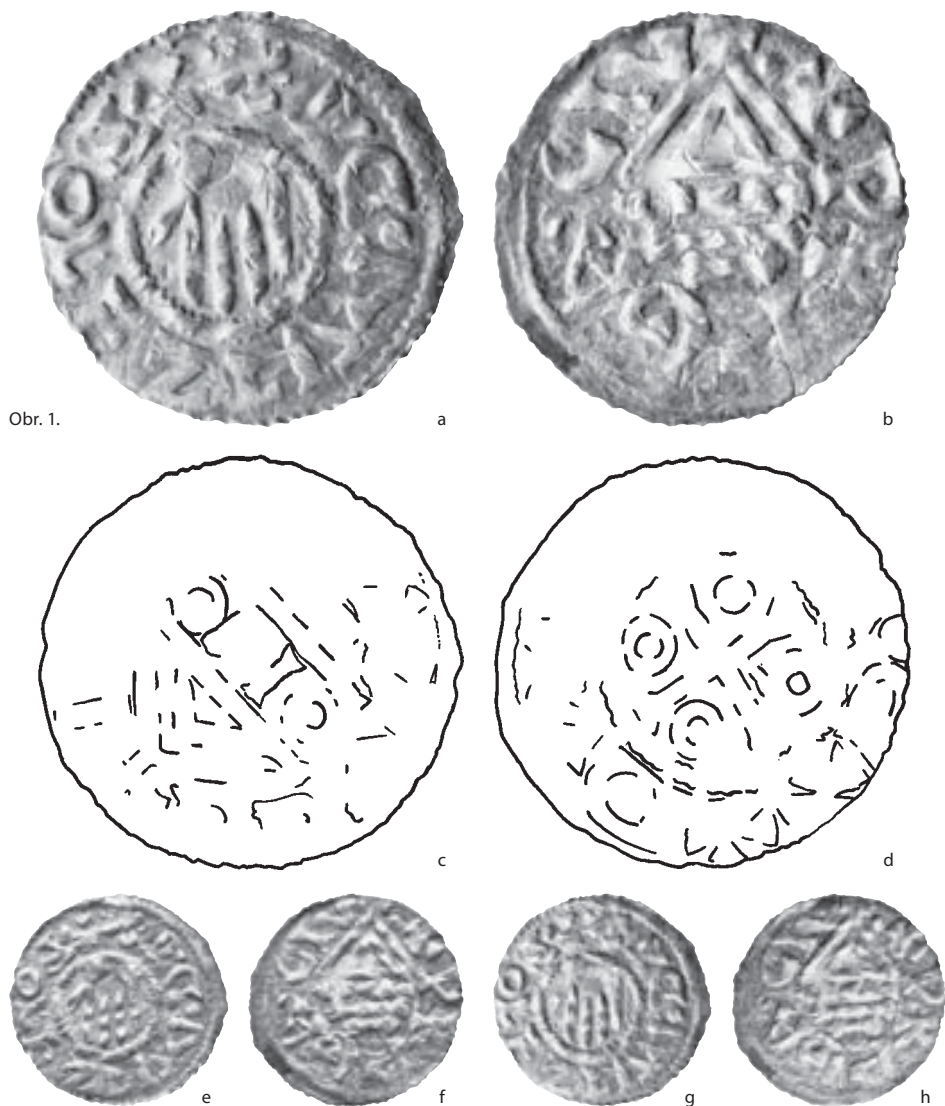
³ „Čitelnost“ původních mincovních obrazů pod přeražbami je dána okolností, že rytecká práce na denárech C 29 a C 36 vytvořila ve středu ruky dostatek volného prostoru pro zachování výrazných stop původní ražby (nejčastěji kříže), zatímco u denárů typu kaplice / kříž C 63 je tento „volný“ prostor minimalizován a stopy přeražeb je třeba hledat přímo na ramenech křížů, či na konstrukci kaplic. Při rekonstrukci původních mincovních obrazů vycházeli autoři z detailního studia originálů pomocí mikroskopu a dále z fotografických makrosnímků, zhotovených v Muzeu hlavního města Prahy Janem Vrabcem.

⁴ Detailní studium jednotlivých kusů poděbradského nálezu odhalilo stopy přeražby i u denáru Soběslava Slavníkovce typu ruka / pták C 160 (Luboš POLANSKÝ, *Soběslav nebo Boleslav? K spornému ražení denárů typu Cach 160 a 161*, Antiqua Cuthna 2, 2006, s. 93–106) a u několika dalších exemplářů např. denárů tzv. fríského typu. O přeražbách z poděbradského nálezu již předběžně informoval Luboš POLANSKÝ, *The 10th Century Bohemian Deniers in the Light of revised Finds*, in: Money Circulation in Antiquity, the Middle Ages and Modern Times: Time, Range, Intensity, International Symposium of the 50th Anniversary of Wiadomości Numizmatyczne, Warsaw, 13–14 October 2006, Warszawa – Kraków 2007, s. 143–144.

⁵ Srovnaj kupříkladu Smolíkův popis přeražby denáru staršího bavorsko-švábského typu (pravděpodobně imitativní ražby) z neznámého naleziště: Josef SMOLÍK, *Denáry Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje*, Praha 1899, č. 163, tab. III/62. Také v popisu denárového nálezu z Choustníku zaznamenává K. Chaura existenci jednoho kusu denáru mladšího bavorsko-švábského typu s ONO pod kaplicí (C 23), raženého „na jiném denáru staršího typu“: Karel CHAURA, *Poklad z Choustníku. Nález českých denárů X. a XI. věku*, Praha 1939, s. 21, č. 57. Zřetelné známky přeražby objevil L. Polanský na denáru ethelredského typu, pocházejícího z nálezu v Čistěvsi: Luboš POLANSKÝ – Kateřina TOMKOVÁ, *Hromadný nález denárů a šperků z Čistěvsi. Revize popisu a dochované části depotu*, Numismatický sborník 21, 2006, s. 93, č. B 25 a rovněž na denáru Soběslava Slavníkovce C 160, raženém na starším denáru Otto-Adelheidského typu: L. POLANSKÝ, *Soběslav*, s. 93–106. Z hlediska chronologie českých denárových ražeb je zajímavá přeražba denáru Oty I. z mincovny ve Špýru z období po roce 962 na denár bavorského vévody Jindřicha II. v mincovně v Nabburku, zjištěná W. Hahnem a datovaná k roku 967, která podle něj dokazuje, že ražba nejstarších českých denárů bavorsko-švábského typu s devíti kulíčkami mohla být zahájena až po tomto datu. Srovnaj: Wolfgang HAHN, *Zwei Notizien zur Münzkunde des 10. Jahrhunderts: Eine Naburger Überprägung als Datierungshilfe in der Diskussion um die älteste böhmische Herzogsprägung – nochmals Biagota Conivnx*, Folia numismatica 8–9, Supplementum ad Acta musei Moraviae, scientiae sociales 78–79, 1993–1994, 1996, s. 19–23. K otázce přeražeb v poděbradském nálezu, ale i denárových přeražeb z obecného hlediska srovnaj: Zdeněk PETRÁŇ, *První české mince*, Praha 1998, s. 88–89; TÝŽ, *Příspěvek k diskuzi okolo počátků českého mincovnictví. K jedné nenapsané studii Pavla Radoměrského*, Studia mediaevalia Pragensia 7, 2006, s. 97–98.

Mince č. 1–4 patří do skupiny 29 kusů druhé varianty denárů typu C 29 z poděbradského nálezů (Pod. V-2) ražených ze stejného páru želez:

Denár č. 1 (C 29; Pod. V-2/8, obr. 1a–h). Pod lící stranou denáru je rozeznatelná kaplice a část nápisu ONO, pod stranou rubní kříž s třemi kroužky a jednou kuličkou v jednotlivých úhlech. Z opisu původní ražby se pod lící stranou zachovaly fragmenty počátku slova PRAG... a pod rubní stranou stopy dvou křížků a písmen DO a VD. Všechny tyto známky svědčí o tom, že denár Pod. V-2/8 byl ražen na denáru typu C 63.

Obrázky denárů s přeražbami (č. 1–21, 24) jsou řazeny následovně – silně zvětšené foto mince, zvětšená perokresba, další pohledy na ražbu pod různými úhly osvětlení v mírném zvětšení.

Denár č. 2 (C 29; Pod. V-2/13, obr. 2a–f). Stopy přeražby jsou jen málo zřetelné. Pod lící stranou denáru je rozeznatelný kříž. Z výzdoby úhlů je možno soudit na tři kroužky a jednu kuličku. Pod rubní stranou denáru je rozpoznatelná kaplice s písmeny ONO. Z opisů jsou zřetelnější jen zbytky písmen BO na lící straně a fragmenty P...G...IV• na straně rubní. Všechny tyto známky svědčí o tom, že denár Pod. V-2/13 byl s největší pravděpodobností ražen na denáru typu C 63.

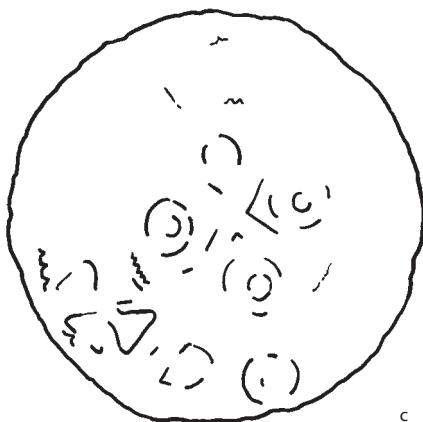

a

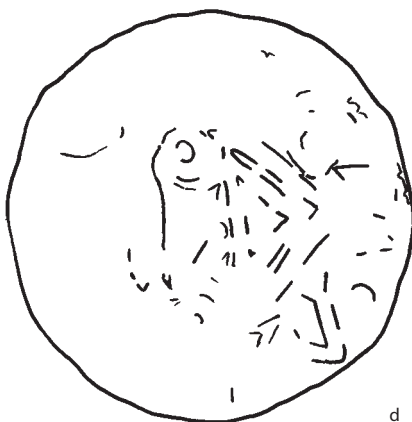

b

Obr. 2.

c

d

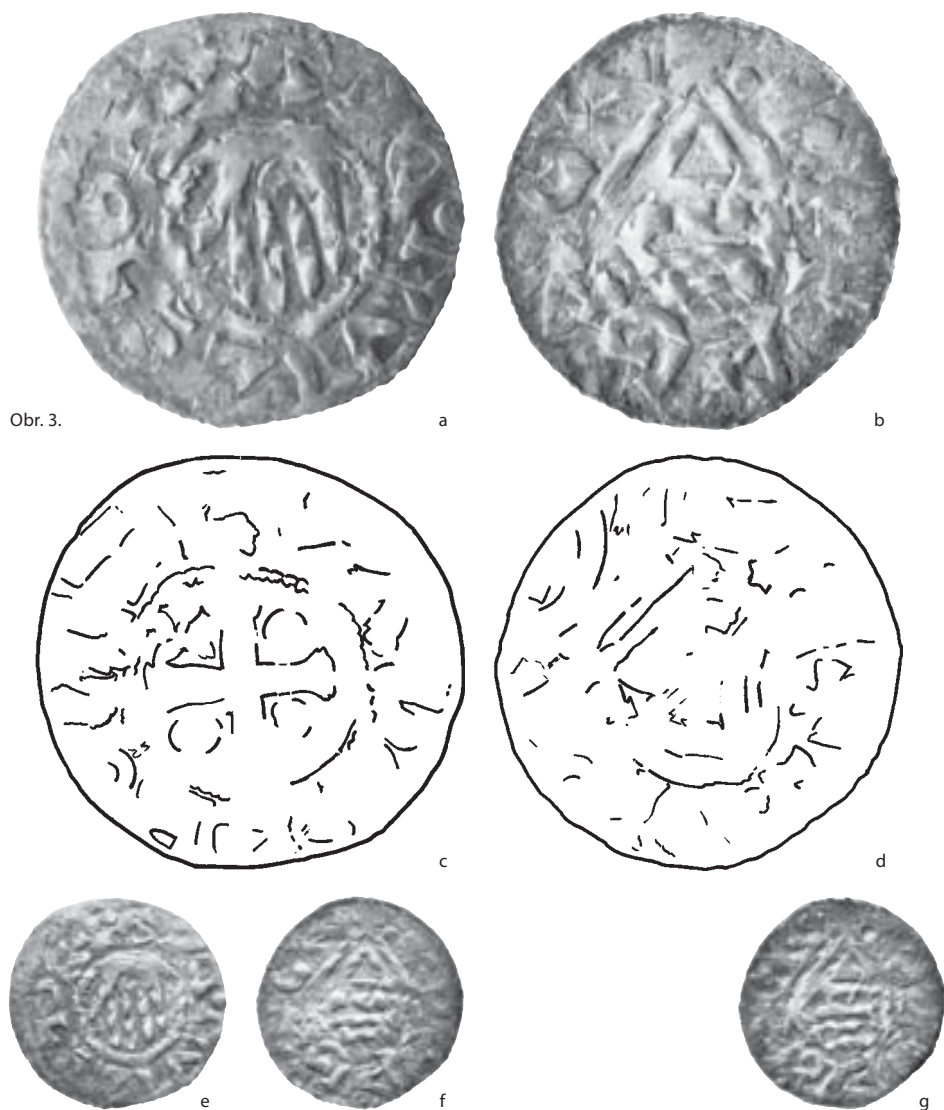

e

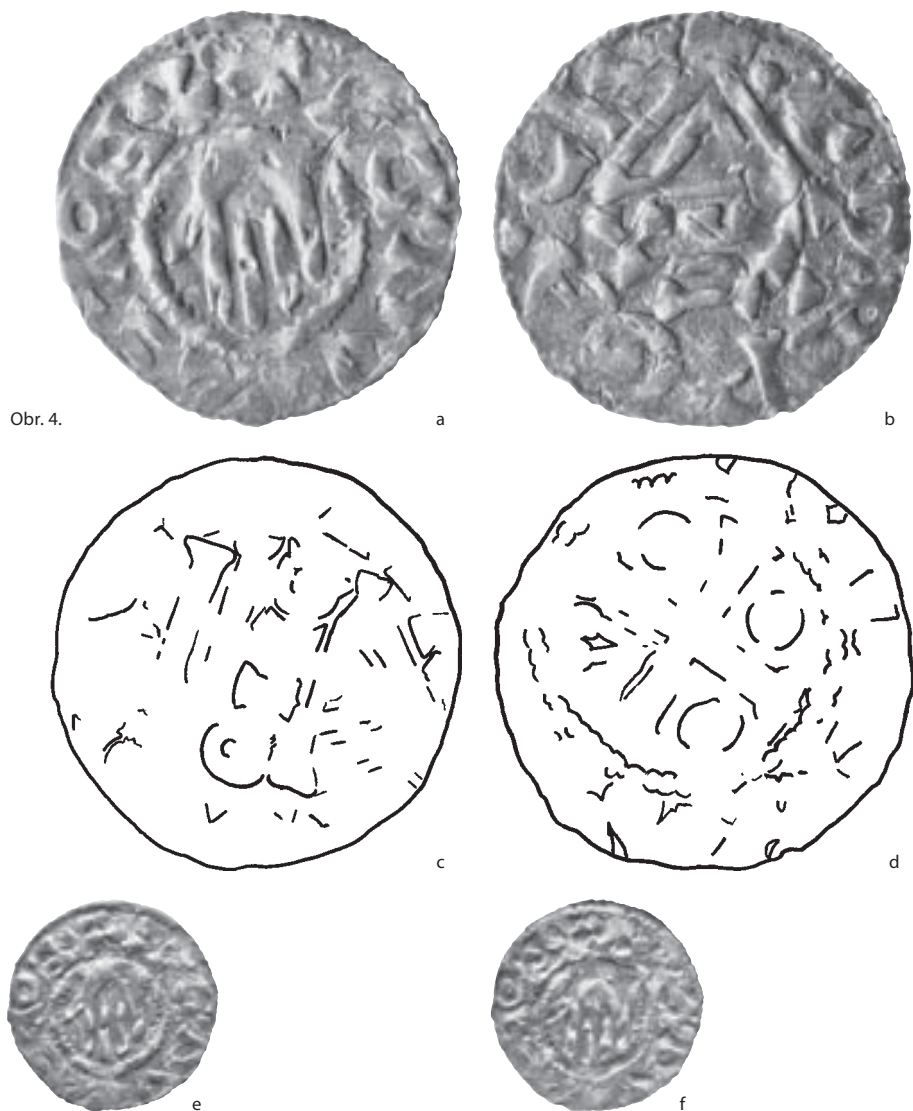

f

Denár č. 3 (C 29; Pod. V-2/24, obr. 3a–g). Pod lící stranou denáru je rozeznatelný kříž. V jednom z jeho úhlů je umístěn malý, na koso položený křížek, ve zbývajících třech úhlech je po jedné kuličce. Pod rubní stranou jsou viditelné stopy kaplice s písmeny VV. Z původních opisů jsou rozeznatelné zlomky všech písmen. Jejich tvary, zejména charakteristický protáhlý tvar písmene G, ale i vzájemné prostorové umístění jednotlivých fragmentů opisových legend vůči mincovním obrazům na lící i rubní straně dokládají, že denár Pod. V-2/24 byl ražen na denáru typu C 34, a to na jedné z jeho variant nalézající se rovněž v nálezu poděbradském (Pod. VII-1).

Denár č. 4 (C 29; Pod. V-2/25, obr. 4a–f). Pod lící stranou denáru je rozeznatelná spodní část kaplice s písmeny CNO. Pod rubní stranou jsou jasné stopy kříže. V jednom z úhlů jsou rozpoznatelné stopy tří „hřebů“, v ostatních pak jednotlivé kuličky. Všechny tyto známky svědčí o tom, že denár Pod. V-2/25 byl s největší pravděpodobností ražen na denáru typu C 23.

Mince č. 5–9 patří do skupiny 61 kusů třetí varianty denárů typu C 29 z poděbradského nálezu (Pod. V-3) ražených rovněž z jednoho páru želez. Jejich rubní strana byla navíc ražena stejným kolkem jako rubní strana denárů předchozí skupiny (Pod. typ V/2).

Denár č. 5 (C 29; Pod. V-3/35, obr. 5a–h). Pod lící stranou denáru je rozeznatelný kříž. V jednom z jeho úhlů jsou dobře viditelné stopy tří „hřebů“, v ostatních úhlech pak jednotlivé kuličky. Z opisu původní ražby se pod lící stranou tohoto denáru zachovaly stopy křížku a písmen DOL...X a dále stopy vnitřního perlovcového obvodku. Pod rubní stranou je viditelná kaplice se sestavou písmen CNO pod lomenicí a zlomky písmen z opisové legendy. Všechny tyto známky svědčí o tom, že denár Pod. V-3/35 byl ražen na denáru typu C 23.

a

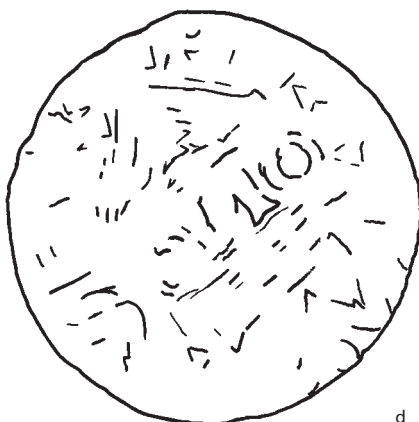

b

Obr. 5.

c

d

e

f

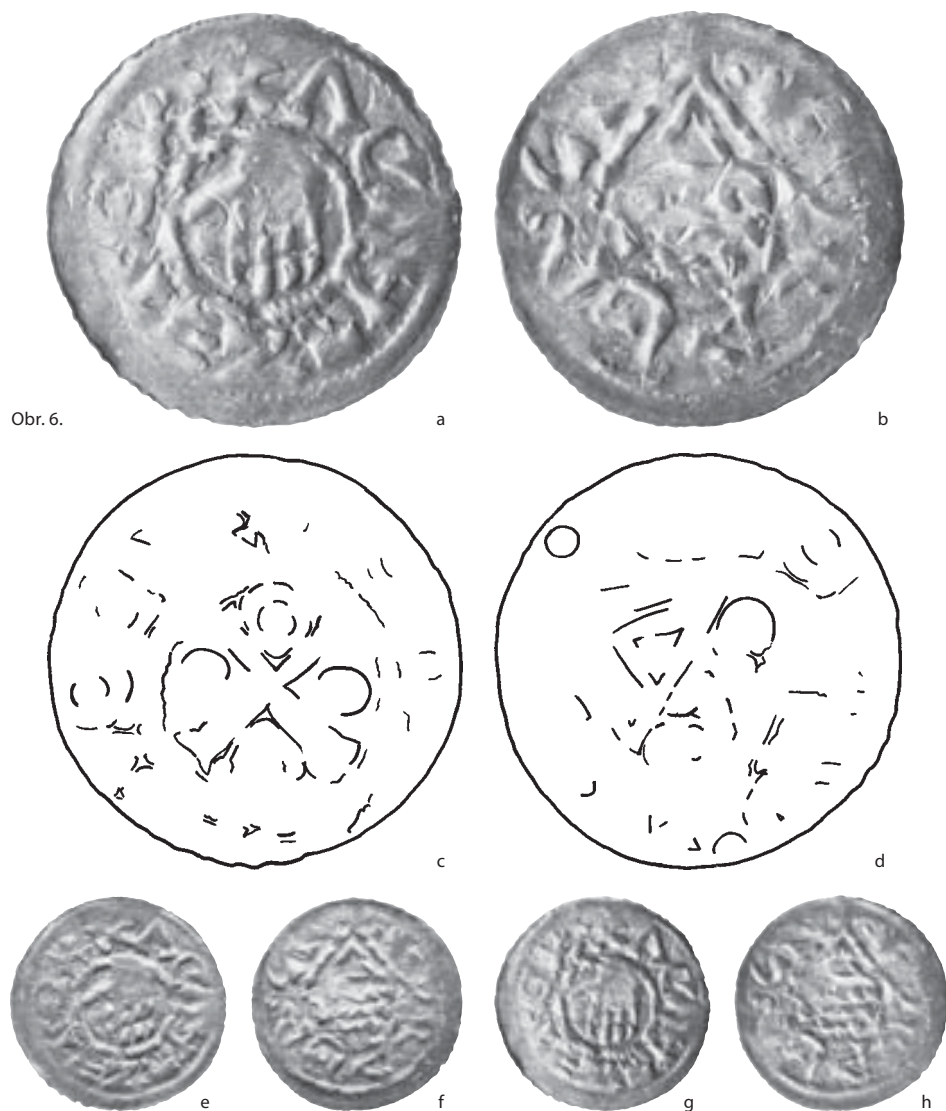

g

h

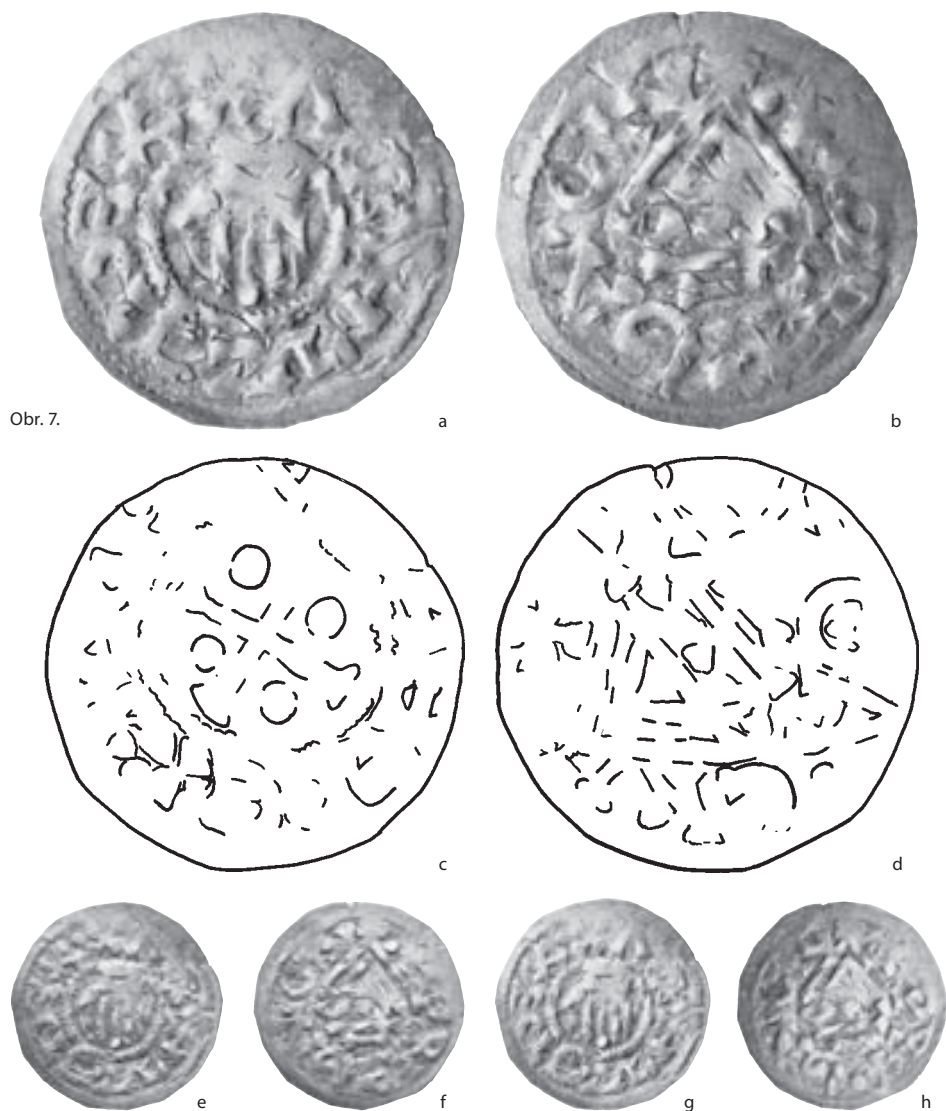
Denár č. 6 (C 29; Pod. V-3/40, obr. 6a–h). Pod lícní stranou denáru je dobře rozeznatelný kříž, v jehož úhlech nalézáme stopy po třech „hřebech“ a dvou kuličkách. Ve čtvrtém z úhlů se nalézá kulička, nebo spíše kroužek. Pod rubní stranou denáru jsou viditelné stopy kaplice. Tvary písmen pod ní nelze jednoznačně určit, jedná se však o jednu z kombinací písmen ONO či CNO. Na základě těchto známek se můžeme domnívat, že denár Pod. V-3/40 byl ražen na jedné z variant denáru mladšího bavorsko-švábského typu C 23, nebo C 25, lišících se od sebe pouze výzdobou úhlů křížů na lícních stranách. Již V. Katz ve své studii o počátcích českého mincovnictví upozornil na dva exempláře denárů typu C 23 a C 25, jejichž rubní strana byla zhotovena stejným ražebním kolkem.⁶

⁶ Viktor KATZ, *O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II.*, Praha 1935, s. 87, obr. 8a, b.

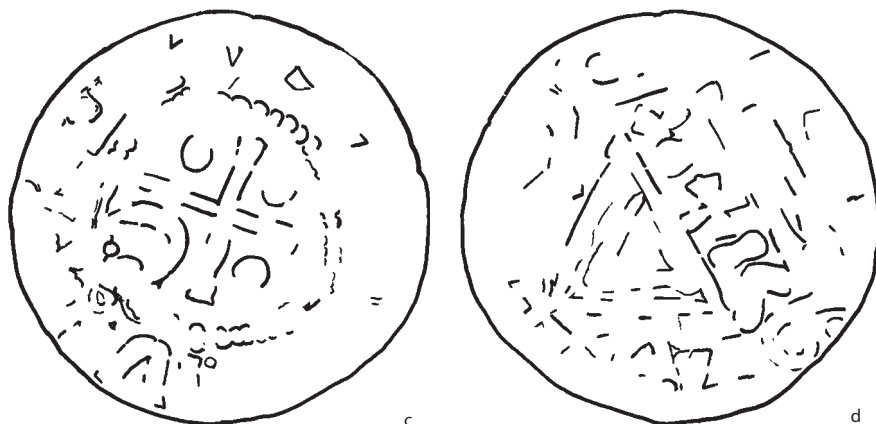
Denár č. 7 (C 29; Pod. V-3/47, obr. 7a–h). Pod lící stranou denáru je dobře rozeznatelný kříž v perlovci se čtyřmi kuličkami v jednotlivých úhlech, pod stranou rubní jasně odhalitelná kaplice s písmeny VV◄. Z fragmentů písmen na obou stranách lze zrekonstruovat téměř celé opisové legendy. Zřetelné stopy původní ražby nám dovolují konstatovat, že denár Pod. V-3/47 byl ražen na denáru typu C 27. Rubní razidlo spodního denáru C 27 je navíc totožné s rubním razidlem svrchního denáru C 29. Znamená to, že oba denáry byly raženy pravděpodobně v těsné časové následnosti.

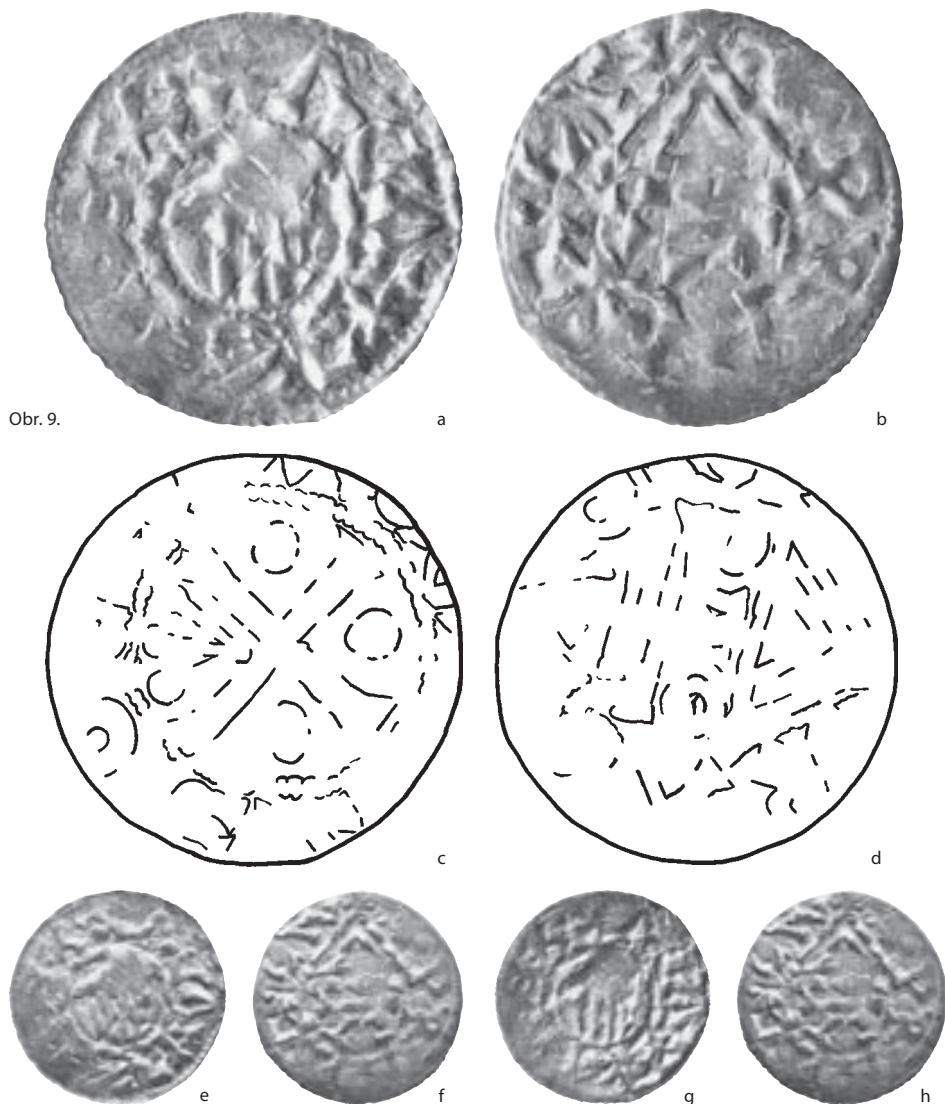
Denár č. 8 (C 29; Pod. V-3/59, obr. 8a–h). Pod lící stranou denáru je dobře rozeznatelný kříž. Ve třech z jeho úhlů je umístěna kulička, ve čtvrtém úhlu jsou zřetelné stopy obloučku, obráceného svými vrcholy ven ze středu mince (v této části původní ražby došlo pravděpodobně k mírnému dvojrázu a obraz je zde znatelný dvakrát s mírným posunem). Pod stranou rubní jsou dobře viditelné stopy kaplice, pod níž je umístěn křížek s od sebe obrácenými písmeny K po jeho stranách (>I+I<). Z popisu se zachovaly kromě jiných fragmentů především části charakteristických znaků ve tvaru G symetricky umístěných napravo i nalevo od kaplice. Všechny tyto známky svědčí o tom, že denár Pod. V-3/59 byl ražen na některé z variant denáru tzv. karolinského typu C 40.

Obr. 8.

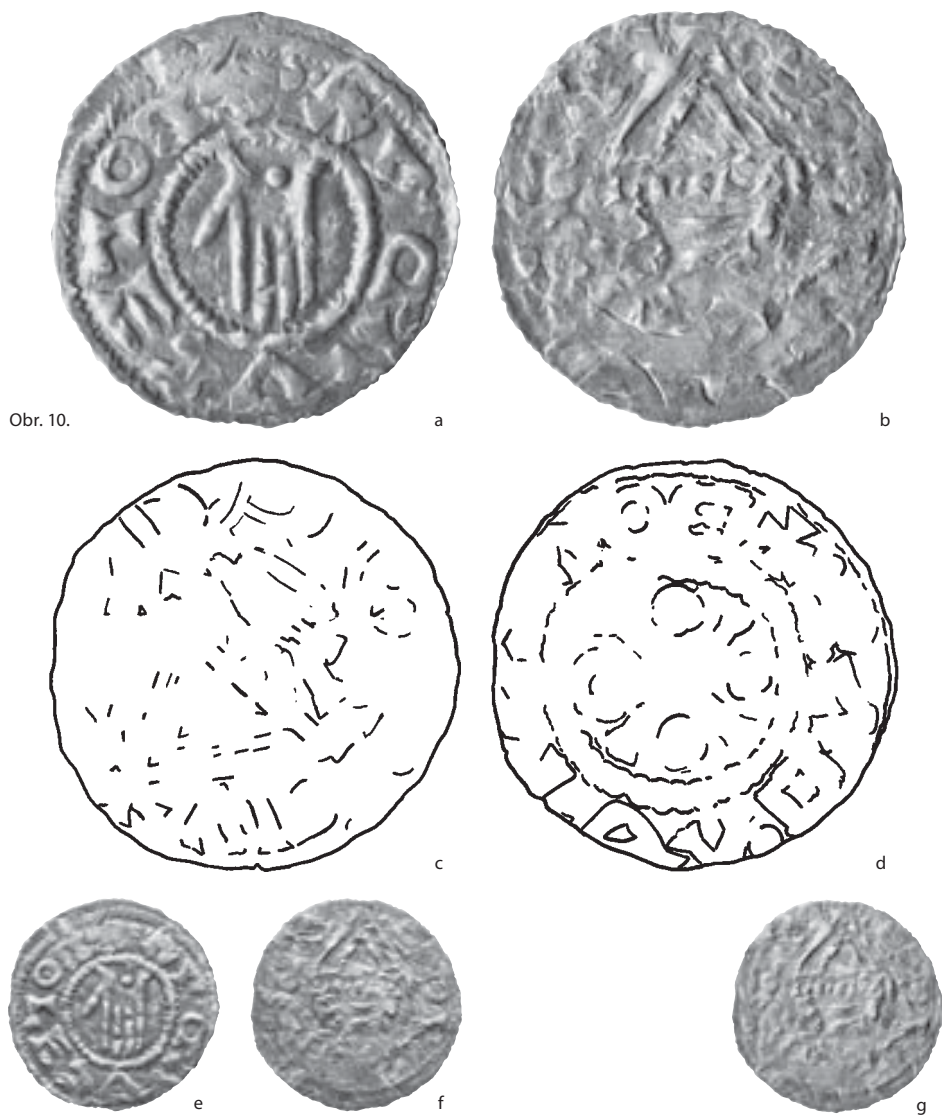

Denár č. 9 (C 29; Pod. V-3/60, obr. 9a–h). Pod lící stranou denáru je dobře rozeznatelný kříž se stopami tří hřebů v jednom z úhlů a s jednotlivými kuličkami v ostatních úhlech. Pod stranou rubní jsou viditelné stopy kaplice s písmeny CNO. Z obou opisových legend se dochovaly zlomky některých písmen. To vše svědčí o tom, že denár Pod. V-3/60 byl ražen na denáru typu C 23.

Mince č. 10 patří do skupiny čtyř kusů první varianty denárů typu C 36 z poděbradského nálezů (Pod. VIII-1), na jehož lící straně je umístěna ruka s kuličkou v dlani a opis +BOLEZLAV•DV+, na straně rubní je pak kaplice s písmeny VV◄ a opisem •+PRAGA•CIV. Denáry této skupiny byly raženy z jednoho páru želez. Rubní strana těchto denárů byla navíc ražena stejným ražebním kolkem jako rubní strana obou předchozích skupin denárů (Pod. V-2 a V-3).

Denár č. 10 (C 36; Pod. VIII-1/3, obr. 10a–g). Pod lící stranou denáru je rozeznatelná kaplice s písmeny VV◄. Pod excentricky raženou rubní stranou jsou zřetelné stopy kříže s jednotlivými kuličkami ve třech úhlech a s kroužkem v úhlu čtvrtém. Výrazné stopy vnitřního perlovcového obvodku a dobře rozeznatelné fragmenty původního opisu nám dovolují konstatovat, že denár Pod. VIII-1/3 byl ražen na denáru typu C 32, jehož lící strana (a pravděpodobně i rubní) byla zhotovena stejným ražebním kolkem jako lící strana denáru téhož typu (Pod. VI-11), pocházejícího rovněž z poděbradského nálezů.

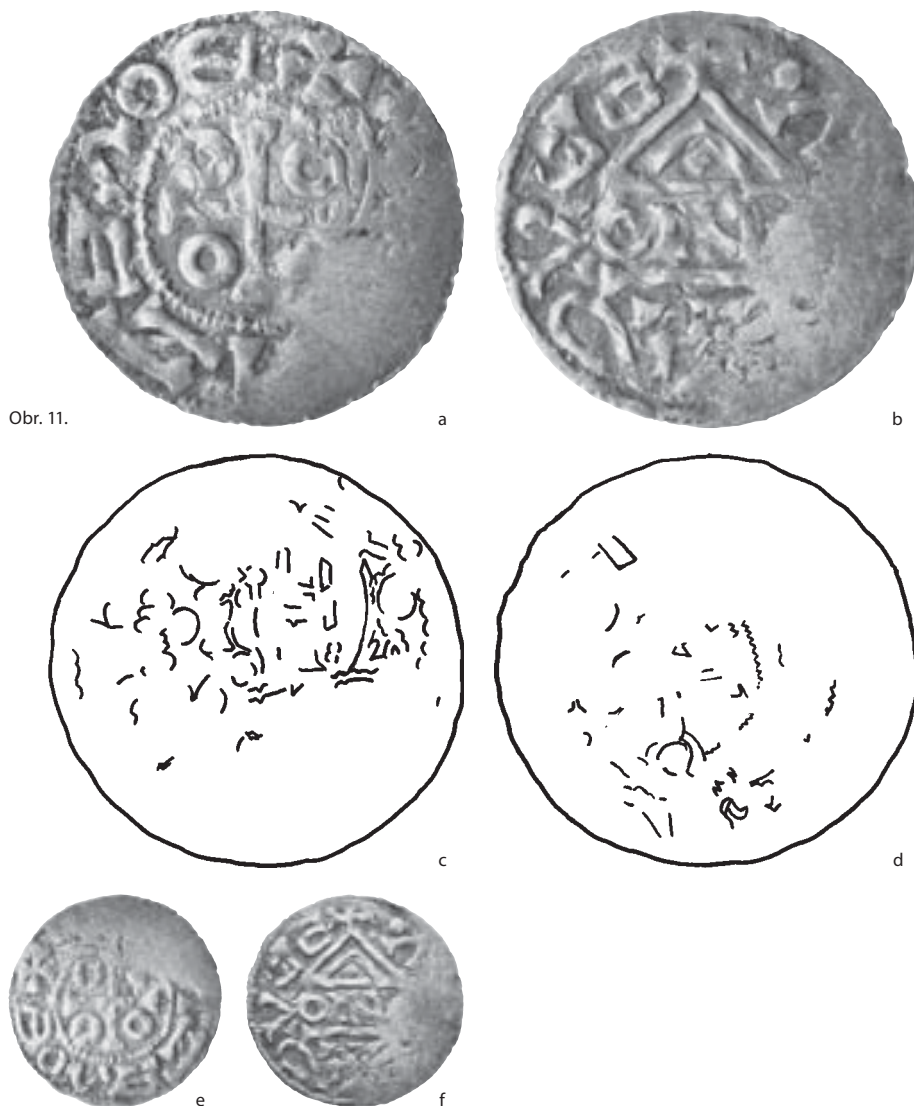

Poněkud jiná situace nastává při pokusu o podrobnější zjištění přeražeb u denárů č. 11–19. Všechny tyto mince náležejí mezi denáry typu C 63, na jejichž lící straně je umístěn kříž se třemi kroužky a jednou kuličkou v jednotlivých úhlech a opis XBOLEZLAVDX, na straně rubní je pak kaplice s písmeny ONO a opis PRAGA•CIV•

(v opisech se jednotlivé varianty různí). Na rozdíl od předchozích skupin denárů jsou zde však známky přeražeb daleko slabší a hůře zachytitelné.

Mince č. 11–13 patří ke dvěma variantám skupiny A denárů typu C 63 z poděbradského nález (Pod. XII-A-6 a XII-A-8) o počtu 16 a 7 kusů.

Denár č. 11 (C 63; Pod. XII-A-6/16, obr. 11a–f). Dochované fragmenty obrazu i opisu jsou bohužel nečitelné. Zdá se, že zde došlo k přeražbě již znešvařeného denáru (dvojrázem či jiným způsobem). Přesto lze konstatovat alespoň s určitou mírou pravděpodobnosti, že byl vyražen na jiném denáru, nikoli však mladšího bavorsko-švábského typu s křížem a kaplicí. Na lící i rubní straně jsou totiž pod přeražbou

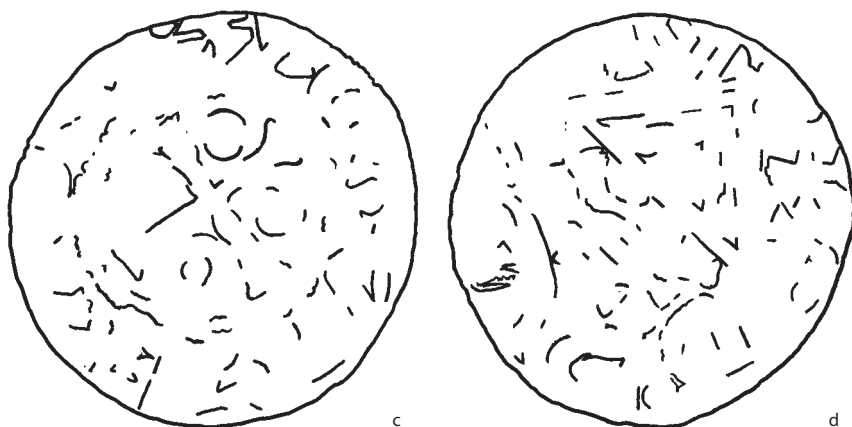

více či méně zřetelné vnitřní obvodky, které na rubních stranách denárů typu kříž / kaplice chybí.⁷

Denár č. 12 (C 63; Pod. XII-A-8/1, obr. 12a–f). Pod lící stranou denáru je rozeznatelný kříž v perlovcovém vnitřním obvodu, s kroužkem v jednom a s kuličkami ve dvou úhlech jednotlivých ramen. Výzdobu úhlu zbývajícího ramene kříže není možno zjistit. Pod stranou rubní jsou viditelné stopy kaplice. Nápis pod lomenicí není možné identifikovat. Lze však alespoň konstatovat, že původní ražba patřila k mladšímu bavorsko-švábskému typu s křížem a kaplicí.

Obr. 12.

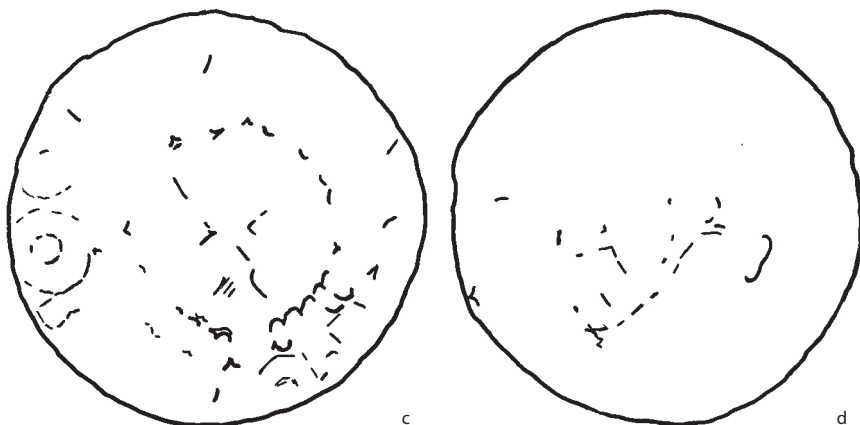

⁷ Vnitřní obvodky na obou stranách nejstarších českých mincí můžeme nalézt pouze na denárech mečového typu, nesoucích na rubní straně kříž (C 46), ruku (C 61, 62), meče (C 90–92), či kresbu ptáka (C 93–96) a dále na některých denárech byzantizujícího typu. (C 82, 84, 85). Vzhledem k nepatrnosti známek přeražby není v současné době možné typ původní, starší přeražené mince určit.

Denár č. 13 (C 63; Pod. XII-A-8/2, obr. 13a–f). Na lící straně jsou viditelné známky původního v silném perlovci vyraženého kříže. Zbytky rubní obrazu jsou velmi nezřetelné a nelze je jednoznačně interpretovat.

Obr. 13.

Mince č. 14–19 patří do skupiny 11 kusů druhé varianty skupiny B denárů typu C 63 z poděbradského nálezu (Pod. XII-B-2) ražených z jednoho páru želez.

Denáry č. 14–19 (C 63; Pod. XII-B-2/1, 3, 4, 5, 6, 10; obr. 14a–g; 15a–d; 16a,b; 17a–d; 18a,b; 19a,b) jsou rovněž přeražbami. Ani u jednoho z nich však nelze zodpovědně říci, jaké konkrétní typy či varianty denárů se pod přeražbami skrývají. Zatímco na denárech Pod. XII-B-2/1, 4, 6 a 10 nám to znemožňuje především nedostatek stop po původní ražbě, u Pod. XII-B-2/3 a 5 je situace opačná. V dochovaném množství čar lze snad s velkou opatrností vidět nebo spíše jen tušit přeražené mince s vyobrazením kříže a kaplice. Důležitější

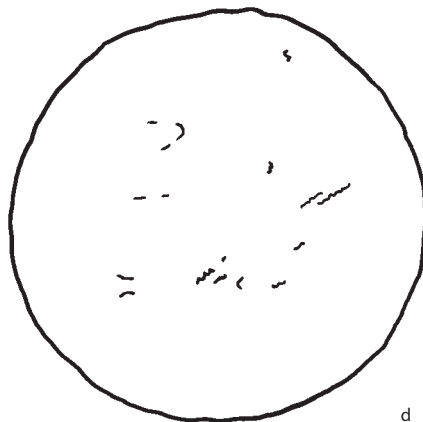
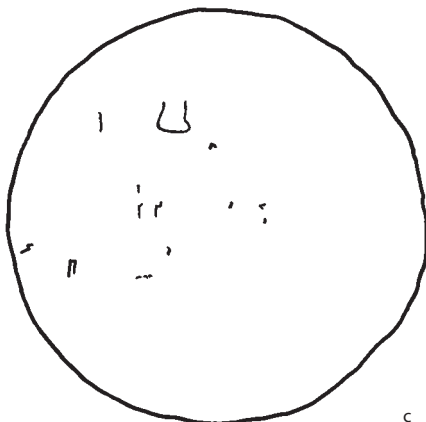
je však zjištění, že použité lící razidlo všech těchto denárů a spolu s nimi i celé skupiny Pod. XII-B-2, v celkovém počtu jedenácti kusů, vzniklo přepuncováním a přerýtím staršího ražebního kolku. Toto starší, původně rubní razidlo, z něhož se zachovaly zřetelné známky pravděpodobně části kaplice a koncového písmene C, snad z nápisu ONC (obr. 14e), bylo vyhlazeno, nikoli však zcela a na jeho místě byl vypuncován kříž s třemi kroužky a jednou kuličkou v jednotlivých úhlech ramen a nový opis se jménem knížete Boleslava.

Obr. 14.

a

b

c

d

e

f

g

Obr. 15.

a

b

c

d

Obr. 16.

a

b

Obr. 17.

a

b

c

d

Obr. 18.

a

b

a

b

Obr. 19.

Mince č. 20 patří do skupiny 11 kusů denárů první varianty denárů typu C 23 z poděbradského nálezů (Pod. II-1) ražených z jednoho páru želez. Na lící straně denárů tohoto typu je kříž, v jehož levém horním rohu jsou tři „hřeby“, v ostatních úhlech ramen po jedné kuličce a opis +BOLEZLAVDVX. Na straně rubní je umístěna kaplice s písmeny CNO a opis PRAGACIVITR.

Denár č. 20 (C 23; Pod. II-1/4, obr. 20a–f). Stopy původní mince jsou na tomto denáru díky kvalitní přeražbě jen torzovitě. Nicméně na jeho lící straně můžeme při bližším ohledání zjistit stopy pravděpodobně excentricky umístěného kříže s kroužkem ve dvou z jeho úhlů a na rubní pak taktéž zbytky kříže s fragmenty patrně kuličky ve třech jeho úhlech. Nedostatek dochovaných stop mincovních obrazů nedovoluje u tohoto denáru vyslovit jednoznačný soud, dovoluje však vyslovit hypotézu, že původní ražba mohla nést na své lící i rubní straně kříž.

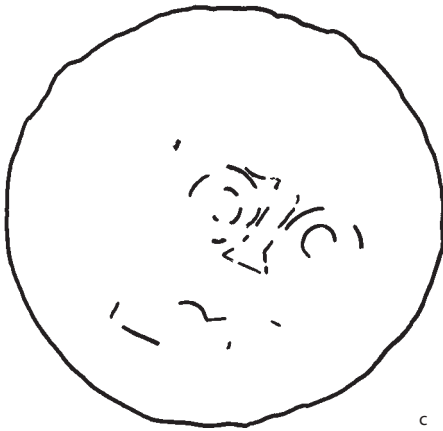

Obr. 20.

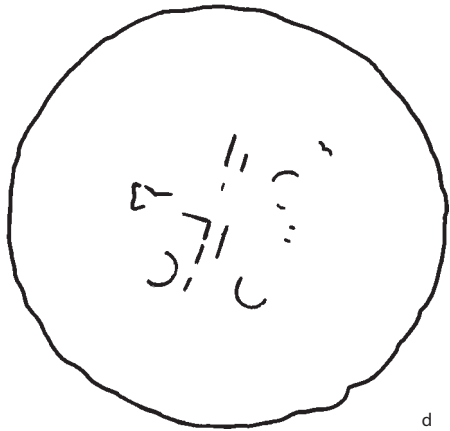
a

b

c

d

e

f

Mince č. 21 je jedním ze dvou kusů třetí varianty denárů typu C 34 z poděbradského nálezů (Pod. VII-3) ražených z jednoho páru želez. Na jeho lící straně je kříž s kuličkou ve třech z úhlů ramen, v úhlu čtvrtém je na koso položený křížek. Opis +BOLEZLAVDVX•. Na rubní straně je umístěna kaplice s písmeny VV a opis +PRAGA•CIV.

Denár č. 21 (C 34; Pod. VII-3/1, obr. 21a–f). Pod lící stranou denáru je rozeznatelný kříž s kuličkou v každém z úhlů, pod rubní stranou jsou jasně viditelné stopy kaplice se sestavou čtyř kroužků. Taktéž oba opisy jsou dobře čitelné. Zřetelné stopy původní ražby na obou stranách mince svědčí o tom, že denár Pod. VII-3/1 byl ražen na denáru C 60.

Celkový přehled zjištěných přeražeb denárů mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou je uveden v tabulce 2.

Tab. 2. Zjištěné přeražby denárů mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou z poděbradského nálezu (MBŠT = mladší bavorsko-švábský typ).

č. mince	typ a číslo (dle Radoměrského)	typ (dle Cacha)	ražen na denáru (typ dle Cacha)	č. mince	typ a číslo (dle Radoměrského)	typ (dle Cacha)	ražen na denáru (typ dle Cacha)
1.	V-2/8	29	63	12.	XII-A-8/1	63	MBŠT
2.	V-2/13	29	63	13.	XII-A-8/2	63	?
3.	V-2/24	29	34	14.	XII-B-2/1*	63	?
4.	V-2/25	29	23	15.	XII-B-2/3*	63	?
5.	V-3/35	29	23	16.	XII-B-2/4*	63	?
6.	V-3/40	29	23 nebo 25	17.	XII-B-2/5*	63	?
7.	V-3/47	29	27	18.	XII-B-2/6*	63	?
8.	V-3/59	29	40	19.	XII-B-2/10*	63	?
9.	V-3/60	29	23	20.	II-1/4	23	kříž? / kříž
10.	VIII-1/3	36	32	21.	VII-3/1	34	60
11.	XII-A-6/16	63	?				

* Lící razidlo denáru vzniklo přepuncováním a přerytím rubního razidla dosud přesněji neurčené varianty denáru mladšího bavorsko-švábského typu.

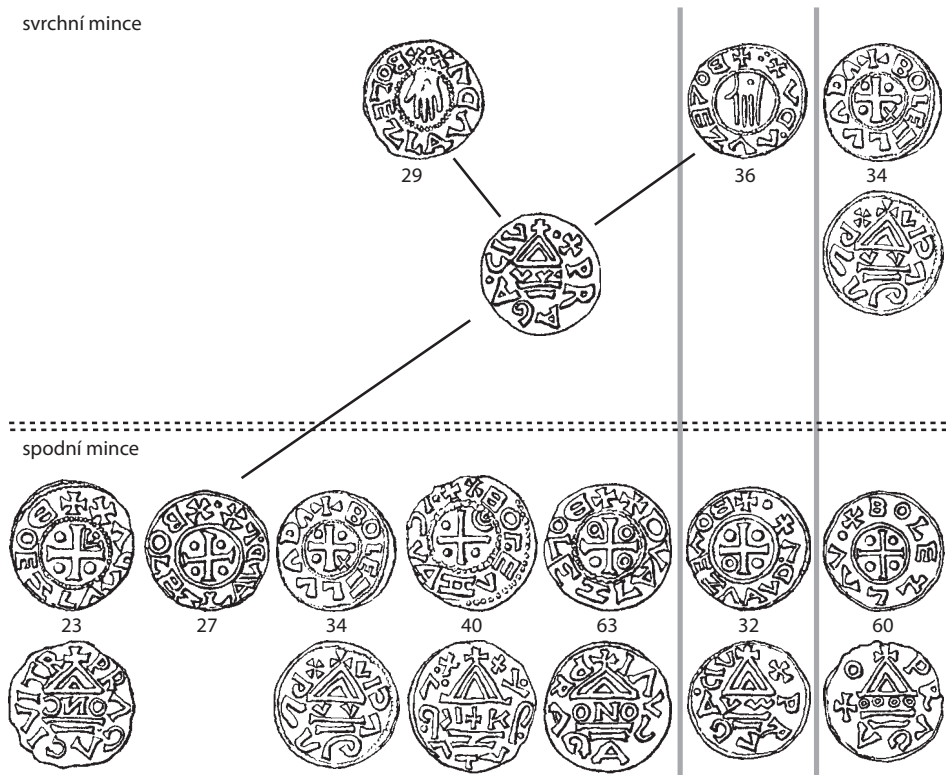
Na základě vyhledání a rozboru fragmentů mincovních obrazů a opisů původních starších ražeb lze tedy konstatovat:

1. Denáry typu C 29 s širokou rukou a kaplicí z poděbradského nálezu byly v některých případech raženy na denárech mladšího bavorsko-švábského typu kříž / kaplice několika variant: C 23, C 27, C 34 a C 63, lišících se od sebe výzdobou úhlů křížů na lících stranách a sestavou písmen pod kaplicí na stranách rubních.
2. Pod jedním z exemplářů denáru typu C 29 byly zjištěny zřetelné stopy mincovního obrazu a části opisu denáru typu kříž/kaplice C 40, nazývaného podle sestavy znaků pod kaplicí typem karolinským.
3. Pod přeražbou denáru typu C 36 s širokou rukou s kuličkou v dlani a kaplicí byly zjištěny zřetelné stopy denáru mladšího bavorsko-švábského typu C 32 s písmeny VV< pod kaplicí.
4. Rubní strany všech denárů typů C 29 a C 36 se stopami přeražeb, stejně tak jako rubní strana denáru C 27 pod přeražbou denáru C 29 (Pod. V-3/47, denár č. 7) byly raženy stejným ražebním kolkem, což znamená, že byly raženy pravděpodobně v těsné časové následnosti.
5. Jeden z denárů mladšího bavorsko-švábského typu C 34 z poděbradského nálezu s charakteristickou výzdobou úhlů kříže na lící straně, sestávající ze tří kuliček a na koso položeného křížku, byl ražen na vzácném denáru mladšího bavorsko-švábského typu C 60 se sestavou čtyř kroužků pod kaplicí na rubní straně.

Grafické zobrazení zjištěných skutečností je následující (diagram 1).

Diagram 1.

svrchní mince

Neméně důležitým objevem je, vedle identifikace denárových přeražeb, rovněž zjištění, že lícní razidlo, použité při ražbě jedenácti kusů denárů typu C 63 (Pod. XII-B-2) z poděbradského nálezů, vzniklo přepuncováním a přerytím staršího rubního razidla pravděpodobně denáru mladšího bavorsko-švábského typu s písmenem C na konci sestavy písmen pod lomenicí, odpovídajícího snad, ale ne zcela jistě, rubní straně denáru C 25. Tento poznatek je důležitý nejen z hlediska podrobnější chronologie denárů tohoto typu, ale rovněž z hlediska obecnějšího studia ražební techniky druhé poloviny 10. století.

Dosavadní názory na chronologické řazení nejstarších českých denárových typů

Zjištění, ke kterým jsme při vyhledání a rozboru přeražeb z poděbradského nálezů došli, vyvolávají řadu otázek týkajících se chronologického řazení široké škály variant českých denárů mladšího bavorsko-švábského typu, denárů tzv. karolinského typu a rovněž správného časového zařazení ražby denárů se širokou rukou. Ukazuje se totiž, že dosavadní hodnocení, ačkoliv často velice pečlivá a založená na moderních vědeckých metodách, nejsou vždy zcela shodná. Odborná diskuse o počátcích českého mincovnictví a o stanovení relativní i absolutní chronologie českých denárových ražeb 10. století probíhá ostatně, a to nejen v Čechách, již 120 let.

Prvním, kdo se pokusil o exaktní určení časové posloupnosti nejstarších českých

denárových typů, byl v roce 1887 německý badatel **Julius Menadier**.⁸ Na základě rozboru velkého denárového nálezu ze slezské Bystrzyce (Peisterwitz, Byřč) stanovil jejich následující pořadí:

1. typ mečový (s mečem či meči na jedné, nebo obou stranách);
2. typ byzantizující;
3. typ kříž / kaplice (s devíti kuličkami v úhlech kříže; dnes nazýván starším bavorsko-švábským);
4. typ ruka / kaplice (C 36–39);
5. typ ruka / kříž (dnes nazýván typem fríským);
6. typ ruka / kaplice (C 120, 121);
7. typ kříž / kaplice (s různou výzdobou ramen kříže a s písmeny ONO, NO, •N•, VV pod lomenicí, dnes nazýván mladším bavorsko-švábským, včetně denárů tzv. karolinského typu);
8. typ kříž / kříž (dnes nazýván typem chodovlickým);
9. typ ethelredský.

Z českých badatelů se k otázce posloupnosti nejstarších českých denárových typů jako první vyslovil na počátku 90. let 19. století **Eduard Fiala**.⁹ Také on postavil na počátek českého mincovnictví denáry mečového typu, který považoval z ikonografického hlediska za typ „*samostatný, nevolený dle cizího vzoru*“. Za ním měly v časové posloupnosti následovat denáry bavorsko-švábského typu s devíti kuličkami v úhlech křížů, denáry téhož typu s rozličnou výzdobou v úhlech křížů, denáry typu ruka / kaplice, denáry typu ruka / kříž a na samém konci denáry ethelredského typu.

Josef Smolík ve své shrnující práci z roku 1899¹⁰ postavil na počátek českého mincovnictví rovněž denáry mečového typu, ale pouze ty, které mají na rubní straně kaplici. Za ně zařadil denáry bavorsko-švábského typu s různou výzdobou v úhlech křížů, denáry bavorsko-švábského typu s devíti kuličkami v úhlech křížů, denáry byzantizujícího typu, denáry typu ruka / kříž a denáry ethelredského typu. Teprve za ně zařadil denáry s meči po obou stranách.

Všichni jmenovaní badatelé, J. Menadier, E. Fiala i J. Smolík, vycházeli při sestavování svých chronologických řad nejstarších českých denárových typů z omezeného počtu do té doby odkrytých mincovních nálezů, často neúplných a nedokonale zpracovaných, navíc v době, kdy byly teprve pokládány základy moderních metod historické práce. Jejich chronologie byla proto založena spíše na logické úvaze týkající se typologické příbuznosti a byla vedena snahou zaplnit dlouhé období vlády knížat Boleslava I. a Boleslava II. jednotlivými denárovými typy.

V roce 1929 se v souvislosti s celostátními oslavami svatováclavského milénia vyslovil k problematice počátků českého mincovnictví zásadním způsobem **Gustav Skalský**.¹¹ Chronologickou řadu českých denárových typů 10. století plně podřídil jím obhajované thési o zahájení českého mincovnictví knížetem Václavem, tj. podle něj již

⁸ Julius MENADIER, *Funde deutscher Münzen aus dem Mittelalter*, Zeitschrift für Numismatik 15, 1887, s. 119–164. Zcela záměrně zde pomijíme názory badatelů z konce 18. a první poloviny 19. století (A. Voigt, H. P. Cappe, V. Hanka a další), vycházející často z romantických představ o nejstarších českých dějinách.

⁹ Eduard FIALA, *Beschreibung der Sammlung Böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer*, Prag 1888; TÝŽ, *Beschreibung Böhmischer Münzen und Medaillen*, Prag 1891, TÝŽ, *České denáry*, Praha 1895.

¹⁰ J. SMOLÍK, *Denáry*.

¹¹ Gustav SKALSKÝ, *Denár knížete Václava Svatého a počátky českého mincovnictví*, Praha 1929; TÝŽ, *Kníže Václav Svatý a počátky české mince*, in: Svatováclavský sborník I, Praha 1934, s. 184–219.

před rokem 929. Na počátek řady českých denárových typů ražených v období vlády Boleslava I. postavil, stejně jako jeho předchůdci, denáry mečového typu s kaplicí na rubní straně. Vzhledem k obecně uznávané návaznosti raného českého mincovnictví na mincovnictví bavorské a vzhledem k jasné časové souvislosti ražby českých denárů bavorsko-švábského typu s devíti kuličkami v úhlech ramen křížů s bavorskými denáry obdobného typu, raženými, podle tehdy uznávané chronologie bavorského mincovnictví v období první vlády vévody Jindřicha II. v letech 955–976, byl i on nucen, podobně jako již před ním J. Smolík, předsunout před tento typ ražbu široké škály denárů kříž / kaplice, náležejících do skupiny, nazývané dnes mladším bavorsko-švábským typem. Tyto denáry podle Skalského navazovaly svým charakterem, tj. výzdobou úhlů křížů a sestavou písmen pod kaplicemi, na řezenské denáry bavorských vévodů Arnulfa, Eberharda, Bertholda a Jindřicha I., jejichž vláda vyplňuje první polovinu 10. století, až do roku 955. Na počátku této skupiny stojí podle Skalského denár C 60 s jednou kuličkou v každém z úhlů kříže, napodobující tak řezenské denáry bavorského vévody Arnulfa (911–937) z posledních let jeho vlády. Rubní strana tohoto denáru navíc navazuje podle autora na předchozí denárový typ šípový (C 59), tvořící jakýsi přechod mezi denáry mečového typu a denáry typu bavorsko-švábského. Na denár C 60 navazují dále denáry téhož typu s písmeny VV pod kaplicí, převzatými z bavorských denárů vévodů Eberharda (937–938), Bertholda (938–947) a Jindřicha I. (948–955). Výzdoba úhlů křížů umístěných na lícních stranách těchto denárů se v průběhu času mění, když do sestavy čtyř kuliček (C 27) postupně proniká nejprve jeden kroužek (C 32) a posléze kroužky tři (C 66). Na konci této řady stojí dle Skalského denáry se sestavou písmen <CI, CCI a CCE pod kaplicí (C 26, 65) a rovněž denáry se širokou rukou (C 29, 36). Při pokusu o bližší časové určení ražby nejstarších českých denárových typů došel autor k závěru, že denáry mečového typu s kaplicí na rubní straně byly raženy v Praze ve 30. letech 10. století, denáry shora zmíněného bavorsko-švábského rázu, včetně denárů se širokou rukou, v průběhu let 40. a 50. let a denáry bavorsko-švábského typu s devíti kuličkami v úhlech křížů v 60. letech 10. století. Teprve po nich byla podle Skalského zahájena ražba denárů bavorsko-švábského typu s písmeny ONO, CNC, NO, VNC a •N• pod kaplicí s různou výzdobou ramen křížů (C 19, 23, 24, 75, 78, 120, 121), která probíhala spolu s ražbou denárů byzantizujícího typu až do zavedení ethelredského typu v polovině 80. let 10. století. Po něm měl, podobně jako u Smolíka, následovat mečový typ s meči po obou stranách mince a s meči a ptákem.

Skalského názory vyvolaly v průběhu let bouřlivou diskusi, vedoucí k postupnému odmítnutí these o zahájení ražby české mince před rokem 950.¹² Vůdčí osobností české numismatiky se v průběhu této diskuse stal **Viktor Katz**, jehož základní koncepce počátků českého mincovnictví je dodnes považována za platnou.¹³ Ve své studii z roku 1935 dokázal na základě složení do té doby známých denárových nálezů, na základě typologické příbuznosti a rozбором metrologických dat, že nejstaršími českými ražbami byly denáry bavorsko-švábského typu s devíti kuličkami v úhlech ramen křížů, věrně napodobující bavorské denáry ražené v mincovnách v Řezně a v Augšpurku v 50. a 60.

¹² Průběh diskuse je podrobně popsán v: Z. PETRÁŇ, *První české mince*, s. 15–30.

¹³ V. KATZ, *O chronologii*. Následná diskuse: Gustav SKALSKÝ, *Nejstarší české mince. Poznámky ke spisu Viktora Katze O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II.*, Numismatický časopis československý 11, 1935, s. 31–57; Viktor KATZ, *Nejstarší české mince. Odpověď G. Skalskému*, Numismatický časopis československý 11, 1935, s. 58–84; G. SKALSKÝ, *Doslovem*, Numismatický časopis československý 11, 1935, s. 85–89; V. KATZ, *K závěru polemiky*, Numismatický časopis československý 11, 1935, s. 90–93.

letech 10. století. Na rubní straně těchto denárů je znázorněna kaplice s různými sestavami písmen, jejichž význam nebyl, až na výjimky, dosud rozpoznán. Ražbu této nejstarší skupiny českých denárů tzv. řezenského typu (C 1–18) kladl V. Katz do let 950–965, vycházející tak z předpokladu, že k zaražení nejstarší české mince došlo v rámci konsolidace českého státu po ukončení dlouholetého nepřátelství mezi knížetem Boleslavem I. a německým panovníkem Otou I. a před návštěvou Ibrahíma ibn Jákúba v Praze.

Na denáry staršího bavorsko-švábského, tzv. řezenského typu navázala podle V. Katze v polovině 60. let 10. století ražba denárů téhož typu, ale s jinou výzdobou v úhlech křížů. Tři tečky se změnilly v jednom z úhlů ve tři „hřeby“ a v ostatních úhlech byly vystřídány tečkou jedinou, či kroužkem (C 19, 22–25). Písmena pod kaplicí na rubní straně (CNO, ONC, ONO, OAO) navazují podle autora na písmena VVO, VO či OVO z bavorských denárů vévodů Jindřicha II. (955–976) a Oty Švábského (976–982). Chronologie jednotlivých variant denárů této skupiny, nazvané mladším bavorsko-švábským typem, je podle Katze dána řezačskou prací v pojetí obvodků v pořadí: obvodky perličkové hrubší, obvodky perličkové jemnější, obvodky sekané, obvodky hladké. Nejstaršími denáry skupiny mladšího bavorsko-švábského typu jsou denáry C 19 a C 22 (CNO, OAO), navazující svými perličkovými obvodky, tvarem písma a slovními zkratkami přímo na denáry staršího bavorsko-švábského typu, a dále denár C 23 s písmeny CNO pod kaplicí.

Denáry s písmeny CNO, či ONO pod kaplicí byly podle Katze brzy vystřídány denáry s písmeny VV pod kaplicí (C 26, 27, 29, 30, 32, 34, 36 a 38), nesoucími další společné znaky, jakými jsou tečka mezi křížem a písmenem X za slovem DVX na lící straně a tečka mezi křížem nad kaplicí a křížkem před opisem PRAGA CIV na straně rubní. Nejstarším denárem této skupiny je denár C 26 se sestavou písmen <CI pod kaplicí, spojený s touto skupinou denárů tečkou za jménem panovníka a pravidelným tvarem písmene Z. Na něj navazuje tvarem jednotlivých písmen bezprostředně denár C 27 (písmeno A má vnitřní příčku, R ve slově PRAGA je psáno správně, písmeno X se odlišuje slohově od křížku), jehož písmo je podle Katze „*vklněno do sebe, tvoříc tak ladný, netrhaný celek opisu.*“ Denáry C 29, 30, 36 a 38 se širokou rukou přinášejí zároveň oslabení a „*první symbolické odpoutání*“ od vlivu bavorsko-švábského mincovnictví. Napodobují totiž podle autora pravděpodobně římské denáry, ražené společně papežem Janem XII. a císařem Otou I. k jeho římské korunovaci v roce 962 (stejná konstrukce ruky). Katz datuje ražbu těchto denárů k roku 970, či později.

Úplné přerušení vlivu bavorsko-švábského mincovnictví představuje podle Katze ražba denárů karolinského typu (C 40–45), navazující po roce 973 na ikonografii denárů mohučských, ražených zde císařem Otou I. Zároveň však denár karolinského typu C 40 navazuje některými znaky na skupinu denárů s písmeny VV pod kaplicí (C 26, 27, 29, 30, 32, 34, 36 a 38), a to tečkou mezi křížem a písmenem X za slovem DVX na lící straně a tečkou mezi křížem nad kaplicí a křížkem před opisem PRAGA CIV na straně rubní. K tomu přistupuje i podobnost ve tvaru písmene G.

Recepte bavorsko-švábských vlivů na české mincovnictví byla podle Katze dána podřízeností Čech řezenskému biskupovi, zatímco přebírání vlivů západních (Mohuč, Anglie) bylo dáno změnou v církevní podřízenosti Čech po roce 973.

Na denáry karolinského typu navazují podle Katze bezprostředně denáry mečového typu (C 47–49), ražené pravděpodobně v letech 976–982 a tvořící s nimi jednu skupinu. Vnitřní vývoj denárů mečového typu je podle autora dán postupnou proměnou perličkových obvodků v obvodky sekané. V. Katz však zároveň upozorňuje, že mečové

denáry sice navazují přímo na karolinský typ a jeho obměny, ale ražební kolky pro ně řezal jiný rezač. Po denárech mečového typu byl pak podle autora krátkou dobu ražen denár s „*lukem a šípem*“ na lící straně C 59 a souběžně s ním denár C 60 se stejnou výzdobou rubní strany.

Souběžně s předchozími typy (karolinským, mečovým a šíповým) pokračovala podle Katze rovněž ražba různých obměn denárů mladšího bavorsko-švábského typu s písmeny ONO pod kaplicí (C 63, 65–67, 69, 71, 72, 75, 78), přizpůsobených však svými zevními znaky době, ve které byly raženy. Vzhledem k okolnosti, že denáry tohoto typu nebyly raženy v mincovně vyšehradské, se pak autor domnívá, že jejich ražba byla ukončena v souvislosti se započatím ražby denárů tzv. frízského typu s úzkou rukou a křížem v druhé polovině 80. let 10. století. Posledními variantami, navazujícími na bavorské předlohy, byly denáry C 120 a C 121 typu ruka / kaplice, kombinující prvky mladšího typu bavorsko-švábského s typem frízským.

Denáry byzantizujícího typu C 79–88 byly podle Katze raženy až po roce 982 (volba Vojtěcha Slavníkovce pražským biskupem), přičemž denár a půldenár typu tvář / kaplice (C 79–81) navazují některými znaky na skupinu denárů s písmeny ONO pod kaplicí a tvoří v chronologické řadě denárů byzantizujícího typu nejmladší složku. Raženy byly podle autora již pod vlivem denárů Otto-Adelheidských.

Chronologie denárových typů ražených v Čechách v průběhu 2. poloviny 10. století je podle V. Katze následující:¹⁴

1. typ bavorsko-švábský I. (956–965);
2. typ bavorsko-švábský II. (965–973), je ku konci ovlivněn i cizími ražbami s rukou;
3. typ karolinský (973–975);
4. typ mečový (975–982);
5. typ byzantizující (983–987), do tohoto období se vsunují i denáry s mečem na obou stranách a s meči a ptákem;
6. typ frízský (987–992);
7. ostatní typy bavorsko-švábské s ONO pod lomenicí (974–992);
8. typ ethelredský (992–999); na konci s přechodem opět na typ kombinovaný s typem bavorsko-švábským (C 132–135, 142, 143).

K poněkud jiným závěrům došel při sestavování chronologie nejstarších českých mincí polský badatel **Stanisław Suchodolski**.¹⁵ Ve své přehledné práci z roku 1971 sice navázal na chronologii V. Katze, podrobil ji však částečné revizi, vycházející z poznatků o složení nově odkrytých nálezů mincí a z podrobného metrologického srovnání nejstarších českých denárových typů s emisemi bavorských denárů, ražených v mincovnách v Řezně a Augšpurku.

Denáry bavorsko-švábského typu rozdělil S. Suchodolski do čtyř skupin. Do první z nich, označené jako typ I, zařadil všechny denáry s devíti kuličkami v úhlech ramen křížů C 1–18, do skupiny druhé (typ II) denáry s písmeny <CI a VV pod kaplicí C 26, 27, 29, 32, 34, 36, do skupiny třetí (typ III) denáry s písmeny ONO pod kaplicí a jejich obměny C 23, 24, 63, 66, 69, 71, 72, 78. Poslední, čtvrtou skupinu denárů bavorské-švábského typu, tvoří podle autora denáry C 19, 22, 75, rovněž s písmeny CNO a ONO

¹⁴ V. KATZ, *O chronologii*, s. 102–103.

¹⁵ Stanisław SUCHODOLSKI, *Początki mennictwa w Europie Środkowej, Wschodniej i Północnej*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1971, s. 39–51.

pod kaplicí, ale s jinou výzdobou ramen křížů. Také denáry mečového typu rozdělil Suchodolski do více skupin, z nichž první (typ I) tvoří denáry s „kovadlinou“ vedle meče C 47–49, druhou (typ II) denáry s křížem vedle meče C 50, 51, 56–58 a třetí (typ III) denáry s meči na obou stranách mince C 90, 91, 93, 94, 96.

Na počátek českého mincování umístil S. Suchodolski, stejně jako V. Katz, denáry staršího bavorsko-švábského typu s devíti kuličkami v úhlech křížů na lící straně (typ I), zahájení jejich ražby však posunul do druhé poloviny 60. let 10. století. Ražbu denárů bavorsko-švábského typu II–IV pak rozložil do celé poslední třetiny 10. století.

Na ražbu denárů bavorsko-švábského typu I navázala podle Suchodolského v polovině 70. let 10. století ražba denárů bavorsko-švábského typu II s písmeny <CI (C 26) a s písmeny VV pod kaplicí (C 27, 29, 32, 34, 36), napodobující sestavu písmen pod kaplicí rubní stranu denárů bavorského vévody Oty II. (976–982) Dbg. 1065e, 1107, 1118b a odpovídající jim přibližně rovněž svou průměrnou hmotností. Přechodným denárem mezi bavorsko-švábskými typy I a II je podle autora hybridní denár C 31 z nálezů choustnického, při jehož ražbě bylo na rubní straně použito razidlo denáru staršího bavorsko-švábského typu C 7. Ražba denárů bavorsko-švábského typu III s písmeny CNO a ONO pod kaplicí a jejich obměnami (C 23, 24, 63, 66, 69, 71, 72, 78) mohla podle autora bezprostředně navazovat na typ bavorsko-švábský II s VV pod kaplicí.

Denáry karolinského typu (C 40–45) nemusí podle Suchodolského typologicky vycházet z denárů mohučských, a tím padá i jejich časové zařazení k roku 973. Jejich ražba probíhala podle autora souběžně s ražbou denárů bavorsko-švábského typu II. Nejmladšími variantami tohoto typu byly denáry C 44 a C 45, navazující výzdobou v úhlech křížů na denáry bavorsko-švábského typu III.

Denáry mečového typu I s „kovadlinou“ vedle meče (C 47–49) byly podle autora raženy ve stejném období jako denáry předchozích typů, tedy bavorsko-švábského II a III a typu karolinského.

V polovině 80. let 10. století došlo podle Suchodolského v Praze k zahájení ražby denárů byzantizujícího typu C 82–88, s nimiž typově a epigraficky úzce souvisely denáry bavorsko-švábského typu IV (C 19, 22, 75). Posledním typem, raženým před započítím ražby denárů frízského typu ruka / kříž byly pak, v souladu s představou V. Katze, denáry typu ruka / kaplice C 120 a C 121. Chronologie denárových typů ražených v Čechách v průběhu poslední třetiny 10. století byla podle S. Suchodolského následující:¹⁶

1. typ bavorsko-švábský I (965/967–976);
2. typ bavorsko-švábský II (976–985);
3. typ karolinský (976–985);
4. typ mečový I (976–985);
5. typ šípový [kotvový] (976–985);
6. typ bavorsko-švábský III (976–985);
7. typ byzantizující (985–995);
8. typ mečový II a III (985–995);
9. typ bavorsko-švábský IV (985–995);
10. typ frízský (985–995);
11. typ ethelredský (985–1000).

¹⁶ S. SUCHODOLSKI, *Początki*, s. 50, 78–79.

Chronologii českých denárových ražeb S. Suchodolski v následujících letech postupně oviřoval a zpřesňoval na základě rozboru nově odkrytých, či „znovuobjevených“ náleзовých celků (Niemcza, Kotowice, Lasowice, Gębice).¹⁷ Dospěl k názoru, že denáry bavorsko-švábského typu I byly raženy až do konce 70. let 10. století a že nejstarší variantou denárů bavorsko-švábského typu II je denár C 26, ražený kolem roku 980. V období čtyř následujících let (980–984) byly podle autora raženy denáry bavorsko-švábského typu II a nejstarší varianty bavorsko-švábského typu III (C 23 a C 63). V téže době byly raženy rovněž denáry typu tvář / kaplice se jménem OTTO (C 79–81). Léta 984–988 byla podle Suchodolského dobou velké aktivity českého mincovnictví, kdy byly raženy mladší varianty denárů bavorsko-švábského typu III a rovněž denáry mečového typu I, denáry karolinského typu, starší varianty denárů typu byzantizujícího a denáry bavorsko-švábského typu IV. Jejich mladší varianty byly raženy v letech 988–995 již současně s denáry fríského typu (zaraženy pravděpodobně nedlouho po roce 985), s denáry typu ethelredského, s mečovými denáry II a III a s denáry slavníkovskými. Takto pojatá chronologie nejstarších českých mincí je používána v polské numismatické literatuře dodnes.¹⁸

Posledním z českých badatelů, který se souvisleji vyjádřil k otázce chronologie nejstarších domácích denárových typů byl **Zdeněk Petráň**.¹⁹ Na základě složení a doby ukrytí velkých denárových nálezů z Čech a Polska došel k názoru, že ražba denárových typů mladšího bavorsko-švábského, mečového, s širokou rukou a typu byzantizujícího, které nazval souhrnně typy „mezilehlými“, probíhala pravděpodobně souběžně a jejich vnitřní časovou návaznost lze určit jen velmi obecně:

1. typ starší řezenský;
2. typ mladší řezenský + mečový;

¹⁷ Stanisław SUCHODOLSKI, *Dziesiątowieczny skarb z Gębic – odnaleziony*, Wiadomości numismatyczne 18, 1974, s. 211–218; TÝŽ, *Skarb monet i ozdób z X. wieku oraz inne monety znalezione na cmentarzystku w Niemczy*, Wiadomości numismatyczne 28, 1984, s. 92–105; TÝŽ, *Nálezy mincí z 10. století ve Slezsku*, Folia numismatica 4–5, 1990, s. 7–22; TÝŽ, *Spór o początki mennictwa w Czechach i w Polsce*, Wiadomości numismatyczne 42, 1998, s. 5–20.

¹⁸ Stranou ponecháváme tři desetiletí trvající spor o stanovení data zaražení nejstarších českých mincí. K tomu srovnej (ve výběru): Stanisław SUCHODOLSKI, *Zur Frage der Anfänge der böhmischen Münzprägung*, Numismatický sborník 13, 1975, s. 75–84; Wolfgang HAHN, *Herzog Heinrich II. von Bayern und die Anfänge der böhmischen Münzprägung*, Wiadomości numismatyczne 21, 1977, s. 162–167; S. SUCHODOLSKI, *Nowy obraz mennictwa bawarskiego w X i XI wieku*, Wiadomości numismatyczne 21, 1977, s. 168–174; W. HAHN, *BLAGOTA CONIUNX und EMMA REGINA – einige Randbemerkungen zu den ältesten böhmischen Herzogsmünzen*, Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 28/29, 1978–1979, s. 65–80; Jiří SEJBAL, *Několik poznámek k diskusi o počátcích českého mincovnictví*, Numismatické listy 34, 1979, s. 116–118; W. HAHN, *Die administrativen Grundlagen der Typenvariation in der älteren bayerischen Münzprägung und ihre Signifikanz für die Datierung der ersten böhmischen Herzogsmünzen*, Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 31/32, 1981–1982, s. 103–114; TÝŽ, *Eine bayerisch-böhmische Allianzprägung des Jahres 977?*, Geldgeschichte Nachrichten 6, 1984, s. 205–206; TÝŽ, *Imitativprägungen nach frühen bayerischen Münztypen in böhmischen und polnischen Schatzfunden*, in: Sejbal, J. (red.): *Denárová měna na Moravě*, Brno 1986, s. 285–299; S. SUCHODOLSKI, *Nálezy*, s. 17–21; W. HAHN, *Zwei Notizen*, s. 19–23; S. SUCHODOLSKI, *Spór*, s. 5–20; Z. PETRÁŇ, *První české mince*; W. HAHN, *Die älteste böhmische Münzprägung Boleslaus II. – eine Materialzusammenstellung*, in: *Moneta mediaevalis. Studia numismatyczne i historyczne ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 65. rocznicę urodzin*, Warszawa 2002, s. 379–392; Josef PAUKERT, *Několik poznámek k bavorskému mincovnictví 10. století*, Numismatické listy 59, 2004, s. 33–36; TÝŽ, *Naše současné znalosti o počátcích českého mincovnictví*, Numismatické listy 60, 2005, s. 65–78.

¹⁹ Z. PETRÁŇ, *První české mince*, s. 62–87.

3. typ široká ruka / kaplice;
4. typ široká ruka + byzantizující (+ mladší řezenský?);
5. typ frízský;
6. typ ethelredský.

Z uvedeného přehledu je zřejmé, že názory badatelů na rámcovou chronologii a typologickou návaznost českých denárových ražeb 10. století v průběhu 120 let postupně krystalizovaly, aby se v posledním více než půlstoletí ustálily do poměrně pevné podoby. Relativní chronologie základních denárových typů, vytvořená V. Katzem je dnes plně akceptována nejen českými, ale i zahraničními badateli a spory mezi nimi jsou vedeny, pomineme-li rozdílná stanoviska na dobu zaražení první české mince, především o přesnější chronologické zařazení jednotlivých variant uvnitř základních denárových typů.²⁰

Vzhledem k námí zpracovávanému tématu, tj. vnitřnímu členění početné skupiny denárů mladšího bavorsko-švábského typu, si proto ještě jednou připomeňme názory V. Katze a S. Suchodolského na chronologické řazení českých denárových typů a jejich základních variant od zaražení denárů mladšího bavorsko-švábského typu až po zaražení denárů tzv. frízského typu, a to v grafické podobě (tabulky 3 a 4).

Základní rozdíl v relativním chronologickém řazení jednotlivých variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu se u obou badatelů týká zařazení denárů C 19, 22, 23, 24, na jejichž lícni straně je umístěn kříž se třemi „hřeby“ v jednom z úhlů a na straně rubní písmena CNO či ONO pod kaplicí. Zatímco V. Katz považuje tuto skupinu denárů (spolu s denárem C 25) v rámci mladšího bavorsko-švábského typu za nejstarší, navazující časově přímo na ražbu denárů tzv. řezenského typu s devíti kuličkami v úhlech křížů, pak S. Suchodolski považuje tyto denáry za výrazně mladší. Denáry C 23 a C 24 zařazuje do skupiny denárů mladšího bavorsko-švábského typu III a denáry C 19 a C 22 do skupiny denárů mladšího bavorsko-švábského typu IV a jejich ražbu klade do doby těsně před zaražením denárů tzv. frízského typu.

V souvislosti s námí získanými poznatky o následnosti jednotlivých variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu na základě studia přeražeb z poděbradského nálezu nás, vedle již zmíněné rozdílnosti v chronologickém zařazení ražby denáru C 23 rovněž zaujmou i názory V. Katze a S. Suchodolského na relativní chronologické zařazení denáru C 63. Jestliže se v prvním případě (C 23) názory obou badatelů zásadně liší, pak v případě denáru C 63 se oba shodují v zařazení jeho ražby následně po denárech s písmeny VV pod kaplicí (C 27, 32, 34) a po denárech se širokou rukou (C 29, 36). Zjištění učiněná při studiu přeražeb z poděbradského nálezu však svědčí o něčem jiném. Obě varianty, a to jak denár C 23, tak i denár C 63, musely být raženy před zaražením denárů C 29 a C 36 se širokou rukou a chronologie nejstarších variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu se tak musela odvíjet na jiných základech.

²⁰ V posledních letech se mezi českými badateli rozvinula diskuse o vnitřní chronologii staršího bavorsko-švábského typu a o variantách spojujících tento typ s denáry bavorsko-švábského typu mladšího. K diskusi srovnej: Z. PETRÁŇ, *První české mince*, s. 63–64; Luboš POLANSKÝ, *Nález denáru bavorského vévody Jindřicha II. v Praze na Hradčanech*, Numismatické listy 56, 2001, s. 139–141; Zdeněk PETRÁŇ, *Problematika denárů Boleslava I. s písmeny RE pod kaplicí*, Numismatické listy 57, 2002, s. 129–135; Josef PAUKERT, *Ještě k denárům s písmeny RE pod kaplicí*, Numismatické listy 58, 2003, s. 97–98; Z. PETRÁŇ, *Čtyřkuličkový typ denáru s RE pod kaplicí neexistuje!*, Numismatické listy 60, 2005, s. 33–35; J. PAUKERT, *Naše současné znalosti o počátcích českého mincovnictví*, Numismatické listy 60, 2005, s. 65–78.

Tab. 3. Chronologie denárů podle V. Katze (MBŠT = mladší bavorsko-švábský typ).

Typy	965–	–973	973–	–992	pozn.
MBŠT	19, 22–25	26, 27, 32, 34	63, 65–67, 69, 71, 72, 75, 78		
široká ruka		29, 30, 36, 38			
karolinský			40, 43–45		973–975
mečový I.			47–49		975–982
šípový			59, 60		
mečový II.				90–96	983–987
byzantizující				79–88	983–987
ruka/kaplice				120, 121	před 987
frízský				105–119	po 987

Tab. 4. Chronologie denárů podle S. Suchodolského (MBŠT = mladší bavorsko-švábský typ; OTTO = typ tvář / kaplice se jménem OTTO).

Typy	980–	–984	984–	–988	988–	pozn.
MBŠT II	26, 27, 32, 34					
MBŠT III		23, 63	24, 66, 67, 69, 71, 72, 78			
MBŠT IV				19, 22	75	
široká ruka		29	36			
OTTO		79–81				
karolinský			40–45			
mečový I			47–49			
mečový II, III					50, 51, 56–58, 91–96	
šípový		59, 60				
byzantizující				82	87, 88	
ruka/kaplice				120, 121		kol. 985
frízský				105–119		po 985

Srovnání ražebních kolků z nálezů poděbradského a choustnického

Cílem druhé části plánovaného projektu P. Radoměrského měl být pokus o sestavení chronologické řady nejstarších českých ražeb na základě zastoupení jednotlivých denárových typů a variant v českých denárových nálezech 10. století a na základě srovnání použitých ražebních kolků. Radoměrského pokus nebylo možno z řady příčin realizovat. Nemáme dodnes, až na výjimky, k dispozici popisy českých denárových nálezů z 10. století natolik podrobné, abychom mohli s jejich pomocí zrekonstruovat ucelené řady denárových typů a variant na základě rozboru a návaznosti mincovních razidel. Existuje však jeden nález, s jehož pomocí se můžeme alespoň pokusit o sestavení podobné řady v rámci denárů mladšího bavorsko-švábského typu. Touto výjimkou je denárový nález z Choustníku nedaleko Tábora (dále jen Choustník), uložený do země kolem roku 1010, objevený v roce 1923 a zevrubně popsany **Karlem Chaurou** v letech 1938–1939.²¹

²¹ Eduard FIALA, *Poznámky k nálezu Sitnickému, blíže hradu Choustníka*, Věstník Numismatické společnosti československé 5, 1923, s. 242–245; V. KATZ, *O chronologii*, s. 41–42, pozn. 148; K. CHAURA, *Poklad z Choustníku*, Numismatické zprávy 5, 1938, s. 86–88, 96–104, 109–117, 125–139; TÝŽ, *Poklad z Choustníku. Nález*; Pavel RADOMĚRSKÝ, *České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10.–12. století)*, in: Nohejlová-Prátová, E. (red.): *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II/1*, Praha 1956, s. 7–73, dále jen *Nálezy II/1*, č. 1448.

Z celkového počtu 530–550 kusů, které nález původně obsahoval, se K. Chaurovi podařilo shromáždit a popsat 343 denárů. Z obsahového hlediska lze nálezový soubor rozdělit do dvou základních částí. Jeho jádro tvoří denáry Boleslava II. v celkovém počtu 327 kusů a pět denárových ražeb bavorských vévodů Jindřicha II. a Oty ze 70. a 80. let 10. století z mincoven v Řezně, Nabburku a v Augšpurku, dobou svého vzniku odpovídajících souboru denárů knížete Boleslava II. Méně početnou, ale stejně významnou složku nálezů tvoří 11 denárů knížete Jaromíra chráštanského a byzantizujícího typu. Z toho je zřejmé, že mincovní soubor, uložený počátkem 11. století v Choustníku u Tábora nevznikl najednou, ale postupně ve dvou časových fázích. Podíváme-li se blíže na starší denárovou složku, zjistíme, že v ní nejsou zastoupeny denáry všech typů ražených v průběhu 10. století v Čechách. Na jedné straně v ní chybí denáry staršího bavorsko-švábského typu s devíti kuličkami v úhlech kříže na lících stranách, na straně druhé v ní rovněž chybí denáry ethelredského typu. Nejmladšími denáry, raženými za vlády knížete Boleslava II., jsou v nálezů zastoupeny denáry tzv. fríského typu a to v počtu pouhých 17 kusů, z toho jeden z mincovny vyšehradské.²² Kmen nálezů, tj. jeho nejpočetnější složku, tvoří denáry C 23 (30 ks), C 29 (25 ks), C 32 (83 ks), C 34 (61 ks) a C 63 (64 ks). Z toho lze usuzovat, že starší složka nálezů vznikla snad postupně, v nedlouhém úseku několika let, nejpozději do přelomu 80. a 90. let 10. století. Mimořádný význam denárového nálezů z Choustníku tak především spočívá v uchování kompaktního a reprezentativního celku řady základních variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu, včetně jinak vzácných denárů tzv. karolinského typu a denárů se sestavou čtyř kroužků pod kaplicí (C 59, 60), dále denárů mečového typu, denárů typu tvář / kaplice se jménem OTTO (C 81, 82) a denárů typu štíhlá ruka / kaplice (C 120), tvořících pravděpodobně spojující článek mezi denáry mladšího bavorsko-švábského typu a denáry typu fríského.

Denáry typu se širokou rukou C 29 a C 36 z poděbradského nálezů se stopami pře-ražeb a denáry stejných typů z nálezů choustnického vykazují řadu shodných známek. Lícni strany denárů typu C 29 Pod. V-2/8, 13, 24, 25 byly raženy stejným razidlem jako lícni strana denáru C 29 Choustník 9, lícni strany denárů téhož typu Pod. V-3/35, 40, 47, 59, 60 byly raženy stejným razidlem jako lícni strana denáru C 29 Choustník 10 a lícni strana denáru C 36 Pod. VIII-1/3 byla ražena stejným razidlem jako lícni strana denáru téhož typu Choustník 13. Rubní strany všech zmíněných denárů C 29 a C 36 z poděbradského nálezů byly navíc raženy totožným ražebním kolkem jako denáry stejných typů Choustník 8, 9, 10, 12 a 13 (tabulka 5).

Toto srovnání je sice zajímavé, samo o sobě však o chronologické návaznosti variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu nic zásadnějšího nevyovídá. Doplňují jej však další důležitá zjištění. Jak prokázal v roce 1953 **František Cach** ve své studii o technice ražby nejstarších českých denárů,²³ tvoří denáry z choustnického nálezů, jejichž rubní strany s písmeny VV< pod kaplicí jsou raženy stejným razidlem,

²² Jedná se o denár Choustník 74 typu C 138, který patří do nejstarší skupiny denárů, ražených na Vyšehradě a v současné době je uložen ve sbírkách Národního muzea v Praze, inv. č. H 5-5 141. Srovnej: Jarmila HÁSKOVÁ, *Vyšehradská mincovna na přelomu 10 a 11. století*, Sborník Národního muzea, řada A-historie 29, 1975, s. 124, č. I/1/h. K úvahám o době zahájení činnosti vyšehradské mincovny srovnej rovněž Gustav SKALSKÝ, *O denárech vyšehradských*, Numismatický časopis československý 3, 1927, s. 172–189; Z. PETRÁŇ, *První české mince*, s. 175–184.

²³ F. CACH, *Příspěvek k technice ražby českých denárů*, Numismatický sborník 1, 1953, s. 44–51.

Tab. 5. Srovnání razidel denárů C 29 a C 36 z poděbradského nálezu se stopami přeražeb a denárů téhož typu z nálezu choustnického.

Č.	Typ dle Cacha	Poděbrady, typ a číslo dle Radoměřského			Poděbrady, číslo razidla dle Radoměřského	Choustník, číslo dle Chaury
			av	ruka		
1.–4.	29	V-2/8, 13, 24, 25	av	ruka	V, A 2	9, 12
			rv	VV<	V, R 1	2, 8, 9, 10, 13
5.–9.	29	V-3/35, 40, 47, 59, 60	av	ruka	V, A 3	10
			rv	VV<	V, R 1	2, 8, 9, 10, 13
10.	36	VIII-1/3	av	ruka•	VIII, A 1	13
			rv	VV<	V, R 1	2, 8, 9, 10, 13

uzavřenou a vzájemně provázanou skupinu, jejíž součástí je kromě denárů typu C 29 (Choustník č. 8, 9, 10) a C 36 (Choustník č. 13) rovněž denár C 27 (Choustník č. 2), na jehož lící straně je umístěn kříž s jednotlivými kuličkami v úhlech, a dále denár C 31 (Choustník č. 12), na jehož lící straně je umístěna široká ruka a na straně rubní kaplice s písmeny GOT, odpovídající rubní straně denáru C 7, náležejícímu mezi denáry staršího bavorsko-švábského typu.²⁴ Na základě postupného opotřebování rubního razidla, společného pro celou tuto skupinu mincí, sestavil F. Cach následující chronologickou řadu: Choustník 2 – 8 – 10 – 9 – 13. Znamená to tedy, že denáry mladšího bavorsko-švábského typu C 27 byly podle autora raženy bezprostředně před denáry se širokou rukou typu C 29 a že denáry se širokou rukou s kuličkou v dlani typu C 36 celou skupinu časově uzavírají.²⁵

Z hlediska námi provedeného rozboru přeražeb z nálezu poděbradského je možno potvrdit Cachův poznatek o vzájemné provázanosti rubních razidel a časové následnosti ražby denárů C 27, C 29, a C 36 s písmeny VV< pod kaplicí, neboť jak jsme již v předchozí části uvedli, razidlo rubní strany denáru typu C 27 pod přeražbou denáru C 29 Pod. V-3/47 (tabulka 2, č. 7) je shodné s rubním razidlem nejen tohoto denáru, ale i všech zmíněných denárů typů C 27, C 29 a C 36 z choustnického nálezu (Choustník 2, 8, 9, 10, 13) a z nálezu poděbradského (tabulka 5). Cachovy údaje o provázanosti razidel denárů C 27, C 29 a C 36 s denárem C 31 z choustnického nálezu je možno z hlediska dnešních znalostí ještě doplnit o informaci, že razidlo rubní strany denáru Choustník 12 s kaplicí a nápisem GOT na rubní straně bylo použito nejen při ražbě denárů staršího bavorsko-švábského typu C 7, ale i při ražbě dosud neznámé varianty denáru mladšího bavorsko-švábského typu, zastoupeného ve dvou kusech v nálezu z Lasowic

²⁴ Kresebné vyobrazení a popis denáru typu C 7 podal poprvé V. HANKA, *Popsání a vyobrazení českých mincí*, Památky archeologické a místopisné I, 1855, s. 329, č. 24, tab. III/24, odkud jej postupně do svých soupisových prací převzali E. Fiala, J. Smolík, V. Katz i F. Cach. Nálezové okolnosti denáru C 7 nejsou blíže známy, ale byl pravděpodobně zastoupen v nálezu novodvorském. Hankou popsán exemplář pocházel ze sbírky pana Smíkala. Kvalitní fotografii exempláře tohoto denáru, jehož rubní strana je ražena stejným razidlem jako rubní strana denáru C 31 (Choustník 12), a podrobné zachycení opisových legend: W. HAHN, *Die älteste böhmische Münzprägung*, s. 389–390, komb. XXII, tab. 22/XXII/1.

²⁵ Ke kritériím posouzení opotřebovanosti razidel srovnej: F. CACH, *Příspěvek*, s. 46. Rozbor jednotlivých kusů denárů se širokou rukou C 29 z poděbradského nálezu prokázal, že na základě postupného opotřebování rubního razidla lze vytvořit chronologickou řadu: Pod. V-1 – Pod. V-3 – Pod. V-2, odpovídající chronologickému pořadí rubních razidel denárů C 29 z nálezu choustnického tak, jak jej navrhl F. Cach.

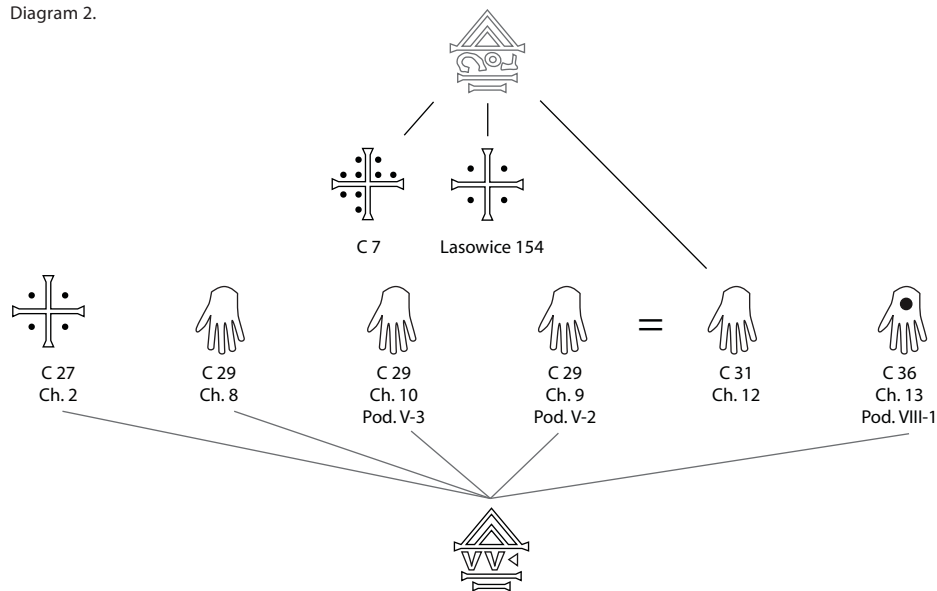

Obr. 22. Lasowice 154.

u Otmuchowa ve Slezsku (obr. 22).²⁶ Na jeho lící straně je umístěn kříž v perlovcovém obvodu s jednou kuličkou v každém z úhlů kříže a opis: +BOLEZLAVS, na straně rubní pak zmíněná kaplice s písmeny GOT. V této souvislosti není bez zajímavosti již zmíněný názor S. Suchodolského, který považuje denár C 31 z nálezů choustnického za spojující článek mezi denáry staršího a mladšího bavorsko-švábského typu.²⁷ K tomu je možno připomenout, že opis na lící straně denáru z Lasowic má některé znaky, jako je latinská forma Boleslavova jména, či výrazné ležaté písmeno S na jeho konci, spojující jej rovněž s některými denáry staršího bavorsko-švábského typu.

Zmíněné poznatky o vzájemné provázanosti ražebních kolků a chronologické následnosti denárových ražeb typů C 7, C 27, C 29, C 31 a C 36 z nálezů z Choustníka, Poděbrad a denáru z Lasowic znázorňuje diagram 2.

Diagram 2.

²⁶ Andrzej BARTCZAK – Barbara BUTENT-STEFANIAK, *Skarb monet z X wieku z miejscowości Lasowice, woj. opolskie*, *Wiadomości numismatyczne* 41, 1997, s. 48, č. 154; W. HAHN, *Nachträgliches zum Fund von Lasswitz*, *Wiadomości numismatyczne*, v tisku (za poskytnutí textu článku před jeho zveřejněním v odborném tisku autoři děkují prof. Dr. Wolfgangu Hahnovi z Institutu für Numismatik und Geldgeschichte ve Vídni).

²⁷ S. SUCHODOLSKI, *Początki*, s. 45. F. Cach se naopak domnívá, že razidlo s vyobrazením kaplice použité již při ražbě denárů staršího bavorsko-švábského typu C 7 bylo v mincovně uloženo delší dobu a při ražbě denáru C 31 bylo použito v důsledku náhlé potřeby zvýšení výrobní kapacity mincovny (F. CACH, *Příspěvek*, s. 48).

Obr. 23. Choustník 3.

Druhou uzavřenou a společnými ražebními kolky propojenou skupinu z choustnického nálezu tvoří podle zjištění F. Cacha pět variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu C 34. Na jejich lící straně je umístěn kříž v perlovcovém obvodu s výzdobou úhlů, sestávající ze čtyř jednotlivých kuliček (Choustník 3), nebo ze tří kuliček v jednotlivých úhlech, doplněných v úhlu čtvrtém na koso položeným křížkem (Choustník 4–7), ale vždy v jiném postavení oproti začátku opisové legendy. U denárů Choustník 4–6 je křížek s klínovitě rozšířenými rameny zhotoven pomocí trojúhelníkových punců, u denáru Choustník 7 je křížek zhotoven pomocí tenkých punců s nepatrným rozšířením ve střední části. Opis na lící straně zní BOLEZLAVDV+, v případě jedné z variant (Choustník 5) pouze BOLEZLAV bez uvedení titulu. Strana rubní je ve všech případech stejná, neboť pochází ze stejného razidla a je tvořena kaplicí s písmeny VV (bez trojúhelníčku na pravé straně) a opisem +PRAGACIV. Varianty denárů mladšího bavorsko-švábského typu C 34 byly v K. Chaurou zpracované části choustnického nálezu zastoupeny celkem 63 kusy. Na základě postupného opotřebování rubního razidla, společného pro všech pět variant denárů C 34, sestavil F. Cach následující chronologickou řadu: Choustník 3 – 4 – 7 – 5 – 6. Autor navíc soudil, že mezi ražbou denárů Choustník 4 a Choustník 7 proběhl delší časový interval.²⁸ Znamená to tedy, že varianta denárů typu C 34 se čtyřmi kuličkami v úhlech kříže na lící straně (Choustník 3, obr. 23) byla podle F. Cacha ražena dříve než varianta téhož typu se sestavou tří kuliček a křížku v úhlech kříže (Choustník 4–7) a je tedy prototypem celé skupiny.²⁹

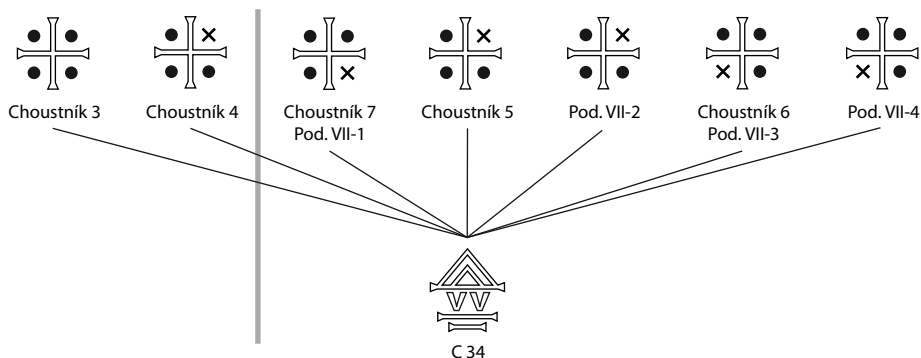
Denáry typu C 34 byly v poděbradském nálezu zastoupeny celkem šesti kusy (Pod. VII-1- Pod. VII-4). Jejich rubní strana je ve všech případech ražena stejným ražebním kolkem, odpovídajícím ražebnímu kolku rubních stran všech denárů téhož typu z nálezu choustnického (Choustník 3–7). Při ražbě jejich lícních stran bylo použito čtyř razidel s různým postavením na koso položeného křížku v jednom z úhlů kříže proti začátku opisové legendy (razidlo Pod. VII-4 vzniklo podle P. Radoměrského úpravou razidla Pod.

²⁸ F. CACH, *Příspěvek*, s. 47.

²⁹ Varianta denáru typu C 34 (Choustník 3) se čtyřmi kuličkami v jednotlivých úhlech kříže na lící straně je známa ze dvou kusů, které byly součástí choustnického nálezu, dále z jednoho exempláře, zastoupeného v denárovém nálezu z okolí polského Hnězdna uloženého do země po roce 1002 (Andrzej SCHMIDT, *Nowy egzemplarz denara „PRINCES POLONIE“ i skarby wczesnośredniowieczne z Gniezna i okolic*, *Wiadomości numismatyczne* 39, 1995, s. 41, č. 1.2) a z jednoho exempláře z nálezu z Lasowic ve Slezsku (W. HAHN, *Nachträgliches*, v tisku). Tři exempláře z nálezů v Choustníku a v okolí Hnězdna pocházejí ze stejných razidel, fotografii exempláře z nálezu Lasowice se nepodařilo získat. Stav „opotřebovanosti“ razidla rubní strany polského exempláře potvrzuje Cachovy závěry o chronologickém zařazení této varianty na počátek ražby denárů typu C 34.

VII-3). Lícni razidlo denáru Pod. VII-1, zjištěné rovněž pod přeražbou denáru C 29 (Pod. V-2/24), odpovídá lícniému razidlu denáru Choustník 7 a lícni razidlo denáru Pod. VII-3 odpovídá lícniému razidlu denáru Choustník 6. Zbývající dva ražební kolky použité při ražbě lícniých stran denárů C 34 z poděbradského nálezů (Pod. VII-2 a VII-4), rozšiřují škálu známých variant tohoto typu a podle stupně opotřebování potvrzují a zároveň doplňují Cachem vytvořenou chronologickou řadu denárů tohoto typu – diagram 3.

Diagram 3.

K. Chaura položil ražbu denáru Choustník 3 se čtyřmi kuličkami v úhlech kříže na lícni straně (obr. 23) nejen na počátek skupiny variant denárů C 34 (stejně jako F. Cach), ale považoval ji i za jednu z nejstarších variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu, blížíci se pojetím své lícni strany, tj. perlovcovým obvodkem a tvarem jednotlivých písmen, denárům C 26 a C 27 z téhož nálezů (Choustník 1 a 2).³⁰ S tímto časovým zařazením lze vyjádřit souhlas, zvláště přihlédneme-li ke skutečnosti, že mladší varianta tohoto typu (Choustník 7) s na koso položeným křížkem v jednom z úhlů kříže na lícni straně byla nalezena pod přeražbou denáru C 29 z poděbradského nálezů (Pod. V-2/24, tabulka 2, č. 3).

Pod lícni stranou jednoho z denárů C 34 z poděbradského nálezů (Pod. VII-3/1) je, jak už jsme uvedli (tabulka 2, č. 21), rozeznatelný kříž, pod stranou rubní jsou jasné viditelné stopy kaplice se sestavou čtyř kroužků. Zřetelné stopy původní ražby na obou stranách mince svědčí o tom, že denár Pod. VII-3/1 byl ražen na denáru C 60. V numismatických sbírkách Národního muzea v Praze je navíc uložen denár tzv. šipového (kotvového) typu C 59 (inv. č. 2084), ražený podle všech známek rovněž na denáru C 60 (obr. 24a–f).³¹ Oba tyto denáry (C 59 a C 60) mají shodně řešenou rubní stranu se sestavou čtyř kroužků pod kaplicí a tvoří tak samostatnou podskupinu denárů mladšího bavorsko-švábského typu. V choustnickém nálezů byly zastoupeny jak denáry C 59 (Choustník 34), tak i denáry C 60 (Choustník 35), v nálezů poděbradském byly zastoupeny pouze denáry C 59 (Pod. XI-1 a XI-2). Rubní strany denárů C 59 z obou nálezů

³⁰ K. CHAURA, *Poklad z Choustníku. Nález českých denárů X. a XI. věku*, Praha 1939, s. 35.

³¹ K problematice ikonografie denárů tzv. šipového (kotvového) typu srovnej: Luboš POLANSKÝ, *Ikonografie denárů tzv. šipového typu*, in: *Realita, představa, symbol v numismatické ikonografii*, red. D. Grossmannová – Jan T. Štefan, Ostrava 2004, s. 85–95.

Obr. 24.

a

b

c

d

e

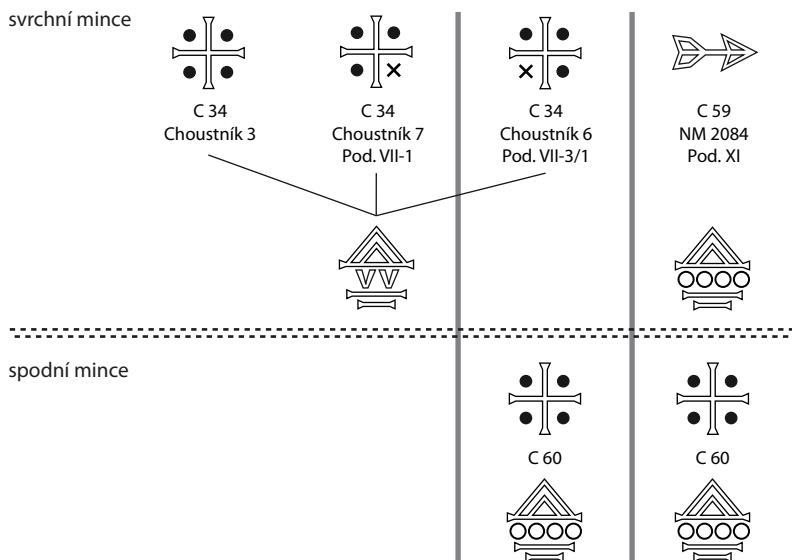
f

byly raženy stejným razidlem.³² Rubní strana denárů C 60 z nálezů choustnického byla ražena rovněž stejným razidlem, nikoliv však shodným s rubním razidlem denárů C 59. Rozdíly mezi oběma razidly jsou však nepatrné a byly nepochybně zhotoveny jedním řezačem v minimálním časovém odstupu. Poznatky o vzájemné provázanosti ražeb-

³² Denár tzv. šipového (kotvového) typu C 59 byl zastoupen ve 13 dosud odkrytých nálezích (4x v domácích a 9x v zahraničních). Nejstarším z nich byl nález ve slezské Gębici, uložený do země po roce 985, těsně před zaražením denárů tzv. fríského typu. Srovnej: A. SUHLE, *Münzfund von Karlsdorf (Gębice, pow. Strzelin bei Wrocław)*, *Moravské numismatické zprávy* 13, 1973, s. 16–35; S. SUCHODOLSKI, *Dziesiątowieczny skarb*, s. 211–218; TÝŽ, *Nálezy*, s. 17–22. Autoři měli k dispozici snímky exemplářů denárů C 59 z nálezů v Choustníku, Kelči, Poděbradech a slezské Gębici. Ve všech případech byla použita stejná rubní razidla.

ních kolků a chronologické následnosti denárových ražeb typů C 34, 59 a 60 z nálezů z Choustníka a z Poděbrad a rovněž denáru uloženého ve sbírkách Národního muzea jsou znázorněny v diagramu 4.

Diagram 4.

Poslední otázkou, na kterou je třeba v souvislosti se zjištěnými přeražbami denárů z poděbradského nálezů odpovědět a při jejímž řešení se můžeme opět vrátit k choustnickému nálezů, je otázka relativního chronologického zařazení denárů C 63. Jak jsme již konstatovali, objevily se v poděbradském nálezů jednoznačné stopy denárů C 63 pod přeražbami dvou exemplářů denárů C 29 se širokou rukou (Pod. V-2/8, V-2/13, tabulka 2, č. 1, 2). Znamená to tedy, že ražba denárů C 63 předcházela ražbě denárů C 29. Při řešení otázky, jak dlouhý byl tento časový interval, nám může napovědět denár z choustnického nálezů, uvedený K. Chaurou pod č. 52, kombinující na své lící straně kříž se třemi kroužky a jednou kuličkou v jednotlivých úhlech. Na straně rubní je umístěna kaplice s písmeny VV (obr. 25).³³ Jestliže lící strana tohoto denáru typově odpovídá lící straně denárů C 63, pak se jeho rubní strana nejvíce podobá rubní straně denárů C 36 (na jejichž lící straně je umístěna široká ruka s kuličkou v dlani), a to variantě se zrcadlově obráceným opisem, zastoupené v nálezů poděbradském, (Pod. VIII-2 a VIII-3).³⁴ Tato podoba se týká nejen zobrazení kaplice s písmeny VV bez malého trojúhelníčku na pravé straně, ale i rozeznatelné části opisové legendy s tečkou

³³ K. Chaura k tomuto denáru poznamenává: „Následní denár nedbalého provedení s úpravou lící strany jako u předcházející řady [C 63], ale napodobující na rubu starší typ s písmeny VV pod lomenicí“. Denár Choustník 52 zakoupil v roce 1943 z Chaurovy sbírky F. Cach. Fotografii zmíněného denáru vyhotovil jeho bratr Jiří. Od F. Cacha získal tento denár v průběhu 50. let 20. století. K. Turnwald. Jeho dnešní uložení není známé.

³⁴ Rubní strana těchto denárů není ražena stejným ražebním kolkem jako denáry téhož typu Pod. VIII-3, o nichž byla řeč výše.

Obr. 25. Choustník 52.

mezi křížem nad kaplicí a křížkem před opisem: •+PRAGA•CIV, společnému znaku pro skupinu variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu: C 26, 27 a 32 a denárů se širokou rukou C 29 a C 36. Varianta denáru Choustník 52 tak může představovat spojovací článek mezi starší skupinou denárů mladšího bavorsko-švábského typu C 63 a mladší skupinou denárů C 29 a C 36 se širokou rukou.

Shrňme-li předběžné závěry, plynoucí z rozboru zjištěných přeražeb denárů z poděbradského nálezů a ze srovnání ražebních kolků, použitých při ražbě denárů z nálezů poděbradského a choustnického, či pocházejících z jiných zdrojů, můžeme konstatovat následující:

1. Ražba denárů mladšího bavorsko-švábského typu kříž / kaplice: C 23, 25, 27, 32, 34, 63 předcházela ražbě denárů C 29 a C 36 se širokou rukou.
2. Spojujícím článkem mezi denáry mladšího bavorsko-švábského typu C 63 a mladší skupinou denárů C 29 a C 36 se širokou rukou může být denár Choustník 52.
3. Ražba denárů tzv. karolinského typu nebo alespoň varianta C 40 předcházela ražbě denárů C 29 se širokou rukou.
4. Denáry typu ruka / kaplice C 31 (Choustník 12) a denáry mladšího bavorsko-švábského typu Lasowice 154 byly raženy v úzké časové souvislosti s denáry C 29 se širokou rukou, ale zároveň nesou některé znaky denárů staršího bavorsko-švábského typu.
5. Denáry C 27, C 29 a C 36 byly raženy po sobě v nedlouhé časové návaznosti.
6. Ražba denárů mladšího bavorsko-švábského typu kříž / kaplice C 34 probíhala delší dobu a vykazuje řadu variant. Nejstarší z nich (Choustník 3) má řadu znaků shodných se skupinou denárů C 26 a C 27 a patří pravděpodobně do nejstarší skupiny denárů mladšího bavorsko-švábského typu.
7. Ražbě denárů mladšího bavorsko-švábského typu kříž / kaplice C 34 předcházela ražba denárů téhož typu C 60 se čtyřmi kuličkami pod kaplicí.
8. Denáry tzv. šípového (kotvového) typu C 59 byly raženy v nedlouhém odstupu následně po denárech C 60.

Nálezy mincí

Při hledání odpovědí na otázky spojené s relativní i absolutní chronologií českých denárových ražeb je nutno se vždy opírat o nálezy mincí, a to zejména o takové, které byly uloženy do země v době ražby jednotlivých denárových typů, či v období těsně následujícím, tedy o nálezy pokud možno současné. V našem případě se jedná o nálezy pocházející ze 70. a 80. let 10. století, tedy z doby před zaražením denárů tzv. fríského typu. Podíváme-li se v této souvislosti na nálezy mincí pocházející z území Čech, zjistíme, že jediným nálezem, o který by bylo možno se za jistých okolností opřít, je

nález z **Nového Dvora** u Duchcova, neboť všechny ostatní hromadné denárové nálezy, odkryté na území Čech pocházejí až z 90. let 10. století. Novodvorský nález, odkrytý v roce 1869, byl však rozchvácen a v otázce jeho složení jsme odkázáni pouze na rámcový a pravděpodobně neúplný popis z pera E. Fialy, vycházející z písemných poznámek a kreseb významného českého sběratele Emanuela Mikše.³⁵ Nálezový soubor obsahoval ve své české části zcela jistě denáry staršího bavorsko-švábského typu, z denárů mladšího bavorsko-švábského typu varianty C 23 a C 32, dále denár tzv. karolinského typu C 44 a denáry mečového typu C 47 a C 54. Klíčovou otázkou pro datování uložení nálezu je však zastoupení varianty denáru C 121 typu štíhlá ruka / kaplice, tvořícího spojovací článek mezi denáry mladšího bavorsko-švábského typu a denáry tzv. fríského typu a datujícího uložení nálezu do doby po roce 985.³⁶

Vzhledem k této okolnosti je proto třeba podívat se na složení nálezu zahraničních, zvláště těch, které byly uloženy českému území nejbližší, tedy nálezu slezských.³⁷ Z chronologického hlediska se jedná o nálezy Niemcza, Lasowice, Kotowice a Gębice (obr. 26).

V případě **Niemcze**³⁸ se jedná o hrobový nález drobného souboru 19 zlomků arabských dirhemů, západoevropských denárů a stříbrných ozdob, uložený do země po roce 978. Českou složku nálezu tvoří tři zlomky denárů staršího bavorsko-švábského typu³⁹ a jeden zlomek denáru C 26, náležejícího k nejstarším variantám mladšího bavorsko-švábského typu.

Nálezový soubor z **Lasowic**,⁴⁰ odkrytý postupně v letech 1982–1993 obsahoval okolo 300 kusů mincí, z toho více než dvě třetiny denárů bavorských a švábských, ražených v mincovnách v Řezně, Nabburku a Augšpurku. Nejmladšími ražbami popsané části tohoto souboru jsou bavorské denáry Jindřicha III. z let 983–985. Menší část nálezu je tvořena arabskými dirhemy a denáry z mincoven saských, porýnských a italských. Českou složku nálezu tvoří celkem 35 mincí,⁴¹ z toho 15 denárů staršího bavorsko-švábského typu, 18 denárů mladšího bavorsko-švábského typu (C 23, 23/24, 24, 26, 27, 32, 34-varianta Choustník 3, Lasowice 154⁴²) a dva denáry tzv. karolinského typu C 42.

Podobné složení jako nález z Lasowic má i podstatně početnější nález z **Kotowic**,⁴³ tvořený přibližně 1100 kusy celých mincí a mincovních zlomků a více než třemi stov-

³⁵ E. FIALA, *Beschreibung Böhmischer Münzen*, s. 14, pozn. 8; TÝŽ, *České denáry*, s. 152; J. SMOLÍK, *Denáry*, s. 22–23; *Nálezy II/1*, č. 1422 (tam i další literatura).

³⁶ E. FIALA, *Beschreibung Böhmischer Münzen*, č. 165; TÝŽ, *České denáry*, č. 144.

³⁷ M. HAISIG – Richard KIERSNOWSKI – Janusz REYMAN, *Wszesnośredniowieczne skarby srebrne z Małopolski, Śląska, Warmii i Mazur*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1966, s. 34–66. O slezských nálezech z 10. století souborně: S. SUCHODOLSKI, *Nálezy*, s. 17–22.

³⁸ S. SUCHODOLSKI, *Skarb*, s. 92–105.

³⁹ Podrobný soupis všech denárů staršího bavorsko-švábského typu ze všech uvedených nalezišť podává: W. HAHN, *Die älteste böhmische Münzprägung*, s. 387–391.

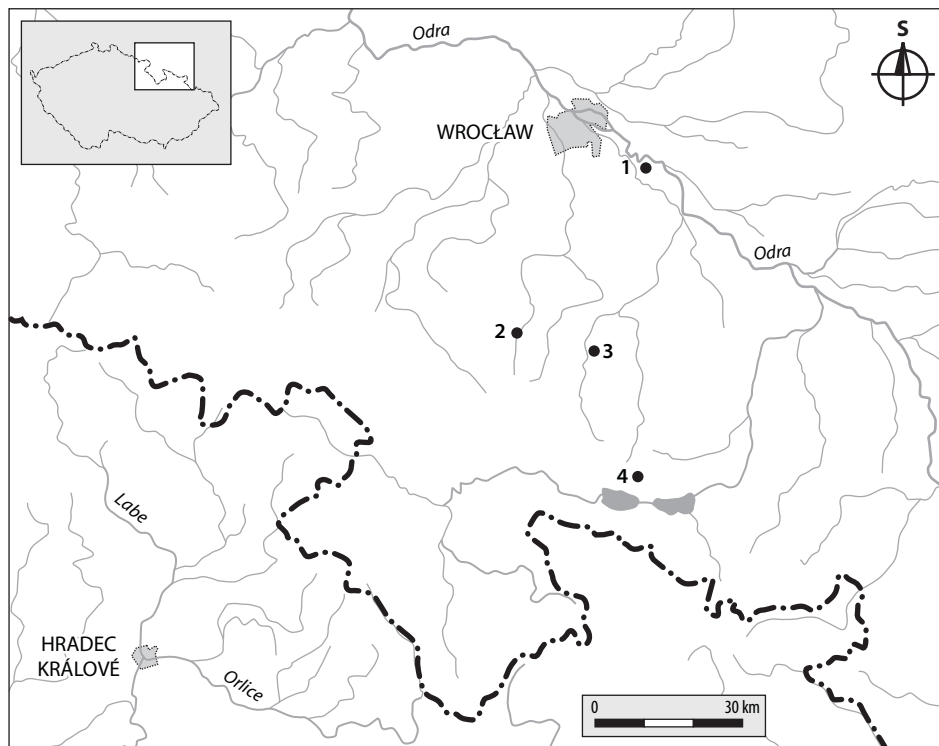
⁴⁰ A. BARTCZAK – B. BUTENT-STEFANIAK, *Skarb*, s. 29–69; W. HAHN, *Nachträgliches* (v tisku).

⁴¹ Do tohoto počtu nejsou započítány tzv. imitativní ražby považované některými badateli za ražby české. K tomu srovnej: W. HAHN, *Imitativprägungen*, s. 285–299; J. PAUKERT, *Naše současné znalosti*, s. 65–78.

⁴² Srovnej pozn. 26. Jedná se o dosud neznámou variantu, kombinující na lícni straně kříž s jednou kuličkou v každém úhlu a na straně rubní kaplici s písmeny GOT (obr. 22).

⁴³ S. SUCHODOLSKI, *Dziesiątowieczny skarb*, s. 215; Barbara BUTENT-STEFANIAK, *Monety ze skarbu z Kotowic, pow. Wrocławski*, w *zbiorach Ossolineum*, in: *Moneta mediaevalis. Studia numizmatyczne i historyczne ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 65. rocznicę urodzin*, Warszawa 2002, s. 61–65.

Obr. 26. Mapa části území Slezska se zakreslením nálezů: 1 – Kotowice; 2 – Niemcza; 3 – Gębice; 4 – Lasowice.

kami stříbrných ozdob a sekaného stříbra. Také v tomto případě tvoří nejpočetnější část mincovní složky nálezu vedle arabských dirhemů a denárů ze západoevropských mincoven, bavorské a švábské denáry, z nichž nejmladší byly raženy v Řezně bavorským vévodou Jindřichem III. (983–985). Českou složku nálezu tvoří celkem 34 ražeb (21 mincí celých a 13 zlomků), z toho 13 denárů staršího bavorsko-švábského typu, 18 denárů mladšího bavorsko-švábského typu (C 23, 26, 27, 32, 34-varianta Choustník 7, 60, 63), jeden denár tzv. karolinského typu C 42, jeden denár se širokou rukou C 29 a jeden denár typu tvář / kaplice se jménem OTTO C 81.⁴⁴

Nejmladším z vybrané skupiny mincovních nálezů je soubor z **Gębice**⁴⁵, odkrytý v roce 1939, z něhož se dochovalo a bylo popsáno 616 mincí celých, okolo sto kusů mincovních zlomků a několik zlomků stříbrných ozdob. Pozoruhodné na tomto nálezu je, že jeho převážnou část (83 %) tvoří české denárové ražby v celkovém počtu 519 kusů (z toho 518 kusů celých). Zbytek mincovní části souboru tvoří denáry bavorské a švábské, z nichž nejmladší byly raženy bavorským vévodou Jindřichem II. v období jeho druhé vlády (985–995) v Řezně, a dále jednotlivé ražby z mincoven západoevropských

⁴⁴ Nález nebyl dosud definitivně zpracován. Za podrobnější informace o české složce nálezu z Kotowic autoři děkují dr. Barbaře Butent-Stefaniak ze Zakładu Narodowego im. Ossolińskich ve Vratislavi. Za zpřístupnění nálezu dr. Krystyně Romanow a dr. Krzysztofowi Demidziukowi, řediteli Muzea Archeologicznego ve Vratislavi.

⁴⁵ A. SUHLE, *Münzfund*, s. 16–35; S. SUCHODOLSKI, *Dziesiątowieczny skarb*, s. 211–218.

a několik zlomků arabských dirhemů.⁴⁶ Velmi početnou českou složku nálezu tvoří 9 denárů staršího bavorsko-švábského typu, 358 denárů mladšího bavorsko-švábského typu (C 17, 19, 23, 24, 25, 27, 32, 34, 35, 63, 66, 67, 69, 71, 72, 75, 78), 6 denárů tzv. karolinského typu (C 40, 43, 45), 38 denárů se širokou rukou (C 29, 36, 38), 38 denárů mečových (C 47, 49, 53, 55), 4 kusy denárů tzv. šípového (kotvového) typu C 59, dva denáry typu tvář / kaplice se jménem OTTO C 79 a C 81, 6 denárů tzv. byzantizujícího typu (C 82, 83, 85, 87) a 56 denárů typu štíhlá ruka / kaplice C 120 a 121. Ze složení české části nálezu je zřejmá jeho podobnost s nálezem novodvorským. Početná přítomnost denárů C 120 a C 121 pak datuje uložení nálezu do doby těsně před zaražením denárů tzv. fríského typu, tedy do doby po roce 985.⁴⁷

Je zřejmé, že soubor ražeb, vytvořený rozborem denárů se stopami přeražeb z nálezu poděbradského a srovnáním ražebních kolků, použitých při ražbě denárů mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou z nálezů poděbradského a choustnického, nejvíce odpovídá složení nálezových souborů z Lasowic a Kotowic, uložených do země podle názoru S. Suchodolského v letech 983–984 (tabulka 6).

V nálezu z Lasowic nejsou zastoupeny denáry typu C 29 a C 36 se širokou rukou, ale jsou v něm zastoupeny varianty denárů mladšího bavorsko-švábského typu C 23, C 27 a C 32, objevující se pod přeražbami denárů C 29 a C 36. Zvláštností nálezu je soubor tří ražeb, kombinujících lící stranu denárů C 23 s rubní stranou denárů C 24. Z denárů mladšího bavorsko-švábského typu C 34 je zde zastoupena varianta Choustník 3 se čtyřmi kuličkami v úhlech ramen kříže na lící straně, náležející k nejstarším variantám tohoto typu. Navíc jsou v lasowickém nálezu zastoupeny denáry tzv. karolinského typu (C 42), z nichž varianta C 40 se objevuje rovněž pod přeražbami denárů C 29, a dále denáry C 26, typově blízké denárům C 27. Znamená to, že mincovní depot z Lasowic byl uložen do země pravděpodobně ještě před zaražením denárů typu ruka / kaplice C 29 a C 36.

Denárový soubor z Kotowic již obsahuje denáry se širokou rukou C 29 a zároveň denáry mladšího bavorsko-švábského typu C 63, které byly denáry C 29 přebíjeny. Součástí nálezu je i exemplář denáru mladšího bavorsko-švábského typu C 60, objevující se pod přeražbou mladší varianty denáru téhož typu C 34 (varianta Choustník 7) s třemi kuličkami a křížkem v úhlech ramen kříže na lící straně, jehož jeden kus je v nálezu rovněž zastoupen. Znamená to tedy, že soubor z Kotowic byl uložen do země až po ukrytí denárového souboru z Lasowic. Nejmladším českým denárem v kotowickém nálezu je pravděpodobně denár C 81 typu tvář / kaplice se jménem OTTO.

⁴⁶ Nejmladší z nich je zlomek dirhemu turkeštánského vládce Nasr ben Aliho (999–1010), o němž se S. Suchodolski domnívá, že se do nálezového souboru dostal dodatečně a omylem při jeho převozu z berlínského mincovního kabinetu do SSSR v roce 1945, či při jeho převozu nazpět do Berlína v rámci navrácení části válečné kořisti německým muzeím a galeriím. K přesnějšímu datování nejmladších bavorských ražeb srovnej: S. SUCHODOLSKI, *Dziesiątowieczny skarb*, s. 214.

⁴⁷ Podobné složení a pravděpodobně stejnou dobu ukrytí mají i další zahraniční nálezy s početnější českou složkou: Graleva II v Pomořanech (Emil BAHRFELDT, *Der Hacksilberfund von Gralow*, Berliner Münzblätter 17, 1896, s. 2036–2044; TÝŽ, *Der Hacksilberfund von Gralow. Ein Beitrag zur Klärung der Otto-Adelheid-Frage*, Berlin 1896; Hermann DANNENBERG, *Der Hacksilber-Fund von Gralow*, Berliner Münzblätter 17, 1896, s. 2082–2085) a Vivlings II na ostrově Gotland (Gert HATZ, *Handel und Verkehr zwischen dem Deutschen Reich und Schweden in der späten Wikingerzeit*, Lund 1974, č. 69; Vera HATZ – Gert HATZ, *Böhmische Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts in schwedischen Funden*, Numismatický sborník 13, 1975, s. 91, č. 8). Nejmladšími ražbami v české složce obou nálezů jsou denáry typu štíhlá ruka / kaplice C 120.

Tab. 6. Srovnání souboru ražeb, založeném na rozboru přeražeb z nálezu poděbradského a na srovnání ražebních kolků z nálezů poděbradského a choustnického („soubor“) s nálezy z Lasowic a Kotowice.

Cach	„soubor“*	Lasowice	Kotowice	typ
1-16		ano (15)	ano (8 + 5)	starší bavorsko-švábský
Lasowice 154	ano	ano (2)		mladší bavorsko-švábský
23	ano	ano (2)	ano (1)	
23/24		ano (3)		
24		ano (1)		
26		ano (2)	ano (2)	
27	ano	ano (3)	ano (1 + 1)	
29	ano		ano (1)	
31	ano			
32	ano	ano (4)	ano (2 + 7)	mladší bavorsko-švábský
34	ano	Choustník 3 (1)	Choustník 7 (1)	
36	ano			široká ruka s tečkou/kaplice
40	ano			karolinský
42		ano (2)	ano (1)	
60	ano		ano (1)	mladší bavorsko-švábský
63	ano		ano (2)	
81			ano (1)	hlava/kaplice se jménem OTTO

* Ve sloupci s názvem „soubor“, založeném pouze na základě rozboru přeražeb z nálezu poděbradského a srovnáním ražebních kolků nálezů poděbradského a choustnického, nejsou zahrnuty denáry C 25 a C 59 pocházející z jiných zdrojů. Čísla v závorkách udávají počet kusů.

Složení obou nálezů potvrzuje závěry, ke kterým jsme dospěli při rozboru přeražeb z poděbradského nálezu a při srovnání návaznosti ražebních kolků z poděbradského a choustnického nálezu.

Chronologie nejstarších variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu, denárů tzv. karolinského typu a denárů se širokou rukou

Na základě poznatků, ke kterým jsme došli, se pokusme o rámcové sestavení chronologické řady nejstarších variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu a o postižení jejich chronologické návaznosti na denáry tzv. karolinského typu a na denáry se širokou rukou.

Nejstarší skupinu denárů mladšího bavorsko-švábského typu můžeme rozdělit do několika na sebe časově navazujících částí. Nejstarší z nich tvoří varianty denárů mladšího bavorsko-švábského typu zastoupené v nálezu z Lasowic. I ty však lze rozdělit do nejméně dvou podskupin, vymezených společnými typologickými znaky, či kombinací razidel.

První podskupinu tvoří denáry C 23, 24 a 25. Na jejich lícní straně je umístěn kříž s kombinací kuliček a kroužků ve třech z jeho úhlů a se třemi „hřeby“ v úhlu čtvrtém, na straně rubní je pak kaplice se sestavou písmen CNO, ONO, nebo ONC. V lasowickém nálezu byly zastoupeny rovněž exempláře kombinující lícní stranu denárů C 23 s rubní stranou denárů C 24. V. Katz ve své studii o počátcích českého mincovnictví upozornil na dva exempláře denárů C 23 a C 25, jejichž rubní strana byla zhotovena stejným ražebním kolkem.

Druhou podskupinu tvoří denáry C 26, 27 a 32, na jejichž lícní straně je umístěn kříž s jednotlivými kuličkami v každém z jeho úhlů (C 26, 27), či s kombinací třech kuliček a jednoho kroužku (C 32), na straně rubní je pak kaplice se sestavou písmen

<CI (C 26), či VV< s malým trojúhelníčkem na pravé nebo levé straně (C 27, 32). Charakteristickým znakem opisů u těchto denárů je tečka mezi křížkem a písmenem X za slovem DVX na lícni straně (+BOLEZLAVDVX•), na straně rubní pak křížek před slovem PRAGA a tečka rozdělující opis (+PRAGA•CIV). S jistým zdráháním lze do této podskupiny zařadit i nejstarší variantu denárů C 34 (varianta Choustník 3) se čtyřmi kuličkami v úhlech kříže a písmeny VV (bez malého trojúhelníčku na pravé straně) pod kaplicí.

Zvláštní postavení zaujímá v lasowickém nálezů dosud neznámá varianta denáru (Lasowice 154), kombinující na jedné straně kříž se čtyřmi kuličkami, vlastní lícním stranám denárů mladšího bavorsko-švábského typu, s kaplicí a nápisem GOT na straně druhé. Razidlo, kterým byla zhotovena strana s kaplicí a nápisem GOT, bylo totiž použito při ražbě denárů staršího bavorsko-švábského typu C 7. Na obou stranách mince (Lasowice 154) čteme jméno knížete Boleslava a některé formální znaky opisu na straně s křížem (latinská forma jména, výrazné ležaté písmeno S na konci opisu) ji spojují s konkrétními variantami denárů staršího bavorsko-švábského typu.

Máme-li se pokusit o stanovení chronologického pořadí ražby denárů zmíněných podskupin nejstarších variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu a denáru Lasowice 154, jsme v jistých rozpacích. Na samotný počátek této řady je snad možno postavit denár Lasowice 154, tvořící spojující článek mezi denáry staršího a mladšího bavorsko-švábského typu.⁴⁸ Pro stanovení vzájemné časové návaznosti ražby denárů C 23, 24 a 25 na jedné straně a denárů C 26, 27, 32 a případně i C 34 (varianta Choustník 3) na straně druhé, však nemáme dosud dostatek jednoznačných důkazů. Tímto důkazem není zastoupení zlomku denáru C 26 v nálezovém souboru z Niemcze a to pro jeho malou početnost a tím i omezenou vypovídací hodnotu. Jistým vodítkem, které by naznačovalo, že denáry C 26, 27, 32 jsou skupinou mladší, tak může být pouze fakt, že razidlo rubní strany denáru C 27, ukryté pod přeražbou denárem C 29 z poděbradského nálezů (Pod. V-3/47, tabulka 2, č. 7), je totožné s rubním razidlem svrchního denáru a že tedy oba tyto konkrétní denáry, tj. C 27 a C 29 byly raženy v těsné časové následnosti.

Stejně nejisté je z chronologického hlediska i zařazení denáru tzv. karolinského typu C 42, zastoupeného dvěma exempláři v lasowickém nálezů, mezi jmenované varianty denárů mladšího bavorsko-švábského typu. Konstatovat lze pouze to, že varianta denáru tzv. karolinského typu C 42, bez sestavy znaků pod kaplicí, byla ražena současně s nejstaršími denáry mladšího bavorsko-švábského typu a že v řadě variant denárů tzv. karolinského typu (C 40–45) je pravděpodobně variantou nejstarší.⁴⁹ Tomu nasvědčuje opisová legenda na lícni straně: +BOLEZLAVDV+ •, odpovídající opisovým legendám lícních stran denárů mladšího bavorsko-švábského typu C 26, 27 a 32 a rovněž tvar jednotlivých písmen na straně rubní (písmeno A má vnitřní příčku, R ve slově PRAGA je psáno správně, podobnost tvaru písmene G) odpovídající tvarům písmen na rubních stranách denárů C 26 a C 27.

Na otázku chronologického pořadí ražeb následujících variant denárů mladšího bavor-

⁴⁸ Jiný názor na chronologické zařazení denáru Lasowice 154 zastává J. PAUKERT, *Naše současné znalosti*, s. 65–78.

⁴⁹ K variantě denáru tzv. karolinského typu C 42 lze pravděpodobně časově přiřadit rovněž ražbu denáru téhož typu C 41, známého pouze z jediného exempláře z nálezů poděbradského (Pod. IX-C-1). Na rozdíl od denáru C 40 je u této varianty umístěna pod kaplicí na rubní straně sestava dvou trojlístků, složených z malých trojúhelníkových punců.

sko-švábského typu, denárů se širokou rukou a rovněž mladší varianty denáru tzv. karolinského typu (C 40) nám dává odpověď složení nálezu kotowického, srovnání ražebních kolků z nálezu choustnického a denárové přeražby, zjištěné v nálezu poděbradském.

Jak jsme již konstatovali, skrývají se pod přeražbami denárů se širokou rukou C 29 z poděbradského nálezu nejen denáry C 23 a 27, náležející k nejstarší skupině denárů mladšího bavorsko-švábského typu, ale i denáry C 63 téhož typu, se sestavou tří kroužků a jedné kuličky v úhlech kříže na lící straně a s písmeny ONO pod kaplicí na straně rubní. Denáry obou těchto typů, C 29 a C 63, nebyly zastoupeny v nálezovém souboru z Lasowic, oba jsou však součástí nálezu kotowického. Znamená to tedy, že ražba denárů C 63 s největší pravděpodobností časově navazovala na ražbu denárů mladšího bavorsko-švábského typu C 23, 24 a 25, nebo denárů C 26, 27, 32 a 34 (varianta Choustník 3) a zároveň předcházela ražbě denárů C 29 se širokou rukou.

Podobně lze na základě zjištěné přeražby denáru mladšího bavorsko-švábského typu C 60 (se sestavou čtyř kroužků pod kaplicí) denárem téhož typu, náležejícím k mladším variantám skupiny denárů C 34 (malý křížek v jednom z úhlů ramen kříže na lící straně) z poděbradského nálezu konstatovat, že denáry mladšího bavorsko-švábského typu C 60 byly raženy v úzké časové souvislosti s denáry C 63. V kotowickém nálezu je totiž zastoupen jedním exemplářem jak denár C 60 se sestavou čtyř kroužků pod kaplicí, tak i jedna z mladších variant denáru C 34 (Choustník 7, Pod. VII-1). Tato skutečnost potvrzuje předpoklad F. Cacha o delším časovém úseku, ve kterém byly raženy jednotlivé varianty denárů C 34. Rozbor přeražeb z poděbradského nálezu navíc prokázal, že ražba denárů C 34 (včetně mladších variant) předcházela ražbě denárů C 29 se širokou rukou.

V delším časovém úseku byly podle všeho raženy i jednotlivé varianty denárů tzv. karolinského typu. Jestliže v nálezech z Lasowic i Kotowic byly zastoupeny varianty denárů tohoto typu, bez sestavy znaků pod kaplicí (C 42), pak jsme pod přeražbou jednoho z denárů typu C 29 se širokou rukou z nálezu poděbradského zjistili variantu denáru tzv. karolinského typu C 40, se sestavou znaků >|+|< pod kaplicí. Zdá se tedy, že jednodušší forma tohoto typu předcházela formu složitější.⁵⁰

F. Cach na základě srovnání ražebních kolků z nálezu choustnického prokázal, že denáry mladšího bavorsko-švábského typu C 27 a denáry se širokou rukou C 29 a C 36 byly raženy po sobě, v nedlouhé časové návaznosti a že denáry C 36 jsou v této chronologické řadě nejmladšími. Tomu pravděpodobně odpovídá i absence denárů C 36 v nálezovém souboru z Kotowic. Skutečnost, že pod jedním z exemplářů denáru C 36 z nálezu poděbradského byla zjištěna přeražba denáru C 32, náležejícího k nejstarším variantám denárů mladšího bavorsko-švábského typu, tento fakt pouze časově doplňuje.

Spojujícím článkem mezi staršími variantami denárů mladšího bavorsko-švábského typu C 26, 27, 32 a 63 a denáry se širokou rukou C 29 a C 36 by mohl být denár z choustnického nálezu (Choustník 52), jehož lící strana, se třemi kroužky a jednou kuličkou v jednotlivých úhlech kříže, odpovídá typově denárům C 63. Strana rubní, s kaplicí a písmeny VV (bez malého trojúhelníčku na pravé straně), pak odpovídá vari-

⁵⁰ Zajímavá je v této souvislosti dosud neznámá varianta denáru z nálezu ve slezské Gębici, spojující tzv. karolinský typ s mladším bavorsko-švábským typem. Na lící straně tohoto denáru je kříž, v jehož prvním a čtvrtém úhlu je umístěn oblouček s kuličkou, podobný jako u denárů tzv. karolinského typu C 40, ve druhém a třetím úhlu je po jedné kuličce. Na jeho rubní straně je kaplice a nápisem ONO, odpovídající podle popisu pravděpodobně rubní straně denárů C 63. Srovnej: A. SUHLE, *Münzfund*, s. 21, č. 30.

anté denárů C 36 se zrcadlově obráceným opisem z poděbradského nálezu (Pod. VIII-2 a Pod. VIII-3). Rozeznatelná část opisové legendy na rubní straně denáru Choustník 52 (•+PRAGA•CIV) nese navíc podobné formální znaky, jako opisy na rubních stranách denárů mladšího bavorsko-švábského typu: C 26, 27 a 32 a rovněž denárů se širokou rukou C 29 a C 36.

Ražbou absentující v obou zmiňovaných nálezech, lasowickém i kotowickém, je rovněž denár tzv. šípového (kotvového) typu C 59, odpovídající svou rubní stranou, tj. sestavou čtyř kroužků pod kaplicí a opisem: PRAGAXO, rubní straně denáru C 60, zastoupeném v nálezu lasowickém. Oba tyto denáry byly tedy raženy v nevelkém časovém intervalu a exemplář denáru C 59, ražený na denáru C 60 (ze sbírek Národního muzea v Praze) dokazuje, že denáry tzv. šípového (kotvového) typu C 59 byly raženy následně po denárech C 60.

Poznatky, ke kterým jsme při pokusu o sestavení chronologické řady nejstarších variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu, denárů tzv. karolinského typu, denárů se širokou rukou a denárů tzv. šípového (kotvového) typu došli, se dají v grafické podobě vyjádřit následovně – tabulka 7.

Tab. 7. Chronologie nejstarších variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu, denárů se širokou rukou, denárů tzv. karolinského typu, a denáru tzv. šípového (kotvového) typu (MBŠT = mladší bavorsko-švábský typ).

Typ	konec 70. let 10. stol.		počátek 80. let 10. stol.	
MBŠT	Lasowice 154	C 23, 24, 25		
MBŠT		C 26, 27, 32		
MBŠT		C 34 (Choustník 3)	C 34 (Choustník 7)	
MBŠT		C 63	Choustník 52	
široká ruka				C 29
široká ruka				C 36
karolinský		C 42	C 40	
šípový			C 60	C 59

Ražba všech zmíněných denárových typů a jejich variant probíhala pravděpodobně průběžně, či v nevelkých časových rozestupech, v řádu jen několika málo let. Svědčí o tom řada indicií, jako je úzká typologická souvislost denárů C 23–25, podpořená kombinací lícních a rubních stran denárů C 23 a C 24 a použitím stejných ražebních kolků rubních stran při ražbě denárů C 23 a C 25, stejné formální znaky u opisů denárů mladšího bavorsko-švábského typu C 26 a 27 a denárů se širokou rukou C 29 a C 36, použití sestavy písmen VV pod kaplicí u denárů C 27, 29, 32, 34 a 36 a v neposlední řadě použití stejných ražebních kolků při ražbě rubních stran denárů C 27, 29 a 36. Z časového hlediska lze ražbu všech zmíněných denárových typů a variant zařadit nejspíše na konec 70. a na počátek 80. let 10. století, jak o tom svědčí doba uložení náleзовých souborů z Lasowic a Kotowic, daná v obou případech bavorskými ražbami vévody Jindřicha III. z let 983–985.

K důvodům a významu denárových přeražeb

Zamyslíme-li se nad otázkou důvodu a významu ražby českých denárů na již dříve zhotovených mincích v průběhu poslední čtvrtiny 10. století, můžeme na základě námi zjištěných skutečností konstatovat, že se s největší pravděpodobností nejednalo o zcela

výjimečný fenomén. Svědčí o tom nejen celkové množství přeražeb, dosud zjištěných při podrobné revizi poděbradského nálezu, ale i počet a skladba denárových typů a variant, kterých se tato přeražba týká. Zopakujme si, že stopy přeražby na jiné, starší minci jsme v rámci poděbradského nálezu zachytili u celkem 21 exemplářů pěti variant denárů, z toho u tří variant mladšího bavorsko-švábského typu (C 23, 34, 63) a u dvou variant denárů se širokou rukou (C 29, 36). Ražba těchto typů a variant probíhala v časovém úseku několika let a nejednalo se tedy o jev náhodný, jednorázový, či časově jen úzce ohraničený. S fenoménem přeražeb se v rámci českého mincovnictví (mimo poděbradský nálezy) ostatně setkáváme, i když jen nahodile, od jeho samotných počátků až do sklonku 10. století a z jednotlivých případů navíc víme, že přeráženy byly nejen české, ale i cizí, bavorské a saské denáry.⁵¹

Detailním prozkoumáním jednotlivých kusů denárů se stopami přeražeb z poděbradského nálezu jsme zjistili, že k přeražbě nedocházelo z důvodů „nápravy“ excenricky či jinak špatně vyražených mincí. Přeražbou se neměnila ani kvalita, tj. ryzost či hmotnost mince, a nejednalo se tedy o tzv. „*renovatio monetae*“, typické pro české mincovnictví 11. a 12. století.⁵²

Jaké tedy byly důvody tohoto jevu? Vysvětlení není jednoduché a musí být předmětem dalšího podrobného zkoumání, vedoucího k postižení vnitřní organizace, řízení a činnosti pražské mincovny v nejstarším období její existence, a to i přes obtíže spojené s nedostatkem písemných, ale i hmotných pramenů. Zůstáváme na poli dohadů a nové poznatky může přinést jen detailní prozkoumání velkých souborů mincí a rozbor některých, v rámci dosavadního bádání dosud opomíjených písemných pramenů.

Zkratky používané v textu

- C – F. CACH, *Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I.*, Praha 1970.
Dbg. – H. DANENBERG, *Die deutschen Münzen der Sächsischen und Fränkischen Kaiserzeit I.–IV.*, Nachträge, Berlin 1876–1905.
Ch. – Choustník.
Pod. – Poděbrady.

Literatura

- Bahrfeldt, E.*: Der Hacksilberfund von Gralow, *Berliner Münzblätter* 17, 1896, s. 2036–2044.
– Der Hacksilberfund von Gralow. Ein Beitrag zur Klärung der Otto-Adelheid-Frage, Berlin 1896.
Bartczak, A. – *Butent-Stefaniak, B.*: Skarb monet z X wieku z miejscowości Lasowice, woj. opolskie, *Wiadomości numismatyczne* 41, 1997, s. 29–69.
Butent-Stefaniak, B.: Monety ze skarbu z Kotowic, pow. Wrocławski, w zbiorach Ossolineum, in: *Moneta mediaevalis. Studia numizmatyczne i historyczne ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 65. rocznicę urodzin*, Warszawa 2002, s. 61–65.

⁵¹ Srovnej pozn. 5. Mezi české denáry staršího bavorsko-švábského typu se stopami přeražby můžeme zařadit rovněž exemplář denáru C 16 ze soukromé sbírky, ražený na bavorském denáru vévody Jindřicha II. (955–973) se šesti kuličkami v úhlech kříže na lící straně (studii o tomto denáru připravuje L. Polanský s J. Videmanem). Příkladem přeražby saské mince je denár Soběslava Slavníkovce typu ruka / pták C 160, ražený na starším denáru Otto-Adelheidského typu: L. POLANSKÝ, *Soběslav*, s. 93–106.

⁵² Z toho vyplývá, že denáry ražené na jiné, starší minci je třeba při metrologickém zkoumání zařadit do skupiny mincí toho typu, na které byla nová mince zhotovena.

- Cach, F.*: Příspěvek k technice ražby českých denárů, Numismatický sborník 1, 1953, s. 44–51.
- Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I., Praha 1970.
- Dannenberg, H.*: Die deutschen Münzen der Sächsischen und Fränkischen Kaiserzeit I.–IV., Nachträge, Berlin 1876–1905.
- Der Hacksilber-Fund von Gralow, Berliner Münzblätter 17, 1896, s. 2082–2085.
- Fiala, E.*: Beschreibung der Sammlung Böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer, Prag 1888.
- Beschreibung Böhmischer Münzen und Medaillen, Prag 1891.
  - České denáry, Praha 1895.
  - Poznámky k nálezu Sitnickému, blíže hradu Choustníka, Věstník Numismatické společnosti československé 5, 1923, s. 242–245.
- Hahn, W.*: Herzog Heinrich II. von Bayern und die Anfänge der böhmischen Münzprägung, Wiadomości numismatyczne 21, 1977, s. 162–167.
- BLAGOTA CONIUNX und EMMA REGINA – einige Randbemerkungen zu den ältesten böhmischen Herzogsmünzen, Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 28/29, 1978–1979, s. 65–80.
  - Die administrativen Grundlagen der Typenvariation in der älteren bayerischen Münzprägung und ihre Signifikanz für die Datierung der ersten böhmischen Herzogsmünzen, Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 31/32, 1981–1982, s. 103–114.
  - Eine bayerisch-böhmische Allianzprägung des Jahres 977?, Geldgeschichte Nachrichten 6, 1984, s. 205–206.
  - Imitativprägungen nach frühen bayerischen Münztypen in böhmischen und polnischen Schatzfunden, in: Sejbal, J. (red.): Denárová měna na Moravě, Brno 1986, s. 285–299.
  - Zwei Notizen zur Münzkunde des 10. Jahrhunderts: Eine Naburger Überprägung als Datierungshilfe in der Diskussion um die älteste böhmische Herzogsprägung – nochmals Biagota Conivnx, Folia numismatica 8–9, Supplementum ad Acta musei Moraviae, scientiae sociales 78–79, 1993–1994, 1996, s. 19–23.
  - Die älteste böhmische Münzprägung Boleslaus II. – eine Materialzusammenstellung, in: Moneta mediaevalis. Studia numizmatyczne i historyczne ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 65. rocznicę urodzin, Warszawa 2002, s. 379–392.
  - Nachträgliches zum Fund von Lasswitz, Wiadomości numismatyczne (v tisku).
- Hanka, V.*: Popsání a vyobrazení českých mincí, Památky archeologické a místopisné 1, 1855.
- Haisig, M.* – *Kiersnowski, R.* – *Reyman, J.*: Wszesnośredniowieczne skarby srebrne z Małopolski, Śląska, Warmii i Mazur, Wrocław – Warszawa – Kraków 1966.
- Hásková, J.*: Vyšehradská mincovna na přelomu 10. a 11. století, Sborník Národního muzea, řada A – historie 29, 1975.
- Hatz, G.*: Handel und Verkehr zwischen dem Deutschen Reich und Schweden in der späten Wikingerzeit, Lund 1974.
- Hatz, V.* – *Hatz, G.*: Böhmische Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts in schwedischen Funden, Numismatický sborník 13, 1975, s. 85–101.
- Chaura, K.*: Poklad z Choustníku, Numismatické zprávy V, 1938, s. 86–88, 96–104, 109–117, 125–139.
- Poklad z Choustníku. Nález českých denárů X. a XI. věku, Praha 1939.
- Katz, V.*: O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II., Praha 1935.
- Nejstarší české mince. Odpověď G. Skalskému, Numismatický časopis československý 11, 1935, s. 58–84.
  - K závěru polemiky, Numismatický časopis československý 11, 1935, s. 90–93.
- Menadier, J.*: Funde deutscher Münzen aus dem Mittelalter, Zeitschrift für Numismatik 15, 1887, s. 119–164.
- Nálezy II/1 – Radoměský, P.*: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10.–12. století), in: Nohejlová-Prátová, E. (red.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II/1, Praha 1956, s. 7–73.

- Paukert, J.:* Ještě k denárům s písmeny RE pod kaplicí, Numismatické listy 58, 2003, s. 97–98.
- Několik poznámek k bavorskému mincovnictví 10. století, Numismatické listy 59, 2004, s. 33–36.
  - Naše současné znalosti o počátcích českého mincovnictví, Numismatické listy 60, 2005, s. 65–78.
- Petráň, Z.:* První české mince, Praha 1998.
- Problematika denárů Boleslava I. s písmeny RE pod kaplicí, Numismatické listy 57, 2002, s. 129–135
  - Čtyřkuličkový typ denáru s RE pod kaplicí neexistuje!, Numismatické listy 60, 2005, s. 33–35.
  - Příspěvek k diskuzi okolo počátků českého mincovnictví. K jedné nenapsané studii Pavla Radoměřského, *Studia mediaevalia Pragensia* 7, 2006, s. 97–98.
- Polanský, L.:* Nález denáru bavorského vévody Jindřicha II. v Praze na Hradčanech, Numismatické listy 56, 2001, s. 139–141.
- Ikonografie denárů tzv. šípového typu, in: Grossmannová, D. – Štefan, J. T. (red.): *Realita, představa, symbol v numismatické ikonografii*, Ostrava 2004, s. 85–95.
  - Soběslav nebo Boleslav? K spornému řazení denárů typu Cach 160 a 161, in: *Antiqua Cuthna* 2, 2006, s. 93–106.
  - The 10th Century Bohemian Deniers in the Light of revised Finds, in: *Money Circulation in Antiquity, the Middle Ages and Modern Times: Time, Range, Intensity*, International Symposium of the 50th Anniversary of *Wiadomości Numizmatyczne*, Warsaw, 13–14 October 2006, Warszawa – Krakow 2007.
- Polanský, L. – Tomková, K.:* Hromadný nález denárů a šperků z Čistěvsí. Revize popisu a dochované části depotu, Numismatický sborník 21, 2006, s. 83–124.
- Radoměřský, P.:* Studie o počátcích českého mincovnictví I. Nález českých denárů z 10. století v Poděbradech, Numismatický sborník 9, 1965–1966, s. 11–94.
- Sejbal, J.:* Několik poznámek k diskusi o počátcích českého mincovnictví, Numismatické listy 34, 1979, s. 116–118.
- Schmidt, A.:* Nowy egzemplarz denara „PRINCES POLONIE“ i skarby wczesnośredniowieczne z Gniezna i okolic, *Wiadomości numizmatyczne* 39, 1995, s. 40–44.
- Skalský, G.:* O denárech vyšehradských, Numismatický časopis československý 3, 1927, s. 172–189.
- Denár knížete Václava Svatého a počátky českého mincovnictví, Praha 1929.
  - Kníže Václav Svatý a počátky české mince, in: *Svatováclavský sborník I*, Praha 1934, s. 184–219.
  - Nejstarší české mince. Poznámky ke spisu Viktora Katze O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II., Numismatický časopis československý 11, 1935, s. 31–57.
  - Doslovem, Numismatický časopis československý 11, 1935, s. 85–89.
- Smolík, J.:* Denáry Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje, Praha 1899.
- Suhle, A.:* Münzfund von Karlsdorf (Gębice, pow. Strzelin bei Wrocław), *Moravské numismatické zprávy* 13, 1973, s. 16–35.
- Suchodolski, S.:* Początki mennictwa w Europie Środkowej, Wschodniej i Północnej, Wrocław – Warszawa – Kraków 1971.
- Dziesiątowieczny skarb z Gębic – odnaleziony, *Wiadomości numizmatyczne* 18, 1974, s. 211–218.
  - Zur Frage der Anfänge der böhmischen Münzprägung, Numismatický sborník 13, 1975, s. 75–84.
  - Nowy obraz mennictwa bawarskiego w X i XI wieku, *Wiadomości numizmatyczne* 21, 1977, s. 168–174.
  - Skarb monet i ozdób z X. wieku oraz inne monety znalezione na cmentarzysku w Niemczy, *Wiadomości numizmatyczne* 28, 1984, s. 92–105.

- Nálezý mincí z 10. století ve Slezsku, *Folia numismatica* 4–5, Supplementum ad Acta musei Moraviae, scientiae sociales 74–75, 1989–1990, 1990, s. 7–22.
- Spór o początki mennictwa w Czechach i w Polsce, *Wiadomości numismatyczne* 42, 1998 s. 5–20.

Summary

Jiří Lukas – Luboš Polanský, Overstruck Bohemian *denarii* in the Poděbrady hoard.

Contribution to the internal chronology of the oldest varieties of the later Bavarian-Swabian type and *denarii* with the broad-hand image

The article is focused on identification and detailed analysis of the Bohemian *denarii* of the last third of the 10th century with traces of overstriking as having been registered by P. Radoměřský in his careful description of the Poděbrady hoard in 1965. Consequently, a possibility of more accurate internal chronology of the oldest varieties of the later Bavarian-Swabian type and *denarii* with the broad-hand image is examined, based on the identified overstruck coins of the Poděbrady hoard, on analysis and comparison of the dies from the Poděbrady and Choustník hoards, plus on composition of coin groups buried during the first half of the 980s.

21 *denarii* with traces of overstriking have been detected in the group of the later Bavarian-Swabian *denarii* and coins with the broad-hand image in the Poděbrady hoard (Table 1). After a detailed analysis, an exact type and even the variety of the specimen, on which the coins had been overstruck, have been identified in case of eleven coins (Table 2, Diagram 1). The overstruck pieces pointed to the necessary revision of the relative chronology of the individual varieties of the *denarii* of the later Bavarian-Swabian type and coins with the broad-hand image as having been produced by V. Katz in 1935 (Table 3) and S. Suchodolski in 1971 (Table 4).

Another basis for the more accurate relative chronology of the individual varieties of the *denarii* of the later Bavarian-Swabian type and coins with the broad-hand image has been created from dies of the *denarii* found in Poděbrady and those of the same types found in Choustník and described in detail by K. Chaura in 1939 and F. Cach in 1953 (Table 5, Diagram 2–4).

Analysing the overstruck *denarii* from the Poděbrady hoard and other dies for the *denarii* found in Poděbrady and Choustník, plus those of other sources, we can state the following (Table 7):

1. The *denarii* of the Bavarian-Swabian type, i. e. cross/chapel (C 23, 25, 27, 32, 63), and probably also specimens listed as Choustník 52, preceded the coins with the broad-hand image (C 29 and C 36).
2. The *denarii* of the so-called Carolinian type, or at least the variety C 40, preceded the coins with the broad-hand image (C 29).
3. The *denarii* of the hand/chapel type C 31 (Choustník 12) and the *denarii* of the later Bavarian-Swabian type (Lasowice 154) have been struck in a close coincidence with the coins of the broad-hand image (C 29).
4. The *denarii* C 27, C 29 and C 36 have been struck one after another in a short time sequence.
5. The *denarii* of the later Bavarian-Swabian cross/chapel type (C 34) have been struck for a longer period with a great number of varieties. The oldest of these (Choustník 3) shows many features equal to the group of *denarii* C 26 and C 27. All varieties of the *denarii* C 34 belong very likely to the oldest group of coins of the later Bavarian-Swabian type.
6. The *denarii* of the later Bavarian-Swabian cross/chapel type (C 34) have been preceded by the *denarii* of the same type (C 60) with four dots below chapel.
7. The *denarii* of the so-called arrow (anchor) type (C 59) have been struck not very long after the coins listed under C 60.

An attempt of creating the absolute chronology of the oldest varieties of the *denarii* of the later Bavarian-Swabian type, coins with the broad-hand image, but also the the *denarii* of the so-called Carolinian type and the *denarii* of the so-called arrow (anchor) type is based on analysis of the hoards found in Niemcza, Lasowice, Kotowice and Gębice (see Map) buried during the first half of the 980s. Interpretation of these hoards, especially those from Lasowice and Kotowice, and their comparison with the above described types and varieties of the Bohemian *denarii* (Table 6) brings us to our view, that all mentioned coins (their types and varieties) could be most likely dated to the first half of the 980s.

English by V. Novák

NEZNÁMÉ TYPY MORAVSKÝCH DENÁŘŮ Z POLOVINY 12. STOLETÍ Z NÁLEZU U OSVĚTIMAN (OKR. UHERSKÉ HRADIŠTĚ)

Příspěvek k poznání moravského mincovnictví 12. století

Jan VIDEMAN

Poznatky o moravském mincovnictví denárového období byly ještě donedávna rozhodujícím způsobem založeny na obsahu rakvického nálezu z roku 1886 (*Smolík 1886; Luschin 1886; týž 1887; týž 1888; Kupido 1888; Smolík 1889; Fiala 1895, 188–191; Nálezy II/1, 68, č. 1725; Cach 1972, 73–74, č. 297; Emmerig 1993, 247–248, č. 12*). Tento depot ve své době definitivně potvrdil mincovnictví moravských Přemyslovců v jejich údělech, do jeho odkrytí mnoha předními českými historiky zpochybňované. Zároveň stanovil na dlouhá desetiletí konečnou časovou hranici pro moravské mincovnictví 12. století, a to přibližně do poloviny 30. let.¹

Ani dnes se význam rakvického nálezu pochopitelně nijak nezmenšil, v posledních dvou desetiletích se však nahromadila řada nových poznatků, které až překvapivě rozsáhle rozšiřují řadu známých typů moravských denárů. Posunuje se také časová mez stanovená rakvickým nálezem.

Tuto hranici posunul především obsah nálezu odhaleného snad počátkem 90. let 20. století na **blíže nezjištěném místě v povodí říčky Trkmanky** na jižní Moravě. Pouze menší část tohoto pokladu se dostala do muzejních sbírek, převážná část byla postupně různými cestami rozprodána mezi sběratele. Na základě dostupných informací byly jednotlivé denáry z tohoto souboru postupně publikovány (*Bobek 1997; týž 1998; týž 1999; týž 2001*), včetně pokusu o celkovou rekonstrukci odhadovaného obsahu depotu podle stavu znalostí k roku 2001 (*Paukert – Videman 2002*). Nález obsahoval kromě neznámých moravských ražeb z první čtvrtiny 12. století také několik typů denárů Soběslava I. z doby jeho přímé vlády na Olomoucku (1130–1135). Nejzávažnějším přínosem však byly závěry, učiněné J. Bobkem (1997), které umožnily dataci několika nových typů mincí do 40. let 12. století, a to dle Bobka do doby druhé křížové výpravy v letech 1147–1148. Na této dataci se alespoň rámcově shodli i další badatelé (*Šmerda 1996; Sejbal 1997b; Šmerda 2006*).

Složitým a téměř neřešitelným problémem zůstalo přidělení většiny těchto denárů, kde buď díky nedbalému charakteru ražby byla většina opisů téměř nevyražena nebo, což se zdá pravděpodobnější, opisy byly již rytcem seskládány z nahodile sestavených písmen.

Přesto byly některé z těchto denárů přiděleny jednotlivým moravským úředníkům, a to poměrně přesvědčivým způsobem Vratislavu Brněnskému (*Bobek 1997, typ 3; Sejbal 1996b, 51*), či s menší mírou jistoty i Konrádu II. Znojenskému (*Bobek 1997, typ 4*).²

¹ V přesné dataci doby uložení rakvického nálezu se názory liší. E. Fiala (1895, 191) předpokládal uložení před rokem 1130; B. Koch (*CNA I, 397*) podle rakouské složky nálezu k roku 1140; K. Turnwald (1966, 72) k roku 1137 nebo 1142–1143.

² Přidělení Konrádu Znojenskému se zatím nepodařilo potvrdit dalším exemplářem, kde by bylo možno číst v opise Konrádovo jméno.

Jedna z ražeb byla dle dochovaných částí opisu přidělena pražskému knížeti Vladislavu II. (Šmerda 1996, č. 426; Bobek 1997, typ 1; Sejbal 1996a, 17) a denár s čitelným a bezchybným opisem SCS VVENCESLAVS na obou stranách mince, který byl nejhojněji zastoupenou ražbou v souboru, byl J. Bobkem dokonce hypoteticky přidělen biskupu Zdíkovu (Bobek 1997, typ 2).³ Kritičtější přístup zaujal k přidělení ražeb J. Šmerda, který většinu jemu známých nových ražeb zařadil mezi neurčené moravské denáry doby Vladislava II., jejich dataci do 40. let 12. století tím v zásadě potvrdil (Šmerda 1996, č. 426, 480, 504 a 505). Je přitom zřejmé, že jednotlivé typy budou muset být dále podrobeny detailnímu zkoumání.

Od poslední publikace tohoto nálezu se objem poznatků o nejmladším období moravského mincovnictví 12. století opět významně rozšířil (Paukert 2003). Podstatným objevem byl nález dosud neznámého denáru při archeologickém výzkumu v areálu kláštera Hradisko u Olomouce, který V. Michnová (2002, 191–194) na základě částečně čitelných opisů přidělila jako první známý typ olomouckému knížeti Otovi III. Dětlebovi (1140–1160). Dalším z významných objevů byl nález neznámého moravského denáru při archeologických výzkumech ve Znojmě, jehož ražbu bylo možno na základě ikonografie datovat k roku 1158 (Čižmář – Paukert – Videman, v tisku). Mezi nejmladší moravské ražby můžeme řadit i další neznámý denár z aukce ČNS pobočka Brno č. 149, položka č. 117, konané v dubnu 2005 (Jelínek 2004). Především tyto denáry otevírají cestu k úvaze o možném pokračování ražby mince na Moravě i v 50. letech 12. století a později.

K této úvaze přispívá i rozsahem nevelký nález blíže neurčeného data odkrytý dle dostupných informací v blízkosti obce **Osvětimany**, ležící na jihozápadním okraji pohoří Chřiby. Tento nález obsahoval údajně 14 denárů, volně rozptýlených na malé ploše bez pozůstatků nádoby či schránky, ve které byl původně uložen.⁴ Obsah tohoto souboru, jehož úplnost je však obtížné zaručit, je následující:

- I. **Čechy, Vladislav I.** (1109–1118, 1120–1125), denár, Cach (1972) č. 556 (1 ks)
- II. **Morava, neurčený panovník**, mincovna: *Podivín* (?), denár, Cach (1972) č. 523 (2 ks)
- III. **Morava, neurčený panovník**, denár, nepublikovaný typ (2 ks)
- IV. **Morava, Olomouc, Ota III. Dětleb** (1140–1160), nepublikovaný typ (9 ks)

Přehled jednotlivých exemplářů

Typ I

ČECHY, Vladislav I. (1109–1118, 1120–1125), AR denár

Lit.: Cach 1972, 39, č. 556.

I:1. 0,626 g; 17,5 mm; obr. 1

Denár typu Cach (1972) č. 556 patří mezi méně často se vyskytující ražby přidělené Vladislavu I. (1109–1118, 1120–1125). Byl zastoupen doposud ve třech hromadných nálezech, a to v depotu z okolí Litoměřic, uloženém okolo roku 1145 (*Nálezy II/1*, 44, č. 1594; Cach 1972, 64, č. 231), v pokladu z Prahy 1, Štěpánské ulice, uloženém před rokem 1158 (*Nálezy II/1*, 44, č. 1595; *Radoměřský* 1960; Cach 1972, 71, č. 277) a nálezu z Prahy 1, Voršílské ulice, uloženém okolo roku 1125 (*Nálezy II/1*, 40, č. 1571; Cach

³ Toto přidělení připustil i J. Sejbal (1997a, 18).

⁴ Přesnější nálezové okolnosti se zatím nepodařilo vypátrat.

1972, 71, č. 281). Poslední ze jmenovaných nálezů je směrodatný pro přidělení mince Vladislavu I., neboť obsahoval pouze mince tohoto panovníka. V moravských nálezech dosud nebyl zaznamenán. Je nejstarší mincí z popisovaného souboru.

Typ II

MORAVA, neurčený panovník, mincovna: *Podivín* (?), AR denár

Av.: jezdec na koni s napřaženým mečem

Rv.: dvojice poprsí, čelně umístěných v ploše mince, dole a po stranách symboly ve tvaru písmene C

Lit.: *Sejbal 1966*, 201, č. 211, tab. XIII:211; *Cach 1972*, 36, č. 523; *Šmerda 1996*, 122–123, č. 503.⁵

II:1. 0,346 g; 16,8 mm; obr. 2

II:2. 0,257 g; 16,5/14,2 mm; obr. 3

Velmi vzácný typ moravského denáru, který J. Sejbal (1966, 201, č. 211, tab. XIII:211) a po něm i F. Cach (1972, č. 523) zařadili mezi neurčené moravské ražby, pocházející snad z podivínské mincovny. Denár byl dosud znám v jediném exempláři, který poprvé publikoval J. Sejbal (1966, č. 211) v přehledu moravských denárů s poznámkou o náleзовém původu mince z Dolních Věstonic, avšak bez metrologič-

⁵ J. Sejbal (1966) a F. Cach (1972) označují za líc stranu s jezdcem, J. Šmerda (1996) č. 503 stranu s poprsími. Šmerda (1996) řadí minci společně s č. 506 (= Cach 1972, č. 524) do doby Vladislava II.

kých údajů, které neuvádí ani F. Cach (1972) a T. Krejčík (1990). Pouze v přehledu nálezů uvádí T. Krejčík (1990, 218) přesné datum nalezení mince a v závěru údajů o nálezech v Dolních Věstonicích odkazuje na sbírku MZM Brno (inv. č. H 226). P. Radoměřský (*Nálezy II/1*, 67, 1720) uvádí uložení mincí z Dolních Věstonic ještě v AÚ ČSAV Brno – z této zprávy vyplývá, že mince byla objevena při archeologickém výzkumu raně středověkého hradiště v trati „Vysoká zahrada“.

Ze dvou exemplářů typu Cach (1972) č. 523, obsažených v popisovaném souboru, je jedna mince velmi dobře zachována, včetně částečně čitelných písmen v opise, druhá mince je cca ze 20% olámaná, což se projevuje na její nižší hmotnosti. Významná je relativně nízká hmotnost mince, která i u dobře dochovaného exempláře činí pouze 0,346 g. Ta ukazuje na možnou souvislost se skupinou denárů, spadajících do doby 2. křížové výpravy v letech 1147–1148, pocházejících z nálezů v povodí Trkmanky na jižní Moravě odhalených na počátku 90. let 20. století. Charakteristickým společným rysem je kromě nízké hmotnosti především hrubé ostříhání střížku. Jezdec na koni s napřaženým mečem na líci mince nemá přitom zcela přesnou obdobu na jiných denárech z tohoto období. Námět rubu mince je naopak blízký dalším moravským denárům typu Cach (1972) č. 524 a dále typu Sejbal (1986, 142–143, č. 799) tab. VII:63, XVI:63. Dvojice poprsí, čelně umístěných v ploše mince, je doplněna dole a po stranách symboly ve tvaru písmene C, čímž se od obou příbuzných typů liší. Celková fabrika mince však ukazuje na dobu vzniku mince v období okolo poloviny 12. století. J. Šmerda (1996, č. 503 a 506) zařadil typy Cach (1972) č. 523 a 524 mezi neurčené moravské ražby doby Vladislava II. a denár typu Sejbal (1986) tab. XVI:63 mezi neurčené ražby 30. let 12. století (Šmerda 1996, č. 502). Tyto tři ikonograficky blízké typy se v některých detailech liší. Významně se liší hmotností, která je u neporušeného exempláře typu Cach (1972) č. 523 – 0,346 g, u jediného známého exempláře typu Cach (1972) č. 524 – 0,82 g a u tří známých neporušených exemplářů typu Sejbal (1986) tab. XVI:63 je 0,60–0,646–0,753 g. Fabrikou má k sobě nesporně blíže dvojice denárů typu Cach (1972) č. 523 a Sejbal (1986) tab. XVI:63, zatímco příbuznost typu Cach (1972) č. 524 alespoň dle dostupné fotografie (Sejbal 1966, 201, č. 212, tab. XIII:212) je pouze v ikonografii na aversu mince. O tom, zda lze tyto 3 denáry zařadit mezi ražby stejné mincovny a stejného období nelze tedy vynést jednoznačný úsudek. Všechny tři však patří mezi mladší moravské ražby. Dochovaná písmena v opise denáru typu Cach (1972) č. 523 neumožňují určit jméno vydavatele.

Typ III

MORAVA, neurčený panovník, AR denár

Av.: poprsí panovníka s helmicí na hlavě, v pravici drží ne zcela zřetelný předmět, pravděpodobně kopí či meč, při levém boku štít

Rv.: postava bojovníka v přepásané sukničce zprava, s napřaženým mečem proti nepříteli či zvířeti stojícímu na zadních nohách (?), tato stojící postava drží před sebou kruhový štít, její hlava je ne zcela zřetelná, na zachovalejším exempláři je viditelné výrazné oko, na druhém exempláři, který je ražen z jiného razidla, je hlava výrazně zobákovitě protažená

Lit.: nepublikováno.

III:1. 0,622 g; 18,0 mm; obr. 4

III:2. 0,203 g; 13,2/11,3 mm; olámaný; obr. 5

Dvěma kusy byl v popisovaném souboru zastoupen denár, který je dosud neznámou moravskou ražbou. Jeden z exemplářů je mírně odlomený při spodním okraji, druhý je výrazně olámán a obraz na lici mince je méně zřetelný. Některé části obrazu jsou nevyraženy.

Oba exempláře jsou dle detailů raženy z různých razidel. Provedení obrazu na lici je značně schématické, detaily kresby na rubu jsou neuměle ztvárněny. Obraz na rubu mince představuje bojovníka s napřaženým mečem proti stojící zvířecí postavě, či lidské postavě se zvířecí hlavou. Tato postava před sebou drží schématicky ztvárněný kruhový štít. Pozoruhodná je hlava této postavy, která má na každé z mincí odlišnou podobu. Na jednom exempláři je částečně nedoražena, vyniká však výrazné oko. Na druhém exempláři je oko nezřetelné, nápadné je však protažení hlavy přecházející do zobákovitého zakončení. Nabízí se proto prostor k úvaze, zda snad nejde o nějakou mýtickou postavu s lidským tělem a zvířecí hlavou. Pro takový motiv však na soudobých mincích nenajdeme žádnou obdobu. Při podrobnějším porovnání detailů lze dojít k závěru, že se spíše jedná o neobratně napodobený tradiční výjev boje Samsona se lvem (*Sejbal 1966*, 198, č. 113, tab. VIII:113). Nejlépe toto srovnání vynikne při porovnání s denáry Vladislava I. typu Cach (*1972*) č. 540 a Oty II. Černého typu Cach (*1972*) č. 480. Zde najdeme tentýž výtvarný námět, který je zcela shodný v tolika detailech, že lze téměř s jistotou tvrdit, že starší mince posloužily novější ražbě za vzor. Kruhový štít, který na denárech typu Cach (*1972*) č. 480 a 540 před sebou drží vlevo stojící bojovník, je ovšem přičleněn k postavě lva a bojovníkovi je přidána nahoru napřažená ruka. Ocas lva, vtěsnaný na starším denáru v poli mince do malého prostoru, je zřejmě nepozorností rytce spojen s ramenem, takže přechází jakoby v ruku. Tuto hypotézu potvrzuje i tvar hlavy lva na denáru typu Cach (*1972*) č. 480, který je už na této minci podobně protažený, na mladším denáru je však neobratností rytce, který nepochopil smysl původního výjevu, dále deformován. Jednoznačně potvrdit či vyvrátit tuto interpretaci obrazu na novém denáru mohou až případné další nalezené lépe dochované exempláře. Dochovaná písmena v opise neumožňují určit jméno vydavatele. Celková fabrika mince však ukazuje na dobu vzniku mince v období okolo poloviny 12. století.

Typ IV

MORAVA, Olomouc, Ota III. Dětleb (1140–1160), AR denár

Av.: kníže sedící čelně na stolci, v pravici drží svisle meč, v levici kopí s dlouhým splývavým praporcem

Rv.: anděl v pokleku pozvedává dítě a předává ho klečící postavě, vnitřní kruh na obou stranách je perlový

Lit.: nepublikováno.

IV:1. 0,673 g; 17,0 mm; obr. 6

IV:2. hmotnost a rozměry nezjištěny; obr. 7

IV:3. 0,665 g; 17,0 mm; obr. 8

IV:4. 0,520 g; 16,5 mm; obr. 9

IV:5. 0,374 g; 16,5 mm; olámaný; obr. 10

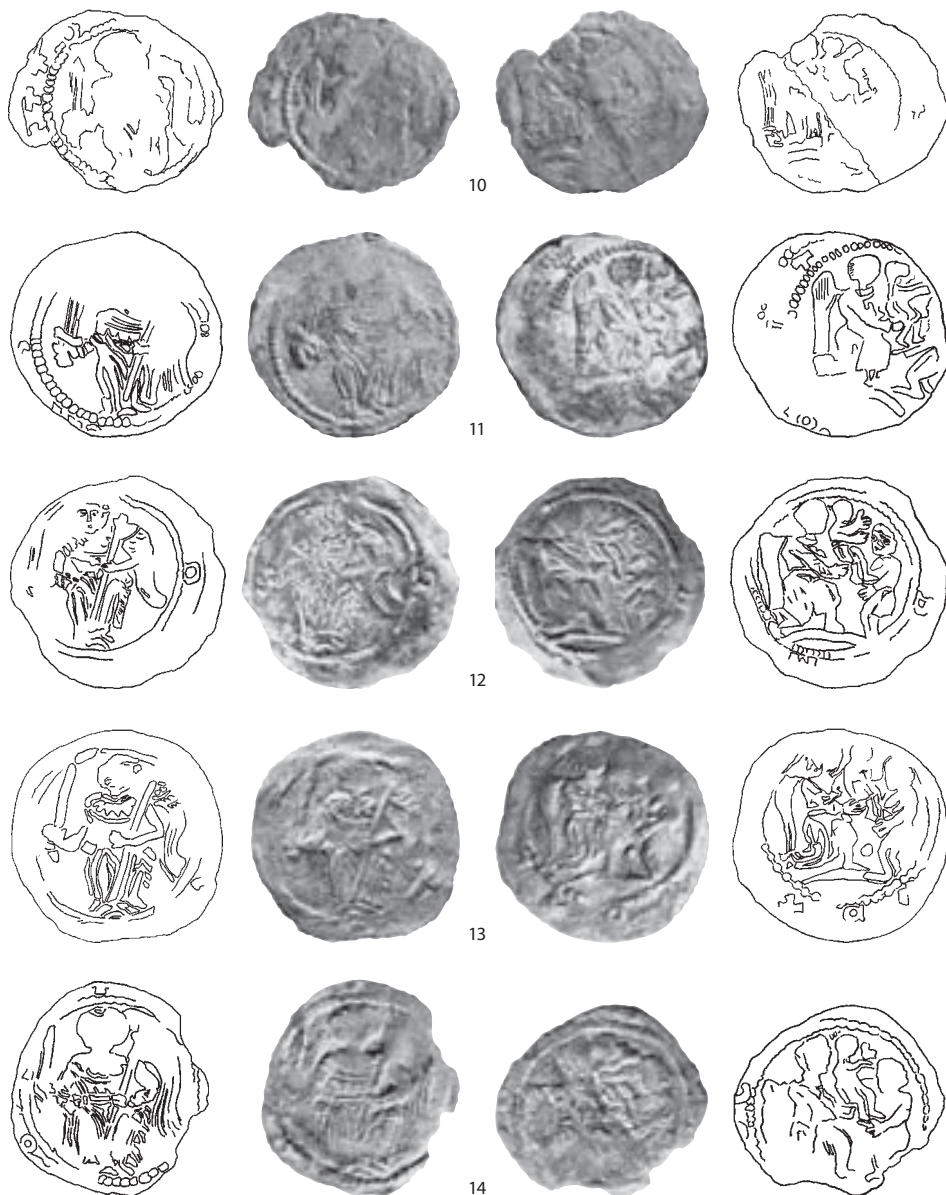
IV:6. 0,580 g; 16,0 mm; obr. 11

IV:7. 0,634 g; 17,0 mm; obr. 12

IV:8. 0,648 g; 16,2 mm; obr. 13

IV:9. 0,400 g; 15,0 mm; olámaný; obr. 14

Čtvrtý typ denáru byl zastoupený v nálezu nejhojněji, a to devíti exempláři. Denár se hned v několika ohledech liší od ostatních ražeb. Fabrika mince je propracovanější a na obou stranách jsou čitelné části opisů. Dochovaná písmena v opise, ale i odchylky v obrazu mince ukazují, že mince zastoupené v souboru pocházejí z několika razidel. Přesný počet kolků lící a rubu nelze však bezpečně stanovit, protože jednotlivé mince jsou v různých detailech nedoraženy. Rozlišit lze nejméně 5 různých kolků lící a čtyři kolky rubu. Odchylky jsou v opisech, detailech oděvu či v obloukovém pandantu, na němž pokleká anděl podávající dítě. Zajímavé odchylky jsou i v podobě perlovce. Větší počet kolků svědčí o větším rozsahu emise tohoto typu.

Na líci lze v opise bezpečně určit jméno vydavatele OTTO, a to minimálně u exempláře č. IV:1 a IV:5. Fabrika mince i datování ostatních ražeb v souboru vylučují možnost připsat minci olomouckému knížeti Otovi II. Černému (1107–1126). Naopak mince nese řadu shodných rysů s denárem pocházejícím z archeologického výzkumu v areálu kláštera Hradisko u Olomouce, připsaným V. Michnovou (2002, 191–194) Otovi III. Dětlebovi (1140–1160). Proto lze i tento dosud neznámý denár připsat stejnému panovníkovi, Otovi III. Dětlebovi (1140–1160).

Soudobé prameny nám dávají o tomto Přemyslovci z olomoucké linie poměrně málo informací (souhrnně: *Bláhová – Frolík – Profantová* 1999, 533, 572, 604, 610, 659, 752). Byl synem Oty II. Černého a narodil se roku 1122. Po tragické smrti otcově v bitvě u Chlumce v únoru 1126 byl odvezen k příbuzným do Ruska. Jeho návrat do olomouckého údělu umožnil až po smrti Soběslava I. v roce 1140 jeho nástupce Vladislav II., a to na přímluvu Jindřicha Zdíka. Ota se přesto zapojil do vzpoury moravských knížat proti Vladislavovi v následujících letech. Jeho role při pokusu o atentát na biskupa Zdíka roku 1145 je nejasná, uvádí se pouze, že právě Ota ho měl na zmíněné cestě, jejímž cílem byl Řím, doprovázet (*Vincencius*, kap. 6, 57). O případné účasti Otově na křížových výpravách roku 1147–1148 ať už do Svaté země či proti polabským Slovanům se prameny nezmiňují. Rovněž tak není znám žádný Otův podíl na Vladislavově milánském tažení. Je však pravděpodobná jeho účast na další výpravě Vladislava II., a to na tažení do Polska v letních měsících roku 1157 (*Vincencius*, kap. 14, 69). V témže roce je pak výslovně zmiňován Otův podíl na volbě Jana IV. olomouckým biskupem (*Vincencius*, kap. 15, 70). Zemřel 12. 5. 1160, jeho manželka Durancie o několik měsíců později v prosinci roku 1160. Dva synové Vladimír a Břetislav, narození v polovině 40. let, se dostávají na politickou scénu krátce, a to až v 90. letech 12. století. Můžeme předpokládat, že Ota III. poměrně nerušeně vládl v olomouckém údělu po větší část svého panování, zejména po roce 1150, kdy se po Zdíkově smrti vymanil z vlivu biskupovy silné osobnosti a že také ve svém údělu razil vlastní minci.

Vzhledem k přítomnosti denáru typu Cach (1972) č. 523, který má řadu rysů shodných s ražbami z doby 2. křížové výpravy 1147–1148, můžeme i neznámý denár Oty III. Dětleba předběžně datovat do doby okolo roku 1150.

Budeme-li dále předpokládat, že většina fabrikou blízkých ražeb hrubšího provedení s motivy souvisejícími s křížovou výpravou byla ražena v podivínské mincovně, nově objevený denár Oty III. pak mohl, jak napovídá pečlivější provedení, vzniknout jinde, nejspíše v knížecí mincovně v Olomouci.

Průměrná hmotnost vypočtená ze šesti neporušených exemplářů činí 0,614 g. Odpovídá tedy běžné hmotnosti moravských denárů konce 11. a první čtvrtiny 12. století. Ikonografie na líci i rubu mince nemá přesný vzor v žádném z dosud známých českých nebo moravských denárů, nevybočuje však z řady běžně používaných námětů. Motiv knížete sedícího na stolci s mečem a praporem jako atributy není v přesně stejné podobě na žádné domácí ražbě, vyjma snad českého Bořivojova denáru typu Cach (1972) č. 420, kde sedící kníže třímá meč a krátký praporec. Oba atributy samostatně najdeme na četných ražbách. Meč jako atribut sedícího panovníka nacházíme převážně v kombinaci se štítem, například na denárech Oty II. typu Cach (1972) č. 479 a typu Sejbal (1986, 140–141, č. 570) tab. VI:47, XII:47. Poklekající anděl pozvedávající dětskou postavičku je na Bořivojově denáru typu Cach (1972) č. 424.

Zcela shodný motiv na obou stranách mince však najdeme na širokém feniku rakouského vévody Jindřicha II. Jasomirgotta (1141–1177) typ *CNA I*, č. B21 raženém

v mincovně Kremže, motiv na rubu má poměrně přesnou obdobu na řezenském feniku typ Emmerig (1993) č. 66 z let 1130–1143. Obojí je dokladem vzájemného vlivu Moravy a Podunají.

Závěr

Význam tohoto rozsahem nevelkého nálezu můžeme tedy spatřovat především v potvrzení pokračující ražby denárových mincí na Moravě v období okolo a snad i po polovině 12. století. Rozšiřuje se dále počet známých typů moravských denárů z tohoto období. Za spolehlivě prokázanou můžeme považovat díky nově přidělenému (IV.) typu mince s dostatečně čitelnými opisy ražbu olomouckého knížete Oty III. Dětleba. Významnou otázkou zůstává analýza vývoje hmotnosti a obsahu drahého kovu u moravských denárů v období 30.–50. let 12. století. Pro tento účel by ovšem bylo potřebné provést rozbor složení kovu jednotlivých typů.

Literatura a prameny

- Bláhová, M. – Frolík, J. – Profantová, N. 1999: Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek I. Do roku 1197. Praha – Litomyšl.
- Bobek, J. 1997: Svědectví mincí o české účasti na druhé křížové výpravě. Numismatické listy 52, 65–76.
- 1998: Olomoucký údělný kníže Václav a jeho mince. Numismatik 4, č. 1–2, 1–9.
  - 1999: Příspěvek k mincovnictví brněnského knížete Vratislava. Numismatik 4, č. 3, 63–69.
  - 2001: Dva neznámé moravské denáry knížete Soběslava I. Numismatik 6, č. 2, 12–16.
- Cach, F. 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.
- Čižmář, Z. – Paukert, J. – Videman, J., v tisku: Konec moravského denárového období ve světle nových nálezů ze Znojma. In: Sborník z konference peníze v proměnách času Vranov u Brna 2006, v tisku.
- CNA I: Koch, B. 1994: Corpus Nummorum Austriacorum (CNA). Band I. Mittelalter. Wien.
- Emmerig, H. 1993: Der Regensburger Pfennig. Die Münzprägung in Regensburg vom 12. Jahrhundert bis 1409. Berliner Numismatische Forschungen. Neue Folge. Band 3. Berlin.
- Fiala, E. 1895: České denáry. Praha.
- Jelínek, J. 2004: Neznámý český (moravský?) denár v brněnské aukci. Numismatik 9, č. 3–4, 40.
- Krejčík, T. 1990: Denáry moravských údělných knížat 11.–12. století. Kandidátská dizertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta. Brno. Nепublikovaný rukopis.
- Kupido, F. 1888: Der Rakwitzer Münzfund. Zeitschrift für Numismatik 16, 33–90.
- Letopis Vincenciův a Jarlochův: red. Zdeněk Fiala (překlad F. Heřmanický). Praha 1957.
- Luschin, A. 1886: Der Rakwitzer Münzfund. Numismatische Zeitschrift 18, 305–330, Taf. VIII–IV.
- 1887: Der Rakwitzer Münzfund. Numismatische Zeitschrift 19, 175–225, Taf. I–IV.
  - 1888: Der Rakwitzer Münzfund. Numismatische Zeitschrift 20, 47–74, VIII–XI.
- Michnová, V. 2002: K nejnovějším archeologickým výzkumům v Olomouci a jejich přínosu pro numismatické bádání. In: Štefan, J. T. (red.): Peníze v proměnách času III. Ostrava, 187–196.
- Nálezy II/1: Radoměřský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10.–12. století). In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II/1. Praha, 7–73.
- Paukert, J. 2003: Vývoj poznávání moravského denárového období. Numismatik 8, 15
- Paukert, J. – Videman, J. 2002: Nové poznatky o moravském mincovnictví 12. století. Folia Numismatica. Supplementum ad Acta Musei Moraviae 16–17 (2001–2002), 21–50.

- Radoměřský, P. 1960: Stříbrný poklad z 12. století z Prahy-Štěpánské ulice. Numismatický sborník 6, 61–86.
- Sejbal, J. 1966: Katalog moravských ražeb. Sborník I. numismatického symposia 1964. Brno, 193–210.
- 1986: Nálezy denárů z pohřebiště na Sadské výšině velkomoravského Starého Města. In: Denárová měna na Moravě. Sborník prací z III. numismatického symposia 1979. Ekonomicko-peněžní situace na Moravě v období vzniku a rozvoje feudalismu (8.–12. století), Brno, 98–183.
  - 1996a: Moravská peněžní historie. III. Denáry olomouckého knížectví. Numismatik 2, č. 1, 14–18.
  - 1996b: Moravská peněžní historie. IV. Denáry brněnského knížectví. Numismatik 2, č. 2, 48–51.
  - 1997a: Moravská peněžní historie. VI. Denáry olomouckého biskupství. Numismatik 3, č. 1, 17–19.
  - 1997b: Základy peněžního vývoje. Brno.
- Smolík, J. 1886: Nález denárů českých a česko-moravských u Rakvic na Moravě. Památky archeologické 13 (1885–1886), 289–310, tab. XII, 337–360, tab. XIV.
- 1889: Nález denárů českých a česko-moravských u Rakvic na Moravě. Památky archeologické 14 (1887–1889), 273–284.
- Šmerda, J. 1996: Denáry české a moravské. Brno.
- 2006: Peníze na Moravě v době Přemyslovců. In: Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. Do počátku XIV. století. Olomouc – Brno, 133–144.
- Turnwald, K. 1966: Zu den Problemen des Rakwitzer Münzschatzes. In: Sborník I. numismatického symposia 1964, Brno, 68–72.

Summary

Jan Videman, Unknown types of the 12th century Moravian *denarii* in a hoard found in Osvětimany (Uherské Hradiště district). Contribution to the Moravian coinage of the 12th century.

The 12th century *denarii* in the hoard found in Osvětimany (south-west part of the Chřiby Mountains) are dealt in the article. This hoard of unknown date of its discovery used to consist of 14 *denarii* – one of them of the Bohemian provenance struck under Vladislav I (1109–1118, 1120–1125), type Cach (1972), no. 556 (Type I) and three types of the Moravian *denarii*. One Moravian type (Cach 1972, no. 523) was described according to the only known specimen found during archaeological excavations in Dolní Věstonice (Type II). It was contemporarily attributed as a *denarius* struck in Podivín (Sejbal 1966, 201, no. 211, Tab. XIII:211; Cach 1972, no. 523) under Vladislav II (Šmerda 1996, no. 503). Accepting some typical features, the coin could be connected with a group of specimens produced during the second crusade in 1147–1148.

Two other types of *denarii* found in Osvětimany have been unknown up to date. One of them bears image of ruler's bust with shield and sword or flag on its obverse, and its reverse shows Samson fighting the lion (Type III). That image has been partly deformed by the engraver copying older prototypes, most likely that ones struck under Otto II (Cach 1972, no. 480). Also that coin could be produced some time at the end of the 1140s.

The last type was represented by 9 specimens in the hoard (Type IV). Because of its marginal legends, it is attributed to the Prince of Olomouc – Otto III Dětleb (1140–1160), the ruler known only by one single type of the *denarii*, represented by the specimen found during archaeological excavations in the former monastery Hradisko in Olomouc (Michnová 2002). The coin is assumed as having been minted in the Olomouc mint, in the Prince's place of residence. By its content, the hoard confirms minting activities in Moravia around 1150.

English by V. Novák

KUPNÍ SÍLA DENÁŘŮ MALÉHO STŘÍŽKU VE 12. STOLETÍ*

Michal MAŠEK

Z období raného středověku zůstalo dochováno jen málo zpráv týkajících se tržní směny. Ještě méně je takových, které přímo zmiňují peněžité částky a množství zboží, které za ně lze koupit. Cena denárů velkého střížku je definována podle zprávy Ibrahima ibn Jakúba (*Štěpková 1955; táž 1956*), méně často je zmiňována poznámka v Kristiánově legendě o rozdávaných almužnách.¹

Mezi nezodpovězené a přitom neustále se vracející problémy české numismatiky patří otázka kupní síly denárů malého střížku. Zkoumání této problematiky ztěžuje několik faktů. Hlavním z nich je skutečnost, že nemáme dochované téměř žádné doklady vztahující se k cenám konkrétního zboží. Přesto lze v dostupných pramenech nalézt několik záchytných bodů. Úkol dále komplikuje skutečnost, že denáry malého střížku obíhaly jedno a půl století a že jejich hodnota byla ovlivňována inflací a její extrémní formou, tzv. „*renovatio monetae*“ (*Hrdina – Bláhová – Fiala (ed.) 1972, 55*; dále např. *Zemlička 1997, 132, 169, 307; Petrůň 2006, 155, 188*). Tzv. „*renovatio monetae*“ se tak objevuje téměř v každé práci, zabývající se obdobím ražby denárů malého střížku. Není bez zajímavosti, že rozbory použitého kovu ji ne vždy potvrzují. Z množství nálezů i ze zmínek v pramenech je zcela evidentní, že používání peněz ve směně se stalo zcela běžnou součástí obchodu (*Kučerovská 1976*). Zatímco denáry velkého střížku českým státem protékaly a stimulovaly rozvoj tržního prostředí, malé denáry se uplatňovaly i v drobné směně. Právě menší hmotnost a nižší ryzost dovozovala jejich užití jako měřítka drobných tržních hodnot.

Mezi první zmínky, zaznamenávající přesný počet uplatněných denárů při konkrétních transakcích, patří záznamy z Kosmovy kroniky. K 60. letům 11. století zaznamenal opatření probošta Marka, ve kterém přidělil řeholníkům čtyři denáry týdně na nákup masa (*Hrdina – Bláhová – Fiala (ed.) 1972, 108*). Kromě samotného údaje dosvědčuje záznam i spolehlivě zásobovaný a fungující pražský trh. K o něco mladší době se váže další kronikářův záznam – slib knížete Svatopluka německému králi Jindřichovi V. V roce 1106 slíbil kníže za své propuštění ze zajetí deset tisíc hřiven stříbra, což odpovídá několika milionům denárů (řádově dvě tuny stříbra, uvažujeme-li hřivnu stříbra 210 gramů). Svatoplukův slib však nebyl založen na ekonomickém odhadu, sám kronikář poznamenává, že: „*A přece, kdyby byl král od něho (Svatopluka, pozn. autora) vymáhal sto tisíc hřiven, nebylo by to bývalo o nic pošetilejší, než kdyby on byl za svůj život slíbil třeba hory ze zlata.*“² (*Hrdina – Bláhová – Fiala (ed.) 1972, 165*). Výše odvedené částky se odrazila v hospodářství celého státu, jak opět zaznamenal kronikář: „*Opravdu nebylo opata ani probošta, nebylo duchovního ani laika, nebylo Žida, ani kupce, ani směnární-*

* Věnováno památce PhDr. Dušana Třeštika, CSc.

¹ „*Si quando vero illi elemosina iniuncta fuisset in dispergendis decem nummis, ipse pro fidelitate sui domini addebat quinque. Quando quidem iubebantur in triginta vel eo amplius alimenta pauperes distribuī, quindecim ille addebat numerum.*“ (*Pekař 1906, 121*).

² „*Atqui si rex ab eo cencies mille talenta exigeret, nihilo stultius esset, si pro vita sua etiam montes aureos non promitteret?*“ (*Bretholz, B. (ed.) 1923, 187*).

ka, nebylo žertěře, který by nebyl nerad něčím přispěl knížeti ze svého skladu“ (Hrdina – Bláhová – Fiala (ed.) 1972, 165).³ Tento údaj tedy nijak nepřiblíží cenu vyplacených denárů. Ani další údaj uváděný Kosmou k této události – o zastavení pěti lemovaných pláštů pražského biskupského kostela u řezenských Židů⁴ – nepomůže. Pět lemovaných pláštů by dle tohoto údaje pokryly pouhý zlomek slíbené částky (pět set hřiven stříbra). Kníže svými silami přispěl sedmi tisíci hřivnami a římskému králi zůstal dva a půl tisíce hřiven dlužen. Kosmou uváděné částky jsou tedy pouze ilustrativní, měly ohromovat čtenáře a dokumentovat rozvrat hospodářství.

Ve Svatoplukově příběhu se objevila ještě jedna významná částka, pět tisíc hřiven stříbra, za něž si kupoval císařovu přízeň kníže Bořivoj. Jestliže tedy kronikář v dalších řádcích nařiká na zbláčenou a vyplněnou zemi, je možné se domnívat, že vyplacených **dvanáct a půl tisíce hřiven stříbra a sedmdesát hřiven čistého zlata z biskupského kostela představuje úhrnem maximální možnou výši okamžitě mobilizovatelného státního pokladu.** Naproti tomu hojné nálezy různě rozsáhlých depotů z téže doby ukazují, že nedošlo k absolutnímu přerušení peněžního styku a že v zemi zůstalo potřebné oběživo. K podobnému množství oběživa dospěl i P. Radoměřský (1964, 26) v rozboru denárového nálezů v Hodkově u Kutné Hory.

Díky záznamu kronikáře Kosmy je možné si udělat přibližnou představu o knížecím rozpočtu, bohužel však nevede k ani přibližnému stanovení hodnoty denáru. Je nutné si všimnout plateb nižších a s přesnějšími hodnotami.

Mezi stabilní a v pramenech se opakující údaj patří částka dvanácti denárů daně z míru (širě např. *Žemlička* 1997, 165). Tato daň patřila k základním příjmovým položkám knížecí pokladny, postupem doby však její význam klesal. Pokles měla na svědomí pevná sazba této daně, jejíž výše se v průběhu desetiletí neměnila. Druhým důvodem byl pokles počtu svobodného obyvatelstva, tedy snížení počtu poplatníků. Tento postupný výpadek státních příjmů nahrazoval rozvoj výroby a obchodu, který přinášel do knížecí pokladny další a významnější zisky. Přesto právě zmínka o dani z míru (*tributum pacis*) umožňuje odvodit jednu z možných obchodních hodnot denárů.

Východiskem k úvaze bude text listiny Soběslava II. z roku 1178 (*CDB I*, 252, č. 287) pro vyšehradskou kapitolu. Jejím cílem je snaha udržet výši příjmu jednotlivých kanovníků alespoň na úrovni srovnatelné s dřívějšími lety. Odvolává se na poměry z doby vlády Soběslava I. a porovnává příjmy vyšehradských kanovníků. Základem jejich příjmu byl desátek z daně z míru. Listina popisuje pokles výnosu této daně a tudíž snížení desátku z výnosu, určeného pro vyšehradské kanovníky. Vyhodnocením zmíněného dokumentu se zabývalo několik badatelů. Jejich práce byla poznamenána nejednoznačností dochovaného textu. Nejlépe se s obtížným výkladem vypořádal Šmelhaus (1964, 15), přidržím se proto jeho výkladu a výpočtů. Pro úplnost je nutné připomenout, že daň z míru byla placena „z rádlá“, tj. násobky daně z míru nám udávají počet poplatníků, tedy svobodných rodin.

Zmiňovaná listina Soběslava II. obsahuje větu: „...protože od časů mého otce (Soběslava I.) se zmenšil jejich příjem (kanovníků) z daně z míru natolik, že nyní dostávají každý 100 denárů, zřídka více, zato často méně, zatímco za časů mého otce dostávali

³ „Certe non abbas, non prepositus, non clericus, non laicus, non Iudeus, non mercator, non trapezita, non citharista fuit, qui non conferret invitatus aliquid duci de sua apotheca.“ (Bretholz, B. (ed.) 1923, 188).

⁴ „...item eiusdem ecclesie V pallia cum limbis Ratispone apud Iudeos sunt posita in vadimonio pro quingentis marcis argenti.“ (Bretholz, B. (ed.) 1923, 188).

1700⁶ (CDB I, 252, č. 287).⁵ Text připouští několik výkladů. Šmelhaus (1964, 11) ze zápisu odvodil tři varianty reálných hodnot ročního výnosu z daně z míru. První dvě jsou přibližně stejné výše, výnos roční daně z míru by se pohyboval řádově okolo 25 000 denárů.⁶ Alternativní postup, vycházející z odlišného výkladu zmíněného zápisu, vede k sumě téměř dvojnásobné.

Listina z roku 1130 se týkala sedmnácti duchovních – probošta, děkana a patnácti kanovníků. Děkan měl přitom zajištěnou dvojnásobnou výši požitků než ostatní řeholníci (tab. 1 – varianta I). K roku 1178 se rozrostl počet poplatných obvodů o další tři a i přesto výnos z daně poklesl. Rozpor do celého výpočtu vnáší také nepřesné vyjádření podílu probošta a děkana. Výši výnosu z daně z míru výrazně nemění předpoklad, že dvojnásobný příjem měl i probošt (tab. 1 – varianta II). Výsledný rozdíl se pohybuje na úrovni statistické chyby. Pokud by ovšem záznam znamenal, že probošt dostával polovinu výnosu daně a listina by se zmiňovala pouze o částce určené pro kanovníky, celkový výnos daně je pak téměř dvojnásobný (tab. 1 – varianta III). Jako kontrola výpočtu může posloužit hlavní závěr Šmelhausovy studie (Šmelhaus 1964, 15) týkající se počtu svobodných osob v zemi. Pokud byla daň počítána z rádlá či z usedlosti, k počtu rádel (poplatníků) lze dospět vydělením celkového výnosu (desetinásobku částky, která připadá řeholníkům) výší daně, tedy dvanácti denáry. Výsledný počet dvou až tří tisíc poplatníků daně z míru, tedy svobodných, odpovídá i odhadům jiných autorů (Novotný 1913, 31; Krofta 1929).

Tab. 1. Srovnání plateb k roku 1130 a 1178.

		1130	1178
var. I.	15 kanovníků	1700 denárů	1500 denárů
	děkan	226 denárů	200 denárů
	příjem kapituly	1926 denárů	1700 denárů
var. II.	děkan	226 denárů	200 denárů
	probošt	226 denárů	200 denárů
	příjem kapituly	1926 denárů	1700 denárů
var. III.	děkan	226 denárů	200 denárů
	probošt	1926 denárů	1500 denárů
	příjem kapituly	3852 denárů	3400 denárů

Předchozí odstavce a uvedená tabulka přináší několik číselně vyjádřených obnosů denárů, se kterými operovali konkrétní jednotliví lidé 12. století. Tou první je roční výše daně z míru – dvanáct denárů. To však stále neurčuje kupní sílu mince. Druhou hodnotou je stodenárový podíl každého kanovníka na desátku. Další hodnotou je výše příjmů vyšehradské kapituly v letech 1130 a 1178. Ani to neodpovídá na otázku, co bylo možné pořídit na trhu za jeden denár.

Důležitý a doposud přehlížený údaj poskytuje jiný významný dokument ze 12. století. Zakládací listina Vladislava II. pro litomyšlský klášter (CDB I, 413, č. 399) povoluje Chýnovským náhradu naturálního platu čtyř volů, dvou krav a čtyř ovcí za cenu 1500 denárů. Listina, která je datována rokem 1167, je považována za falsum z konce

⁵ „...quia tantum a tempore patris mei fuit eis inminuta prebenda de tributo pacis, et nunc unus quisque C denarios, raro plures, sepe vero pauciores accipiat, qui tempore patris mei mille et DCC accipiebant.” (CDB I, 252, č. 287, ř. 16–18).

⁶ Rozdíly vyplývají z nepřesné specifikace příjmu děkana a probošta kapituly.

12. století. Doba vzniku se tedy nijak výrazně neliší od datace výše uváděné listiny Soběslava II. Změna naturální dávky na peněžitou pravděpodobně znamenala ulehčení poplatníkům jak formou odvodu, tak i postupným snižováním reálné výše dávky díky zhoršování ryzosti mince.

Údaje z listiny umožní alespoň přibližně určit hodnotu některých komodit vyjádřenou v denárech. K tomuto výpočtu je nutné přijmout předpoklad, že poměr cen tří výše uvedených domácích zvířat se do poloviny 14. století významně nezměnil. Na tento poměr měl vliv způsob hospodaření, zejména přechod z dvojhonného na trojhonný způsob obdělávání půdy. Všeobecně je za dobu zásadních změn v zemědělské produkci považováno 15. a 16. století. Tento předpoklad nám ověří i údaj z roku 1393, uváděný níže v textu.

Vraťme se nyní k výpočtu. Listina z konce 12. století uvádí souhrnnou cenu čtyř volů, dvou krav a čtyř ovcí ve výši 1500 denárů. Známe ceny těchto zvířat z druhé poloviny 14. století. Vůl stál 61,2 grošů, kráva 37,65 a ovce 5,27 groše. Vůl měl tedy hodnotu 1,6 krávy nebo dvanácti ovcí. Jednoduchým výpočtem ($4V+2V/1,6+4V/12=1500$) dostaneme ceny zvířat v denárech: Vůl (V) odpovídal hodnotě 268 denárů, kráva 167,5 denárů a ovce 22,33 denárů.

Další cenový poměr nalezneme v listině Soběslava I. z roku 1130 (*CDB I*, 114, č. 111). Vyšehradský probošt byl podle ní povinen vydávat kanovníkům v letních měsících jednu jalovici a v zimních dvě tříletá prasata. V dokumentu je výslovně uvedeno, že prasata nahrazují jalovici. Při užití stejného matematického postupu vychází cena prasete přibližně na 84 denárů. Tento údaj nám zároveň ospravedlňuje použitou metodu výpočtu. Známe cenu krávy a prasete z roku 1393 (*Nohejlová-Prátová 1964*, tab III/29). Kráva měla hodnotu přibližně 55 grošů a prase 22,5 groše, tedy i o dvě stě let později byl poměr cen obou zvířat přibližně 2:1. Tuto částku lze ověřit i poměřením záznamu z Kosmovy kroniky, který se týká nákupu masa na týden v ceně čtyř denárů (*Hrdina – Bláhová – Fiala (ed.) 1972*, 108). Četnost nálezů vepřových kostí při archeologických výzkumech vede k úvaze, že vepřové maso bylo jedno z nejběžnějších (*Beranová 1975*, 36–37). Lze tedy předpokládat, že řeholníci kupovali za čtyři denáry právě maso z prasat.

Jedno neporažené prase tedy bylo možné pořídit za cenu přibližně osmdesáti denárů. Do tržní ceny zpracovaného zvířete je nutné promítnout další náklady – dopravu, sklad, odměnu pro kupce a ztráty během zpracování. Cena zpracovaného masa musela být minimálně dvojnásobná. Nařízení Soběslava I. z uváděné listiny z roku 1130 určuje kanovníkům dvě prasata na půl roku, což odpovídá přibližně sumě sto šedesáti denárů určené na nákup masa na dobu dvaceti sedmi týdnů. Na odpovídající dobu dostávali o šedesát let dříve řeholníci probošta Marka částku sto osmi denárů. S přihlédnutím k inflaci lze považovat obě ceny za navzájem si neodporující.

Pozoruhodné je porovnání vypočítaných údajů s cenou otroka či s výší pokut nebo s cenou za vykoupení se z nevolnictví. Právě vykoupení se z nevolnického stavu, pokuta za práci ve svátek či za pohřeb mimo vysvěcený hřbitov činila tři sta denárů. Rovnala se tedy přibližně hodnotě jednoho tažného zvířete. V tomto případě se jednalo o dlouhodobě používanou standardní cenu. Pouze částka potřebná k pořízení otrokyně byla dvojnásobná. Její výše souvisela zřejmě s reprodukční schopností ženy. Na velmi neobvyklou a zcela z běžných zvyklostí vybočující výši pokuty v případě provinění Žida Apelly v roce 1124 upozornil L. Polanský (*2006*, 103–111).

Uvedené matematické konstrukce umožňují odhadnout kupní sílu denárů malého

střížku. Přehledná tabulka 2. může sloužit jako měřítko pro rychlý odhad ekonomického významu některých zaznamenaných transakcí či pro odhad dobové kupní síly dochovaných mincovních nálezů.

Tab. 2. Přibližná tržní cena některých zemědělských komodit na konci 12. století

vůl	268 denárů
kráva	168 denárů
prase	84 denárů
ovce	22 denárů
(otrok	300 denárů)

Závěrem je nutné připomenout, že cena hospodářských zvířat byla samozřejmě určována na trhu a významně ji ovlivňovala obchodní zdatnost účastníků směny. Význam při tvorbě ceny měla také úrodnost konkrétního roku. Uváděné částky není možné považovat za definitivní a jedině možné. O tom, že jednotlivé komodity měly své ustálené ceny svědčí i zajímavý jev, na který upozornil S. Suchodolski (1997, 158) – jde o počet denárů, které u sebe měli náhodně zemřelí lidé. Velmi často se opakoval násobek pěti denárů. Tento zdánlivě atypický počet odpovídal způsobu počítání, používanému při dálkovém obchodu směrem od Bavorska na východ. Uvedený přepočít je nutné považovat za jednu z možných interpretací dostupných pramenů a jeho přezkoumání ho může dále rozvinout.⁷

Literatura a prameny

- Beranová, M. 1975: Zemědělská výroba v 11./14. století na území Československa. Studie Archeologického ústavu Československé akademie věd v Brně. 3/1. Praha.
- Bretholz, B. (ed.) 1923: Die Chronik der Böhmen von Cosmas von Prag. Monumenta Germaniae historica. Scriptores rerum Germanicarum. Nova series II. Berlin 1923.
- CDB I: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I. Ed. G. Friedrich. Praha 1904–1907.
- Hrdina, K. – Bláhová, M. – Fiala, Z. (ed.) 1972: Kosmova kronika česká. Praha.
- Krofta, K. 1929: Staročeská daň z míru. In: Sborník P. N. Miljukova. Praha, 155–199.
- Kučerovská, T. 1976: Platby poddaného obyvatelstva v období raného a počátků vrcholného feudalismu. *Archaeologia historica* 2, 291–298.
- Nohejlová-Prátová, E. 1964: Krátký přehled českého mincovnictví a tabulky cen a mezd. Opava.
- Novotný, V. 1913: České dějiny I/2. Praha.
- Pekař, J. 1906: Die Wenzels- und Ludmilallegenden und die Echtheit Christians. Praha.
- Petráň, Z. 2006: Ilustrovaná encyklopedie české, moravské a slezské numismatiky. Praha.
- Polanský, L., 2006: Kníže a otrok. *Studia mediaevalia Pragensia* 7, Praha.
- Radoměský, P. 1964: Nález přemyslovských denárů 12. století v Hodkově u Kutné Hory. Kutná Hora.
- Suchodolski, S. 1997: Zasoby pieniężne „szarego człowieka“ w Polsce wczesnośredniowiecznej. In: Michałowski, R. (red.): Człowiek w społeczeństwie średniowiecznym. Warszawa, 151–158.
- Šmelhaus, V. 1964: Kapitoly z dějin předhusitského zemědělství. Rozpravy Československé akademie věd, řada SV 74, sešit 9. Praha.

⁷ Za pomoc a cenné rady při vzniku tohoto příspěvku děkuji prof. PhDr. Jiřímu Slámovi, CSc., a nedávno zesnulému PhDr. Dušanu Třeštíkovi, CSc.

- Štěpková, J. 1955: Denár – kinšár Ibráhíma b. Jakúba – a jeho kupní síla v Praze r. 965. Numismatické listy 10, 137–139.
- 1956: Ibráhím b. Jakúb a směnné prostředky v Praze. Časopis Národního muzea – oddíl věd společenských 125, 17–23.
- Žemlička, J. 1997: Čechy v době knížecí. Praha.

Summary

Michal Mašek, Purchase power of the *denarii* struck on small flans in the 12th century

Purchase power of the *denarii* struck on small flans has not been exactly specified up to date. In process of combining preserved economic data from gift certificates, it is possible to calculate approximate prices of some agricultural commodities. Supposing the price rate of the mentioned commodities (ox, cow, sheep) as not changing very much during two hundred years – this idea has been accepted as the starting point for calculating the price of small *denarii*. Such premise is confirmed by a new (and independent on the previous model) calculation of price of a pig, i. e. commodity mentioned in other source of the same period. The final price of an ox – important livestock – is approximately equal to the price of a slave, i. e. about three hundred *denarii*. A hypothesis, that some commodities had relatively fixed prices even in the 12th century, has been confirmed by coin finds found in coincidence with accidentally deceased people. Number of coins in case of these finds has one common factor – multiple of five. This relatively abnormal number corresponded with the way of counting used in long-distance trade in direction from Bavaria to the east. That conversion and the final prices of individual animals must be regarded as one of the possible interpretations of the registered sources. Re-examination of such sources can bring new interesting results.

English by V. Novák

ÚVAHY O TYPOLOGII A CHRONOLOGII PRAŽSKÝCH GROŠŮ JANA LUCEMBURSKÉHO

Jiří HÁNA

Doposud nepřekonaným typologicko-chronologickým zpracováním pražských grošů Jana Lucemburského je práce Karla Castelina z roku 1960.¹ Castelin ve své studii O chronologii pražských grošů Jana Lucemburského podal přehled jemu známých opisových variant, daných především kombinací rozdělovacích znamének v lícním i rubním opisu. Janovy pražské groše rozdělil celkem do osmi skupin s průběžným číslováním 47 variant opisu. Jeho původní práci nedávno nepatrně korigoval V. Pinta, když publikoval opravenou chronologickou tabulku skupin a opisových variant s eliminací tiskových chyb (podle Castelina slovního popisu, který s původní tabulkou, uvedenou v závěru práce, ne vždy plně korespondoval).²

Castelinova práce se sice nezabývá definicemi základních obrazových typů a v duchu pionýrské práce Smolíkovy³ eviduje pouze opisové varianty, avšak z celkového rozdělení základních chronologických skupin i ze skutečnosti, že se napříč některými skupinami opakují některé kombinace rozdělovacích znamének, dává tušit, že Castelin alespoň intuitivně pracoval i s obrazovými typy. Z uvedeného zpracování však nejsou zřejmé ani chronologická posloupnost a návaznost základních typů a variant, ani přechodový charakter některých typů, důležitý pro další chronologicko-typologické úvahy. Cílem této studie je proto pokusit se definovat základní typy pražských grošů Jana Lucemburského a konfrontovat je se stávající Castelinovou chronologií.

Obr. 1. Václav II., pražský groš – Sm. 4 (přibližná velikost).

První Castelinova chronologická skupina (skupina I) z let 1311–1318 je charakteristická rozdělovacími znaménky v podobě dvojice kroužků nad sebou na všech místech v lícním i rubním opisu. Výjimkou je pouze dvojice teček ve jméne krále u var. č. 2 a absence rozdělovacího znaménka v rubním opisu u var. č. 3 (obr. 2). Typově nesou groše této skupiny výhradně tzv. „václavského“ lva (obr. 1–5), tj. lva téže kresby, jako

¹ Karel CASTELIN: *O chronologii pražských grošů Jana Lucemburského*, Numismatický sborník 6, 1960, s. 129–167.

² Václav PINTA: *Ke Castelinově tabulce chronologie pražských grošů Jana Lucemburského*, Numismatické listy 58, 2003, s. 138–139.

³ Josef SMOLÍK: *Pražské groše a jejich díly*, reedice s doplňky K. Castelina a I. Pánka, Praha 1971.

mají pražské groše krále Václava II. Charakteristické jsou rovněž pro tuto skupinu rubní značky var. 1b (poloviční lilie).⁴

Obr. 2. Jan Lucemburský, pražský groš typ I – Cast. I./3 (přibližná velikost).

Další chronologickou skupinu rozděluje Castelin do dvou podskupin (II a III) a řadí ražby této skupiny do let 1318–1327. Pro skupinu II jsou typické opět dvojice kroužků nad sebou, avšak s častější změnou podoby znaménka rubního opisu (křížky, čtyřlísté květy a kroužek/tečka, resp. kroužky) i vnitřního opisu lícního (vedle dvojice kroužků také křížek nebo kroužek). Skupina III přináší poprvé změnu také na místě rozdělovacího znaménka mezi slovy GRATIA a REX ve vnějším lícním opisu při značné variabilitě rubních rozdělovacích znamének.

Podle mého názoru jde napříč oběma skupinami v zásadě o dva zcela rozdílné mincovní typy, stojící dokonce na opačných koncích chronologického spektra. První, starší typ nese stále původního tzv. „václavského” lva.⁵ Pro tento typ jsou charakteristická rozdělovací znaménka křížek ve jméne krále na líci i v rubním opisu. Vzácnější je výskyt šestilisté růžice nebo dvojice kroužků na místě rubního rozdělovacího znaménka. Zvláštností této skupiny jsou rubní značky 1a (celá lilie) u grošů s křížky ve vnitřním lícním a rubním opisu a naprostou výjimkou je lilie namísto perly na vrcholku prostřední lilie královské koruny na líci (obr. 3b).

Obr. 3. Jan Lucemburský, pražské groše typ I – Cast. II./6, 7 a Cast. II./20? (přibližná velikost).

U této skupiny grošů se rovněž poprvé objevuje rozdělovací znaménko trojlístek bez stopky mezi slovy GRATIA a REX ve vnějším lícním opisu, tolik charakteristické pro další, mladší varianty grošů krále Jana. Castelin tuto opisovou variantu řadí až v rámci

⁴ Jiří HÁNA: *Rubní značky pražských grošů*, Plzeň 1998.

⁵ O mladším typu grošů z této Castelinovy skupiny bude pojednáno dále (typ II.).

svoji skupiny V. Nespornou je však existence kombinace rozdělovacích znamének odpovídajících variantě Cast. V./28 (obr. 4) a lva starého – tzv. „václavského” vzhledu. Mladší groše mají vysokého a mohutného lva, odlišného od tzv. „václavských” lvů, o čemž bude ještě řeč.

Obr. 4. Jan Lucemburský, pražský groš typ I – Cast. V./28 (přibližná velikost).

Až potud jde podle zásad typologického rozboru výhradně o jeden – první typ pražských grošů. Typ je definován především tzv. „václavským” lvem i jemněji rytou korunou. Z rozdělovacích znamének převládají dvojice kroužků, výjimečně především ve jméně krále nebo mezi slovy GRATIA a REX na líci a také v rubním opisu přicházejí jiná rozdělovací znaménka jako křížek, lilie, trojlístek nebo kytička. Groše tohoto typu také zpravidla nesou rubní značku prvního typu – tj. některou z období lilie za uchem lva.

Další, podle Castelina vzácná a zřejmě k roku 1327 omezená emise Janových pražských grošů – Castelina skupina IV (obr. 5), je typická dvojicí křížků nad sebou na místě rozdělovacích znamének lícního opisu. Rubní rozdělovací znaménko je značně variabilní od dvojice kroužků, přes hvězdu a křížek až po čtveřici malých kroužků uspořádaných do kosočtverce jako u variant Cast. II./17 a V./27, kterou však Castelin u této skupiny neuvádí (obr. 5b). Charakter této skupiny je z typologického hlediska přechodný. Dvojice křížků se vyskytuje jak na groších se starým – tzv. „václavským” lvem, tak na groších, které nesou mladšího, vysokého a mohutného lva, který je dále charakteristický pro většinu mladších ražeb.

Obr. 5. Jan Lucemburský, pražské groše typ I a II – Cast. skup IV./var. nezná (přibližná velikost).

Přechodný charakter má tato skupina i ve vztahu k rubním značkám. Zatímco ražby s tzv. „václavským” lvem nesou výhradně značky prvního typu, na groších s vysokým a robustním lvem přicházejí značky kruhové. Nejprve varianty jemného tenkého kroužku 2a–c, později kroužky se stopkou nahoru nebo dolů (devítky) 2d–e.

Pátá Castelina skupina je opět směsí výskytem poměrně vzácných opisových vari-

ant, z nichž některé náleží typologicky do skupiny prvního typu ražeb s tzv. „václavským“ lvem, některé ke skupině s vysokým a robustním lvem a některé tvoří další, výskytem nesrovnatelně vzácnější skupinu ražeb se lvem s menší, zpravidla plnou hlavou (obr. 6–7), výjimečně a jen na dobře vyražených kusech (které však právě u této skupiny bývají opravdovou vzácností) je viditelná stylizace hlavy jemnou linkou.⁶ Skupina tvořená tímto typem ražeb prolíná charakterem rozdělovacích znamének a ikonografickým zpracováním celkové kresby lící strany právě s typy s vysokým a robustním lvem. U nejmladších variant lze pozorovat také nejmladší variantu královské koruny na líci, korunu téže kresby, jakou známe z nejstarších variant pražských grošů krále Karla. Pro uvedenou skupinu jsou nejběžnější rubní rozdělovací znaménka v podobě kytičky, trojice teček uspořádaných do trojúhelníku, trojlístku bez stopky anebo do křížku spojených čtyř kroužků. Posledně uvedené znaménko v lícním opise mezi slovy GRATIA a REX je charakteristické pro mladší Janovy groše této skupiny (lev s malou plnou hlavou) i pro mladší groše následující skupiny (vysoký mohutný lev s velkou hlavou). V lícních opisech se častěji než u jiných typů vyskytují samotné kroužky nebo tečky. Ražby této skupiny zpravidla postrádají jakoukoliv rubní značku.

Obr. 6. Jan Lucemburský, pražské groše typ III – Cast. V./33 var. a Cast. V./var. nezná (přibližná velikost).

Obr. 7. Jan Lucemburský, pražské groše typ III – Cast. III./167 a Cast. var. nezná (přibližná velikost).

Skupinu IV, spadající podle Castelina do let 1327–1340, vyčleňuje společný znak v podobě rubního rozdělovacího znaménka ve tvaru vysoké heraldické lilie. Typologicky spadají tyto groše do již uvedené skupiny grošů s vysokým a robustním lvem (obr. 8), jehož výskyt jsme konstatovali od čtvrté Castelinovy skupiny (přechodové skupiny s dvojicí křížků v opise). Groše této skupiny – tedy s vysokým mohutným

⁶ Dagmar VORLOVÁ: *Hromadný nález pražských grošů z Hradce Králové*, Hradec Králové 2001, kat. č. 17.

lvem a rubním rozdělovacím znaménkem lilie se vyskytují nejčastěji ve variantě č. 36. Ostatní varianty jsou méně běžné. Zpravidla groše této skupiny doprovází výskyt rubního znaménka druhého typu, někdy rubní značka chybí, často bývá nečitelná v důsledku nedoražení nebo dvojrázu.

Obr. 8. Jan Lucemburský, pražské groše typ II – Cast. V./28 a Cast. VI./35 (přibližná velikost).

Do téže typologické řady spadá zčásti i poslední chronologická Castelinova skupina, tedy groše podle Castelina z let 1340–1346 (skupiny VII a VIII). Stále jde o groše s vysokým a mohutným lvem (obr. 9). Groše této skupiny podle Castelina spojuje opět rubní rozdělovací znaménko ve tvaru trojlístku se stopkou; výjimečně dvojice křížků v kruhu. Typově jde skutečně o dvě rozdílné skupiny, lišící se především kresbou hlavy lva, ale i kresbou koruny na líci. Starší skupinu grošů s vysokým robustním lvem jsme již uvedli; nejmladší skupinou Janových grošů jsou ty s hlavou lva stylizovanou silnou hladkou linkou, která jedním tahem vykresluje tlamu a čenich až po oko, kde navazuje koruna (obr. 9b). Rovněž výrazné ucho a volné dlouhé měsíčky na krku jsou pro lva tohoto typu charakteristické. Podobně i královská koruna na líci u těchto typů dostává tvar typický pro nejstarší groše Karla IV. Pokud se na těchto groších vyskytují rubní značky, jedná se zpravidla o varianty 2d–e (devítky); výjimečný je výskyt trojlístku se stonkem–značky 3a.⁷

Obr. 9. Jan Lucemburský, pražské groše typ II a IV – Cast. VII./39, 40, 43 a Cast. VIII./47 (přibližná velikost).

V předchozích řádcích jsme provedli stručnou konfrontaci zjištěné mincovní typologie s doposud nejucelenějším chronologickým zpracováním. Pokusme se nyní shrnout, jaké poznatky z uvedeného rozboru vyplývají pro další studium pražských grošů krále Jana Lucemburského.

⁷ Václav PINTA: *Ražby přesečnické mincovny?*, Numismatické listy 54, 1999, s. 56–57.

Definovali jsme podle kresby lva čtyři základní typy:

Typ I s tzv. „václavským” lvem

Typ II se lvem s menší,
zpravidla plnou hlavou

Typ III s vysokým a robustním lvem

Typ IV s vysokým a robustním lvem
s linkově stylizovanou hlavou

Lev typu I je lvem tzv. „václavským”, tedy takovým, jaký je na převážné většině pražských grošů se jménem Václava II. Lev má menší hlavu, v detailech propracovanou. Ocas tvoří pravidelnou osmičku, v dolní části rozšířenou, na prameni blíže k tělu velmi často s jakýmsi klínovitým negativním úhzem. Hřívá je složena ze dvou řad velkých měsíčků a jedné řady malých měsíčků na krku. Tlapy poměrně tenké, v ploše rovnoměrně rozložené.

Lva typu II jsme v předcházejícím textu zmiňovali jako vysokého a mohutného či robustního. Tento lev je tedy vysoký s velkou, zpočátku v detailech často prokreslenou hlavou, jejíž rysy později u mladších ražeb hrubnou a hlava se zvětšuje. Dojem vysokosti lva umocňuje zejména po větvení a překřížení dlouhý tenký ocas. Ten – stejně jako hlava, měsíčky hřívá a tlapy – postupně hrubnou.

Lev s menší plně vykreslenou hlavou je uveden pod č. III; jde nicméně o typ ražený pravděpodobně paralelně s typy II a IV. Jde o celkově nižšího lva než v předchozím případě. Hlava je bližší typu I, avšak zavalitější a zpravidla nebývá zřetelně prokreslení detailů – až na oko. Na lépe vyražených kusech, které jsou u tohoto typu spíše výjimkou lze pozorovat náznak linkové stylizace kolem tlapy a čenichu. Měsíčky hřívá jsou ve dvou řadách proti sobě více sklopené než u ostatních typů. Tlapy jsou drobnější a ocas mívá výrazně zavalitou a širší horní smyčku.

Nejmladší ze lvů, typ IV, na pražských groších Jana Lucemburského typově bezprostředně navazuje na typ II. Jde o vysokého, avšak zavalitějšího lva. Hlava je stylizovaná silnou linkou vytvářející tlamu a čenich, nad kterým navazuje královská koruna. Také ucho je vykresleno jako volný ovál pod korunou. Výrazně tlustou linkou je vykreslený ocas. Rovněž tlapy jsou tlusté.

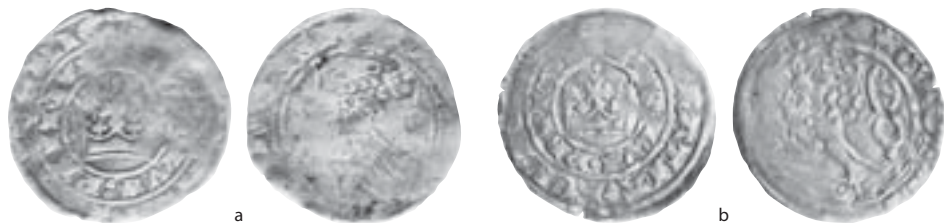
Na typy III a IV navazují shodné typy lvů u grošů Karla IV. (obr. 10). Karlovy groše jsou však mnohem častější se stylizovanou hlavou (zdejší typ IV), výjimečně s hlavou plnou, dosud prokázané unikátním grošem s rozdělovacím znaménkem dvojicí kroužků nad sebou ve jméne krále Karla⁸ (obr. 10a).

Podobně královských korun na líci existují tři základní varianty. V předcházejícím přehledu typů lva jsou uvedeny u těch typů, s nimiž byly dosud zjištěny.

Koruna prvního typu představuje opět obrazovou paralelu se ztvárněním koruny na groších, které nesou jméno Václava II. Jde o nízkou obruč posetou pěti perlami, ze které vyrůstají tři lilie opět poseté perlami a s perlami také na vrcholcích horních liliových listů. Úhel, pod kterým rostou vzhůru obě krajní lilie je poměrně malý. U druhé koruny je patrný větší úhel, pod kterým rostou krajní lilie z obruče, takže koruna je nahoře výrazně širší než dole. Časté je rovněž přetahování linek, které tvoří obvod koruny a které často přesahuje až do perlovce. Nejspodnější lístky na krajních liliích jsou ledabyleji nasazené na stonek lilie, takže se někdy dokonce téměř volně vznášejí. V některých případech chybí perly na obruči.

Nejmladší z korun Janových grošů má obruč zpravidla bez perel (jen výjimečně s perlami). Tenčí lilie a nepatrně vyšší obruč vytvářejí dojem, že je koruna celkově vyšší. Horní liliové listy jsou ostře seříznuté do roviny a na stopce je nasazeno po perle. Stejná koruna je charakteristická pro nejstarší groše Karla IV.

Obr. 10. Karel IV., pražské groše nejstarších typů – Pinta nezná a Pinta I./a1 (přibližná velikost).

⁸ J. HÁNA: *Další exemplář nejstaršího typu pražského groše Karla IV.*, Sběratelské zprávy 108, 2004, s. 241–244.

Detailnější typologický rozbor se stanovením obrazových variant, doplněný přehledem popisových vzhledů náležejících k jednotlivým typům i přesné vymezení chronologie podložené studiem sbírkového a především nálezového materiálu je časově náročnou prací, která by zasluhovala v budoucnu zvýšené pozornosti odborných pracovníků. Pokládám jsem za vhodné shrnout alespoň základní typologické postřehy, které by se mohly stát východiskem pro další typologicko-chronologická zpracování. Nezbyvá než zakončit vyslovením přání, aby se typologie a chronologie pražských grošů krále Jana dočkala důkladného a kvalitního zpracování co nejdříve.

Literatura

- Castelin, K.: O chronologii pražských grošů Jana Lucemburského. Numismatický sborník 6, 1960, s. 129–167.
- Hána, J.: Rubní značky pražských grošů. Plzeň 1998.
- Další exemplář nejstaršího typu pražského groše Karla IV. Sběratelské zprávy 108, 2004, s. 241–244.
- Pinta, V.: Ražby přísečnické mincovny? Numismatické listy 54, 1999, s. 56–57.
- Ke Castelinově tabulce chronologie pražských grošů Jana Lucemburského. Numismatické listy 58, 2003, s. 138–139.
- Smolík, J.: Pražské groše a jejich díly, reedice s doplňky K. Castelina a I. Pánka. Praha 1971.
- Vorlová, D.: Hromadný nález pražských grošů z Hradce Králové. Hradec Králové 2001.

Summary

Jiří Hána, Contribution to the typology and chronology of Prague *grossi* struck under John of Luxembourg

The author is commenting still undiscarded chronology of the Prague *grossi* struck under John of Luxembourg published by Karel Castelin in *Numismatický sborník* in 1960. That chronology has been typologically analysed and basic types of the lion and crown images identified with individual chronological groups described by Castelin. Finally, four basic types of the lion image and three basic types of the crown image have been described there in case of the Prague *grossi*. The lion type no. 1 (the so-called Wenceslas type) is found on the majority of the Prague *grossi* citing the name of Wenceslas II. The lion type no. 2 is described as that one of tall and massive body and the third type represents the lion as an image with smaller but fully clear head – probably produced parallelly with types no. 2 and no. 4. The fourth and the latest type of the Prague *grossi* struck under John of Luxembourg (type no. 4) typologically closely follows the type no. 2. However, that lion image is of more massive body with head engraved stylized in lines. The types no. 3 and no. 4 follow similar lion types as seen on Prague *grossi* struck under Charles IV. The crown image no. 1 represents an image parallel with crowns shown on coins bearing the name of Wenceslas II. The crown of the second type is more conic and not so carefully engraved, often with the lowest leaf separate and sometimes without pearls on base. The latest crown type of the Prague *grossi* struck under John of Luxembourg regularly has no pearls on base, it looks higher and the upper lily leafs are sharply cut with individual pearls on their tops. The same type of crown image is typical for the oldest Prague *grossi* struck under Charles IV. Any precisising of image varieties, plus varieties of their marginal legends, as well as construction of more accurate chronology, all that is a question of further research.

English by V. Novák

„NA CESTĚ“ IN PARTIBUS BOEMIE

Svědectví cestovních účtů Jindřicha z Derby z roku 1392

Marek SUCHÝ

Úvod

S nástupem Lucemburků na český trůn počátkem 14. století lze sledovat i zintenzívnění kontaktů českých zemí se západní Evropou, zejména s Francií. Král Jan Lucemburský sice padl v bitvě u Kresčaku ještě na straně francouzského krále (1346), avšak volbou jeho syna římským králem téhož roku se zájmy Lucemburků a Valois potkaly na západním pomezí Říše. Od té doby Karel IV. důsledně diplomaticky využíval anglo-francouzského konfliktu ve snaze bránit francouzským králům v expanzi na východ. V otcových intencích západní politiky pokračoval i Václav IV. a ani politická situace po vypuknutí církevního schismatu v roce 1378 a s ní související uzavření anglo-říšské aliance (1381) nedokázaly odklonit západní neutralitu Lucemburků ve prospěch Anglie.¹

Sňatek Anny Lucemburské s anglickým králem Richardem II. (1382), realizovaný právě v souvislosti se spojeneckou smlouvou z předchozího roku, však lze vnímat jako protiváhu dosavadní tradiční rodové orientace na francouzské Valois. V neposlední řadě pak toto dynastické spojení otevřelo dveře pro vzájemné kontakty obou zemí, což se projevilo mimo jiné i zvýšeným počtem osob putujících mezi oběma dvory mohučsko-rýnskou dopravní tepnou v 80.–90. letech 14. století.² Ke královské návštěvě

¹ Srov. zejména F. HRUBÝ, Studie k dílu „Archivum coronae regni Bohemiae“, *Časopis archivní školy* 2, 1924–1925, s. 112–127; B. MENDEL – F. QUICKE, Les relations entre l'empereur et le roi de France de 1355 a 1356, *Revue Belge de philologie et d'histoire* 8, 1929, s. 469–510; B. MENDEL, Vyjednávání o česko-francouzský spolek 1355, in *Českou minulostí*, Praha 1929, s. 111–123; F. QUICKE, Karel IV. a Francie v letech 1355 a 1356, *Časopis archivní školy* 7, 1930, s. 1–29; E. PERROY, *L'Angletère et le Grand Schisme d'Occident*, Paris 1933; H. S. OFFLER, England and Germany at the Beginning of the Hundred Years' War, *English Historical Review* 54, 1939, s. 608–631; F. TRAUTZ, *Die Könige von England und das Reich 1272–1377*, Heidelberg 1961, s. 344–408; H. STOOB, Kaiser Karl IV. und der Ostseeraum, *Hansische Geschichtsblätter* 88, 1970, s. 163–214; S. C. ROWELL, Unexpected Contacts: Lithuanians at Western Courts, c. 1316–c. 1400, *English Historical Review* 111, 1996, s. 557–577; *Kaiser Karl IV. Staatsman und Mäzen*, (ed.) F. Seibt, München 1978, s. 152–189; H. THOMAS, Frankreich, Karl IV. und das Grosse Schisma, in *Bündnissysteme und Aussenpolitik im späten Mittelalter*, (Zeitschrift für historische Forschung, Beiheft 5), (ed.) P. Moraw, Berlin 1988, s. 69–104; F. KAVKA, Karel IV. a anjouovsko-piastovské dědictví, *Sborník historický* 36, 1989, s. 5–57; A. REITEMEIER, *Aussenpolitik im Spätmittelalter: Die diplomatischen Beziehungen zwischen dem Reich und England 1377–1422*, Paderborn-München-Wien-Zürich; 1999. A. TUCK, Richard II and the House of Luxemburg, in *Richard II: the art of kingship*, (ed.) A. Goodman – J. Gillespie, Oxford 2003, s. 205–229; F. ŠMAHEL, *Cesta Karla IV. do Francie. 1377–78*, Praha 2006.

² Srov. M. SUCHÝ, England and Bohemia in the time of Anne of Luxembourg: A dynastic marriage as the precondition for cultural contacts in the Late Middle Ages, in *Medieval Art and Architecture in Prague* (British Archaeological Association Conference Transactions), v tisku. Naopak jen minimum prostoru pro vzájemné kulturní kontakty našla A. SIMPSON, *The Connections between English and Bohemian Painting during the Second Half of the Fourteenth Century*, New York 1984, Chapter 1, s. 36–54. K možné roli dvora královny Anny v transferu vikléfismu do Čech viz K. WALSH, Lollardisch-hussitische Reformbestrebungen in Umkreis und Gefolgschaft der Luxemburgerin Anna, Königin von England (1382–1394), in *Häresie und vorzeitige Reformation im Spätmittelalter*, (ed.) F. Šmahel, München 1998, s. 77–108 a srov. též A. HUDSON, From Oxford to Prague: The Writings of John Wyclif and his English Followers in Bohemia, *The Slavonic and East European Review* 75, 1997, s. 642–657.

na nejvyšší úrovni sice nedošlo,³ do Prahy však zavítal Richardův bratranec Jindřich z Derby, když během své druhé výpravy do Pruska (1392) změnil plán ve prospěch pouti do Svaté země.⁴

Geografická situace i rodové kontakty ve střední Evropě tehdy zřejmě do jisté míry ovlivnily směr cesty a dochované účty navíc umožňují sledovat nejen trasu a výdaje Jindřichova dvora, ale zároveň prostředkují kulturně-ekonomický obraz českých zemí očima anglického účetního.⁵ Následující text systematicky mapuje především výdaje vykázané v oblasti mezi Frankfurtem nad Odrou a Vídní. V relevantních případech však samozřejmě bere v potaz i záznamy vymykající se tomuto geografickému vymezení, neboť účty tvoří provázaný celek, jenž je třeba vnímat komplexně.

Struktura a vypovídací limity účtů

Vlastní interpretace účtů není zcela bez problémů, neboť se dochovaly v rukopise, který pokladník Richard Kingston vypracoval až po návratu do Anglie.⁶ Vyúčtování *ex post* na základě záznamů pořízených během cesty se pak odrazilo ve větších či menších nesrovnalostech. Zápisy jsou v rukopise pojaty tématisko-chronologicky dle druhu výdajů, tj. běžné denní cestovní výdaje (strava, doprava),⁷ spropitné (*Belchere*),⁸ nákupy koní (*Emptio Equorum*),⁹ hazardní hry (*Lusus Domini*),¹⁰ platy členům domácnosti (*Vadia*),¹¹ oblace a almužny (*Oblaciones et Elemosine*),¹² výstroj, výzbroj, včetně šperků a jiného luxusního zboží (*Garderoba*)¹³ a v neposlední řadě dary (*Dona*).¹⁴ V praxi však účetní toto dělení neudržel ani věcně ani chronologicky. Například platba heroldovi

³ K pozvání viz M. SUCHÝ, *England and Bohemia*.

⁴ Na Jindřichovu návštěvu Prahy upozornil F. M. BARTOŠ, *Čechy v době Husově 1378–1415*, Praha 1947, s. 100. V souvislosti s Brnem a markrabětem Joštem jej zmiňuje I. HLAVÁČEK, Brunn als Residenz der Markgrafen der luxemburgischen Sekundogenitur, in *Fürstliche Residenz im spätmittelalterlichen Europa*, (ed.) H. Patze – W. Paravicini, Sigmaringen 1991, s. 406 a T. BALETKA, Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375–1411), *Sborník archivních prací* 46, 1996, s. 510. F. du BOULAY, Henry of Derby's expedition to Prussia, in *The Reign of Richard II*, (eds.) F. R. H. du Boulay – C. M. Barron, London 1971, s. 167–168 dospěla k závěru, že Derbyho cesta do Pruska měla soukromý, nikoliv diplomatický charakter. V ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt (1354–1411)*, Brno 2002, s. 323–326 naopak Jindřichovi připisoval dalekosáhlá politická poslání a jednání. Obecně k osobnosti vévody z Derby srov. např. B. BEVAN, *Henry IV*, New York 1994 a N. SAUL, *Richard II*, New Haven – London 1997.

⁵ Rukopis *National Archives*, London, DL 28/1/8 vydala L. TOULMIN-SMITH, *Expeditions to Prussia and the Holy Land made by Henry Earl of Derby, afterwards Henry IV, in the years 1390–91 and 1392–93. Being the accounts kept by His Treasurer*, (Camden Society, New Series 52, 1894), reprint 1965 a H. PRUTZ (ed.), *Rechnungen über Heinrich von Derby's Preussenfahrten 1390–1391 und 1392*, (ed.), Leipzig 1893. Srov. recenzi obou prací T. F. TOUT, *English Historical Review* 10, 1895, s. 569–572. V následujícím textu je (pokud neuvedeno jinak) odkazováno na stranu a řádek (za lomítkem) anglické edice. V případě potřeby cituji přímo příslušné folio originálu, tehdy také ponechávám římské číslovky (jinak převedené v arabské) v původním tvaru. Podobně jsou římské číslice ponechány v případě, kdy ilustrují interpretaci záznamu.

⁶ Viz. L. TOULMIN-SMITH (ed.), *Expeditions*, Introduction, s. ix–x.

⁷ Oblast Lužice je uvedena nadpisem *Frankforth*, *Expeditions*, s. 187–188; Čechy a Morava (až po Vídeň) *In partibus Boemie*, *Expeditions*, s. 188–194. Obr. 1.

⁸ *Ibidem*, s. 259–262.

⁹ *Ibidem*, s. 262–263.

¹⁰ *Ibidem*, s. 263–264.

¹¹ *Ibidem*, s. 264–272.

¹² *Ibidem*, s. 273–278.

¹³ *Ibidem*, s. 279–289.

¹⁴ *Ibidem*, s. 289–290.

za vymalování erbů *ad diuersos locos* se objevuje jednou v běžných denních výdajích,¹⁵ zatímco ostatní odpovídající záznamy jsou součástí vyúčtování garderoby.¹⁶ Zde je navíc v Praze uvedena výplata dvěma heroldům za práci nejen v pražském souměstí, ale i ve Vídni a Brně (25. 10.).¹⁷ Vzhledem k tomu, že v účtech následuje o osm dní časnější pražský výdaj za nákup kožešiny, bot, látky a vyprání prádla (17. 10.),¹⁸ lze předpokládat, že účetní při psaní rukopisu záznamy přehodil, tj. výplatu za vymalování erbů ve třech městech, která byla provedena najednou ve Vídni koncem října, zapsal v opačném pořadí, tj. k Praze.¹⁹

Chybně je zaznamenána i jedna platba za oves v Choszczně/Arnswaldu (*Ornesbold*), jež byla včleněna mezi Trzebiel/Triebel (*Treball*) a Zhořelec (*Gorlech*).²⁰ Podobně jsou celé denní výdaje *apud Schuelbene* (Šwidwin/Schivelbein) účtovány mezi Mimoní (*Nemance*) a Bélou pod Bezdězem (*Whytwater*).²¹ Ještě markantnější je uvedení mzdy průvodci z Bělé p/B do Gubinu (*Gobin*), které je zaznamenáno v opačném směru cesty na samém závěru sledované části účtů, tj. ve Vídni.²² Ani výdaje uvedené nadpisem *Wene in Ostricia* nezachycují zcela precizně vídeňské, resp. rakouské útraty, neboť menší část je vyúčtována ještě v rámci předchozí trasy *in partibus Boemie*.²³ Podobné chronologické nesrovnalosti lze sledovat i v oddělení spropitného (Praha předchází Gubin a Beroun Boleslav),²⁴ ve výdajích za hazardní hry (Žitava zařazena před Zhořelec)²⁵ a za oblace a almužny (Český Brod vykázan za Vídeň a Čáslav za Villach).²⁶

Vyúčtování s časovým odstupem nezpůsobilo jen chronologicko-geografické nepřesnosti, ale účetní zřejmě občas spletl i měnu. Například není zcela pravděpodobné (byť to nelze vyloučit), že by oblace v Brně byla zcela ojedinele realizována v aragonských zlatých (*flor. d'arragon*).²⁷ Cestovní kapitál totiž spočíval ve zlatých anglických noblech (*noble*), které byly cestou průběžně směňovány v místní mince. V lokální měně byla prováděna i dílčí sumární vyúčtování (*summa pagine*) a teprve v okamžiku, kdy přecházela v jinou,²⁸ popřípadě pokud výprava překročila hranice, byl souhrnný meziúčet převeden v anglické šterlinky (*sterlinges*), aby byl audit srozumitelný zadavateli.²⁹ To samozřejmě umožňuje sledovat nejen regionální užití dané mince, ale i geopolitické vnímání účetního, který se však ne vždy dobře zpětně orientoval. Tomu nasvědčuje i skutečnost, že nejen zařadil denní výdaje ve Šwidwinu/Schivelbeinu do Čech,³⁰ ale

¹⁵ *Ibidem*, s. 190/26–27.

¹⁶ *Ibidem*, s. 279/27–280/1, 9–14.

¹⁷ *Ibidem*, s. 280/9–14.

¹⁸ *Ibidem*, s. 280/14–18.

¹⁹ Srov. plynule navazující výdaje hlásící se do Vídně, *Expeditions*, s. 280/18.

²⁰ *Expeditions*, s. 188/10–11.

²¹ *Item pro 2 gides...ibidem die sequente*, 8 gr., *Expeditions*, s. 189/23–32,

²² *Item pro 1 gyde conducto pro Harpeden per 1 diem de Whytwater usque Goby*, 7 gr., *Expeditions*, s. 194/27–195/2. William Harpeden, Derbyho komorník, je později dosvědčen v severní Itálii, *ibidem*, s. 208/7.

²³ Srov. *Expeditions*, s. 194/23–27.

²⁴ *Expeditions*, s. 260/6, 260/12.

²⁵ *Expeditions*, s. 263/20–22.

²⁶ *Expeditions*, s. 275/8, 275/14.

²⁷ *Item in elemosinis domini apud Broune*, 2 flor. d'arragon, *Expeditions*, s. 275/6.

²⁸ Např. vyúčtování před Vídní, viz. pozn. 41.

²⁹ O anglickém měnovém systému viz např. P. SPUFFORD, *Handbook of Medieval Exchange*, London 1986, s. 198.

³⁰ Viz pozn. 21.

navíc „logický“ uváděl tyto platy v groších (*grossi boemici*), byť v Braniborsku byly výdaje účtovány v markách (*marc.*), šilincích (*s.*) a denárech (*d.*).³¹

Groše se v účtech poprvé objevují ve Frankfurtu nad Odrou (*Frankforth*) a představují hlavní účetní jednotku až do Friuli (*in Friola*), kde je střídá benátský dukát (*ducata venetiarum*).³² Stříbrná grošová mince sloužila především k úhradě každodenních výdajů za pití a stravu, krmivo pro koně, otop, opravy vozů, podkovy etc. Vyšší částky za nákup luxusního zboží, koně a i některé platy členům doprovodu (za delší časové období) jsou uváděny ve zlaté měně. Tou byly zejména anglické nobly, které zjevně nesloužily pouze jako účetní jednotka, a objevují se i v kombinaci s florény.³³ Zlaté florény (*flor.*), popř. dukáty (*duc.*) však nejsou obvykle v účtech blíže specifikovány.³⁴

Vzhledem k tomu, že Kingston podával výsledný audit v anglických šterlincích, vedl si záznamy o směnných kurzech, které připojoval *in margine* do rukopisu účtů. Dle těchto poznámek byly ve sledované oblasti počítány zlaté florény v kurzu 1:20 grošům českým.³⁵ Anglický nobl pak představoval více než dvakrát tolik, tj. 44 grošů, popř. 2 flor. a 4 gr.³⁶ Nicméně není bez zajímavosti, že ve Vídni se poměr mění na 1:21 gr. 4 d., kurs k noblu si však florén podržel.³⁷ Ve střeoevropských pramenech jinak běžný počet v kopách grošů se objevuje pouze jednou v Drösiingu³⁸ a i drobná mince byla účtována jen sporadicky, obvykle v souvislosti s nákupem chleba a krmiva pro koně. V účtech je zaznamenána jako denár český (*d. bem.*, popř. jen *d.*),³⁹ tj. *nummus* či peníz počítaný jako 1/6 groše.⁴⁰

Souhrnné meziúčty pak nevybočují ze středověkého standardu, tj. součty ne vždy zcela odpovídají.⁴¹ I přes uvedené nesrovnalosti však není nemožné pokusit se o rám-

³¹ Srov. L. TOULMIN-SMITH, *Expeditions*, Introduction, s. xcix–ci a 184–187.

³² *Expeditions*, s. 204.

³³ *Item in oblacionibus domini 20 die Octobris in castello de Prake, 2 noble 1 flor.*, *Expeditions*, s. 274/28–29. Výskyt anglické zlaté mince v Čechách potvrzují nejen jiné soudobé písemné, ale i numismatické prameny, srov. R. ZAORAL, Nálezy zlatých mincí grošového období na území Čech. Příspěvek k oběhu uherských dukátů v Čechách, in *Slovenská numizmatika* 11, Bratislava 1990, s. 120–121.

³⁴ Občasná specifikace (obvykle v sumárním vyúčtování) *florenis Hungaricis, florenis de Boemie*, resp. *Florenis Boemie* zřejmě více odráží geografické určení výdaje, než druh mince, srov. *Expeditions*, s. 194/29–31, 289/15, 290/11, 277, 289. Tomu nasvědčuje a terminologickou nejednotnost potvrzuje též záznam *gulden hungarici*, *Expeditions*, s. 202/20.

³⁵ *20 grossi faciunt 1 florenum et 6 d. faciunt 1 grossum*, *Expeditions*, s. 188, podobně též na s. 261. Srov. P. SPUFFORD, *Handbook*, s. 274.

³⁶ *Unde, 44 gr. faciunt 1 noble usque huc,...*, *Expeditions*, s. 194; *...44 gr. computantur pro 1 noble,...*, *ibidem*, s. 275, podobně též na s. 277, 289/13; *...unde 2 flor. et 4 gr. Boemie faciunt 1 noble,...*, s. 289/15–16.

³⁷ *21 grossi 4 d. faciunt 1 Florenum, et 2 Floreni 4 grossi faciunt 1 noble*, *Expeditions*, s. 196, viz též s. 201.

³⁸ *...pro vino...2 schok gr.*, *Expeditions*, s. 193/25.

³⁹ *Expeditions*, s. 187/13–14, 189/14–15, 18–20, 190/5, 191/11–14, 31–32, 192/14.

⁴⁰ K terminologii v písemných pramenech viz K. CASTELIN, *Česká drobná mince doby předhusitské (1300–1471)*, Praha 1953, s. 133–136, který uvádí příklady poměru 1:7. Kingston však v účtech explicitně zmiňuje kurz 1:6 (viz pozn. 35), podle kterého počítal i souhrnné částky, tj. přepočítával v tomto kurzu *nummy* na groše a ty posléze v šterlinky (viz pozn. 41). Archivní doklady kurzu 1:6 dokládá k počátku 14. století i F. GRAUS, *Městská chudina v době předhusitské*, Praha 1949, s. 186. J. HÁNA, *Pražské groše Václava IV. z let 1378–1419*, Klatovy 2003, s. 22–23 a TÝŽ, Haléře „Rotlevovy“ a „Kaplířovy“. Příspěvek k chronologii české drobné mince z let 1346–1384, *Numismatický sborník* 20, 2005, s. 109–126 pak hovoří o obou poměrech. Kurz 1:6 uvádí i M. MAŘÍKOVÁ, *Registrum acceptorum et divisionum capituli metropolitani Pragensis 1396–1418 a hospodářství pražské metropolitní kapituly na přelomu 14. a 15. století*, *Sborník archivních prací* 57, 2007, s. 258. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že podobně jako u zlaté mince vlastní termín „denár český“ odráží více lokalitu, kde se účetní s platidlem setkal, než přesnou denominaci drobné mince, srov. pozn. 34.

⁴¹ Například souhrnný počet mezi Frankfurtem nad Odrou a Zhořelcem spočítal účetní jako 8 nobl. st. a 544 gr. 4 d. boem. Skutečný součet uvedených položek však činí 8 noblů 542 gr. 7d., popř. 543 gr. 1d. (srov. též pozn. 40). Kontrolou originálu, resp. studijní kopie bylo možno vyloučit překlep editorky

ové vykreslení nákladů na cestu Jindřicha z Derby a jeho družiny střední Evropou. Jednotlivé informace je však třeba ověřovat srovnáním s ostatními záznamy v rámci účtů a dalšími (nejen) písemnými prameny. Celkové sumy pak možná nejsou stoprocentním odrazem skutečných výdajů, avšak byly jako reálné vykázány a musely se jim významně blížit, mj. i proto, aby se jevíly jako přijatelné tomu, komu bylo vyúčtování předloženo.⁴²

Cesta

Vlastní cesta na jih začala počátkem září 1392, kdy Jindřich a jeho družina opustili Královec (*Conynsburg*) a přes Gdaňsk (*Dansk*) a braniborskou Novou Marku (*In le Marke*) dorazili po několika dnech do Frankfurtu nad Odrou (4. 10.).⁴³ Zde pokladník před vjezdem do Lužice směnil anglické zlaté v drobnější stříbrnou měnu a tak se při nákupu vína vedle 8 noblů poprvé objevuje i 13 grošů.⁴⁴ Cesta pokračovala proti toku řeky Odry a posléze Lužické Nisy do Gubinu (5. 10.), Trzebielů/Triebelů (6. 10.), Zhořelce (7. 10.) a Žitavy (9. 10.), odkud výprava pokračovala *in partibus Boemie* přes Mimoň (10. 10.), Bělou pod Bezdězem (11. 10.) a Mladou Boleslav (12. 10.) do Prahy (13. 10.).⁴⁵

Jádrem družiny byl vůz tažený čtyřmi koňmi, který řídil povozník *Matheus Casson*, jenž dostal zapláceno 5 noblů za cestu z Gdaňsku/Danzigu do Šwidwinu/Schivelbeinu a dalších 16 noblů odtud dále do Prahy.⁴⁶ Výplata je sice uvedena v Boleslavi a v opačném pořadí než byl průběh cesty, nicméně vůz je potvrzen při další platbě v Praze.⁴⁷ Jinou částku 16 noblů za cestu s jedním vozem se 4 koňmi ze Šwidwinu/Schivelbeinu

---

a chybu v počtech účetního potvrzuje i sumární počet *Summa totalis de Francford in partibus Boemie usque huc 9 365 grossi boemici, – qui faciunt in sterlynges 71 l. 8s. 9d., cum 3 florenis Hungaricis, precia 9s 10d. st., Expeditions, s. 194/29–31*, neboť částka v groších odpovídá součtu všech položek *in partibus Boemie* s výdaji v Lužici (*Frankforth*) s chybnými 544 groši. Do této částky byly započítány i *nummy* skutečně vydané v obou oblastech (30 d.), které byly převedeny na groše v poměru 1:6. Nobly nebyly přepočítávány na grošovou měnu a neodrazily se ve výsledné částce v groších. Jejich součet nebyl ani poznamenán zvlášť, ale hodnota se projevila až v převodu celkové částky na šterlinky. Obecně na písarské chyby a nepřesnosti upozornila již editorka L. TOULMIN-SMITH, *Introduction, s. ix–x, lvi*. K početním chybám v českých středověkých účtech srov. též např. F. GRAUS, *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské II*, Praha 1957, s. 339–340 a M. SUCHÝ, *Solutio Hebdomadaria Pro Structura Templi Pragensis: Stavba svatovítské katedrály v letech 1372–1378 I*, in: *Castrum Pragense 5*, Praha 2003, s. 8. Srov. též cestovní účty z cesty pražských kanovníků do Kutné Hory z let 1404 a 1405, J. ČELAKOVSKÝ, *Klášter sedlecký, jeho statky a práva v době před válkami husitskými*, Praha 1916, s. 117–124. Srov. též o 120 let mladší cestovní účet kutnohorského mincmistra, J. MACEK, *Cestovní účet z cesty kutnohorského mincmistra do Budína v r. 1512*, in: *Prameny a studie k českým dějinám 1*, Praha 1951, s. 27–47.

⁴² Obecně k účtům aristokratických dvorů a jejich interpretaci viz. M. VALE, *The Princely Court: Medieval Courts and Culture in North-West Europe 1272–1380*, Oxford 2005, s. 69–80. K auditu též Ch. DYER, *Standards of Living in the Later Middle Ages*, Cambridge 1998, s. 94–95.

⁴³ Itinerář sestavila L. TOULMIN-SMITH, *Expeditions, Introduction, s. lxxii–iv*. K upřesnění některých lokalit viz níže pozn. 59 a 66 a obr. 2.

⁴⁴ *Clerico buterie super vino per manus Payn pro vino per ipsum empto apud Frankforde, 8 noble 13 gr., Expeditions, s. 187/4–5*.

⁴⁵ K Žitavské cestě srov. H. KRÜGER, *Das Älteste deutsche Jörg Gails „Raifsbüchlin“*, Graz 1974, s. 186–187; I. VÁVRA, *Žitavská cesta, Historická geografie 12*, 1974, s. 27–83; J. JÍHLAVEC, *Po stopách Žitavské cesty, Historická geografie 18*, 1979, s. 383–394.

⁴⁶ *Matheus Casson pro 1 curro ab ipso conducto cum 4 equis de Scheuelbene usque Prake, 16 noble. Et eidem pro 1 curro conducto de Dansk usque Scheuelbene cum 4 equis, 5 nobl., Expeditions, s. 190/21–24*.

⁴⁷ *Et pro expensis 4 equorum 1 carri conducti de Dansk usque Prake existentium ibidem per 3 noctes, 46 gr., Expeditions, s. 191/23–25*.

Obr. 2. Trasa cesty Jindřicha z Derby mezi Frankfurtem nad Odrou a Vídní.

do Prahy, vyplacenou dle účtů již 10. září v Gdaňsku,⁴⁸ lze interpretovat jako platbu druhému kočímu.⁴⁹ Dva kočí jsou později též explicitně uvedeni v souvislosti s jiným vyúčtováním cesty „z Gdaňsku do Benátek.“⁵⁰ Uvedená částka 8 noblů je však za takovou vzdálenost příliš nízká, a tak je možné záznam vnímat jako platbu pro ty dva povozníky, kteří jeli od Baltu k Jadranu, za kratší (explicitně nespécifikovaný) úsek cesty, pravděpodobně z Vídně do Benátek.⁵¹ Kromě hlavního vozu byly ještě dle potřeby najímány místní povozy i s formany. Jeden takový vůz doprovázel výpravu z Gdaňsku až za Choszczno/Arnswald⁵² a obdobnou situaci lze sledovat po doplnění zásob v Praze.

⁴⁸ *Item pro 1 curro conducto de Schyulben usque Prake cum 4 equis per senescallum et thesaurarium de Hanz Fycele, 16 noble, Expeditions, s. 180/16–18.*

⁴⁹ Středověký vůz mohly ovládat dvě osoby, srov. M. W. LABARGE, *Medieval Travelers: The Rich and Restless*, London 2005, s. 42–43, kde i dva kočí ve vyobrazení Luttrellského žaltáře (ca. 1325–1335), který též na http://www.bl.uk/collections/treasures/luttrell/luttrell_broadband.htm.

⁵⁰ *Item duobus carectariis conductis de Dansk usque Venis, per conuencionem cum eis factam ibidem, 8 noble, Expeditions, s. 201/20–21.*

⁵¹ K povozům mezi Prahou a Vídní viz pozn. 61–68.

⁵² *Item pro emendacione 2 carectarum apud Arneswold, ..., Expeditions, s. 185/22–23.* Dále už se objevuje v účtech jen jeden vůz.

Ani zde se však najatí povozníci (na rozdíl od vévodových kmenových kočí) neobjevují v účtech jménem.⁵³

Výprava navíc necestovala jako jednodílná skupina, neboť někteří členové doprovodu byli dle potřeby vysíláni napřed, aby zajistili ubytování, zásoby, popř. najmutí lodi etc.⁵⁴ a v účtech se pak v této souvislosti objevují zvláštní úhrady krmiva (*expensis equorum*).⁵⁵ Tomu odpovídají i průběžné výplaty 1–2 průvodcům (*gide, gyde*).⁵⁶ Úsek mezi Zhořelcem a Velkým Meziříčím byl však zřejmě natolik přehledný, že zde dle záznamů nebyli najímáni.⁵⁷ Pokud se tedy nejedná o „výpadek“ účetního, zdá se, že snahy Karla IV. o zpřehlednění cest se neminuly zcela účinkem.⁵⁸ Od hlavního vozu se ovšem dočasně vzdaloval i sám vévoda z Derby, např. když během jedenáctidenního pobytu v Praze podnikl s částí *familiae domini* tří denní návštěvu Václava IV. na Žebráku,⁵⁹ zatímco ostatní zajišťovali proviant pro další cestu v pražském souměstí.⁶⁰

Nakoupené zásoby si vyžádaly najmutí místního povozníka⁶¹ a oba vozy⁶² dále putovaly přes Český Brod, Čáslav (26. 10.), Německý (Havlíčkův) Brod (27. 10.) a Velké Meziříčí (28. 10.) do Brna (29. 10.),⁶³ kde se Jindřich zřejmě sešel s moravským markra-

⁵³ *Cuidam currario ducenti currum cum vice domini de Dansk usque Melbing...*, *Expeditions*, s. 183/3–5. K Praze viz pozn. 61. Srov. též M. W. LABARGE, *Medieval Travellers*, s. 44.

⁵⁴ Explicitně např. *Item pro expensis domini Petri Bucton senescalli hospicii domini, domini Petri Solatour militis, Johannis Payn, Johannis Mowbray et aliorum, cum 14 equis euntibus de Wene usque Venis pro galeia ordinata et aliis diuersis victualibus ibidem emendis et prouidentis pro viago domini versus Terram Sanctam...*, *Expeditions*, s. 201/28–202/2. Srov. též M. W. LABARGE, *Medieval Travellers*, s. 73.

⁵⁵ *Clerico marescalcie per manus Roberti Hethcote, pro expensis 4 equorum valettorum camere domini per 2 noctes et 2 dies, 15gr.*, *Expeditions*, s. 190/19–21; *Et pro expensis 1 equi Wyncell per 2 noctes, 4gr.*, *Ibidem*, s. 192/15–16; *Et pro expensis 1 equi Winslowe per 1 noctem, 4gr.*, *Ibidem*, s. 194/6–7; *Clerico marescalcie per manus Roberti Litton pro expensis equi sui de Dansk usque Prake per 50 dies, per compositum secum factum ibidem eodem die, 64gr.*, *Ibidem*, s. 194/18–20. Srov. též pozn. 54.

⁵⁶ *Item pro 1 gyde per 1 diem, 8 gr.*, *Expeditions*, s. 187/18; *Item 1 gyde conducto per 1 diem, 8 gr.*, *Ibidem*, s. 187/28–29; *Item pro 2 gides conductis per 1 diem, 20gr.*, *Ibidem*, s. 188/18; *Item pro 2 gides conductis de Trebull usque Gorlech, 28gr.*, *Ibidem*, s. 189/4–5; *Item cuidam gyde conducto apud Gorlech, 19gr.*, *Ibidem*, s. 190/24; viz též pozn. 22.

⁵⁷ Srov. pozn. 55 a *Item pro 1 gyde conducto per 1 diem, 2gr.*, *Expeditions*, s. 193/1; *Item pro quodam gyde conducto per 1 diem, 10gr.*, *Ibidem*, s. 193/21–22; *Item cuidam gyde conducto per 1 diem, 8gr.*, *Ibidem*, s. 194/3–4.

⁵⁸ Viz M. DVOŘÁK, Císař Karel IV. a pražský zahraniční obchod, *Pražský sborník historický* 34, 2006, s. 81–85.

⁵⁹ Cesta na Žebrák vedla přes Beroun (*Bernau*), *Expeditions*, s. 57, 73, 274, který L. TOULMIN-SMITH, *Expeditions*, Introduction, s. lxxiii, pozn. c omylem pokládala za vesnici Boleboř (?) „Bernov/Bernau poblíž Saaz (Žatce).“ Srov. A. PROFOUS, *Místní jména v Čechách: Jejich vznik, původní význam a změny* I. Praha 1947, s. 56–58 a H. KRÜGER, *Das Älteste deutsche Jörg Gails „Raifbüchlin“*, Graz 1974, s. 80–82. K itineráři Václava IV. a jeho pobytu na Žebráku viz I. HLAVÁČEK, *Studie k diplomatice Václava IV.: IV. Itinerář krále Václava. (1361–1419)*, *Československý časopis historický* 10, 1962, s. 79. TÝŽ, *Itinerář Václava IV. jako pramen pro rekonstrukci fungování vládní moci i mobility panovnického dvora, in: K organizaci státního správního systému Václava IV.*, Praha 1991, s. 45.

⁶⁰ *...et parte familie domini existentibus ibidem per 3 dies, tempore quo dominus fuit apud Bedeler cum Rege Bemie...*, *Expeditions*, s. 191/7–8; *...pro diuersis victualibus cariantis de Prake usque Bedeler...*, *Ibidem*, s. 191/15–16; K nákupu proviantu v Praze na další cestu viz pozn. 98–101.

⁶¹ *Cuidam homini de Prake pro 1 curru ab ipso conducto de Prake usque Preda, 26gr.*, *Expeditions*, s. 191/25–26.

⁶² *Item pro 2 carectis conductis de Preda usque Chastelet per conuencionem factam, 26gr.*, *Expeditions*, s. 192/11–12; *Item pro 1 curru conducto ibidem eodem die, 18gr.*, *Ibidem*, s. 192/29; *Cuidam carrectario cum uno curru de Chastelet usque Broune per 2 dies cum 4 equis, 60gr.*, *Ibidem*, s. 193/3–4; *Et pro conductione 1 curru de ibidem usque Broune per 1 diem, 26gr.*, *Ibidem*, s. 193/6–7.

⁶³ Viz pozn. 43; srov. též J. POŠVÁŘ, *Obchodní cesty v českých zemích, na Slovensku, ve Slezsku a v Polsku do 14. století*, *Slezský sborník* 62, 1964, s. 60 a I. VÁVRA, *Haberská cesta*, *Historická geografie* 3, 1969, s. 8–29.

bětem Joštem, bratrancem anglické královny Anny Lucemburské.⁶⁴ Situace za Brnem se sice stává v účtech poněkud nepřehlednou,⁶⁵ ale je pravděpodobné, že se výprava vydala do Hodonína, odkud hlavní část pokračovala na jih do Vídně, zatímco se Derby přeplavil přes řeku Moravu, aby v Holíči navštívil Zikmunda Lucemburského (1. 11.).⁶⁶ Se svým doprovodem se Jindřich opět sešel v Rakousích, přičemž v Drösingu jsou ještě dosvědčeny dva vozy,⁶⁷ avšak Schönkirchenem (3. 11.) projížděl již jen jeden, který byl později ve Vídni přeplaven přes Dunaj (4. 11.).⁶⁸ Po čtyřech nocích, které zahrnovaly Jindřichovu schůzku s rakouským vévodou Albrechtem III. Habsburským, pak pokračoval *currus domini* do Alp, kde byl pro obtížnost horského terénu prodán za 3 florény a nahrazen dvěma menšími.⁶⁹

Výdaje

Přesný počet osob Jindřichova doprovodu lze určit jen obtížně, neboť ne vždy a ne všichni členové dvora dostávali pravidelný plat (*Vadia*).⁷⁰ Účty však umožňují průběžně sledovat jména osob, které obstarávaly proviant pro jednotlivá oddělení domácnosti. Nelze sice identifikovat striktně specializované nákupčí, ale při obstarávání chleba⁷¹ a nápojů⁷² se objevuje zejména *Johannes Payn*, jehož roli převzal *Johannes Gilder*, poté co byl z Vídně vyslán napřed, aby zajistil loď a proviant v Benátkách.⁷³ Nejen díky jménu může být *Thomas Ferour* spojován především s maršálkem a starostmi o pod-

⁶⁴ K Joštově itineráři viz T. BALETKA, *Dvůr, rezidence a kancelář*, s. 510 a V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě*, s. 325, 811.

⁶⁵ Srov. *Expeditions*, s. 193.

⁶⁶ *Et pro conductione 2 equorum de Gedding usque Wiskirke per 1 diem, per conuencionem factam*, 6gr. *Et pro batillagio domini et partis familie sue ibidem*, 25gr. *Clerico marescalcie per manus Wilbram pro conductione 2 equorum de Wyskirke usque Drysing per 1 diem di*, 18gr., *Expeditions*, s. 193/14–18. L. TOULMIN-SMITH, *Expeditions*, Introduction, s. lvii, omylem interpretuje *Wyskirke* jako Jindřichovu zajiždku do Hranic na Moravě, nicméně V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě*, s. 325 pozn. 142 zjevně správně poukázal na Holíč a schůzku s uherským králem. K Zikmundovu itineráři viz *Itinerar König und Kaiser Sigismund von Luxemburg 1368–1437*, (ed.) J. K. HOENSCH, Warendorf 1995, s. 57. Srov. též R. VERMOUZEK, *Dobytčí cesta, Jižní Morava* 28, 1992, s. 57–67 a Z. MĚŘÍNSKÝ – E. ZUMPFÉ, *Obchodní cesty na jižní Moravě a v Dolním Rakousku do doby vrcholného středověku*, *Archaeologia historica* 23, 1998, s. 173–181. Viz též obr. 2.

⁶⁷ *Et pro ferrura una cum sagmine empto ibidem pro 2 curribus*, 16gr., *Expeditions*, s. 193/18–19.

⁶⁸ *Item pro 1 curru conducto de Drysing usque Wene per 2 dies, per conuencionem factam ibidem*, 16gr. *Et pro batillagio domini et harnesiorum suorum apud Wene ultra aquam de Donewe eodem die*, 3 flor., *Expeditions*, s. 194/11–14.

⁶⁹ L. TOULMIN-SMITH, *Expeditions*, Introduction, s. lix.

⁷⁰ Na výplatní listině lze během cesty přes české země najít platby pro *Domino Ottoni Graunsom*, *Domino Willelmo Wiluby*, *Domino Hugoni Waterton*, *Domino Thome Erpingham*, *Domino H. Herle*, *Domino Ricardo Kyngeston*, *Richardo Chelmeswyk*, *Petro Melbourne*, *Radulpho Stanele*, *Thome Toty*, *Johanni Payn*, *Thome Gloucestre*, *Magistro Willelmo Cook*, *Mowbray le herald*, *Bastard Graunsom*, *Johanni Cudworth*, *Roberto Litton*, *Johanni Gilder*, *Johanni Shelford*, *Thome Trumpet*, *Willelmo Harpeden*, *Thome Ferrour*, viz *Expeditions*, s. 264–272. K Derbyho domácnosti a struktuře úřadů srov. L. TOULMIN-SMITH, *Expeditions*, Introduction, s. lxxxvii–xcviii. Obecně k fungování pozdně středověké aristokratické domácnosti a dvora viz M. VALE, *The Princely Court*, s. 15–68.

⁷¹ Srov. *Expeditions*, s. 187–196, např. *Clerico panetrie per manus Payn pro pane albo per ipsum empto apud Whytwater*,..., *Ibidem*, s. 189/32–33.

⁷² Srov. *Expeditions*, s. 187–196, např. viz výše pozn. 44.

⁷³ *Clerico buterie super vino per manus Gilder pro vino per ipsum empto ibidem*,..., *Expeditions*, s. 194/8–9. *Clerico buterie super vino per manus eiusdem, pro vino per ipsum empto apud Chekirke per manus Gilder eodem die*, 46 gr., *Ibidem*, s. 194/20–22. K Paynově misi do Benátek viz pozn. 54.

kovy,⁷⁴ krmivo však zajišťoval *Johannes Wilbram*.⁷⁵ U nákupů svíce se pravidelně objevovali *Johannes del Chaudrye* a *Thomas Goter*.⁷⁶ Topivo, příležitostně též hořčici, ocet a byliny obstarával *Laurentius Trauers*.⁷⁷ Výstroj a výzbroj měl v kompetenci *Henricus de camera*,⁷⁸ avšak šperky v Praze nakoupil i herold *Mowbray*.⁷⁹ O věvodovu osobní zbožnost a potřeby s ní související se staral jeho zpovědník a kaplan *Hugo Herlee*.⁸⁰

Celkem se v účtech cestou přes české země objevuje ca. 40 jmen, což odpovídá předpokladu L. Toulmin-Smith, že po návratu části družiny z Gdaňska do Anglie pokračovalo do Svaté země ca. 40–50 osob.⁸¹ Vzhledem k tomu, že se v záznamech nikde neseťkáme s platbou za nocleh, lze předpokládat, že byl zahrnut v ceně jiných výdajů v příslušném hostinci, který byl krátkodobě přizpůsoben potřebám cestujícího velmože.⁸² Ojedinele účty skutečně explicitně zmiňují úhradu piva *in hospicio domini* v Žitavě⁸³ a *aula domini* je uvedena v Praze v souvislosti s vymalovanými erby,⁸⁴ kterými oba heroldové označovali pánův dočasný příbytek.⁸⁵ Ty byly často odnímatelné, tj. vyvedené na papíře a připevněné na dřevěné desce,⁸⁶ kterou zhotovil místní tesař.⁸⁷

Základní denní cestovní výdaje představovaly položky za nápoje, jídlo a krmivo pro koně. Položky za víno se pohybovaly v rozmezí 6–365 grošů, přičemž obě krajní hodnoty jsou spíše výjimkou a obvykle se jednalo o částky v řádu kop grošů. Nákup prázdného sudu v ceně 2 gr. v Českém Brodě navíc svědčí o skutečnosti, že bylo víno dopl-

⁷⁴ Viz pozn. 148. Ke jménům v účtech viz L. TOULMIN-SMITH, *Expeditions*, Introduction, s. xxiii–xxiv. Podobně působil např. i *Henry Ferrour* na dvoře královny Anny, viz mj. *Calendar of the Patent Rolls preserved in the public Record office*, Richard II, vol. II (AD 1381–1385), London 1897, s. 150.

⁷⁵ *Clerico marescalcie per manus Johannis Wilbram pro feno per ipsum empto ibidem eodem die*, 21 gr., *Expeditions*, s. 187/9–11; srov. dále *Ibidem*, s. 187/22–23; 188/7–9, 22–24; 189/13–14; 190/4–5, 11–12; 191/27–28; 192/3–5, 13–14, 25–26; 193/25–27; 194/4–5; viz též pozn. 66, 122.

⁷⁶ Viz pozn. 138, 140, srov. též 127.

⁷⁷ *Super officio scutellarie per manus Trauers pro carbonibus et busca emptis ibidem eodem die*, 15 gr., *Expeditions*, s. 192/7–8, viz dále *ibidem*, s. 192/16–18; 193/10–11, 31–33; 194/9–10. Viz též pozn. 120, 124.

⁷⁸ Viz pozn. 152, 154, 156.

⁷⁹ Viz pozn. 161.

⁸⁰ Viz pozn. 162.

⁸¹ L. TOULMIN-SMITH, *Expeditions*, Introduction, s. l–liv.

⁸² To byla praxe běžná ještě v raném novověku, J. PÁNEK, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551–1552*, České Budějovice 2003, s. 76, pozn. 171. Srov. též J. RICHTEROVÁ, Venkovské krčmy v okolí Prahy na přelomu středověku a raného novověku, *Archaeologia historica* 24, 1999, s. 111–123; M. NODL, Krčmy a krčmáři, in *Ad Vitam et Honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, (ed.) T. Borovský, L. Jan, M. Vihoda, Brno 2003, s. 563–570; I. HLAVÁČEK, Z každodennosti Karla IV. a jeho dvora. Ubytovací možnosti v Praze v polovině 14. století, *Český časopis historický* 90, 1993, s. 33–41.

⁸³ *Expeditions*, s. 189/15–16. Na rozdíl od krčem poskytovaly hospody (*hospitia*) nocleh, stravu a píci pro koně, srov. W. W. TOMEK, *Dějepis města Prahy II*, Praha 1892, s. 534. Jejich držitelé, tj. hospodáři (*hospites*) jsou doloženi v účtech i jinde, např. *...per manus hospitii de Sconec pro feno....*, *Expeditions*, s. 183/10, *...per manus hospitii apud Sconehow pro 10 bz. auenarum....*, *Ibidem*, s. 183/18–19. Poté i v Rakousku *...per manus hospitii pro busca empti ibidem....*, *Ibidem*, s. 200/6.

⁸⁴ *Item Lancastre Heraud, pro pictura diuersorum armorum in aula domini apud Prake, 25. die octobris, 1 noble*, *Expeditions*, s. 280/9–10.

⁸⁵ Viz pozn. 15–17.

⁸⁶ *Item pro 10 tabellis armorum per Mowbray le heraud ibidem, 2 duc.*, *Expeditions*, s. 279/27–28. *Item pro 3 papiris armorum domini emptis ibidem pro dicto heraud, 1 duc.*, *Ibidem*, s. 279/29–280/1. *Et per manus Mowbray Heraud pro 12 scochons papiris armorum domini per eundem factis ibidem, 4 duc.*, *Ibidem*, s. 280/13–14.

⁸⁷ *Item carpintario faciendi tabellam ibidem per manus eiusdem, 1 duc*, *Expeditions*, s. 279/28–29.

ňováno a transportováno dle aktuální potřeby či spotřeby.⁸⁸ Obdobně, avšak v řádově menších sumách bylo obstaráváno pivo (14–85 gr.), přičemž 3 barely (*barellis beer*) byly v Žitavě explicitně nakoupeny za 54 gr.⁸⁹ Jeden tedy vyšel na 18 gr., což by znamenalo, že denně byl nakupován minimálně jeden sud (*čber/bečka/vas*) piva a lze předpokládat, že se jednalo o ca. 60–80 litrů, tj. 1–3 litry na hlavu a den.⁹⁰

Účty bohužel neuvádějí podobnou jednotkovou cenu u nákupu vín. Nicméně, přestože se jistě ceny lišily dle druhu a lokálních metrologických objemů, lze využít poměrně přesnou zmínku Z. Wintera k roku 1390, podle které sud kvalitního galského vína, jenž držel 24 týnských, stál 48 kop grošů.⁹¹ Jeden týnský sud (ca. 60 l) tedy bylo možné pořídit za 2 kopy, což by odpovídalo cestovním výdajům Jindřicha z Derby, jejichž účetní maximum by teoreticky umožnilo zakoupení 3 týnských sudů francouzského vína. Obvykle však bylo utraceno méně, možná za jiné lokálně dostupné víno, a navíc je třeba zřejmě při nákupech počítat s „maloobchodní“ cenou.⁹² Vezmeme-li však v potaz, že oba nápoje ve středověku do značné míry nahrazovaly vodu, která nebyla považována za zcela bezpečnou, a mohly sloužit i jako přísada či základ pro vaření,⁹³ jedná se o odpovídající množství tekutin pro 40–50 člennou družinu. Tomu by nasvědčovala i mladší zpráva, podle které francouzští rybáři plavící se v 16. století k Newfoundlandu vypili ca. 2,5–3 litry vína denně.⁹⁴

K podobnému závěru dospěl i Ch. Dyer, který tvrdí, že každý člen středověké anglické aristokratické domácnosti spotřeboval denně 4,5 litru piva a 1–1,3 kila chleba.⁹⁵ Bílý chléb (*pane albo*) byl základem stravy i pro družinu Jindřicha z Derby a za jeho nákup se obvykle platilo ca. 17–18 gr. (v krajních hodnotách 8–45 gr.) denně.⁹⁶ Nicméně mimo

⁸⁸ *Et pro 1 barello vacante pro vino imponendo, 2 gr., Expeditions*, s. 191/32–33.

⁸⁹ *Expeditions*, s. 189/12.

⁹⁰ Během cesty samozřejmě mohly být nakupovány různé druhy piva v různých metrologických objemech, srov. terminologii a cenové údaje, A. SEDLÁČEK, *Paměti a doklady o staročeských mírách a vahách*, Praha 1923, s. 107; A. L. KREJČÍK, *Rejstřík jmenný a věcný k dílu Augusta Sedláčka Paměti a doklady o staročeských mírách a vahách*, Praha 1933, s. 10–11; IDEM, *Míry, váhy a peníze v rožmberském urbáři*, Praha 1936, s. 7. K cenám F. GRAUS, *Městská chudina*, s. 190; IDEM, *Dějiny venkovského lidu*, s. 422.

⁹¹ Z. WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906, s. 383–384, pozn. 1 cituje pramen z pražského kapitulního archivu pod signaturu XXI/15. Ten je ve „Frindově inventáři“ (1871–1872) evidován jako papírový originál ca. 1400, *Propinatores vinorum australium Praga*, sign. XXI/15b. Rukopis evidentně viděl ještě F. GRAUS, *Die Handelsbeziehungen Böhmens zu Deutschland und Österreich im 14. und zu Beginn des 15. Jahrhunderts*, in *Historica* 2, 1960, s. 102, pozn. 184. Nicméně dle poznámek ve Frindově inventáři nebyl dohledán v době tvorby katalogu listin a listů: J. ERŠIL – J. PRAŽÁK, *Archiv pražské metropolitní kapituly I: Katalog listin a listů z doby předhusitské (–1419)*, Praha 1956.

⁹² Srovnáme-li soudobé zmínky o cenách, které shromáždil F. GRAUS, *Dějiny venkovského lidu*, s. 423, jistě není náhodou, že u domácích vín, kde lze předpokládat i místní metrologické objemy, lze pozorovat shodnou rámcovou cenu za sud (*vas*) ca. 2 kopy gr. Ceny cizích vín mohou naopak být velmi výrazně zkráceny velikostí sudu (*vas*), tak jak uvedeno výše. Srov. též Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 377 a M. DVOŘÁK, *Císař Karel IV.*, s. 44–49. V pramenech lze pro Prahu doložit cenu jedné pinty (ca. 1,9l) rakouského vína po ca. 1 gr. a francouzského po ca. 3 gr., srov. Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 383–384, F. M. BARTOŠ, *Rukopisy děkanství karlístejského*, Praha 1945, s. 16 a A. SEDLÁČEK, *Paměti a doklady*, s. 137.

⁹³ T. SCULLY, *The Art of Cookery in the Middle Ages*, Woodbridge 1995, s. 79–80, 137–154. Srov. též W. W. TOMEK, *Dějepis II*, s. 534 a M. BERANOVÁ, *Jídlo a pití v pravěku a ve středověku*, Praha 2005, s. 112–130.

⁹⁴ T. SCULLY, *The Art of Cookery*, s. 141.

⁹⁵ Hodnoty v kilogramech citovány podle T. SCULLY, *The Art of Cookery*, s. 36, pozn. 10. Ch. DYER, *Standards of Living in the Later Middle Ages*, Cambridge 1998, s. 64 uvádí 2 libry chleba a 6–8 pint piva.

⁹⁶ To jsou relace, které nejsou zcela v rozporu se zmínkou k roku 1389 (Brno), podle které bylo potřeba týdně 32 gr. na chléb pro 30 zbrojnošů, viz F. GRAUS, *Dějiny venkovského lidu*, s. 422. Zejména když si uvědomíme, že chlebě se pekly kvalitativně různé druhy a existovaly tedy i různé ceny, srov. T. SCULLY, *The Art of Cookery*, s. 35–38; M. BERANOVÁ, *Jídlo a pití*, s. 45–49.

pražské souměstí nenarazíme téměř na žádné nákupy jiných potravin. Mistr kuchař tedy zjevně obvykle opanoval navštívenou kuchyni a vařil ze svých zásob, čemuž by odpovídaly i denní výdaje za dřevo a uhlí (*busca et carbonibus*) v hodnotách ca. 7–30 gr.⁹⁷ K mohutnému doplnění potravin došlo až v Praze,⁹⁸ což si vyžádalo najmutí druhého vozu s pražským formanem pro další cestu na Moravu.⁹⁹ Z různých zdrojů (*per manus diuersorum*) bylo tehdy pro kuchyň nakoupeno (v ceně 300 gr.) maso hovězí (*carne bouum*), skopové (*multonum*), telecí (*vitulorum*), vepřové (*porcis*) a solené (*salsis*) nejen do zásoby pro další cestu, ale i pro část družiny, která se vypravila za Václavem na hrad Žebrák.¹⁰⁰ Podobně byla obstarána drůbež, tj. kapouni (*caponibus*), kuřata (*pullis, pulcinis*), holubi (*collumbellis*), kachny (*malardez*) a ovesná mouka (*farina auenarum*) v celkové hodnotě 82 gr.¹⁰¹

Bohužel neznáme jednotkové ceny, nicméně dle soudobých pramenů mohl v Praze stát jeden vůl ca. 70–78 gr., kráva 45–60 gr., svině 16 gr., podsvinče či tele 8–9 gr. a ovce 6 gr.¹⁰² Ideálně rozdělená částka (bez mouky) vydaná za maso by tedy umožnila nákup po dvou celých kusech vola, krávy, ovce, svině a 10–12 slepic s kuřaty.¹⁰³ Tyto zásoby zřejmě vystačily až do Rakous, kdy se také z účtů ztrácí najatý druhý vůz. Tomu by nasvědčovala i skutečnost, že větší nákup masa se znovu objevuje až v italském Portogruaru¹⁰⁴ a není bez zajímavosti, že se v severní Itálii poprvé explicitně setkáváme s útratou za snídani či oběd.¹⁰⁵ Lze sice předpokládat, že italské pohostinství mohlo skýtat vítanou alternativu dvornímu mistru kuchaři,¹⁰⁶ z charakteru záznamů však vyznívá, že šlo často o úhradu výdajů předsunutým členům domácnosti, kteří se nemohli stravovat u dvora.¹⁰⁷

Maso bývalo ve středověku servírováno s kořeněnými omáčkami,¹⁰⁸ pro jejichž přípravu bylo v Praze dokoupeno nespécifikované množství ovocného (*vergus*) a vinného (*vinegre*) octa, hořčice (*senape*) a dalších ingrediencí (*et aliis diuersis salsis*) v ceně 233 gr.¹⁰⁹ Nákup pepře (*peperi*), zázvoru (*gingibre*) a skořice (*canella*) byl vyúčtován dohromady

⁹⁷ Srov. M. W. LABARGE, *Medieval Travellers*, s. 22. K topivu T. SCULLY, *The Art of Cookery*, s. 88, 91–99. Obrazem W. METZGER, *Handel und Handwerk des Mittelalters im Spiegel der Buchmalerei*, Graz 2002, s. 142–143, č. 44. Jeden pytel uhlí stál v Praze roku 1378 10 haléřů, vůz s ca. 24–38 pytli 20–32 gr., M. SUCHÝ, *Solutio Hebdomadaria I*, s. 32, k dřevním trhům v Praze, *ibidem*, s. 22.

⁹⁸ Podobně masivní zásobení lze sledovat pouze před počátkem cesty na jih v Gdaňsku, *Expeditions*, s. 181–183.

⁹⁹ Viz pozn. 61–62.

¹⁰⁰ *Expeditions*, s. 191/4–8; viz též pozn. 59.

¹⁰¹ *Expeditions*, s. 191/8–11. Srov. též T. SCULLY, *The Art of Cookery*, s. 72–79, zde i k užití ovesné mouky v anglické kuchyni, s. 37–38; M. BERANOVÁ, *Jídlo a pití*, s. 81–96.

¹⁰² K cenám Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 384 a F. GRAUS, *Městská chudina*, s. 191, 195; F. GRAUS, *Dějiny venkovského lidu*, s. 416–419. Srov. též M. DVOŘÁK, Císař Karel IV., s. 41–44.

¹⁰³ Slepice mohla stát ca. 1 gr., F. GRAUS, *Dějiny venkovského lidu*, s. 417–419, s kuřaty (*galina cum pullis*) pak (r. 1416) 7 gr., F. GRAUS, *Městská chudina*, s. 191.

¹⁰⁴ *Expeditions*, s. 204–205. Srov. též M. VALE, *The Princely Court*, s. 151.

¹⁰⁵ Srov. např. *...pro prandio mane*, 20 gr. *...Eodem die ad noctem apud Mote pro cena 5 personarum*, 20 gr., *Expeditions*, s. 203/24, 27–28.

¹⁰⁶ Srov. T. SCULLY, *The Art of Cookery*, Chapter 9, International Foods and Regional Favourites, s. 196–235.

¹⁰⁷ Viz pozn. 105 a 54.

¹⁰⁸ Srov. T. SCULLY, *The Art of Cookery*, s. 51–53, 79–86.

¹⁰⁹ *Expeditions*, s. 191/16–18.

s cukrem (*sugre*), mandlovými pochoutkami (*amigdalís confectis*), voskem a lojovými svícemi (*cera, candelis cepi*), papírem (*papiro*) a vypráním ubrusů (*locione mapparum*) v celkové hodnotě 671 gr.¹¹⁰

Bohužel opět nejsou uvedeny dílčí ceny, nicméně „galon“ vinného octa byl později koupen ve Vídni za 3 gr. 3d.¹¹¹ Soudobé zmínky uvádí cenu centnéře pepře v Čechách jako 10,¹¹² 13 a 18 kop grošů¹¹³ Vezmeme-li v úvahu závěr, podle kterého řezenský velkoobchodník mohl nakoupit benátský centnéř pepře za 14 a 16 dukátů a v Praze cenu zdvojnásobit, pak by bylo možné výše uvedené krajní hodnoty vysvětlit též metrologickým rozdílem benátského (ca. 30 kg) a českého centnéře (ca. 62 kg).¹¹⁴ Jedna libra pepře po 12 gr. zmiňovaná v souvislosti s Třeboní (1368) by pak mohla odpovídat „maloobchodní“ ceně vycházející z českého centnéře a jednalo by se tedy o ca. 0,5 kg.¹¹⁵ Obdobně nakoupil libru zázvoru pražský královský kuchmistr za 20 gr. (ca 1370)¹¹⁶ a odpovídajících 24 grošů uvádí i Z. Winter v souvislosti s pražskou apatykou k roku 1412.¹¹⁷

¹¹⁰ *Expeditions*, s. 191/1–4. Koření, cukr, sladkosti a svíce prodávali pražští apotečníci, srov. Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 173, pozn. 5 a M. DVOŘÁK, *Cisár Karel IV.*, s. 32–38. To byla běžná soudobá praxe, srov. T. SCULLY, *The Art of Cookery*, s. 30. Kvalitní zásobení Prahy zjevně později neohrozila ani husitská revoluce, srov. F. ŠMAHEL, Každodennost na Karlštejně během husitské revoluce, in *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002, s. 382–387; J. ČECHURA, Zum Konsumniveau in Ostmittel- und Westmitteleuropa in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts, in *Westmitteleuropa – Ostmitteleuropa. Vergleiche und Beziehungen. Festschrift für F. Seibt zum 65. Geburtstag*, (eds) W. Eberhard, H. Lemberg, H. – D. Heimann und R. Luft, München 1992, s. 175–184; TÝŽ, Fíky, mandle a rozinky na Karlštejně za husitské revoluce, *Historický obzor* 4, 1993, s. 82–84.

¹¹¹ *...pro 1 galone vinegri...*, *Expeditions*, s. 197/25–26. Anglický galon však skrývá skutečně koupenou místní míru, kterou na základě jediného údaje těžko blíže specifikovat.

¹¹² F. GRAUS, *Městská chudina*, s. 190 podle F. BASTIAN, *Das Rutingerbuch 1383–1407 und verwandtes material zum Regensburger-Südostdeutschen Handel u. Münzwesen*, Regensburg 1935–1944.

¹¹³ Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 382.

¹¹⁴ W. EIKENBERG – W. BOLL, *Das Handelshaus der Rutinger zu Regensburg*, Göttingen 1976, s. 127. G. HOFMANN, K převodu českých měr a vah na metrickou soustavu, *Archivní časopis* 27, 1977, s. 25. Viz též pozn. 112.

¹¹⁵ *...pro 5 libris piperis 1 sexagenam*, A. L. KREJČÍK (ed.), *Urbář z roku 1378 a účty kláštera třeboňského z let 1367–1407*, Praha 1949, s. 29. Srov. též F. M. BARTOŠ, *Rukopisy*, s. 16, zlomek účtu mistra královské kuchyně (ca. 1370) je bohužel v relevantním místě poškozený, ale záznam *piperis 1 lb pro VII...* by mohl být čten jako 1 libra pepře za 7–8 gr. Cenu libry pepře spočetl na 9 gr. i Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 382. F. GRAUS, *Dějiny venkovského lidu*, s. 422, však uvádí i libru po 2 gr. s odkazem na novohradské účty z r. 1390–1391.V tomto případě se však s největší pravděpodobností jedná o zkomolení záznamu *pro uno libri papieris*, které je zřejmě třeba číst jako *papaveris*. Záznam platby za mák se totiž omylem dostal na první místo v účetním oddílu, který se týká stavebních a jiných prací (*super laborem castris*), místo na konec předchozího vyúčtování (*vectoribus pro diversis negociis*), kde lze nalézt dovoz a proclení máku (*papaveris*), srov. J. ŠUSTA (ed.), *Purkrabské účty panství novohradského z let 1390–91*, Praha 1909, s. 33–34, které také pepř v úvodu edice (na rozdíl od máku) neuvádí, *ibidem*, s. 20. Zcela bez problému není ani jiná zmínka, podle které F. Graus vypočítal, že libra pepře stála 3,34 gr. Autor totiž vycházel automaticky z předpokladu, že uvedené jednotky byly vedeny v librách. Naopak je signifikantní, že v případě pepře není účtována jednotka blíže specifikována ani v jednom případě, na rozdíl např. od zázvoru, kde je explicitně uvedena cena 16 gr. za libru, srov. F. GRAUS, *Tři zlomky českých kupeckých knih z doby předhusitské*, *Československý časopis historický* 4, 1956, s. 650. Jedná se o sejmuté předešlé kapituluňho rukopisu N.19, nyní uložené v Archivu Pražského hradu, *fond Knihovna Metropolitní kapituly u sv. Víta*, Fragmenta 1696/14. Ke zlomku též K. PLETZER, *Zlomek obchodní knihy kupce Leona, Jihočeský sborník historický* 32, 1963, s. 59–60.

¹¹⁶ F. M. BARTOŠ, *Rukopisy*, s. 16. Viz též výše pozn. 115.

¹¹⁷ Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 382. U maloobchodních cen lze předpokládat místní metrologické míry.

Praní ubrusů¹¹⁸ a nákupy svící¹¹⁹ samozřejmě probíhaly též průběžně a podobně byly *ad hoc* dokupovány i ingredience pro mistra kuchaře. Bylinky (*herbis*) byly účtované ve Frankfurtu nad Odrou dohromady s palivovým dřevem (18 gr.),¹²⁰ ořechy a jiné ovoce (*nucibus et aliis fructibus*) v ceně 4 grošů byly zakoupeny v Gubinu.¹²¹ V Žitavě pak mistr kuchař Vilém možná připravil na pepři a zázvoru (4 gr.)¹²² tři zajíce (*leporibus*) získané hofmistrem *Petrem Buctonem* za 5 gr.¹²³ a v Boleslavi byli obdobně nakoupeni raci (*crabbes*) dohromady s hořčicí, ovocným a vinným octem (6 gr.).¹²⁴ V Brně byla doplněna sůl (*sale albo*) v hodnotě 6 gr.¹²⁵ a jeden pštros (*ostrich*) za 12 gr. byl účetně vykázán v rakouském Schönkirchenu.¹²⁶

Výbavu a zásoby bylo samozřejmě nutno na cestu řádně opatřit, a tak se dočteme o přepravním vaku na zlaté číše získaném v Gubinu (6 gr.)¹²⁷ či o vědru k transportu proviantu v Žitavě (5 gr.).¹²⁸ Doplněny byly i 2 skleněné číše (*vitrīs*) po 1 groši v Boleslavi.¹²⁹ Nádoby z pálené hlíny (*ollis luteis*)¹³⁰ dosahují stejné ceny v Mimoni (2 po

¹¹⁸ V Mimoni *Clerico speciarie per manus Selby pro locione mapparum, 3 gr., Expeditions, s. 189/22–23.* K čistotě při stolování srov. např. P. SPUNAR, Verše o stolování v Čechách, *Sborník Národního muzea, řada C-literární historie 27/2, 1982, s. 77–89.* V útech se objevuje i jiné „praní prádla“ *Item pro locione diuersorum harnesiorum domini ibidem, 7 d. bem, Expeditions, s. 87/12–13; Item pro locione pannorum domini ibidem, Ibidem, s. 280/17–18.*

¹¹⁹ Viz pozn. 135–142.

¹²⁰ *Super officio scutellarie per manus Laurencii Trauers pro busca et herbis per ipsum emptis ibidem eodem die, 18 gr., Expeditions, s. 187/13–15.* Nákup bylinek je i jinde v útech obvykle spojován s tímto úřadem, který měl na starosti vybavení kuchyně, srov. např. *Super officio scutellarie per manus Henrici Brerley pro diuersis herbis emptis ibidem..., Expeditions, s. 181/24–25; Super officio scutellarie per manus Laurencii Trauers pro herbis per ipsum emptis per viam ad diuersos locos, ..., Expeditions, s. 196/9–11.*

¹²¹ *Expeditions, s. 187/29–30.*

¹²² *Clerico speciarie per manus Wilbram pro peperī, gingibre per ipsum emptis apud Zitaw, ..., Expeditions, s. 188/24–25.* Podobně *per manus Wilbram* též pepř ve Zhořelci, *Expeditions, s. 188/11–13* a skořice a zázvor v Rakousku, *Expeditions, s. 194/14–16.*

¹²³ *Clerico coquine per manus senescalli pro 3 leporibus per ipsum emptis ibidem, 5 gr., Expeditions, s. 189/5–7.* Jedná se o jedinou zvěřinu uvedenou ve sledované části účtů. Obecně byli zajíci považováni za aristokratickou stravu a objevovali se v jídelníčku poměrně často, SCULLY, *The Art of Cookery, s. 47, 72.* Srov. též soudobé recepty mistra kuchaře anglického krále, Derbyho bratrance Richarda II. (ca 1390), *The Forme of Cury.* (ed.) S. PEGGE, London, 1780, s. 21, on line <http://www.medievalcookery.com/etexts.shtm>, popř. novější edici C. B. HIETTAT – S. BUTLER, *Cury on Inglysch. English Culinary Manuscripts of the Fourteenth Century*, London 1985, Part IV, s. 93–145.

¹²⁴ *Super officio salsarie per manus Trauers pro cenape, verqws, vinegre, et crabbes..., Expeditions, s. 190/25–26.* K přípravě raků srov. T. SCULLY, *The Art of Cookery, s. 65, 126.*

¹²⁵ *Expeditions, s. 193/8–10.* Cena odpovídá ca. 1čtvrti centnéře (*quart.*), srov. F. GRAUS, *Dějiny venkovského lidu, s. 422* a A.L. KREJČÍK, *Míry, váhy a peníze, s. 8.* K obchodu se solí srov. Z. ŠIMEČEK, *Salz aus dem Alpenraum in Konkurrenz mit dem Salz aus dem Norden in den böhmischen Ländern, in Das Salz in der Rechts- und Handelsgeschichte,* (ed.) J.C Hocquet a R. Palme, Berenkamp 1991, s. 135–145.

¹²⁶ Je samozřejmě otázkou, zda byl tento nákup skutečně realizován tam, kde byl vykázán, a co přesně si pod ním představit. Cena by umožnila interpretovat záznam i jako drobný šperk (srov. pozn. 102 a 164), avšak z charakteru záznamu v denních výdajích lze uvažovat spíše o zvířeti či jeho části: *Clerico panetrie per manus Payn pro pane albo per ipsum empto apud Sconekirke 3 die Nouembris, 30 gr. Clerico buterie super vino per manus eiusdem, pro vino per ipsum empto ibidem, 51 gr. Et per manus eiusdem pro i ostrich empto ibidem, 12 gr., Expeditions, s. 193/33–194/3.* V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě, s. 325* hovoří o daru.

¹²⁷ *Thome Goter pro 1 corrio pro factura 1 bag pro ciphis argenteis cariandis per viam, 6 gr., Expeditions, s. 187/24–25.* Srov. též M. W. LABARGE, *Medieval Travellers, s. 45, 66–67* a F. ŠMAHEL, *Cesta Karla IV., s. 316.*

¹²⁸ *Clerico coquine per manus Johanis Cudworth pro 1 boket pro diuersis victualibus inde custodiendis per viam, 5 gr., Expeditions, s. 189/1–3.*

¹²⁹ *Expeditions, s. 190/17.* Naskýtá se otázka, zda se jednalo o nahrazení ztrát předchozí noci či okouzlení

1 gr.)¹³¹ i rakouském Schönkirchenu (8 po 1 gr.)¹³² a cenovou shodu lze pozorovat i u sudů na víno, za které byly vydány 2 gr. ve Vídni¹³³ i Českém Brodě.¹³⁴ Libra lojových svíci stála 1 gr. ve Frankfurtu,¹³⁵ Gubinu,¹³⁶ Trzebielu,¹³⁷ Žitavě,¹³⁸ Boleslavi¹³⁹ i Brně.¹⁴⁰ Mírný nárůst na 1,75 gr. v Mimoni¹⁴¹ lze vysvětlit lokálními (nejen) metrologickými podmínkami, avšak nezvykle vysoká částka 4 gr. vykázaná v Českém Brodě by mohla mít svůj původ i v písařské/účetní chybě.¹⁴²

Zřetelné lokální výkyvy cen lze jednoznačně sledovat u nákupů ovsu, jejichž jednotky jsou účtovány v anglické terminologii, tj. quarters (*quarteris*, popř. *qrt.*) a bushels (*bz.*). Je sice otázkou, jak probíhala komunikace mezi kupujícím a prodávajícím, avšak lze předpokládat, že za anglickým bushelem se skrývá místní strych, čemuž by odpovídala i jednotková cena v rozmezí ca. 2–5 gr. Zároveň se zdá, že nejlevnější byl oves v Praze a na rakousko-uhersko-moravském pomezí (Drösing a Schönkirchen), nejdraž-

---

místním designem („číše českého typu“), popř. obojí, srov. E. ČERNÁ (ed.), *Středověké sklo v zemích Koruny české*, Most 1994, s. 73, 80–89. O. DRAHOTOVÁ a kol., *Historie sklářské výroby v českých zemích I*, Praha 2005, s. 96–100. H. SEDLÁČKOVÁ, Ninth- to Mid-16th-Century Glass Finds in Moravia, *Journal of Glass Studies* 48, 2006, s. 208. Ceny skla uvádí dle účtů třeboňského kláštera k r. 1367 K. HETTEŠ, Středověké skleněné číše z Benediktinské ulice v Praze, *Umění* 7, 1959, s. 49, pozn. 8. Bohužel neznáme typ či velikost a ani cenu za jednotku, nicméně rámcově se ceny pohybují v podobné relaci, tj. explicitně 4 *vitris* za 2 nummy a 2 *vitris* za 3 gr. K. Hetteš dále uvažuje, že zápis *pro sex sciphis 42 gr.* by se mohl pro svou vysokou cenu (á 7 gr.) vztahovat právě k „číši českého typu.“ Bohužel však ze záznamu není jisté, že se jednalo o 6 stejných výrobků a ani to, zda byly zakoupeny číše skleněné, srov. zápis v širším kontextu účtů A. L. KREJČÍK, *Urbář*, s. 20. Později bylo ve Vídni vydáno 6 gr. *pro 2 vitreis...pro domino*, *Expeditions*, s. 195/8.

¹³⁰ Hrnce z pálené hlíny se mohly používat ke stolování, vaření i uchovávání potravin, viz J. PELIKÁN (ed.), *Účty hradu Karlštejna z let 1423–1434*, Praha 1948, s. 42, 46, 49 *pro olla/ollis butiri*, s. 43; *olis medonis*, s. 50; *olla mellis*, s. 108; *ollis ad fornacem pro estuario domini*. Srov. též Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 157–158; W. METZGER, *Handel und Handwerk*, s. 142–143, č. 44 a J. UNGER, Hmotná kultura středověké šlechty v archeologických pramenech na Moravě, *Archaeologia historica* 10, 1985, s. 324.

¹³¹ *Expeditions*, s. 189/21–22.

¹³² *Expeditions*, s. 194/10–11. Podobně zde jeden pár bot stál stejně (4gr.) jako v Praze, *Roberto Duffeld pro 1 pare sotularum per ipsum empto ibidem...*, *Expeditions*, s. 194/22–23. K Praze viz pozn. 157. Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 386 pro lucemburskou Prahu uvádí, že „škorně a vůbec sprostná obuv“ stály 2–4 groše, „střevíce, obuv lepší“ 7 gr. (1411); F. GRAUS, *Dějiny venkovského lidu*, s. 430 podobně ve Velké Vsi k roku 1394 zmiňuje *sotulares* v ceně 3 gr. Srov. též Č. ZÍBRT, *Dějiny kroje v zemích českých I*, Praha 1892, s. 328–337.

¹³³ *Et pro 2 doliis vacantibus pro dicto vino imponendo...*, 4gr., *Expeditions*, s. 195/27–28.

¹³⁴ Viz výše pozn. 88.

¹³⁵ *Clerico speciarie per manus Johannis del Chaundrye, pro 3 lb. candelarum cepi emptis eodem die*, 3gr., *Expeditions*, s. 187/16–17. Srov. též Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 130.

¹³⁶ *Clerico speciarie per manus Goter, pro 2 lb. candelarum cepi emptis ibidem*, 2gr., *Expeditions*, s. 187/27–28.

¹³⁷ *Clerico speciarie per manus Johannis del Chaundrye, pro 2 lb. candelarum cepi per ipsum emptis apud Treboll 6 die Octobris*, 2gr., *Expeditions*, s. 188/3–5.

¹³⁸ *Clerico speciarie per manus Goter pro 2 lb. candelarum cepi per ipsum emptis ibidem*, 3gr., *Expeditions*, s. 189/3–4, zde však překlep, správně ... *pro III lb. candelarum...*, srov. NA, DL 28/1/8, f. 15r.

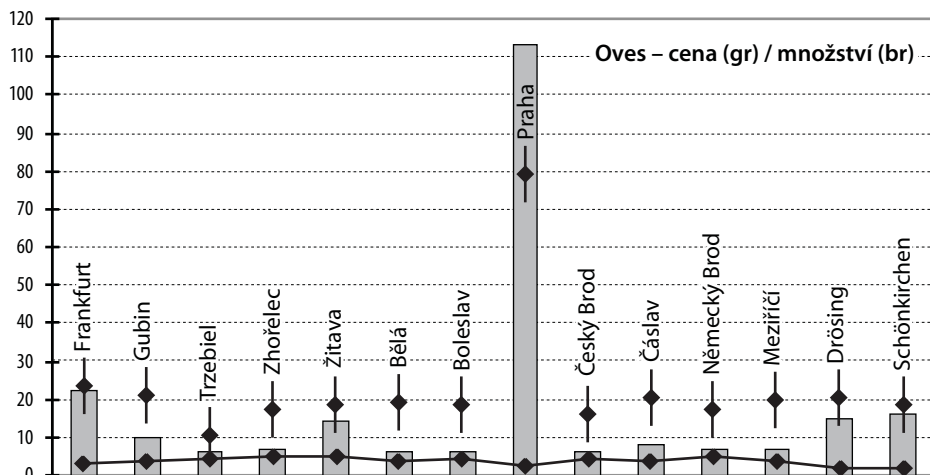
¹³⁹ *Clerico speciarie per manus eiusdem, pro 2 lb. candelarum cepi emptis ibidem*, 2gr., *Expeditions*, s. 190/18–19.

¹⁴⁰ *Clerico speciarie per manus Johannis de Chaundrie pro 7 lb. candelarum cepi emptis ibidem*, 7gr., *Expeditions*, s. 193/12–14.

¹⁴¹ *Et pro 4 lb. candelarum cepi emptis ibidem*, 7gr., *Expeditions*, s. 189/23. Záznam pražského nákupu bohužel neumožňuje zjistit jednotkovou cenu, viz pozn. 110.

¹⁴² *Clerico speciarie per manus Johannis de Chaundrye pro 3 lb. candelarum cepi*, 12gr., *Expeditions*, s. 192/5–7.

ší naopak v Žitavě a Německém Brodě.¹⁴³ Je však potřeba počítat s vlivem metrologické nejednotnosti, lokální (ne)úrody, ale i s nedorozuměním či písařskou chybou. Nicméně fakt, že účtovaná cena ovsu v průběhu jednoho měsíce vykazovala mezi Frankfurtem nad Odrou a Vidní kolísání v rozmezí několika grošů, potvrzuje nezbytnou opatrnost při posuzování diachronního cenového vývoje.¹⁴⁴

Obr. 3. Cena a množství ovsu zakoupeného v jednotlivých lokalitách.

Denní útrata za oves (*pro auenarum*), seno (*feno*) a slámu (*litura*) se při překonané geografické vzdálenosti v rozmezí ca. 14–70 km pohybovala v cenových hodnotách 18–100 gr. 3 d. Konkrétně činily výdaje na krmivo a stelivo družiny s jedním vozem z Frankfurtu do Prahy 390 gr. To by při celkové vzdálenosti ca. 390 km, kterou výprava urazila za 9 dní, odpovídalo průměrné denní vzdálenosti ca. 43,3 km s náklady v hodnotě 1 gr. na kilometr.¹⁴⁵ Dopravní výdaje však zvedaly nepravidelné platby, které si vyžádal průběh cesty, tj. opravy povozu či kol,¹⁴⁶ mazivo,¹⁴⁷ okování,¹⁴⁸ popř. léčba

¹⁴³ Viz obr. 3. Účty uvádějí počet jednotek a celkovou cenu, např. *Et pro 7 bz. auenarum per ipsum emptis ibidem, 35 gr., Expeditions, s. 188/24.* Z těchto údajů byla spočítána jednotková cena za bushel, která v zásadě odpovídá cenovým relacím za jeden strych, viz F. GRAUS, *Městská chudina*, s. 190; F. GRAUS, *Dějiny venkovského lidu*, s. 408, 410, 414; Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 376–78, 385. V Českém Brodě je standardní nákup ovsu uveden dvakrát (6 bz za 26 gr. a 7bz. za 28 gr., *Expeditions, s. 191/28–29; 192/5*) a je pravděpodobné, že se jedná o omyl písaře, neboť mezi Velkým Meziříčím a Drösingem jeden nákup ovsu zcela chybí (viz též obr. 2). Do grafu sice nebyl druhý „nejistý“ záznam zanesen, avšak celkové součty výdajů s ním počítají.

¹⁴⁴ Srov. např. F. GRAUS, *Dějiny venkovského lidu*, s. 407 a W. ABEL, *Agricultural fluctuations in Europe*, New York 1980, který pracuje s několikaletými cenovými průměry.

¹⁴⁵ K cestovním rychlostem viz např. N. OHLER, *Cestování ve středověku*, Jinočany 2003, s. 159.

¹⁴⁶ *Cuidam carrectario pro emendatione 1 carecte, ..., 6 gr., Expeditions, s. 187/15–16. Item pro emendatione rote unius curri domini, 4 gr., Expeditions, s. 188/17–18.* Srov. též R. KRAJÍČ, *Sezimovo Ústí – Archeologie středověkého poddanského města 3/1*, Praha 2003, s. 195–200.

¹⁴⁷ *Et pro ferrura una cum sagmine empto ibidem pro 2 curribus, 16 gr., Expeditions, s. 193/18–19.* Srov. R. KRAJÍČ, *Sezimovo Ústí*, s. 197.

¹⁴⁸ *Clerico marescalcie per manus Thome Ferour, pro ferruris equorum domini ibidem et aliis locis per diuersas vices, 8 gr., Expeditions, s. 188/1–2. Clerico marescalcie per manus Clydetow pro ferruris equorum*

koní.¹⁴⁹ V Čáslavi byly dále zakoupeny 3 páry postrojů (*trays*) za 4 gr.,¹⁵⁰ ve Vídni pak 4 ohlávky (*capistris*) po 3 groších a 4 hřebelce (*horscombes*) za 5 gr.¹⁵¹

Praha kromě doplnění základního proviantu nabídla i zcela jiné možnosti nakupování. Blížíci se zima zřejmě iniciovala pořízení kožešiny (30 gr.), teplých bot nad kotníky, vlněné látky (24 gr.)¹⁵² a jednoho lokte saténu (25 gr.).¹⁵³ Pokud jiných 10 prutů látky (*vergis tele*) zakoupených v Praze za 160 gr. nesouvisí se soudobou oblibou koltrín,¹⁵⁴ mohly by se uvedené záznamy vztahovat k pořízení zimního oděvu s kožešinovou podšívkou pro vévodu z Derby.¹⁵⁵ Tomu by nasvědčovaly i cenové relace v porovnání s tunikou¹⁵⁶ a botami,¹⁵⁷ které byly zakoupeny pro dva Jindřichovy schovance (*henksmen*).¹⁵⁸ Bernard a Henry Tylman totiž získali oděv po ca. 51 groších, což odpovídá ošatnému mistrů stavebních řemesel na pražské katedrále.¹⁵⁹ Naopak,

---

ibidem, 6 gr., *Expeditions*, s. 189/7–8. *Et pro ferrura equorum ibidem per idem tempus*, 61 gr., *Expeditions*, s. 191/22. *Et pro ferrura equorum ibidem eodem die*, 12 gr., *Expeditions*, s. 193/29–30. *Et pro ferrura equorum ibidem*, 12 gr., *Expeditions*, s. 194/7–8. *Clerico marescalcie per manus Thome Ferour pro ferrua equorum domini ibidem eodem die*, 32 gr., *Expeditions*, s. 194/16–18. Jedna podkova mohla stát (1390–1391) 3 nummy, F. GRAUS, *Dějiny venkovského lidu*, s. 431. Srov. též R. KRAJÍC, *Sezimovo Ústí*, s. 99–109.

¹⁴⁹ *Clerico marescalcie per manus Thome Ferour pro butiro per ipsum empto ibidem pro 1 equo infirmo*, 4 gr., *Expeditions*, s. 193/1–3. Nákupy másla pro nemocné koně (mazání?) se znovu explicitně objevují i později: *Super officio pulletrie pro butiro per ipsum empto ibidem per manus Thome Ferour pro equis infirmis*, 4 gr., *ibidem*, s. 197/11–13. Srov. též níže pozn. 188.

¹⁵⁰ *Clerico marescalcie per manus Paule pro 3 paribus trays emptis ibidem pro curru domini*, 4 gr., *Expeditions*, s. 192/18–19.

¹⁵¹ *Clerico marescalcie per manus Thome Ferour pro 4 capistris per ipsum emptis apud Wen 4. die Novembris*, 12 gr. *Et pro 4 horscombes*, 5 gr., *Expeditions*, s. 194/23–25. F. GRAUS, *Dějiny venkovského lidu*, s. 430–431 uvádí 3 ohlávky pro koně za 1 gr. v Třeboni (1369) a 1 hřebelec na Jičínsku za 1 gr. (1404). Srov. též R. KRAJÍC, *Sezimovo Ústí*, s. 126–127.

¹⁵² *Item per manus eiusdem pro Henrici apud Prake pro 1 pilche fact. ibidem pro domino 17. die Octobris*, 30 gr. *Item pro 1 pare botes furratis cum blanket pro domino*, 24 gr., *Expeditions*, s. 280/14–17. Viz též pozn. 132, 157. Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 386 uvádí, že za 30 gr. bylo možno koupit kožich „beránčí do díla všedního“, avšak v této souvislosti uvedený příklad ošatného 30–80 gr. nebyl vyplácen ve svatovítských útech Petru Parlěři (ten je veden jako *magister operis*), ale stavebnímu polírovi (*parlerio*), M. SUCHÝ, *Solutio Hebdomadaria II* (rukopis).

¹⁵³ *Item pro 1 ulna de satyn emptia ibidem pro domino per manus eiusdem*, 25 gr., *Expeditions*, s. 280/5–6. Srov. též Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 358, 360 a F. GRAUS, *Český obchod se suknem ve 14. a 15. století*, Praha 1950, s. 42, 106–107.

¹⁵⁴ *In primis Henrico de Camera pro 10 vergis tele per ipsum emptis pro domino per manus proprias apud Prake 15. die octobris*, 160 gr., *Expeditions*, s. 279/17–19. Srov. též. T. SCULLY, *The Art of Cookery*, s. 168–169; M. W. LABARGE, *Medieval Travellers*, s. 68.

¹⁵⁵ Srov. Č. ZÍBRT, *Dějiny kroje*, s. 298–337 a L. KYBALOVÁ, *Dějiny odívání: Středověk*, Praha 2002, s. 124–173.

¹⁵⁶ *Item Henrico de camera pro panno per ipsum empto ibidem pro 2 henksmen eodem die*, 2 nobl. *Item pro factura 2 gownarum pro dictis hensmen ibidem eodem die*, 14 g., *Expeditions*, s. 280/1–4. F. GRAUS, *Dějiny venkovského lidu*, s. 426, pozn. 22 uvádí anonymní pamflet proti drahotě z 2. poloviny 14. století, podle kterého cena za ušití šatů stoupla z 4 na 10 grošů.

¹⁵⁷ *Item 2 henksmen pro sotularibus ibidem emptis pro eisdem ex precepto domini*, 8 gr. *Expeditions*, s. 279/19–20, viz též pozn. 132, 152.

¹⁵⁸ *Henks-men*, *Henx-men*, *Hench-men* byli zřejmě nezletilí schovanci Jindřicha z Derby, viz *Expeditions*, s. xcvi. K poskytování oděvu členům domácnosti, často v heraldických barvách či symbolech svého pána viz M. VALE, *The Princely Court*, s. 93–135.

¹⁵⁹ Provazník, tesař a kovář získávali ošatné v letech 1372–1378 ve výši 20 gr., 30 gr., 45 gr. a 60 gr., M. SUCHÝ, *Solutio Hebdomadaria I*, s. 25–26, 35. Explicitně na barchet (*pro barchano*) obdržel stavební polír 30 a 60 gr., M. SUCHÝ, *Solutio Hebdomadaria II* (rukopis). Podobně uvádí k roku 1397 V. CHALOUPECKÝ (ed.), *Účet pokladníka arcibiskupství pražského za let 1382/83*, Praha 1912, s. 39 *Cuidam naprawniconi pro tunica* 31 gr. Jiné příklady tuniky v ceně 40 gr. a 50 gr. též W. W. TOMEK, *Dějepis II*, s. 416.

nákup látek a bot pro Jindřicha v ceně 239 gr. by se rovnal částce ročně vyplácené na oděv architektu katedrály (240 gr.).¹⁶⁰

Oděv ve stylu pražské módy doplnil drahocenný pás v ceně 2 dukátů,¹⁶¹ jenž herold Mowbray koupil ve stejném obchodě, v němž vévodův kaplan a zpovědník Hugo Herlee získal dvě oltářní desky, které nechal osadit drahokamy a vysvětit pražským arcibiskupem Janem z Jenštejna.¹⁶² S Herleeho akvizicí zřejmě souvisí i zakoupení zlaté knižní záložky či ukazovátka (8 gr.)¹⁶³ a není nepravděpodobné, že se tak stalo v dílně, kterou vlastnil Hanz Goldsmyth, jenž je explicitně zmíněn při nákupu čtrnácti náhrdelníků v ceně 19 anglických noblů a 4 grošů.¹⁶⁴ Delší zastávky však bylo využito i k nákupu dvou koní,¹⁶⁵ opravám sedel¹⁶⁶ a části brnění (*vambras*) vévody z Derby.¹⁶⁷

¹⁶⁰ Petr Parlér získával v letech 1372–1378 zvláště 4 kopy na letní a zimní oděv (*veste estivali/hiemali*). Naopak správce hutí Vícemilus jen 10 gr. na zimní oděv (*tunica hiemali*), 12 gr. na barchet (*pro barchano*) a 15 gr. na oděv z šedého, tj. nebarveného sukna (*tunica grisea*), M. SUCHÝ, *Solutio Hebdomadaria II* (rukopis). K různým druhům a cenám sukna viz F. GRAUS, *Český obchod se suknem*, s. 92–107; TÝŽ, *Dějiny venkovského lidu*, s. 432–433.

¹⁶¹ *Item ibidem pro 1 sinctura argentea et deaurata eodem die empta ibidem per Mowbray le heraud, 4 duc., Expeditions*, s. 279/25–27. Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 255 zmiňuje, že za stříbrný pás se platilo od hřivny 40–50 gr., srov. též *ibidem* s. 157, 256, 386 a Č. ZÍBRT, *Dějiny kroje*, s. 338–346; též L. KYBALOVÁ, *Dějiny odívání*, s. 200–201.

¹⁶² *Item domino Hugoni Herlee pro 2 superaltaribus per ipsum emptis ibidem, 18 gr. Item pro impositione dictarum petrarum in tabulis, et seruietibus episcopi laborantibus circa consecracionem earundem per manus dicti domini Hugonis ibidem, 15 gr., Expeditions*, s. 279/20–24. S Janem z Jenštejna spojil záznam již F. M. BARTOŠ, *Čechy*, s. 100; viz též A. SIMPSON, *The Connections*, s. 51–52. O cestovních oltářích, někdy ve tvaru truhly (např. tzv. Newportská truhla), do které se dalo uložit daší vybavení kaple (včetně knih) viz M. VALE, *The Princely Court*, 221–222, obr. 17. K pražským „pulěrům“ Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 160. Není bez zajímavosti, že již v Královci bylo zapláceno *Cuidam peyntour pro 2 tabulis ... pro capela domini*, avšak obě desky byly odeslány přes Gdaňsk přímo do Anglie, *Expeditions*, s. 178/5–7, 27–28, 183/7–9.

¹⁶³ *Item eidem pro registro argenteo portiforii domini empto ibidem per manus eiusdem, 8 gr., Expeditions*, s. 279/24–25; Modlitební knihu (*Portheus*) vlastnil už Jindřichův otec, viz A. GOODMAN, *John of Gaunt*, Harlow 1992, s. 37 a *Portiphorium* lze nalézt i v inventáři kaple Thomase of Brotherton mezi liturgickými knihami (1301), M. VALE, *The Princely Court*, Appendix III, s. 357. K záložce srov. Z. TOBOLKA, *Kniha: Její vznik, vývoj a rozbor*, Praha 1949, s. 205 a D. STEHLÍKOVÁ, *Encyklopedie českého zlatnictví, stříbrnictví a klenotnictví*, Praha 2003, s. 552. Odpovídala by i cena, neboť drobný šperk stál zhruba stejně, srov. Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 254, „od zhotovení prostého prstenu zlatého holého či také s kamínkem zlatník měl bráti 3 groše; od dvojitého 8 grošů, od prstenu rytého 6 grošů“. Ke knihám na cestách M. W. LABARGE, *Medieval Travellers*, s. 70.

¹⁶⁴ *Item Hanz Goldsmith, pro 14 colers, quorum 9 sunt deaurati, ab ipso emptis apud Prake 23. die Octobris, per compotum secum factum, 19 nobl. 4 gr., Expeditions*, s. 280/6–8. Velké množství zakoupených přívěsků (někdy i formou písmena) mohlo být součástí tzv. heraldického kostýmu členů domácnosti, M. VALE, *The Princely Court*, s. 114, viz též výše pozn. 158. Skutečnost, že se jednalo o šperk zavěšený na řetězu, se zdá být potvrzována podobným nákupem v Benátkách, kde mj. *Et pro 1 coler de auro facta pro domino et 1 cathena de auro ad imponendam in dicta coleria*, *Expeditions*, s. 286/21–23. K jejich popularitě v Čechách Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 254; Č. ZÍBRT, *Dějiny kroje*, s. 346–348 a L. KYBALOVÁ, *Dějiny odívání*, s. 204–206. K zlatnickým dílnám v Praze srov. D. STEHLÍKOVÁ, *Pražské zlatnické dílny v 15. století*, *Archaeologia historica* 8, 1983, s. 267–285 a TÝŽ, *Pražští zlatníci v letech 1400 až 1471*, *Staletá Praha* 14, 1984, s. 171–187.

¹⁶⁵ *Item Thome Gloucestre pro 1 equo ab ipso empto apud Prake, 3 nobl. Item Ricardo Dancastre pro 1 equo empto ibidem, 10 nobl., Expeditions*, s. 262/24–26. Koně ze střední Evropy byli na aglickém dvoře pověstní a žádání, srov. M. SUCHÝ, *England and Bohemia*. Ke koňskému trhu v Praze: M. DVOŘÁK, *Císař Karel IV.*, s. 40–41.

¹⁶⁶ *Et pro emendacione diuersarum sellarum domini ibidem, 74 gr., Expeditions*, s. 191/22–23.

¹⁶⁷ *Item pro emendacione 1 paris vambras domini ibidem, 3 gr., Expeditions*, s. 280/4–5. Jednalo se o součást brnění chránič předloktí (tzv. kuorka), srov. Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 259; P. KLUČINA – A. ROMAŇÁK, *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby*, Praha 1983, s. 159–161.

Je zjevné, že se dvůr dokázal velmi efektivně přemísťovat na velké vzdálenosti,¹⁶⁸ avšak nejen pražská zastávka nasvědčuje tomu, že Jindřich neváhal programově strávit i několik dní návštěvou místních elit, zejména pokud se jednalo o lucemburské příbuzné. Není pochyb o tom, že se tyto návštěvy neobešly bez výměny darů.¹⁶⁹ Důvodem zájímavosti či zdržení však mohla být i prohlídka chrámu, resp. relikvií zde uchovávaných, o čemž svědčí oblace v pražské katedrále¹⁷⁰ a na Karlštejně.¹⁷¹ V útech se však odrazily i almužny v Žitavě,¹⁷² Praze, Českém Brodě, Čáslavi a Brně,¹⁷³ obvykle v hodnotě několika grošů. V souvislosti s pražským souměstím se dokonce jednou explicitně objevuje 20 gr. pro *cuidam mulieri paupercule*,¹⁷⁴ čímž byla tato žena jednorázově zaopatřena letní týdenní mzdou mistra tesaře na stavbě pražské katedrály.¹⁷⁵ Na druhou stranu je třeba vnímat, že chrámové oblace se pohybovaly i v hodnotách několika zlatých noblů,¹⁷⁶ podobně jako částky prohrané v hazardních hrách.¹⁷⁷

Celkem přišla cesta přes české země (bez platů členům družiny) na 337 kop 20 gr. a 1 peníz.¹⁷⁸ Z toho pouze 60 % bylo vynaloženo na dopravu a stravování. Téměř celý zbytek (38 %) jsou vesměs výdaje na reprezentaci, a to od darů a šperků po služby heroldů a hazardní hry. Dvě procenta pak tvoří votivní dary a almužny. Největší položky v kuchyňských výdajích představují víno (48 %) a pivo (16 %), chléb si vyžádal 12 %, pří-

¹⁶⁸ Obecně k mobilitě dvora srov. M. VALE, *The Princely Court*, s. 136–162 a M. W. LABARGE, *Medieval Traveller*, s. 17–113.

¹⁶⁹ Účty uvádí pouze souhrnné částky v oddílu *Dona data per dominum in isto Viagio per totum tempus compti*. V Čechách (bez bližší specifikace) byla vyúčtována stříbrná a zlatá měna zvlášť, tj. 46 grošů a 229 florénů, *Expeditions*, s. 289/13–17; srov. též výše pozn. 34. Vedle výše uvedených návštěv Václava IV., Jošta a Zikmunda se Derby později zřejmě setkal i s akvilejským patriarchou Janem Soběslavem, dalším bratrance anglické královny Anny. Srov. L. TOULMIN-SMITH, *Expeditions*, Introduction, s. lix.; V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě*, s. 325–326.

¹⁷⁰ *Item in oblacionibus domini 20. die Octobris in castello de Prake, 2 noble 1 flor. Item in oblacionibus domini 21. die Octobris in eodem castello, 1 flor*, *Expeditions*, s. 274/28–30.

¹⁷¹ *Item in oblacionibus domini apud Charleston ad reliquias infra castrum, 22. die Octobris, 3 noble*, *Expeditions*, s. 275/4–5.

¹⁷² *Item apud Zitaw fratribus carmelitis 20. die Sept., 10 gr.*, *Expeditions*, s. 274/24.

¹⁷³ *Expeditions*, s. 274/25–275/14; srov. též výše pozn. 26–27.

¹⁷⁴ *Expeditions*, s. 274/25–26.

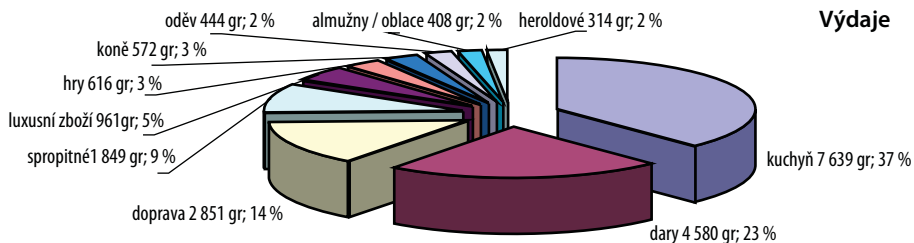
¹⁷⁵ Srov. M. SUCHÝ, *Solutio Hebdomadaria I*, s. 26 a J. MILITKÝ, Hromadný nález pražských grošů Jana Lucemburského z kostela sv. Vavřince v Praze 1-Starém Městě, *Numismatický sborník* 21, 2006, s. 245–252.

¹⁷⁶ Již v Gdaňsku byla zakoupena dvě vědra k distribuci almužen (*pro 2 boket emptis apud Dansk pro elemosinis domini*), *Expeditions*, s. 183/5–6; Srov. M. VALE, *The Princely Court*, s. 236–239.

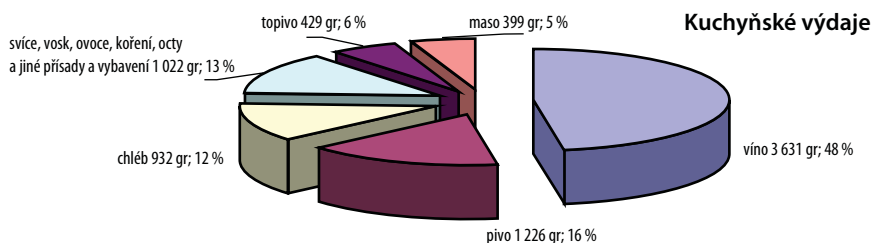
¹⁷⁷ K Derbyho zálibě ve hře srov. F. du BOULAY, *Henry of Derby's expedition*, s. 169–170. Obecně k oblíbě šachu, kostek a jiných stolních her v pozdním středověku a jejich společenské roli např. M. VALE, *The Princely Court*, s. 170–179; M. HÁJKOVÁ, Homo Ludens Pragensis: Příspěvek k dějinám karetní hry v pozdně středověkých a raně novověkých Čechách, *Archeologické rozhledy* 49, 1997, s. 106–123; Z. HAZLBAUER, Středověká hra vrhcáby ve světle dobových pramenů, *Archaeologia historica* 17, 1992, s. 421–443; J. UNGER, Hmotná kultura, s. 326; J. RICHTEROVÁ, Pražské středověké hrací kostky a kameny, *Archaeologica Pragensia* 4, 1983, s. 201–223.

¹⁷⁸ Částka odpovídá „skutečné sumě“ (tj. eliminuje početní chybu účetního) po odečtení výdajů, které byly do českých zemí zařazeny mylně (viz pozn. 20–21) a zlatá měna byla přepočtena na groše dle kurzů uvedených R. Kingstonem. Cestu z valné části financoval Jindřichův otec Jan z Gentu, L. TOULMIN-SMITH (ed.), *Expeditions*, Introduction, s. lxxxvi. K jeho financím srov. A. GOODMAN, *John of Gaunt*, s. 341–353 a F. du BOULAY, *Henry of Derby's expedition*, s. 68–69. Pro srovnání lze uvést, že roční komorní příjmy Václava IV. kolem roku 1412 mohly činit ca. 27 000 kop grošů, viz R. NOVÝ, Komorní důchod za krále Václava IV., in *Historia docet*, (ed.) M. Polívka, M. Svatoš, Praha 1992, s. 329–339 a F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce I*, Praha 1993, s. 216–220.

sady (sůl, koření, ocet etc), svíce, otop a vybavení kuchyně celkem 19% a pouze 5% bylo utraceno za maso.¹⁷⁹ Budeme-li navíc pokládat víno za luxusní komoditu¹⁸⁰ a pomineme-li fakt, že Jindřich byl s částí domácnosti krátce hostem svých lucemburských příbuzných, pak ideálně, tj. rovně rozdělené měsíční výdaje na stravu každého jednoho člena doprovodu (pivo, chléb, maso, koření a jiné přísady, světlo)¹⁸¹ činily 1 kopu a 11 grošů.

Obr. 4. Struktura a objem všech zaznamenaných výdajů mezi Frankfurtem nad Odrou a Vídní.

Obr. 5. Struktura a objem kuchyňských výdajů mezi Frankfurtem nad Odrou a Vídní.

Samozřejmě je třeba pamatovat, že se jedná pouze o výdaje během jednoho podzimního měsíce roku 1392, a to mimo hlavní postní období.¹⁸² Tomu do určité míry odpovídá absence nákupů ryb jinak hojně obstarávaných na Baltu,¹⁸³ odkud se ostatně konzervované mořské ryby dovážely i do Čech.¹⁸⁴ Otázkou však zůstává, zda mezi Frankfurtem a Vídní skutečně nebyly získány žádné čerstvé ryby, které jinak v účtech běžně figurují.¹⁸⁵ Přinejmenším sporá konzumace ryb ze zdá být potvrzena i absencí vajec, které bývaly součástí rybích menu¹⁸⁶ a které se skutečně v účtech objevují až v souvislosti s nákupy ryb v Itálii.¹⁸⁷ Máslo bývalo používáno ke smažení jako alternativa k živočišnému tuku nebo dražšímu olivovému oleji, což zřejmě vysvětluje, proč se v účtech objevuje jen ve spojitosti s nemocnými koňmi. Podobně se nesetkáme ani

¹⁷⁹ Viz obr. 4 a 5. Je samozřejmě třeba počítat s tím, že až do Prahy v podstatě vydrželo předchozí masivní zásobování z Gdaňsku, na druhou stranu pražský proviant byl konzumován až do Rakous, viz výše pozn. 98, 104.

¹⁸⁰ Srov. Ch. DYER, *Standards*, s. 62, 65, 108.

¹⁸¹ Náklady na svíce byly započítány, neboť je nelze v účtech vždy oddělit od nákupů potravin.

¹⁸² Ch. DYER, *Standards*, s. 66. T. SCULLY, *The Art of Cookery*, s. 62–64.

¹⁸³ Viz *Expeditions*, s. 165–186.

¹⁸⁴ M. DVOŘÁK, *Císař Karel IV.*, s. 52.

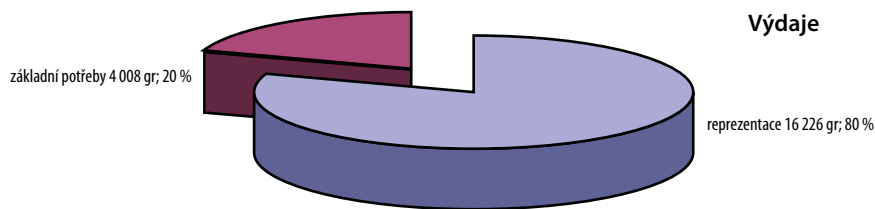
¹⁸⁵ Např. *pro salmones recenti*, *Expeditions*, s. 171/12, 182/15, srov. též *ibidem*, s. 181/1, 205/31.

¹⁸⁶ Viz např. *Expeditions*, s. 209. Srov. též Ch. DYER, *Standards*, s. 63 a T. SCULLY, *The Art of Cookery*, s. 63.

¹⁸⁷ Viz *Expeditions*, s. 204–220.

se sýrem, který někdy býval vnímán jako strava nižších sociálních vrstev,¹⁸⁸ byt' se poměrně často objevuje v klášterním jídelníčku.¹⁸⁹ Přestože nelze zcela vyloučit případné „výpadky“ účetního, je nutno zdůraznit, že data získaná z jeho záznamů výrazně nezkrslují jinak pravděpodobné doplňování stravy z vlastního hospodářství.¹⁹⁰

V každém případě nejsou uvedené výdaje za stravu v rozporu s hodnotou tzv. existenčního minima soudobé Prahy, které stanovil F. Graus na 6 kop grošů ročně.¹⁹¹ Vezmeme-li navíc v úvahu, že přední kameníci pracující v Praze v 70. letech 14. století si mohli vydělat ročně ca. 12 ± 3 kopy grošů,¹⁹² dalo by se říci, že jejich jídelníček nemusel mít daleko ke stravě družiny budoucího anglického krále. Zatímco však jejich ca. 1 kopa měsíčně představovala existenční maximum,¹⁹³ pro Jindřicha z Derby byla pouhými 20 % z celkových výdajů domácnosti. Vše ostatní pohltily výdaje na dopravu a především na reprezentaci formou darů a luxusního zboží.¹⁹⁴ V této souvislosti není bez zajímavosti, že architekt a stavitel Petr Parlěř získával v letech 1372–1378 na stavbě pražské katedrály rámcově ca. 60 kop grošů ročně¹⁹⁵ a počítalo se s tím, že bude nosit oděv ve stejné hodnotě jako bratranec anglického krále.¹⁹⁶ Na druhou stranu se ovšem sociální postavení tovaryšů stavebních řemesel blížilo námezdním dělníkům, kteří museli vyžít z minimální mzdy.¹⁹⁷

Obr. 6. Objem výdajů na základní potřeby a reprezentaci mezi Frankfurtem nad Odrou a Vídní.

Závěr

Cestovní účty Jindřicha z Derby nevybočují ze standardu středověkého účetnictví, tj. obsahují nepřesnosti a možná nepodchycují zcela všechny výdaje. Stupeň jejich „nedo-

¹⁸⁸ Srov. Ch. DYER, *Standards*, s. 63, 71.

¹⁸⁹ B. HARVEY, *Living and dying in England 1100–1540: The Monastic Experience*, Oxford 2002, s. 61–62.

¹⁹⁰ Srov. Ch. DYER, *Standards*, s. 68–67.

¹⁹¹ F. GRAUS, *Městská chudina*, s. 81–84. F. ŠMAHEL, Pražské universitní studentstvo v předhusitském období 1399–1419, *Rozpravy ČSAV, řada společenských věd 77/3*, Praha 1967, s. 45–46, uvádí dokonce 4 kopy v souvislosti s pražskými studenty.

¹⁹² M. SUCHÝ, *Solutio Hebdomadaria II*.

¹⁹³ Též W. ABEL, *Agricultural fluctuation*, s. 53–59 hovoří o relativním bohatství městských řemeslníků, pokud svou mzdu neutratili za reprezentaci. Podobnou perspektivou lze vidět i ekonomickou situaci části nižší šlechty, srov. např. M. POLÍVKA, Mikuláš z Husi a nižší šlechta v počátcích husitské revoluce, *Rozpravy ČSAV, řada společenských věd 92/1*, Praha 1982, s. 17–19; F. ŠMAHEL, Dvanáct pramených sond k sociálním poměrům na Tábořsku od poloviny 14. do konce 15. století, *Husitský Tábor 9*, 1986–1987, s. 289; J. ČECHURA, Počet pracovních dnů v Čechách v pozdním středověku, *Časopis Národního muzea – řada historická 158/3–4*, 1989, s. 157–169; K. MLATEČEK, Několik poznámek k ekonomické situaci nižší šlechty na Moravě v předhusitském období, in *Ad Vitam et Honorem*, s. 509–518.

¹⁹⁴ Viz obr. 6; srov. též Ch. DYER, *Standards*, s. 89–91.

¹⁹⁵ M. SUCHÝ, *Solutio Hebdomadaria II*.

¹⁹⁶ Viz výše pozn. 160.

¹⁹⁷ M. SUCHÝ, *Solutio Hebdomadaria I*, s. 45–46.

konalosti“ a neúplnosti však nevyklučuje vylíčit trasu, měnovou situaci a výdaje ca. 40–50 členné družiny ve střední Evropě počátkem 90. let 14. století očima anglického účetního.¹⁹⁸ Pokladník jasně vnímal geopolitické hranice, které se ne vždy kryly s hranicí užití jednotlivých měn. Jeho záznamy výdajů a poznámky o směnných kursech pak umožňují sledovat jednotkové ceny některých komodit a zároveň stanovit strukturu životních nákladů putující domácnosti člena anglické královské rodiny. Získaná data navíc v porovnání s prameny místní provenience rozšiřují možnosti srovnání životního stylu a úrovně některých skupin společnosti, zejména pokud se jedná o pražské souměstí, které z účtů vystupuje jako nadregionální centrum s bohatou škálou nabídky zboží. V neposlední řadě pak účty umožňují vhled do každodenní „reality“ středověkého aristokrata putujícího do Svaté země a ilustrují živé kontakty mezi Lucemburky a Anglií v době vlády královny Anny.

Literatura a prameny

- Abel, W.*: Agricultural fluctuations in Europe. New York 1980.
- Baletka, T.*: Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375–1411). Sborník archivních prací 46, 1996, s. 259–532.
- Batrtoš, F. M.*: Zlomok účtů mistra kuchyně královské z doby Karla IV. In: Rukopisy děkanství karlštejnského. Praha 1945.
- Čechy v době Husově 1378–1415. Praha 1947.
- Beranová, M.*: Jídlo a pití v pravěku a ve středověku. Praha 2005.
- Bevan, B.*: Henry IV. New York 1994.
- Boulay, F. du.*: Henry of Derby's expedition to Prussia. In: Boulay, F. R. H. du – Barron, C. M. (eds.): The Reign of Richard II. London 1971, s. 153–172.
- Calendar of the Patent Rolls preserved in the public Record office*, Richard II, vol. II (AD 1381–1385), London 1897.
- Castelin, K.*: Česká drobná mince doby předhusitské a husitské (1300–1471). Praha 1953.
- Čechura, J.*: Počet pracovních dnů v Čechách v pozdním středověku, Časopis Národního muzea – řada historická 158/3–4, 1989, s. 157–169.
- Zum Konsumniveau in Ostmittel- und Westmitteleuropa in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts. In: Eberhard, W. – Lemberg, H. – Heimann, H.-D. – Luft, R. (eds.): Westmitteleuropa – Ostmitteleuropa. Vergleiche und Beziehungen. Festschrift für F. Seibt zum 65. Geburtstag. München 1992, s. 175–184.
- Fíky, mandle a rozinky na Karlštejně za husitské revoluce. Historický obzor 4, 1993, s. 82–84.
- Čelakovský, J.*: Klášter sedlecký, jeho statky a práva v době před válkami husitskými. Praha 1916.
- Černá, E. (ed.)*: Středověké sklo v zemích Koruny české. Most 1994.
- Drahotová, O. a kol.*: Historie sklářské výroby v českých zemích I. Praha 2005.
- Dvořák, M.*: Císař Karel IV. a pražský zahraniční obchod. Pražský sborník historický 34, 2006, s. 7–91.
- Dyer, Ch.*: Standards of Living in the Later Middle Ages. Cambridge 1998.
- Eikenberg, W. – Boll, W.*: Das Handelshaus der Rutinger zu Regensburg. Göttingen 1976.
- Eršil, J. – Pražák, J.*: Archiv pražské metropolitní kapituly I: Katalog listin a listů z doby předhusitské (–1419). Praha 1956.
- Graus, F.*: Městská chudina v době předhusitské. Praha 1949.
- Český obchod se sukrem ve 14. a 15. století. Praha 1950.
- Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské II. Praha 1957.

¹⁹⁸ Srov. obraz Čech podle Eustacha Deschampe, básníka a diplomata ve službách francouzských Valois, M. NEJEDLÝ, „V Praze jsou tři města, mnoho výstavných kostelů a lidé zbožní...“ Obraz českých zemí a jejich panovníků ve francouzsky psané literatuře 14. století, in *Evropa a Čechy na konci středověku*, (eds) E. Doležalová, – R. Novotný – P. Soukup, Praha 2004, s. 44–50.

- Die Handelsbeziehungen Böhmens zu Deutschland und Österreich im 14. und zu Beginn des 15. Jahrhunderts. *Historica* 2, 1960, s. 77–110.
- Graus, F. (ed.): Tři zlomky českých kupeckých knih z doby předhusitské. *Československý časopis historický* 4, 1956, s. 644–654.
- Goodman, A.: *John of Gaunt: The Exercise of Princely Power in Fourteenth-Century Europe*. Harlow 1992.
- Hájková, M.: Homo Ludens Pragensis: Příspěvek k dějinám karetní hry v pozdně středověkých a raně novověkých Čechách. *Archeologické rozhledy* 49, 1997, s. 106–123.
- Hána, J.: *Pražské groše Václava IV. z let 1378–1419*. Klatovy 2003.
- Haléře „Rotlevovy“ a „Kaplířovy“. Příspěvek k chronologii české drobné mince z let 1346–1384. *Numismatický sborník* 20, 2005, s. 109–126.
- Harvey, B.: *Living and dying in England 1100–1540: The Monastic Experience*. Oxford 2002.
- Hazlbauer, Z.: Středověká hra vrhcáby ve světle dobových pramenů. *Archaeologia historica* 17, 1992, s. 421–443.
- Hetteš, K.: Středověké skleněné číše z Benediktinské ulice v Praze. *Umění* 7, 1959, s. 44–49.
- Hlaváček, I.: Studie k diplomacie Václava IV.: IV. itinerář krále Václava. (1361–1419). *Československý časopis historický* 10, 1962, s. 64–94.
- Brünn als Residenz der Markgrafen der luxemburgischen Sekundogenitur. In: Patze, H. – Paravicini, W. (eds): *Fürstliche Residenz im spätmittelalterlichen Europa*. Sigmaringen 1991, s. 261–420.
- Itinerář Václava IV. jako pramen pro rekonstrukci fungování vládní moci i mobility panovníckého dvora. In: *K organizaci státního správního systému Václava IV.* Praha 1991.
- Z každodennosti Karla IV. a jeho dvora. Ubytovací možnosti v Praze v polovině 14. století. *Český časopis historický* 90, 1993, s. 33–41.
- Hofmann, G.: K převodu českých měř a vah na metrickou soustavu. *Archivní časopis* 27, 1977, s. 20–26.
- Hoensch, J. K. (ed.): *Itinerar König und Kaiser Sigismund von Luxemburg 1368–1437*. Warendorf 1995.
- Hrubý, F.: Studie k dílu „Archivum coronae regni Bohemiae“. *Časopis archivní školy* 2. 1924–1925, s. 112–127.
- Hudson, A.: From Oxford to Prague: The Writings of John Wyclif and his English Followers in Bohemia. *The Slavonic and East European Review* 75, 1997, s. 642–657.
- Chaloupecký, V. (ed.): *Účet pokladníka arcibiskupství pražského z let 1382/83*. Praha 1912.
- Jíhlavec, J.: Po stopách Žitavské cesty. *Historická geografie* 18, 1979, s. 383–394.
- Kavka, F.: Karel IV. a anjouovsko-piastovské dědictví. *Sborník historický* 36, 1989, s. 5–57.
- Klučina, P. – Romaňák, A.: *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby*. Praha 1983.
- Krajč, R.: *Sezimovo Ústí – Archeologie středověkého poddanského města 3/1*. Praha 2003.
- Krejčík, A. L.: *Míry, váhy a peníze v rožmberském urbáři*. Praha 1936.
- *Rejstřík jmenný a věcný k dílu Augusta Sedláčka Paměti a doklady o staročeských mírách a vahách*. Praha 1933.
- Krejčík, A. L. (ed.): *Urbář z roku 1378 a účty kláštera třeboňského z let 1367–1407*. Praha 1949.
- Krüger, H.: *Das Älteste deutsche Jörg Gails „Raißbüchlin“*. Graz 1974.
- Kybalová, L.: *Dějiny odívání: Středověk*. Praha 2002.
- Labarge, M. W.: *Medieval Travelers: The Rich and Restless*. London 2005.
- Macek, J. (ed.): *Cestovní účet z cesty kutnohorského mincmistra do Budína v r. 1512*. In: *Prameny a studie k českým dějinám 1*. Praha 1951, s. 27–47.
- Maříková, M. (ed.): *Registrum acceptorum et divisionum capituli metropolitani Pragensis 1396–1718 a hospodářství pražské metropolitní kapituly na přelomu 14. a 15. století*. *Sborník archivních prací* 57, 2007.
- Mendl, B.: *Vyjednávání o česko-francouzský spolek 1355*. In: *Českou minulostí*. Praha 1929, s. 111–123.
- Mendl, B. – Quicke, F.: *Les relations entre l'empereur et le roi de France de 1355 a 1356*. *Revue Belge de philologie et d'histoire* 8, 1929, s. 469–510.
- Metzger, W.: *Handel und Handwerk des Mittelalters im Spiegel der Buchmalerei*. Graz 2002.
- Měřínský, Z. – Zumpfe, E.: *Obchodní cesty na jižní Moravě a v Dolním Rakousku do doby vrcholného středověku*. *Archaeologia historica* 23, 1998, s. 173–181.

- Militký, J.*: Hromadný nález pražských grošů Jana Lucemburského z kostela sv. Vavřince v Praze 1-Starém Městě. Numismatický sborník 21, 2006, s. 245–252.
- Mlateček, K.*: Několik poznámek k ekonomické situaci nižší šlechty na Moravě v předhusitském období. In: Borovský, T. – Jan, L. – Vihoda, M. (eds): *Ad Vitam et Honorem*. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám. Brno 2003, s. 509–518.
- Nejedlý, M.*: „V Praze jsou tři města, mnoho výstavných kostelů a lidé zbožní...“. Obraz českých zemí a jejich panovníků ve francouzsky psané literatuře 14. století. In: Doležalová, E. – Novotný, R. – Soukup, P. (eds): *Evropa a Čechy na konci středověku*. Praha 2004, s. 35–57.
- Nodl, M.*: Krčmy a krčmaři. In: Borovský, T. – Jan, L. – Vihoda, M. (eds): *Ad Vitam et Honorem*. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám. Brno 2003, s. 563–570.
- Nový, R.*: Komorní důchod za krále Václava IV. In: Polívka, M. – Svatoš, M. (eds): *Historia docet*. Praha 1992, s. 329–339.
- Offler, H. S.*: England and Germany at the Beginning of the Hundred Years' War. *English Historical Review* 54, 1939, s. 608–631.
- Ohler, N.*: *Cestování ve středověku*. Jinočany 2003.
- Pegge, S. (ed.)*: *The Forme of Cury*. London 1780.
- Pelikán, J. (ed.)*: *Účty hradu Karlštejna z let 1423–1434*. Praha 1948.
- Perroy, E.*: *L'Anglettere et le Grand Schisme d'Occident*. Paris 1933.
- Pletzer, K.*: Zlomek obchodní knihy kupce Leona. *Jihočeský sborník historický* 32, 1963, s. 59–60.
- Polívka, M.*: Mikuláš z Husí a nižší šlechta v počátcích husitské revoluce. *Rozpravy ČSAV, řada společenských věd* 92/1. Praha 1982.
- Pošvávř, J.*: Obchodní cesty v českých zemích, na Slovensku, ve Slezsku a v Polsku do 14. století. *Slezský sborník* 62, 1964, s. 54–63.
- Profous, A.*: *Místní jména v Čechách: Jejich vznik, původní význam a změny I*. Praha 1947.
- Quicke, F.*: Karel IV. a Francie v letech 1355 a 1356. *Časopis archivní školy* 7, 1930, s. 1–29.
- Reitemeier, A.*: *Aussenpolitik im Spätmittelalter: Die diplomatischen Beziehungen zwischen dem Reich und England 1377–1422*. Paderborn – München – Wien – Zürich 1999.
- Richterová, J.*: Pražské středověké hrací kostky a kameny. *Archaeologica Pragensia* 4, 1983, s. 201–223.
- Venkovské krčmy v okolí Prahy na přelomu středověku a raného novověku. *Archaeologia historica* 24, 1999, s. 111–123.
- Rowell, S. C.*: *Unexpected Contacts: Lithuanians at Western Courts, c. 1316–c. 1400*. *English Historical Review* 111, 1996, s. 557–577.
- Saul, N.*: *Richard II*. New Haven – London 1997.
- Scully, T.*: *The Art of Cookery in the Middle Ages*. Woodbridge 1995.
- Sedláček, A.*: *Paměti a doklady o staročeských mírách a vahách*. Praha 1923.
- Sedláčková, H.*: Ninth- to Mid-16th-Century Glass Finds in Moravia. *Journal of Glass Studies* 48, 2006, s. 191–224.
- Seibt, F. (ed.)*: *Kaiser Karl IV. Staatsman und Mäzen*. München 1978.
- Simpson, A.*: *The Connections between English and Bohemian Painting during the Second Half of the Fourteenth Century*. New York 1984.
- Spufford, P.*: *Handbook of Medieval Exchange*. London 1986.
- Stehlíková, D.*: Pražské zlatnické dílny v 15. století. *Archaeologia historica* 8, 1983, s. 267–285.
- Pražští zlatníci v letech 1400 až 1471. *Staletá Praha* 14, 1984, s. 171–187
- *Encyklopedie českého zlatnictví, stříbrnictví a klenotnictví*. Praha 2003.
- Stoob, H.*: Kaiser Karl IV. und der Ostseeraum. *Hansische Geschichtsblätter* 88, 1970, s. 163–214.
- Suchý, M.*: England and Bohemia in the time of Anne of Luxembourg: A dynastic marriage as the precondition for cultural contacts in the Late Middle Ages. In: *Medieval Art and Architecture in Prague (British Archaeological Association Conference Transactions)*, v tisku.
- *Solutio Hebdomadaria Pro Structura Templi Pragensis: Stavba svatovítské katedrály v letech 1372–1378 I. Castrum Pragense* 5, Praha 2003.
- *Solutio Hebdomadaria Pro Structura Templi Pragensis: Stavba svatovítské katedrály v letech 1372–1378 II*. Nепublikovaný rukopis.
- Šimeček, Z.*: Salz aus dem Alpenraum in Konkurrenz mit dem Salz aus dem Norden in den

- böhmischen Ländern. In: Hocquet, J. C. – Palme, R. (ed.): Das Salz in der Rechts- und Handelsgeschichte. Berenkamp 1991, s. 135–145.
- Šmahel, F.: Pražské universitní studentstvo v předrevolučním období 1399–1419. Rozpravy ČSAV, řada společenských věd 77/3, Praha 1967.
- Dvanáct pramenných sond k sociálním poměrům na Tábořsku od poloviny 14. do konce 15. století. Husitský Tábor 9, 1986–1987, s. 277–320.
  - Husitská revoluce I. Praha 1993.
  - Každodennost na Karlštejně během husitské revoluce. In: Mezi středověkem a renesancí, Praha 2002, s. 382–387.
  - Cesta Karla IV. do Francie. 1377–78. Praha 2006.
- Štěpán, V.: Moravský markrabě Jošt (1354–1411). Brno 2002.
- Šusta, J. (ed.): Purkrabské účty panství novohradského z let 1390–91. Praha 1909.
- Tobolka, Z.: Kniha: Její vznik, vývoj a rozbor. Praha 1949.
- Thomas, H.: Frankreich. Karl IV. und das Grosse Schisma. In: Moraw, P. (ed.): Bündnissysteme und Aussenpolitik im späten Mittelalter (Zeitschrift für historische Forschung, Beiheft 5). Berlin 1988, s. 69–104.
- Tomek, W. W.: Dějepis města Prahy II. Praha 1892.
- Toulmin-Smith, L. (ed.): Expeditions to Prussia and the Holy Land made by Henry Earl of Derby, afterwards Henry IV, in the years 1390–91 and 1392–93. Being the accounts kept by His Treasurer (Camden Society, New Series 52, 1894). Reprint 1965.
- Trautz, F.: Die Könige von England und das Reich 1272–1377. Heidelberg 1961, s. 344–408.
- Tuck, A.: Richard II and the House of Luxemburg. In: Goodman, A. – Gillespie, J. (ed.): Richard II: the art of kingship. Oxford 2003, s. 205–229.
- Unger, J.: Hmotná kultura středověké šlechty v archeologických pramenech na Moravě. Archaeologia historica 10, 1985, s. 323–328.
- Vale, M.: The Princely Court: Medieval Courts and Culture in North-West Europe 1272–1380. Oxford 2005.
- Vávra, I.: Haberská cesta. Historická geografie 3, 1969, s. 8–29.
- Žitavská cesta. Historická geografie 12, 1974, s. 27–83.
- Vermouzek, R.: Dobyččí cesta. Jižní Morava 28, 1992, s. 57–67.
- Walsh, K.: Lollardisch-hussitische Reformbestrebungen in Umkreis und Gefolgschaft der Luxemburgerin Anna, Königin von England (1382–1394). In: Šmahel, F. (ed.): Häresie und vorzeitige Reformation im Spätmittelalter. München 1998, s. 77–108.
- Winter, Z.: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století. Praha 1906.
- Zaoral, R.: Nálezy zlatých mincí grošového období na území Čech: Příspěvek k oběhu uherských dukátů v Čechách. Slovenská numizmatika 11, 1990, s. 113–132.
- Zibrť, Č.: Dějiny kroje v zemích českých I. Praha 1892.

Summary

Marek Suchý, “On the Road” in *partibus Boemie*. Testimony of Henry of Derby’s Travel Accounts of 1392

The political situation in Europe after the outbreak of the Great Schism (1378) and subsequent Anglo-Imperial Alliance of 1381 failed to divert the Luxembourgs’ western neutrality in favour of England. Nevertheless, the marriage of Anne of Luxembourg to the English King Richard II opened the door for mutual contacts between these two countries. Although number of people travelling between these two courts via the Mainz-Rhein route considerably increased in the 1380s and 1390s, no top-level Royal visit took place. However, Richard’s cousin Henry of Derby visited Prague when he revised his planned Prussian campaign in 1392 in favour of pilgrimage to the Holy Land. The extant travel accounts not only enable us to follow the route and expenses of Henry’s household, but also mediate a cultural-economic portrayal of the Czech Lands as perceived by an English accountant.

The accounts themselves do not differ from standard medieval book-keeping, containing

minor inaccuracies. However, the treasurer showed correct knowledge of geopolitical borders, which did not always copy the currency borders, Frankfurt-on-Oder and Friuli represented the clear boundary points of dominance of the Prague *grossi*. Nonetheless, the travel money consisted of English golden *nobles*, which were exchanged in the Czech Lands at the rate of 1:44 Czech *grossi*, or 1:2 *florins* and 4 *grossi*. The rate changed to 1:21gr 4d in Vienna, but the *florin* kept its exchange rate to the noble. The amount in shocks of *grossi*, otherwise common in Central European sources, only appears once, in Drösing. Small coins were only booked sporadically, typically in connection to purchases of bread and horse fodder. The books mention them as Czech *denarii*, i.e., *nummus* counted as 1/6 of a *grossi*.

The core of the travelling company of 40–50 people, moving at approx. 45 km a day, was a carriage drawn by four horses and controlled by two carters, who were paid in English currency like the rest of the entourage. But the group did not travel as a compact cohort, since several members of the household were sent ahead to arrange for board and lodging. In addition, local carriages were hired temporarily when replenishing the provisions. This is reflected in the payings to one or two guides, while it seems that Charles IV succeeded so well in improving the passability of the roads that no guides were necessary between Zgorzelec and Velké Meziříčí. The Duke of Derby himself also split from the main group when he paid a three-day visit to the Czech and Roman King Wenceslas at Žebrák Castle during his stay in Prague. He reached Jodocus, the Margrave of Moravia and cousin of the English Queen Anne, in Brno, but he had to branch off to Holíč with some of his men to visit the Hungarian King Sigismund of Luxembourg, while the rest of the company headed for Vienna from Brno.

In spite of metrological and terminological difficulties, it can be stated, that the prices of commodities appearing among the expenditures of the Henry's court are generally consistent with contemporary domestic sources, with Prague projecting from the accounts as a supra-regional centre with a wide supply of goods. The total cost of the passage through the Czech Lands (excluding wages to the household) amounted to 337 shocks, 20 groschen and 1 *nummus*. Within that, only 60 per cent was spent on transport and board. Almost the entire remaining portion (38 %) makes up the luxury and display expenses, ranging from gifts and jewels to heralds' services and gambling. The remaining two per cent was spent on oblations and alms. The most expensive articles within the kitchen expenses were wine (48 %) and beer (16 %); bread cost 12 %; condiments (salt, spices, vinegar, etc.), candles, firewood, and kitchen utensils combined cost 19 %; and only 5 % was spent on meat. Moreover, taking wine as a luxury commodity, the ideal share of the monthly costs of boarding per member of the entourage (beer, bread, meat, condiments, lighting) were 1 shock and 11 *grossi*.

In spite of the fact, that the costs in question covered only one autumn month of 1392 (outside the main fast time), that the accounts show minor inaccuracies, and that Henry, along with some of his household, were guests of his Luxembourg relatives on several brief occasions, the data acquired are not markedly affected by any supplies of food from own estates. In any case, the boarding expenses are in no sharp contradiction to the so-called subsistence minimum rate in contemporary Prague, which is considered to be 6 shocks of *grossi* per year. Registering that first-class stonemasons could have made about 12 ± 3 shocks of *grossi* a year in Prague of the 1370s, their diet may not have been so different from that enjoyed by the entourage of the future King of England. However, while approximately 1 shock per month was the maximum they could spend, this money was merely 20 % of the total household costs for Henry of Derby. All other money has been consumed by transportation costs, and mainly by gifts and luxury items. It is worth mentioning in this context, that magister operis Peter Parler was receiving about 60 shocks of *grossi* a year for building the St. Vitus Cathedral in Prague, while he was expected to wear clothes of the same value as those worn by the English King's cousin. On the other hand, the social status of construction journeymen was close to that of day labourers, who depended on subsistence wages.

English by M. Suchý

ČTYŘI MINCE VOJENSKÝCH CÍSAŘŮ ZE SBÍRKY ANTICKÝCH MINCÍ UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE¹

David LUŽICKÝ

V Ústavu pro řecká a latinská studia Univerzity Karlovy je uchovávána sbírka antických mincí, která čítá přibližně 3 500 ks ražeb.² Z tohoto souboru byla doc. PhDr. Václavem Markem, CSc., v roce 1985 zveřejněna část týkající se římských republikánských mincí. Původním záměrem bylo zpracovat celou sbírku antických mincí, bohužel tohoto cíle nebylo doposud dosaženo. Další katalogizační práce na sbírce byly realizovány v letech 2006 až 2007 v rámci autorovy diplomové práce,³ ve které bylo zpracováno 558 kusů mincí vojenských císařů, vládnoucích v letech 235–285. Při zpracovávání tohoto souboru bylo zaznamenáno několik mincí, které se liší od nejběžněji používaného numismatického katalogu římských císařských mincí *The Roman Imperial Coinage (RIC)*. Ve většině případů jde o drobné odchylky, jako je např. umístění označení dílny na jiné straně mincovního pole, odlišné vyobrazení císaře v aversu mince a podobně, které *RIC* nezaznamenává snad z nedostupnosti či neznalosti celé dnes známé škály mincovního materiálu. Mince s těmito rozdíly byly pro potřeby článku ponechány stranou. Ve sbírce se však i přes vyloučení mincí s drobnými odchylkami nacházejí čtyři mince, které dostupná literatura nezná nebo které představují jistou zvláštnost. Jedná se o sestercius a antoninianus císaře Gordiana III., antoninianus ražený Traianem Deciem pro Herennia Etrusca a antoninianus ražený Gallienem pro Valeriana II. Uvedené mince se v diplomové práci nacházejí pod katalogovými čísly 89 (č. 1), 114 (č. 2), 177 (č. 3) a 338 (č. 4). Ani u jedné mince nejsou známy okolnosti nálezu či jejího získání.⁴

Sestercius a antoninianus Gordiana III.⁵

1. Řím-císařství, **Gordianus III.** (238–244), mincovna: *Roma*, AE sestercius, prosinec 240–241

Av.: IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG, busta císaře v pancíři a *paludamentu* s věncem na hlavě vpravo

¹ Článek vznikl v rámci řešení grantového projektu *Mince tzv. vojenských císařů (v numismatické sbírce Univerzity Karlovy)*. Projekt byl realizován za finanční podpory GA UK 257503.

² *Marek 1985*, 102.

³ *Lužický 2007*.

⁴ K tomuto problému blíže: *Marek 1985*, 101f.

⁵ Na tomto místě bych chtěl poděkovat MMag. Alexandrovi Ruskemu z ÖAW ve Vídni, který mi k oběma mincím Gordiana III. poskytl cenné připomínky.

Rv.: P M TR P IIII COS P P, v úseči SC, Apollo sedící vlevo drží v pravé ruce větévku, levou rukou se opírá o lyru; při okraji zbytky perlovce

Lit.: *RIC 4/3*, nezná; *Pink 1935*, nezná.

15,98 g; 28,4/28,3 mm; 6 h

2. Řím-císařství, **Gordianus III.**, suberátní antoninianus, 241

Av.: IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG, busta císaře v pancíři (a *paludamentu*) s paprskovitou korunou na hlavě vpravo, při okraji zbytky perlovce

Rv.: LIBERALITAS AVG III, Liberalitas stojící vlevo drží v pravé ruce *abacus*, v levé ruce roh hojnosti, při okraji zbytky perlovce

Lit.: *RIC 4/3*, nezná; *Pink 1935*, nezná.

4,18 g; 20,1/22,8 mm; 6 h

První popisovaná mince je až na několik detailů poměrně dobře zachovalá, pouze v reversu je část opisu hůře čitelná. Stopa koroze, která znesnadňuje čtení, zakrývá opis v místě, na kterém je uvedený počet tribunátů. Zběžné, letným pohledem provedené čtení opisu, zavádí ke čtení TR P III[.], avšak nezávislé, několikanásobně provedené zkoumání tohoto detailu pokaždé prokázalo čtyři svislé čáry na místo tří. Logicky se také nenabízí žádná jiná možnost čtení než TR P IIII, na minci totiž nejsou patrné stopy dvojrázu a v případě vyloučení posledního I z důvodu koroze by zde vznikla neopodstatnělá proluka mezi písmeny jinak pravidelně uspořádaného opisu, která by byla vysvětlitelná pouze v případě, že by centrální motiv zasahoval do opisu, což není tento případ. O čtení tribunátů tudíž není sporu, s jistotou můžeme tvrdit, že se jedná o latinskou čtyřku. Daleko větší problém představuje uvedený počet konzulátů, na naší minci za titulem COS nenásleduje žádná číslovka, tudíž se jedná o první konzulát.

Právě na tomto místě nastává nesoulad mezi popisovanou mincí a mincemi, které byly známy *RIC 4/3*⁶ a *Aufbau der römischen Münzprägung in der Kaiserzeit*.⁷ Obě dvě citovaná díla znají popisovaný typ mince jak se třetím, tak i se čtvrtým tribunátem, avšak pokaždé s druhým konzulátem,⁸ proti kterému je vždy v aversu použit stejný opis - IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG, užívaný Gordianem III. od roku 239. V prvním případě zní celý opis v reversu P M TR P IIII COS II P P, ve druhém případě P M TR P IIII COS II P P.

Budeme-li se dále držet zejména Pinkovy práce,⁹ která podává přehlednější obraz o jednotlivých emisích, zjistíme, že zobrazení sedícího Apollona bylo na mince uvedeno ve druhé polovině roku 240 v rámci emise, která byla ražena napříč všemi nominály a která v reversu nese opis P M TR P IIII COS II P P. V následujícím roce, tj. 241, byl

⁶ *RIC 4/3*, 1–53.

⁷ *Pink 1935*, 24–28.

⁸ Jistou výjimku v tomto směru tvoří mince popsána v *RIC 4/3*, 41, Rare and irregular Coins of Gordian III. 248a. U této ražby *RIC 4/3*, 41 v pozn. 248A uvádí, že se jedná o nejistý revers, navíc dodává: *B. M. (plated: curious style)*. Mince nese v aversu opis IMP CAES GORDIANVS PIVS AVG a v reversu P M TR P IIII COS P P, s Viktorií kráčející vlevo, která drží věnec a *pateru*.

⁹ *Pink 1935*.

tento typ používán dále avšak již s pozměněným reversním opisem znějícím P M TR P III COS II P P.

Gordianus III. vykonával za dobu své vlády úřad konzula pouze dvakrát. Poprvé v roce 239 a podruhé v roce 241. Na jeho mince však již v roce 240 proniklo označení COS II, v tomto případě označující pouze designaci, správně by tudíž mělo stát COS DES II.¹⁰ Konzulát byl zpravidla nastupován k 1. lednu a designace obvykle následovala brzy po složení řádného konzulátu, většinou v polovině roku.¹¹ Tribunát byl nastupován k 10. prosinci, podle starších tradic ze 2. století, které byly praktikovány ještě za severovské dynastie a dále dodržovány jak Maximinem Thrákem, tak i Gordianem III.¹²

Na základě výše uvedených údajů a na základě rozdělení jednotlivých emisí pro rok 240 můžeme vyloučit, že by naše mince byla ražena před polovinou roku 240. V tomto roce byly raženy dvě velké emise, kdy v první nebyl ražen antoninianus a byly použité rozličné motivy pro ražby v drahých a méněhodnotných kovech, zatímco druhá emise, jejíž ražba byla zahájena teprve s druhou designací konzulátu, zavádí nové motivy, jež prostupují napříč všemi kovy. V této emisi je opět produkován antoninianus a poprvé se objevuje vlevo sedící Apollon.¹³ Protože jsou na naši minci vyznačeny čtyři tribunáty, představuje 10. prosinec roku 240 datum, po kterém byla ražba nejdříve provedena. Do nalezení dalšího exempláře zůstává otázkou, zda se v tomto případě jednalo o ražbu, která reflektovala stav, který nastal v rozmezí 10.12.240 a 1.1.241, či zda se jedná o chybu mincovny, která při ražbě mincí v roce 241 opomněla přidat k titulu COS číslovku II. Druhé vysvětlení se zdá být logičtější, zejména vezmeme-li v úvahu, že již od poloviny roku 240 byly všechny mince, na kterých byly uváděny konzuláty, opatřeny latinskou číslovkou II.

Druhou popisovanou mincí je antoninianus téhož panovníka. Ihned na první pohled zarazí hrubší provedení mince, zejména portrétu císaře, které není obvyklé pro mincovní produkci známou z Říma. Podrobnější prozkoumání mince navíc na hraně prozradí měděné jádro, které je pokrytou pouze tenkou stříbrnou vrstvou. Tento poznatek vysvětluje také hrubší provedení mince. Je zřejmé, že se jedná o suberátní minci, tudíž o soudobý padělek. To by nebylo natolik zarážející, zajímavé však je, že předlohou pro aversní stranu padělku se stalo razidlo používané do roku 239,¹⁴ zatímco pro revers bylo předlohou razidlo používané teprve od roku 241.¹⁵ Popsanou kombinaci razidel nezná z oficiálních ražeb ani Pink,¹⁶ ani RIC 4/3.¹⁷

Pro srovnání uvedme dosud známé kombinace aversů a reversů antoninianů Gordiana III., u kterých se v reversu objevuje Liberalitas:¹⁸

Pro rok 239:   I.¹⁹ Av.: IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG
Rv.: LIBERALITAS AVG

¹⁰ Pink 1935, 24ff.

¹¹ Kienast 1996, 28–30 a 195 uvádí, že Gordianus III. byl podruhé designován konzulem od července 240.

¹² Kienast 1996, 30–37.

¹³ Pink 1935, 27.

¹⁴ Pink 1935, 26; podle RIC 4/3, 3 nejdéle do začátku roku 240.

¹⁵ Pink 1935, 27; podle RIC 4/3, 3 již od roku 240.

¹⁶ Pink 1935, 24–28.

¹⁷ RIC 4/3, 1–53.

¹⁸ Podle Pink 1935, 26–28, pouze č. 1 a 7 podle RIC 4/3, 15–42.

¹⁹ RIC 4/3, 34, Antioch 186 ražba z let 238–239.

- 2.²⁰ Av.: IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG
Rv.: LIBERALITAS AVG II
- 3.²¹ Av.: IMP CAES GORDIANVS PIVS AVG
Rv.: LIBERALITAS AVG II
- 4.²² Av.: IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG
Rv.: LIBERALITAS AVG II
- Pro rok 241:** 5.²³ Av.: IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG
Rv.: LIBERALITAS AVG III
- Pro rok 242:** 6.²⁴ Av.: IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG
Rv.: LIBERALITAS AVG IIII
- Dle RIC 4/3 hybridní ražba:** 7.²⁵ Av.: IMP CAES GORDIANVS PIVS AVG
Rv.: LIBERALITAS AVG III

Datování této mince je závislé na datování třetí *liberalitas*. Ta byla udělena v roce 241 s nástupem druhého konzulátu.²⁶ Na základě tohoto údaje můžeme vznik popisovaného antoninianu klást do doby po lednu 241.

Antoninianus Herennia Etrusca

3. Řím-císařství, **Traianus Decius** (249–251) pro: **Herennius Etruscus** (250–251),
mincovna: *Viminacium*, AR antoninianus, 250–251
Av.: Q HER ETR MES DE[C]IVS NQ[B C], busta césara v paludamentu vpravo
s paprskovitou korunou na hlavě, při okraji zbytky perlovce
Rv.: PIETA[-S] AVGG, Merkur stojící vlevo, drží v pravé natažené ruce měšec, v levé
caduceus, při okraji zbytky perlovce
Lit.: *RIC 4/3*, 138, Rome 142b; *Pink 1936*, 20.
2,85 g; 21,4/21,0 mm; 6 h

Bezvoušá tvář s radiatem na hlavě svým způsobem připomíná portréty Philippa II. Z opisu mince je však přiřazení mince Herenniu Etruscovi nesporné. Herennius Etruscus se svým plným jménem nazýval Q. Herennius Etruscus Messius Decius a narodil se jako starší syn Traiana Decia a Herennie Etruscilly mezi lety 220 a 230 v Panonii. V květnu roku 250 byl spolu s bratrem Hostilianem jmenován césarem, navíc mu byl udělen titul *princeps iuventutis*. Roku 251 byl prohlášen za augusta a společně

²⁰ *RIC 4/3*, 19, Rome 36.

²¹ *RIC 4/3*, 21, Rome 53.

²² *RIC 4/3*, 23, Rome 66.

²³ *RIC 4/3*, 23, Rome 67.

²⁴ *RIC 4/3*, 29, Rome 137.

²⁵ *RIC 4/3*, 38, Hybrids 223 kombinující aversní razidlo z roku 239 a reversní razidlo z roku 241.

²⁶ *Kienast 1996*, 195f; *Pink 1935*, 25; jinak *RIC 4/3*, 3, které klade třetí *Liberalitas* do roku 240 a dává jí do souvislosti s potlačením povstání v severní Africe.

s otcem vykonával úřad konzula. Ve snaze zabránit plundrujícím Gótům v přechodu přes Dunaj byl zabit šípem v bitvě u Abritta ještě dříve než jeho otec.²⁷

Pod ražbou Herennia Etrusca se nachází pozůstatky starší ražby. Jedná se zejména o opisy, které jsou patrné na okrajích aversu i reversu mince, ale také o zakončení stuh věnce, který měl původní portrét císaře na hlavě a které jsou patrné pod bradou Herennia Etrusca. Předmětem dalšího zkoumání bude zjistit, kdo nechal razit původní minci, na které byla učiněna přeražba. Pro její určení budou rozhodující pozůstatky původního opisu mince jak v aversu, tak i v reversu. Zde se dá rozpoznat následující:

Av.: C M AVR SEV

Rv.: COS III

I přes nepatrné množství písmen původního opisu se shodou okolností zachovala právě ta jeho část, díky které je možné identifikovat původního vydavatele mince. Z písmen SEV je patrné, že se jednalo o jednoho z císařů severovské dynastie, tzn. o Septimia Severa, Caracalla, Getu, Elagabala či Alexandra Severa. Porovnáním opisů aversů jednotlivých vládců a jejich kombinací s údajem o konzulátu byly zjištěny níže uvedené informace, přičemž rozhodujícím argumentem bylo obsažení všech námi zjištěných písmen z aversu původní mince.

Septimius Severus (193–211) používal ze zjištěných písmen původního aversu pouze SEV. Geta (césar 198–209, augustus 211–212) nepoužíval ani jedno ze zjištěných písmen. Caracalla (césar 196–198, augustus 198–217) používal z písmen původního aversu M AVR, která byla na některých aversech dále rozvedena v M AVREL či M AVRELIVS. Elagabalus (218–222) používal pro své opisy v aversech mincí stejnou kombinaci písmen jako Caracalla. Z písmen původního opisu tedy používal kombinaci M AVR, kterou rozvíjel v M AVREL či M AVRELIVS, v jednom případě byla použita kombinace M AVR SE, avšak pro aureus, tudíž je pro nás tato kombinace nepoužitelná. Alexander Severus (césar 221–222, augustus 222–235) používal z písmen původní mince M AVR SE, M AVR SEV, M AVREL SEV či C M AVR SEVE.

Z výše uvedeného seznamu je zřejmé, že jediný, kdo ze severovské dynastie užíval v opisu mincí všechna uvedená písmena v tomto pořádku, byl Alexander Severus. Jeho celé jméno znělo Marcus Aurelius Severus Alexander, zkráceně tedy C(aesar) M AVR SEV ALEXAND. Na stříbrných a zlatých mincích první poloviny jeho vlády, tj. v letech 222–228, se objevuje opis IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG.²⁸ Podobný opis byl v témže období používán pro ražbu mosazných a měděných mincí, ty však nejsou předmětem našeho zájmu.

Z opisu reversu se zachovalo pouze označení konzulské pravomoci s číslovkou II či III.²⁹ Jak je známo, rozhodujícím titulem pro přesné datování ražby je označení tribunské pravomoci císaře. Protože tento důležitý prvek postrádáme, musíme přistoupit ke kombinaci zbylých částí aversního i reversního razidla. Tímto postupem vyloučíme širokou škálu mincí ražených po roce 228, které mají v aversu opis IMP SEV ALEXAND AVG a IMP ALEXANDER PIVS AVG, neobsahují již písmena C M AVR.³⁰ Dále zjistíme, že Alexander Severus zastával konzulský úřad poprvé roku 222, podruhé roku 226 a potřetí

²⁷ Kienast 1996, 206 ; Thomas Franke v DNP 5, Herennius [II] 3, coll. 413.

²⁸ Pink 1935, 13; RIC 4/2, 71.

²⁹ Poslední I je špatně čitelné, pravděpodobně tento znak patří ještě k původnímu a ne mladšímu opisu.

³⁰ První z opisů byl používán v letech 228–231, druhý v letech 231–235, viz Pink 1935, 13; RIC 4/2, 71.

roku 229.³¹ S ohledem na to, že máme v reversu uvedené minimálně dva konzuláty, musíme vycházet z předpokladu, že mince byla ražena nejdříve roku 226. Tímto postupem se nám vytvoří dvě skupiny, které splňují kombinaci písmen z aversu i reversu razidla.

Do první skupiny patří denáry ražené v Římě od roku 226 až do počátku roku 228. Jejich opisy v aversu obsahují písmena, která se zachovala z původní ražby, opisy v reversu se omezují na: P M TR P V COS II P P pro rok 226, P M TR P VI COS II P P pro rok 227 a na P M TR P VII COS II P P pro část roku 228.³²

Druhou skupinu tvoří mince ražené v Antiochii,³³ které splňují požadavky pro opis v aversu a které v reversu uvádějí pro rok 223 opis PONTIF MAX TR P II COS II P P,³⁴ pro rok 228 PONTIF MAX TR P VII COS II P P,³⁵ a dále pak hybridní a nepravidelné ražby s reversním opisem P M TR P COS II P P³⁶ a taktéž o ražba s opisem P M TR P II COS II P P.³⁷ Ve všech případech této skupiny jde o ražby méně běžné než jsou ražby mincovny v Římě.³⁸

Z výše uvedených údajů vyplývá následující:

1. Původní mince byla denárem Alexandra Severa, který byl s největší pravděpodobností ražen v Římě.
2. Opis na aversu zněl IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG.
3. Počet konzulátů uvedených v reversu byl II, nejasné třetí označení konzulátu (tzn. III) je pozůstatkem písmene P, označujícího titul P(ater) P(atriciae). Důkaz, který potvrzuje, že se nemohlo jednat o římskou číslovku 3, je titulatura v aversu, která v době třetího konzulátu Alexandra Severa zněla buď IMP SEV ALEXAND AVG, nebo IMP ALEXANDER PIVS AVG.
4. Původní Alexandrova mince byla ražena mezi rokem 226 a počátkem roku 228.
5. Při přeražbě došlo k přeražení aversu aversem, reversu reversem.
6. Osa denáru se v případě aversu nachází na 7 h aversu antoninianu, v případě reversu přibližně na 10 h.

Přeražení denárů na antoniniany je patrné na mincích z doby spoluvlády Balbina s Pupienem (238), z doby Traiana Decia (249–251) a z období uzurpace Pacatianovy (248–249) a Regalianovy (260).³⁹ Veškeré přeražby, které byly provedeny Pacatianem, Traianem Deciem a Regalianem jsou vyraženy na denáry z doby Septimia Severa až Gordiana III.⁴⁰ Jedná se o jeden z charakteristických jevů 3. století, který bývá běžně spojován s poklesem ryzosti stříbrného oběživa a s masovou produkcí antoninianů,

³¹ Kienast 1996, 178.

³² Sestaveno podle Pink 1935, 14–16.

³³ Sestaveno podle RIC 4/2, 91ff.

³⁴ RIC 4/2, 91, Antioch 271 poznamenává, že se patrně jedná o hybridní ražbu s reversním razidlem Elagabala.

³⁵ RIC 4/2, 91, Antioch 272.

³⁶ RIC 4/2, 95, Irregular issues 310A.

³⁷ RIC 4/2, 95, Irregular issues 310B.

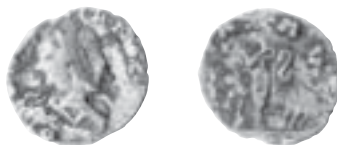
³⁸ Podle RIC 4/2, 62–128 jsou ražby římské mincovny většinou běžnými ražbami, zatímco ražby z Antiochie jsou vzácnější, nemluvě o ražbách hybridních.

³⁹ Balbinus a Pupienus – viz Balbinův denár přeražený na Pupienův antoninianus: aukce Gemini IV z 8. ledna 2008, mince římského císařství, položka 452; pro mince Traiana Decia viz Szaivert 1983, 66; RIC 4/3, XX1ff; Mattingly 1939, 41–46; pro Pacatianovy mince viz Szaivert 1983, 61–67; pro Regalianovy mince viz Göbl 1970, 30–32.

⁴⁰ V případě pokladu z Dorchesteru se jedná o denáry Septimia Severa až Gordiana III., viz Mattingly 1939, 41–43; v případě Regalianových mincí se jedná o denáry Septimia Severa až Pupiena, viz Göbl 1970, 31f.

kteře od vlády Gordiana III. vytlačují do té doby běžně ražený denár. Na základě takto přerážených denárů odhaduje Mattingly poměr aureu k denáru za vlády Traiana Decia na 1:50.⁴¹ Nadále však zůstává otázkou, zda lze denáry přerážené na antoniniany považovat za spolehlivý indikátor propadu poměru mezi aureem a denárem, zejména víme-li, že ještě za vlády Alexandra Severa byl tento poměr neměnný, a to i přesto, že již touto dobou poklesla ryzost denáru v průměru na 44,03 %⁴² a zároveň byla snižována hmotnost aureu.⁴³ Ruku v ruce s poklesem ryzosti stříbrného oběživa jde také zvyšování počtu mincoven, které razí říšské oběživo.⁴⁴ Szaivert ve snaze zjistit počátek ražby říšského oběživa v mincovně ve Viminaciu dává přerázení denárů na antoniniany za vlády Traiana Decia do souvislosti s počátečními zásobovacími problémy mincovny stříbrem.⁴⁵ Fitz⁴⁶ i Pink⁴⁷ kladou ražbu mincí Herennia Etrusca s reversním opisem PIETAS AVGG spíše do Říma. Zavádějící je v tomto případě vysoká technická úroveň razidel, které byly ve Viminaciu používány. Ty byly do zdejší mincovny buďto dopraveny z mincovny v Římě⁴⁸ nebo sem byla přesunuta část personálu římské mincovny.⁴⁹ Proto je těžké rozpoznat minci Herennia Etrusca produkovanou v Římě od mince ražené ve Viminaciu. V našem případě určení mincovny ulehčuje fakt, že razidlem Herennia Etrusca byl přerážen denár Alexandra Severa, tudíž jev, který je charakteristický především pro provinční mincovny.⁵⁰

Antoninianus Valeriana II.

4. Řím-císařství, Gallienus pro: **Divus Valerianus** († před polovinou 258), mincovna:

Colonia Agrippinensium, AR antoninianus, polovina roku 258

Av.: DIVO V[ALER]IANO C[AES], busta césara v paludamentu vpravo s paprskovitou korunou na hlavě

Rv.: [PI]ETAS AV[G], liturgické náčiní

Lit.: *RIC 5/1*, nezná; *Göbl 1951*, nezná; *MIR 36*, nezná.

2,57 g; 17,4/19,1 mm; 6 h

⁴¹ *RIC 4/3*, XXII; *Mattingly 1939*, 45.

⁴² *Walker 1978*, 26–33 a 50; *Buttrey 1961*, 40–45.

⁴³ *Walker 1978*, 51–71, 154–158, názorně pak Fig. 16.

⁴⁴ Komplexně k tomuto problému také Wolters (1999, 344ff), včetně grafického vyjádření (Taf. 8).

⁴⁵ Mincovna ve Viminaciu až na výjimky (Pacatianova uzurpace) razila provinční oběživo, a to výhradně z méně hodnotných kovů. Regulérní ražba stříbrných mincí měla podle Szaiverta nastat teprve s počátkem vlády Traiana Decia (Szaivert 1983, 66); jinak Fitz (1978, 611–684), který klade počátek ražby říšského oběživa ve Viminaciu do roku 246 nebo na počátek roku 247; Pink (1936, 14–17) klade počátek ražby říšského oběživa ve Viminaciu do roku 250.

⁴⁶ *Fitz 1978*, 643–662.

⁴⁷ *Pink 1936*, 14–16.

⁴⁸ *Mattingly 1939*, 44.

⁴⁹ *Pink 1936*, 15; *Szaivert 1983*, 66.

⁵⁰ Viz *Göbl 1970*; *Szaivert 1983*, 65–67.

Valerianus II. byl starším synem císaře Galliena (253–268), otcem byl do funkce císaře povýšen roku 255 ve Viminaciu v Moesii.⁵¹ Po bojích s germánskými kmeny z let 256 a 257 přemístil Gallienus svůj hlavní štáb na Rýn do Colonie Agrippinensium,⁵² kam se spolu s ním přemístil i Valerianus II. Ten zde před polovinou roku 258 umírá.⁵³ Ve druhé polovině roku 258 odcestoval Gallienus do Říma, aby tu pohřbil Valeriana II. a aby svého mladšího syna Salonina uvedl do úřadu císaře. Ještě tentýž rok se se Saloninem vrací do Colonie Agrippinensium.⁵⁴

Antoninianus Valeriana II. je výjimečný tím, že při jeho ražbě bylo použito aversního a reversního razidla, která se spolu v běžné produkci vůbec neměla sejít. Jde tedy o hybridní ražbu, při jejíž výrobě bylo kombinováno reversní razidlo, které bylo používané k ražbě antoninianů pro Valeriana II. jako císaře za jeho života, s aversním konsekračním razidlem.

Mince je jak v aversu, tak i v reversu špatně čitelná, přesto je aversní opis možné rekonstruovat téměř úplně, zatímco reversní opis s výhradou. Jedná se o ukončení opisu, z mince není úplně zřejmé, zda reversní opis končí na AVGG či na AVG. *MIR 36, Göbl 1951* ani *RIC 5/1* kombinaci takto použitých razidel na jedné minci neznají.⁵⁵ *RIC 5/1*, stejně tak jako *MIR 36* připouští pouze jedinou možnou kombinaci, a to buď s aversním opisem VALERIANVS CAES a reversním PIETAS AVGG, anebo s aversním opisem DIVO VALERIANO CAES a reversním CONSACRATIO.⁵⁶

V následujících úvahách o dataci mince vycházím z *MIR 36*, které umísťuje tuto ražbu do mincovny v Colonia Agrippinensium. Aversní razidlo patří do první emise, zatímco reversní razidlo do druhé, a to za předpokladu, že opis reversu končí AVGG. Pokud by byl zakončený pouze na AVG, mohlo by se pak jednat o reversní razidlo Salonina, u kterého bylo v zakončení opisu použito místo plurálu singuláru.⁵⁷ Pro dataci mince je tedy důležité aversní razidlo, protože to představuje bod, ve kterém se obě možné datace protínají.

Z výše popsaných údajů je zřejmé, že mince vznikla teprve po smrti Valeriana II. Zda bylo při její výrobě použito reversního razidla Salonina nebo ne, nemá na dataci příliš velký vliv. I kdyby tomu tak bylo, lze předpokládat, že taková mince byla produkována na začátku ražby nového císaře, v době kdy nebylo k dispozici dostatečné

⁵¹ *CAH XII²*, 43 klade tuto událost do roku 256; Kienast (1996, 221) do roku 255; Martin Schotky v *DNP 12/1*, Valerianus [3], coll. 1090 na podzim roku 256; *MIR 36*, 58 do roku 255.

⁵² *CAH XII²*, 43 klade tuto událost do roku 257 a za nové sídlo jmenuje Trier; Kienast (1996, 218) se vyjadřuje pro rok 257 a nové sídlo nejmenuje; Thomas Franke v *DNP 4*, Gallienus, coll. 771 vyslovuje rok 257, sídlo neudává; *MIR 36*, 59, 96–99 se na základě ražeb zlatých mincí vyjadřuje pro Colonia Agrippinensium a přesun datuje na polovinu roku 257.

⁵³ *CAH XII²*, 43 klade místo a čas úmrtí Valeriana II. do Illyrica na počátek roku 258; Kienast (1996, 221) umísťuje smrt Valeriana II. do Illyrica (ne do Colonie Agrippinensium) na přelom roku 257 a 258; Martin Schotky v *DNP 12/1*, Valerianus [3], coll. 1090 klade smrt ve shodě s Kienastem (1996) do Illyrica do první poloviny roku 258; Thomas Franke v *DNP 4*, Gallienus, coll. 771 udává místo úmrtí Valeriana II. do Illyrica, dává jej do souvislosti s povstáním Ingenua; *MIR 36*, 58f, 100 umísťuje na základě přesvědčivých argumentů smrt Valeriana II. do Colonie Agrippinensium před polovinu roku 258.

⁵⁴ *CAH XII²*, 43 klade povýšení Salonina do první poloviny roku 258; Kienast (1996, 221) taktéž; Thomas Franke v *DNP 4*, Gallienus, coll. 771 klade povýšení Salonina do doby povstání Ingenua; *MIR 36*, 58f klade tuto událost do druhé poloviny roku 258.

⁵⁵ *MIR 36*, Taf. 26; *Göbl 1951*; *RIC 5/1*, 116–122.

⁵⁶ *RIC 5/1*, 116, Lugdunum 4 a *MIR 36*, Taf. 26:908e pro VALERIANVS CAES/PIETAS AVGG; *RIC 5/1*, 117, Lugdunum 8–10 a *MIR 36*, Taf. 26:909–912 pro DIVO VALERIANO CAES/CONSACRATIO.

⁵⁷ *MIR 36*, Taf. 26:914.

množství razidel. V případě přisouzení razidla Valerianovi II. se ražba posouvá ještě blíže k datu jeho smrti. To je Göblem v *MIR* 36 kladeno před polovinu roku 258.⁵⁸ Mince tudíž musela být vyražena kolem poloviny roku 258.

Literatura

- BMC RE* 6: Carson, R. A. G. 1962: Coins of the Roman Empire in the British Museum. Volume VI. Severus Alexander to Balbinus and Pupienus. London.
- Buttrey, T. V.* 1961: Dio, Zonaras and the Value of the Roman Aureus. *Journal of Roman Studies* 51, 40–45.
- CAH XII*: The Cambridge Ancient History. Second Edition. Volume XII. The Crisis of Empire A. D. 193–337. Cambridge 2005.
- DNP*: Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike. Band 1–12/2. Stuttgart 1996–2002.
- Fitz, J.* 1978: Der Geldumlauf der römischen Provinzen im Donaugebiet Mitte des 3. Jahrhunderts. Teil 1, 2. Budapest – Bonn.
- 1992: Geldumlauf und Geldversorgung in Pannonien im 3. Jahrhundert. *Litterae Numismaticae Vindobonensis* 4, 65–75.
- Göbl, R.* 1951: Der Aufbau der römischen Münzprägung in der Kaiserzeit. V/1. Valerianus und Gallienus (253–260). *Numismatische Zeitschrift* 74, 8–45.
- 1970: Regalianus und Dryantilla. In: *Dokumentation: Münzen, Texte, Epigraphisches*. Wien.
- Kienast, D.* 1996: Römische Kaisertabelle. Grunzüge einer römischen Kaiserchronologie. Wissenschaftliche Buchgesellschaft. Darmstadt. 1. Auflage 1990. Studienausgabe (= 2., durchgesehene und erweiterte Auflage).
- Lužický, D.* 2007: Mince vojenských císařů ve sbírce Univerzity Karlovy. Diplomová práce. Ústav klasické archeologie Univerzity Karlovy. Praha. Nepublikovaný rukopis.
- Marek, V.* 1985: The Roman Republican Coins in the Collection of the Charles University. Univerzita Karlova. Praha.
- Mattingly, H.* 1939: The Great Dorchester Hoard of 1936. *Numismatic Chronicle* 19, Fifth Series, 21–61. Pl. II–IV.
- MIR* 36: Göbl, R. 2000: Moneta Imperii Romani 36, 43–44. Die Münzprägung des Kaiser Valerianus I. / Gallienus / Saloninus (253/268), Regalianus (260) und Macrinus / Quietus (260/262). Wien.
- Pink, K.* 1935: Der Aufbau der römischen Münzprägung in der Kaiserzeit. III. Von Alexander-Severus bis Philippus. *Numismatische Zeitschrift* 28, 12–34.
- 1936: Der Aufbau der römischen Münzprägung in der Kaiserzeit. IV. Von Decius bis Aemilianus. *Numismatische Zeitschrift* 29, 10–28.
- RIC* 4/1: Mattingly H. – Sydenham, E. A. 1936: The Roman Imperial Coinage. Volume IV, Part 1. Pertinax to Geta. London.
- RIC* 4/2: Mattingly H. – Sydenham, E. A. 1938: The Roman Imperial Coinage. Volume IV, Part 2. Macrinus to Pupienus. London.
- RIC* 4/3: Sutherland, C. H. V. 1949: The Roman Imperial Coinage. Volume IV, Part 3. Gordian III. to Uranian Antoninus. London.
- RIC* 5/1: Webb, P. H. 1927: The Roman Imperial Coinage. Volume V, Part 1. (Valerian to Florian). London.
- Schubert, H.* 1992: Das Verhältnis von Denar zu Antoninian in den Münzschatzen der ersten Hälfte des 3. Jahrhunderts n. Chr. *Litterae Numismaticae Vindobonensis* 4, 259–279.
- Szaivert, W.* 1983: Der Beginn der Antoninianprägung in Viminacium. *Litterae Numismaticae Vindobonensis* 2, 61–67, Taf. 5.
- Walker, D. R.* 1978: The Metrology of the Roman Silver Coinage. Part III, from Pertinax to Uranian Antoninus. *British Archaeological Reports Supplementary Series* 40. Oxford.

⁵⁸ *MIR* 36, 58f.

Wolters, R. 1999: Nummi Signati. Untersuchungen zur römischen Münzprägung und Geldwirtschaft. Vestigia 49. München.

Summary: David Lužický, Four coins struck under the so-called Barracks Emperors preserved in the collection of the Charles University in Prague

Three unknown and unpublished coins, plus one overstruck coin, have been detected by the author in 2006–2007 during his work on his theses in the collection of the Charles University in Prague, the section of coins struck under the so-called Barracks Emperors (AD 235–284). These specimens are represented by one *sestercius* and one silver plated *antoninianus* struck under Gordianus III and one *antoninianus* struck under Herennius Etruscus, plus one *antoninianus* struck under Valerianus II. They have been listed as catalogue numbers 89 (coin no. 1), 114 (coin no. 2), 177 (coin no. 3) and 338 (coin no. 4) in the author's theses. Unfortunately, no coin has its accession details or archaeological specifications.

The first specimen shows the Gordian's bust at arms with wreath to right on its obverse and sitting Apollo to left, having branch in his right hand and touching lyre by his left hand on its reverse. There is a marginal legend IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG on the obverse, and P M TR P IIII COS P P on the reverse, plus S C in the reverse exergue. In case of the obverse legends, only two possible versions are known published: P M TR P III COS II P P or P M TR P IIII COS II P P. That means, two or three *tribunates* are mentioned with two parallel *consulates* in both cases. There are two reasons for omitting number of *consulates* on that coin. First, the coin was minted between 10 December, AD 240, and 1 January, AD 241, which shows the real number of *tribunates* and *consulates* in that period and its controversial with the contemporary practice. Second, the coin was struck in AD 241 and the number of *consulates* was omitted by mistake.

The second coin is rough in its fabric, which is not usual for coins struck in Rome, and its copper core is visible on its edge. It is a silver plated contemporary forgery copying an obverse die produced in AD 238–239 and a reverse die used in AD 241. Such combination of dies has not been known among official coins up to date. There is a marginal legend IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG on its obverse, and a marginal legend LIBERALITAS AVG III on its reverse. Deducing from the fact, that the obverse die was used under Gordianus III between AD 238 and AD 239, while the third *liberalitas* was even granted at the beginning of the second *consulate* (i. e. in AD 241), the coin has been minted in AD 241 at the earliest.

The third coin shows some traces of the original specimen on which the *antoninianus* had been overstruck. Some fragments of the obverse legend (C M AVR SEV), plus ribbons of wreath, and some letters on reverse (COS III) have left. Based on remains of the mentioned legends, the original coin could be proclaimed as a *denarius* struck under Alexandrus Severus in Rome between AD 226 and the beginning of AD 228. The original obverse has been overstruck by the new obverse (about 7 h). It was the same in case of the reverse (about 10 h). Because of the fact, that practice of overstriking *denarii* by *antoniniani* was regular in provinces in time of the Pacatian's and Regalian's rules, and because of conclusions of W. Szaivert describing production of Roman coins in Viminacium in a way of overstriking *denarii* due to the lack of silver, this *antoninianus* of Herennius Etruscus must have been consequently struck in Viminacium.

The last coin, described as an *antoninianus* struck under Valerianus II, is characterized by its obverse consecrated die, and its reverse die represents probably the one used before the death of the ruler. Both dies came from the mint of Colonia Agrippinensium. In case of the reverse legend, especially its badly legible ending, there are two possibilities of its appearance (in singular and also in plural): AVG and AVGG. The singular ending has been used by Saloninus, but the plural ending has belonged to Valerianus II. The plural ending is regarded as the more probable version, but also in case if not, the attribution would not be very much different. The coin was struck after the death of Valerianus II, before the massive production of coins struck under Saloninus, i. e. in the middle of AD 258.

English by V. Novák

NOVÝ TYP STŘEDOVĚKÉ KUTNOHORSKÉ DŮLNÍ ZNÁMKY

Jan VIDEMAN

České středověké početní groše, žetony a známky patří, na rozdíl od obdobných ražeb tolarového období, mezi vzácněji se vyskytující ražby.¹ Popis některých z nich najdeme již v obsáhlé práci J. Neumanna (1868).² Souhrnný přehled těchto ražeb zpracoval E. Fiala (1921, tab. VI).³ V poválečném údobí se středověkými žetony zabýval P. Radoměřský (1950; *týž* 1953).⁴ Některé z těchto ražeb jsou považovány za početní groše, sloužící k počítání na abaku, přičemž nejstarší z nich jsou řazeny již do doby vlády Jana Lucemburského (Fiala 1921, 121).

Samostatnou skupinu měděných středověkých ražeb tvoří tzv. důlní známky, jejichž původ a užívání souvisí s kutnohorským dolováním. Těmito známkami se samostatně zabýval V. Katz (1933), kterému bylo známo celkem pět typů těchto ražeb. Katz jako první vystihl jejich společné znaky a shromáždil přesvědčivé důkazy o jejich původu v prostředí kutnohorských dolů.

Hlavním společným znakem těchto měděných známek je průměr 23–25 mm a shodný obraz na líci i rubu. Dále pak opis, který vždy obsahuje, alespoň dle Katzova rozboru, název některého z kutnohorských dolů. Názor, že se jedná o známky kutnohorské, vyslovil poprvé již Neumann (1868) u jeho typu 28.802, který byl, jak uvádí, nalezen přímo kdesi na Kutnohorsku. Katz pak tento názor doložil srovnáním s výpisy rozhodnutí jihlavského nejvyššího dvoru v horních věcech kutnohorských (Zycha 1900), kde je z let 1325–1360 výslovná zmínka o jednom z dolů, jehož jméno „*zu den Madern*“ nacházíme na žetonu č. 4 dle Katzova přehledu (Katz 1933, pozn. 4; Zycha 1900, 313). Tento čtvrtý typ poprvé uvedl do literatury E. Fiala mezi ostatními středověkými žetony (Fiala 1921, č. 4)⁵, nepostřehl však podobnost s třemi Neumannem publikovanými ražbami (Neumann 1868, č. 28.802, 28.803 a 32.953) a ve svém přehledu je opomenul. Díky novému, již pátému typu žetonu, který získal Katz do své sbírky, vypadal jeho přehled takto:

1. Katz (1933) č. 1; Neumann (1868) č. 28.802 (sbírka J. Neumann)

Líc i rub shodný: v perlovém kruhu majuskule W

Opis: +CZWM * WASSERRAD

Průměr: 23,5 mm (obr. 1:1)

2. Katz (1933) č. 2; Neumann (1868) č. 28.803 (Národní muzeum)

Líc i rub shodný: v perlovém kruhu královská koruna

Opis: +CZVM * PVRGERLEHEN

Průměr: 23,5 mm (obr. 1:2)

3. Katz (1933) č. 3; Neumann (1868) č. 32.953

Líc i rub shodný: v perlovém kruhu kohoutí hlava zleva v rámování složeném ze čtyř polokruhů

¹ O vzácnosti kutnohorských známek svědčí to, že nebyly zastoupeny v Chaurově sbírce, resp. v její publikované části zahrnující grošové období (srovnej Hásková 1991). Stejně tak chybějí ve sbírce Maxe Donebauera (srovnej Fiala 1888; *týž* 1889).

² Z dnes evidovaných středověkých ražeb znal Neumann (1868) právě pouze důlní známky, a to č. 28.802, 28.803 jako české; exemplář popsáný pod č. 32.953 je zařazen mezi německými žetony a známkami.

³ Fiala (1921, tab. VI) uvádí 13 typů jemu známých českých středověkých žetonů.

⁴ Radoměřský (1953, 80) korigoval Fialův přehled a jednu z jím uváděných ražeb (Fiala 1921, č. 11, tab.VI:10) určil jako ražbu saského Zwickau.

⁵ Fiala (1921) uvádí bez vyobrazení žeton s mylně přepsaným opisem CSWM+MATGRN+ a písmenem M.

Opis: +CZWM * GRVNBEGNER

Průměr: 25 mm (obr. 1:3)

4. Katz (1933) č. 4⁶; Fiala (1921) č. 8

Líc i rub shodný: v perlovém kruhu gotická majuskule M

Opis: +CZWM * MADERN

Průměr: 25 mm

5. Katz (1933) č. 5 (sbírka V. Katz)

Líc i rub shodný: v perlovém kruhu hlava gryfa zleva v rámování složeném ze čtyř polokruhů

Opis: +DIE * GRVB * CZWM * GREIFFEN

Průměr: 24 mm (obr. 1:5)

Další, již šestý typ publikoval E. Polívka (2003, 35, č. 3). Tento exemplář pochází dle Polívkovy poznámky ze sbírky E. Mikše.

6. Polívka (2003) č. 3 (sbírka E. Polívka)

Líc i rub shodný: v perlovém kruhu liščí (?) hlava čelně v rámování složeném ze čtyř polokruhů

Opis: +CZW * DER * RVNTGRVBEN

Hmotnost: 2,20 g; průměr 24 mm (obr. 1:6)

Tento přehled bych chtěl nyní doplnit o sedmý typ ze soukromé sbírky.

7. Nепublikovaný typ (soukromá sbírka)

Líc i rub shodný: korunovaná hlava panovníka v perlovém kruhu zprava

Opis: +CZVM * RVNGZLEHEN

Hmotnost: 2,513 g; průměr 23,8 mm (obr. 1:7A–B)

U nové známky je pozoruhodné vyobrazení korunovaného panovníka (obr. 1:7A–B), které řadí tento typ vedle typu s královskou korunou, Katz (1933) č. 2, a snad i typu č. 1 s majuskulou W, která může představovat iniciálu jména panovníka. Katz (1933) vyzdvihl u známky č. 2 oficiální ráz ražby, který jí dodává královská koruna, na rozdíl od typu č. 3 a 5, kde vyslovil názor, že kohoutí hlava či hlava gryfa jsou převzaty ze znaku majitele dolu. Název dolu „*Zum Rungzlehen*“ se v Zychově (1900) výpisu soudních rozhodnutí nevyskytuje, což však neznamená nic jiného než, že Zycha nenalezl žádné údaje o soudních sporech k příslušnému dolu.⁷

Závěrem je vhodné alespoň stručně se vyjádřit k dataci doposud známých typů kutnohorských důlních známek. V. Katz (1933) zařadil známky do 2. poloviny či až na konec 15. století. Určité znaky však ukazují na to, že původ aspoň některých z nich by mohl být starší. Jedním z nich je ztvárnění korunované hlavy panovníka na nově objevené známce. Zajímavé je, že kromě některých soudobých vzorů odpovídá vyob-

⁶ Katz (1933) obr. 4 – velmi nízká kvalita vyobrazení bohužel neumožňuje další reprodukci.

⁷ Kromě již Katzem (1933) citovaných názvů „*zum Brunen*“, „*zur Scheune*“, „*im Garten*“, „*zum Klingensmid*“, „*zum Lichtenperger*“, „*zum Schimer*“, „*zu den Preiskowern*“, „*zu den Querczen*“, „*zum Reffler*“, „*zum Ruthard*“, „*zum Zappenschu*“, „*zu den Thodeln*“, „*zum Eisreinseil*“, „*zum Pawern*“, nacházíme v Zychově (1900) práci další názvy dolů – „*zum Opel*“ (Zycha 1900, 314), „*zu sent Andres*“ (Zycha 1900, 317, 389), „*zu den Rosentelern*“ (Zycha 1900, 342), „*zu sant Jurgen*“ (Zycha 1900, 354), „*zum Kauffleuten*“ (Zycha 1900, 365), „*zum Wagner*“ (Zycha 1900, 422), „*zu den Pirkner*“ (Zycha 1900, 431) či „*zum Leupold*“ (Zycha 1900, 497).

Obr. 1. Kutnohorské důlní známky (čísla odpovídají číslování katalogu).

razení přesně portrétu Václava IV. na erlangenském feniku s opisem WENCESLAVS QVARTVS typu Nechanický (1998) č. A/XXVII/59 datovaném autorem do let 1378–1382 a J. Háskovou (1991, č. 149–152)⁸ do let 1378–1390. Dalším charakteristickým znakem, který umožňuje dataci do 14. či počátku 15. století, je královská koruna na známce typ č. 2. Spodní část koruny zdobená řadou pěti kuliček se vyskytuje na pražských groších pouze do doby Václava IV. Na místě by jistě také bylo zabývat se podrobněji srovnáním charakteru a účelu kutnohorských známek s obdobnými známkami cizími, zvláště z německého prostředí, to je však úkol nad rámec a cíl tohoto drobného příspěvku.

Literatura

- Fiala, E.* 1888: Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer. Prag.
- 1889: Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer. II. Abteilung: Privatmünzen. Prag.
  - 1921: Peníze početní (žetony). Věstník Numismatické společnosti československé 3, 121–135.
- Hásková, J.* 1991: Pražské groše 1300–1526. České, moravské a slezské mince 10.–20. století. Národní muzeum v Praze. „Chaurova sbírka“. Svazek III. Praha.
- Katz, V.* 1933: Kutnohorské středověké důlní známky. Hornický věstník 15, 249–250.
- Nechanický, Z.* 1998: Mince Nových Čech (České Falce) za Karla I. a Václava IV. v letech 1356–1400. Hradec Králové.
- Neumann, J.* 1868: Beschreibung der bekanntesten Kupfer-Münzen. V. Band. Prag.

⁸ Shodné jsou detaily kadeří, koruna, límeček oděvu i samotný portrét (srovnej Hásková 1991, č. 150).

- Polívka, E. 2003: České početní groše, žetony, kovové známky. Praha.
- Radoměrský, P. 1950: Studie o středověkých jetonech I. Jetony z hradu Lichnice. Numismatický časopis československý 19, 174–179.
- 1953: Studie o středověkých jetonech II. Jetony nalezené na hradě Orlíku u Humpolce. Numismatický sborník 1, 75–81.
- Zycha, A. 1900: Das böhmische Bergrecht des Mittelalters. Berlin.

Summary: Jan Videman, A new type of the medieval mine token from Kutná Hora (Kuttenberg)

Mine tokens from Kutná Hora belong to the very rare medieval Bohemian numismatic material. Their same diameter (23–25 mm), equal image and marginal legends on their obverse and reverse represent a common feature of these copper tokens. The marginal legend obviously always contains the name of a certain mine in Kutná Hora. Six types of these tokens have been known up to date, every type represented by one specimen only. The first three of them have been published by J. Neumann (*Neumann 1868*, nos. 28 802, 28 803 and 32 953). One of those tokens has been found close to Kutná Hora. The fourth type has been published by E. Fiala (1921, no. 4). The tokens of the remaining two types used to be owned by V. Katz (1933, no. 5) and E. Polívka (2003, no. 3). V. Katz identified the marginal legend on the token no. 4 (Zum Madern) with the name of one mine in Kutná Hora described in the judicial book of the court in Jihlava dated back to the 14th century (Zycha 1900, 313). There are two sorts of images on the tokens of Kutná Hora – the first one is represented by animal motives, such as cock or fox head or gryphon claw, evidently showing the coat-of-arms of the private owner of a specific mine. The specimen with capital M, as an initial of the owner's name, belongs to that group. The second sort of images is characterized by the Royal symbols, such as crown or initial of the ruler (W). The newly discovered mine token from Kutná Hora of the seventh type belongs to the second group of images and bears the crowned ruler's head in profile. There is an inscription (Zum Rungzlehen) in its marginal legend. V. Katz (1933, 250) believed the tokens as having been produced in the middle or at the end of the 15th century. Based on comparison of the tokens with coins of the *grossi* period, the author of this article prefers the opinion, that some of those tokens could be older and could be dated back to the 14th century.

English by V. Novák

NEZNÁMÝ TYP ČESKÉHO STŘEDOVĚKÉHO POČETNÍHO PENÍZU

Martin ROZHON

Pro poznání českých středověkých početních peněz jsou stále základním zdrojem poznání práce Eduarda Fialy (1921) a dvě studie Pavla Radoměrského pojednávající o exemplářích nalezených při „udržovacích pracích“ v průběhu 2. světové války a v letech těsně následujících na hradech Lichnice a Orlík u Humpolce (*Radoměrský 1950; týž 1953*). Je zarážející, že se tématem středověkých českých početních peněz více jak 50 let nikdo nezabýval. Tento fakt však mohl být ovlivněn absencí nového materiálu i nedostupností některých unikátních dříve publikovaných a nyní nezvěstných exemplářů. Cílem tohoto příspěvku je upozornění na jednu specifickou skupinu českých středověkých početních peněz, známou doposud z literatury třemi exempláři (typ 1–3).

Typ 1. Početní peníz objevený na hradě Lichnice publikoval P. Radoměrský (1950, 174, č. 1). Ražba je uložena v Národním muzeu v Praze.

Av.: mezi vnějším a vnitřním perlovcem po obvodu 16 šestícipých hvězd s negativním středem, první horní hvězda mezi dvojtečkami (či dvojicemi kroužků), uprostřed vnitřního pole velké gotické majuskulní písmeno P lemované kroužky vložené do šestipásu s gotickými kružbami, v úhlech šestipásu tečky, vrcholy laloků šestipásu se dotýkají tenkého obvodového kruhu

Rv.: mezi vnějším a vnitřním perlovcem po obvodu 17 šestícipých hvězd s negativním středem, uprostřed vnitřního pole velké gotické majuskulní písmeno B mezi třemi kroužky svisle vlevo a jedním kroužkem vpravo, písmeno vloženo do šestipásu s gotickými kružbami, v úhlech šestipásu tečky

2,06 g; 22 mm; materiál: měď (obr. 1:1)

Typ 2. Početní peníz objevený v Kutné Hoře (či v jejím okolí) publikoval E. Fiala (1921, 122, č. 7, tab. VI:7) a znovu P. Radoměrský (1950, 174, č. 2). Ražba byla před rokem 1921 uložena zřejmě ve sbírce E. Mikše nebo E. Fialy, dnes je nezvěstná.

Av.: mezi vnějším a vnitřním perlovcem po obvodu 16 šestícipých hvězd s negativním středem, první horní hvězda mezi dvojtečkami (či dvojicemi kroužků), uprostřed vnitřního pole velké gotické majuskulní písmeno N lemované kroužky vložené do šestipásu s gotickými kružbami, v úhlech šestipásu tečky, vrcholy laloků šestipásu se dotýkají tenkého obvodového kruhu

Rv.: mezi vnějším a vnitřním perlovcem po obvodu 17 šestícipých hvězd s negativním středem, uprostřed vnitřního pole velké gotické majuskulní písmeno B mezi kroužky vložené do šestipásu s gotickými kružbami, v úhlech šestipásu tečky (?)

asi 22 mm; materiál: měď ? (obr. 1:2)

Typ 3. Početní peníz objevený v Kutné Hoře (či v jejím okolí) publikoval E. Fiala (1921, 122, č. 9, tab. VI:8). Ražba byla před rokem 1921 uložena zřejmě ve sbírce E. Mikše nebo E. Fialy, dnes je nezvěstná.

Av.: mezi vnějším a vnitřním perlovcem po obvodu 16/17 šestícipých hvězd s negativním středem, uprostřed vnitřního pole gotické majuskulní písmeno W lemované kroužky vložené do obloučkovitého orámování

Rv.: mezi vnějším a vnitřním perlovcem po obvodu 16 šestícipých hvězd s negativním středem, ve vnitřním kruhovém poli velké gotické majuskulní písmeno S

asi 22 mm; materiál: měď (?); líc poškozen plošnou korozí (obr. 1:3)

Obr. 1. České středověké početní peníze (čísla odpovídají číslování katalogu).

Tyto tři již dříve zveřejněné typy doplňuje nyní další exemplář, který se autorovi tohoto příspěvku před nedávnou dobou podařilo získat do své sbírky.

Typ 4. Ražba měla být objevena na blíže neznámém místě v okolí Kutné Hory.¹

Av.: mezi vnějším a vnitřním perlovcem po obvodu 16 šesticípých hvězd s negativním středem, první horní hvězda mezi dvojtečkami (či dvojicemi kroužků), uprostřed vnitřního pole velké gotické majuskulní písmeno P (okolo nečitelné drobné kroužky?) vložené do šestipásu s gotickými kružbami, v úhlech šestipásu tečky, vrcholy laloků šestipásu se dotýkají tenkého obvodového kruhu

Rv.: mezi vnějším a vnitřním perlovcem po obvodu 16 šesticípých hvězd s negativním středem, ve vnitřním kruhovém poli velké gotické majuskulní písmeno S
1,56 g; 22 mm; materiál: měď (nebo její blíže neurčená slitina); povrch poškozen hloubkovou korozí, zvlněný střížek, při okraji (1,5 h) dobový otvor (obr. 1:4)

Je zjevné, že mezi všemi exempláři existují vzájemné ikonografické vztahy. Typ 1 a 2 se liší pouze písmeny v šestipásu. U nově publikovaného typu 4 je líc s písmenem P identický s lícem typu 1 a rub s písmenem S je identický s rubem typu 3. Tyto ikonografické vztahy naznačují stejné místo vzniku a také chronologickou blízkost všech čtyřech exemplářů. Pavel Radoměřský (1950, 175–176) spatřoval ikonografické předlohy pro sledovanou skupinu ražeb mezi slezskými kvartniky. Tento směr hledání analogií a teoretických mincovních předloh je však zřejmě nesprávný, neboť vliv slezské mincovní produkce na vrcholně středověké české mincovnictví byl zcela minimální a slezské ražby pronikaly do struktury oběživa na českém území ve 14. a 15. století spíše ojediněle.

Doposud nepovšimnuty však zůstaly obrazové analogie na početních penězích západní Evropy a na zlatých dukátech. Prvou možností ikonografického ovlivnění sledované skupiny početních peněz představují analogie na západoevropských početních penězích, které se k nám dostávaly obchodem a jsou v Čechách i nalézány. Jako ikonografická předloha mohl sloužit například početní peníz s písmeny na líci i rubu umístěnými v šestipásech (obr. 2:1) ražený ve Francii ve 14. století či anglický početní peníz z konce 13. století s motivem šestipásu na rubu (obr. 2:2). Písmeno P se objevuje na početních penězích ražených v italské Pise asi v rozmezí let 1280–1340 (obr. 2:3).

¹ Podle informace majitele, od něhož byla ražba získána.

Obr. 2. Ikonografické analogie české skupiny početních peněz. 1. Francie, početní peněz, 14. století (sbírka autora); 2. Anglie, početní peněz, konec 13. století (*Mitchiner 1988*, 96, č. 86); 3. Itálie, Pisa, početní peněz, asi 1280–1340 (*Mitchiner 1988*, 150, č. 338); 4. Český dukát Václava IV. s písmenem W v šestipásu (*Künker 112*, č. 1377); 5. Uherský dukát Ludvíka I. se znakem v šestipásu (*Künker 136–139*, č. 7750); 6. Uherský dukát Marie se znakem v šestipásu (*Künker 136–139*, č. 7752).

Ačkoliv podobných analogií bychom našli více, může se jednat také o podobnosti spíše náhodné.

Patrně daleko pravděpodobnější ikonografickou předlohou sledované skupině českých středověkých početních peněz by však mohly být zlaté dukáty Václava IV. Jde o skupinu dukátů tohoto panovníka s písmenem W vloženým do šestipásu s gotickými kružbami (*Castelin 1950*, 68–69, č. 2–5; obr. 2:4). Právě s identickým písmenem W se setkáváme na líci typu č. 3 a je zjevné, že mohlo být převzato právě z těchto ražeb. Rozdíl je pouze v obloučkovitém orámování okolo písmena W namísto šestipásu s vloženými gotickými kružbami, který je na dukátech. S použitím zcela identického šestipásu lemujícího jiná písmena se však setkáváme také na sledovaných početních penězích typů č. 1, 2 a 4.

Motiv šestipásu však mohl být převzat také z jiných středověkých zlatých ražeb, a to především uherských dukátů, které byly také v Čechách již od 2. poloviny 14. století v oběhu (*Militký 2006*). Poprvé se šestipás s vloženými gotickými kružbami objevil na dukátech Ludvíka I. (1342–1382). Jeho ražby nelze zatím přesněji datovat, avšak pouze jediný typ dukátu raženého tímto panovníkem je staršího florentského typu lilie/sv. Jan Křtitel (*Pohl 1974*, Tab. 1:B1). U dalšího, patrně přechodného, typu dukátu je již použita kombinace znak v šestipásu/sv. Jan Křtitel (*Pohl 1974*, Tab. 1:B2) a všechny následné ražby Ludvíka I. jsou typu znak v šestipásu/sv. Ladislav (*Pohl 1974*, Tab. 1–4; obr. 2:5). Je tedy zjevné, že motiv šestipásu musel být na uherských dukátech používán zřejmě již od 40. let 14. století. Objevuje se také na všech typech dukátů královny Marie (1382–1387), taktéž v kombinaci se sv. Ladislavem (*Pohl 1974*, Tab. 4–5; obr. 2:6). S nástupem Zikmunda Lucemburského však šestipás z dukátů mizí (*Pohl 1974*, Tab. 1–16) – rok 1387

tedy ohraničuje jeho zobrazování na uherských zlatých ražbách. Je velmi pravděpodobné, že motiv šestipásu byl Václavem IV. na české dukáty převzat právě z uherských ražeb. Bohužel dosavadní chronologie českých dukátů Václava IV. je poněkud nejasná. Bezpečně nejstarší je typ ikonograficky navazující na tzv. císařské dukáty Karla IV. (*Castelin 1950*, 63, č. 7–9), tedy typ s mladistvou královskou polopostavou v majestátu čelně a českým lvem na rubu (*Castelin 1950*, 68, č. 1). Další typy dukátů Václava IV. jsou již ikonograficky zcela odlišné a po celou dobu jejich ražby jde o varianty typu W v šestipásu/český lev v točenci (*Castelin 1950*, 68–69, č. 2–5). Kdy začala ražba těchto „nových“ dukátů, nevíme. S vysokou pravděpodobností se tak stalo v průběhu 80. let 14. století. Souvisí-li tato ikonografická změna s měnovou reformou drobné mince v roce 1384 (*Hána 2005*, 120), nelze prozatím nijak doložit. Také konec ražby dukátů Václava IV. je nejasný. Není však žádných důvodů pochybovat o tom, že zlato mohlo být, byť možná jen v omezené míře, zejména z reprezentčních důvodů, v Praze raženo po celou dobu vlády Václava IV., a nelze tedy souhlasit s míněním K. Castelina (*1950*, 70), který ražbu českých dukátů po roce 1390 již nepředpokládal.²

Skutečnost, že na sledovanou skupinu českých měděných ražeb byly převzaty motivy ze zlatých mincí, nepřímou naznačuje jejich funkci početních peněz. Právě na tomto druhu ražeb se často setkáváme s přebíráním motivů ze zlatých nominálů. Velmi ilustrativním příkladem je trojpás na norimberských početních penězích převzatý z rýnských zlatých. Písmeno W bylo tedy převzato z dukátu Václava IV., doposud však nerozumíme významu písmen B, P, Π a S, které se na sledované skupině početních peněz také vyskytují.

Závěrem je třeba se zmínit o datování početních peněz. Jedinou oporou je ikonografie. Přítomnost písmena W a šestipásu na těchto ražbách naznačuje, že s vysokou pravděpodobností lze tyto početní peníze datovat do průběhu vlády Václava IV. (1378–1419), nejdříve však do 80. let 14. století. Místo vzniku těchto ražeb je zatím spíše hypotetické, ale nálezy z Kutné Hory a jejího okolí nepřímou naznačují jejich možnou ražbu přímo v kutnohorské mincovně. Pokud by tato teorie byla správná, dalo by se snad uvažovat dokonce o „vládních“ ražbách podobného charakteru, jaký měly v 16. století hojné emise vládních početních peněz. Teprve další exempláře početních peněz této skupiny, zvláště exempláře s dobře dokumentovanými náleзовými okolnostmi, snad v budoucnu prozradí více o těchto zajímavých a velmi vzácných numismatických památkách.³

Literatura

- Castelin, K. 1950*: O českých dukátech 14. století. Numismatický časopis československý 19, 55–73.
- Fiala, E. 1921*: Peníze početní (jetony). Věstník Numismatické společnosti československé 3, 121–135.
- Hána, J. 2005*: Haléře „Rotlevovy“ a „Kaplířovy“. Příspěvek k chronologii české drobné mince z let 1346–1384. Numismatický sborník 20, 109–126.
- Künker 112*: Fritz Rudolf Künker Münzenhandlung, Auction 112, 20. 6. 2006.
- 136–139: Fritz Rudolf Künker Münzenhandlung, Auction 136–139, 10.–14. 3. 2008.
- Militký, J. 2006*: Nález dukátů ze 14. století v Praze. Numismatický sborník 21, 254–256.
- Mitchiner, M. 1988*: Jetons, Medalets and Tokens. I. The medieval period and Nuremberg. Hackbridge.

² Pro ukončení ražby dukátů v Čechách okolo roku 1390 neexistují žádné důkazy, jde pouze o nepodloženou domněnku.

³ Za výraznou pomoc při vzniku tohoto příspěvku děkuji PhDr. Jiřímu Militkému. Lze jen doufat, že upozornění na tuto zajímavou skupinu památek by mohlo přinést „objevení“ dalších exemplářů ve veřejných i soukromých sbírkách.

- Pohl, A. 1974: Ungarische Goldgulden des Mittelalters (1325–1540). Graz.
- Radoměřský, P. 1950: Studie o středověkých jetonech I. Jetony z hradu Lichnice. Numismatický časopis československý 19, 174–179.
- 1953: Studie o středověkých jetonech II. (Jetony nalezené na hradě Orlíku u Humpolce). Numismatický sborník 1, 75–81.

Summary: Martin Rozhoň, A unknown type of the medieval Bohemian counting jeton

An interesting group of medieval Bohemian counting jetons is dealt. Three of them (Types nos. 1–3) have been already published, but the fourth one (Type no. 4, now in the collection of the author) has been unknown up to date. There are iconographic links among all types. Type no. 1 and Type no. 2 differ in letters in their six-stripe border. In case of the Type no. 4, its obverse bearing letter P is identical with Type no. 1, and its reverse bearing letter S is identical with Type no. 3. Two groups of coins could serve as possible prototypes: 1/ south European and west European counting jetons (Figs. 1:1–3), 2/ gold *ducats* struck under Wenceslas IV with letter W in its six-stripe border (*Castelin 1950*, 68–69, nos. 2–5; Fig. 1:4), which is more likely. The same motive is found on obverse of the Type no. 3, and it is visible, that it could be copied exactly from the *ducats*. The fully identical six-stripe border can be seen also on counting jetons of the Types nos. 1, 2 and 4. Image of the six-stripe border could be also copied from Hungarian *ducats* (Figs. 1:5–6). Such motive with incorporated Gothic arches has been used on *ducats* struck under Louis I (1342–1382) and Mary (1382–1387), but it disappeared after 1387, at the beginning of the Sigmund's rule. Appearance of the letter W in six-stripe border on the mentioned counting jetons points to the fact, that they were produced with the high probability under Wenceslas IV (1378–1419), but not earlier than in the 1380s, possibly in the mint of Kutná Hora (Kuttenberg).

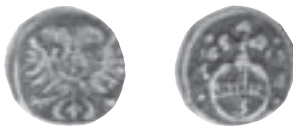
English by V. Novák

DOBOVÉ FALZUM SLEZSKÉ GREŠLE LEOPOLDA I. S FIKTIVNÍM LETOPOČTEM

K a m i l S M Í Š E K

V aukci České numismatické společnosti, pobočka Brno pořádané dne 21. dubna 2007 bylo pod položkou 285 nabízeno zajímavé dobové falzum grešle Leopolda I.:

SLEZSKO, Leopold I. (1657–1705), mincovna: *neznámá falzátorská dílna* („Břeh“), mincmistr: „Kryštof Brettschneider“ (1693–1714), AE grešle 1665 – dobové falzum. Av.: dvouhlavý nekoronovaný orel čelně, na prsou oválný štítek italského typu Rv.: říšské jablko, po stranách oddělená dvojčíslí letopočtu 16-65 a dvě dvojice ozdobných znamének (2 tečky-2 tečky)
Lit.: *Halačka 1988*, 796, č. 1708 (podobná, avšak se štítkem španělského typu a odlišným letopočtem); *Šůla 1976*, 49, var. L3-R16 (uvádí nejdříve pro ročník 1694). 0,66 g; 15,8/15,9 mm; 12 h; otřená a excentrická, střížek nepravidelného oválného tvaru, při okraji prasklina

Ražba je zhotovena z mosazného plechu o síle cca 0,3 mm. Na jejím povrchu nejsou patrné žádné stopy po postříbření. Střížek falza je mírně prohnutý, podobně jako řada originálních ražeb z mincovny Břeh a rovněž orientace lící a rubní strany razidla je shodná. Provedení obrazu mince je sice hrubší a celková kompozice není zcela vyvážená, nicméně prozrazuje, že výrobce razidel byl vcelku dobře schopen jak po technické, tak po výtvarné stránce reprodukovat původní předlohu. Kříž říšského jablka nepostrádá naznačení obvyklých teček ve svých ramenech (na původních ražbách jsou zpravidla vždy dvě – vnější je menší a vnitřní větší) a rovněž tečku ve svém středu, ačkoliv nejsou umístěny příliš přesně. Perličková výplň žebra říšského jablka je zjednodušena na řídce vedle sebe kladené čárky a oddělená dvojčíslí letopočtu jsou výrazně menší než na původních ražbách. Hlavními znaky se tedy popisované falzum na první pohled příliš neliší od jakékoliv běžné a částečně otřené či nedoražené grešle. Identické provedení kříže na říšském jablku (tedy dvě tečky vedle sebe v každém rameni a jedna uprostřed) i dvě dvojice ozdobných znamének ve formě teček zcela bezpečně registrujeme již na prvních břežských grešlích s ročníkem 1693 (*Šůla 1976*, 49, tab. II). Nejmarkantnější rozdíl však představuje především oválný štítek italského typu na hrudi orla, který je v české odborné literatuře prozatím registrován nejdříve na břežských grešlích ročníku 1694 (*Šůla 1976*, 49, tab. II, jedná se o variantu L3-R16). Naproti tomu jeho existence na břežských grešlích ročníku 1693 je uvedena v Herinkově soupisu (*Herinek 1972*, č. 1860v). Druhým a nejdůležitějším rozdílem je uvedený letopočet, který lze označit z hlediska současných znalostí jako zcela fiktivní, neboť grešle byly v břežské mincovně raženy v letech 1693–1697 a 1702 (*Halačka 1988*, 796; *Nechanický 1991*, 83–84) a ani v ostatních slezských mincovnách (Opole a Vratislav) produkujících v průběhu Leopoldovy vlády tento nominál, nebyly v uvedeném roce vůbec vyráběny.

Popsané dobové falzum, napodobující grešli raženou ve slezské mincovně Břeh, mohlo poměrně dobře vzniknout již těsně po roce 1693 nebo 1694. Nasvědčuje tomu

především vzájemné srovnání základních detailů mincovního obrazu, neboť shodné originální exempláře břežských grešlí, které se mohly stát předlohou pro uvedené falzum, pocházejí dle doposud známých skutečností právě a pouze z obou výše uvedených let. Nezodpovězenou otázkou však zůstává, z jakého důvodu byl při výrobě rubního razidla použit letopočet 1665, zda šlo o neúmyslnou chybu, či nepozornost falzátora nebo o důvody jiné a dnes již zcela nepostizitelné.

Literatura

Aukční katalog České numismatické společnosti, pobočka Brno, 21. dubna 2007.

Halačka I. 1988: Mince zemí Koruny České 1526–1856. III. díl. Kroměříž.

Herinek, L. 1972: Österreichische Münzprägungen von 1657–1740. Wien.

Nechanický, Z. 1991: Mincovníctví Leopolda I. 1657–1705. Hradec Králové.

Šůla, J. 1976: Příspěvek k problematice variant ornamentů slezských grešlí Leopolda I. Numismatické listy 31, 45–55.

Summary: Kamil Smíšek, A contemporary forgery of the Silesian *greschle* of Leopold I with fictitious date

A brass contemporary forgery of the Silesian *greschle* of Leopold I (1657–1705) is described. It copies a prototype originally struck in Břeh and bears a completely fictitious date of 1665. Comparing details of the coin image, the Břeh specimen produced in 1693 or 1694 has been identified as a probable model for the forgery. Deducing from that fact, it is possible to assume the forgery as having been struck closely after the mentioned years at the earliest.

English by V. Novák

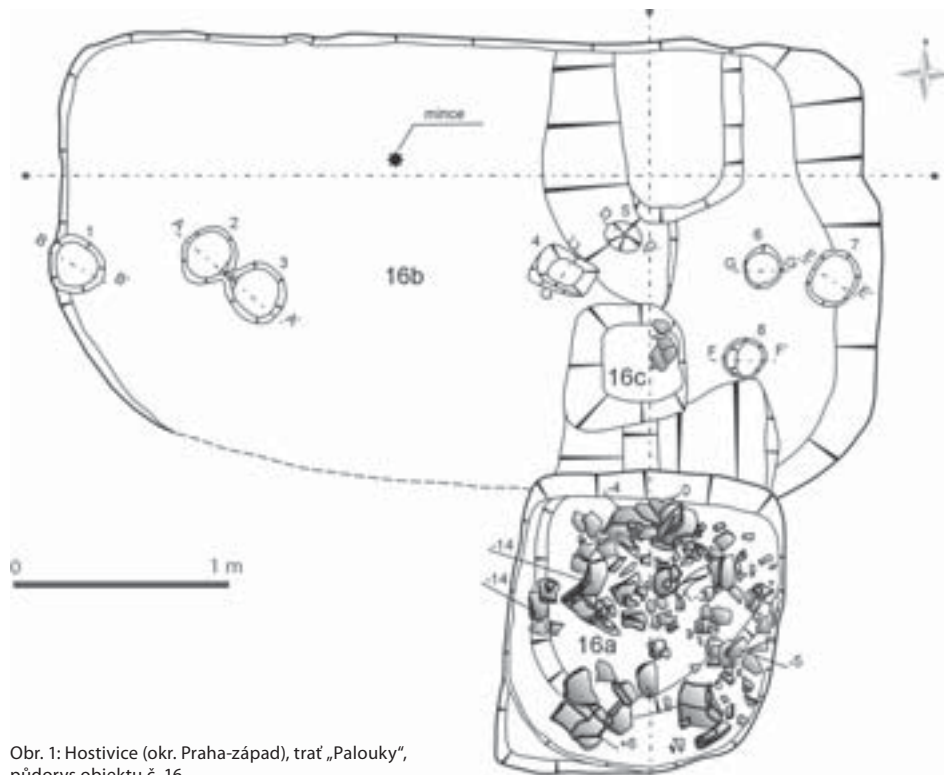
NÁLEZY MINCÍ NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY

Nález drobné bójské stříbrné mince v sídlištním objektu z doby laténské z Hostivice (okr. Praha-západ)

Josef HLOŽEK – Jiří MILITKÝ

V dubnu až září roku 2006 byla na rozhraní katastrů obcí Hostivice (okr. Praha-západ) a Praha 6-Ruzyně v poloze „Palouky“ realizována terénní část II. etapy záchranného archeologického výzkumu vyvolaného výstavbou rychlostní komunikace RI/6 Praha-Pavlov. Lokalita se nachází na jižním svahu nad levým břehem Litovického potoka v nadmořské výšce 347–360 m n. m. Zkoumanou plochu lze vymezit body na mapě ZM 12-23-20: 192/028 mm, 200/031 mm, 179/038 mm, 183/042 mm, 166/046 mm a 165/051 mm (od západní a jižní sekční čáry). Plocha archeologického výzkumu nebyla až do doby realizace výzkumu narušena stavební činností a do roku 2005 byla zemědělsky využívána.

Archeologický výzkum, plošně vymezený skrývkou pro rychlostní komunikaci, prokázal dlouhodobé osídlení i další využívání lokality. Za nejstarší zachycené archeologické objekty na ploše výzkumu můžeme považovat dvě částečně odkrytá torza příkopového ohrazení rámcově datovatelná do staršího eneolitu (Hložek 2006, 12). K výraznějšímu nárůstu sídelních aktivit na lokalitě však dochází až ve střední a mladší době bronzové. Velmi cenné poznatky o struktuře osídlení lokality ve starší až mladší době železné přinesl odkryv plošně rozsáhlého sídelního areálu, jehož počátky sahají do doby halštatské (HC/D). Osídlení lokality pak trvá téměř nepřetržitě až do pozdní doby laténské (LT D1). Do tohoto časového úseku bylo datováno 14 z celkového počtu 15 odkrytých polozemnic a 6 dalších sídlištních objektů (Hložek 2007, 24). Kromě

Obr. 1: Hostivice (okr. Praha-západ), trať „Palouky“, půdorys objektu č. 16.

sídlištních situací bylo na lokalitě odkryto poměrně rozsáhlé kostrové pohřebiště datovatelné na základě dochovaných pohřebních výbav do starší doby laténské (LT B1–B2a), které těsně sousedilo s odkrytým obytným areálem.

Předmětem tohoto příspěvku je nález mince v objektu 16b (sonda 1, vrstva 10–20 cm, 26. 7. 2006, č. n. 1619) – polozemnici mírně nepravidelného obdélného půdorysu se zaoblenými nárožími, orientované delší osou ve směru východ–západ. Objekt byl na severní straně zahlouben do mírného jižního svahu. Jižní strana objektu byla narušena orbou a výrazněji postižena erozí. Uspořádání šesti mohutnějších sloupových jam v podélné ose objektu (sloupové jámy č. 1–4, 6 a 7) by odpovídalo užití střešní konstrukce nesené hřebenovou vaznicí. Současná podoba objektu č. 16 je výsledkem superpozice tří objektů různého stáří (obr. 1). Chronologicky nejstarší objekt č. 16a představuje sídlištní jámu o rozměrech 140×128×44 cm obsahující množství keramického materiálu ze střední až mladší doby bronzové. Ve výplni objektu 16b, o rozměrech 388×225×13–20 cm, podobně jako v případě objektu 16a bylo zachyceno velké množství keramického materiálu stejného stáří. Mělkou polygonální prohlubeň o rozměrech 120×90×3–5 cm odkrytou při severovýchodním nároží objektu 16b je nejspíše možné považovat za součást laténské polozemnice (Hložek 2007, 9). Ve výplni objektu 16b tak zcela převládal keramický materiál datovatelný do střední až mladší doby bronzové a částečně i do pozdní doby halštatské. Tato skutečnost se opakovala u všech objektů z doby laténské na lokalitě. V některých případech dosahuje intruze 80–90 % keramického materiálu získaného z výplně objektu. Toto zjištění by mohlo indikovat existenci starších sídlištních souvrství na lokalitě ještě v mladší době železné. Z výplně objektu 16b bylo získáno pouze 8 zlomků keramických nádob rámcově datovatelných do stupňů C a D doby laténské, přičemž dvěma exempláři jsou zde zastoupeny mísy se zataženým okrajem a výrazně zdrsněným tělem. Zbývajících 6 keramických zlomků nelze přesněji klasifikovat.

ČECHY, Bójové, AR obol, typ Stradonice

Av.: mírně stylizovaná hlava doleva s náznakem krku a torquesu (?), z obličeje zřetelné kuličkovité oko a výrazná ústa, diadém tvořený pásem drobných oválů, hladký účes, za hlavou náznak perlovce

Rv.: koník doleva, hřívá z kuliček, přední kulička těla přechází v krk, ocas je tvořen linií, kuličkou a zakončen jednou (?) linií

Lit.: Paulsen 1933, av. jako Taf. 26:579, rv. jako Taf. 26:580.

0,399 g; 8,0/8,4 mm; síla mince 1,5 mm; 2 h

Drobné stříbrné mince s koníčkem – oboly, někdy nazývané také 1/4kvináry (Ziegaus 2000, 79–80)¹ s hmotností okolo 0,5 až 0,3 g, jsou souhrnně označovány jako typ Stradonice. Tyto ražby nesou na líci obraz hlavy a na rubu koníka. Hlava se patrně postupně barbarizuje až se prakticky vytrácí, zatímco obraz koníka se pouze mění, ale po celou dobu jejich ražby je dobře zřetelný. Nejmladší skupinu drobných stříbrných mincí reprezentují ražby blízké typu Karlstein bez zřetelného obrazu hlavy na líci. Většina těchto ražeb nebyla zatím publikována, R. Paulsen (1933, Taf. 26:565–598) publikoval pouze malý výběr mincí tohoto typu. Velká kolekce mincí sledovaného typu z bývalé sbírky Š. Bergera se dnes nachází v Národním muzeu v Praze. Nejméně stovky nepublikovaných exemplářů mincí typu Stradonice, pocházejících

¹ Pro bójské ražby není užívání termínu 1/4kvinár vhodné, neboť bójský mincovní systém kvináry, s výjimkou tzv. pražského typu, vůbec nezná.

z amatérských povrchových prospekci především v 90. letech 20. století, jsou dnes rozptýleny v řadě soukromých sbírek.

Masivní produkci drobných stříbrných mincí typu Stradonice lze doložit díky existenci velkého počtu razidel. Proto se také mezi dosud publikovanými exempláři nepodařilo objevit přesnou analogii k ražbě z Hostivice. Mince typu Stradonice byly s jistotou raženy především na oppidu Stradonice. Obdobím existence této lokality je také vymezena doba ražby těchto mincí. Složitějším problémem je však jejich přesnější chronologie. Absence podrobného zpracování mincí tohoto typu zatím neumožňuje vytvořit teoretický typologicko-chronologický model. Přijmeme-li teoretický předpoklad, že mince s hlavičkou dobrého stylu patří mezi nejstarší emise,² pak je možné minci z Hostivice s určitou dávkou opatrnosti zařadit mezi emise, pro které je typická ještě málo stylizovaná hlava. Teoreticky lze tedy za dobu její ražby považovat nejspíše 2. polovinu 2. století před Kristem. Tato zatím spíše hypotetická datace vychází především z předpokládaného období vzniku stradonického oppida (*Drda – Rybová 1998*, 138). Bohužel nelze tohoto nálezu využít pro zpětnou vazbu na další archeologický inventář z objektu č. 16b, neboť nálezy z jeho výplně jsou velmi chudé a nevýrazné.

Je pravděpodobné, že mince typu Stradonice hrály významnou úlohu v drobném lokálním obchodu, zvláště ve Stradonicích. Zdá se, že mohly být raženy také na dalších českých oppidech – téměř s jistotou na Závisti (*Drda – Rybová 2001*, 314–316, obr. 16:3–13, 15) a snad i na Třísově (*Militký 1995*, 38, č. 12/2 a 6, tab. 17:1 a 20). Z těchto lokalit jsou známy také zlomky tavících destiček s důlky, které jsou považovány za formy k přípravě mincovních střížků. Za současného stavu poznání ještě neumíme rozlišit, které exempláře jsou ražbami ze Stradonic a které z dalších mincoven. Mince typu Stradonice jsou dosti početně zastoupeny společně se zlatými nominály také jako importovaná složka na lokalitách horizontu LT C2/D1 v Bavorsku. Je zřejmé, že pronikání těchto ražeb na cizí trhy podporovala především jejich ikonografická i metrologická shoda s drobnými 1/4kvináry typu Manching 1 a 2 (*Kellner 1990*, Typeüberschicht 7). Početně jsou oboly typu Stradonice doloženy z oppida Manching (*Kellner 1990*, č. 104, 763–771, 773–774, 776–778). Také na rovinném sídlišti u obce Egglfing bylo zaregistrováno celkem 16 mincí tohoto typu (*Ziehaus 2000*, 79–80, č. 274–289). Pouze předběžně byla publikována velmi rozsáhlá kolekce z rovinného sídliště Stöffling, odkud je uváděno celkem 59 drobných stříbrných bójských mincí, zřejmě především typu Stradonice (*Ziehaus 1995*, 133, Tab. 29). Také v hornorakouském Neubau byly zastoupeny oboly typu Stradonice (*Prokisch 1993*, č. a 37–38; *týž 1999*, č. a 78–80; *týž 2004a*, č. a 197–200; *týž 2004b*, č. a 308–312).

Nález mince v zásypu objektu č. 16b v Hostivici představuje první nález mince ve výplni sídlištního objektu mimo oppida na českém území. Jde tedy o nález nesmírně cenný pro sledování problematiky rozšíření mincí mimo výrobně-obchodní centra. Na českém území však o této problematice víme zatím jen velice málo. V každém případě nově registrovaný nález dokládá, že v omezené míře je nutné počítat s výskytem keltských mincí také na osadách nižšího společenského významu.³

Literatura a prameny

Drda, P. – Rybová A. 1998: Keltové a Čechy. Praha.

– *2001:* Model vývoje velmožského dvorce 2.–1. století před Kristem. Památky archeologické 92, 284–349.

Hložek, J. 2006: Nálezová zpráva Hostivice, okr. Praha–západ, lokalita „Palouky“ RI/6 – etapa I – SO 202. Archiv Středočeského muzea v Roztokách u Prahy a Archeologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha. Nepublikovaný rukopis.

– *2007:* Nálezová zpráva Hostivice, okr. Praha–západ, lokalita „Palouky“ RI/6 – etapa II a III – SO 142 202. Archiv Středočeského muzea v Roztokách u Prahy a Archeologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha. Nepublikovaný rukopis.

² Patrně i u těchto mincí se v průběhu doby projevila proces postupné barbarizace lícního obrazu.

³ Absence těchto nálezů je nepochybně ovlivněna především minimálním používáním detektorů kovu při archeologických výzkumech sídlišť doby laténské.

- Kellner, H.-J.* 1990: Die Münzfunde von Manching und die keltischen Fundmünzen aus Südbayern. Die Ausgrabungen in Manching. Band 12. Stuttgart.
- Militký, J.* 1995: Nálezy keltských a antických mincí v jižních Čechách. Zlatá Stezka 2, Sborník Prachatického muzea, 34–67.
- Paulsen, R.* 1933: Die Münzprägungen der Boier. Leipzig – Wien.
- Prokisch, B.* 1993: Keltische Fundmünzen aus Oberösterreich. Die römischen Münzen des Stadtmuseums Nordico im Linz. Linz.
- 1999: Neufunde keltischer Münzen in Oberösterreich aus den Jahren 1992 bis 1998. Numismatische Zeitschrift 106/107, 37–48.
  - 2004a: Neufunde keltischer Münzen in Oberösterreich aus den Jahren 1998 bis 2003. Numismatische Zeitschrift 111/112, 5–34.
  - 2004b: Neufunde keltischer Münzen in Oberösterreich im Jahr 2004. Festschrift Gerhard Winkler zum 70. Geburtstag. Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines Gesellschaft für Landeskunde 149, 41–89.
- Ziegau, B.* 1995: Der Münzfund von Großbissendorf. Eine numismatische Untersuchung zu den spätkeltischen Goldprägungen in Südbayern. München.
- 2000: Die Fundmünzen aus der jüngerlatènezeitlichen Siedlung von Eggfling. Bayerische Vorgeschichtsblätter 65, 39–83.

Summary: Josef Hložek – Jiří Militký, A Boian small change found at the Late-Iron-Age settlement in Hostivice (Prague-West district)

Between April and September 2006, rescue archaeological excavations (caused by construction of a highway) were held at the edge of two land registers of Hostivice (Prague-West district) and Ruzyně (Prague 6 district), location “Palouky”. The examined territory was settled even in the Copper Age and in the Bronze Age. There was a large settlement during the Late Iron Age dated back between the end of the Hallstatt era (HC/D) and the end of the Late Iron Age (LT D1). A skeleton burial site has been discovered there (LT B1–B2a). A small silver coin of the Stradonice type has been found in filling of the object no. 16b (Fig. 1) among other archaeological artifacts. Production of such coins was very massive at the *oppidum* of Stradonice and the coin could be struck there. The coins of the Stradonice type are characterized by image of head on their obverse and image of horse on their reverse. There has been no typology or chronology produced up to date, but the series with well performed head seem to be the oldest ones. Accepting that premise, the coin from Hostivice could be dated back – with a certain reserve – to the second half of the 2nd century BC. The specimen from Hostivice represents the first find of a coin in filling of an object situated in a lowland settlement of the Late Iron Age. Under these circumstances, this very valuable find must be regarded as extremely important for any further studies in monetary circulation outside contemporary production and trade centres.

English by V. Novák

Dva starší české nálezy keltských kulovitých statérů

Jiří MILITKÝ

Nálezy importovaných mincí galské provenience na českém území doposud nebyly souhrnně zpracovány. Dva níže publikované exempláře zajímavým způsobem doplňují dosavadní pohled na spektrum mincovního importu do bójské oblasti.

OŘECH (okr. Praha-západ)

O nálezových okolnostech mince není známo mnoho. V evidenci Muzea hlavního města Prahy, kde je mince uložena, je v původním rukopisném inventáři pod inv. č. 16.379 uvedeno: „nalezený u vořecha u Prahy“. Zápis pochází z roku 1907. Více o původu mince není známo. Nález stručně registroval ve svém soupisu pouze P. Radoměský (*Nálezy I/1*, 56, č. 77a).

STŘEDOVÝCHODNÍ GALIE, Senoni (?), AV kulovitý statér

Av.: kříž

Rv.: hladký hrbol

Lit.: *Castelin 1978*, 78, č. 706; *Scheers 1983*, 308–313, série 15, Pl. V:128; *Sills 2003*, 304–306: skupina Gallo-Belgic Xb-Class 3, č. 531, Pl. 17:531.

7,14g; 13,6/12,1 mm; 1/1; střížek kulovité formy (inv. č. 16.379)

ŘEVNIČOV (okr. Rakovník)

Mince byla objevena nejmenovaným nálezcem na blíže neupřesněné zahradě v intravilánu obce v 70. letech 20. století (snad v letech 1971–1972). Statér byl nalezen při rýpání žízála pro rybolov.¹ Minci získal dnes již zesnulý otec současného majitele. Více o nálezových okolnostech není známo. Mince byla nabízena k prodeji v Aukci České numismatické společnosti č. 42, 8. 9. 2007, položka č. 1 (neprodáno),² jinak je ražba v literatuře dosud neznámá.

STŘEDOVÝCHODNÍ GALIE, Senoni (?), AV kulovitý statér

Av.: kříž (špatně zřetelný)

Rv.: hladký hrbol

Lit.: *Castelin 1978*, 78, jako č. 708; *Scheers 1983*, 308–313, série 15, Pl. V:128; *Sills 2003*, 304–306: skupina Gallo-Belgic Xb-Class 3, č. 531, Pl. 17:531.

7,103 g; 12,7/12,4 mm; síla 7,3 mm; střížek kulovité formy; v ploše vrypy a na hraně patrně recentní vrypy

Zhodnocení

Kulovité statéry představují skupinu, která je v rámci keltského mincovnictví v Galii velmi atypická. Ve spektru početných emisí galských zlatých mincí upoutávají kulovité statéry pozornost svým tvarem i absencí jakéhokoliv složitějšího vyobrazení, omezujícího se pouze na jednoduše pojatý kříž na jedné straně. Tím se tyto mince zcela odlišují od drtivé většiny galských zlatých ražeb (srovnej: *Sills 2003*, Pl. 1–17). Shodný motiv hvězdy se objevuje pouze u jihobavorských (vindelicých) statérů s hladkým lícem typu Kellner (1990, Typenübersicht 3) VD a také VE³ – v obou případech je hvězda umístěna na konkávní straně mince. Do jaké míry byly oba typy statérů vzájemně ikonograficky ovlivněny, resp. jestli a kdy bavorský statér ovlivnil galský kulovitý statér, není zatím jasné.

K. Castelin (1985, 125) řadil kulovité statéry⁴ ještě mezi ražby kmene Senonů, avšak s otazníkem (k tradiční lokalizaci např.: *Sills 2003*, Map 40). Podrobně se touto skupinou mincí zabývala S. Scheers (1983, 308–313, série 15, Pl. V:128–129),⁵ která již upustila od tradiční atribuce těchto mincí konkrétnímu galskému kmeni (*Scheers 1983*, 313) a zaměřila se na dokumentaci nálezů (*Scheers 1983*, 310–313, Fig. 57). Nejnověji utřídil tyto ražby J. Sills (2003, 304–306), který rozli-

¹ Nálezce chtěl původně minci používat jako olůvko k rybářskému prutu.

² Mince byla získána do sbírek Městského muzea v Rakovníku.

³ Na líci motiv tří linií vycházejících z jedné kuličky a zakončených kuličkami.

⁴ Tyto mince označuje jako „Kugelförmiger Stater“ (*Castelin 1978*, 78–79, č. 704–709).

⁵ Tyto mince nazývá „Les globules à la croix“.

šuje čtyři základní skupiny (Class 1–4, Pl. 17:527–536) v rámci typu označovaného jako „*Gallo-Belgic Xb*“.⁶ Oba české nálezy spadají do jeho skupiny 3. Za prototypy kulovitých statérů považuje J. Sills tzv. „*Pseudo-mussel Type*“ (Sills 2003, 302–304, č. 521–524, Pl 17:521–524). Galský původ této skupiny mincí, patrně napodobujících bójské mušlové statéry, naznačuje nízký obsah zlata v rozmezí 61–80 % (Sills 2003, 304). Pseudomušlové statéry jsou ve Francii známy jen ze tří nálezů (Sills 2003, 304), především z pokladu Tayac (Kellner 1970; Sills 2003, 379–385, č. 61) a v omezeném počtu sbírkových exemplářů (Sills 2003, 506). Z domácího pohledu jde o velmi zajímavý příklad možného ikonografického ovlivnění galského prostředí bójským mincovnictvím.

J. Sills (2003, 307, Fig. 112) se zabýval také metrologií kulovitých statérů. Nejpočetněji jsou zastoupeny hmotnosti v rozmezí 7,19–7,15 a 7,14–7,10 g a právě do tohoto intervalu patří také oba náleзовé exempláře z českého území. Analýzy složení kovu kulovitých statérů publikoval již K. Castelin (1985, 125, Tab. 42). Obsah zlata se u těchto mincí pohybuje v rozmezí 69–56 % s příměsí 25–38 % stříbra a 5–12 % mědi. Stručný přehled ryzostí uvádí také J. Sills (Sills 2003, 309, Table 36). Podle jeho údajů měly statéry 1. skupiny 78 % Au, 2. skupiny 71,7 % Au a 3. skupiny 67 % Au u starších emisí a necelých 60 % Au u mladších emisí. Pokles jakosti zřejmě naznačuje dlouhodobost ražby těchto mincí (Sills 2003, 309, Figure 114). Analýza složení kovu u žádného ze statérů z českých nálezů zatím nebyla provedena.

Podle K. Castelina (1985, 125–126) byly tyto mince raženy v 60. a 50. letech 1. století před Kristem. Takto přesné datování je zřejmě třeba vnímat s určitou opatrností, je však pravděpodobné, že tyto mince vznikaly zřejmě především v průběhu 1. poloviny 1. století před Kristem. Obecně lze tedy kulové statéry datovat do horizontu LT C2/D1. Toto datování také nepřímou potvrzuje fakt, že kulovitým statérům předcházely tzv. pseudomušlové emise, jejichž bójské předlohy jsou datovány do průběhu 2. poloviny 2. století před Kristem.

Ve své práci se J. Sills zabýval také nálezy kulovitých statérů. Ve Francii jsou známy z 36 hromadných i jednotlivých nálezů s největší koncentrací v regionu Eure-et-Loir (Sills 2003, 309–312, Map 37). Výrazně je jejich import registrován na jihu Velké Británie, naopak z území Belgie a Švýcarska je známo pouze po jednom exempláři (Sills 2003, 312–313). Jeden statér je znám z okolí Saarbrückenu v Německu (Sills 2003, 312, č. 38). Doposud nejvýchodnější nálezy mince tohoto typu pocházely z Lauchheimu v Bádensku-Württembersku (Ziegaus 1989, 103, č. 236, Taf. 8:236; Sills 2003, 312, č. 37). České nálezy z Ořecha a Řevničova tedy v současné době reprezentují nejvýchodnější výskyt kulovitých statérů v Evropě. Je zajímavé, že oba pocházejí ze západní poloviny středních Čech. Mince z Řevničova byla navíc objevena na katastru, ze kterého je známo také osídlení z doby laténské (Waldhauser 2001, 439).

Závěrem je vhodné se zmínit o importu keltských mincí z Galie na české území. Jak již bylo v úvodu naznačeno, tato problematika nebyla dosud podrobně zpracována, proto bude na tomto místě uveden pouze stručný přehled. Kontakty mezi Čechami a Galií lze v numismatickém materiálu stopovat již od 3. století před Kristem, kam zřejmě patří nálezy napodobující statéry Filipa II. z kostrového hrobu v Hostomicích (Polenz 1982, 72–74, Abb. 10:1–4; Taf. 1:22; Ziegaus 1999, 113–117, Pl. 4:3). Nálezy galských zlatých statérů v Čechách jsou ale jinak velice vzácné, kromě jmenovaného exempláře je znám z Hostomic ještě jeden ojedinělý nálezy statéru typu Sills (2003) č. 425 (Nálezy I/1, 43, č. 24). Již z tohoto přehledu je zřejmé, jak výjimečné jsou oba nově publikované nálezy statérů z Ořechu a Řevničova. Nepřímým numismatickým dokladem česko-galských kontaktů jsou také bójské mince tzv. vedlejších řad, z nichž některé stylem odkazují do galské oblasti (Castelin 1965, 45, č. V:17–19, Taf. V:78–80; týž 1976). Tyto ražby lze datovat ještě do předoppidálního období (LT C1–C2). Daleko intenzivněji je v Čechách doložen import stříbrných, bronzových a především potinových mincí, datovatelných do období LT C2/D1. Velmi početně jsou tyto ražby zastoupeny z areálu oppida Stradonice, odkud je známo několik desítek exemplářů (výběrově: Píř 1903, tab. II:28, 32, 35, 37, 39; Koblitz 1918, Taf. 36:8, 10–19; Drda – Rybová 1998, 183, č. 1–2).⁷ Jedna potinová mince pochází také z oppida Trísov (Militký

⁶ Mince 3. skupiny jsou známy v poměrně dosti velkém množství exemplářů (Sills 2003, 507–511).

⁷ Souhrnně tato kolekce, uložená především v NM Praha, dosud nebyla publikována.

1995, 38, č. 12, mince č. 4, tab. 1:19). Jednotlivé nálezy galských potinových mincí jsou známy z Kolína (*Nálezy I/1*, 50, č. 49) a z Písku (*Nálezy I/1*, 57, č. 83; *Militký* 1995, 37, č. 8). Galské potinové mince byly v Čechách zastoupeny i v depotech Chomutov (*Nálezy I/1*, 48, č. 37–39) a zřejmě i Domažlice-okolí (*Nálezy I/1*, 41, č. 15). Čechy představují nejvýchodnější území, kam zvláště v období LT C2/D1 mince z Galie relativně intenzivně pronikaly. Na Moravě se již vyskytují jen ojediněle, a to především na oppidech – Staré Hradisko, 2 ks (*Skutil* 1950; *Kolníková* 2002, 275, obr. 1:5), Hostýn, 1 ks (*Kolníková* 2002, 273–274, obr. 1:2). Nově však byla zjištěna přítomnost stříbrných a potinových mincí již v kontextu LT C2 na sídlišti v Němčicích nad Hanou, 4 ks (*Kolníková* 2006, 43–45, obr. 16:10–12), kde tyto ražby patří do nejmladšího období existence této lokality. Doposud nejvýchodnější exemplář galské mince pochází z Nitry na Slovensku, kde byl nalezen zlomek potinové mince (*Kolníková* 2002, 275, obr. 1:5).

Závěrem lze tedy konstatovat, že oba nově registrované nálezy galských kulovitých statérů znamenají značný přínos pro dokumentaci bójsko-galských kontaktů v oppidálním období. Zatím není možné rozhodnout, zda nalezené mince jsou dokladem obchodních či jiných aktivit, rozhodně však doplňují dosavadní pohledy na strukturu galského peněžního importu do střední Evropy. Bohužel u žádného z nich nejsou známy přesnější nálezové okolnosti a nelze je tedy přesněji interpretovat.

Literatura

Castelin, K. 1965: Die Goldprägung der Kelten in der Böhmischen Ländern. Graz.

– 1976: Nová „vedlejší řada“ mincí českých Keltů. *Drobná plastika* 1976, č. 1, 1–11.

– 1978: Keltische Münzen. Katalog der Sammlung im Schweizerischen Landesmuseum Zürich. Band I. Zürich.

– 1985: Keltische Münzen. Katalog der Sammlung im Schweizerischen Landesmuseum Zürich. Band II. Kommentar. Zürich.

Drda, P. – *Rybová, A.* 1998: Keltové a Čechy. Academia Praha.

Kellner, H. -J. 1970: Der Fund von Tayac, ein Zeugnis des Cimberzuges? *Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte* 20, 13–47.

– 1990: Die Münzfunde von Manching und die Keltischen Fundmünzen aus Südbayern. Die Ausgrabungen in Manching. Band 12. Stuttgart.

Koblitz, H. F. v. 1918: Beiträge zur keltischen Münzkunde Böhmens. *Mitteilungen der Oesterreichischen Gesellschaft für Münz- und Medaillenkunde* 14, 97–104.

Kolníková, E. 2002: Mince z keltského oppida Hostýn. *Památky archeologické* 93, 272–277.

– 2006: Význam mincí z moravského laténského centra Němčice nad Hanou pro keltskou numismatiku. *Numismatický sborník* 21, 3–56.

Militký, J. 1995: Nálezy keltských a antických mincí v jižních Čechách. *Zlatá Stezka* 2. Sborník Prachatického muzea, 34–67.

Nálezy I/1: Radoměřský, P. 1955: Nálezy keltských mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. I. díl. Praha, 35–84.

Píč, J. L. 1903: Čechy na úsvitě dějin. Starožitnosti země České. Díl II/2. Hradiště u Stradonic jako historické Marobudum. Praha.

Polenz, H. 1982: Münzen in latènezeitlichen Gräbern Mitteleuropas aus der Zeit zwischen 300 und 50 vor Christi Geburt. *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 47, 27–222.

Scheers, S. 1983: La Gaule Belgique. *Numismatique Celtique*. Louvain.

Sills, J. 2003: Gaulish and early british gold coinage. London.

Skutil, J. 1950: Catalaunská mince ze Starého Hradiska na Moravě. *Numismatické listy* 5, 18–19.

Waldhauser, J. 2001: *Encyklopedie Keltů v Čechách*. Praha.

Zieglus, B. 1989: Der latènezeitlichen Münzumlaufl in Franken. *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 54, 69–135.

– 1999: Die keltischen Münzen in den Gräbern von Dobian und Hostomitz – *addenda et corrigenda*. In: Dubius, O. F. – Frey-Kupper, S. – Perret, G. (Eds.): *Trouvailles monétaires de tombe. Actes du deuxième colloque international du Groupe suisse pour l'étude des trouvailles monétaires* (Neuchâtel, 3–4 mars 1995). Lausanne, Éditions du Zèbre, 105–118.

Summary: Jiří Militký, Two older finds of the Celtic ball-shaped *stater*s in Bohemia

Two finds of the Gallic ball-shaped *stater*s from Ořech (Prague-West district) and from Řevničov (Rakovník district) are dealt here. Both coins lack any archaeological information. The first specimen is preserved in the Prague Capital Museum (inv.no. 16,379), the second is owned by the local museum in Rakovník. Both coins are of the same type (*Scheers 1983*, 308–313, series no. 15, Pl. V:128; *Sills 2003*, 304–306: Gallo-Belgic group Xb-Class 3, no. 531, Pl. 17:531). The ball-shaped *stater*s represent a very untypical group among the Celtic coins in Gallia. They have been produced during the 60s and the 50s BC according to the theory published by K. Castelin (*1985*, 125–126). Such precise dating should be adopted carefully, but it is probable, that these coins were evidently minted during the first half of the 1st century BC. It was J. Sills (*Sills 2003*), who studied finds of the ball-shaped *stater*s in detail. There are some 36 finds known in France – with the highest concentration in the Eure-et-Loir region (*Sills 2003*, 309–312, Map 37). These *stater*s also appear in significant quantity in south Britain, but there were one specimen found in Belgium and another one in Switzerland (*Sills 2003*, 312–313). The only coin has been discovered near Saarbrücken, Germany (*Sills 2003*, 312, no. 38). Lauchheim in Baden-Württemberg, Germany, has been regarded as the most eastern location, where a coin of that type had been found up to date (*Zieglus 1989*, 103, no. 236, Taf. 8:236; *Sills 2003*, 312, no. 37). But now, finding the two coins in Ořech and Řevničov, situation has changed, and these *stater*s became the specimens found in the most eastern European locality. Studying intensity of import of the Celtic coins from Gallia to Bohemia, it is possible to declare, that contacts between those territories could be traced even since the 3rd century BC: cf. the copy of *stater* struck under Philip II found in the skeleton grave in Hostomice (*Polenz 1982*, 72–74, Figs. 10:1–4, Tab. 1:22; *Zieglus 1999*, 113–117, Pl. 4:3). On the other hand, gold Gallic *stater*s have been found very rarely in Bohemia – there is just only one more *stater* of the Sills' type (*Sills 2003*, no. 425) registered in Hostomice (*Nálezky I/1*, 43, no. 24). The Boian coins of the so-called side series could be taken as indirect confirmation of the Bohemian-Gallic contacts. Some of these specimens are linked with the Gallic territory by their style (*Castelin 1965*, 45, no. V:17–19, Tab. V:78–80; *same 1976*). They could be dated back to the pre-oppidal period (LT C1–2). Later on, more intensive import of silver, bronze, and especially potin coins, is documented for the period LT C2/D1. Such coins are known in significant number from Stradonice. Several dozens of them have been discovered there, in the local *oppidum* (e. g. *Píč 1903*, Tab. II:28, 32, 35, 37, 39; *Koblitz 1918*, Tab. 36:8, 10–19; *Drda – Rybová 1998*, 183, nos. 1–2). Potin coins are also known from other places and two other hoards. The Bohemian territory represents the most eastern central European zone, where the Gallic coins have been imported to.

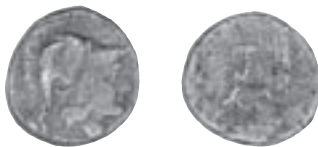
English by V. Novák

Nález bronzové makedonské mince z Prahy 6-Suchdola

Jiří MILITKÝ

V roce 1970 našel pan Martin Příborský (jako malý chlapec) náhodně jednu bronzovou minci. Její nálezové okolnosti jsou poměrně atypické. Minci objevil nálezce v rozpadlé hroudě „žlutého jilu“ při okraji silnice ve Vysokoškolské ulici poblíže křižovatky s ulicí K transformátoru. Mince byla tedy nalezena bezpečně v sekundární pozici. V době jejího objevu uvedenými ulicemi projížděly nákladní automobily se zeminou a část materiálu průběžně vypadávala a ležela u okraje silnice. Tímto způsobem se na místo „nálezu“ ražba i s hroudou hlíny dostala. O primární nálezové autentičnosti mince z území Prahy zřejmě nelze příliš pochybovat. Otevřena ale navždy zůstane otázka, kde byla mince i se zeminou původně vytěžena. Podle sdělení nálezce přichází v úvahu s velkou pravděpodobností areál Vysoké školy zemědělské, ležící prakticky v sousedství místa „nálezu“. Právě v době „nálezu“ byl tento areál ve výstavbě a vytěžený materiál ze staveniště byl výše uvedenými ulicemi vyvážen do staré pískovny, jejíž těžební jáma byla takto zasypávána. Lze tedy s určitou pravděpodobností předpokládat, že mince by skutečně mohla pocházet

z blíže neznámého místa v areálu Vysoké školy zemědělské. Případný náleзовý kontext je však již bohužel nezjistitelný. Mince je dodnes uložena u nálezce.¹

MAKEDONIE, království, Antigonos Gonatas (277–239 před Kristem), AE 18

Av.: v nezřetelném perlovci hlava Athény v korintské přilbě doprava

Rv.: kráčející Pan doprava, před ním vpravo stojící *tropaion*, po stranách scény B–A, dole

mezi nohama Pana monogram ANTI, vpravo věnec, vlevo nečitelný monogram či symbol

Lit.: *SNG Cop. 10*, jako č. 1206; *Sear 1979*, 630, typ jako č. 6786.

7,046 g; 17,6/18,5 mm; 6,5 h; bez nálezové patiny

Nově registrovaná bronzová mince představuje významný přírůstek k nálezovému fondu řeckých mincí z českého území (*Nálezy I/2*, 89–91, č. 209–220; *Pochitonov 1966*; *Mielczarek 1989*, 150–155, č. 39–52; *Kurz 1992*; *Jančo 2003*; *Militký 2005*). Doposud sice postrádáme komplexnější zhodnocení této problematiky, nicméně již za současného stavu poznání lze nález zařadit do obecnějších souvislostí. Nálezy řeckých ražeb reprezentují nejstarší horizont výskytu importovaných antických mincí na českém území. Jejich výpověď je však značně komplikovaná především s ohledem na absenci archeologického kontextu u většiny z nich. Za současného stavu poznání, zvláště díky novým poznatkům z území Moravy, lze již se značnou pravděpodobností předpokládat, že alespoň část českého nálezového fondu je možno spojit s obdobím doby laténské.

Zatím jedinou českou lokalitou, kde je pro dobu laténskou bezpečně prokázána přítomnost řeckých mincí v dobovém kontextu, je oppidum Stradonice. Odtud je registrována kolekce jednotlivých nálezu řeckých mincí, bohužel zatím vždy bez vazby na konkrétní archeologické situace. Kromě jednotlivých exemplářů měst Kyme,² sicilských Syrakus³ a illyrské Apollonie (*Nálezy I/2*, 90, č. 214) odtud pochází nejméně 13 ověřených, dosud jen částečně publikovaných exemplářů numidských bronzových mincí krále Massinissy a jeho nástupců z let 208–148 před Kristem (*Pič 1903*, 27–28, č. 13, Tab. II:27; *Koblitz 1918*, 99, č. 38; *týž 1918a*, 54; *Rayman 1947*, 36, obr. 15; *Pochitonov 1955*, 90, č. 213a; *Mielczarek 1989*, 153–154, č. 47B; *Waldhauser 1995*, 420; *Jančo 2003a*, 232, tab. 1). Numidská bronzová mince pochází zřejmě také ze Žalova (*Nálezy I/1*, 69, č. 138) a další exempláře, avšak nálezovou autenticitou značně problematické, jsou známy ze Studence? (*Militký 2001*, 463–465, č. 1–2, obr. 1: 1–2; *Slabina – Waldhauser 2001*, 452, č. 8–9, obr. 17:8–9; *Waldhauser 2001*, 369; *Kolníková 2002*; *Jančo 2003a*, 232, tab. 1:9). Tato koncentrace severoafrických numidských mincí je ve středoevropském prostoru skutečně mimořádná. Všechny jmenované nálezy však s vysokou pravděpodobností souvisejí až s pozdně laténským osídlením v rozmezí 2. poloviny 2. a 1. poloviny 1. století (LT C2/D1).

Řecké mince z ostatních českých nálezů také vesměs postrádají archeologický kontext. Výjimku představují bronzová mince makedonského krále Cassandra z Červených Peček (*Nálezy I/2*, 89, č. 211; *Mielczarek 1989*, 151, č. 40), která byla nalezena v areálu sídliště z doby laténské, a bronzová mince makedonského krále Filipa II.⁴ z areálu kostrového pohřebiště v Mlčechvostech (*Jančo 2003*).

Ostatní nálezy lze rozdělit do dvou skupin. Do prvé lze zařadit nálezy, které mohou (ale nemusejí) souviset s dobou laténskou. S touto kategorií nálezů lze teoreticky spojit většinu jednotlivě nalezených řeckých mincí (mimo oppidum Stradonice) a jeden depot. Hromadný nález z Dašic (*Petrtyl – Šebek 1970*, 45, č. 1) zůstal bohužel přesněji nepopsán a jeho datace do doby po

¹ Jemu patří poděkování za poskytnutí mince k publikaci.

² Nepublikováno (neověřený nález).

³ Nepublikováno (neověřený nález).

⁴ Přesné numismatické určení této mince je však značně nejasné a bude vyžadovat revizi.

roce 276/215 před Kristem je velmi nejistá. Pokud skutečně obsahoval pouze řecké mince, jde o jediný nález svého druhu z českého území. U jednotlivých nálezů jde o teritoriálně velmi pestré směsici ražeb od Sicílie, přes pevninské Řecko až po černoamořskou oblast. Chronologicky jde o mince od 5. do 1. století před Kristem, v konkrétních případech však objektivně nelze dobu jejich archeologizace nijak upřesnit.

Druhou skupinu řeckých mincí reprezentují případy, kdy byly řecké mince objeveny v hromadných nálezech společně s mladšími ražbami římskými. V souboru Horní Chvátliny (*Nálezy I/2*, 90, č. 216) jsou dvě řecké mince doprovázeny provinciální ražbou Augusta. Drachma illyrské Apollonie z Pňova (*Nálezy I/2*, 140, č. 494) byla doprovázena denárem Caracally.⁵ Egyptská ptolemaiovská mince byla zastoupena dokonce v depotu Strážný⁶ (*Militký 2000*, 87, č. 1), ukrytém po roce 401/403 (*Militký 2000*, 92). Právě tento nález naznačuje, že některé z řeckých mincí mohly být uloženy do země až na počátku doby stěhování národů. Problematickým zůstává nález drachmy Lysimacha z Opatovic I (*Nálezy I/2*, 89, č. 212; *Kurz 1992*, 112, č. 1), u kterého nelze vyloučit, že jde o pseudonález.

V posledních letech došlo k zásadnímu posunu interpretace významu importu řeckých mincí v době laténské do střední Evropy díky svědectví kolekce z Němčic nad Hanou na Moravě, odkud je dnes registrováno 82 řeckých a římských republikánských mincí (*Kolníková 2006*, 46–48, tab. 11). Právě tato kolekce prokázala, že pro horizont střední doby laténské (LT C1–C2), tedy pro období 2. poloviny 3. až 1. poloviny 2. století před Kristem, je možné doložit velmi intenzivní přítliv antických mincí na Moravu a snad také i na české území. V Čechách však zatím žádný z tamních nálezů nelze prokazatelně s horizontem LT C1–C2 spojit, neboť postrádáme archeologické náleзовé kontexty. Teoreticky by s tímto obdobím mohly souviset již výše jmenované nálezy z Červených Peček, Mlčechvostů a snad také i depot z Dašic. V úvahu samozřejmě přichází i řada dalších nálezů, mj. i nový exemplář z Prahy 6-Suchdola, ale u žádného z nich to vzhledem k absenci náleзовého kontextu nelze prokázat.

Je zajímavé, že podíl makedonských ražeb v bohatém souboru z Němčic nad Hanou je poměrně malý – jsou zde zastoupeny pouhými dvěma exempláři. Jde zároveň o jediné stříbrné antické nominály v kolekci (*Kolníková 2006*, 46–48, tab. 11:2–3). Je otázka, jakou roli hrály importované bronzové mince v bójském prostředí, kde byly emitovány výhradně mince ze zlata a stříbra.⁷ Nelze zatím rozhodnout, jestli i v laténském prostředí si uchovaly peněžní funkci, nebo jestli zde sloužily již pouze jako surovina pro další řemeslnou výrobu. Druhou z možností by mohlo naznačovat dělení některých z mincí (*Kolníková 2006*, 40, obr. 15:5–13), avšak za stávajícího stavu poznání tuto otázku nelze jednoznačně rozhodnout.

Při srovnání s němčickým souborem tvoří makedonské mince na českém území naopak výraznější skupinu: Všeruby, Filip II., AE, 359/336 před Kristem (*Nálezy I/2*, 89, č. 210; *Mielczarek 1989*, 155, č. 51); Mlčechvosty, Filip II.?, AE, 359/336? před Kristem (*Janča 2003*, 234, obr. 1); Červené Pečky, Cassander, AE, asi 306/297 před Kristem (*Nálezy I/2*, 89, č. 211; *Mielczarek 1989*, 151, č. 40) a Vrbčany, makedonská? blíže nepopsaná AR mince (*Nálezy I/2*, 91, č. 219; *Mielczarek 1989*, 154, č. 50). K těmto nálezům nyní přistupuje další exemplář z Prahy 6-Suchdola, který je navíc zajímavý ikonografií lící strany, kde je zobrazena hlava Athény v korintské přílbě doprava tak, jak ji známe na zlatých statérech Alexandra III. Makedonského (336–323 před Kristem; *Sear 1979*, 621, č. 6702–6707). Právě tyto statéry byly předlohami nejstarších bójských statérů označovaných jako typ Athéna/Niké (*Paulsen 1933*, č. 1–34; *Kolníková 2006*, 8–13, tab. 2, obr. 4:1–4). Nově registrovaná mince Antigona Gonatase představuje prvý hmotný doklad zobrazení hlavy Athény v korintské přílbě na antické minci nalezené na českém území. Navíc byla ražena v rozmezí let 277–239 před Kristem, tedy v období, ve kterém předpokládáme počátek ražby keltských

⁵ V obou případech však nelze prokázat, zda oba uvedené soubory skutečně představují náleзовé celky – v případě Pňova je to dokonce méně pravděpodobné.

⁶ Autenticita tohoto souboru však není zaručena.

⁷ Jedinou výjimku představují suberátní mince.

mincí ve střední Evropě. Možná že právě ikonografická shoda lícního motivu mince z Prahy 6-Suchdola se zlatými statéry Alexandra III. byla hlavním důvodem dobového zájmu o tuto ražbu. Lze tedy jen litovat, že nevíme více o primárních náleзовých okolnostech této ražby.

Literatura

- Jančo, M. 2003: Nález hemidrachmy Filipa II. z polykulturneho sídlíštného a z laténskeho pohrebneho areálu Mlčechvosty, okr. Mělník. *Archeologie ve středních Čechách* 7, 231–243.
- Koblitz, H. F. v. 1918: Beiträge zur keltischen Münzkunde Böhmens. *Mitteilungen der Oesterreichischen Gesellschaft für Münz- und Medailenkunde* 14, 97–104.
- 1918a: Prototypen keltischer Münzen. *Monatsblatt der numismatischen Gesellschaft in Wien* 11 (Nr. 9). Nr. 422, 53–54.
- Kolníková, E. 2002: Mince z Obrieho hradu – originály alebo falzá. *Zprávy České archeologické společnosti. Supplement 49. Archeologické výzkumy v Čechách 2001. Sborník referátů z informačního kolokvia*. Praha, 19–20.
- 2006: Význam mincí z moravského laténskeho centra Němčice nad Hanou pre keltskú numizmatiku. *Numismatický sborník* 21, 3–56.
- Kurz, K. 1992: Die griechischen Fundmünzen aus der numismatischen Sammlung des Nationalmuseums im Prag (1). *Listy filologické* 115, 110–114.
- Mielczarek, M. 1989: Ancien Greek coins found in central, eastern and northern Europe. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.
- Militký, J. 2000: Nálezový (?) soubor antických mincí ze Strážného (?), okr. Prachatice. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 13, České Budějovice, 87–96.
- 2001: Keltské „náleзовé“ mince z Obřího hradu. *Archeologie ve středních Čechách* 5, 463–468.
  - 2005: Poznámky k nálezu seleukovské (?) mince z Řepova (okr. Mladá Boleslav). *Archeologie ve středních Čechách* 9/1, 217–219.
- Nálezy I/1: Radoměřský, P. 1955: Nálezy keltských mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. I. díl. Praha, 35–84.
- Nálezy I/2: Pochitonov, E. 1955: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. I/2. díl. Praha, 87–314.
- Paulsen, R. 1933: *Die Münzprägungen der Boier*. Leipzig – Wien.
- Petrtyl, J. – Šebek, F. 1970: Historická dokumentárnost náleзовů mincí na Pardubicku a Chrudimsku. *Východočeské muzeum Pardubice*.
- Piř, J. L. 1903: Čechy na úsvitě dějin. Starožitnosti země České. Díl II/2. Hradiště u Stradonic jako historické Marobudum. Praha.
- Pochitonov, E. 1966: Dva starší nálezy řeckých mincí v Čechách. *Numismatický sborník* 9 (1965–1966), 223–224.
- Rayman, M. 1947: Mince ze stradonického hradiště. *Numismatické listy* 2, 33–37.
- Sear, D. R. 1979: *Greek Coins and their Values*. Volume II. Asia and North Africa. London.
- Slabina, M. – Waldhauser, J. 2001: Nálezy kovové hmotné kultury na hradišti Obří hrad (kat. úz. Studenec, okres Prachatice). In: Waldhauser, J.: *Keltské nálezy z Čech získané v letech 1990–2000 detektory kovů*. *Archeologie ve středních Čechách* 5, 452–455.
- SNG Cop. 10: *Sylloge Nummorum Graecorum*. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum. Volume 10. Macedonia. Part III. Philip III–Philip VI, Macedonia under the Romans, Kings of Paeonia. Copenhagen 1943.
- Waldhauser, J. 1995: Detektory získané nálezy z keltského oppida u Stradonic. *Předběžná zpráva o hromadném nálezu železných nástrojů, jednotlivých mincí a plastiky*. *Archeologické rozhledy* 47, 418–425.
- 2001: *Encyklopedie Keltů v Čechách*. Praha.

Summary: Jiří Militký, A Macedonian bronze coin found in Prague 6-Suchdol

In 1970, Mr. Martin Příborský found a Greek bronze coin by chance in a secondary position, possibly in the territory belonging to the College of Agriculture in Prague 6-Suchdol. The specimen has been attributed as a bronze denomination struck under Antiginos Gonatas (BC 277–239), *SNG Cop. 10*, no. 1206. The coin represents an important acquisition to the group of Greek coins found in the Bohemian territory (*Nálezy I/2*, 89–91, nos. 209–220; *Pochitonov 1966*; *Mielczarek 1989*, 150–155, nos. 39–52; *Kurz 1992*; *Jančo 2003*; *Militký 2005*).

The only Bohemian location with safely proven presence of Greek coins in the contemporary Late-Bronze-Age context is represented by the oppidum in Stradonice. Besides individual specimens struck in Kyme, Syracuse and Illyrian Apollonia (*Nálezy I/2*, 90, no. 214), at least 13 confirmed Numid bronze coins struck under Massinissa and his successors in BC 208–148 came from there (*Píč 1903*, 27–28, no. 13, Tab. II:27; *Koblitz 1918*, 99, no. 38; *same 1918a*, 54; *Rayman 1947*, 36, Fig. 15; *Pochitonov 1955*, 90, no. 213a; *Mielczarek 1989*, 153–154, no. 47B; *Waldhauser 1995*, 420; *Jančo 2003a*, 232, Tab. 1). Another Numid coin evidently also comes from Žalov (*Nálezy I/1*, 69, no. 138), and there are some problematic specimens known from Studenec (?) (*Militký 2001*, 463–465, nos. 1–2, Figs. 1: 1–2; *Slabina – Waldhauser 2001*, 452, nos. 8–9, Figs. 17:8–9; *Waldhauser 2001*, 369; *Kolníková 2002*; *Jančo 2003a*, 232, Tab. 1:9). All mentioned finds are linked with high probability to the Late-Bronze-Age settlement dated back to the period between the second half of the 2nd century BC and the first half of the 1st century BC (LT C2/D1). Greek coins found at other Bohemian locations unfortunately lack any archaeological context. But there are two exceptions: one bronze coin struck under the Macedonian King Cassander found in Červené Pečky (*Nálezy I/2*, 89, no. 211) in the territory of the Late-Bronze-Age settlement, and another bronze coin struck under the Macedonian King Philip II found in the skeleton funeral site in Mlčechvosty (*Jančo 2003*).

During the last few years, there was a significant shift registered in interpretation of importance of Greek coin import to the central Europe during the Late Bronze Age because of the group of coins found in Němčice nad Hanou in Moravia, where some 82 Greek and Roman imperial coins have been registered up to date (*Kolníková 2006*, 46–48, Tab. 11). This selection of coins proved the fact, that the middle Late-Bronze-Age period (LT C1–C2), i. e. between the second half of the 3rd century BC and the first half of the 2nd century BC, was characteristic by massive flood of ancient coins to Moravia, and possibly to Bohemia. No find in Bohemia could be safely connected with the horizon of LT C1–C2. Theoretically, only the finds of Červené Pečky, Mlčechvosty or alternatively Dašice can be linked with that period. Also some other finds could be considered – the specimen from Prague 6-Suchdol inclusive – but no relevant details could be traced because of the lack of any specific archaeological context.

Comparing the group of coins found in Němčice, the Macedonian coins from Bohemia represent a very significant selection: Všeruby, Philip II, AE, BC 359/336 (*Nálezy I/2*, 89, no. 210; *Mielczarek 1989*, 155, no. 51); Mlčechvosty, Philip II (?), AE, BC 359/336 (?) (*Jančo 2003*, 234, Fig. 1); Červené Pečky, Cassander, AE, about BC 306/297 (*Nálezy I/2*, 89, no. 211; *Mielczarek 1989*, 151, no. 40) and Vrbčany, a Macedonian (?) precisely not attributed silver coin (*Nálezy I/2*, 91, no. 219; *Mielczarek 1989*, 154, no. 50). Now, there has been another specimen from Prague 6-Suchdol added to all those finds – especially interesting by its obverse image – head of Athena with a Corinthian helmet to right as known from gold *staters* of Alexander III of Macedonia (BC 336–323). Such types have been copied by the oldest versions of the Boian *staters* later described as the Athena/Nike type (*Paulsen 1933*, nos. 1–34; *Kolníková 2006*, 8–13, Tab. 2, Figs. 4:1–4). The newly registered coin struck under Antiginos Gonatas represents the very first image of the Athena's head wearing the Corinthian helmet found in the Bohemian territory. And more, it was minted in BC 277–239, in time, which is regarded as the beginning of the Celtic coinage in the central Europe.

English by V. Novák

Nálezy římských mincí ze záchranného archeologického výzkumu na lokalitě Mušov-Neurissen (okr. Břeclav)

Ondrej ŠEDO – Eva KOLNÍKOVÁ

V průběhu záchranného výzkumu, který realizoval Ústav archeologické památkové péče Brno v letech 1993–1994 v trati Neurissen v katastru zaniklé obce Mušov (okr. Břeclav, Jihomoravský kraj), byla pozornost soustředěna na nálezové situace z doby římské. Podařilo se najít rovněž menší počet římských mincí, kterým je věnován tento příspěvek.

Archeologická akce probíhala na staveništi silnice Mikulov – Pohořelice, na úseku, který leží mezi jezery vodního díla Nové Mlýny a křižovatkou se silnicí Pasohlávky – Ivaň. Stavba zasáhla svažité terén mezi nivou řeky Jihlavy a návrším Burgstall. Na tomto návrší byly v průběhu dlouholetých systematických výzkumů odkrývány nálezové situace související s římským vojenským zásahem do barbarika v době markomanských válek (v poslední době např. *Tejral 1999*, 82–95; *Tejral 2002a*, 79–82; *Tejral 2002b*, 291–294, 313–315). Ve většině zkoumaných objektů v trati Neurissen se v průběhu výzkumných prací objevovaly drobné předměty pouze ojedinele. Větší množství artefaktů se koncentrovalo pouze v prostoru jámy se stavební sutí na severozápadním okraji terasy a v těchto místech byl identifikován i větší počet mincí.

Přehled jednotlivých poloh a objektů s nálezy mincí

I. Úpatí svahu východně od návrší Burgstall

Měřičský bod 2017/93, prostor u pece kontext č. 305:

Řím-císařství, **Augustus** (27 př. Kr.–14 po Kr.), mincovna: *Roma*, AE as, 27 př. Kr./14 po Kr.

Av.: opis nečitelný, hlava Augusta doprava

Rv.: [...]AAA FF[...], S-[C] (zachována pouze část mincovní plochy)

Lit.: *RIC I*, 66–82, č. ?

1. 7,679 g; 25,8 mm; 12 h; silně otřený, v ploše vrypy (ev. č. 305/1)¹

Mince č. 1 (ev. č. 305/1) se podařilo najít při kontrole skrývek ornice. Ležela v přemístěné hlíně ve vzdálenosti 2,5 m od pece kontext č. 305. Jiné datující předměty nalezeny nebyly, v širším okolí se objevovaly střepy z doby velkomoravské a také keramika z 11.–12. století. Souvislost mince s nálezovými situacemi z doby římské není prokazatelná, mohla být na místo nálezu přinesena v pozdějším období, v době slovanské nebo začátkem středověku.

II. Terasa v trati Neurissen

Sběr u měřičského bodu 1003, kontext č. 719:

Řím-císařství, **Trajanus** (117–138), mincovna: *Roma*, AE as, 98/117

Av.: opis nečitelný, ověččená hlava Trajana doprava

Rv.: zcela nečitelný

Lit.: *RIC 2* – typ nelze určit.

2. 9,555 g; 27,9 mm; silně otřelý (ev. č. 719/7)

Při kontrole skrývek prováděných zemními stroji v severozápadní části terasy v trati Neurissen byla nalezena mince č. 2 (ev. č. 719/7). Kontext č. 719 představoval hlinitou vrstvu, která překrývala podorniči; mince ležela na povrchu této vrstvy, neměla vztah k nějakému objektu nebo souboru nálezů.

Příkop s pohozenými lidskými a zvířecími kostrami, kontext č. 734:

Řím-císařství, **Hadrianus** (117–138), mincovna: *Roma*, AE as, 117/138

Av.: opis nečitelný, hlava Hadriana doprava

¹ Čísla u mincí odpovídají jejich označení v Inventárním seznamu nálezů nálezové zprávy uložené v Ústavu archeologické památkové péče Brno (*Bálek – Šedo 1995*).

Rv.: opis i obraz nečitelný

Lit.: *RIC 2* – typ nelze určit.

3. 11,956 g; 24,4 mm; silně otřelý (ev. č. 734/17)

Při identifikaci prvních nálezu ve výplni příkopu (kontext č. 734) byla nalezena mince č. 3 (ev. č. 734/17). Byla zjištěna v úrovni povrchu skrývek, v blízkosti lidských skeletů, které spolu s kostrami zvířat (především koně a voly) představovaly součást výplně příkopu. Kromě předmětů s jednoznačným vztahem k lidským skeletům (šperky, součásti oděvu) se zde objevovaly také další artefakty, které lze považovat za intrusi – jejich výskyt v těchto místech byl náhodný. Nelze rozhodnout, zda mince č. 3 náležela k některému z pohozených jedinců nebo je v tomto smyslu zcela indiferentní.

Jáma s římskou stavební sutí (výplň), kontext č. 7303:

Řím-císařství, **Vespasianus?** (69–79), mincovna: *Roma*, AE sestertius, 69–79 (?)

Av.: [...]VESPA[...], hlava Vespasiana doprava

Rv.: opis i obraz nečitelný

Lit.: *RIC 2* – typ nelze určit.

4. 22,262 g; 33,6 mm; silně otřelý (ev. č. 7303/153)

Řím-císařství, Antoninus Pius (138–161) pro: **Marcus Aurelius** (139–161), mincovna: *Roma*, AE as, 140–144

Av.: [ANTON]INVS PIVS [P P TR P COS III], ověnčená hlava Antonina Pia doprava

Rv.: [AVRELIVS] CAES A[VG PII F COS S C], hlava Marka Aurelia doprava

Lit.: *RIC 3*, 172, č. 1223.

5. 10,675 g; 28 mm; 12 h; otřelý (ev. č. 7303/453)

Při preparaci vrstvy (kontext č. 7303) vyplňující jámu se stavební sutí byly nalezeny dvě mince – č. 4 (ev. č. 7303/153) a č. 5 (ev. č. 7303/453). Vrstva obsahovala kromě zlomků římských cihel a malty množství drobných střepů provinciální a barbarské keramiky a rovněž fragmenty železných a bronzových předmětů.

Prostor přiléhající k jámě s římskou stavební sutí, kontext č. 7305:

Řím-císařství, Antoninus Pius (138–161) pro: **Marcus Aurelius** (139–161), mincovna: *Roma*, AR denár, 145–147

Av.: AVRELIVS CAESAR AVG PII F, hlava Marka Aurelia doprava

Rv.: COS-II, stojící Honos doleva drží v pravé ruce palmovou ratolest a v levé ruce roh hojnosti

Lit.: *RIC 3*, 80, č. 429a.

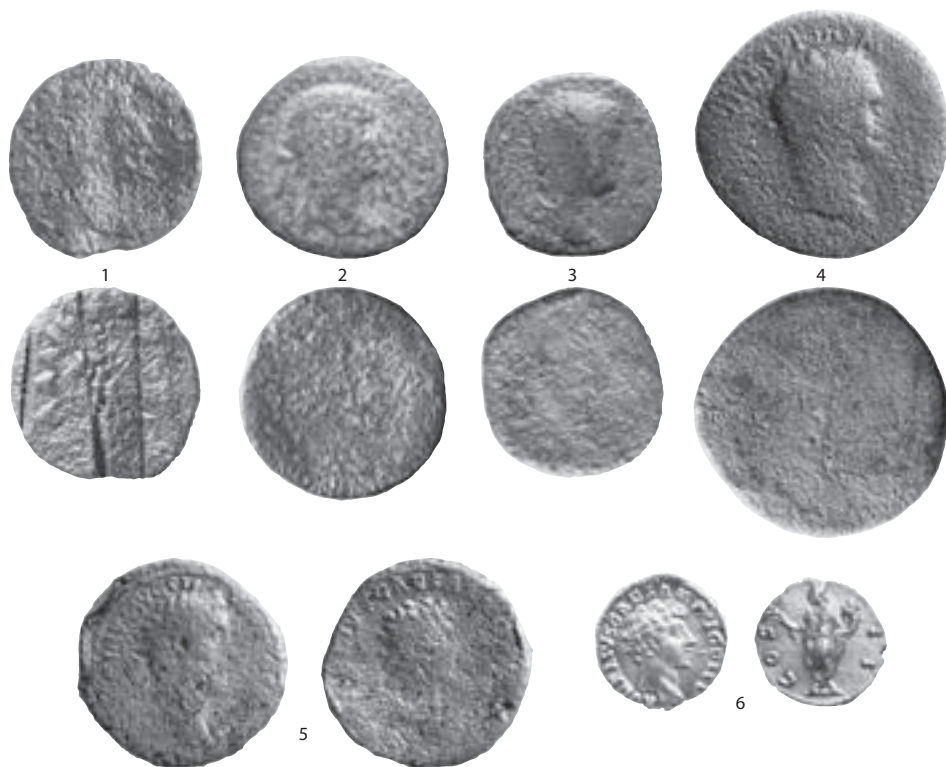
6. 3,213 g; 17 mm; 6 h (ev. č. 7305/77)

V prostoru přiléhajícím k jámě s římskou stavební sutí byla po skončení preparace vrstvy (kontext č. 7305), už v úrovni začištěného podloží, nalezena stříbrná mince č. 6 (ev. č. 7305/77). Vrstva obsahovala obdobné předměty, jaké byly nalézány při výkopu výplně jámy; mince a další s ní nalezené artefakty zjevně doplňují náleзовé spektrum tohoto objektu.

Závěr

U mince č. 2 (Trajanus, AE as, 98/117) nelze sledovat vztah k náleзовému prostředí, neboť byla získána při sběru na ploše skrývek. Také v případě mince č. 1 (Augustus, as, 27 před Kr.–14 po Kr.) není možno zaručit, že dokládá existenci nějakých aktivit v prostoru nálezu v dobách kolem zlomu letopočtu – už v minulosti byla na jiném místě úpatí návrší Burgstall identifikována například republikánská mince; ležela v kostrovém hrobě z doby slovanské (*Jelínková 1999*, 28).

Mince č. 3 (Hadrianus, AE as, 117/138) byla zjištěna v prostoru objektu s nálezy lidských a zvířecích skeletů. K uložení lidských a zvířecích pozůstatků mělo podle stávajících názorů dojít v době markomanských válek, popřípadě krátce po jejich skončení (*Bálek – Šedo 1995*),

Obr. 1. Mušov-Neurissen, mince z archeologického výzkumu (čísla odpovídají číslování katalogu).

podle jiných názorů ale až někdy po roce 180, tedy po skončení válečných událostí (Tejral 2002a, 109–112; Tejral 2002b, 323). Pro bližší poznání časového zařazení nálezové situace tedy mince nepřinášejí použitelné informace.

V prostoru jámy s římskou stavební sutí se objevovaly četné předměty dobře datovatelné do doby markomanských válek. Stříbrná mince č. 6 (Antoninus Pius pro: Marcus Aurelius, AR denár, 145–147) nalezená v blízkosti této jámy a dva další exempláře vyzvednuté přímo z jejího zásypu – č. 4 (Vespasianus?, AE sestercius, 69/79) a č. 5 (Antoninus Pius pro: Marcus Aurelius, AE as, 140–144) nepředstavují přínos pro bližší časové zařazení nalezených předmětů a neumožňují ani upřesnit dobu, kdy došlo k uložení vrstev se stavební sutí.

Literatura

- Bálek, M. – Šedo, O. 1995: Die Notgrabungen in Mušov in den Jahren 1993–1994 (Im Bereich der Terasse unter Anhöhe Burgstall). In: J. Tejral – K. Pieta – H. Friesinger (Hrsg.): Kelten – Germanen – Römer vom Ausklang der Latène-Zivilisation bis zum 2. Jahrhundert im Mitteldonauebiet. Brno – Nitra, 11–14.
- Jelínková, D. 1999: Slovanské pohřebiště z 9. až 12. století v Mušově. Katalog. Brno.
- RIC I*: Mattingly, H. – Sydenham, E. A. 1923: The Roman Imperial Coinage. Volume I. Augustus to Vitellius London.
- RIC 2*: Mattingly, H. – Sydenham, E. A. 1926: The Roman Imperial Coinage. Volume II. Vespasian to Hadrian. London.
- RIC 3*: Mattingly, H. – Sydenham, E. A. 1930: The Roman Imperial Coinage. Volume III. Antoninus Pius to Commodus. London.

- Tejral, J. 1999: Zum Stand der archäologischen Forschung über den römischen militärischen Eingriff in Gebieten nördlich der Donau. Přehled výzkumů 39 (1995–1996). Brno, 81–164.
- 2002a: Das archäologische Umfeld des Grabes in der frühen Kaiserzeit. In: J. Peška – J. Tejral (Hrsg.): Das germanische Königsgrab von Mušov in Mähren. Teil 1. Mainz, 73–95.
  - 2002b: Doba římská v oblasti vodního díla. In: S. Stuchlík (ed.): Oblast vodního díla Nové Mlýny od pravěku do středověku. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 20. Brno, 291–328.

Summary: Eva Kolníková – Ondřej Šedo, Finds of Roman coins from rescue archaeological excavations at Mušov-Neurissen (Břeclav district)

Several Roman coins were found during rescue archaeological excavations at Mušov-Neurissen in south Moravia. The excavations have been led in the neighbouring territory of the Burgstall hill known because of the previous examinations of the local Roman military settlement dated back to the period of the Marcomanic wars (the 2nd century AD). The coin no. 2 (Traianus, AE as, AD 98–117) has been discovered during the surface exploration and it is impossible to find any connection with any specific local archaeological situation. In case of the coin no. 1 (Augustus, as, BC 27–AD 14) it is not possible to exclude the fact, that the coin was transferred to the location at the beginning of the Middle Ages, as indicated by sherds of the 9th century and of the period between the 11th and the 12th century. The coin no. 3 (Hadrianus?, AE as, AD 117–138?) belongs to the filling material in a ditch with human and animal skeletons buried there some time in the mid-2nd century AD. But this specimen cannot help with precisising of that dating. The remaining coins no. 4 (Vespasianus?, AE *sestercius*, AD 69–79), no. 5 (Antoninus Pius for Marcus Aurelius, AE as, AD 140–144) and no. 6 (Antoninus Pius for Marcus Aurelius, AR *denarius*, AD 145–147) also do not much help with more precise historical attribution of pit with Roman rubble and other objects, all dated back to the same period.

English by V. Novák

Nález římských mincí z Vlasatic (okr. Břeclav)

Petr KUBÍN – Jiří MILITKY

V březnu roku 2006 byly poblíž obce Vlasatice nalezeny nejmenovaným nálezcem při povrchovém průzkumu detektorem kovů dvě římské mince. Místo nálezů je situováno severovýchodně od obce, v trati „Bažantnice“ při jižním břehu Novoveského rybníka (ZM 34-12-13: 285/192 mm od Z a J s.č.). Při nálezů byly obě mince slepeny korozí rubními stranami k sobě. Mince jsou dnes uloženy ve sbírce Regionálního muzea v Mikulově (př. č. 71/06).

Řím-císařství, **Trajanus** (98–117), mincovna: *Roma*, AR denár, 103–111, skupina V
Av.: IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P, ověčené poprsí Trajana s drapérií na levém rameni

Rv.: COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC, stojící Viktorie doleva drží palmovou ratolest a věnec

Lit.: *RIC* 2, 253, č. 128; *BMC RE* 3, 76, č. 328, jako Pl. 14:19.

1. 2,869 g; 18,4/18,8 mm; 6 h (př. č. 71/06-1)

Lucius Verus (161–169), mincovna: *Roma*, AR denár, 162, 3. emise

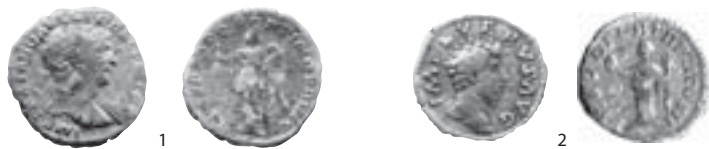
Av.: IMP L VERVS AVG, hlava Lucia Vera doprava

Rv.: PROV DEOR TR P II COS II, stojící Providentia doleva drží roh hojnosti a globus

Lit.: *RIC* 3, 253, č. 483; *BMC RE* 4, 412, č. 207, Pl. 57:4; *MIR* 18, 99, č. 42-14-9.

2. 3,197 g; 17,9/18,1 mm; 5,5 h; před čištěním červená křusta (př. č. 71/06-2)

Vzhledem k tomu, že obě ražby byly při objevení slepeny korozními produkty, můžeme mince zařadit do kategorie drobných hromadných nálezů. Nelze však spolehlivě rozhodnout,

Obr. 1. Vlasatice, mince z nálezů 2006 (čísla odpovídají číslování katalogu).

jestli byly do země záměrně uloženy či pouze náhodně ztraceny. Vyloučit nelze ani alternativu, že jde o část většího depotu, později rozrušeného (např. orbou), či již dříve vyzvednutého. V každém případě se však mince musely do země dostat bezpečně po roce 162, a to, mj. i s ohledem na otřelost mince č. 2, s určitým časovým odstupem. Pro stanovení doby možného uložení mincí do země (či jejich ztráty) je nutné reflektovat historicko-archeologický kontext okolní krajiny ve 2. polovině 2. století. Nález z Vlasatic se svým obsahem teoreticky hlásí k horizontu markomanských válek (161–180), kdy se jižní Morava, společně s územím jihozápadního Slovenska, dostala dočasně do sféry přímého vojenského zásahu římské říše. Na jižní Moravě je centrum římské vojenské moci lokalizováno na návrší „Burgstall“ u Mušova (souhrnně např. *Droberjar 2002*, 193–196), ležící nedaleko jihovýchodním směrem od Vlasatic. V období markomanských válek byl import římských mincí na jižní Moravu pro potřeby armády zřejmě velice intenzivní a část těchto peněz byla pravděpodobně také různými způsoby redistribuována mezi Germány. O intenzitě výskytu římských mincí na okolních germánských sídlištích víme však zatím bohužel jen velmi málo.¹ Nelze přirozeně doložit přímou spojitost mezi vlasatickým nálezem a římským mincovním importem v období vojenského zásahu, nicméně chronologická souvislost se zde teoreticky přímo nabízí. Skutečná realita však může být složitější, neboť do barbarika byly zřejmě často importovány také starší mincovní emise a nikdy tak nelze spolehlivě doložit, kdy se římské mince do germánského prostředí dostaly. Mohlo se tak stát nedlouho po jejich ražbě, stejně jako o dlouhá desetiletí později. Navíc i starší emise pak ještě v barbariku dlouhodobě obíhaly. Je tedy zřejmé, že u nálezů bez archeologického kontextu je řešení tohoto problému značně komplikované. Také v případě vlasatického nálezů nelze rozhodnout, jestli k jeho ukrytí (či ztrátě) došlo ještě před rokem 180 či až po něm. V prvním případě se mohlo jednat o peníze, které patřily některému z Římanů působících v armádě v okolní krajině, vyloučit však nelze ani některého z místních germánských obyvatel. V druhém případě by nález souvisel již bezpečně s germánským osídlením v době po markomanských válkách.² Možnost delšího oběhu nepřímou naznačují částečná otřelost denáru Lucia Vera.³ Lze tedy předpokládat, že k ukrytí mincí mohlo dojít spíše až na sklonku 2. století či později. Vzhledem k tomu, že římské denáry v barbariku obíhaly až do 5. století, je přesnější stanovení horní hranice doby ukrytí prakticky nemožné. Nově popsany vlasatický mincovní nález je tedy příkladnou ukázkou komplikovanosti interpretace mincovních nálezů z regionů, kde docházelo ke kontaktům mezi místními Germány a římskou říší.

Z bezprostředního okolí místa nálezů nejsou doposud doloženy žádné další nálezy z doby římské,⁴ v blízkém okolí je však lokalit známa celá řada. Na mírném návrší asi 1 km severně od Vlasatic byly leteckou prospekci zjištěny reliktové doposud v terénu neověřené a tedy zatím

¹ Bohužel značná část těchto lokalit je zřejmě značně ochuzena o kovový nálezový inventář objevený při četných amatérských povrchových průzkumech s detektory kovů a většina takto nalezeného materiálu (a také mincí) je zřejmě již nenávratně ztracena.

² I v tomto případě by ale mince mohly teoreticky pocházet z finančních prostředků dovezených Římany na Moravu v období vojenského zásahu před rokem 180. Část z těchto mincí se zřejmě stala součástí oběhiva germánského barbarika.

³ Otřelost mincí je u exemplářů bez známého archeologického kontextu často jedinou možností pro úvahy o délce jejich oběhu. Jde však o „metodu“ značně nejistou, neboť řada mincí mohla být dlouhodobě tezaurována. Zároveň není vůbec jasné, za jak dlouhou dobu u stříbrných mincí k otěru dochází.

⁴ V okolí mincovního nálezů byly zjištěny pouze kovové předměty z období 2. světové války.

pouze pravděpodobného římského polního tábora (*Droberjar* 2002, 367–368). Jeho případný vztah k mincím, jak již bylo výše řečeno, je však naprosto neprokazatelný. V blízkém okolí jsou další římské polní tábory a samostatné linie opevnění známy na sousedním katastrální území Pasohlávky, odkud pocházejí rovněž početné doklady germánského osídlení (např. *Droberjar* 2002, 233–234). Z katastrálního území Vlasatice jsou známy také starší zprávy o nálezích římských mincí. Z jedné (blíže neupřesněné) polohy je znám denár Plautily (+212) a Alexandra Severa (222–235; *Nálezy I/2*, 247, č. 1074 a 253, č. 1104). Z blíže neupřesněného sídliště je uváděn antoninian Herennia Etrusca (250–251; *Nálezy I/2*, 247, č. 1074). Tyto mince, datovatelné do 1. poloviny 3. století, již však bezpečně souvisejí s germánským osídlením regionu po odchodu Římanů.

Literatura

- BMC RE* 2: Mattingly, H. 1930: Coins of the Roman Empire in the British Museum. Volume II. Vespasian to Domitian. London 1930.
- BMC RE* 3: Mattingly, H. 1936: Coins of the Roman Empire in the British Museum. Volume III. Nerva to Hadrian. London.
- Droberjar*, E. 2002: Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha.
- MIR* 18: Szaivert, W. 1986: Moneta Imperii Romani 18. Die Münzprägung der Kaiser Marcus Aurelius, Lucius Verus und Commodus (161/192). Wien.
- Nálezy I/2*: Pochitonov, E. 1955: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I/2. díl. Praha, 87–314.
- RIC* 2: Mattingly, H. – Sydenham, E. A. 1926: The Roman Imperial Coinage. Volume II. Vespasian to Hadrian. London.
- RIC* 3: Mattingly, H. – Sydenham, E. A. 1930: The Roman Imperial Coinage. Volume III. Antoninus Pius to Commodus. London.

Summary: Petr Kubín – Jiří Militký, Roman coins found in Vlasatice (Břeclav district)

Two Roman coins were discovered by an unknown person during surface metal detecting activities near Vlasatice (Břeclav district) in March 2006. The place of the find is situated in north-eastern direction close to the village, at the location called “Bažantnice”, near the southern part of the Novoveský pond. The coins have been attributed as the following: a) Traianus, *Roma*, *denarius*, AD 103–111 (*RIC* 2, no. 128), and b) Lucius Verus, *Roma*, *denarius*, AD 162 (*RIC* 3, no. 483). Because of the fact, that both coins have been found together stuck by corrosion, they could be regarded as a small group find. They must have been certainly buried after AD 162, but of course, also after some longer time. For precisising the period of possible burrying of the coins, it is necessary to confront the archaeological context of the surrounding territory in the mid-2nd century. By its content, the find of Vlasatice theoretically belongs to the horizon of the Marcoman wars (AD 161–180), when south Moravia temporarily became a part of territory affected by the direct Roman military activities. The hill called “Burgstall” near Mušov is generally accepted as the centre of the Roman military power in south Moravia (for general view cf. *Droberjar* 2002, 193–196), and it is located in south-eastern direction close to Vlasatice. Import of Roman coins to south Moravia covering the army needs during the Marcoman wars seemed to be very intensive, and evidently, some part of that has been re-distributed among the Germanic tribes in various ways. It is impossible to prove any direct connection between the find of Vlasatice and the Roman coin import during their military action, but the chronological coincidence is clear here. However, it is impossible to decide, if the coins were buried before AD 180, or after that date. In the first case, the money could belong either to a Roman subject or to any of the local Germanic tribesmen. In the second case, the find could have been safely connected with the Germanic settlement.

English by V. Novák

Hromadný nález římských mincí ze Spořic (okr. Chomutov)

Marek CAJTHAML – Jiří MILITKÝ

V průběhu 80. let 20. století byly na k. ú. Spořice u Chomutova náhodně nalezeny tři římské mince. Jejich nálezové okolnosti nejsou příliš jasné. Mince měly být nalezeny na zahradě situované směrem k obci Černovice, tedy kdesi v prostoru při západním okraji obce, která dnes od jihu přiléhá k městu Chomutov. Jejich nejmenovaný nálezce již nežije a jejich současný majitel, v jehož soukromé sbírce se mince nacházejí, již přesnější nálezové okolnosti nezná.

Řím-císařství, **Constantinus II.**, jako Caesar (317–337), mincovna: *Siscia*, AE follis, 337
Av.: CONSTANTINVS IVN NOB C, ověšené poprsí Constantina II. ve zbroji doprava
Rv.: GLOR-IA EXERC-ITVS, v ex. €SIS*, dva stojící vojáci se štíty a oštěpy proti sobě, mezi nimi standarta

Lit.: *RIC* 7, 460, č. 262.

1. 0,907 g; 15,0/15,6 mm; 1,5 h; zbytky černé patiny

Constans (337–350), mincovna: ?, AE III

Av.: D N CONS[TAN]-S [P F AVG], oděné poprsí Constance s rosetovým diadémem doprava.

Rv.: ve věnci VOT / XX / MVLT / XXX, ex. mimo mincovní plochu

Lit.: *Kankelfitz* 1996, 491, jako typ č. 14.

2. 1,493 g; 14,0/15,0 mm; 5 h; zbytky černé patiny

Constantius II. (337–361), mincovna: *Cyzicus*, AE II (maiorina), 351–354

Av.: D N CONSTAN-TIVS P F AVG, oděné poprsí Constantia II. s dvojitým perlovým diádemem doprava

Rv.: FEL TEMP-[REPARATIO], v ex. SMKA, vlevo v poli Γ, voják doleva probodává kopím ležícího jezdce

Lit.: *RIC* 8, 497, č. 92.

3. 4,232 g; 21,7/23,6 mm; 12 h; zbytky černé patiny

Obr. 1. Spořice, mince z hromadného nálezu 2006 (čísla odpovídají číslování katalogu).

Ačkoliv bližší nálezové okolnosti mincí neznáme, jde s velkou pravděpodobností o jeden nálezový celek – podle informace jejich současného majitele měly být ražby skutečně nalezeny společně. Nevíme sice, jakým způsobem byly objeveny, ale nejspíše se tak stalo při bližší nespecifikované práci na zahradě. Může jít tedy o část většího doposud nevyzvednutého celku.¹ V souboru jsou zastoupeny výhradně bronzové nominály z průběhu 4. století, z nichž nejmladší byl

¹ S ohledem na velmi obecnou lokalizaci je dnes bohužel nemožné pokusit se případné další mince v terénu dohledat a ověřit, jestli byly uloženy v neosídlené krajině či v areálu sídliště z pozdní doby římské až počátku doby stěhování národů. V předpokládaném nálezovém prostoru dnes probíhá intenzivní výstavba rodinných domů, takže místo nálezů bude do budoucna zřejmě již neověřitelné.

ražen v letech 351–354 (č. 3), což je také datum *post quem*, kdy nejdříve mohl být tento hromadný nález uložen do země. S ohledem na obecně dlouhodobý oběh římských mincí v barbariku lze předpokládat, že k ukrytí mincí mohlo dojít v průběhu 2. poloviny 4. případně až na počátku 5. století. Právě z tohoto období je na českém i moravském území registrována řada hromadných nálezů obsahujících především drobné bronzové mince (srovnej: *Nálezy I/2*, 169–187; *Kohoutek – Militký 2003*, 414–419). Z regionu Chomutovska jsou doposud nálezy římských mincí nepříliš četné² a nově registrovaný hromadný nález je v této oblasti prvý svého druhu. Lze tedy jen lito-
vat, že k němu již nelze zjistit více informací.

Literatura

- Cajthaml, M. – Militký, J. 2006: Nález římské mince v obci Okořín (okr. Chomutov). Numismatický sborník 21, 205–206.
- Droberjar, E. 2002: Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha.
- Kankelfitz, B. R. 1996: Römische Münze von Pompeius bis Romulus. 4. Auflage. Battenberg Katalog.
- Kohoutek, J. – Militký, J. 2003: Hromadný nález římských mincí a bronzové spony z doby římské ze Starého Města u Bruntálu. Pravěk Nová řada 13, 405–424.
- MIR 36, 43–44: Göbl, R. 2000: Moneta Imperii Romani 36, 43–44. Die Münzprägung des Kaiser Valerianus I. / Gallienus / Saloninus (253/268), Regalianus (260) und Macrinus / Quietus (260/262). Wien.
- Nálezy I/2*: Pochitonov, E. 1955: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I/2. díl. Praha, 87–314.
- Nemeškalová-Jiroudková, Z. 1963: Římské mince v Čechách a jejich dějinný význam. Kandidátská disertace. Nепublikovaný rukopis.
- RIC 7: Bruun, P. M. 1966: The Roman Imperial Coinage. Volume VII. Constantine and Licinius A.D. 313–337. London.
- RIC 8: Kent, J. P. C. 1981: The Roman Imperial Coinage. Volume VIII. The Family of Constantine I A.D. 337–364. London.

Summary: Marek Cajthaml – Jiří Militký, A group find of Roman coins from Spořice (Chomutov district)

Sometime during the 1980s, three Roman bronze coins dated back to the 4th century AD were found by chance in an unspecified garden in Spořice (Chomutov district). With the high probability, these coins represent one group, possibly a part of a larger undiscovered hoard. The latest coin (AD 351–354, no. 3) points to the fact, that this group of coins must have been buried during the period between the second half of the 4th century AD and the beginning of the 5th century AD. Especially in that period, several group finds consisting of mainly small bronze denominations are registered in the territory of the Czech lands.

English by V. Novák

² Dolany (*Droberjar 2002*); Okořín (*Cajthaml – Militký 2006*); Kadaň (*Nemeškalová-Jiroudková 1963*, 757, č. 391); Pětipsy (*Nálezy I/2*, 111–112, č. 337); Strupčice (*Nálezy I/2*, 133, č. 455). Nепublikovaný nález: Údlice, na sídlišti z doby římské: Valerianus II., Roma, AR antoninian, 256–257, *MIR 36, 43–44*, Taf. 24:261g.

Nálezky římských mincí na sídlišti ze sklonku doby římské a počátku doby stěhování národů ve Zlechově (okr. Uherské Hradiště)

Jiří MILITKÝ – Tomáš ZEMAN

V letech 1964–1969 provádělo Moravské zemské muzeum v Brně systematický archeologický výzkum sídliště v trati „Padělký (Močidla)“.¹ Lokalita se rozkládá na mírném k jihozápadu skloněném svahu nad drobnou, dnes již vyschlou bezejmennou vodotečí na severovýchodním okraji obce. Sídlištní objekty jsou rozmístěny v pásu podél potůčku (o délce cca 400 m a šířce 70 m) a táhnoucí se přímo od hrany jeho břehu směrem do svahu, tj. v nadmořské výšce 215–218 m.n.m. (obr. 1, 3). Dnes, stejně jako v době výzkumu, se jedná o zemědělsky obdělávanou půdu.

Plošný odkryv prokázal v tomto prostoru existenci významné lokality, osídlené na sklonku doby římské až v počáteční fázi doby stěhování národů.² Výsledky výzkumu nebyly doposud v úplnosti publikovány (k lokalitě: Hrubý 1967; Tejral 1989; Týž 1997; Droberjar 2002, 383–384; Zeman 2006; Týž 2007a; Týž 2007 b), v současné době probíhá nové komplexní zpracování této lokality.³

Na základě převážně keramických nálezů lze konstatovat, že sídliště ve Zlechově bylo založeno domácím germánským obyvatelstvem někdy kolem poloviny 4. století. Koncem 4. století bylo vystaveno náporu kulturních vlivů nebo přílivu skupinky nových osadníků ze severu (z oblasti przeworské kultury) a z východu (z oblasti černjachovské kultury), kteří byli organicky včleněni do chodu osady. Tyto vlivy jsou sledovatelné zejména v nových typech drobné kovové i parohové industrie. V této podobě existovalo sídliště nejméně jednu generaci, přičemž zo zlomu letopočtu, kolem roku 406, odešla pravděpodobně většina obyvatel spolu s velkým vandalsko-alanským tažením na západ přes Rýn do Galie a Hispanie. Jak dlouho do 5. století sídliště eventuálně přežívalo, nelze na základě archeologických pramenů určit, neboť se opíráme výhradně o v ruce dělanou keramiku. Je však pravděpodobné, že sídliště bylo postupně opuštěno během 1. poloviny 5. století.⁴

Obr. 1. Zlechov. Poloha germánského sídliště.

¹ Vedoucím výzkumu byl V. Hrubý.

² Nálezový fond z lokality je uložen v Moravském zemském muzeu v Brně.

³ Projekt Grantové agentury AV ČR reg. č. KJB804270501 „Sídliště z pozdní doby římské a počáteční fáze stěhování národů ve Zlechově“ (řešitel T. Zeman).

⁴ Až ve 2. polovině 6. století zde vzniklo menší časně slovanské sídliště s keramikou pražského typu.

K hmotnému inventáři osady patří také dvě římské mince, které byly objeveny ve výplních zahloubených objektů č. 107⁵ (č. 1) a 80⁶ (č. 2) v roce 1965. Pouze jedna z nich (č. 1) byla doposud stručně zmíněna v literatuře (Hrubý 1967, 654; Droberjar 2002, 383).

Výplň objektu č. 107/65:

Řím-císařství, **Hadrianus** (117–138), mincovna: „Roma“, AE stříbrem plátovaný denár (suberát), „125–128“

Av.: [HADRIA]NVS-AVG[VSTVS], ověnčená hlava Hadriana doprava

Rv.: [COS-III], orel na blesku s roztaženými křídly čelně s hlavou doleva

Lit.: *RIC* 2, 361, č. 191(c); *BMC RE* 3, 294, jako č. 442, jako Pl. 55:6.

1. 2,445 g; 19,0/18,1 mm; 6 h; místy prosvítá AE jádro

Výplň objektu č. 80/65:

Neurčený panovník (asi 4. století?), AE mince, blíže neurčitelná

Av.: opis i obraz nečitelný

Rv.: opis i obraz nečitelný

2. 0,405 g; 15,1/15,5 mm

Obr. 2. Zlechov, mince objevené při archeologickém výzkumu (čísla odpovídají číslování katalogu).

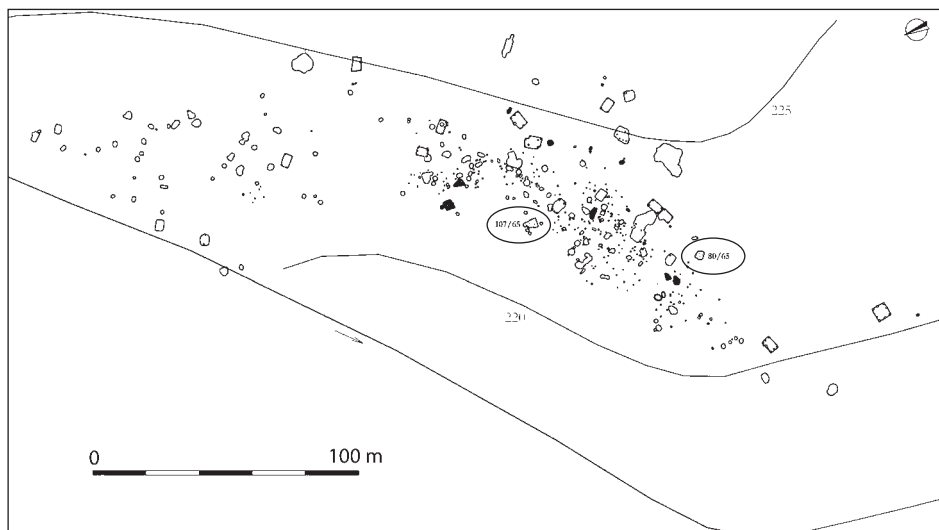
Mince č. 1 je dosti otřelá, přesto se jí však podařilo přesně určit, resp. podařilo se identifikovat její předlohu raženou ve stříbře. Nálezový exemplář má „bronzové“⁷ jádro plátované stříbrem – jde o tzv. suberát,⁸ tedy ve své podstatě falešnou minci, určenou k oklamání příjemce. Stříbrné předlohy denáru tohoto typu byly raženy v Římě, kde však byl ražen nálezový suberát není jasné. Otázka původu suberátních mincí obecně je značně složitá. Kromě pokoutních

⁵ Objekt (chata?) nepravidelně obdélníkového půdorysu orientovaný ve směru sever-jih. Převážně v jeho jižní části ležela červenočerně propálená mazanicová destrukce o síle 8 cm, zatímco obdélná severní část s oválným výběžkem (143 × 105 cm) byla vyplněna silnými popelovitými vrstvami (až 32 cm), červeně propálenými kameny a zlomky mazanice s otisky štípaných dřev. Ze západního okraje přitom vybíhal oválný „schůdek“ (92 × 44 cm, vysoký 24 cm), který rozděluje celý objekt na 2 části. Jeho jižní část měla podlahu zapuštěnou 8–30 cm, zatímco severní část měla téměř rovnou podlahu, zapuštěnou průměrně 10 cm hluboko. Max. rozměry 410 × 340 cm. Pouze na základě obecných formálních znaků (velikost a půdorys objektu, silné popelovité vrstvy, množství přepálených kamenů, mazanicové destrukce, zlomky želez) můžeme tento objekt považovat za výrobní zařízení. Obsah: 154 střepů keramiky (převážně hrubé v ruce dělané keramiky včetně několika zlomků na kruhu točené jiříkovické keramiky); zlomek přeslenu; 3 zlomky neurčitelných železných předmětů; zlomek kostěného náramku/závěsku – analogické kusy se vyskytují v Polabí nebo ve východní Evropě od 3. do 5. století; 23 kusů mazanice; zvířecí kosti. Objekt tedy neobsahuje chronologicky citlivé předměty a pouze rámcově podle keramiky náleží do průběhu 4. století.

⁶ Mělká hospodářská jáma nepravidelně oválného tvaru se zaoblenými rohy s mazanicovou destrukcí (60 × 35 cm) v severozápadní části. Max. rozměry 366 × 328 cm, hloubka 28 až 50 cm. Obsah: 1 celý v ruce dělaný hrnec; 97 střepů keramiky (převážně hrubé v ruce dělané, včetně několika střepů jemně šedé na kruhu točené keramiky tzv. jiříkovické; 1 pískovcový brousek; mazanice; zvířecí kosti. Keramika reprezentuje průběžný materiál bez bližší chronologické citlivosti datovatelný obecně do 4. století.

⁷ Přesné složení kovu zatím nebylo analyzováno.

⁸ Výroba suberátů je početně dokumentována již v mincovnictví antického Řecka. Značného rozšíření dosáhla ve střední Evropě u Keltů, kteří vyráběli plátované zlaté i stříbrné mince. V římském mincovnictví jsou suberáty známy již z období republiky, značné rozšíření však dosáhly ve 2. polovině 1. až 2. století, setkáváme se s nimi však i na denárech z průběhu 1. třetiny 3. století.

Obr. 3. Zlechov, celkový plán prozkoumané plochy sídliště (bílé objekty z doby římské až počátku doby stěhování národů, černé časně slovanské objekty pražského typu, objekty s nálezy mincí zvýrazněny ovály).

falzátorských dílen totiž mohly být tyto ražby vyráběny i přímo v římské mincovně. Zde se mohlo jednat rovněž o paralelní falzátorskou činnost jednotlivců za pomoci oficiálních razidel, ale také o „oficiální“ ražbu pro specifické účely. Výtečný styl a provedení řady suberátů naznačuje, že alespoň část těchto ražeb může pocházet skutečně přímo z mincovny v Římě.⁹ Jedním z důvodů jejich „oficiální“ ražby mohla být snaha o záměrné klamání odběratelů těchto mincí v barbariku, kde se dala předpokládat menší schopnost jejich odlišení od kvalitních stříbrných emisí. Pro české země zatím podrobnější zmapování četnosti výskytu suberátů a jejich úlohy postrádáme. Zajímavá je však jejich koncentrace na sídlišti Jakuszowice v Malopolsku, kde byly mezi 109 objevenými ražbami zastoupeny 26 exempláři (*Bursche 1997*). Právě příklad tohoto sídliště by mohl být náznakem jednoho z možných vysvětlení důvodů jejich produkce. Další doklad jejich oběhu v barbariku lze zmínit např. z Nitry-Párovských Hájů na Slovensku, kde se v obj. 70/94 našly celkem tři suberáty Trajana a Antonina Pia (*Pieta – Ruttkay 1997, 147, Abb. 5*). Suberátní denár ze Zlechova je značně otřelý, stříbrné plátování na značné části povrchu chybí, a lze tedy předpokládat, že mince byla dlouho v oběhu. Tuto skutečnost potvrzuje také jejího nálezu ve výplni objektu č. 107/65, datovaném archeologicky do průběhu 4. století. Můžeme tedy předpokládat, že ražba mohla být ztracena někdy v průběhu 4. století. Jde tedy o jeden z dalších dokladů velmi dlouhého oběhu římských mincí.

Bronzová mince č. 2 ze Zlechova je zachována velice špatně a je tedy prakticky neurčitelná.¹⁰ Pouze podle materiálu a průměru lze hypoteticky uvažovat o její dataci do 4. století, avšak bez větší záruky. Pokud je tento předpoklad správný, ražba by byla chronologicky daleko blíže době existence prozkoumaného sídliště. Teoretickou numismatickou datací nepřímo potvrzuje nálezy prostředí – nálezy z výplně objektu lze datovat do 4. století.

⁹ Je zřejmé, že suberáty je nutné posuzovat individuálně, neboť prostředí jejich vzniku mohlo být paralelně různorodé. V případě exempláře ze Zlechova, vzhledem k jeho špatné zachovalosti, nelze se již k prostředí jeho vzniku vyjádřit.

¹⁰ Mince značně utrpěla necitlivou konzervací.

¹¹ Lokalizaci polohy (?) „U Velehradu“ nelze prostorově fixovat. Obec Velehrad leží asi 5 km severně od Zlechova a zkoumané sídliště v trati „Padělky (Močidla)“ leží právě v tomto směru, takže nelze teoreticky vyloučit, že mince mohla být nalezena i přímo v areálu lokality – nelze to však již prokázat.

Kromě zde prezentovaných mincí je z obce Zlechov znám ještě jeden další starší nález římské mince. Šlo o malý bronz Constantina I. (306–337) objevený před rokem 1890 „U Velehradu“⁴¹ (Nálezy I/2, 278, č. 1250). Je zajímavé, že i tato mince souvisí s horizontem 4. století, není však jasné, jestli i ona byla nalezena v areálu případného soudobého sídliště.

Závěrem je nutné konstatovat, že za současného stavu poznání nelze stanovit, jak intenzivně jsou římské mince ve skutečnosti zastoupeny na zlechovském sídlišti. V době provádění výzkumu ještě nebyly k dispozici detektory kovů, a tak skutečný počet mincí a také dalších kovových předmětů původně zastoupených na zkoumané ploše mohl být výrazně vyšší. V budoucnu by jistě bylo velmi vhodné i tuto lokalitu povrchově zkoumat pomocí detektorů kovů a pokusit se tak získat nové nálezy, které by mj. detailněji objasnily intenzitu a úlohu importu římských mincí na této osadě.

Literatura

- BMC RE 3*: Mattingly, H. 1936: Coins of the Roman Empire in the British Museum. Volume III. Nerva to Hadrian. London.
- Bursche, A.* 1997: Roman coinage from Jakuszowice settlement in North Małopolska. *Notae Numismaticae/Zapiski Numismaticzne* 2, 119–157
- Droberjar, E.* 2002: Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha.
- Hrubý, V.* 1967: Sídliště z pozdní doby římské ve Zlechově. *Archeologické rozhledy* 19, 643–658.
- Nálezy I/2*: Pochitonov, E. 1955: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl I/2*. Praha, 87–314.
- Pieta, K. – Ruttkay, M.* 1997: Germanische Siedlung aus dem 4. und 5. Jh. in Nitra-Párovské Háje und Probleme der Siedlungskontinuität. In: *Neue Beiträge zur Erforschung der Spätantike im mittleren Donauraum. Spisy ARÚ AV ČR Brno*, 145–163.
- RIC 2*: Mattingly, H. – Sydenham, E. A. 1926: The Roman Imperial Coinage. Volume II. Vespasian to Hadrian. London.
- Tejral, J.* 1989: K otázce pozdně římských sídlišť “zlechovského typu”. *Časopis Moravského muzea* 74, 77–88.
- 1997: The Amber Route and the Roman Military Campaigns north of the middle Danube Area during the first two centuries A.D. In: J. Čižmářová – Z. Měchurová (eds.): *Peregrinatio Gothica. Jantarová stezka. Supplementum ad Acta Musei Moraviae* 82, 111–136.
- Zeman, T.* 2006: Sídliště z pozdní doby římské ve Zlechově. Stav zpracování, východiska a cíle projektu. In: Droberjar, E. – Lutoský, M. (edd.): *Archeologie barbarů 2005*, 451–469.
- 2007a: Vorläufiger Bericht über die spätkaiserzeitliche Siedlung in Zlechov. In: Tejral, J. (Hrsg): *Barbaren im Wandel. Beiträge zur Kultur- und Identitätsumbildung in der Völkerwanderungszeit*. Brno, 277–305.
  - 2007b: Zur Chronologie der Siedlung Zlechov. *Přehled výzkumů* 48. Brno, 105–118.

Summary: Jiří Militký – Tomáš Zeman, Roman coins dated back to the end of the Roman period and to the beginning of the Migration Period found in Zlechov (Uherské Hradiště district)

Systematic archaeological excavations at a historical settlement took place in Zlechov (Uherské Hradiště district), location “Padělky (Močidla)”, led by the Moravian Land Museum Brno in 1964–1969 (Fig. 1). The complete detailed excavations in that area proved existence of the important settlement dated back to the end of the Roman period and to the beginning of the Migration Period (*Hrubý 1967; Tejral 1989; – 1997; Droberjar 2002*, 383–384; *Zeman 2006; – 2007a; – 2007b*). Two Roman coins were also discovered among other archaeological objects found in fillings of building constructions no. 107 (coin no. 1) and no. 80 (coin no. 2) in 1965. Coin no. 1 has been attributed a silver plated *denarius* struck under Hadrianus (*RIC 2*, no. 191c). Coin no. 2 is a precisely unattributed Roman bronze coin. The silver plated *denarius* is very worn – silver from

the surface is off in its major part – and it is possible to assume its relevantly long circulation. Such fact is also confirmed by the location of the find in filling of the building construction no. 107/65 dated back archaeologically to the 4th century AD. Finally, it is necessary to state the fact, that it is impossible to specify the real proportion of Roman coins in the settlement of Zlechov according to the recent information. In time of the excavations during the 1960s, there were no metal detectors at the disposal those days, and the real number of coins and other metal objects present at the excavated site could be theoretically much higher.

English by V. Novák

Nález římské mince v objektu z pozdní doby římské z Mohelna (okr. Třebíč)

Jiří MILITKÝ – Milan VOKÁČ

Při záchranném archeologickém výzkumu, které provádělo Muzeum Vysočiny Jihlava v roce 2007 na polykulturní lokalitě v blízkosti Mohelna, v Pojihlaví, se podařilo objevit dosud neznámé sídliště osídlené v mladší a pozdní době římské. Lokalita leží 1 km severně od okraje Mohelna, vpravo silnice do Březníka, v trati „*Kočičák*“. Na úpatí mírného jižního svahu se při výstavbě vodní nádrže podařilo zachytit, mimo nálezů z jiných období (paleolit, pozdní eneolit a 9. století n. l.), minimálně dva objekty z doby římské. Podle ojedinělých zlomků římsko-provinciální keramiky, zlomku spony a charakteru domácí „barbarské“ keramiky vzniklo zdejší sídliště někdy okolo poloviny 3. století a zaniklo na přelomu pozdní doby římské a doby stěhování národů, tedy zřejmě v poslední čtvrtině 4. století.

Oba objekty z doby římské byly plošně rozsáhlé a objekt C byl detailně zkoumán. Objekt C byl po odkryvu v délce 13 metrů zdokumentován jako protáhlý příkopovitý útvar orientovaný ve směru sever-jih o šířce 3 až 5 metrů a hloubce 40 až 150 cm. Směrem na jih do nivy Skřipinského potoka se zahluvoval a rozšiřoval tak, že posléze nebylo možné odlišit jeho výplň od šedých nivních hlín vzniklých činností potoka. Sledovaný objekt vznikl nejspíše erozní činností vody postupující po svahu mezi pozdní dobou kamennou a mladší dobou římskou. V době římské byl zasypan odpadem z okolní osady a mimo ojedinělé nálezy eneolitického stáří obsahoval výlučně materiál z doby římské.

Ve zkoumaném úseku obsahoval objekt C velké množství keramických zlomků běžných sídlištních nádob domácího původu, jen ojediněle se objevila římsko-provinciální keramika (terra sigillata, mortaria, oranžová keramika) a domácí šedá, na kruhu točená keramika. Keramické nálezy doplňuje velký soubor kostí hlavně z hospodářských zvířat, mazanice pocházející z nadzemních dřevohlinitých staveb a ostrohranné kusy hornin. Vzácná naopak byla kostěná a parohová industrie, kovový inventář (bronzové a železné předměty jako ostruha, nožík, šídlo, hřeb, zlomek spony), pískovcové brousky, keramický přeslen, kus surového grafitu aj. Bronzová mince (nález č. 26) byla objevena přibližně uprostřed zásypu objektu C v hloubce 12 cm pod rozhraním ornice a výplně objektu. Zásyp v bezprostředním okolí obsahoval pouze běžný sídlištní odpad a ztracené předměty datované do mladší až pozdní doby římské. Mince je uložena, společně s dalším materiálem z archeologického výzkumu, v Muzeu Vysočiny v Jihlavě.

Výplň objektu C, příčná sonda, hl. 12 cm (od povrchu začištění), 20. 4. 2007:

Řím-císařství, **Valens** (364–378), mincovna: *Siscia*, AE III, 367–375

Av.: [D N VALE]N-S P F AVG, oděné poprsí Valense s perlovým diadémem doprava

Rv.: [GLORIA RO]-MANORUM, vpravo v poli R, ex. [-]BSISC, stojící císař doprava drží vpravo *labarum* a vlevo za hlavu klečícího zajatce

Lit.: *RIC* 9, 147, č. 14b/zn. X.¹

2,39 g; 17,5/16,4 mm; 6,5 h; zelená patina, krusty, vylomený okraj

Mince objevená při archeologickém výzkumu v Mohelně představuje vzácný nález získaný přímo ve výplni zahloubeného objektu s nálezy z mladší až pozdní doby římské. Jeho archeologická datace je tedy ve shodě s nálezem mince, datované do intervalu let 367–375. K zaplňování objektu docházelo patrně delší dobu a mince tedy naznačuje, že část výplně a také artefaktů se do objektu musela dostat až na samém závěru 4. století, případně i na počátku 5. století.² Mincí objevených přímo v archeologických kontextech ve výplních objektů na germánských sídlištích není na Moravě registrováno velké množství, bohužel přesná evidence těchto nálezů doposud chybí.

Nově zjištěné sídliště v obci Mohelno není osamocené. Pouhých 1400 m severním směrem od výzkumem zachyceného nížinného sídliště se nachází výšinné polykulturní hradiště v poloze „Skřipina“. Odtud je známa mj. kolekce nálezů datovatelná na sklonek doby římské až počátek doby stěhování národů (*Droberjar* 2002, 185).³ Další sídliště datovatelné do mladší nebo pozdní doby římské bylo objeveno u obce Lhánice (*Kuča – Čihák – Vokáč* 2001, 132). V širším okolí Mohelna je známo také několik nálezů římských mincí. Z Oslavan je uváděn nález bronzové mince Nerona (*Nálezy I/2*, 213, č. 877) a zlatý aureus Marka Aurelia (*Nálezy I/2*, 242, č. 1036), z Kramolína je uváděn nález blíže nepopsané mince Antonina Pia (*Nálezy I/2*, 234, č. 998), z Náměště nad Oslavou byl publikován depot antoninianů Gordiána III. (*Nálezy I/2*, 258, č. 1135). Z obce Senorady je fyzicky dochována bronzová mince – typ GLORIA EXERCITVS ze 30. let 4. století (*Košťurík – Kovárník – Měřínský – Oliva* 1986, 237, č. 114, obr. XXXIX) a z poněkud vzdálenějších Čučic je uváděn malý bronz Constantina I. (*Nálezy I/2*, 276, č. 1237).

Nálezy z mladší a pozdní doby římské v meziříčí Oslavy a Jihlavy dokládají malou sídelní oikumenu ležící přímo na periferii tehdejšího osídlení jihozápadní Moravy. Toto osídlení může odrážet starší existenci dálkové komunikace, ve středověku nazývané Libická stezka, spojující území jižní Moravy s českým Polabím.

Literatura

Droberjar, E. 2002: Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha.

Košťurík, P. – Kovárník, J. – Měřínský, Z. – Oliva, M. 1986: Pravěk Třebíčska. Brno.

Kuča, M. – Čihák, R. – Vokáč, M. 2001: Lhánice (okr. Třebíč). Přehled výzkumů 42 (2000), Brno, 132–133, 163, 215.

Nálezy I/2: Pochitonov, E. 1955: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl I/2. Praha, 87–314.

RIC 9: Pearce, J. W. E. 1951: The Roman Imperial Coinage. Volume IX. Valentinian I–Theodosius I. London.

Vokáč, M. 2007: Mohelno – vodní nádrž „Kočičák“. Nálezová zpráva č. 32–07. Muzeum Vysočiny Jihlava. Nepublikovaný rukopis.

Summary: Jiří Militký – Milan Vokáč, A Roman coin found in the late Roman settlement in Mohelno (Třebíč district)

In 2007, an unknown settlement, active also in the later and late Roman periods, was discovered during rescue archaeological excavations near Mohelno, a poly-cultural archaeological

¹ S ohledem na nepříliš dobrou čitelnost mincovní značky nemusí být přesné určení zcela jisté.

² S ohledem na částečnou otřelost mince a částečné sekundární vylomení okraje musíme předpokládat, že mince určitou dobu obíhala.

³ Pro pozdní dobu římskou až počátek doby stěhování národů nebylo případné opevnění polohy dosud prokázáno.

site. There was a bronze Roman coin found in filling of section C (among other archaeological objects) – a small bronze specimen struck under Valens in Siscia in AD 367–375 (RIC 9, 147, no. 14b/X). The coin found in the filling represents a relatively rare case, not very much frequent among Germanic settlements in Moravia. All coins found at the mentioned settlement and dated back to the later and late Roman periods, together with other coins discovered in broader neighbourhood of Mohelno, confirm a small local *oikumena* at the periphery of the contemporary settlement in south-west Moravia. That sort of settlement can reflect existence of older long-distance contacts, called Libice Road in the Middle Ages, connecting south Moravia with the Bohemian territory around the Elbe River.

English by V. Novák

Hrobový nález uherského denáru Ondřeje I. z Nechvalína (okr. Hodonín)

Martin HLOŽEK – Jiří MILITKÝ

V roce 2003 bylo v trati „Měřiny“, v blízkosti katastru obce Bukovany (ZM 24-44-22: 205/285 mm od Z/J s.č.), hlubokou orbou narušeno raně středověké kostrové pohřebiště. Lokalita je situována na svahu orientovaném k severu, v nadmořské výšce 355 m. Při povrchovém průzkumu provedeném M. Hložkem bylo zjištěno, že orbou došlo k narušení nejméně deseti kostrových hrobů. Skelet jednoho jedince byl pluhem vyhozen na povrch ornice včetně milodarů: záušnic, prstenu a uherského denáru Ondřeje I. Povrchovým sběrem byly v okolí rozrušeného hrobu nalezeny další záušnice. V této souvislosti je nutné připomenout, že lokalita v trati „Měřiny“ doplňuje hustou síť raně středověkých kostrových pohřebišť na katastru obce Nechvalín (*Stuchlík – Klavnica – Měřinský 1997, 57*).

UHRY, království, **Ondřej I.** (1046–1060), AR denár

Av.: v hladkém středovém kruhu kříž tvořený trojicemi linií vycházejících ze středového kroužku, v úhlech kříže tečky, pouze vlevo nahoře trojúhelníkovitý klínek, +REX.ANDREAS, po obvodu dvojitý hladký kruh lemovaný perlovcem, na čtyřech místech do kříže přerušeny třemi svislými liniemi

Rv.: v hladkém středovém kruhu kříž s kroužkem uprostřed, v úhlech kříže trojúhelníkovité klínky, +PANONEIA, po obvodu hladký kruh

Lit.: *Huszár 1979, 32*, typ č. 9.

0,599 g; 16,7/16,1 mm; 1,5 h

Vzhledem k místu nálezu mince v rozrušeném hrobě lze ražbu s naprostou jistotou považovat za tzv. obol mrtvých. Vkládání mincí do hrobů bylo na Moravě v 11. století značně rozšířené. Kromě denárů moravských údělných knížat se zde v kostrových hrobech dosti početně setkáváme také s denáry uherskými. Právě hrobové nálezy jsou důležitým svědectvím o zapojení těchto ražeb, společně s denáry moravskými, do oběhu i ve venkovském prostředí. Komplexně se oběhem uherských denárů na Moravě naposledy zabýval J. Šmerda (1989). V jeho práci jsou také stručné přehledy moravských nálezů uherských mincí (Šmerda 1989, 229–231). Nejvýznamnější kategorii nepochybně reprezentují nálezy hrobové, tehdy známé z 29 lokalit v počtu 96 mincí, v tomto množství byl Štěpán I. zastoupen 47 ks, Petr I ks, Samuel Aba 1 ks, Ondřej I. 45 ks a Ladislav I. 2 ks.¹ Nově registrovaný exemplář tedy spadá do období intenzivního importu uherské mince na

¹ Tento počet se od roku 1989 zvýšil, nicméně tendence zachycená v citované práci se nezměnila.

Moravu. Důležitý pramen potvrzující oběh uherské mince na Moravě představují také mince ze sídlištních archeologických situací (Šmerda 1989, 230, č. 30, 36 a 37). Neméně důležité jsou také depoty, z nichž nejmladší jsou zakončeny právě ražbami Ondřeje I. (Šmerda 1989, 230, č. 38, 40 a 41). Téma raně středověkého uherského mincovního importu na Moravu je tedy velmi zajímavé a čeká na podrobné zpracování, zvláště s ohledem na nové publikace řady moravských kostrových pohřebišť.

Literatura

Huszár, L. 1979: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute. Budapest.

Stuchlík, S. – Klanica, Z. – Měřinský, Z. 1997: Pravěk a středověk Ždánicka. Brno.

Šmerda, J. 1989: Nálezy uherských mincí na Moravě z 11. a 12. století. Slovenská numizmatika 10, 223–233.

Summary: Martin Hložek – Jiří Militký, A Hungarian *denarius* struck under Andrew I found at the burial site in Nechvalín (Hodonín district)

An early medieval skeleton burial site has been discovered by M. Hložek during surface examination after ploughing at the location “Měřiny”, near Nechvalín (Hodonín district). One skeleton has been unearthed during the ploughing process and the following objects have been found on the surface: several S-shaped earrings, a ring and a Hungarian *denarius* minted under Andrew I (1046–1060, see Huszár 1979, 32, type no. 9). The coin is undoubtedly described as an *obolus mortuorum*. Coins in graves of the 11th century were relatively frequent in Moravia. With exception for the *denarii* produced under the Moravian Princes, also Hungarian *denarii* have been registered. Circulation of the Hungarian specimens was studied by J. Šmerda in the 1980s (Šmerda 1989). Coins from graves represent the most important category among them. Some 29 localities with 96 coins have been known up to date. *Denarii* of the following rulers have been listed: Stephen I (47 pieces), Peter (1 piece), Samuel Aba (1 piece), Andrew I (45 pieces) and Ladislaus I (2 pieces). Then, the newly discovered specimen belongs to the period of intensive import of Hungarian coins to Moravia.

English by V. Novák

Soubor mincí objevený při archeologickém výzkumu v ulici Na Slupi v Praze 2-Novém Městě

Jiří MILITKÝ – Michaela SELMI-WALLISOVÁ

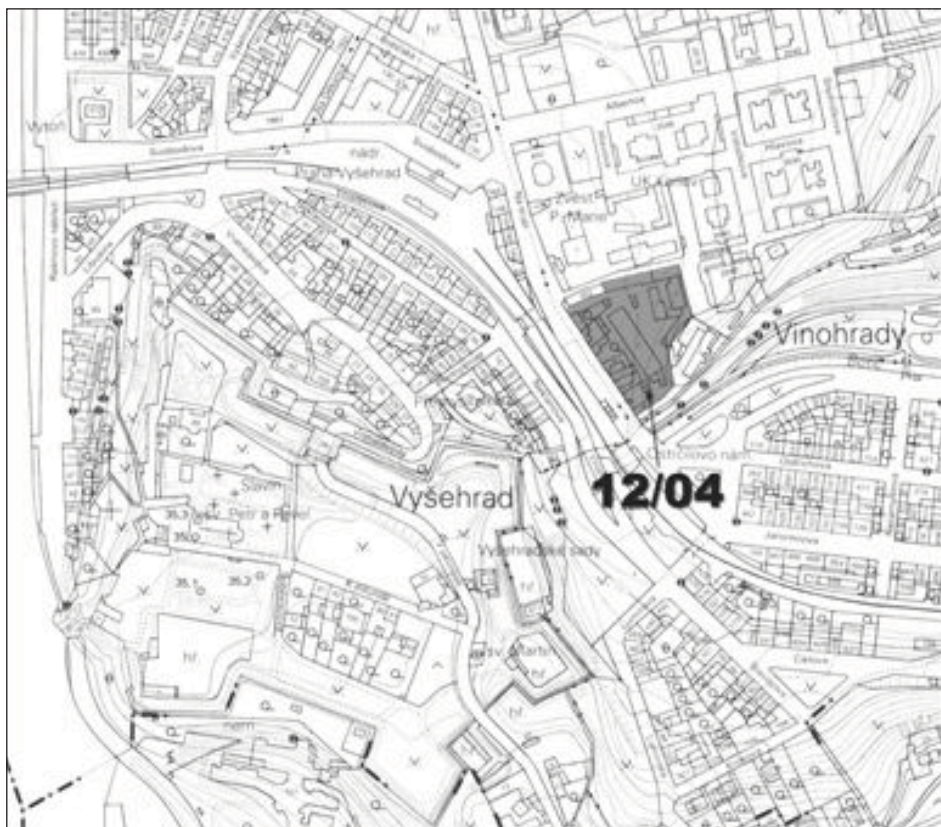
Úvod

V průběhu roku 2005 byl realizován archeologickým oddělením Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v hlavním městě Praze, velkoplošný záchranný archeologický výzkum na parcelách č. 1428/2, 1429/3 a 1429/4 v ulici Na Slupi v Praze 2-Novém Městě (obr. 1). Prozkoumaná plocha se nachází na severním předpolí Vyšehradu (tzv. „vyšehradské podhradí“), na pravém břehu potoka Botiče a přiléhá k úpatí hradební zdi Nového Města z doby Karla IV.

Zkoumané parcely byly do roku 2004 zastavěny parazitní zástavbou, která byla jen výjimečně podsklepena, což umožnilo předpokládat vysoký stupeň zachovalosti archeologických terénů.

Již první výsledky zjišťovacího výzkumu v létě roku 2004 naznačily (Podliska 2004), že plošný záchranný výzkum poskytne mimořádné poznatky a jeho výsledky budou přínosné pro poznání nejen této části Nového Města pražského, ale přispějí i k poznání zásadních otázek spojených s fungováním ekonomiky raně středověkého přemyslovského státu.

Výzkum proběhl na mimořádně geologicky rozmanité ploše, sestávající ze skalního výchozu, několika teras Vltavy a Botiče, nivy Botiče a dalších geologických složek. Intenzita zde zjištěné lidské činnosti tak byla velmi různorodá jak v čase, tak i v prostoru. Z hlediska dlouhodobého osídlení se nejvhodnější plochy nacházely na nejvyšším stupni botičské i vltavské terasy,

Obr. 1. Praha 2-Nové Město, ulice Na Slupi – plocha archeologického výzkumu.

kam nedosahovaly časté záplavy potoka Botiče. Nejstarší sídlištní nálezy zachycené výzkumem pocházejí z konce eneolitu a z pozdní doby bronzové. Velmi významný a částečně i neočekávaný je objev kostrového pohřebiště z doby laténské. Další lidská aktivita na této lokalitě je opět spojena s pohřebištěm, pocházejícím z raného středověku. V tomto případě je zřejmé, že výzkumem byla zachycena jen okrajová část kostrového pohřebiště, jehož centrum se nacházelo východně od severovýchodní hranice zkoumané plochy, podle sklonu terénu na vyvýšenině, která je dnes snížena. Na základě několika záušnic je pohřebiště předběžně datováno do 1. poloviny 10. století. Jistou zvláštností je nápadná chudost hrobové výbavy a otázkou tak zůstává možný vztah pohřebiště k samotnému Vyšehradu.

V 11. století na zkoumané ploše vznikla osada, která již byla začleněna do „vyšehradského podhradí“. V tomto období byla na lokalitě provozována velmi intenzivní železářská výroba, po které zůstaly zachovány četné nálezy výhni, nístějových slitků, strusek a kousků bahenní železné rudy. Vedle často nalézáných objektů, v literatuře interpretovaných jako vyhřívací kovářské pece, je zde několik rozsáhlých těžebních jam na písek, nezbytný při výrobě železa. Jámy byly sekundárně zasypány výrobním odpadem. Samotná pyrotechnologická činnost byla soustředěna na nejvyšším stupni vltavské terasy, kde byla chráněna před povodněmi. Menší těžební jámy na písek se nacházely i na nižších stupních teras Botiče, často zaplavovaných. Velmi záhadný a poměrně rozsáhlý objekt byl nalezen na severozápadní hranici výzkumu, takže jej nebylo bohužel možné prozkoumat celý. Více jak 2 m hluboký objekt byl zaplněn střídajícími se vrstvami vypáleného jílu a železitého písku s četnými úlomky bahenní rudy a různých strusek. Za současného stavu poznání je tento objekt interpretován jako pražírna, tj. místo kde byla sušena

a pražena bahenní ruda, která byla zřejmě těžena v okolí lokality a původně se nacházela v tekutém skupenství. Zatím velmi opatrně je pyrotechnologická aktivita, související se zpracováním železa, spojována s okruhem keramiky s kalichovitou profilací, avšak teprve po celkovém zpracování bude možné tuto domněnku potvrdit.

Během 12. století došlo na lokalitě ke změně metalurgické výroby (výroba barevných kovů, stříbra), mění se i typ nalezených objektů a nově přibývají zahloubené domy. Ve výplních zahloubených částí všech domů se nacházely různě zbarvené skelnaté strusky s převládajícími odstíny červené, červenohnědé, nahodile zelenomodře zbarvené. Analýzy prokázaly, že tyto strusky mají vysoký obsah olova. Snad je tak potvrzena souvislost s předpokládanou výrobou stříbra na lokalitě, jejímž dokladem, i když nikoliv jasným důkazem, je nález dvou slitků stříbra, které podle tvaru ztuhly v pánvi jako finální produkt tavby. Možnost, že se nejedná o dovezený polotovár, určený k dalšímu zpracování, je dále podepřena nálezem mnoha drobných okují a kapiček stříbra, obalených mědí, které se spolu s jedním kusem stříbra nacházely v jednom z domů. Bohužel nebyl nalezen takový objekt, který by bylo možné s určitostí považovat za tavicí pec. Nálezy dokladů zpracování stříbra včetně finálních produktů – ingotů, budou vyhodnoceny samostatně na jiném místě. Již nyní je však zřejmé, že tyto nálezy zásadním způsobem zpřesní dosavadní představu o těžbě, zpracování a další distribuci stříbra v pozdním raném středověku.

Během 13. století dochází k zániku tohoto unikátního sídliště s metalurgickou aktivitou, datovaným keramikou se združeným okrajem. Od této doby již lokalita nikdy nebyla takového významu, zejména po založení Nového Města a pozdějšího zrušení tzv. „vyšehradského podhradí“ husity, se zde nacházely pouze zahrady či polnosti a celkově lze další aktivity až do konce 18. století charakterizovat jako zemědělské. V 19. století zde byly vybudovány drobné průmyslové objekty, z nichž největší byla barvírna kůží, a tento charakter využití námi zkoumané plochy přetrval až do současnosti. Výsledky výzkumu nebyly dosud kromě drobné zprávy (Selmi-Wallisová 2006) publikovány. Mimořádný význam lokality v ulici Na Slupi do značné míry odráží i kolekce mincovních nálezů, která je zvláště pro 11. až počátek 13. století v pražském prostředí nezvykle bohatá.

Katalog mincí

Do katalogu, řazeného chronologicko-teritoriálním způsobem, bylo zahrnuto celkem 46 mincí a předmětů numismatického charakteru z 11. až 18. století, celkový počet objevených mincí byl však vyšší.¹

¹ Kromě exemplářů zařazených do katalogu bylo na zkoumané ploše objeveno i dalších 15 ražeb z 19. a 20. století, které vzhledem k jejich nevelké numismatické a archeologické hodnotě uvádíme pouze výčtem: 47. Čtv: D 29; Vr. rozšiřování sondy; 27. 5. 2005 (č. 3754): ČECHY, František II., *Praha*, AE 1/2krejcar 1800, *Halačka 1988b*, 971, č. 2052; 48. Čtv: E 17; Ř: V; Vr. 3; 9. 5. 2005 (č. 3288): František II., mincovna: ?, AE krejcar 1800, *KM 2002*, 46, jako č. 2111; 49. Čtv: P 21; Ř: S; Vr. 4; 11. 7. 2005 (č. 4862): UHRÝ, František I., *Smolník*, AE krejcar 1812, *KM 2001*, 107, č. 2112; 50. Čtv: F 25; Ř: J; Vr. 19; 10. 2. 2005 (č. 2011): UHRÝ, František I., *Smolník*, AE krejcar 1812, *KM 2001*, 107, č. 2112; 51. Čtv: G 25; Ř: S, V, J, Z; Vr. 1; 17. 11. 2004 (č. 505): DOLNÍ RAKOUSY, František Josef I., *Videň*, AE krejcar 1851, *Moravec 1992*, 22–23, č. 3/1; 52. Čtv: G 27; Ř: –; P: 1; Vr. 2; 13. 1. 2005 (č. 1398): DOLNÍ RAKOUSY, František Josef I., *Videň*, AE krejcar 1851, *Moravec 1992*, 22–23, č. 3/1; 53. Čtv: W 10; Ř: R 1; Vr. 8; 31. 3. 2005 (č. 2554): DOLNÍ RAKOUSY, František Josef I., *Videň*, AE krejcar 1851, *Moravec 1992*, 22–23, č. 3/1; 54. Čtv: G 21; Ř: Z; Vr. 5; 1. 6. 2005 (č. 3896): DOLNÍ RAKOUSY, František Josef I., *Videň*, AE 1/2krejcar 1851, *Moravec 1992*, 21–22, č. 2/1; 55. Čtv: W 13; Ř: J, V; Vr. 1; 31. 1. 2005 (č. 1773): DOLNÍ RAKOUSY, František Josef I., *Videň*, AE krejcar 1858, *Moravec 1992*, 55–56, č. 43/1; 56. Čtv: s 16; Ř: T 16–S; Vr. 5; 2. 12. 2004 (č. 693): DOLNÍ RAKOUSY, František Josef I., *Videň*, AE krejcar 1861, *Moravec 1992*, 55–56, č. 43/15; 57. Čtv: W 17; Ř: V; Vr. 2; 16. 3. 2005, mince 2 (č. 2287/2): DOLNÍ RAKOUSY, František Josef I., *Videň*, AE 1/2krejcar 1859, *Moravec 1992*, 53–54, č. 41/6; 58. Čtv: R 22; Půd: 1; Vr. 10; 31. 3. 2005 (č. 2454): UHRÝ, František Josef I., *Kremnica*, AE krejcar, letopočet nečitelný (z let 1858–1862), *Moravec 1992*, 55–56, jako č. 43; 59. Čtv: L 30; Ř: S, V; Vr. 2; 21. 3. 2005 (č. 2434): František Josef I., mincovna: ?, AE krejcar 186?, *Moravec 1992*, 55–56, jako č. 43; 60. Čtv: s 21; Ř: J; Vr. 9; 18. 4. 2005 (č. 2941): František Josef I., mincovna: ?, AE krejcar, letopočet nečitelný (z let 1858–1891), *Moravec 1992*, 55–56, jako č. 43 nebo 44; 61. Čtv: v 22; P: 1; Vr. 3; 20. 4. 2005 (č. 2949): ČESKOSLOVENSKO, *Kremnica*, AE 50haléř, letopočet nečitelný (z let 1947–1950), *Vandas 2006*, 37, č. 38.

Čtverec: E 24; Ř: Z; Vr. 20; 10. 6. 2005
(ev. č. 4141):²

ČECHY, Jaromír (1003, 1004–1012,
1033–1034), mincovna: *Praha*, AR denár
Av.: stylizované poprsí se svatozáří doprava,
+IAROMYRI STVMCA

Rv.: kříž s kuličkami na koncích, trojice teček
svisle IAROMI-(R) DV+

Lit.: *Chaura 1941*, 64, typ XVI:62; *Cach 1970*,
40, č. 263; *Šmerda 1996*, 66–67, č. 112.

1. 1,0300/0,6273 g;³ 18,9/19,2 mm; 0,5 h
XRF: Cu 5,27 %; Ag 94,32 %; Au 0,40 %

Čtverec: J 27; Vr. 60; 27. 1. 2005 (ev. č. 1597):

ČECHY, Vladislav I., 2. vláda (1120–1125),
AE denár (se stopami pokovení)

Av.: sedící postava doleva drží praporec,
vlevo stojící postava doprava, opis neči-
itelný

Rv.: mužská polopostava s pozdviženýma
rukama mírně doprava, opis nečitelný

Lit.: *Cach 1972*, 39, č. 550; *Šmerda 1996*,
82–83, č. 199.

2. 0,4197/0,3977 g; 15,0/14,5 mm; 9,5 h; při
okraji probitá dírka (0,5 h)

XRF: Fe 0,58 %; Cu 90,96 %; Zn 2,60 %;
Ag 0,30 %; Sn 2,84 %; Sb 0,19 %; Pb 2,53 %

Čtverec: B 29; Ř: 01; Vr. 22; 3. 2. 2005
(ev. č. 2132):

ČECHY, Vladislav I., 2. vláda (1120–1125),
AR denár

Av.: sedící postava mírně doprava s mečem
a praporcem, vlevo stojící postava dopra-
va, +DVX VVL[.....]

Rv.: ženská polopostava s pozdviženýma
rukama doleva, vpravo za postavou a nad
rukama tečka, opis nečitelný

Lit.: *Cach 1972*, 39, typ č. 556; *Šmerda 1996*,
82–83, č. 204d.

3. 0,5090/0,3908 g; 17,8/17,0 mm; 7,5 h

XRF: Cu 57,33 %; Ag 40,87 %; Sb 0,12 %;
Au 0,33 %; Pb 1,35 %

Čtverec: M 26; Ř: V; Vr. 6; 15. 2. 2005
(ev. č. 2095):

ČECHY, Soběslav I. (1125–1140), AR denár
Av.: jezdec doprava hledící čelně probodává
kopím dole ležícího draka, opis nečitelný

Rv.: mužská polopostava čelně s pozdvižený-
ma rukama, [...] VVE[.....]

Lit.: *Cach 1972*, 41, č. 574; *Šmerda 1996*,
84–85, č. 215.

4. 0,361 g; 16,8/– mm; 105 h; částečně rozlá-
maný

XRF: Cu 2,84 %; Ag 94,91 %; Au 0,50 %;
Pb 1,75 %

Čtverec: J 25; Ř: 1; Vr. 28; 8. 2. 2005
(ev. č. 1823):

ČECHY, Soběslav I. (1125–1140), AR denár
Av.: stojící postava čelně s praporcem vlevo,
vlevo stojící postava doprava, vpravo
anděl doleva, opis nečitelný

Rv.: stojící postava doprava a anděl doleva
drží kříž, opis nečitelný

Lit.: *Cach 1972*, 41, č. 578; *Šmerda 1996*,
84–85, č. 219.

5. 0,7559/0,4497 g; 17,0/16,8 mm; 9 h; plošná
koroze, lepený

XRF: Fe 0,05 %; Cu 42,09 %; Ag 54,03 %;
Sb 0,06 %; Au 0,53 %; Pb 3,25 %

Čtverec: I 25; Ř: S; Vr. 8; 1. 12. 2004
(ev. č. 775/1):

ČECHY, Soběslav I. (1125–1140), AR denár
Av.: stojící postava čelně s praporcem vlevo,
vlevo stojící postava doprava, vpravo
anděl doleva, opis nečitelný

Rv.: stojící postava doprava a anděl doleva
drží kříž, opis nečitelný

Lit.: *Cach 1972*, 41, č. 578; *Šmerda 1996*,
84–85, č. 219.

6. 0,6096/0,3580 g; –/16,0 mm; 7 h; rozláma-
né lepené torzo

XRF: Cu 57,40 %; Ag 40,99 %; Sb 0,08 %;
Au 0,28 %; Pb 1,24 %

Čtverec: Z 20; Ř: J; Vr. 8/1; 13. 7. 2005
(ev. č. 4895):

ČECHY, Vladislav II., jako kníže
(1140–1158), AE denár

Av.: přikrčená postava doprava drží dítě nad
oltářem vpravo, opis nečitelný

Rv.: sedící postava s dlouhým křížem doleva
proti klečící postavě doprava, opis nečitelný

Lit.: *Cach 1972*, 42, č. 590; *Šmerda 1996*,
86–87, č. 230.

² Ř: = řez; vr. = vrstva; ev. č. = evidenční číslo.

³ Pokud jsou u mincí uvedeny dvě hmotnosti, jde vždy o stav před a o konzervaci; pokud je jedna, jde vždy o stav po konzervaci.

7. 0,7465/0,6670 g; 17,4/16,7 mm; 6 h; zvlněný
XRF: Fe 1,33%; Cu 86,84%; Zn 0,39%;

Ag 10,25%; Sb 0,10%; Au 0,08%; Pb 1,02%

Čtverec: K 26; Ř: 02; Vr. 46; 18. 2. 2005
(ev. č. 2199):

ČECHY, Vladislav II., jako král (1158–1174),
AR denár

Av.: sedící korunovaná polopostava s žezlem
a pozdvíženou pravíci čelně, opis nečitelný

Rv.: dvě polopostavy na hradbách proti sobě
(obraz téměř nezřetelný), opis nečitelný

Lit.: *Cach* 1972, 44, č. 609; *Šmerda* 1996,
88–89, č. 250.

8. 0,7488/0,3610 g; –/16,8 mm; 5,5 h; asi 15%
odlomeno

XRF: Cu 67,67%; Ag 31,45%; Sb 0,09%;
Au 0,17%; Pb 0,62%

Čtverec: M 25; Ř: Z; Vr. 8; 31. 12. 2004
(ev. č. 1099):

ČECHY, Bedřich (1173, 1179–1181,
1182–1189), AE denár

Av.: mužská polopostava se štítem a mečem
doleva, opis nečitelný

Rv.: klečící postava před oltářem doprava,
nad oltářem ruka doleva, vlevo malá
postavička (obraz zcela nezřetelný), opis
nečitelný

Lit.: *Cach* 1972, 46, č. 629; *Šmerda* 1996,
92–93, č. 270.

9. 0,5544 g; 15,3/14,5 mm

XRF: Cu 96,20%; Ag 0,22%; Sn 0,05%;
Sb 0,18%; Pb 3,36%

Čtverec: M 25; Ř: S, Z, J; Vr. 5; 23. 12. 2004
(ev. č. 970):

ČECHY, Bedřich (1173, 1179–1181,
1182–1189), AE denár

Av.: mužská polopostava se štítem a mečem
doleva, opis nečitelný

Rv.: klečící postava před oltářem doprava,
nad oltářem ruka doleva, vlevo malá
postavička, opis nečitelný

Lit.: *Cach* 1972, 46, č. 629; *Šmerda* 1996,
92–93, č. 270.

10. 0,4646/0,4585 g; 15,0/14,0 mm; 9 h

XRF: Cu 96,75%; Ag 1,34%; Sb 0,12%;
Pb 1,79%

Čtverec: L 25; P: 4; Vr. 44; 2. 2. 2005
(ev. č. 1707):

ČECHY, Bedřich (1173, 1179–1181,
1182–1189), AE denár

Av.: v perlovci dvě postavy proti sobě, levá
vztyčená s biskupskou berlou doprava
žehná pravé pokrčené, mezi postavami dva
křížky, opis nečitelný, excentrická ražba

Rv.: v perlovci dvě postavy proti sobě, pravá
žehná levé, mezi postavami dva křížky,
opis nečitelný

Lit.: *Cach* 1972, 47, č. 635; *Šmerda* 1996,
92–93, č. 276.

11. 0,8589/0,8422 g; 16,9/15,1 mm; 11,5 h
XRF: Cu 94,68%; Ag 0,70%; Sb 0,09%;
Pb 4,53%

Čtverec: M 25; Ř: M, 01; Vr. 26; 10. 1. 2005
(ev. č. 1259):

ČECHY, Bedřich (1173, 1179–1181,
1182–1189), AE denár

Av.: v perlovci dvě postavy proti sobě, levá
vztyčená s biskupskou berlou doprava
žehná pravé pokrčené, mezi postavami
dva křížky (?), opis nečitelný, excentrická
ražba

Rv.: v perlovci dvě postavy proti sobě, pravá
žehná levé, mezi postavami dva křížky,
opis nečitelný

Lit.: *Cach* 1972, 47, č. 635; *Šmerda* 1996,
92–93, č. 276.

12. 0,5040/0,3127 g; 14,3/15,0 mm; 10,5 h;
vyložený okraj

XRF: Cu 92,03%; Ag 0,83%; Sb 0,12%;
Pb 6,94; Bi 0,08%

Čtverec: I 25; Ř: S; Vr. 8; 1. 12. 2004, mince 2
(ev. č. 775/2):

ČECHY, Bedřich (1173, 1179–1181,
1182–1189), AE denár

Av.: v perlovci dvě postavy proti sobě, levá
vztyčená s biskupskou berlou doprava
žehná pravé pokrčené, mezi postavami
dva křížky ? (obraz téměř nezřetelný),
opis nečitelný

Rv.: v perlovci dvě postavy proti sobě, pravá
žehná levé, mezi postavami dva křížky,
opis nečitelný

Lit.: *Cach* 1972, 47, č. 635; *Šmerda* 1996,
92–93, č. 276.

13. 0,5263 g; 15,1/15,0 mm; 4,5 h XRF: Cu
97,24%; Ag 0,09%; Sn 0,05%; Sb 0,20%;
Pb 2,42%

Čtverec: N 25; Vr. 14; 9. 2. 2005 (ev. č. 1932):
ČECHY, Bedřich (1173, 1179–1181,
1182–1189), AE denár

Av.: stojící postava s biskupskou berlou
doprava proti příkrčené postavě doleva,
vlevo oltář s křížem (?), mezi postavami
hvězdička, opis nečitelný
Rv.: dvě postavy u stylizovaného stromu, levá
příkrčena, u levé postavy +, opis nečitelný
Lit.: *Radoměrský 1955*, 112–113, typ IVb,
obr. 3.

Kom.: Tento typ denáru je znám jako ražba
z let knížecí vlády Vladislava II. (*Cach*
1972, 42, č. 587; *Šmerda 1996*, 86–87,
č. 228). P. Radoměrský (1955) ražbu
tohoto obrazového typu prokázal na
základě popisu fragmentu depotu z okolí
Litoměřic také pro Bedřicha. Tento
poznatek však F. Cach (1972) nezařadil
do svého topologického katalogu a ražbu
z uvedeného nálezu považoval omylem za
typ Cach (1972) č. 635. Mince z nálezu Na
Slupi nemá čitelné opisy, avšak s ohledem
na čistě měděné jádro i nepravidelně stří-
haný střížek jde s vysokou pravděpodob-
ností o ražbu Bedřicha. Také hvězdička
na líci a křížek na rubu, ačkoliv nejsou
u publikovaného exempláře (*Radoměrský*
1955, 112–113, obr. 3) známy, naznačují
správnost přiřazení mince Bedřichovi,
neboť se objevují na podobném typu
ražeb tohoto knížete – Cach (1972) č. 635.

14. 0,6380/0,6062 g; 15,2/15,7 mm; 3 h;
nepravidelně stříhaný střížek
XRF: Cu 92,78 %; Ag 0,51 %; Sb 0,16 %;
Pb 6,54 %

Čtverec: M 25; Ř: V; Vr. 6; 22. 12. 2004
(ev. č. 1042):

ČECHY, Bedřich? (1173, 1179–1181,
1182–1189), AE denár

Av.: orlice s hlavou doleva (?), křížky okolo
nečitelné, opis nečitelný
Rv.: na hradbě mezi věžemi polopostava
mírně doprava s biskupskou berlou
a pozdviženou levicí (obraz zcela nečitel-
ný), opis nečitelný

Lit.: *Cach 1972*, 47, typ č. 636 (?); *Šmerda*
1996, 92–93, typ č. 277 (?).

Kom.: Díky špatné zachovalosti je určení
zcela nejisté.

15. 0,6746/0,5921 g; 16,1/15,3 mm

XRF: Fe 1,39 %; Cu 88,10 %; Ag 2,98 %;
Sb 0,16 %; Pb 7,37 %

Čtverec: M 23; Ř: S; Vr. 2; 24. 6. 2005
(ev. č. 4478):

ČECHY (?), 12. století (?), AE neražený stří-
žek velikosti denáru

Av., rv.: hladký

Lit.: –

Kom.: Velikostí a charakterem střížek při-
pomíná české denáry 12. století, je tedy
možné, že spadá do uvedeného období.

16. 0,526 g; 16,0/15,5 mm

XRF: Cu 99,07 %; Ag 0,19 %; Sn 0,10 %;
Sb 0,11 %; Pb 0,53 %

Čtverec: M 24; Ř: J; Vr. 23; 8. 2. 2005
(ev. č. 1976):

ČECHY (?), **Přemysl I.?** (1192–1193,
1198–1230), mincovna: *Plzeň* (?), AR
denár fenikového typu, asi 1210–1225 (?)

Av.: v hladkém kruhu lemovaném perlovcem
polopostava čelně s korunou s obloukem
a s třemi výběžky zakončenými tečkami,
v pravé ruce drží meč, v levé jablko s kří-
žem

Rv.: dole dvě čtyřnohá zvířata (lvi ?) doprava
a doleva s hlavami čelně, dotýkající se
vztyčenými ocasy se zatočenými konci,
horní část obrazu nezřetelná

Lit.: *nepublikováno*.

Kom.: Připsání mince je zatím pouze hypote-
tické. Líc je zcela neznámý, pouze celkové
pojetí obrazu připomíná některé řezen-
ské feniky (*Emmerig 1993*, např. č. 216,
220–222). Koncepte rubního obrazu, avšak
ve stranově otočeném pořadí, připomíná
některé řezenské (*Emmerig 1993*, č. 222)
nebo norimberské ražby (*Erlanger 1979*,
č. 42–45, 47) z doby okolo 1225, resp.
1210–1225. Ražba je tedy zřejmě částečnou
napodobeninou a na základě tvaru koruny
lze uvažovat o výše uvedeném připsání.

17. 0,507 g; 16,4/17,3 mm; 12 h

XRF: Cu 28,52 %; Ag 69,89 %; Sb 0,07 %;
Au 0,09 %; Pb 1,33 %; Bi 0,11 %

Čtverec: J 27; Vr. 79; 27. 1. 2005 (ev. č. v 945):
Střední Evropa (patrně 12. století), Pb závaží
(nebo plomba?)

Av.: dva hladké kruhy propojené paprsky,
uprostřed nejasný motiv složený z linií,
po obvodu vnějšího kruhu krátké paprsky

Rv.: hladký kruh, po jeho obvodu krátké paprsky, uprostřed nejasný motiv složený z linií

Lit.: *nepublikováno*

18. 0,805 g; 11,0/11,4 mm

XRF: Fe 0,46%; Cu 0,21%; Sn 0,68%;
Pb 95,53%; Bi 3,12%

Čtverec: M 24; Ř: V; Vr. 22; 9. 2. 2005
(ev. č. 1975):

PASOV, biskupství, **Wolker von Erla**
(1191–1204) až **Mangold von Berg**
(1206–1215), AR fenik, asi 1190–1215

Av.: oděná polopostava s nezřetelnou mitrou
čelně držící v pravé ruce berlu, nad rame-
ny dvě hvězdičky

Rv.: v perlovci pod trojitým obloukem
s vězemi poprsí mírně doleva s liliovitým
žezlem v pravé ruce, mezi vězemi dvě
kytičky nahore, pod nimi dvě tečky (nebo
slitě kroužky)

Lit.: *Kellner 1997*, 107, jako č. 16 (jako obr.
uprostřed).

19. 0,560 g; 17,3/17,2 mm; 6 h XRF: Cu
16,71%; Ag 80,45%; Au 0,29%; Pb 2,55%

Čtverec: M 25; Ř: V; Vr. 22; 8. 2. 2005
(ev. č. 1999):

SALZBURG (?), arcibiskupství, **Philipp**
(1247–1256) nebo **Ulrich** (1256–1265)?,
AR fenik z let 1247–1265 (?)

Av.: v hladkém kruhu lemovaném perlovcem
stylizovaná hlava čelně s podélně dělenou
mitrou, uvnitř dva kroužky, nad mitrou
kříž, po stranách mitry dvě „křídla“, po
stranách hlavy šestilisté kytičky

Rv.: zcela nečitelný

Lit.: *CNA I*, jako č. a 42 var. (?).

Kom.: Jde o dosud neznámý typ feniku,
který se však velmi podobá salzburské
ražbě typu *CNA I*, č. a 42. Se značnou
dávku pravděpodobnosti lze tedy minci
připsat arcibiskupství Salzburg do období
1247–1265.

20. 0,571 g; 16,4/16,5 mm; lokální plošná koroze
XRF: Cu 28,25%; Ag 69,55%; Au 0,62%;
Pb 1,58%

Čtverec: o 09; Ř: Z; Vr. 3; 22. 4. 2005
(ev. č. 3002):

ČECHY, Jan Lucemburský (1310–1346),
mincovna: *Kutná Hora*, AR parvus

Av.: český lev doleva, +IOhES [REX BOEM]

Rv.: polopostava sv. Václava čelně držící kopí
a štít, perlovcový nimbus zasahuje hlubo-
ko do opisového pásu, [*]+*

S'WENC[EZLAVS]

Lit.: *Castelin 1953*, 57, jako č. 9–12.

21. 0,276 g; 13,0/13,6 mm; 5,5 h

Čtverec: N 26; Ř: J; Vr. 6; 4. 1. 2005
(ev. č. 1161):

ČECHY, Jan Lucemburský (1310–1346),
mincovna: *Kutná Hora*, AR parvus

Av.: český lev doleva, +IOh[ES REX BOEM]

Rv.: polopostava sv. Václava čelně držící kopí
a štít, perlovcový nimbus zasahuje do opi-
sového pásu, [?+?] S'WENCE[ZLAVS]

Lit.: *Castelin 1953*, 57–61, jako č. 9–13, 15–17.
22. 0,485 g; 13,9/14,3 mm; 4 h; ohnutý okraj

Čtverec: E 26; Ř: S; Vr. 18; 5. 5. 2005
(ev. č. 3237):

ČECHY, Václav IV. (1378–1419), mincovna:
Kutná Hora, AR peníz se čtyřrázem z let
1384–1419

Av.: ve hladkém kruhu český lev doleva
(čitelná jen hlava a ocas lva)

Rv.: hladký

Lit.: *Hána 2002*, var. II A1 (?).

23. 0,244 g; 12,0/– mm; odlomený okraj

Čtverec: I 28; Ř: –; P: 6; Vr. 33; 7. 2. 2005
(ev. č. 1755):

ČECHY, Ludvík I. (1516–1526), mincovna:
Kutná Hora, AR haléf (malý peníz) bez
letopočtu

Av.: v perlovci korunované členěné písmeno
L mezi menšími písmeny R–P

Rv.: hladký

Lit.: *Castelin 1932*, 68, obr. 2:5 nebo 8.

24. 0,100 g; 12,1/– mm; olámaný okraj, plošná
koroze

Čtverec: E 21; Ř: Z; Vr. 16; 12. 5. 2005
(ev. č. 3379):

ČECHY, Ludvík I. (1516–1526), mincovna:
Kutná Hora, AR haléf (malý peníz) bez
letopočtu

Av.: v perlovci korunované členěné písmeno
L mezi menšími písmeny R–P

Rv.: hladký

Lit.: *Castelin 1932*, 68, obr. 2:9.

25. 0,266 g; 12,7/12,7 mm

Obr. 2. Praha 2-Nové Město, ulice Na Slupi. Výběr mincí objevených při archeologickém výzkumu (číslování odpovídá katalogu).

Čtverec: D 26; Ř: J; Vr. 14; 11. 11. 2004
(ev. č. 390):

ČECHY, Ludvík I. (1516–1526), mincovna:
Kutná Hora, AR haléř (malý peníz) bez
letopočtu

Av.: v perlovci korunované členěné písmeno

L mezi menšími písmeny R–P

Rv.: hladký

Lit.: *Castelin 1932*, 68, obr. 2:14.
26. 0,391 g; 12,7/13,1 mm

Čtverec: C 23; Ř: 01; Vr. 7; 8. 10. 2004
(ev. č. 223):

ČECHY, Ferdinand I. (1526–1564), mincovna:
Kutná Hora, AR haléř (malý peníz)
bez letopočtu (z let 1526–1530?)

Av.: v perlovci korunované členěné písmeno
F mezi menšími písmeny R–P, po stranách pětিলisté kyticky

Rv.: hladký

Lit.: *Castelin 1932*, 71, obr. 3:4.

27. 0,298 g; 12,6/12,0 mm

Čtverec: H 29; Ř: J; Vr. 2; 25. 5. 2005

(ev. č. 3725):

ČECHY, Ferdinand I. (1526–1564), mincovna: *Kutná Hora*, AR haléř (malý peníz) bez letopočtu (z let 1526–1530?)

Av.: v perlovci korunované členěné písmeno
F mezi menšími písmeny R–P, po stranách pětিলisté kyticky

Rv.: hladký

Lit.: *Castelin 1932*, 71, obr. 3:4.

28. 0,237 g; 12,6/– mm; asi 15 % odlomeno

Čtverec: N 27; Ř: –; P: 3; Vr. 22; 28. 2. 2005

(ev. č. 2273):

ČECHY, Ferdinand I. (1526–1564), mincovna: *Kutná Hora*, AR haléř (malý peníz) bez letopočtu (z let 1526–1530?)

Av.: v perlovci korunované členěné písmeno
F mezi menšími písmeny R–P, po stranách koruny tečky

Rv.: hladký

Lit.: *Castelin 1932*, 71, obr. 3:5.

29. 0,250 g; 11,5/12,1 mm

Čtverec: E 28; Ř: S, J, V, Z; Vr. 2; 16. 5. 2005

(ev. č. 3334):

KLADSKO, Jan z Pernštejna (1537–1548), mincovna: *Kladsko*, AR haléř bez letopočtu z let 1537/1540–1548

Av.: v perlovci v ozdobném štítku pernštejnský znak (zubří hlava), okolo písmena I.–B:A.–B

Rv.: v perlovci korunovaný český lev doleva, vlevo dole G Lit.: *Nechanický – Šafář 1983*, 35, č. 53, tab. V:53.

30. 0,241 g; 11,5/12,1 mm; 6 h

Čtverec: H 14; Ř: Z, V; Vr. 4; 14. 4. 2005

(ev. č. 2776):

SLEZSKO, Leopold I. (1657–1705), mincovna: *Opolí*, mm. Martin Maxmilian Wackerl (1685–1699), AR grešle 1696

Av.: dvouhlavý orel s oválným prsním štítkem

Rv.: jablko s 3, 16–96

Lit.: *Nechanický 1991*, 78, č. 885, jako Tab.

XXII:885 var.; *Teisinger 1990*, kříž č. 13 / jablko č. 4c var. / značky č. 4.

31. 0,435 g; –/15,8 mm; 12 h

Čtverec: F 25; Ř: S, Z, V, J; Vr. 2; 17. 2. 2005

(ev. č. 2109):

SLEZSKO, Leopold I. (1657–1705), mincovna: *Břeh*, v. Kryštof Bretsneider (1693–1705), AR grešle 1696

Av.: dvouhlavý orel s oválným prsním štítkem

Rv.: jablko s 3, 16–96, M–B

Lit.: *Nechanický 1991*, 84, č. 967, Tab.

XXV:964 (líc), 963 (rub).

32. 0,561 g; 16,0/16,7 mm; 12 h

Čtverec: s 17; Ř: S, Z; Vr. 4; 21. 6. 2005

(ev. č. 4402):

UHRY, Ludvík II. Jagellonský (1516–1526), mincovna: *Visegrad* (?), Johannes Heller (?), AR denár 1525

Av.: erbovní štítek, nahoře I5Z5, po stranách pětिलisté kyticky mezi dvěma kroužky

Rv.: trůnící madona s dítětem čelně, L–V

Lit.: *Huszár 1979*, 130, č. 846; *Pohl 1982*, jako Taf. 135:258–8 (?).

33. 0,305 g; 15,5/14,4 mm; 9 h; plošná koroze, černé krusty

Čtverec: R 08; Ř: R 1; Vr. 8; 29. 3. 2005

(ev. č. 2458):

UHRY, Marie Terezie (1740–1780), mincovna: *Kremnica*, AE krejcar 1762

Av.: poprsí Marie Terezie doprava,

M.THERES.D.G.–R.I.G.H.B.R.A.AUST

Rv.: v kartuši EIN / KREUTZER / 1762. / K.

Lit.: *KM 2002*, 45, č. 1993.

34. 10,871/10,752 g; 26,0/25,9 mm; 12 h; zelená patina, místy krusty

Čtverec: F 21; Ř: Z, V; Vr. 8; 16. 6. 2005

(ev. č. 4208):

DOLNÍ RAKOUSY, Karel VI. (1711–1740), mincovna: *Vídeň*, mm. M. Mittermayer (1679–1705), AR 1/2krejcar 1721

Av.: v kartuši tři oválné znaky do trojlistu, nahoře 17–21

Rv.: hladký

Lit.: *MA 1948*, jako Taf. 34:50.

35. 0,204 g; 14,7/– mm; odlomený okraj

Čtverec: T 09; Ř: R 1; Vr. 1; 14. 2. 2005

(ev. č. 2143):

DOLNÍ RAKOUSY, Marie Terezie

(1740–1780)

mincovna: *Videň*, AE fenik 1765

Av.: oděné poprsí Marie Terezie doprava,
M.THERES.D.G.R.-I.GE.HU.BO.REG.

Rv.: v kartuši korunovaný znak, dole 17 (1) 65

Lit.: *KM 2002*, 44, č. 1979.

36. 1,641 g; 20,5/20,1 mm; 12 h; bez patiny,
plošná koroze

Čtverec: R 08; Ř: J, V; Vr. 6; 14. 12. 2004

(ev. č. 1019):

Polsko, POZNAŇ, město, Zikmund III.

Vasa (1587–1632), mincovna: *Poznaň*, bill.
denár 1612

Av.: korunované zkřížené klíče, po stranách
I–Z

Rv.: orlice s hlavou doleva

Lit.: *Kopicki 1976*, 251, č. Z 327/12b.

37. 0,261 g; 12,9/– mm; 4 h; odlomený okraj

Čtverec: W 17; Ř: V; Vr. 2; 16. 3. 2005, mince
1 (ev. č. 2287/1):

Polsko, POZNAŇ, město, Zikmund III.

Vasa (1587–1632), mincovna: *Poznaň*, bill.
denár 1609

Av.: korunované zkřížené klíče, po stranách
0–9

Rv.: orlice s hlavou doleva

Lit.: *Kopicki 1976*, 251, č. Z 327/9a.

38. 0,282 g; 11,2/10,8 mm; 0,5 h

Čtverec: R 08; Ř: R1; Vr. 8; 29. 3. 2005

(ev. č. 2460):

Polsko, GDAŇSK, město, Zikmund III.

Vasa (1587–1632), mincovna: *Gdaňsk*, AR
denár 1595

Av.: městský znak v kartuši, po stranách 9–5

Rv.: orlice s hlavou doleva

Lit.: *Kopicki 1976*, 264, č. Z 368/6.

39. 0,236 g; 12,2/12,2 mm; 12 h

Čtverec: ZB 16; Vr. –; 10. 5. 2005 (ev. č. 3324):

**REGENSBURG, město, mincovna: neznámá
falzátorská dílna, AE krejcar bez letopoč-
tu (asi 16. století) – dobové falzum**

Av.: v ozdobném štítku městský znak se zkří-

ženými klíči

Rv.: štítek na kříži

Lit.: –

40. 0,748 g; 16,2/16,1 mm; 10,5 h; zvlněný

Čtverec: L 26; Ř: Z; Vr. 25; 12. 1. 2005

(ev. č. 1261):

**ŠTRASBURK, město, AR 1/2krejcar bez
letopočtu – starší typ písma (asi 15./16.
století)**

Av.: +MOnETA×ΛRGEn

Rv.: +GLA In EXCELS DO

Lit.: *Saurma 1892*, 46, jako č. 1968, jako T.
XXXII:967; *Nemeškalová-Jiroudková –
Nemeškal – Michálek 1986*, 121, jako č.
1236, jako Tab. IV:72A–B.

41. 0,585 g; 17,4/17,5 mm; 9 h; zvlněný
(pokousaný?)

Čtverec: M 06; Ř: L0-3; Vr. 2; 26. 11. 2004
(ev. č. 648):

NORIMBERK, Hans (Johann) Weidinger

(*–mistrem od 14. srpna 1670–+19. pro-
since 1727), mosazný početní peníz⁴

Av.: ve dvojitěm hladkém a perličkovém
kruhu portrét panovníka doprava, L[....]
III×D×G×FR×E×NAV×REX×

Rv.: ve dvojitěm hladkém a perličkovém
kruhu korunovaný kříž složený ze čtyř
lilií, IOHANN WIEDINGERS REHPF:

Lit.: *Mitchiner 1988*, s. 519, jako č. 1845.

42. 1,05 g; 17,8/17,9 mm; 12/6 h; mírně otře-
ný, prohnutý, nepravidelný tvar střížku,
tmavá zelenohnědá patina

Čtverec: N 28; Ř: J; Vr. 1; 28. 12. 2004

(ev. č. 1117):

Blíže neurčeno (asi 15.–16. století), AR drob-
ná mince

Av., rv.: zcela nečitelný

Lit.: –

43. 0,273 g; 11,3/12,9 mm; černá krustovitá
patina

Čtverec: M 24; Ř: V; Vr. 24; 10. 2. 2005

(ev. č. 2053):

Blíže neurčeno (datace?), AE drobná mince?

Av., rv.: zcela nečitelný

Lit.: –

44. 0,2930/0,2563 g; 14,0/17,1 mm

⁴ Za přesné určení děkujeme Mgr. K. Smíškovi.

Čtverec: k 26; Ř: 01; Vr. 15; 14. 2. 2005
(ev. č. 2079):
Bliže neurčeno (datece?), AE drobná mince
(?), bliže neurčena
Kom.: Při čištění se zcela rozpadla.
45. rozlámaná

Čtverec: E 29; Ř: S; Vr. 1; 25. 3. 2005
(ev. č. 2392):
Bliže neurčeno (datece?), AE neražený
kotouček (mincovní střížek?)
Av., rv.: hladký
46. 1,103 g; 20,5/- mm; krusty

Zhodnocení

Při archeologickém výzkumu v ulici Na Slupi bylo objeveno celkem 61 nálezů numismatického charakteru, z nichž 46 kusů bylo zařazeno do katalogu. Jde výhradně o jednotlivé, tzv. ztrátové mince, z nichž každou je nutné posuzovat jako samostatný nález. Kromě obvyklého numismatického hodnocení byly mince 11. až 13. století podrobeny nedestruktivním analýzám metodou rentgenové fluorescence – ED XRF, které zkoumaly složení kovových slitin mincí na povrchu. Jde tedy o výsledky spíše orientační, nicméně poskytující dobrou rámcovou představu o složení mincovního kovu.⁵ Výsledky analýz jsou uvedeny u každé mince a shrnuty v tabulce 1.

Jedním z nejvýznamnějších mincovních nálezů získaných na zkoumané ploše je český denár knížete Jaromíra typu Cach (1970) č. 263, ražený snad v Praze (č. 1). Ražba je vyrobena z kvalitního stříbra (94 %) s příměsí mědi (5 %). Jméno knížete se objevuje na obou stranách mince, na líci v podobě +IAROMYRI STVMCA. Význam slova STVMCA, pokud jej správně čteme, zatím neznáme. Tento typ mince je znám z řady domácích i zahraničních hromadných nálezů (Cach 1970, 40). Díky kvalitnímu popisu nálezu z vrchu Řivnáč u Levého Hradce se podařilo identifikovat i přesnou variantu, resp. razidlo (Chaura 1941, 64, typ XVI:62). Jednotlivé nálezy denárů velkého střížku z Prahy jsou zatím velmi vzácné (srovnej: Radoměský 1955). Význam nálezného exempláře je důležitý především vazbou na prozkoumanou lokalitu, reprezentující součást podhradské aglomerace významného hradiště Vyšehrad. Mince je nejstarší mincovní památkou z této lokality a spadá přesně do období, pro které lze předpokládat již výraznější prostoupení mincí do širších vrstev společnosti.

Z průběhu 2. a 3. čtvrtiny 11. století z prozkoumané plochy lokality mincovní nálezy chybí, intenzivně jsou zde však zastoupeny české denáry 12. století – jde celkem o 14 exemplářů. Dvěma ražbami typu Cach (1972) č. 550 a 556 (č. 2–3) je zastoupeno období 2. vlády Vladislava I. (1120–1125). Třemi exempláři jsou reprezentovány ražby Soběslava I. (1125–1140): Cach (1972) č. 574 a 578 (č. 4–6). Do průběhu knížecí vlády Vladislava II. (1140–1158) spadá denár typu Cach (1972) č. 590 (č. 7) a do doby jeho královské vlády (1158–1174) denár – typu Cach (1972) č. 609 (č. 8). Velmi zajímavé informace přineslo zkoumání složení kovu těchto mincí (tab. 1). Denár Vladislava I. (č. 2 – Cach 1972, č. 550) má měděné jádro (91 %) a na povrchu jsou zřetelné zbytky tenké šedé vrstvy, imitující postříbření – podle analýzy XRF jde o cín (3 %). Mince je navíc opatřena probitým otvorem dokládajícím, že byla užívána jako přívěšek. Další denár Vladislava I. (č. 3 – Cach 1972, č. 556) má pouze 41 % stříbra. Také ryzosti ražeb Soběslava I. jsou značně rozkolísané. Denár č. 4 (Cach 1972, č. 574) má povrchovou ryzost 94,9 %, zatímco denáry č. 5 a 6 (Cach 1972, č. 578) mají ryzosti pouze 54 % a 41 % stříbra. Denár Vladislava II. z období jeho kní-

⁵ Měření provedl ing. Dušan Perlík ve Středočeském muzeu v Roztokách u Prahy. Prvkové složení bylo zkoumáno metodou rentgenové fluorescence – ED XRF ve Středočeském muzeu na přístroji ElvaX Industrial s detektorem s rozlišovací schopností cca 180eV. Charakteristické záření prvků bylo buzeno Ti rentgenkou. Doba měření byla 200 sekund. Stabilizace výkonu rentgenky byla nastavena tak, aby tok do detektoru byl 2000 ± 100 impulsů za sekundu. Byl použit kolimátor 3 mm, přičemž analyzovaná plocha je vždy o něco větší. Při dobách měření od 3 minut je možné stanovit obsahy prvků od přibližné spodní hranice 0,05 %, přičemž pod 0,4 % může být chyba v závislosti na podmínkách měření až 20–40 % udávané hodnoty. Jedná se o zcela nedestruktivní prvkovou analýzu povrchu, přičemž hloubka penetrace záření do vzorku je velmi malá a tak výsledek měření vypovídá pouze o složení povrchu. Naměřená spektra byla zpracována programem Elvax a vyhodnocena za použití modulu bezkalibrační analýzy využívajícího metody fundamentálních parametrů.

žecí vlády je prakticky měděný (č. 7 – *Cach* 1972, č. 590), neboť obsahuje téměř 87 % mědi a jen 10 % stříbra. Jen o málo jakostnější je denár Vladislava II. z let jeho královské vlády (č. 8 – *Cach* 1972, č. 609), který obsahuje téměř 68 % mědi a jen 31 % stříbra.

Úloha nekvalitních stříbrných a prakticky měděných ražeb z 1. a 2. třetiny 12. století dosud nebyla objasněna. Pro stejné typy denárů existují souběžně různé jakostní exempláře, avšak měděné mince se nacházejí především v archeologických situacích jako jednotlivě ztracené mince a v pokladech chybí.⁶ Nabízejí se nejméně dvě vysvětlení: a) jde o dobové padělky, b) jde o nehodnotné oficiální ražby inflačního charakteru. Prvou možnost lze s ohledem na velmi kvalitní provedení razidel prakticky vyloučit. Zbývá tedy možnost druhá. Ani ta však není prosta nejasností – nejde totiž o plošnou inflaci, doložitelnou pro 3. čtvrtinu 12. století, ale selektivní výrobu části produkce v rámci jednoho mincovního typu v mědi a části ve stříbre. Analýzy složení kovu naznačují, že již od Vladislava I. byla jakost mincí extrémně rozkolísaná a tento trend zřejmě trval až do 70. let 12. století, ještě za Vladislava II. však byly raženy i mince relativně dobré ryzosti. Toto zjištění do značné míry nabourává tradiční představu funkce tzv. „*renovatio monetae*“, předpokládající postupné snižování jakosti mince a nikoliv dlouhodobou jakostní rozkolísanost. Důvody ražby méněhodnotných a především nehodnotných denárů jsou zjevné, šlo o klamání a šizení jejich příjemců. Svou podstatou jde tedy o padělky či přesněji vládní falza, ačkoliv z terminologického hlediska pojem padělek na oficiální ražby nelze aplikovat. Studium problematiky nehodnotných denárů 12. století je teprve v počátcích, každý nový nález, a tedy i soubor z ulice Na Slupi, je důležitým přínosem k bližšímu poznání tohoto jevu.

Nejpočetněji, 7 exempláři, jsou z lokality v ulici Na Slupi zastoupeny denáry knížete Bedřicha (1173, 1179–1181, 1182–1189), které přes pokusy o přesnější dataci (*Cach* 1972, 46–47) zatím objektivně nelze přesněji zařadit do třech období jeho vlády. Jsou zde zastoupeny typy *Cach* (1972) č. 629 (2 ks; č. 9–10), č. 635 (3 ks; č. 11–13), č. 636? (1 ks; č. 15) a jedním exemplářem byl zastoupen denár (č. 14), který *F. Cach* (1972) nemá zařazen do své typologické práce. Tento typ denáru je znám jako ražba z let knížecí vlády (1140–1158) Vladislava II. (*Cach* 1972, 42, č. 587; *Šmerda* 1996, 86–87, č. 228). *P. Radoměský* (1955) však ražbu tohoto obrazového typu prokázal na základě popisu fragmentu depotu z okolí Litoměřic také pro Bedřicha.⁷ Tento poznatek však *F. Cach* (1972) nezařadil do svého typologického katalogu a ražbu z uvedeného nálezu považoval omylem za typ *Cach* (1972) č. 635. Mince č. 14 z nálezu v ulici Na Slupi nemá čitelné opisy, avšak s ohledem na čistě měděné jádro i nepravidelně stříhaný střížek jde s vysokou pravděpodobností o ražbu Bedřicha. Také hvězdička na líci a křížek na rubu, ačkoliv nejsou u publikovaného exempláře známy (*Radoměský* 1955, 112–113, obr. 3), naznačují správnost přiřazení mince Bedřichovi, neboť se objevují na podobném typu ražeb tohoto knížete – *Cach* (1972) č. 635. U všech denárů knížete Bedřicha bylo zkoumáno složení kovu (tab. 1). Jde o mince měděné, pouze u denárů č. 10 a 15 bylo zjištěno stříbro, ovšem v minimálním množství, maximálně 1,3 % a 3 % a nelze tedy vyloučit, že jde o zbytky povrchového postříbření⁸ či plátování stříbrem. Měď tvoří u těchto mincí 88–97 % a je zajímavé, že u všech ražeb bylo zjištěno jako záměrná příměs olovo (1,7–7,3 %). Naopak cín, použitelný k povrchové imitaci stříbra, u těchto mincí zcela chybí. Pokud tedy nebyly tyto denáry postříbřeny (či stříbrem plátovány), nebylo již jejich měděné jádro pro příjemce ani nijak maskováno.

Mincovní produkce knížete Bedřicha, zahrnující dnes 18 známých typů⁹ denárů (*Cach* 1972, 46–47, č. 622–638; *Šmerda* 1996, 92–95, č. 263–279), patří stále mezi málo poznané kapitoly českého pozdně raně středověkého mincovnictví. Podrobněji se jím kromě katalogových prací (*Cach* 1972; *Šmerda* 1996) zabývali naposledy *J. Petřtyl* (1948) a *P. Radoměský* (1950). Relativně

⁶ Vzhledem k tomu, že nebyly užívány k teauraci, musíme předpokládat jejich snadnou rozpoznatelnost v peněžním oběhu.

⁷ Prokazatelné převzetí obrazu staršího denáru Svatopluka (*Cach* 1972, č. 461) lze doložit také pro Bedřichův denár *Cach* (1972) č. 629.

⁸ Rtuť dokládající postříbření pomocí amalgámu na žádné minci zjištěna nebyla.

⁹ Včetně typu *Radoměský* (1955), typ IVb, obr. 3.

Tab. 1. Výsledky XRF měření obsahu kovu u mincí 11. až 13. století.

Č.	Kont.	Fe	Cu	Zn	Ag	Sn	Sb	Au	Pb	Bi
Čechy, Jaromír (1003, 1004–1012, 1033–1034)										
1	4114		5,27		94,32			0,40		
2	1597	0,58	90,96	2,60	0,30	2,84	0,19		2,53	
3	2132		57,33		40,87		0,12	0,33	1,35	
4	2095		2,84		94,91			0,50	1,75	
5	1823	0,05	42,09		54,03		0,06	0,53	3,25	
6	775/1		57,40		40,99		0,08	0,28	1,24	
7	4895	1,33	86,84	0,39	10,25		0,10	0,08	1,02	
8	2119		67,67		31,45		0,09	0,17	0,62	
9	1099		96,20		0,22	0,05	0,18		3,36	
10	970		96,75		1,34		0,12		1,79	
11	1707		94,68		0,70		0,09		4,53	
12	1259		92,03		0,83		0,12		6,94	0,08
13	775/2		97,24		0,09	0,05	0,20		2,42	
14	1932		92,78		0,51		0,16		6,54	
15	1042	1,39	88,10		2,98		0,16		7,37	
16	4478		99,07		0,19	0,10	0,11		0,53	
Čechy, 12. století (?)										
Čechy (?) Přemysl I. (1192–1193, 1198–1230), Plzeň (?)										
17	1976		28,52		69,89		0,07	0,09	1,33	0,11
18	V945	0,46	0,21			0,68			95,53	3,12
Střední Evropa (patrně 12. století), Pb závaží (?)										
Pasov, biskupství, AR fenik, asi 1190–1215										
19	1975		16,71		80,45			0,29	2,55	
Salzburg (?) , arcibiskupství, AR fenik, 1247–1265 (?)										
20	1999		28,25		69,55			0,62	1,58	

nepočtený výskyt Bedřichových denárů v hromadných nálezech může mj. souviset s jejich inflačním charakterem projevujícím se velmi nízkou ryzostí a velmi často i zcela měděným jádrem, jak dokládají např. exempláře z výzkumu v ulici Na Slupi. Z peněžně-historického hlediska představují Bedřichovy ražby hluboký úpadek české denárové měny. Přesto byl však oběh těchto mincí značně intenzivní, neboť se početně objevují jako jednotlivé exempláře v pražských sídlištních situacích 12. století, jak prokázal již P. Radoměský (1955) i řada nových nepublikovaných exemplářů z archeologických výzkumů z posledních let.¹⁰ Právě tyto jednotlivě objevené mince budou mít nepochybně značný význam pro budoucí celkové zpracování Bedřichova mincovnictví, pro které lze u jednotlivých typů předpokládat, bez ohledu na zpravidla zcela nečitelné opisy, značné množství variant.¹¹

Kromě českých mincí 12. století pochází z plochy výzkumu v ulici Na Slupi také jeden fenik biskupství Pasov, ražený přibližně v rozmezí let 1190–1215 (č. 19) s ryzostí 80 % (tab. 1). Jde zřejmě o prvý případ nálezu mince tohoto typu v Praze. Nálezový výskyt těchto mincí je doložen v jižních Čechách. Dva exempláře feniku tohoto typu byly objeveny na sídlišti z přelomu 12. a 13. století ve Strunkovicích nad Blanicí (*Kudrnáč* 1998, 52–54, obr. 37 dole; *Parkman* 2003, 143), kde tyto ražby doprovázely české denáry Bedřicha a Konráda II. Otty. Sídlíště ve Strunkovicích nad Blanicí leží přímo na komunikaci, později nazývané Zlatá stezka, spojující české vnitrozemí s bavorským Pasovem. Zřejmě především po této komunikaci proudily pasovské mince do českého vnitrozemí a patrně stejnou cestou se mohl dostat do Prahy i fenik nalezený na ploše výzkumu v ulici Na Slupi. Do jisté míry jej lze považovat za doklad dálkových kontaktů na této lokalitě, ačkoliv nelze zcela vyloučit, že mince doputovala na vyšehradské podhradí postupnou penetrací.

Patrně do 12. století patří také dva další nálezy numismatického charakteru. Jde o měděný neražený kotouček, který by teoreticky mohl být neraženým střížkem českého denáru (č. 16). Ačkoliv se s neraženými střížky ve 12. století setkáváme v peněžním oběhu jen vzácně, nelze jej ani v tomto případě vyloučit. Pokud je tomu tak, pak jde nejspíše o případ, kdy se neražený střížek dostal v mincovně omylem mezi ražené denáry a s nimi pak následně do oběhu.

Druhým předmětem numismatického charakteru, vzniklým zřejmě ve 12. století, je drobný olovený (95,5 %) oboustraně ražený (?) kotouček s nejasnými motivy na obou stranách (č. 18) s hmotností 0,805 g. Rozhodně nejde o platidlo, s největší pravděpodobností se jedná o závaží, možná s mincovním standardem. V pražském prostředí již nejde o ojedinělý předmět. Analogické exempláře pocházejí z plochy výzkumu na Náměstí Republiky (*nepublikováno*) a rubní stranou je podobná také „sceatta“ z Pražského hradu (*Radoměský* 1951), kterou dnes novější badání datuje rovněž až do 11. či 12. století (*Petráň – Radoměský* 2001, 194). Bez detailní analýzy stávajícího nálezového fondu a nálezových okolností jednotlivých exemplářů nelze zatím příliš říci k chronologii těchto předmětů. Již nyní je však zřejmé, že jejich nálezy jsou koncentrovány na lokalitách s doložitelným (Pražský hrad) či předpokládaným vyšším sociálním prostředím.¹²

Kolekce mincí 12. století z plochy výzkumu v ulici na Slupi představuje důležitý příspěvek k poznání oběhu mincí uvedeného horizontu v pražské aglomeraci. Díky značnému množství tzv. ztrátových mincí lze na lokalitě předpokládat intenzivní peněžní oběh. Početná přítomnost mincí, doklad peněžního importu i přítomnost patrně mincovního závaží společně naznačují vyšší sociální prostředí na lokalitě.

V souvislosti s novými mincovními nálezy z 12. století v ulici Na Slupi je nutné zmínit také zprávu o depotu, objeveném v blízkosti zkoumané plochy před rokem 1895 při stavbě domu č. 1483-II v ulici Na Slupi, dříve Vyšehradské třídě (*Fiala* 1895, 195, č. 131; *Petrtyl* 1948, 73–74; *Radoměský* 1950, 110, 113; *týž* 1955, 28; *Nálezy II/1*, 49, č. 1623; *Cach* 1972, 71, č. 283). Neznáme celkový počet nalezených mincí ani počty u jednotlivých typů, k nálezu E. Fiala (1895, 195,

¹⁰ Jde např. o kolekce z Prahy 1-Nového Města: Náměstí Republiky a Petřské náměstí.

¹¹ Tento fakt prokázal již J. Petrtyl (1948) při rozboru exemplářů typu Cach (1972) č. 627 z nálezu ze Střelecké ulice v Chrudimi.

¹² Samostatné zpracování této skupiny nálezů připravují J. Militký a L. Polanský.

č, 131) uvádí: „... nalezen počet denárů, jež však pro špatné zrno a mimo to, že ležely v půdě vlhké, byly zachovalosti velice chatrné“ a podle jeho popisu zde byly zastoupeny typy:

ČECHY, Soběslav I. (1125–1140), denár, Cach (1972) č. 572 („několik“ ks); Soběslav II. (1173–1179), denár, Cach (1972) č. 619 (? ks); Bedřich (1173, 1179–1181, 1182–1189), denár, Cach (1972) č. 623 (? ks); č. 626 (? ks); č. 635 (? ks) a č. 636 (? ks). Kmen tohoto depotu tvořily denáry knížete Bedřicha a jako o době ukrytí lze tedy uvažovat o 80.–90 letech 12. století. Mince byly nedobré jakosti a špatně zachované. Depot patří k dosud nečetným pokladům, ve kterých byly zastoupeny Bedřichovy denáry (srovnej: *Radoměřský 1950*, 110). Kromě tohoto depotu byl v jeho blízkosti, údajně u chudobince sv. Bartoloměje, nalezen roku 1884 jeden denár Soběslava I. (1125–1140) neznámého typu (*Radoměřský 1955*, 28). U obou jmenovaných mincovních nálezů zatím spolehlivě nevíme, jestli byly nalezeny v areálu soudobého sídliště, či na neosídlené ploše, avšak s ohledem na nově prozkoumanou lokalitu v ulici Na Slupi je první možnost pravděpodobnější.

Z průběhu 13. století jsou z plochy výzkumu v ulici Na Slupi známy dvě mince a obě představují numismatické unikáty. Prvá z nich je doposud neznámý denár fenikového typu¹³ (č. 17) s korunovaným poprsím na líci a kompozicí se zvířaty na rubu. Líc je zcela neznámý, pouze celkové pojetí obrazu vzdáleně připomíná některé řezenské ražby (*Emmerig 1993*, např. č. 216, 220–222). Koncepce rubního obrazu, avšak ve stranově otočeném pořadí, připomíná některé řezenské (*Emmerig 1993*, č. 222) nebo norimberské ražby (*Erlanger 1979*, č. 42–45, 47) z doby okolo 1225, resp. z let 1210–1225. S velkou pravděpodobností sledovaná mince uvedené předlohy pouze napodobuje. Skutečnost, že poprsí je korunováno, však vylučuje řezenský původ. Norimberské ražby s obrazy korunovaných poprsí jsou vždy jiného charakteru a především mají vždy jiný tvar koruny (srovnej: *Erlanger 1979*, č. 38, 54, 71, 76–77, 80–81, 83–87). Sledovaný fenik lze tedy díky rubnímu obrazu celkem spolehlivě datovat přibližně do období 1210–1225 a zařadit do sféry vlivu norimbersko-řezenské fenikové produkce. Mince sama je však zřejmě částečnou napodobeninou se specifickým lícem. S ohledem na přítomnost korunované polopostavy krále v úahu přichází český původ. Jako nejpravděpodobnější se jeví mincovna v Plzni,¹⁴ kde byly ve 13. století zřejmě raženy mj. i napodobeniny bavorských feniků (*Hus 1991*, 11). Mince má ryzost 70 %, zbytek slitiny tvoří měď (28,5 %) a další příměsi (tab. 1). O produkci plzeňské mincovny ve 13. století víme zatím velice málo (k mincovnictví např. *Hus 1991*, 9–10). Bezpečně přiřaditelný je do této mincovny zatím pouze denár typu Cach (1974) č. 702 s opisem na líci +VENCE[...].AVS [.]VX P[...].N (*Klíma 1983*, 9–10, č. 3), který zde razil Václav (I.) v letech 1224–1228, v období před nastoupením královské vlády. Za další plzeňskou ražbu je považován denár Přemysla I. typu Cach (1974) č. 700, datovaný V. Klímou (1983, 8–9, č. 2) do let 1220–1224. Správnost tohoto připsání naznačuje stylová blízkost poprsí na líci s poprsím na rubu denáru typu Cach (1974) č. 702. Za plzeňskou ražbu považuje V. Klíma také denár typu Cach (1974) č. 703 (*Klíma 1983*, 8, č. 1) a připsal jej Václavovi na Plzeňsku okolo roku 1216; F. Cach (1974, 32) však tento typ považoval za ražbu krále Václava I. z doby po roce 1230 bez udání provenience. Mezi plzeňské ražby zařadil V. Klíma také denár typu Cach (1974) č. 701 (*Klíma 1983*, 10, č. 4), z období společné vlády Přemysla I. s Václavem I. v letech 1228–1230.

Mladší horizont plzeňské mincovny by teoreticky mohl reprezentovat i denár fenikového typu Cach (1974) č. 819 (*Klíma 1983*, 11, č. 5), připisovaný Přemyslu Otakarovi II. (1253–1278). Plzeňský původ této mince je však velmi sporný (*Hus 1991*, 10). Do období vlády Přemysla Otakara II. by však mohl se značnou pravděpodobností patřit fenik a půlfenik typu *Emmerig* (1993, 205–206, Taf. 28:M, MH; *Kaiser – Militký 2006*, 238, obr. 5) typ M a MH s korunovaným poprsím čelně mezi půlměsíci a hvězdami, které ovšem H. Erlanger (1979, č. 86–87) považuje za ražby norimberské. Plzeňský původ ražeb typů M a MH však naznačuje existence téměř identického typu feniku s písmeny O-R (OTAKARVS REX?) po stranách poprsí (*Fiala 1895*, 461,

¹³ Za konzultaci děkujeme Prof. H. Emmerigovi z Vídně.

¹⁴ Jde o sídlištní aglomeraci na území dnešního Starého Plzeňce, dřívější Staré Plzně (souhrnně k lokalitě: *Široký – Nováček – Kaiser 2004*).

č. 2700, tab. XXV:10; *Kaiser – Militký 2006*, 239, obr. 6) známý z nálezu v kostele sv. Kateřiny v Tetině (*Nálezy II/2*, 92, č. 1826). Do stejného období plzeňské mincovní produkce by mohl patřit fenik s korunovaným poprsím čelně a dvěma meči (*Fiala 1895*, 461, č. 2702, tab. XXXV:12; *Kaiser – Militký 2006*, 239, obr. 7). Do doby Václava II. by mohl patřit půlfenik s korunovaným poprsím čelně držícím dva kříže, známý v jediném exempláři z hromadného nálezu ze Starého Plzně (*Kaiser – Militký 2006*, 236–237, č. 2, obr. 4:2).

Z výše uvedeného přehledu je zřejmé, že o mincovní produkci plzeňské mincovny ve 13. století víme zatím velmi málo. Značným problémem je také skutečnost, že dosud postrádáme větší podíl plzeňských mincí v západočeských nálezech, resp. zatím je nedokážeme identifikovat. V úrovni dosavadních znalostí také nevíme téměř nic o zdejším mincovnictví v průběhu 2. třetiny 13. století, ačkoliv ražbu mince ve Staré Plzni lze oprávněně předpokládat. Právě v tomto období však zde mohly teoreticky být raženy dnes jen obtížně identifikovatelné napodobeniny řezenských feniků, tzv. beischlägy, jejichž ražba je nepřímou doložena i písemnými prameny (*Hus 1991*, 11). Jednou z těchto ražeb by mohl být např. fenik typu Emmerig (*1993*) č. 230.

V kontextu výše uvedených skutečností je tedy velice obtížné zaujmout k denáru fenikového typu (č. 17) z plochy osady v ulici Na Slupi nějaké konkrétní stanovisko. Ve vztahu k případnému plzeňskému původu sledované mince je ovšem důležitá podoba koruny panovníka s obloukem. Ten se objevuje u denáru typu Cach (*1974*) č. 700 a především č. 703, kde je koruna ústředním motivem. Právě její podoba je velice blízká sledovanému denáru fenikového typu č. 17. S výhradami tedy můžeme tento denár fenikového typu považovat za plzeňskou ražbu Přemysla I. snad z let 1210–1225. Teprve budoucí nálezy však mohou tuto atribuci potvrdit či vyvrátit.

Druhou mincí ze 13. století je fenik (č. 20), který je také dosud neznámým unikátem.¹⁵ Na líci je v hladkém kruhu lemovaném perlovcem stylizovaná hlava čelně s podélně dělenou mitrou, uvnitř dva kroužky, nad mitrou kříž, po stranách mitry dvě „křídla“ a po stranách hlavy šestilistí kytičky. Revers je zcela nečitelný. Minci však lze s vysokou pravděpodobností dosti přesně zařadit, neboť je značně podobná feniku arcibiskupství Salzburgu typu *CNA I* č. a 42, který byl ražen arcibiskupem Phillipem (1247–1256) nebo Ulrichem (1256–1265). Fenik lze tedy se značnou pravděpodobností datovat do rozmezí let 1247–1265. Mince je zároveň vzácným dokladem fenikového importu do Prahy ve 13. století.

Nálezy mincí 13. století jsou v archeologických situacích obecně dosti vzácné a platí to i o území Prahy. Na příkladu lokality v ulici Na Slupi lze demonstrovat obecný interpretační problém. Nejsme totiž schopni rozhodnout, zda dvě mince sledovaného horizontu jsou dokladem upadajícího významu sídliště, či zda se většina ztracených ražeb nedochovala. Absence tenkých brakteátů v archeologických situacích je téměř s jistotou vysvětlitelná tím, že se tyto mince v agresivním půdním nálezovém prostředí prostě nedochovaly. Skutečnost, že ze sledované lokality známe pouze masivnější feniky,¹⁶ uvedenou interpretaci může nepřímou potvrzovat. Lze tedy obecně konstatovat, že pro numismatické bádání je odraz 13. století v archeologických situacích jen obtížně postihnutelný a jde tedy o výtečný příklad relativity výpovědních možností nálezových mincí.

Další horizont mincovních nálezů z plochy výzkumu v ulici Na Slupi souvisí již s obdobím po vzniku Nového Města pražského, na jehož samém jižním okraji se zkoumaná plocha nacházela. Z průběhu 14. až poloviny 15. století jsou odtud známy tři mince. Dvěma exempláři jsou zde zastoupeny parvy Jana Lucemburského (č. 21–22). Parvy tohoto panovníka se v archeologických situacích 14. století v Praze objevují velmi často a lze předpokládat, že byly raženy ve velkém množství.¹⁷ Většinou však jde o exempláře jen částečně čitelné a jejich přesné určení bývá problematické. Navíc dosud postrádáme práci, která by se detailně zabývala typologií a chronologií těchto ražeb. Dosavadní zpracování zahrnuté v práci K. Castelina (*1953*) je již značně nevyhovu-

¹⁵ Za konzultaci děkujeme Prof. H. Emmerigovi z Vídně.

¹⁶ I ty však mají korozi značně sníženou hmotnost

¹⁷ Do nedávné doby existoval názor o omezené ražbě těchto mincí, neboť se v hromadných nálezech objevují jen vzácně. Byla to však zřejmě nižší ryzost parvů, která způsobila, že tezaurovány byly především kvalitnější pražské groše.

jší. S horizontem pozdního 14. až průběhu 1. poloviny 15. století lze spojit jedinou ražbu Václava IV. – peníz se čtyřrázem (č. 23). Tyto mince byly raženy od roku 1384, v nedávné době se jejich typologii a chronologii věnoval J. Hána (2002). V rámci jeho schématu lze sledovanou minci považovat s výhradami za variantu II A1.¹⁸

Pro období 3. třetiny 15. až 1. poloviny 16. století známe z lokality v ulici Na Slupi dosti výraznou koncentraci mincovních nálezů. Třemi exempláři jsou zde zastoupeny halěře Ludvíka I. Jagellonského (č. 24–26), tedy nejnižší nominály tehdejší měnové soustavy. Jde o zcela běžné mince ražené v obrovském množství, což dokládá jejich masový výskyt v depotech i mezi ztrátovými ražbami na celém území Čech i Moravy. Patrně do počáteční fáze vlády Ferdinanda I., zřejmě do let 1526–1530,¹⁹ spadají jeho halěře bez letopočtu z kutnohorské mincovny, zastoupené třemi kusy (č. 27–29). O těchto mincích platí totéž co o ražbách Ludvíka I. a společně vytvářejí na lokalitě výrazný mincovní horizont. Dobu jejich ztráty však spolehlivě stanovit nelze, neboť halěře Ludvíka I. i Ferdinanda I. obíhaly ještě po celé 16. století. Dobou ražby se do stejného období hlásí také uherský denár Ludvíka I., ražený zřejmě v mincovně Visegrad v roce 1525 (č. 33). Import a oběh uherských mincí v Čechách v průběhu 1. poloviny 16. století nebyl příliš intenzivní a tyto mince se také v nálezech vyskytují spíše ojediněle. Na přelom 15. a 16. století se dobou ražby hlásí 1/2krejcar bez letopočtu města Štrasburk (č. 41). Jediným vodítkem k jeho dataci je pozdně gotický charakter písma v opisech. Tyto mince se v českých nálezech objevují poměrně často. Vyskytují se však v depotech ukrytých v průběhu 2. poloviny 16. až na počátku 17. století ani u sledovaného exempláře nelze vyloučit možnost takto pozdní ztráty. U mince je zajímavé zvlnění, způsobené četnými skusy zubů za účelem ověření kvality mince, s tímto jevem se v 16. století u domácích ražeb setkáváme jen velmi vzácně.

Nejvýznamnější minci 16. století zastoupenou v souboru představuje halěř Jana z Pernštejna, ražený v mincovně Kladsko v rozmezí let 1537/1540–1548 (č. 30). Jan získal Kladsko v roce 1537 a využil tamního mincovního privilegia. V letech 1540–1548 zde razil dukáty (1540–1544, 1546), 3tolar (1541), 2tolar (1541), tolar (1540–1542, 1544, 1548), 1/2tolar (1540), 1/4tolar (1540–1543), groš (1541, 1543–1544) a halěře bez letopočtu (*Nechanický – Šafář* 1983, 30–36). Není jasné, zda ražba halěrů bez letopočtu probíhala jen v letech 1540–1548, či již i dříve. Pernštejnská ražba v Kladsku měla především reprezentativní charakter a zřejmě jen malá část zdejší produkce, patrně především groše a halěře, byly zapojeny do peněžního oběhu. Z nálezů však tyto mince dosud nebyly vůbec známy (*Nechanický – Šafář* 1983, 79) a exemplář z plochy výzkumu Na Slupi je prvním ověřeným nálezem v českých zemích.

Do období 2. poloviny 16. až 1. poloviny 17. století lze zařadit 4 ražby. Jde především o denár města Gdaňsk (č. 39) a denáry města Poznaň (č. 37–38). Tyto ražby byly v Čechách velmi rozšířené, ačkoliv šlo o mince velice nekvalitní. Nejspíše v 16. století byl v neznámé falzátorské dílně ražen krejcar bez letopočtu napodobující ražby města Regensburg (č. 40). Do průběhu 2. poloviny 17. až 18. století lze zařadit celkem šest ražeb. Jde o dvě slezské grešle Leopolda I. z roku 1696 (č. 31–32), vídeňský 1/2krejcar Karla VI. z roku 1721 (č. 35), vídeňský měděný feník z roku 1765 (č. 36) a kremnický měděný krejcar Marie Terezie z roku 1762 (č. 34). Před rokem 1727 byl ražen v Norimberku mosazný početní peníz (č. 42). Kromě výše uvedených ražeb z plochy výzkumu pocházejí také čtyři další mince (č. 43–46), které jsou však zcela nečitelné a spíše intuitivně je lze datovat do pozdního středověku až raného novověku.

Literatura a prameny

- Cach, F. 1960: Mince českého knížete Jaromíra (1003–1012). Numismatický sborník 6, 41–60.
– 1970: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha.
– 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.

¹⁸ Mincovní obraz je špatně zřetelný a tedy i určení nelze považovat za zcela spolehlivé.

¹⁹ Od roku 1531 jsou halěře datovány, nelze však vyloučit po určitou dobu souběh ražby s nedatovanými exempláři.

- 1974: Nejstarší české mince III. České a moravské mince doby brakteátové. Praha.
- Castelin, C. O. 1932: Příspěvky k chronologii haléřů Vladislavových a Ludvíkových (nález mělnický). Numismatický časopis československý 8, 63–73.
- CNA I: Koch, B. 1994: Corpus Nummorum Austriacorum (CNA). Band I. Mittelalter. Wien.
- Emmerig, H. 1993: Der Regensburger Pfennig. Die Münzprägung in Regensburg vom 12. Jahrhundert bis 1409. Berliner Numismatische Forschungen. Neue Folge. Band 3. Berlin.
- Erlanger, H. J. 1979: Die Reichsmünzstätte in Nürnberg. Nürnberger Forschungen. Band 22. Nürnberg.
- Fiala, E. 1895: České denáry. Praha.
- Halačka, I. 1988b: Mince zemí koruny České. 3. díl. Kroměříž.
- Hána, J. 2002: Obrazové analogie na mincích. Příspěvek k typologii českých peněz se lvem a čtyřrázem. In: Polanský, L. (ed.): Pavel Radoměřský. Sborník numismatických studií k 75 výročí narození. Sborník prací P. Radoměřskému. Praha, 40–61.
- Hus, M. 1991: Plzeňská mincovna ve středověku. Sborník Západočeského muzea v Plzni. Historie 6, 5–27.
- Huzsár, L. 1979: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute. Budapest-München.
- Chaura, K. 1941: Nález denárů Jaromíra a Oldřicha. Numismatické zprávy 8, 49–57, 62–70.
- Kaiser, L. – Militký, J. 2006: Hromadný nález mincí 2. poloviny 13. století ze Starého Plzeňce (okr. Plzeň-jih). Numismatický sborník 21, 234–241.
- Kellner, H. -J. 1997: Die Münzgeschichte des Hochstift Passau. Ein Katalog der Münzen und Medaillen. Süddeutsche Münzkataloge. Band 6. Stuttgart.
- Klíma, V. 1983: Plzeňská mincovna ve 13. století. Numismatické listy 38, 1–12.
- KM 2001: Krause, Ch. L. – Mishler, C.: Standard Catalog of World Coins 1801–1900. Iola.
- 2002: Krause, Ch. L. – Mishler, C.: Standard Catalog of World Coins. Eighteenth Century. 1701–1800. Third Edition. Iola.
- MA 1948: Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmair, E.: Österreichische Münzprägungen 1519–1938. Wien.
- Moravec, J. 1992: Mince Františka Josefa I. a Karla I. (1848–1918). 2. doplněné vydání. Praha.
- Nálevy II/1: Radoměřský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II/1. Praha, 9–73.
- II/2: Radoměřský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí brakteátového. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II/2. Praha, 77–111.
- Nechanický, Z. – Šafář, O. 1983: Kladské mincovnictví. Hradec Králové.
- Nemeškalová-Jiroudková, Z. – Nemeškal, L. – Michálek, J. 1986: Nález mincí tolarového údobí v Chelčicích, o. Strakonice. Numismatický sborník 17, 81–189.
- Petráň, Z. – Radoměřský, P. 2001: Ilustrovaná encyklopedie české, moravské a slezské numismatiky. Praha.
- Petrtyl, J. 1948: Denár knížete Bedřicha, typ F XVIII, 16. Numismatické listy 3, 73–79.
- Podliska, J. 2004: Praha 2-Nové Město, Na Slupi ppč. 1428/1, 2, 1429/3, 4. Zpráva o zjišťovacím výzkumu č. 12/04 – NPÚ ú. o. p. Praha. Nепublіkovaný rukopis (Archiv archeologického odd. NPÚ ú. o. p. Praha).
- Pohl, A. 1982: Münnzeichen und Meisterzeichen auf ungarischen Münzen des Mittelalters 1300–1540. Budapest.
- Radoměřský, P. 1950: Příspěvek k mincovnictví knížete Bedřicha. Numismatické listy 5, 109–114.
- 1951: Olovená „sceatta“ z pražského hradu a příspěvek k počátkům českého mincovnictví. Numismatické listy 6, 29–44.
- 1955: Románská Praha ve světle nálezů mincí. Nálezy přemyslovských denárů v Praze. Časopis Národního muzea – oddíl věd společenských 134, 12–38.
- Saurma-Jeltsch, H. v. 1892: Die Saurmische Münzsammlung deutscher, schweizerischer und polnischer Gepräge. Berlin.

- Selmi-Wallisová, M. 2006: Výzkum v ulici Na Slupi ppč.1428/1, 2, 1429/3, 4. Výroční zpráva 2005. Národní památkový ústav – územní odborné pracoviště v hlavním městě Praze, v tisku.
- Široký, R. – Nováček, K. – Kaiser, L. 2004: Zapomenutá Plzeň. Počátky města v podhradí přemyslovského hradu, Archeologické rozhledy, 56, 793–827.
- Šmerda, J. 1996: Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století. Brno.
- Vandas, J. 2006: Československé mince 1918–1992. Mince České republiky a mince Slovenské republiky 1993–2006. Praha.

Summary: Jiří Militký – Michaela Selmi-Wallisová, A group of coins discovered during archaeological excavations in Na Slupi Street, Prague 2-Nové Město

In 2005, rescue archaeological excavations were held in Na Slupi Street, Prague 2-Nové Město, land register nos. 1428/2, 1429/3 and 1429/4. The territory has been inhabited even in prehistoric times, and later, during the 9th century AD. A settlement specialized in metallurgy appeared there in the 11th century AD. During the 12th century AD, the production was changed in favour of non-ferrous metals and silver. Such activities ended up in the 13th century AD and the locality became a peripheral part of Nové Město (the New Town) in the 14th century AD. This situation has been confirmed by coin finds. There are some 46 coins listed, dated back to the period between the 11th century AD and the 18th century AD. The 11th century AD is exclusively represented by one *denarius* struck under the Prince Jaromír (no. 1), but the Bohemian *denarii* of the 12th century AD are listed in greater number (14 pieces). Metal analysis of these coins brought to light interesting information (Tab. 1): the quality of coins struck since Vladislav I has been extremely unstable and such trend has been actual up to the 1170s. During the rule of the Prince Bedřich – i.e. in time of crisis of the Bohemian coinage – the *denarii* were minted of pure copper. With exception for Bohemian coins of the 12th century AD, also one *pfennig* produced by the Passau Bishopry in approximately AD 1190–1215 was found in Na Slupi Street (no. 17). Presumably, also two other finds could be dated back to the 12th century AD: a copper unstruck flan (a *denarius* flan? – no. 16) and a lead weight (? – no. 18). The group of coins of the 12th century AD found in Na Slupi Street represents a very important contribution to the monetary circulation in Prague of those days. Two specimens dated back to the 13th century AD are known from the settlement excavated in Na Slupi Street: one unknown *pfennig* (no. 19) bearing crowned bust on its obverse and group of animals on its reverse (with some reserve, the coin could be regarded as a piece struck under Přemysl I in Plzeň, some time in AD 1210–1225), and another unique *pfennig* piece (no. 20), with the highest probability minted by the Salzburg Archbishop Philip (AD 1247–1256) or Ulrich (AD 1256–1265). Other coins discovered in this territory are connected with the period after foundation of the Prague New Town, because the mentioned area used to belong to its very south periphery. Three coins attributed as pieces of the 14th century AD and the first half of the 15th century AD were found there: two *parvi* produced under John of Luxembourg (nos. 21–22) and one quadruple-struck specimen minted under Wenceslas IV (no. 23). The remaining coins belong to the period between the very late 15th century AD and the 18th century AD (nos. 24–26). There is one interesting coin among them – a *heller* struck under John of Pernštejn in Klodsko in AD 1537/1540–1548 (no. 30), which has been unregistered in hoards up to date.

English by V. Novák

Poklad vídeňských feniků 1. poloviny 13. století z neznámé české (?) lokality

Jiří MILITKÝ

Nálezové okolnosti

V roce 2007 byl autorovi tohoto příspěvku poskytnut k dokumentaci hromadný nález vídeňských feniků ze 13. století. O nálezových okolnostech je známo pouze tolik, že depot byl objeven na území České republiky a to patrně v Čechách.¹ Část mincí byla mechanicky poškozena – různě olámána či zprohýbána (obr. 1), lze tedy se značnou pravděpodobností předpokládat, že poklad byl zřejmě objeven na poli, kde došlo k jeho rozrušení současnou orbou. Část mincí byla v době nálezů pravděpodobně již rozptýlena v ornici, patrně na větší ploše. Právě tento předpoklad naznačuje, že depot musel být objeven pomocí detektoru kovů, protože jinak by zřejmě již nebylo možné mince shromáždit. Doba nalezení souboru není známa, lze však předpokládat, že se tak stalo nedlouho před rokem 2007. Absence nálezových okolností značně snižuje primární mimořádný význam tohoto pokladu. Nicméně jeho obsah je z numismatického hlediska velmi zajímavý a zaslouží si zveřejnění.²

Katalog mincí

Základní přehled mincovních typů obsažených v nálezů je uveden v tab. 1. Při popisu jednotlivých mincí byla snaha o podchycení co největšího počtu variant, z nichž značné procento zatím nebylo v literatuře registrováno. Každá ze zjištěných variant je označena příslušným kódovým číslem³ a každá z nich byla také vyobrazena (obr. 2a–c). U jednotlivých variant byla snaha o co nejpresnější citaci dle CNA I, pokud již byla mince dané varianty publikována.

Tab. 1. Přehled typů mincí zastoupených v nálezů.

Nepřirazený vévoda rakouský a štýrský	1.	Asi 1190–1210	<i>Vídeň / Enže</i>	B 97	1 ks
	2.	–,–	<i>Vídeň / Enže</i>	B 101	14 ks
Leopold IV., vévoda	3.	Asi 1210–1230	<i>Vídeň</i>	B 110	3 ks
	4.	–,–	<i>Vídeň</i>	B 111	43 ks
	5.	–,–	<i>Vídeň</i>	B 112	49 ks
	6.	–,–	<i>Vídeň</i>	B 113	80 ks
	7.	–,–	<i>Enže</i>	B 119	2 ks
Nepřirazený vévoda	8.	asi 1230	<i>Vídeň</i>	B 121	28 ks
	9.	–,–	<i>Vídeň</i>	B 122	125 ks
	10.	–,–	<i>Enže</i>	B 126	27 ks
	11.	–,–	<i>Enže (?)</i>	B122/B125–126	1 ks
	12.	?	<i>Vídeň (?) / Enže (?)</i>	?	1 ks
CELKEM					374 ks

¹ Místo nálezů a případné další nálezové okolnosti se autorovi příspěvku doposud nepodařilo vypátrat. Nelze vyloučit, že právě jeho publikace by mohla teoreticky napomoci dodatečnému zjištění jeho původu.

² V současné době se mince nacházejí v soukromém majetku, nikoliv však u jejich primárního nálezce. Jejich současný majitel v okamžiku, kdy mince zapůjčoval k zpracování, netušil, že by mohlo jít o nález objevený v nedávné době – soubor získal s „legendou“ o starém nálezů.

³ Kódové označení sestává z pořadového čísla typu (1–12), v závorce je vždy odkaz na typ podle CNA I a na konci je vlastní číslo varianty. Definovatelné varianty jsou zvýrazněny tučným písmem, přičemž skupiny označené netučným písmem znamenají exempláře, které nebylo možné přiřadit ke konkrétní variantě.

DOLNÍ RAKOUSY

Nepřipřázený vévoda rakouský a štýrský (asi okolo 1190–1210), mincovna: *Videň* nebo *Enže*

1. Feník se čtyřrázem, asi 1190–1210

Typ CNA I B97 (1 ks)

Var. 1(B97):1 (1 ks)

Av.: dvouhlavý orel čelně s roztaženými křídly; obraz orámován širokým hladkým, hvězdičkami v mezikruží a vnějším perlovcem

Rv.: nezřetelný krácející lev doprava se zdviženým ocasem a hlavou čelně; obraz orámován hladkým kruhem, hvězdičkami v mezikruží a vnějším perlovcem

Lit.: CNA I, č. B 97.

1. 0,807 g; 18,0/18,5 mm

2. Feník se čtyřrázem, asi 1190–1210

Typ CNA I B101 (14 ks)

Var. 2(B101):1 (7 ks)

Av.: dole hlava čelně, nad ní křídla zakončená křížem; obraz orámován širokým hladkým kruhem, kroužky v mezikruží a vnějším perlovcem

Rv.: dole lev doleva hledící zpět, nad ním oblouk se třemi věžemi; obraz orámován hladkým kruhem, kytíčkami (často slitými v tečky) v mezikruží a vnějším perlovcem

Lit.: CNA I, č. B 101.

2. 0,931 g; 17,2/- mm; 7,5 h; prohnutý

3. 0,873 g; 19,8/- mm; 11 h; prohnutý

4. 0,828 g; 19,0/18,4 mm; 7 h

5. 0,806 g; 18,5/18,2 mm; dvojité ražba líce i rubu

6. 0,717 g; -/20,4 mm; 12 h; prohnutý

7. 0,670 g; 17,9/17,7 mm; 6 h

8. 0,584 g; 16,7/17,1 mm; 12 h

Var. 2(B101):2a (4 ks)

Av.: jako var. 2(B101):1, ale hlava mezi dvěma tečkami, pod hlavou malý oblouček, kříž dvojitý, přičemž spodní rameno je zakončeno výraznými tečkami; obraz orámován širokým hladkým kruhem, kuličkami v mezikruží a vnějším perlovcem

Rv.: jako var. 2(B101):1

Lit.: CNA I, č. B 101a.

9. 0,815 g; 18,7/18,9 mm; 11 h

10. 0,762 g; 17,8/- mm; 11 h; prohnutý

11. 0,740 g; 18,3/18,0 mm; 6,5 h

12. 0,541 g; 17,5/18,3 mm; 6,5 h; vyložený

Var. 2(B101):2b (3 ks)

Av.: jako var. 2(B101):2a, ale spodní rameno dvojitého kříže tvoří krátká linie bez kuliček na koncích

Rv.: jako var. 2(B101):1

Lit.: -

13. 0,907 g; 18,3/18,6 mm; 10,5 h

14. 0,821 g; 18,3/20,0 mm; 8,5 h

15. 0,564 g; 18,1/20,6 mm; 4,5 h; pomačkaný

Leopold IV., vévoda (asi 1210–1230), mincovna: *Videň*

3. Feník se čtyřrázem, asi 1210–1230

Typ CNA I B110 (3 ks)

Var. 3(B110):1 (3 ks)

Av.: krácející pták s jeleními parohy doleva, nad ocasem ptáka ratolest; obraz orámován širokým hladkým kruhem a vnějším perlovcem

Rv.: krácející lev doleva držící v pravé přední tlapě vztyčený meč; obraz orámován hladkým kruhem, kytíčkami v mezikruží a vnějším perlovcem

Lit.: CNA I, č. B 110.

16. 0,924 g; 18,3/19,0 mm; 3 h

17. 0,920 g; 19,5/18,4 mm; 3 h

18. 0,680 g; 18,3/19,1 mm; 6 h

4. Feník se čtyřrázem, asi 1210–1230

Typ CNA I B111 (43 ks)

Var. 4(B111):1a (11 ks)

Av.: orlice s roztaženými křídly s hlavou doprava, kompaktní krk se dvěma řadami obloučků (1+3), po stranách krku dva kroužky; obraz orámován širokým hladkým kruhem a vnějším perlovcem

Rv.: dvě zvířata proti sobě, mezi nimi a nad jejich hlavami dvě kytíčky; obraz orámován hladkým kruhem a vnějším perlovcem

Lit.: CNA I, č. B 111a.

19. 0,942 g; 17,4/18,6 mm; 7,5 h

20. 0,919 g; 17,9/18,4 mm; 8 h

21. 0,854 g; 18,7/17,5 mm; 6 h; ohnutý okraj

22. 0,825 g; 17,7/17,5 mm; 1,5 h

23. 0,798 g; 17,5/19,1 mm; 0,5 h

24. 0,725 g; 17,7/18,1 mm; 11 h

Obr. 1. Čechy (?), depot vídeňských feniků z neznámé lokality.

25. 0,724 g; 17,0/17,1 mm; 3 h
 26. 0,813 g; 18,2/- mm; 7,5 h; olámaný, prohnutý
 27. 0,745 g; 17,4/18,4 mm; 12 h; vylomený
 28. 0,720 g; -/18,0 mm; 3 h; vylomený, prohnutý
 29. 0,625 g; 18,0/17,6 mm; 5 h; vylomený, prohnutý

Var. 4(B111):1b (7 ks)

Av.: jako var. 4(B111):1a, ale krk hladký se dvěma řadami obloučků (1+2)

Rv.: jako var. 4(B111):1a, ale mezi zvířaty a nad jejich hlavami dvě hvězdičky

Lit.: -

30. 0,943 g; 18,8/17,7 mm; 3 h
 31. 0,885 g; 18,4/- mm; 1,5 h; prohnutý
 32. 0,820 g; 18,0/17,1 mm; 2,5 h
 33. 0,792 g; 17,6/17,2 mm; 1,5 h
 34. 0,786 g; 17,2/17,9 mm; 2 h
 35. 0,757 g; 18,1/18,7 mm; 1,5 h
 36. 0,561 g; 17,4/18,1 mm; 8,5 h; olámaný

Var. 4(B111):1c (1 ks)

Av.: jako var. 4(B111):1a, ale krk hladký s jedním obloučkem zakončený čtyřmi oblými laloky

Rv.: jako var. 4(B111):1b

Lit.: -

37. 0,757 g; 17,4/18,9 mm; 3,5 h; olámaný

Var. 4(B111):1d (1 ks)

Av.: jako var. 4(B111):1a, ale krk hladký s jedním obloučkem zakončený třemi oblými laloky

Rv.: jako var. 4(B111):1a

Lit.: -

38. 0,880 g; 17,4/18,4 mm; 1 h; stopy přerážby téhož (?) typu

Var. 4(B111):1e (8 ks)

Av.: jako var. 4(B111):1a, ale krk členěný do dvou pásů zakončených trojicemi obdélkových laloků

Rv.: jako var. 4(B111):1a

Lit.: -

39. 1,015 g; 18,0/17,9 mm; 3,5 h
 40. 0,861 g; 18,0/18,1 mm; 9 h
 41. 0,799 g; 17,4/18,1 mm; 6,5 h
 42. 0,768 g; 18,4/17,1 mm; 12 h; ohnutý okraj
 43. 0,767 g; 19,2/18,7 mm; 2,5 h
 44. 0,734 g; 18,1/17,2 mm; 1 h; prohnutý
 45. 0,712 g; 17,4/- mm; 11 h; prohnutý

46. 0,582 g; 19,0/- mm; 6 h; olámaný

Var. 4(B111):1f (1 ks)

Av.: jako var. 4(B111):1e

Rv.: hladký (incusní)

Lit.: -

47. 0,714 g; 18,5/18,0 mm

Var. 4(B111):1g (1 ks)

Av.: jako var. 4(B111):1e, ale spodní pás krku s trojicí obdélných laloků s výraznými tečkami

Rv.: jako var. 4(B111):1a

Lit.: -

48. 0,879 g; 18,1/18,0 mm; 11 h; při okraji část rázu stejným razidlem

Var. 4(B111):1h (1 ks)

Av.: jako var. 4(B111):1e, ale kompaktní krk zakončen trojicí obdélných laloků

Rv.: jako var. 4(B111):1a

Lit.: -

49. 0,660 g; 17,9/17,6 mm; 1 h

Var. 4(B111):1i (5 ks)

Av.: jako var. 4(B111):1a, ale kresba krku nečitelná

Rv.: jako var. 4(B111):1a

50. 0,826 g; 17,9/17,9 mm; 6 h

51. 0,816 g; 18,7/17,7 mm; 6 h

52. 0,804 g; -/17,4 mm; 0,5 h; ohnutý okraj

53. 0,645 g; 17,1/18,0 mm; 10,5 h

54. 0,508 g; -/- mm; olámaný, rozlomený

Var. 4(B111):2a (2 ks)

Av.: orlice s roztaženými křídly s hlavou doprava, kompaktní krk se dvěma řadami obloučků (1+3), po stranách krku dva kroužky; obraz orámován širokým hladkým kruhem a vnějším perlovcem

Rv.: dvě zvířata proti sobě, mezi zvířaty křížek a nad jejich hlavami kytička; obraz orámován hladkým kruhem a vnějším perlovcem

Lit.: CNA I, rv. č. B 111b.

55. 0,873 g; 16,7/18,2 mm; 8,5 h

56. 0,724 g; 18,6/18,3 mm; 9 h

Var. 4(B111):2b (5 ks)

Av.: jako var. 4(B111):1e

Rv.: jako var. 4(B111):2a

Lit.: CNA I, rv. č. B 111b.

57. 0,786 g; 19,0/17,6 mm; 6,5 h

58. 0,765 g; 19,0/- mm; 7 h; prohnutý

59. 0,761 g; 18,8/- mm; 4 h; ohnutý okraj

60. 0,589 g; 17,0/18,0 mm; 6,5 h; stopy přerážby téhož (?) typu

61. 0,507 g; -/- mm; 3 h; asi 50 % odlomeno

5. Fenik se čtyřrázem, asi 1210–1230

Typ CNA I B112 (49 ks)

Var. 5(B112):1 (8 ks)

Av.: uprostřed věž se dvěma okny zakončená trojitým cimbuřím, pod věží oblouk s hvězdou uprostřed, po stranách věže dvě orlice doprava a doleva s hlavami zpět; obraz orámován širokým hladkým kruhem a vnějším perlovcem

Rv.: čtyřnohé zvíře doprava hledící zpět; obraz orámován hladkým kruhem, kytičkami v mezikruzích a vnějším perlovcem

Lit.: CNA I, č. B 112.

62. 0,943 g; 18,4/- mm; 4,5 h; prohnutý

63. 0,837 g; 17,7/17,2 mm; 2 h

64. 0,816 g; 14,5/12,5 mm; 11 h

65. 0,813 g; 17,5/18,4 mm; 9 h; prohnutý

66. 0,787 g; 16,7/17,7 mm; 4 h

67. 0,761 g; 18,2/17,1 mm; 11,5 h

68. 0,735 g; 19,0/18,0 mm; 0,5 h

69. 0,615 g; 18,8/- mm; 6 h; olámaný

Var. 5(B112):2 (23 ks)

Av.: jako var. č. 112/1

Rv.: jako var. č. 112/1, ale mezi tlamou a hřbetem zvířete kytička

Lit.: CNA I, č. B 112b.

70. 0,970 g; 17,8/18,2 mm; 10 h; rv. dvojráz

71. 0,880 g; 18,0/17,5 mm; 7,5 h; ohnuté okraje

72. 0,861 g; 17,5/17,9 mm; 9 h

73. 0,829 g; 18,0/18,5 mm; 1,5 h

74. 0,820 g; 18,0/17,6 mm; 10 h; zvlněný

75. 0,817 g; 17,6/- mm; 7 h; prohnutý

76. 0,802 g; 17,6/18,1 mm; 9 h

77. 0,794 g; 17,7/17,4 mm; 12 h

78. 0,791 g; 17,4/17,5 mm; 9,5 h

79. 0,782 g; 19,0/18,5 mm; 3 h; přerážba

80. 0,777 g; 17,4/18,0 mm; 2 h; zvlněný

81. 0,777 g; 18,4/18,4 mm; 10,5 h; ohnutý okraj

82. 0,769 g; 17,5/17,5 mm; 3,5 h

83. 0,762 g; 18,6/19,0 mm; 6 h; výrazný dvojráz

84. 0,760 g; 19,7/18,2 mm; 11,5 h

85. 0,752 g; 17,7/16,7 mm; 9 h

86. 0,712 g; 17,3/16,4 mm; 12 h

87. 0,682 g; 18,1/17,9 mm; 10,5 h; ohnutý

88. 0,666 g; 17,5/18,0 mm; 10 h

89. 0,638 g; 18,5/- mm; 1 h; ohnutý okraj
90. 0,650 g; 17,5/18,3 mm; 3 h; olámaný
91. 0,607 g; -/18,5 mm; 5,5 h; olámaný
92. 0,559 g; 17,6/16,5 mm; 7 h; olámaný

Var. 5(B112):3 (6 ks)

Av.: jako var. č. 112/1

Rv.: jako var. č. 112/1, ale výrazná kytička nad tlamou zvířete

Lit.: -

93. 0,965 g; 18,2/- mm; 10,5 h; ohnutý okraj
94. 0,924 g; 19,0/18,0 mm; 11 h
95. 0,790 g; 17,5/17,8 mm; 6 h
96. 0,738 g; 17,7/17,0 mm; 6 h; ohnutý okraj
97. 0,721 g; 17,7/19,5 mm; 0,5 h; ohnutý okraj
98. 0,688 g; 17,4/16,9 mm; 1 h

Var. 5(B112):4 (12 ks)

Av.: jako var. č. 112/1

Rv.: jako var. č. 112/1, ale případné kytičky u zvířete nečitelné

99. 0,919 g; -/18,8 mm; 9 h; ohnutý
100. 0,889 g; 17,5/17,6 mm; opotřebované razidlo (?)
101. 0,803 g; -/19,0 mm; ohnutý
102. 0,786 g; 17,2/18,0 mm; 5 h
103. 0,749 g; 18,9/- mm; prohnutý
104. 0,746 g; 17,8/- mm; hnutý okraj
105. 0,714 g; 18,4/19,8 mm; 7 h; dvojráz
106. 0,680 g; 17,0/16,4 mm; 7 h
107. 0,648 g; 17,7/18,4 mm; 4,5 h
108. 0,798 g; 18,5/17,6 mm; 2 h; vylomený
109. 0,720 g; 18,2/18,3 mm; vylomený
110. 0,585 g; -/- mm; 9 h; vylomený, prohnutý

6. Fenik se čtyřrázím, asi 1210-1230

Typ CNA I B113 (80 ks)

Var. 6(B113):1 (22 ks)

Av.: jezdec doleva držící v levé ruce sokola s krátkým krkem doleva (drobné rozdílly v kresbě krku); obraz orámován širokým hladkým kruhem a vnějším perlovcem

Rv.: jednorozec doprava hledící zpět, před ním vpravo a nad ním kytičky; obraz orámován hladkým kruhem, kytičkami v mezikruží a vnějším perlovcem

Lit.: CNA I, č. B 113 (var.).

111. 1,050 g; 18,2/17,4 mm; 9 h
112. 0,869 g; 17,3/16,8 mm; 1 h
113. 0,860 g; 18,7/19,1 mm; 6 h; prohnutý
114. 0,844 g; 18,3/18,5 mm; 12 h

115. 0,839 g; 17,4/17,0 mm; 11 h
116. 0,828 g; 16,2/16,8 mm; 3 h
117. 0,816 g; 17,8/17,0 mm; 7,5 h
118. 0,816 g; 19,4/18,7 mm; 1 h
119. 0,811 g; 18,0/18,5 mm; 6 h
120. 0,805 g; 19,5/17,7 mm; 3 h
121. 0,793 g; 19,2/19,0 mm; 6 h
122. 0,792 g; 19,3/18,1 mm; 3 h
123. 0,768 g; 18,0/17,8 mm; 7 h
124. 0,758 g; 17,4/18,8 mm; 12 h
125. 0,758 g; 17,5/18,0 mm; 6 h
126. 0,753 g; 18,0/- mm; 9 h; prohnutý
127. 0,750 g; 17,5/18,1 mm; 9 h
128. 0,736 g; 17,7/18,0 mm; 1,5 h
129. 0,696 g; 17,3/- mm; 10 h; na líci a rubu přeražba stejným razidlem; prohnutý
130. 0,670 g; 17,6/18,6 mm; 12 h; na rubu při okraji část rázu stejným razidlem
131. 0,591 g; 17,1/17,4 mm; 4 h
132. 0,750 g; 19,0/18,2 mm; 12 h; vylomený okraj

Var. 6(B113):2 (25 ks)

Av.: jako var. č. 6(112):1

Rv.: jako var. č. 6(112):1, ale bez kytiček u jednorozce

Lit.: CNA I, č. B 113.

133. 0,982 g; 16,9/18,4 mm; 6 h
134. 0,971 g; 18,1/18,3 mm; 6 h
135. 0,877 g; 18,4/19,0 mm; 1 h
136. 0,857 g; 18,9/19,0 mm; 6 h
137. 0,855 g; 18,5/18,0 mm; 11 h
138. 0,845 g; 18,1/17,1 mm; 9 h
139. 0,840 g; 19,7/18,7 mm; 9 h
140. 0,839 g; 18,0/17,7 mm; 12 h
141. 0,838 g; 19,1/18,0 mm; 12 h
142. 0,827 g; 17,1/17,8 mm; 12 h
143. 0,825 g; 18,0/18,4 mm; 12 h; ohnutý okraj
144. 0,824 g; 18,8/17,7 mm; 1 h
145. 0,816 g; 18,5/- mm; 6 h; prohnutý
146. 0,814 g; 17,3/16,9 mm; 1,5 h
147. 0,812 g; 17,9/17,8 mm; 4,5 h
148. 0,797 g; 17,1/18,0 mm; 1,5 h
149. 0,790 g; 18,7/19,3 mm; 12 h
150. 0,778 g; 16,1/17,9 mm; 4,5 h
151. 0,776 g; 17,4/18,2 mm; 5 h; prohnutý
152. 0,765 g; 17,4/18,2 mm; 1 h
153. 0,684 g; 17,7/18,4 mm; 5 h
154. 0,672 g; -/19,5 mm; 6 h; ohnutý okraj
155. 0,667 g; 17,8/18,2 mm; 12 h
156. 0,629 g; 16,6/17,5 mm; 6 h
157. 0,750 g; 19,3/- mm; 1,5 h; ohnutý a vylomený okraj

Var. 6(B113):3 (5 ks)

Av.: jako var. č. 6(112):1

Rv.: jako var. č. 6(112):2, ale bez kytiček po vnějším obvodu (nedoražené?)

Lit.: –

158. 0,962 g; 17,5/17,0 mm; 10 h

159. 0,937 g; 19,0/17,3 mm; 10 h; ohnutý okraj

160. 0,927 g; 18,0/18,3 mm; 1,5 h

161. 0,866 g; 19,0/19,4 mm; 7 h

162. 0,781 g; 18,2/19,1 mm; 12 h

Var. 6(B113):4 (28 ks)

Av.: jako var. č. 6(112):1

Rv.: jako var. č. 6(112):1, ale případné kytičky u jednorozce nečitelné

163. 0,968 g; 17,8/18,8 mm

164. 0,967 g; 18,0/18,1 mm; 12 h

165. 0,941 g; 18,3/18,6 mm

166. 0,921 g; 17,1/16,7 mm; prohnutý

167. 0,920 g; 16,9/17,5 mm

168. 0,901 g; 17,1/17,6 mm; 1 h

169. 0,901 g; 17,3/- mm; 6,5 h; prohnutý

170. 0,892 g; 19,3/19,1 mm; ohnutý okraj

171. 0,856 g; 18,3/18,1 mm

172. 0,855 g; 18,1/17,9 mm; 9 h

173. 0,838 g; 18,0/17,6 mm; 6 h

174. 0,838 g; 17,5/18,0 mm; 10 h; zvlněný

175. 0,818 g; 17,0/17,7 mm

176. 0,815 g; 17,8/18,1 mm; 1 h

177. 0,789 g; 17,0/17,8 mm; ohnutý okraj

178. 0,787 g; 17,4/17,0 mm; ohnutý okraj

179. 0,773 g; 17,0/17,4 mm; 1 h

180. 0,765 g; 18,6/18,2 mm; 6 h; ohnutý okraj

181. 0,758 g; 17,2/18,5 mm; 12 h

182. 0,751 g; 18,0/17,6 mm; 12 h

183. 0,740 g; -/17,1 mm; prohnutý

184. 0,705 g; 17,4/- mm; ohnutý okraj

185. 0,692 g; 17,0/17,4 mm

186. 0,641 g; 17,5/17,3 mm; 12 h

187. 0,635 g; 18,0/17,2 mm; 1 h

188. 0,631 g; 17,0/18,9 mm; 1 h

189. 0,579 g; 17,4/18,2 mm; 1 h

190. 0,396 g; 17,4/- mm; olámaný

mincovna: *Enže***7. Fenik se čtyřrázem, asi 1210–1230**

Typ CNA I B119 (2 ks)

Var. 7(B119):1 (2 ks)

Av.: orlice s roztaženými křídly s hlavou doleva; obraz orámován širokým hladkým kruhem, hvězdičkami v mezikruží a vnějším perlovcem

Rv.: jelen ve skoku doprava hledící zpět; obraz orámován hladkým kruhem, kytičkami v mezikruží a vnějším perlovcem

Lit.: CNA I, č. B 119.

191. 0,606 g; 17,8/16,7 mm

192. 0,727 g; 18,7/- mm; 3 h; olámaný

Nepřirazený vévoda (asi okolo 1230), mincovna: *Videň***8. Fenik se čtyřrázem, asi okolo 1230**

Typ CNA I B121 (28 ks)

Var. 8(B121):1 (28 ks)

Av.: krácející drak s roztaženými křídly doleva; obraz orámován širokým hladkým kruhem a vnějším perlovcem

Rv.: orlice s roztaženými křídly s hlavou doleva; obraz orámován hladkým kruhem, kytičkami v mezikruží a vnějším perlovcem

Lit.: CNA I, č. B 121.

193. 1,011 g; 17,5/17,5 mm; 4h

194. 0,881 g; 18,6/18,1 mm; 3,5 h

195. 0,871 g; -/- mm; 5 h; pomačkaný

196. 0,822 g; 18,0/17,2 mm; 3,5 h

197. 0,797 g; 18,0/18,9 mm; 8,5 h

198. 0,791 g; 19,0/18,4 mm; 1,5 h

199. 0,747 g; 16,5/17,1 mm; 7 h

200. 0,741 g; 16,0/17,6 mm; 7,5 h

201. 0,731 g; 18,0/16,7 mm; 10,5 h

202. 0,715 g; 18,4/18,1 mm; 1 h

203. 0,713 g; 17,4/17,5 mm; 6 h

204. 0,705 g; 18,0/17,2 mm; 9,5 h

205. 0,699 g; 17,0/17,0 mm; 5,5 h

206. 0,693 g; 17,8/17,5 mm

207. 0,693 g; 18,3/- mm; 6 h; prohnutý

208. 0,689 g; 17,2/16,9 mm; 10 h

209. 0,672 g; 17,1/19,1 mm

210. 0,664 g; 17,3/16,4 mm; 4,5 h

211. 0,662 g; 17,2/17,0 mm; 12 h

212. 0,652 g; 18,2/- mm; 9 h; pomačkaný

213. 0,604 g; 16,9/18,0 mm; 5,5 h

214. 0,590 g; 16,7/15,9 mm; 5 h

215. 0,804 g; 18,3/- mm; 7,5 h; vylomený,

pomačkaný

216. 0,730 g; 18,9/- mm; 10 h; vylomený,

pomačkaný

217. 0,595 g; 16,2/17,8 mm; 12 h; olámaný

218. 0,587 g; 18,3/- mm; 10,5 h; vylomený,

pomačkaný

219. 0,570 g; -/- mm; 7 h; vylomený, pomač-

kaný

220. 0,446 g; 19,5/- mm; 3 h; asi 30% odlomeno

9. Fenik se čtyřrázem, asi okolo 1230

Typ CNA I B122 (125 ks)

Var. 9(B122):1a (8 ks)

Av.: klečící anděl doleva drží vlevo dlouhý kříž, ůčes tvoří jedna řada výrazných kuliček; obraz orámován širokým hladkým kruhem a vnějším perlovcem

Rv.: kráčející lev doprava se zdviženým ocasem a hlavou čelně; obraz orámován hladkým kruhem, střídavě hvězdičkami a kroužky v mezikružích a vnějším perlovcem

Lit.: –

- 221. 0,972 g; 17,5/16,5 mm; 9,5 h
- 222. 0,793 g; 16,9/18,5 mm; 10,5 h
- 223. 0,734 g; 17,7/18,0 mm; 12 h
- 224. 0,727 g; 16,4/19,3 mm; 6 h
- 225. 0,699 g; 17,2/16,9 mm; 7 h
- 226. 0,686 g; 16,8/17,7 mm; 1 h
- 227. 0,668 g; 16,9/17,4 mm; 3 h
- 228. 0,759 g; 17,3/17,6 mm; 9 h

Var. 9(B122):1b (1 ks)

Av.: jako var. 9(122):1a, ale ůčes tvoří nepravidelně rozmístěné drobné kuličky

Rv.: jako var. 9(122):1a

Lit.: –

- 229. 0,793 g; 17,6/17,9 mm; 10,5 h

Var. 9(B122):1c (4 ks)

Av.: jako var. 9(122):1a, ale ůčes tvoří hladká linie členěná příčnými vrypy

Rv.: jako var. 9(122):1a

Lit.: –

- 230. 0,882 g; 17,5/17,8 mm; 6 h
- 231. 0,796 g; 18,2/17,3 mm
- 232. 0,687 g; 18,4/16,8 mm; 5,5 h
- 233. 0,585 g; 17,4/18,4 mm; 4,5 h

Var. 9(B122):1d (a–c) (71 ks)

Av.: jako var. 9(122):1a, ale ůčes nedoražený (nebo opotřebovaný razidlo)

Rv.: jako var. 9(122):1a

Lit.: CNA I, č. B 122.

- 234. 0,910 g; 17,9/18,0 mm; 7,5 h
- 235. 0,908 g; 18,7/17,1 mm; 9,5 h
- 236. 0,874 g; 17,2/17,0 mm; 10,5 h
- 237. 0,872 g; 17,5/18,3 mm; 11,5 h
- 238. 0,863 g; 17,6/18,1 mm; 6 h
- 239. 0,855 g; 16,8/18,3 mm; 9 h
- 240. 0,852 g; 16,5/16,2 mm; 9 h
- 241. 0,851 g; 17,9/– mm; 10 h

- 242. 0,851 g; 18,0/17,7 mm; 3 h
- 243. 0,850 g; 18,0/17,4 mm; 1 h
- 244. 0,840 g; 17,4/– mm; 10 h; ohnutý okraj
- 245. 0,832 g; 19,3/18,3 mm; 3 h
- 246. 0,823 g; 15,9/17,8 mm; 5,5 h
- 247. 0,806 g; 17,8/18,0 mm; 5 h
- 248. 0,806 g; 18,0/– mm; 7,5 h; prohnutý
- 249. 0,797 g; 17,8/19,2 mm; 9 h
- 250. 0,795 g; 18,0/17,7 mm; 4,5 h
- 251. 0,795 g; 16,3/17,0 mm; 7,5 h; zvlněný
- 252. 0,787 g; 17,7/17,7 mm; 4,5 h
- 253. 0,786 g; 16,9/18,8 mm; 4 h
- 254. 0,786 g; 18,3/– mm; 6 h; ohnutý okraj
- 255. 0,781 g; 17,6/17,7 mm; 4,5 h
- 256. 0,776 g; 18,6/17,4 mm; 5,5 h
- 257. 0,775 g; 18,5/17,6 mm; 12 h
- 258. 0,775 g; 18,0/– mm; 4,5 h; prohnutý
- 259. 0,773 g; 16,7/17,0 mm; 12 h; ohnutý okraj
- 260. 0,771 g; 18,3/17,6 mm; 12 h; prohnutý
- 261. 0,769 g; 18,7/18,7 mm; 3 h
- 262. 0,765 g; 16,9/19,3 mm; 6 h
- 263. 0,764 g; 18,7/17,6 mm; 1 h; prohnutý
- 264. 0,762 g; 18,7/19,7 mm; 7,5 h
- 265. 0,760 g; 18,0/16,1 mm; 9 h
- 266. 0,759 g; 18,0/17,9 mm; 2,5 h; ohnutý okraj
- 267. 0,747 g; 17,9/18,2 mm; 12 h
- 268. 0,747 g; 17,4/17,0 mm; 8 h
- 269. 0,744 g; 18,0/16,4 mm; 3 h
- 270. 0,741 g; 17,5/– mm; 11 h; zprohýbaný
- 271. 0,740 g; 18,9/– mm; 10 h; ohnutý okraj
- 272. 0,740 g; 16,7/– mm; 6 h; ohnutý okraj
- 273. 0,732 g; 17,1/– mm; 6 h; zprohýbaný
- 274. 0,732 g; 19,5/– mm; 12 h; prohnutý
- 275. 0,731 g; 18,7/19,6 mm; 9 h
- 276. 0,725 g; 20,0/18,6 mm; 6,5 h
- 277. 0,724 g; 18,3/17,8 mm; 7 h
- 278. 0,720 g; 17,2/18,2 mm; 1 h
- 279. 0,710 g; 17,1/18,3 mm; 11 h
- 280. 0,708 g; 17,2/18,7 mm; 9 h; zvlněný
- 281. 0,700 g; –/17,1 mm; 11,5 h
- 282. 0,687 g; 15,7/17,0 mm; 9 h
- 283. 0,679 g; 17,4/16,2 mm; 12 h
- 284. 0,676 g; –/19,3 mm; 12 h; prohnutý
- 285. 0,675 g; 17,0/– mm; 11 h; ohnuté okraje
- 286. 0,674 g; 17,3/17,0 mm; 0,5 h
- 287. 0,669 g; 17,3/18,1 mm; 2 h; v ploše četné ůhozy
- 288. 0,667 g; 17,7/18,4 mm; 10 h; prohnutý
- 289. 0,665 g; 17,2/17,9 mm; 10 h
- 290. 0,662 g; 18,0/– mm; 1 h; prohnutý
- 291. 0,643 g; 18,5/17,6 mm; 11,5 h
- 292. 0,639 g; 17,4/19,4 mm; 11,5 h
- 293. 0,613 g; 17,7/17,0 mm; 7,5 h

294. 0,583 g; -/17,4 mm; 9,5 h; ohnutý okraj
 295. 0,567 g; 16,8/- mm; 1,5 h; prohnutý
 296. 0,723 g; 18,6/18,0 mm; 1 h; přeražba líce
 i rubu stejným razidlem; olámaný
 297. 0,690 g; 19,4/- mm; 6 h; olámaný
 298. 0,627 g; 18,0/18,5 mm; 6,5 h; olámaný
 299. 0,620 g; 17,0/17,2 mm; 6 h; olámaný
 300. 0,609 g; 17,6/18,2 mm; 3 h; zvlněný; olá-
 maný okraj
 301. 0,605 g; 17,7/18,1 mm; 4,5 h; dvojráz; olá-
 maný okraj
 302. 0,602 g; 19,0/- mm; 10 h; prohnutý; olá-
 maný
 303. 0,583 g; 18,2/17,6 mm; 11 h; olámaný
 304. 0,578 g; 15,9/- mm; 12 h; asi 40 % odlo-
 meno

Var. 9(B122):1e (a-c) (33 ks)

Av.: jako var. 9(122):1a, ale účes nedoražený
 (nebo opotřebované razidlo)

Rv.: jako var. 9(122):1a, ale kroužky
 v mezikruží mezi hladkým kruhem a per-
 lovcem nečitelné

305. 0,934 g; 16,2/19,0 mm; 7,5 h
 306. 0,902 g; 18,5/- mm; 12 h; ohnutý okraj
 307. 0,881 g; 16,1/16,8 mm; 9 h
 308. 0,874 g; 19,2/- mm; 4,5 h; ohnutý okraj
 309. 0,858 g; 16,2/17,1 mm; 8,5 h
 310. 0,857 g; 18,2/17,7 mm; 8 h
 311. 0,856 g; 17,3/- mm; 10,5 h; prohnutý
 312. 0,797 g; 17,0/16,5 mm; 1,5 h; prohnutý
 313. 0,786 g; 17,0/17,8 mm; 8 h
 314. 0,777 g; 18,0/17,1 mm; 11,5 h
 315. 0,775 g; 16,3/16,2 mm; 6 h
 316. 0,771 g; 19,0/- mm; 6 h; prohnutý
 317. 0,760 g; 17,7/- mm; 9 h; prohnutý
 318. 0,729 g; 16,6/17,2 mm
 319. 0,719 g; 17,7/16,9 mm; 10,5 h
 320. 0,696 g; 17,9/- mm; 6 h; prohnutý
 321. 0,696 g; 18,4/17,1 mm; 6 h; zvlněný
 322. 0,688 g; 17,9/- mm; 1,5 h; ohnutý okraj
 323. 0,684 g; 18,1/19,4 mm; 6 h
 324. 0,672 g; 17,2/18,5 mm
 325. 0,670 g; 16,8/- mm; 8 h; zvlněný
 326. 0,661 g; 17,0/17,8 mm; 10,5 h
 327. 0,642 g; 17,2/15,4 mm; 9 h
 328. 0,722 g; 16,8/- mm; asi 30 % odlomeno
 329. 0,700 g; 19,2/- mm; 9 h; olámaný okraj
 330. 0,676 g; 19,1/18,3 mm; odlomenný okraj
 331. 0,663 g; 18,3/17,2 mm; 1,5 h; olámaný
 332. 0,642 g; 16,3/17,7 mm; přeražba líce
 i rubu stejným razidlem; olámaný okraj

333. 0,614 g; 17,0/- mm; 9 h; olámaný okraj
 334. 0,582 g; 17,9/17,4 mm; 6 h; olámaný
 335. 0,469 g; 17,2/- mm; 8,5 h; vylomený
 336. 0,459 g; -/- mm; 9 h; asi 50 % odlomeno
 337. 0,425 g; -/- mm; 6 h; olámaný

Var. 9(B122):2 (2 ks)

Av.: klečící anděl doleva drží vlevo dlouhý
 kříž, účes tvoří jedna řada výrazných
 kuliček; obraz orámován širokým hlad-
 kým kruhem a vnějším perlovcem
 Rv.: krácející lev doprava se zdviženým oca-
 sem a hlavou čelně; obraz orámován hlad-
 kým kruhem, hvězdičkami v mezikruží
 a vnějším perlovcem

Lit.: -

338. 0,794 g; 18,0/18,2 mm; 12 h
 339. 0,745 g; 18,4/17,0 mm; 6 h

Var. 9(B122):2? (4 ks)

Av.: jako var. 9(122):2a, ale účes nedoražený
 (nebo opotřebované razidlo)

Rv.: jako var. 9(122):2a

340. 0,797 g; 17,3/18,6 mm; 9,5 h
 341. 0,784 g; 17,1/18,0 mm; 9,5 h
 342. 0,750 g; 18,5/17,7 mm; 9 h
 343. 0,624 g; 16,8/17,7 mm; 9 h

Var. 9(B122):3 (2 ks)

Av.: jako var. 9(122):1a

Rv.: hladký (incusní)

Lit.: -

344. 0,763 g; 17,1/19,1 mm
 345. 0,665 g; 18,3/18,5 mm

mincovna: *Enže*

10. Fenik se čtyřrázem, asi okolo 1230

Typ CNA I B126 (27 ks)

Var. 10(B126):1a (15 ks)

Av.: dvouhlavý orel čelně s roztaženými kří-
 dly; obraz orámován širokým hladkým
 kruhem a vnějším perlovcem

Rv.: krácející panter doleva; obraz orámo-
 ván hladkým kruhem, hvězdičkami
 v mezikruží a vnějším perlovcem

Lit.: CNA I, č. B126.

346. 0,882 g; 18,0/18,0 mm; 12 h
 347. 0,788 g; 16,1/17,5 mm; 4 h
 348. 0,780 g; 18,5/17,8 mm; 11 h
 349. 0,725 g; 18,6/- mm; 12 h; ohnutý okraj
 350. 0,723 g; 16,8/17,7 mm; 4,5 h; ohnutý

okraj
 351. 0,722 g; 18,3/- mm; 3 h; ohnutý okraj
 352. 0,710 g; -/17,3 mm; 9 h; prohnutý
 353. 0,701 g; 17,2/17,7 mm; 12 h
 354. 0,675 g; 17,7/16,6 mm; 1 h
 355. 0,641 g; 18,1/16,6 mm; 6 h; ohnutý okraj
 356. 0,632 g; 18,3/- mm; 10 h; ohnutý
 357. 0,631 g; 17,2/18,8 mm; 10 h
 358. 0,547 g; 17,3/18,1 mm; 12 h
 359. 0,726 g; 18,1/- mm; 12 h; ohnutý, olámaný
 360. 0,625 g; 18,2/17,3 mm; 1,5 h; odlomený roh

Var. 10(B126):1b (1 ks)

Av.: jako var. 10(126):1a

Rv.: hladký (incusní)

Lit.: -

361. 0,689 g; 18,9/19,0 mm

Var. 10(B126):2 (9 ks)

Av.: dvouhlavý orel čelně s roztaženými křídly, nad hlavami hvězdička; obraz orámován širokým hladkým kruhem a vnějším perlovcem

Rv.: kráčejíci panter doleva; obraz orámován hladkým kruhem, hvězdičkami v mezikruží a vnějším perlovcem

Lit.: CNA I, č. B126a.

362. 0,779 g; 17,6/17,6 mm

363. 0,766 g; 18,4/18,3 mm; 4,5 h

364. 0,760 g; 18,4/18,2 mm; 3 h

365. 0,725 g; 18,8/19,0 mm; 1,5 h

366. 0,712 g; 18,8/- mm; prohnutý

367. 0,677 g; 17,0/18,0 mm; 12 h

368. 0,666 g; 18,4/18,3 mm; 4,5 h; přeražba rubu stejným razidlem; vylomený okraj

369. 0,612 g; 19,7/- mm; 6,5 h; odlomený okraj

370. 0,569 g; 18,3/- mm; 12 h; odlomený okraj

Var. 10(B126):3 (2 ks)

Av.: jako var. 10(126):1a, ale případná hvězdička nad hlavami orla nečitelná

Rv.: jako var. 10(126):1a

371. 0,787 g; 18,8/16,4 mm; 11 h

372. 0,448 g; -/17,0 mm; prohnutý, olámaný

mincovna: *Enže* (?)

11. Fenik se čtyřřázem, asi okolo 1230

Typ CNA I B122/B125-126 – neznámý typ (1 ks)

Var. 11(B122/125-126):1 (1 ks)

Av.: klečící anděl doleva drží vlevo dlouhý kříž, účes tvoří jedna řada výrazných kuliček; obraz orámován širokým hladkým kruhem a vnějším perlovcem

Rv.: kráčejíci panter doleva; obraz orámován hladkým kruhem, střídavě hvězdičkami v mezikruží a vnějším perlovcem

Lit.: CNA I, líc – č. B122, rub č. B125 a 126.

373. 0,890 g; 18,6/18,5 mm; 4 h

DOLNÍ RAKOUSY (?)

Nepřirazený vévoda ? (12./13. století), mincovna: *Videň* nebo *Enže* (?)

12. Fenik se čtyřřázem (1 ks)

Av.: nečitelný; obraz orámován širokým hladkým kruhem, kroužky v mezikruží a vnějším perlovcem

Rv.: nečitelný; obraz orámován širokým hladkým kruhem, kroužky v mezikruží a vnějším perlovcem

Lit.: -

374. 0,699 g; 19,1/19,1 mm

Zhodnocení

Popisovaný soubor sestává z 374 výhradně vídeňských feniků zastoupených ve 12 typech a datovatelných od přelomu 12./13. století až do 30. let 13. století. S ohledem na nejasné okolnosti nelze však poklad s jistotou považovat za kompletní nálezový celek. Tuto možnost naznačuje již předpokládaná skutečnost, že část mincí byla zřejmě rozptýlena v ornici, patrně na větší ploše – teoreticky menší část mincí nemusela být vůbec nalezena. K současnému majiteli se mince dostaly v již čištěném stavu bez korozních produktů na povrchu. Je tedy zjevné, že nálezce byl obeznámen s problematikou chemického čištění mincí a tedy i s numismatikou. Při vědomí tohoto faktu pak nelze vyloučit, jestli popsáné mince nepředstavují pouze záměrně vytříděnou složku nálezu a jiné mince, zvláště případné ražby české nebo moravské, nebyly prodány izolovaně. Ačkoliv jde pouze o hypotézu, není možné popsáný nález považovat bezvýhradně za celistvý soubor.

Obr. 2a. Čechy (?), depot vídeňských feniků z neznámé lokality (čísla odpovídají číslování katalogu).

Obr. 2b. Čechy (?), depot vídeňských feniků z neznámé lokality (čísla odpovídají číslování katalogu).

Obr. 2c. Čechy (?), depot vídeňských feniků z neznámé lokality (čísla odpovídají číslování katalogu).

Celkový přehled typů feniků obsažených v pokladu umožňuje tab. 1. Z 12 zastoupených typů byl jeden neurčitelný (typ 12, č. 374). Kmen nálezů reprezentují feniky čtyř typů – typ 4 (*CNA I* č. B111): 43 ks, typ 5 (*CNA I* č. B112): 49 ks, typ 6 (*CNA I* č. B113): 80 ks a především typ 9 (*CNA I* č. B122): 125 ks. Pro stanovení doby ukrytí jsou důležité mince typů č. 8, 9 a 10 (*CNA I* č. B121, 122 a 126) datované do doby okolo roku 1230. Lze tedy předpokládat, že depot z neznámé lokality musel být ukryt nejdříve v průběhu 30. let 13. století, nejpozději však ve 40. letech 13. století.

U většiny typů feniků byly zjištěny četné varianty,⁴ z nichž značná část zatím nebyla v literatuře registrována. Je velmi pravděpodobné, že mince zde popsaných variant již byly zastoupeny

⁴ Ačkoliv bylo rozřídění mincí z nálezů provedeno se značnou důkladností, nebyla provedena skutečná analýza razidel. Ta je totiž u vídeňských feniků 13. a 14. století na hranici rozlišitelnosti.

v řadě dříve odkrytých depotů, avšak nebyly vyčleněny. Právě ve variantní pestrosti, resp. její registraci, spočívá jeden z hlavních cílů zveřejnění tohoto „anonymního“ depotu.

Kromě nepublikovaných variant přinesl tento depot také nový, doposud nepublikovaný, typ vídeňského feniku (typ 11, č. 373). Jde v podstatě o hybridní ražbu. Líc nese obraz klečícího anděla, stejný jako na feniku typu *CNA I* č. B122 řazeném do vídeňské mincovny. Na rubu je kráčející panter doleva, stejný jako na fenicích typů *CNA I* č. B125 a 126 řazených do mincovny v Enži. Nabízí se tedy otázka, v jaké mincovně byl nově zjištěný typ feniku ražen a do jaké míry jsou mincovny v *CNA I* identifikovány správně.⁵

Z českého území jsou dnes známy dva depoty s obsahem vídeňských feniků, dobou ukrytí datovatelné do průběhu 1. poloviny 13. století. Oba byly odkryty v oblasti Jindřichohradecka. Zde je import feniků registrovatelný již od poslední třetiny 12. století, což dokládá poklad z Cizkrajova (*Nálezy II/2*, 69, č. 1729). Dobou ukrytí a částečně i složením je nově popsanému depotu velmi blízký poklad ze Strmilova (*Smolík 1899; týž 1907; Nálezy II/2*, 78, č. 1741; *Cach 1974*, 73, č. 430; *Nekuda 1980*, 400, č. 8), kde vídeňské feniky tvořily zhruba dvě třetiny z celkového množství mincí. Strmilovský poklad původně obsahoval 3000–4000 ražeb, ze kterých bylo popsáno 1708 kusů. Kromě vídeňské složky, která představovala více než 70%, obsahoval tento poklad moravské denáry fenikového typu, bavorské a další feniky a dva slezské brakteáty.⁶ Vídeňské feniky v počtu 1213 exemplářů (podle: *Smolík 1899*, 365–368, č. 1–13) reprezentovaly typy: *CNA I* č. B97 (6 ks), B101 (78 ks), B101a (45 ks), B110 (91 ks), B111a (215 ks), B111b (40 ks), B112 (183 ks), B112-půlfenik/obol (3 ks), B113 (45 ks), B114 (79 ks), B114a (94 ks), B118 (332 ks) a B119 (2 ks).⁷ Doba ukrytí strmilovského nálezu je kladena do doby okolo roku 1230 (*Cach 1974*, 73, č. 430). Jeho vídeňská složka končí typem *CNA I* č. B119 a chybí zde již typy B121, 122 a 126, zastoupené výrazně v nově popsaném depotu. Je tedy zřejmé, že nově popsaný nález je oproti Strmilovu mladší, čemuž odpovídá také jeho výše uvedená předpokládaná doba ukrytí.

Další významný depot vídeňských feniků byl objeven v České Olešné (*Nálezy II/2*, 93, č. 1833; *Radoměský 1968; Radoměský – Richter 1974*, 80, č. 30; *Nekuda 1980*, 400, č. 9) na českomoravském pomezí. Tvoří jej 715 výhradně vídeňských feniků typů: *CNA I* č. B126 (1 ks), B137 (2 ks), B147 (1 ks), B152b (6 ks) a B152c (705 ks).⁸ Datace doby ukrytí tohoto pokladu je s ohledem na nepřítli jasnou chronologii feniků typů *CNA I* č. B147 a především č. 152b+c⁹ poněkud komplikovaná, nejspíše se tak mohlo stát okolo poloviny 13. století. K této dataci dospěl již P. Radoměský (1968, 114) a ani upřesnění datací jmenovaných typů feniků podle *CNA I* na tomto datování příliš nezměnilo. Ve vztahu k nově zveřejněnému nálezu je důležité, že depot z České Olešné obsahoval také pouze vídeňské feniky a byl ukryt později.

Absence lokality velmi omezuje možnosti historické interpretace nově registrovaného nálezu. Přesto je zjevné, že jej lze považovat za další doklad intenzivního pronikání rakouského feniku na české území, kde se v jihočeské oblasti stal hlavním platebním prostředkem po celé 13. století.¹⁰ Vzhledem k prostorovému rozšíření obou jmenovaných depotů a údajnému českému původu nově popsaného nálezu lze hypoteticky uvažovat o jižních Čechách jako nejpravděpodobnějším regionu, kde mohl být tento nález objeven. Nejde však o nic víc než domněnku, se kterou nelze exaktně operovat. Je velká škoda, že tento významný nález byl takto znehodnocen.

⁵ Řešení této problematiky však přesahuje obsah sdělení tohoto příspěvku.

⁶ Tento mimořádně významný nález by si zasloužil podrobnou revizi dochovaných mincí a nové celkové zpracování.

⁷ Na tomto místě je uveden nový popis vídeňské složky obsahu nálezu podle *CNA I*.

⁸ Obsah nálezu s typovými čísly podle *CNA I* dosud nebyl publikován.

⁹ Typ *CNA I* č. B137 je datován do období asi 1230–1250 a typy B147+152b+c do období bezvlády 1236–1239/1246–1251.

¹⁰ Také na Moravě se setkáváme v průběhu 1. poloviny 13. století s importem vídeňského feniku, zde jeho postavení však nebylo zdaleka tak dominantní jako v Čechách, neboť je zpravidla doprovázen moravskými denáry: Střelice, 20. léta 13. století (*Cach 1974*, 82, č. 467); Dolní Věstonice, 20. léta 13. století? (*Nálezy II/2*, 99, č. 1869); Městečko Trnávka, 30. léta 13. století (*Nálezy II/2*, 99, č. 1871; *Cach 1974*, 79, č. 456); Zlechov, 50. léta 13. století (*Cach 1974*, 83–84, č. 474).

Literatura

- Cach, F. 1974: Nejstarší české mince III. České a moravské mince doby brakteátové. Praha. CNA I: Koch, B. 1994: Corpus Nummorum Austriacorum (CNA). Band I. Mittelalter. Wien.*
- Nálezy II/1: Radoměrský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II/1. Praha, 9–73.*
- Nálezy II/2: Radoměrský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí brakteátového. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II/2. Praha, 77–111.*
- Nekuda, R. 1980: Korpus středověké keramiky datované mincemi z Moravy a Slezska. Archaeologica historica 5, 389–449.*
- Radoměrský, P. 1968: Nález rakouských feniků 13. století v České Olešné u Jindřichova Hradce. Numismatický sborník 10 (1967–1968), 111–121.*
- Radoměrský, P. – Richter, M. 1974: Česká středověká keramika datovaná mincemi. Sborník Národního muzea v Praze, řada A–historie 28, 57–168.*
- Smolík, J. 1899: Nález mincí z XIII. stol. v Strmilově. Památky archeologické 18 (1898–1899), 363–374.*
- 1899: Fund vom Tremles (Strmilov). Silbermünzen aus dem XIII. Jahrhundert. Zeitschrift für Münz- und Medaillenkunde 1, 133–152.

Summary: Jiří Militký, A hoard of the Vienna *pfennigs* of the first half of the 13th century found at an unknown Bohemian (?) locality

In 2007, a hoard of the Vienna *pfennigs* of the first half of the 13th century has been offered for documentation. Archaeological details have been unknown up to date, the only available information says, that the hoard has been discovered in the territory of the Czech Republic, reportedly in Bohemia, some time before 2007. It is not clear, if the listed group of coins is complete. The hoard consists of 374 Vienna *pfennigs* divided into 12 types which could be dated back to the period between the break of the 12th and the 13th century and the 1230s (Tab. 1). The core of the hoard is represented by four *pfennig* types – type 4 (CNA I, no. B111): 43 pieces, type 5 (B112): 49 pieces, type 6 (B113): 80 pieces and type 9 (B122): 125 pieces. Types nos. 8, 9 and 10 (B121, 122 and 126) minted around 1230 are very important for precisising the burial date. It is possible to assume the fact, that the hoard was buried during the 1230s, or in the 1240s at the latest. Various unpublished varieties have been registred in case of the majority of *pfennigs*. Also one new unpublished type of the Vienna *pfennig* has been incorporated in the hoard (type 11, no. 373). It is regarded as a hybrid stike. The obverse is similar to the specimen listed under type B 122, struck in Vienna. The reverse is similar to the types registered under nos. B 125 and 126 of the Ense mint. The question is, where the newly registered coin has been minted. Only two hoards containing the Vienna *pfennigs* of the first half of the 13th century are known in Bohemia. The oldest one was found in Strmilov (*Smolík 1899; same 1907; Nálezy II/2*, 78, no. 1741; *Cach 1974*, 73, no. 430; *Nekuda 1980*, 400, no. 8). This hoard used to consist of 3,000–4,000 coins, and some 1708 of them have been described. The Viennese segment represented more than 70 % of the hoard. The hoard was buried around 1230. There is also another later hoard found in Česká Olešná (*Nálezy II/2*, 93, no. 1833; *Radoměrský 1968; Radoměrský – Richter 1974*, 80, no. 30; *Nekuda 1980*, 400, no. 9). It used to consist of 715 Vienna *pfennigs* and it was buried around 1250. Absence of its burial location creates limitations for any historical interpretation of that newly registered hoard. On the other hand, it is clear, that the mentioned hoard confirms very massive import of Austrian *pfennigs* to the Bohemian territory. Because of the south-Bohemian origin of the previously mentioned hoards, this described hoard could be hypothetically regarded as having been of the same origin, with the highest probability – but such idea has been still taken as an unconfirmed hypothesis.

English by V. Novák

Nález středověkých mincí objevených při archeologickém výzkumu v Olomouci*

Jiří MILITKÝ – Pavel ŠLÉZAR

Archeologické výzkumy veřejných prostranství středověkých měst přinášejí bohaté doklady obchodu, řemesel i běžného života středověkých měšťanů. Mezi dlouhodobě zkoumaná náměstí v českých zemích patří jedno ze dvou olomouckých hlavních tržišť – Horní náměstí. Náměstí se zformovalo na ploše 1,8 ha jako jádro někdejšího kolonizačního města v návaznosti na průběh předlokačních komunikací. Základy urbanistického rozvržení, úprava terénu a počátky přílehlých tržišť byly položeny před polovinou 13. století. Záhy, již roku 1261, byl prostor tržiště doplněn o kupecký dům a spolu s touto dominantou (pozdější radnice) tvoří správní, obchodní a reprezentační centrum Olomouce až do současnosti (Bláha 1995).

Počáteční archeologická pozorování na Horním náměstí prováděl již roku 1864 jeden z prvních olomouckých archeologů J. H. Jeitteles (Bláha 1995, 11). Skutečnou systematickou záchranu archeologických pramenů na území historického jádra Olomouce a tedy i Horního náměstí lze datovat od roku 1973, kdy je v Olomouci vybudováno specializované pracoviště pro středověkou (tehdy tzv. historickou) archeologii, dnešní odbor archeologie olomouckého územního pracoviště Národního památkového ústavu. Až do roku 2000 se jednalo spíše o sledování drobných výkopů a inženýrských sítí, ale předlažba náměstí v roce 2000, která byla součástí celkové rekonstrukce náměstí (k tomu např. Garčic 2003), si vyžádala první větší plošný archeologický výzkum o výměře přibližně 740 m², situovaný podél jihovýchodní strany radnice (předběžně: Faltýnek 2001a; Faltýnek 2001b). O rok později přibyla další archeologicky zkoumaná plocha o rozměru cca 273 m² na staveništi nové Arionovy kašny (předběžně: Peška – Vrána 2002).

Základní charakteristika nálezové situace

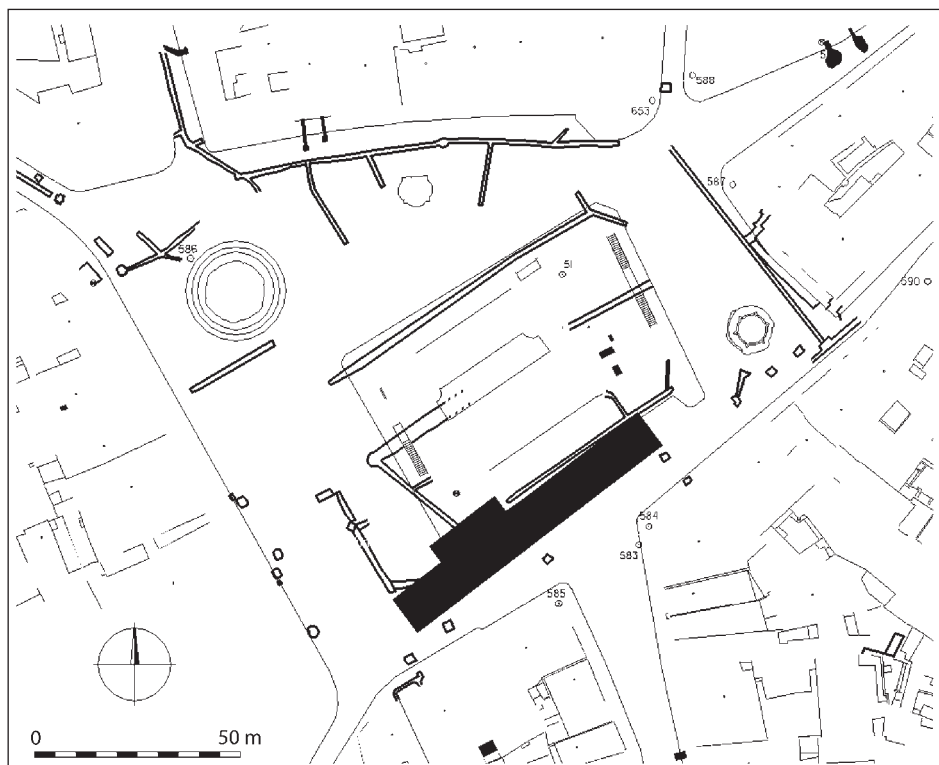
Soubor analyzovaných středověkých mincí byl získán z dosud největší zkoumané plochy na náměstí v roce 2000 (obr. 1). Záchranný výzkum probíhal pod vedením PhDr. Pavla Michny, Mgr. Richarda Zatloukala a Karla Faltýnka. Celkové vyhodnocení výzkumu prozatím chybí, k dispozici jsou pouze předběžné výsledky (Faltýnek 2001a; Faltýnek 2001b) a částečně byly publikovány pouze některé artefakty (např. Šlézar 2006; Fífková 2006, 220–224, 233, 240 s chybnou datací). Přesto i tyto předběžné výsledky vzbudily zasloužený ohlas v odborných kruzích (např. Procházka 2007, 49, 65).

Plocha výzkumu zaujala přibližně tvar obdélníku o výměře 740 m² v prostoru podél jihovýchodní strany radnice (obr. 1). Samotný výzkum probíhal v roce 2000 od srpna do listopadu. Po skrývce podsýpek stávající dlažby se ukázalo, že kulturní vrstvy zde leží pouhých 30–40 cm pod povrchem. Technologické požadavky stavby na novou dlažbu si vyžádaly snesení terénu stavební pláňe o 80–95 cm. Tato situace vyvolala nutnost záchranného výzkumu, ale současně neumožnila prozkoumat veškeré kulturní vrstvy až na intaktní geologické podloží. Zkoumány byly pouze vrstvy bezprostředně ohrožené stavební činností – jednalo se převážně o středověké vrstvy z průběhu 14. století. Podloží bylo dosaženo pouze ve čtyřech zjišťovacích sondách o maximálních rozměrech 2 × 1 m.

Zvrstvení bylo tvořeno jednotlivými úrovněmi zpevnění povrchu tržiště pomocí valounových posypů, které převrstvovaly organogenní odpadní uloženy. Pravidlem bylo, že posypy netvořily souvislou plochu, ale vždy buď jen jakési ostrůvky nebo chodníky. Klasické dlažbě se nejvíce blížila uložena označená jako k. 162, zaujímající plochu cca 100 m². Tato primitivní dlažba z období kolem 1. čtvrtiny 14. století byla vytvořena z říčních valounů místních kulmských drob a připomínala tak typické „kočičí hlavy“. Na povrchu této dlažby se nacházela část půdorysu pravouhlé dřevěné konstrukce, snad zbytku kupeckého krámků. Severovýchodní

* Tento příspěvek vznikl v rámci výzkumného záměru MK č. 075 032 333 03 „Zpracování a vyhodnocení záchranných archeologických výzkumů nemovitých kulturních památek a památkových území jako nových pramenů k dějinám území České republiky“.

Obr. 1. Olomouc, Horní náměstí. Archeologické výzkumy v prostoru náměstí, plocha výzkumu z roku 2000 černě (podle R. Zatloukala).

hrana dlažby byla ohraničena primitivním obrubníkem – svisle postavenými dřevěnými fošna-mi o šířce až 30 cm.

Celou řadu drobných artefaktů poskytly organogenní odpadní vrstvy. Např. uložení k. 106 obsahovala značnou koncentraci odstřížků mosazného plechu, pozůstatku po pasířské výrobě. Nedaleko bylo nalezeno i několik ztracených hotových a vadných výrobků pasíře a dokladem tohoto řemesla je též nález kamenného kadlubu na odlévání tzv. cánů – kovových tyčinek, ze kterých se vyklepával mosazný plech. Z dalších zajímavých předmětů poztrácených na středověkém tržišti během obchodních transakcí lze jmenovat i šest exemplářů kovových kupeckých závaží, třmínek vážek a polotovar raménka vážek s motivem hlavy démona. Bizarnost světa středověkého měšťana dokládají dva nálezy artefaktů, sloužící asi k magickým rituálům. Jedná se o nález břidlicového kamenného disku o průměru 5,1 cm s otvorem uprostřed, kolem něhož jsou vyryty dvě soustředné kružnice proťaté paprsky. Patrně se jedná o předmět původem z období pravěku, snad související se slunečním kultem v mladší době bronzové. Druhým předmětem byl zlomek zubu třetíhorního žraloka, patrně pokládaný za pozůstatek nějakého bájného zvířete. Středověké hry a zábavy nejvíce reprezentují nálezy několika kusů kostěných hracích kostek a zbytků kostěných hranolků po jejich výrobě. Z výzkumu pochází také několik torz terakotových plastik, zejména tzv. jezdců v kápích a koníčků.

Valounové posypy byly podél severozápadní hrany lemovány řadou nejméně patnácti ohnišť, za kterými již tato primitivní dláždění nepokračovala. Ohniště se nacházela v téměř pravidelných rozestupech, nejčastěji 2 až 2,5 m od sebe, a některá měla i více fází (max. zjištěné byly čtyři). Stopy po dřevěných kůlech byly v okolí ohniště nalezeny pouze výjimečně, jedno ohniště

(k. 551) mělo kolem sebe trojúhelníkovitou zídku z nasucho kladených kamenů. Ve dvou případech bylo přímo v ohništi nalezeno dno masivní tuhé zásobnice, v jednom případě leželo dno zásobnice v bezprostředním okolí ohniště. Jednotlivá ohniště byla patrně kryta jednoduchými dřevěnými přístřešky. Přímo v těchto ohništích a nebo v kulturních vrstvách v bezprostředním okolí byl nalezen soubor hodnocených mincí (mimo č. 25). Celá situace baterie ohnišť s četnými nálezy drobných mincí byla interpretována jako místo pro přípravu a prodej pochutin pro trhovce a zákazníky (*Faltýnek 2001a; Faltýnek 2001b*). Právě tato kolekce mincí je předmětem sdělení tohoto příspěvku. Bohužel značná část z mincí byla vzhledem k charakteru náleзовých situací velmi špatně zachována a tedy je i obtížně určitelná.

Katalog mincí

Sonda 58/00, čtv. B 21, vr. K 222 (–55 až –60 cm), 15. 10. 2000 (ev. č. N. č. 376):

MORAVA, (?) Přemysl Otakar, jako markrabě moravský ? (1247–1253), AR denár fenikového typu

Av.: v perlovci a hladkém kruhu korunované poprsí čelně mezi dvěma rozvilinami (?); obraz je deformován výrazným dvojřádem

Rv.: v perlovci a hladkém kruhu nezřetelný obraz

Lit.: –

Kom.: Provedení mince naznačuje, že jde zřejmě o moravskou dosud neznámou ražbu; korunovaná hlava připouští možnost připsání mince Přemyslu Otakarovi (srovnej: *Sejbal 1966*, tab. XV:239–242).

1. 0,321 g; 15,1/14,8 mm

Sonda 58/00, čtv. B 22, vr. K 216 (–80 cm), 5. 10. 2000 (ev. č. N. č. 311):

MORAVA, Přemysl II. (1253–1278),

AR malý brakteát z let asi 1270–1278

Av.: orlice s hlavou doleva, pod ní korunovaná hlava čelně

Lit.: *Cach 1974*, 56, č. 987.

2. 0,397 g; 21,2/21,6 mm; plošná šedá koroze, odlomený okraj

Sonda 58/00, čtv. a 24/B 24, obj. rozeb. KB, vr. K 133, 13. 8. 2000 (ev. č. N. č. 185):

ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovna:

Kutná Hora, AR parvus z let 1300–1305

Av.: česká koruna, +W⁸I⁸I⁸R⁸BOEM

Rv.: český lev doleva, +PRAΩG⁸PARVI

Lit.: *Castelin 1953*, 34, č. 1.

3. 0,362 g; 14,5/15,8 mm; 7,5 h; místy černé korozní krusty

Sonda 58/00, čtv. B 19, vr. K 165 (–55 až –60 cm), 6. 9. 2000 (ev. č. N. č. 152):

ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovna:

Kutná Hora, AR parvus z let 1300–1305

Av.: česká koruna, opis nečitelný

Rv.: český lev doleva, +PRAG⁸[PARVI]

Lit.: *Castelin 1953*, 34, č. 2.

4. 0,200 g; 12,3/12,3 mm; 7,5 h; místy černé korozní krusty

Sonda 58/00, čtv. B 23, vr. K 183, 14. 9. 2000 (ev. č. N. č. 188/1):

ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovna:

Kutná Hora, AR parvus z let 1300–1305

Av.: česká koruna, [+W⁸I⁸I⁸R⁸] B[OEM]

Rv.: český lev doleva, [+PR]AG⁸[⁸PARVI]

Lit.: *Castelin 1953*, 34, č. 2.

5. 0,141 g; 13,0/– mm; 12 h; černá patina, silně olámaný

Sonda 58/00, čtv. B 24, vr. K 165 (–45 až –50 cm), 4. 9. 2000 (ev. č. N. č. 138):

ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovna:

Kutná Hora, AR parvus z let 1300–1305

Av.: česká koruna, +W⁸I⁸I⁸[R⁸BOE]M

Rv.: český lev doleva, +P[RAG⁸]PARVI

Lit.: *Castelin 1953*, 34, jako č. 1 nebo 2.

6. 0,369 g; 14,8/13,8 mm; 1 h; mírně olámaný okraj, místy černé korozní krusty

Sonda 58/00, čtv. B 21, vr. K 193 (–60 až –70 cm), 18. 10. 2000 (ev. č. N. č. 405/1):

ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovna:

Kutná Hora, AR parvus z let 1300–1305

Av.: česká koruna, +W⁸I⁸I⁸[R⁸BOE]M

Rv.: český lev doleva, +P[RAG⁸]RVI

Lit.: *Castelin 1953*, 34, jako č. 1 nebo 2.

7. 0,255 g; 13,2/12,8 mm; 12 h; mírně olámaný okraj

Sonda 58/00, čtv. B 21/20, obj. K 525, vr.
K 228, 20. 10. 2000 (ev. č. N. č. 418/1):
ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovna:
Kutná Hora, AR parvus z let 1300–1305
Av.: česká koruna, +W[8I8I8R8B][O€]M
Rv.: český lev doleva, opis nečitelný
Lit.: *Castelin 1953*, 34, jako č. 1 nebo 2.
8. 0,257 g; 13,9/14,1 mm; 12 h; olámaný okraj,
místy černé korozní krusty

Sonda 58/00, čtv. B 21/20, obj. K 525, vr.
K 228, 20. 10. 2000 (ev. č. N. č. 418/2):
ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovna:
Kutná Hora, AR parvus z let 1300–1305
Av.: česká koruna, +W[8I8I8R]8B[O€]M
Rv.: český lev doleva, opis nečitelný
Lit.: *Castelin 1953*, 34, jako č. 1 nebo 2.
9. 0,131 g; 12,4/14,0 mm; 12 h; olámaný okraj,
místy černé korozní krusty

Sonda 58/00, čtv. B 22, vr. K 194 (–55 až
–70 cm), 6. 10. 2000 (ev. č. N. č. 314):
ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovna:
Kutná Hora, AR parvus z let 1300–1305
Av.: česká koruna, +W[8I8I8R8B][O€]M
Rv.: český lev doleva, opis nečitelný
Lit.: *Castelin 1953*, 34, jako č. 1 nebo 2.
10. 0,353 g; 14,7/15,1 mm; 10,5 h; mírně vylo-
mený okraj

Sonda 58/00, čtv. B 21, vr. K 193 (–60 cm), 18.
10. 2000 (ev. č. N. č. 405/2):
ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovna:
Kutná Hora, AR parvus z let 1300–1305
Av.: téměř nezřetelná česká koruna, +W[8I8I
8R8B][O€]M
Rv.: téměř nezřetelný český lev doleva,
[+PRAG8PA]RVI
Lit.: *Castelin 1953*, 34, jako č. 1 nebo 2.
11. 0,199 g; 14,8/– mm; 12 h; olámaný okraj

Sonda 58/00, čtv. B 23, vr. K 194, 22. 9. 2000
(ev. č. N. č. 239):
ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovna:
Kutná Hora, AR parvus z let 1300–1305
Av.: špatně zřetelná česká koruna, opis neči-
itelný
Rv.: český lev doleva, [+PRAG8PAR] V'I
Lit.: *Castelin 1953*, 34, jako č. 1 nebo 2.
12. 0,281 g; 13,6/13,8 mm; 7,5 h; místy červe-
né korozní krusty

Sonda 58/00, čtv. B 24, styková plocha K 503 +
K 165 + k 164, 12. 9. 2000 (ev. č. N. č. 174):
ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovna:
Kutná Hora, AR parvus z let 1300–1305
Av.: česká koruna, [+W8I8I8R]8BO€M
Rv.: český lev doleva, opis nečitelný
Lit.: *Castelin 1953*, 34, jako č. 1 nebo 2.
13. 0,346 g; 13,0/14,1 mm; 3 h; nedoražený,
olámaný okraj

Sonda 58/00, čtv. a 25, vr. K 138, 30. 8. 2000
(ev. č. N. č. 124/2):
ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovna:
Kutná Hora, AR parvus z let 1300–1305
Av.: česká koruna, [+W8I8I8R8B][O€]M
Rv.: špatně zřetelný český lev doleva, opis
nečitelný
Lit.: *Castelin 1953*, 34, jako č. 1 nebo 2.
14. 0,205 g; 13,2/– mm; olámaný okraj, místy
černé korozní krusty

Sonda 58/00, čtv. B 23, mezi obj. K 511
a K 512, vr. K 183 (do –50 cm), 23. 9. 2000
(ev. č. N. č. 252):
ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovna:
Kutná Hora, AR parvus z let 1300–1305
Av.: česká koruna, +[W8I8I8R8B][O€]M
Rv.: zcela nečitelný (pokrytý souvislou vrst-
vou červené koroze)
Lit.: *Castelin 1953*, 34, jako č. 1 nebo 2.
15. 0,505 g; 14,9/15,1 mm; místy červené
korozní krusty

Sonda 58/00, čtv. B 22, vr. K 194 (–45 až
–55 cm), 6. 10. 2000 (ev. č. N. č. 313):
ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovna:
Kutná Hora, AR parvus z let 1300–1305
Av.: špatně zřetelná česká koruna, opis neči-
itelný
Rv.: zcela nezřetelný český lev doleva, opis
nečitelný
Lit.: –
16. 0,285 g; 14,5/14,4 mm; olámaný, slepený,
místy červené korozní krusty

Sonda 58/00, čtv. B 20, vr. K 183 (–50 až
–60 cm), 8. 11. 2000 (ev. č. N. č. 584):
ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovna:
Kutná Hora, AR parvus z let 1300–1305
Av.: česká koruna, [.....B][O€]M
Rv.: český lev doleva, opis nečitelný
Lit.: –
17. 0,119 g; –/– mm; 1 h; asi 20% olámáno

Sonda 58/00, čtv. B 23, vr. K 194 (–40 až –70 cm), 25. 9. 2000 (ev. č. N. č. 262):

ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovna:

Kutná Hora, AR parvus z let 1300–1305

Av.: česká koruna, opis nečitelný

Rv.: český lev doleva, opis nečitelný

Lit.: –

18. 0,113 g; –/– mm; 12 h; olámaný střed mince

Sonda 58/00, čtv. B 6, vr. K 147 (–65 až –75 cm), 3. 11. 2000 (ev. č. N. č. 547):

ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovna:

Kutná Hora, AR parvus z let 1300–1305

Av.: špatně zřetelná česká koruna, opis nečitelný

Rv.: český lev doleva, opis nečitelný

Lit.: –

19. 0,099 g; –/– mm; 12 h; olámaný střed mince, plošná koroze

Sonda 58/00, čtv. B 23, vr. K 194 (0 až –10 cm), 15. 9. 2000 (ev. č. N. č. 200):

ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovna:

Kutná Hora, AR parvus z let 1300–1305

Av.: špatně zřetelná česká koruna, opis nečitelný

Rv.: špatně zřetelný český lev doleva, opis nečitelný

Lit.: –

20. 0,228 g; –/14,5 mm; 1 h; výrazná plošná koroze, olámaný okraj

Sonda 58/00, čtv. B 22, obj. K 513, vr. K 205 (ev. č. N. č. 254):

ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovna:

Kutná Hora, AR parvus z let 1300–1305

Av.: téměř nezřetelná česká koruna, opis nečitelný

Rv.: špatně zřetelný český lev doleva, opis nečitelný

Lit.: –

21. 0,236 g; 12,4/13,3 mm; 7 h; silně zkorodované jádro mince

Sonda 58/00, čtv. B 24, vr. K 135 (–40 až –45 cm), 30. 8. 2000 (ev. č. N. č. 111):

ČECHY, Jan Lucemburský (1310–1346),

mincovna: *Kutná Hora*, AR parvus

Av.: český lev doleva, [+IOh 'ES°REX°B]

OEM

Rv.: polopostava sv. Václava čelně držící kopí a štít, hladký nimbus zasahuje do perlovice, *** S°WEN[CEZLA]VS

Lit.: *Castelin* 1953, 57, jako č. 9 (ale s ° W).

22. 0,261 g; 14,3/12,8 mm; 12 h; olámaný okraj, místy černé korozní krusty

Sonda 58/00, čtv. B 23, vr. K 133, 18. 9. 2000 (ev. č. N. č. 219):

ČECHY, Jan Lucemburský (1310–1346),

mincovna: *Kutná Hora*, AR parvus

Av.: český lev doleva, +IOh 'E[S°REX°]

BOEM°

Rv.: polopostava sv. Václava čelně držící kopí a štít, hladký nimbus zasahuje do perlovice, *** S[°] WENCEZLAVS

Lit.: *Castelin* 1953, 57, patrně č. 11 (?).

23. 0,343 g; 12,2/12,8 mm; 7,5 h

Sonda 58/00, čtv. B 23, vr. K 190, 22. 9. 2000 (ev. č. N. č. 247):

ČECHY, Jan Lucemburský (1310–1346),

mincovna: *Kutná Hora*, AR parvus

Av.: český lev doleva, opis nečitelný

Rv.: polopostava sv. Václava čelně držící kopí a štít, hladký nimbus výrazně přesahuje perlovec, [°+° S WENCEZLAVS]

Lit.: –

24. 0,250 g; 13,1/13,3 mm; 12 h; plošná koroze, místy červené korozní krusty

Sonda 58/00, čtv. B 5, vr. K 182, 13. 9. 2000 (ev. č. N. č. 182):

ČECHY, Jan Lucemburský (1310–1346),

mincovna: *Kutná Hora*, AR parvus

Av.: český lev doleva, opis nečitelný

Rv.: polopostava sv. Václava čelně držící kopí a štít, hladký nimbus přesahující perlovec, [°+° S WE]NCEZLA[VS]

Lit.: –

25. 0,171 g; 12,8/– mm; 7 h; olámaný okraj

Sonda 58/00, čtv. B 23, vr. K 133, 15. 9. 2000 (ev. č. N. č. 194):

ČECHY, neurčený panovník (1. polovina

14. století?), mincovna: *Kutná Hora*, AR parvus

Av.: téměř nečitelný český lev doleva, opis nečitelný

Rv.: zcela nečitelný

Lit.: –

26. 0,326 g; 12,6/11,6 mm; olámaný okraj

Sonda 58/00, čtv. B 22, vr. styková plocha K 183 a K 133 (–55 cm), 30. 9. 2000 (ev. č. N. č. 289):

ČECHY, neurčený panovník (1. polovina 14. století)? mincovna: *neznámá falzátorská dílna*, AE parvus (?) – dobové falzum

Av.: téměř nečitelný český lev doleva, opis nečitelný

Rv.: zcela nečitelný

Lit.: –

27. 0,187 g; 13,0/– mm; zbytky zelených krust

Sonda 58/00, čtv. B 20, vr. K 243/183, 21. 10. 2000 (ev. č. N. č. 422):

ČECHY, neurčený panovník (1. polovina 14. století?), mincovna: *neznámá falzátorská dílna*, AE parvus (?) – dobové falzum

Av.: téměř nečitelný český lev doleva, opis nečitelný

Rv.: zcela nečitelný

Lit.: –

28. 0,126 g; –/– mm; drobné zlomky mince

Sonda 58/00, čtv. B 22, obj. pod K 516, vr. K 183 (–50 až –60 cm), 30. 9. 2000 (ev. č. N. č. 290):

ZÁPADNÍ EVROPA nebo ITÁLIE (?), blíže neurčeno (13./14. století), AR denár

Av.: mužské poprsí čelně, vlevo křížek (?), po obvodu šesticipé hvězdičky

Rv.: hlava (?) s biskupskou mitrou čelně, po obvodu křížky

Lit.: –

29. 0,252 g; 13,4/12,9 mm

Sonda 58/00, čtv. a 22, vr. K 221 (–60 až –70 cm), 9. 10. 2000 (ev. č. N. č. 332):

Blíže neurčeno (vrcholný až pozdní stře-

dověk?), mincovna: *neznámá falzátorská dílna*, AE mince – dobové falzum

Av.: v perlovci nejasný obraz

Rv.: zcela nečitelný (nebo hladký)

Lit.: –

30. 0,095 g; –/– mm; 2 zlomky mince (asi 60%)

Sonda 58/00, čtv. B 22, vr. K 201 (0 až –10 cm), 20. 9. 2000 (ev. č. N. č. 226):

Blíže neurčeno (vrcholný až pozdní středověk?), AR mince

Av.: zcela nečitelný

Rv.: zcela nečitelný

Lit.: –

31. 0,088 g; –/– mm; 2 zlomky mince (asi 40%)

Sonda 58/00, čtv. B 8, vr. K 147, 31. 10. 2000 (ev. č. N. č. 524):

Blíže neurčeno (vrcholný až pozdní středověk?), AR mince

Av.: zcela nečitelný

Rv.: zcela nečitelný

Lit.: –

32. 0,115 g; –/– mm; drobné zlomky mince

Sonda 58/00, čtv. B 23, vr. K 183, 14. 9. 2000 (ev. č. N. č. 188/2):

Blíže neurčeno, mincovna: *neznámá falzátorská dílna* (?), AE mince (?) – dobové falzum (?), stříhaná polovina

Av.: zcela nečitelný (nebo neražený?)

Rv.: zcela nečitelný (nebo neražený?)

Lit.: –

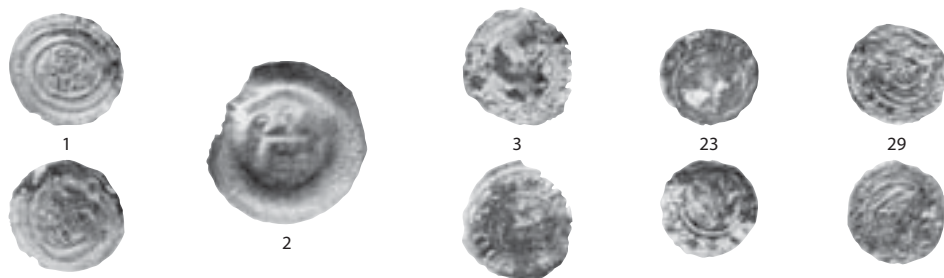
Kom.: Nelze rozhodnout, zda jde o minci či pouze o bronzový plech bez ražby.

33. 0,236 g; 16,7/– mm; zelená patina

Komentář

Soubor mincí z archeologického výzkumu v Olomouci na Horním náměstí je tvořen 33 tzv. ztrátovými ražbami. Z chronologického hlediska jde o velmi kompaktní celek, ve kterém drtivou většinou převažují mince 1. poloviny 14. století, což velmi dobře koresponduje s archeologickou datací většiny prozkoumaných komunikačních vrstev.

Jen dvěma exempláři jsou zde zastoupeny mince ze 13. století. Nejstarší a zároveň nejzajímavější ražbou celého souboru je mince č. 1. Na líci je v perlovci a hladkém kruhu korunované poprsí čelně mezi dvěma rozvilinami (?), obraz je však silně deformován dvojrázem. Obraz rubu je zcela nečitelný. Je značně obtížné pokusit se zařadit takto špatně čitelnou ražbu. S velkou pravděpodobností jde však o moravskou minci, denár fenikového typu o hmotnosti 0,321 g, který není v dosavadní literatuře registrován. Korunovaná hlava na líci naznačuje možnost připsání mince Přemyslu Otakarovi z období jeho markrabské vlády v letech 1247–1253 (srovnej: *Sejbal*

Obr. 2. Olomouc, Horní náměstí. Mince z archeologického výzkumu (čísla odpovídají číslování katalogu).

1966, tab. XV:239–242). Jde přirozeně zatím pouze o pracovní hypotézu, kterou mohou potvrdit či vyvrátit pouze budoucí nálezy lépe čitelných exemplářů mincí tohoto typu.

Druhou minci 13. století reprezentuje moravský malý brakteát Přemysla II. z let 1270–1278 (č. 2). Kromě olámaného okraje je mince, pokrytá šedou korozní vrstvou, poměrně dobře zachovalá. Právě tenkost brakteátových střížků je zřejmě důvodem, proč se tyto mince v sídlištních situacích nacházejí jen zřídka – většina z nich zřejmě zanikla korozí v agresivním nálezovém prostředí, typickém pro 13. století.

Jádro souboru představují české parvy Václava II. a Jana Lucemburského. Parvy Václava II. jsou zde zastoupeny celkem 19 exempláři (č. 3–21). Tyto mince byly raženy v mincovně Kutná Hora souběžně s pražskými groši od roku 1300 až do smrti Václava II. v roce 1305. Je velmi pravděpodobné, že jejich ražba pokračovala společně s pražskými groši i v letech 1305–1310, ale za současného stavu poznání je však není možné vyčlenit. Většina parvů ze sledovaného souboru je špatně zachována, pokryta především šedými korozními vrstvami, vzniklými v agresivním půdním prostředí. Jen několik exemplářů (č. 3–5) bylo tedy možné spolehlivě zařadit ke konkrétním variantám podle typologie K. Castelina (1953, 33–35).

Parvy Jana Lucemburského jsou v souboru zastoupeny celkem 4 exempláři (č. 22–25), ovšem pouze dva z nich (č. 22–23) bylo možné přesněji zařadit ke konkrétním variantám podle typologie K. Castelina (1953, 57). Problematika typologie a chronologie parvů Jana Lucemburského byla naposledy shrnuta K. Castelinem (1953, 57–64), avšak skutečný počet variant je zřejmě daleko vyšší a také jejich chronologie nebyla prakticky poznána. Za současného stavu poznání nelze parvy Jana Lucemburského spolehlivě datovat přesněji než do průběhu jeho vlády, tedy do let 1310–1346. Mezi parvy z 1. poloviny 14. století zastoupené ve sledovaném souboru lze zařadit také 3 velmi špatně čitelné exempláře (č. 26–28), u kterých již nelze určit, zda jde o ražby Václava II., či Jana Lucemburského. Mezi nimi jsou však zastoupena také dvě dobová falza z mědi (č. 27–28).

Nálezy parvů 1. poloviny 14. století jsou v českých, především hromadných nálezech poměrně vzácné. Tato skutečnost je způsobena preferencí pražských grošů při teauraci před parvy a nikoliv menší intenzitou ražby parvů, jak se dříve soudilo. Navíc v posledních letech výrazně stoupá zastoupení parvů mezi tzv. ztrátovými mincemi i v souborech z území historické Prahy. Poněkud odlišné svědectví o oběhu parvů přináší moravské nálezy mincí z 1. poloviny 14. století. Právě v Olomouci je velmi intenzivní oběh parvů doložen mj. dvěma hromadnými nálezy – depotem z Olomouce – Nových Sadů (Burian 1960) a doposud podrobněji nepublikovaným nálezem, nepochybně obsahem měšce, z plochy výzkumu u kostela sv. Mořice (Bláha 2001, 143, obr. 177). Zde prezentovaný soubor parvů tedy jen dokresluje dosavadní stav poznání.

Jednu z nalezených mincí se zatím nepodařilo určit (č. 29), bezpečně však jde o ražbu cizí. Na líci je mužské poprsí čelně, v mezikruží mezi perlovci jsou šesticípé hvězdičky; na rubu je špatně zřetelná hlava (?) s biskupskou mitrou čelně, v mezikruží mezi perlovci jsou křížky. Minci o hmotnosti 0,252 g lze pracovně označit jako denár nejspíše západoevropské či italské proveniencie a podle stylu ji lze rámcově datovat do 13. až raného 14. století. V době oběhu byla tato mince zřejmě domácími příjemci brána stejně jako české parvy.

Součástí sledovaného souboru jsou také 4 mince (č. 30–33),¹ které se pro jejich fragmentální zachovalost nepodařilo přesněji určit a tedy ani datovat; téměř s jistotou však nejde o parvy. Navíc dvě z těchto mincí jsou dobovými falzy.

Na závěr tohoto příspěvku je přiložena tabulka, ve které jsou mince uspořádány chronologicky s vazbou na nálezové kontexty, pro které je tak dána numismatická datace *post quem*:

Číslo	Evid. č.	Čtverec	Vrstva	Země	Panovník	Nominál	Datace kontextu
1	376	B 21	K 222	Morava ?	Přemysl Otakar ?	AR denár	po 1247/1253
2	311	B 22	K 216	Morava	Přemysl Otakar	AR brakteát	po 1270/1278
4	152	B 19	K 165	Čechy	Václav II.	AR parvus	po 1300/1305
6	138	B 24	K 165	Čechy	Václav II.	AR parvus	po 1300/1305
5	188/1	B 23	K 183	Čechy	Václav II.	AR parvus	po 1300/1305
15	252	B 23		Čechy	Václav II.	AR parvus	
17	584	B 20		Čechy	Václav II.	AR parvus	
29	290	B 22		?	?	AR denár	
33	188/2	B 23		?	?	AE mince ?	
7	405/1	B 21		K 193	Čechy	Václav II.	AR parvus
11	405/2	B 21		Čechy	Václav II.	AR parvus	
8	418/1	B 21/20	K 228	Čechy	Václav II.	AR parvus	po 1300/1305
9	418/2	B 21/20		Čechy	Václav II.	AR parvus	
10	314	B 22	K 194	Čechy	Václav II.	AR parvus	po 1300/1305
12	239	B 23		Čechy	Václav II.	AR parvus	
16	313	B 22		Čechy	Václav II.	AR parvus	
18	262	B 23		Čechy	Václav II.	AR parvus	
20	200	B 23		Čechy	Václav II.	AR parvus	
13	174	B 24		K 503+	Čechy	Václav II.	AR parvus
14	124/2	A 25	K 138	Čechy	Václav II.	AR parvus	po 1300/1305
19	547	B 6	K 147	Čechy	Václav II.	AR parvus	po 1300/1305?
32	524	B 8		?	?	AE mince	
21	254	B 221	K 205	Čechy	Václav II.	AR parvus	po 1300/1305
3	185	A 24/B 24	K 133	Čechy	Václav II.	AR parvus	po 1310/1346
23	219	B 23		Čechy	Jan Lucemburský	AR parvus	
26	194	B 23		Čechy	?	AR parvus	
22	111	B 24	K 135	Čechy	Jan Lucemburský	AR parvus	po 1310/1346
24	247	B 23	K 190	Čechy	Jan Lucemburský	AR parvus	po 1310/1346
25	111	B 5	K 182	Čechy	Jan Lucemburský	AR parvus	po 1310/1346
27	289	B 22	K 183+	Čechy	?	AE parvus	po 1300/1346
28	422	B 20	K 243+	Čechy	?	AE parvus	po 1300/1346
30	332	A 22	K 221	?	?	AE mince	?
31	226	B 22	K 201	?	?	AE mince	?

Literatura

- Bláha, J. 1995: Ke genezi Horního náměstí. In: Zatloukal, P. (red.): Horní náměstí v Olomouci. Olomouc, 7–14.
- 2001: Slovanská a středověká Olomouc v archeologických pramenech. In: Archeologické zrcadlení. Olomouc, 121–151.
- Burian, V. 1960: Nález pražských grošů a parvů v Olomouci – Nových Sadech 1957. Numismatický sborník 6, 389–391.
- Cach, F. 1974: Nejstarší české mince III. České a moravské mince doby brakteátové. Praha.
- Castelin, K. 1953: Česká drobná mince doby předhusitské a husitské 1300–1471. Praha.
- Faltýnek, K. 2001a: Olomouc (okr. Olomouc), Horní nám., parc. č. 116/2. Přehled výzkumů 42 (2000), 225–227.

¹ U č. 33 není jasné, jestli jde skutečně o minci.

- 2001b: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu na Horním náměstí v Olomouci v roce 2000. In: Památkový ústav v Olomouci. Výroční zpráva 2000. Olomouc, 96–100.
- Fífková, R. (red.) 2006: Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století. Olomouc – Brno.
- Garčic, J. 2003: Boj o „mucholapky“, vážný problém památkové péče nebo bouře ve sklenici vody? Problematika rekonstrukce osvětlení olomouckého Horního náměstí. Vlastivědný věstník moravský 55/2, 197–203.
- Peška, J. – Vrána, J. 2002: Olomouc (okr. Olomouc), Horní náměstí. Přehled výzkumů 43, 283–285.
- Procházka, R. 2007: Archeologie a poznání moravských a slezských měst. *Archaeologia historica* 32, 37–80.
- Radoměřský, P. 1976: Nález mincí z 15. století v Králově Dvoře u Berouna. Sborník Národního muzea, řada A-historie 21. 2. vydání (Doplňný reprint 1. vydání z roku 1967, 109–189).
- Sejbal, J. 1966: Katalog moravských ražeb. In: Sborník I. numismatického symposia 1964. Brno, 193–210.
- Šlézar, P. 2006: Archeologické doklady tzv. náledníků ze střední Moravy, Vlastivědný věstník moravský 58/2, 170–175.

Summary: Jiří Militký – Pavel Šlézar, Medieval coins found during archaeological excavations in Olomouc

There were archaeological excavations held in Olomouc, the Upper Square (Horní náměstí), in 2000, and 33 coins have been discovered there. The excavated territory included some 740 square meters along the south-eastern wall of the town hall (Fig. no. 1). The coins have been found in situations which could be described as communication horizons. From the chronological point of view, the coins represent a very compact group with prevailing part of specimens produced during the first half of the 14th century. Only two coins could be dated back to the 13th century. The oldest and the most interesting coin is that one registered as no. 1. There is a bust facing between two floral motives (?) in dotted and plain circles on its obverse. The specimen is double-struck and its reverse is unclear. It is very difficult to classify the type, but with the high probability, it is a Moravian coin – a *denarius* of the *pfennig* type, about 0.321 g, unknown by type up to date. The crowned head on its obverse could point to Přemysl Otakar, his margrave period of AD 1247–1253 (cf. Sejbal 1966, Tab. XV:239–242). The second coin of the 13th century is represented by the Moravian small *bracteate* struck under Přemysl II between AD 1270 and AD 1278 (no. 2). The core of the group consists of Bohemian *parvi*. Specimens struck under Wenceslas II are represented by 19 pieces (nos. 3–21), and those of John of Luxembourg by 4 pieces (nos. 22–25) – the majority of them badly preserved. Three other badly legible specimens could be regarded as *parvi* of the 14th century (nos. 26–28), two of them have been characterized as contemporary copper fakes (nos. 27–28). One of the mentioned coins has not been attributed yet (no. 29), but it is surely a foreign specimen. It bears male bust facing on its obverse, and there are six-pointed stars between two dotted circles. Its reverse shows a badly identifiable head (?) facing, wearing bishopric mitre, and there are crosses between two dotted circles. The coin weighing 0.252 g could be provisionally described as a *denarius*, probably of the west European or Italian provenance, datable by its style to the 13th century or to the beginning of the 14th century. This coin has been evidently accepted in circulation as all other Bohemian *parvi*. The presented selection of coins represents an important sample of monetary system in Moravia between the mid-13th century and the first half of the 14th century.

English by V. Novák

Depot pražských grošů Václava II. a Jana Lucemburského od klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Sedlci (okr. Kutná Hora)

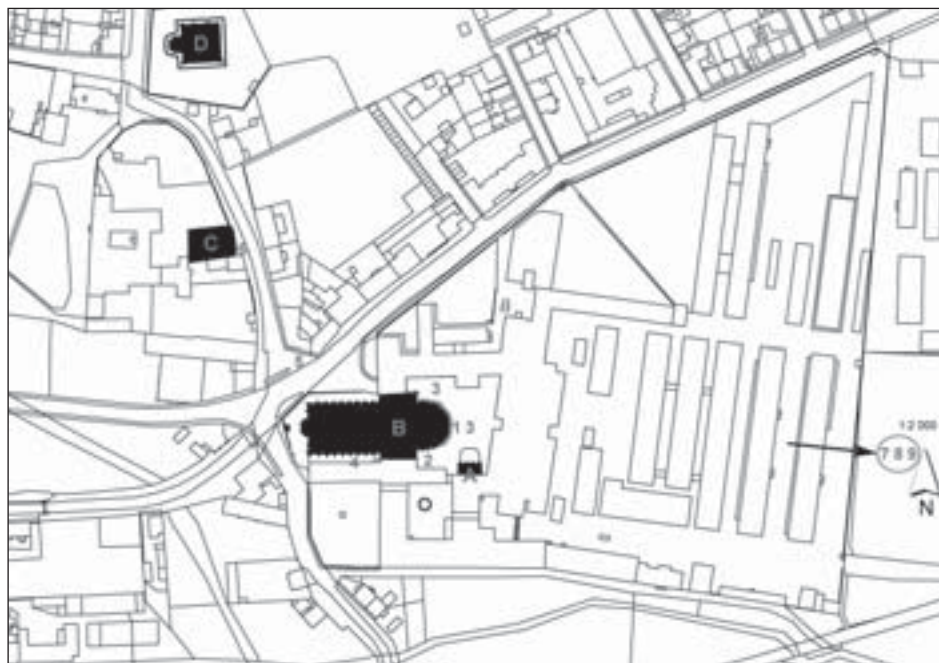
Jiří MILITKÝ – Filip VELÍMSKÝ

Vývoj středověkého osídlení na Kutnohorsku byl vždy úzce spojen s existencí prvního cisterciáckého konventu v Čechách, kláštera v Sedlci (souhrnně k lokalitě: *Vlček – Sommer – Foltýn 1998*, 328–335). Ten vznikl se svolením knížete Vladislava II., pražského biskupa Oty a olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka na břehu potoka Vrchlice na statcích velmože Miroslava někdy kolem roku 1142. O založení kláštera a jeho prvotním majetkovém obvěnění víme díky dochovanému textu zakládací listiny, která je ale současně i jediným obsáhlejším písemným pramenem, jenž máme pro nejstarší dějiny kláštera k dispozici (*CDB I*, č. 155, 155–157). Bohužel se můžeme pouze dohadovat, zda byl součástí prvotní Miroslavovy donace klášteru také kostel. Z dobových analogií víme, že nově zakládané konventy často již nějakou stojící sakrální stavbu k dispozici dostávaly. V případě sedleckého kláštera by snad takovou stavbou mohl být drobný románský tribunový kostel, jehož pozůstatky se dochovaly v rizalitu na jižní straně pozdějšího klášterního nádvoří (*Macek 1996*, 8–11; obr. 1A). U stavby bohužel zatím neproběhl archeologický výzkum, který by datací stavby pomohl upřesnit. Obdobně nejasnou představu máme také o podobě prvotních mnišských příbytků. Lze předpokládat, že po příchodu do Sedlce žili mniši po nějaký čas v provizorních podmínkách. Je ale také pravděpodobné, že si zároveň začali urychleně budovat nové obydlí odpovídající řádovým regulím. Zda byl v případě Sedlce první ambit zbudován ještě ze dřeva, nebo již po románském způsobu z kamene, nevíme, přesnou podobu nejstaršího opatství totiž neznáme. V případě dřevěných nadzemních objektů navíc existuje jen velmi malá šance, že by jejich pozůstatky přečkalý pozdější výrazné terénní a stavební úpravy.

První, i když nepřímé informace o vzhledu kláštera máme teprve z počátku 80. let 13. století. Díky autorovi Zbraslavské kroniky, který sám jako mnich prožil část svého života v Sedlci, víme, že v letech po smrti krále Přemysla Otakara II. klášter upadl do takové míry, že „jeho dvory zašly a stavby se zřítily“ (*Kronika zbraslavská*, kap. XIII, 72). Autor není bohužel ve svém sdělení konkrétnější, takže se můžeme pouze dohadovat, zda měl na mysli zřícení hlavních budov kláštera, tj. konventního chrámu a ambitu, nebo jen menších hospodářských objektů. Hrozbu definitivního zániku konventu v poslední chvíli odvrátil objev bohatých ložisek stříbrné rudy na klášterních statcích, jejichž těžba pak klášter přivedla k novému nebývalému rozkvětu na přelomu 13. a 14. století za opata Heidenreicha (1282?–1320). V tomto období došlo k výrazné obnově, respektive přestavbě, celého dosavadního kláštera. Vyvrcholením této stavební aktivity bylo vystavění nového konventního chrámu Nanebevzetí Panny Marie v gotickém slohu.

Právě tuto etapu dějin sedleckého kláštera doplnil o řadu nových údajů záchranný archeologický výzkum, který v Sedlci proběhl na jaře roku 2007 při stavbě odvodnění kostela. Investorem výzkumu byl vlastník objektu Římskokatolická farnost Kutná Hora-Sedlec. Terénní část výzkumu provedl od poloviny března do poloviny dubna Archeologický ústav AV ČR v Praze, v.v.i., pod vedením Mgr. Filipa Velímského. Výkopy byly vedeny po obvodu kaplí a části transeptu kostela. V celkem pěti sondách bylo postupně odkryto 295 zahloubených situací. Valnou většinu zachycených objektů tvořily v několika úrovních nad sebou vykopané hrobové jámy, které se často vzájemně porušovaly a ve kterých byly uloženy výhradně kostrové pohřby. Podstatná část zkoumané plochy byla bohužel v minulosti porušena barokními a zejména novověkými stavebními zásahy, které značnou část původního středověkého terénu odtěžily. Velká část odkrytých hrobů byla porušena základem konventního kostela, který byl vykopán až do spraše tvořící geologické podloží. Do výkopu byl následně vyskládán lomový kámen, který byl zalit maltou. Vzhledem k jednodolitosti základu a jeho provázání s nadzemní částí zdvíha lze konstatovat, že základ chóru byl realizován v průběhu jedné stavební akce.

Na základě uvedených zjištění je evidentní, že zachycené etážové pohřebiště je starší než samotná stavba konventního kostela. Zároveň je zřejmé, že v místě chóru stávajícího konventního kostela stála již před jeho výstavbou starší sakrální stavba, u které se po několik desetiletí intenzivně pohřbívalo. Vzhledem k zachyceným rozměrům pohřebiště, zejména jeho značné

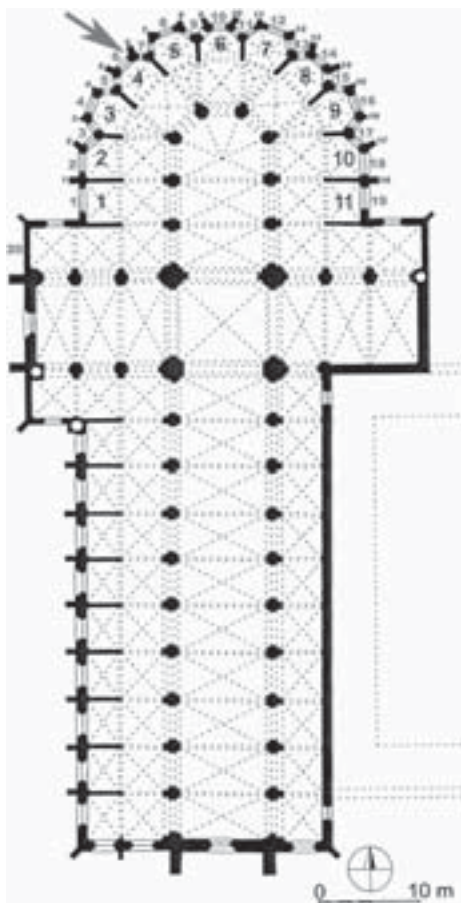
Obr. 1. Sedlec (okr. Kutná Hora). Areál cisterciáckého kláštera. A–D dochované středověké stavby: A – pozůstatek románského tribunového kostela / opatská kaple (?); B – gotický konventní chrám Nanebevzetí Panny Marie; C – pozůstatek gotického laického kostela sv. Filipa a Jakuba; D – hřbitov s karnérem Všech svatých; 1–9 sondy archeologických výzkumů na území kláštera a v jeho nejbližším okolí (1 – výzkum z roku 2007).

plošné rozloze a délce jeho existence, se lze domnívat, že se i v případě staršího konventního kostela jednalo o rozměrný objekt, snad trojlodní románskou baziliku. Domněnku o existenci románského předchůdce gotického konventního kostela podporuje rovněž nález sekundárně užitého románského kvádríkového zdiva v části odkrytého základu u východní zdi severního transeptu. Definitivní potvrzení existence starší stavby by mohl ale přinést jedině další výzkum v interiéru kostela.

Výzkumem zachycené kostrové pohřebiště lze datovat nejspíše do 13. století, vyloučit však nelze ani jeho existenci již ve 12. století. Také stanovit dobu ukončení užívání hřbitova lze pouze přibližně. V nejsvrchněji evidované vrstvě pohřebiště již nebyly prakticky vůbec patrné vkopy hrobových jam a nevyskytovaly se zde ani v původní pozici uložené lidské skelety či jejich větší části. Nejsvrchnější vrstva pohřebiště měla spíše charakter rozhrnuté a následně srovnané plochy hřbitova, do které se následně již nepohřbívalo. Tuto hypotézu podporuje mimo jiné i nález několika fragmentů opracovaných gotických kamenných článků pocházejících z okeních kružeb chóru na povrchu této vrstvy. Ty se na místo svého uložení mohly dostat při zničení konventního chrámu v dubnu roku 1421, když sedlecký klášter vypálila a zpusťovala husitská vojska (*Vavřinec z Březové*, 409). Na základě uvedených zjištění se zdá, že pohřebiště přestalo plnit svou funkci již po dostavbě nového konventního kostela. Možnost, že by v pozdějším období došlo k znovuoobnovení pohřbívání v uvedeném prostoru, sice není příliš pravděpodobná, zcela vyloučit ji ale nelze.

Nálezové okolnosti depotu mincí

Ve středu 14. března 2007 pokračoval v kontrolní sondě II/07 při jihovýchodní straně presbytáře záchranný archeologický výzkum započatý v průběhu předešlého dne (obr. 2). Současně pak probíhalo odtěžování svrchního souvrství navážek podél severní strany presbytáře (obr. 3).

Obr. 3. Sedlec, ilustrační pohled na způsob provádění skrývky dne 14. 3. 2007 a stav sondy II/07 těsně před zachycením depotu (foto F. Velímský).

Obr. 2. Sedlec, celkový plán konventního kostela Nanebevzetí Panny Marie s vyznačením místa nálezů mincí.

Navážky byly z větší části odstraňovány za použití mechanizace, výklenky mezi opěrnými pilíři musely být ale vykopávány ručně. Kolem desáté hodiny byl zaměstnanci dodavatelské firmy VOTAVA CZ s.r.o. u paty jednoho z opěrných pilířů v hloubce asi 60 cm od povrchu (obr. 4–6), odkryt depot stříbrných mincí, které se z místa svého uložení vysypaly na dno výkopu. K situaci byl ihned z vedlejší sondy přivolán archeolog, který okamžitě ukončil další stavební práce v místě nálezů, od zaměstnanců převzal část již z výkopu vyzvednutých mincí, označil přesnou pozici nálezů a detektorem kovu XP Goldmax dohledal všechny ze souboru odpadlé mince. Ty byly nejčastěji nacházeny vzájemně slepené, v malých sloupcích po několika kusech, případně i jednotlivě. Na místě nálezů nebyly objeveny žádné stopy po obalu, ve kterém byly mince původně uloženy. Uvedená nálezová situace naznačuje, že mince byly do země uloženy nejspíše v sloupci či ve sloupcích zabalené do obalu z organického materiálu (kůže či textilie), který se ale nedochoval.

Po vyzvednutí byly mince převezeny k základnímu zpracování do laboratoře kutnohorského pracoviště Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i., kde byl nález vyčištěn.¹

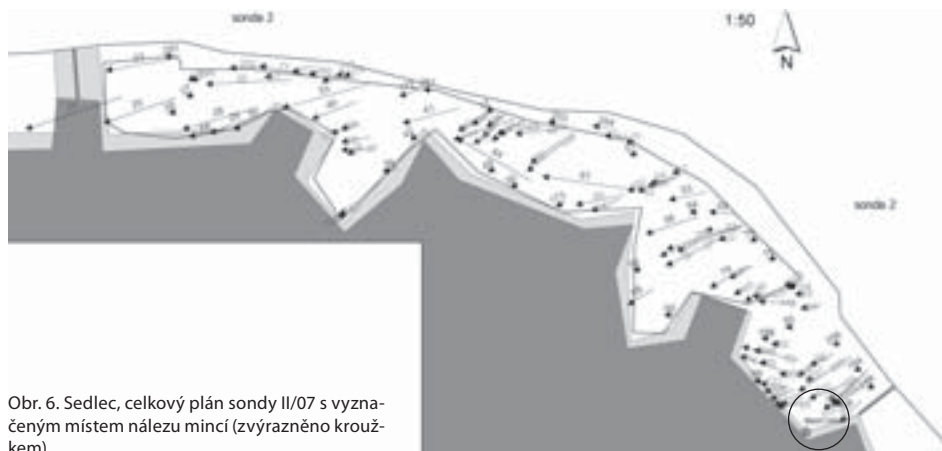
¹ Primární očištění mincí od zbytků hlíny bylo provedeno opakovaným namáčením mincí v destilované vodě. Korozí výrazně napadené části mincí byly poté omyty ve zředěném roztoku kyseliny citrónové a následně opatrně mechanicky čištěny měkkým kartáčkem. Po tomto očištění byly mince znovu opláchnuty destilovanou vodou a vysušeny. Obecně lze říci, že chemická koroze mincí nebyla příliš pokročilá a to zejména díky vysoké ryзости pro ražbu použitého stříbra.

Obr. 4. Sedlec, pohled na chór kostela Nanebevzetí Panny Marie s vyznačeným místem nálezů mincí (foto F. Velímský).

Obr. 5. Sedlec, pohled na svrchní etáž vypreparovaných hrobových jam v sondě II/07. Místo nálezů mincí označeno šipkou při horním okraji snímku (foto F. Velímský).

Obr. 6. Sedlec, celkový plán sondy II/07 s vyznačeným místem nálezu mincí (zvýrazněno kroužkem).

Popis nálezů

ČECHY, Václav II. (1310–1346), mincovna:

Kutná Hora, AR pražský groš
z let 1300–1305

Av.: koruna (výška 9 mm),

+WENCEZLAVS · SECVNDVS,
+DEI ♂ GRATIA ♂ REX ♂ BOEMIE

Rv.: český lev doleva s hřívou ze tří řad
protilehlých půlměsíčků (3+4+4), *+*
GROSSI ♂ PRAGENSES

Lit.: *Smolík 1971*, 11, č. 2; *Hásková 1991*, 16, č.
5; rubní značka – *Hána 1998*, 16, tab. 1:1b.

1. 3,752 g; 28,1/27,8 mm; 5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 40/2007)

2. 3,683 g; 27,3/27,5 mm; 0,5 h; 1/1, místy nedoražený, dvojráz (ev. č. 54/2007)

–, Av.: koruna (nápadně nízká – výška 8 mm), +WENCEZLAVS · SECVNDVS,
+DEI ♂ GRATIA ♂ REX ♂ BOEMIE

Rv.: český lev výrazně robustní kresby
doleva s výraznou hřívou ze tří řad
protilehlých půlměsíčků (3+4+4), *+*
GROSSI ♂ PRAGENSES

Lit.: *Smolík 1971*, 11, č. 2; *Hásková 1991*, 16,
jako č. 5 (jiná var. koruna a lva); rubní
značka – *Hána 1998*, 16, tab. 1:1b.

3. 2,951 g; 26,6/27,0 mm; 11 h; 1/1, ořezaný
(ev. č. 50/2007)

–, Av.: koruna (výška 9 mm),
+WENCEZLAVS ° SECVNDVS,
+DEI ♂ GRATIA ♂ REX ♂ BOEMIE, křížek
před W se středovou perlou

Rv.: český lev doleva s hřívou ze tří řad

protilehlých půlměsíčků (3+4+4), *+*
GROSSI ♂ PRAGENSES

Lit.: *Smolík 1971*, 11, č. 4; *Hásková 1991*, 15, č.
1; rubní značka – *Hána 1998*, 16, tab. 1:1b.

4. 3,902 g; 26,8/27,8 mm; 3 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 7/2007)

5. 3,888 g; 27,5/28,5 mm; 6,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 29/2007)

6. 3,706 g; 28,3/28,0 mm; 6,5 h; 1/1, místy nedoražený, mírný dvojráz (ev. č. 56/2007)

7. 3,625 g; 26,8/28,3 mm; 3 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 1/2007)

8. 3,603 g; 27,0/26,6 mm; 2,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 18/2007)

9. 3,507 g; 27,0/27,7 mm; 3 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 52/2007)

10. 3,433 g; 28,6/29,5 mm; 2,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 24/2007)

–, Av.: jako předchozí, ale křížek před W bez středové perly – nedoražená (?) či nezřetelná(?)

Rv.: jako předchozí

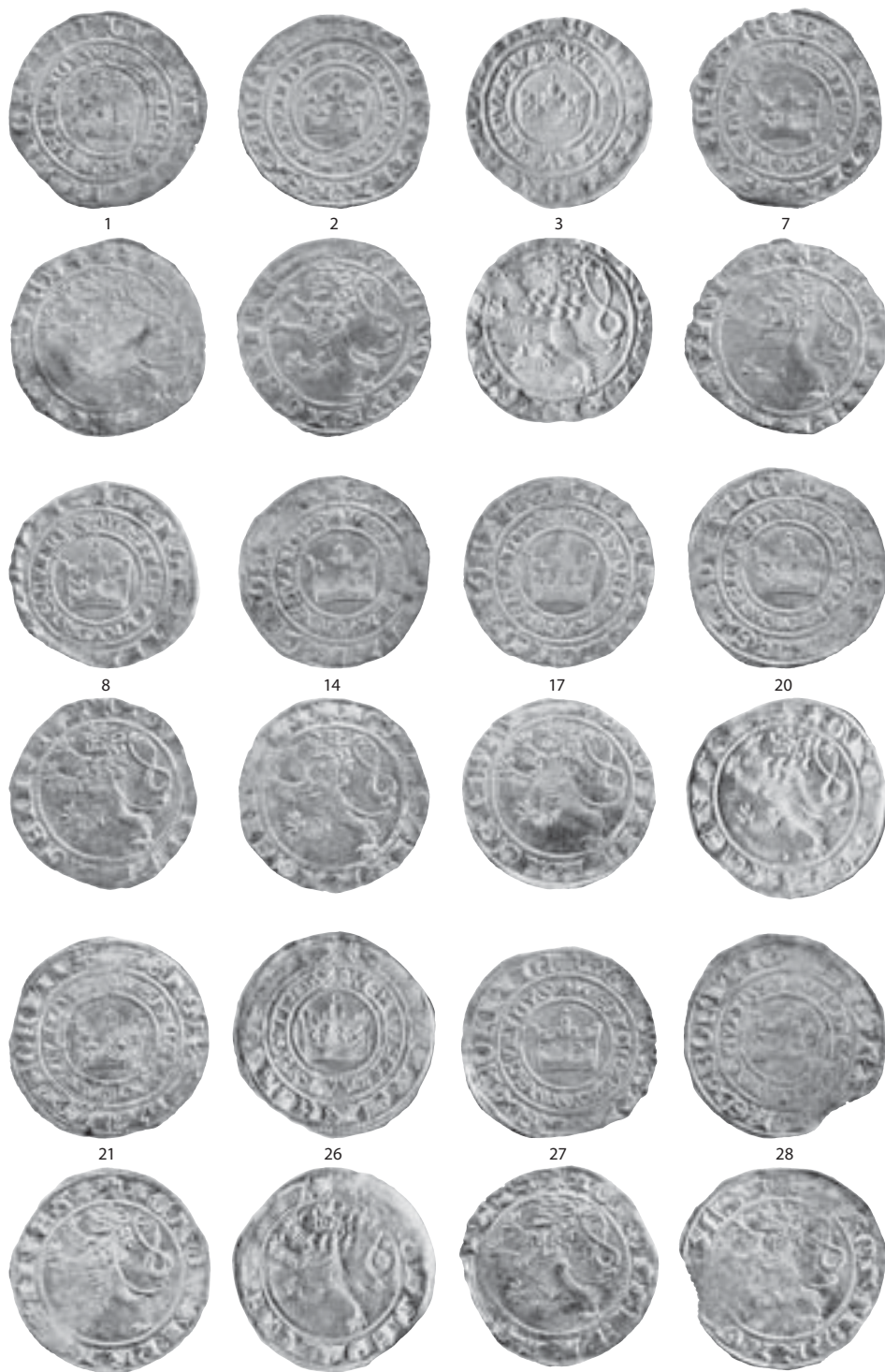
Lit.: *Smolík 1971*, 11, č. 4; *Hásková 1991*, 15,
jako č. 1; rubní značka – *Hána 1998*, 16,
tab. 1:1b.

11. 4,037 g; 29,4/28,6 mm; 11 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 16/2007)

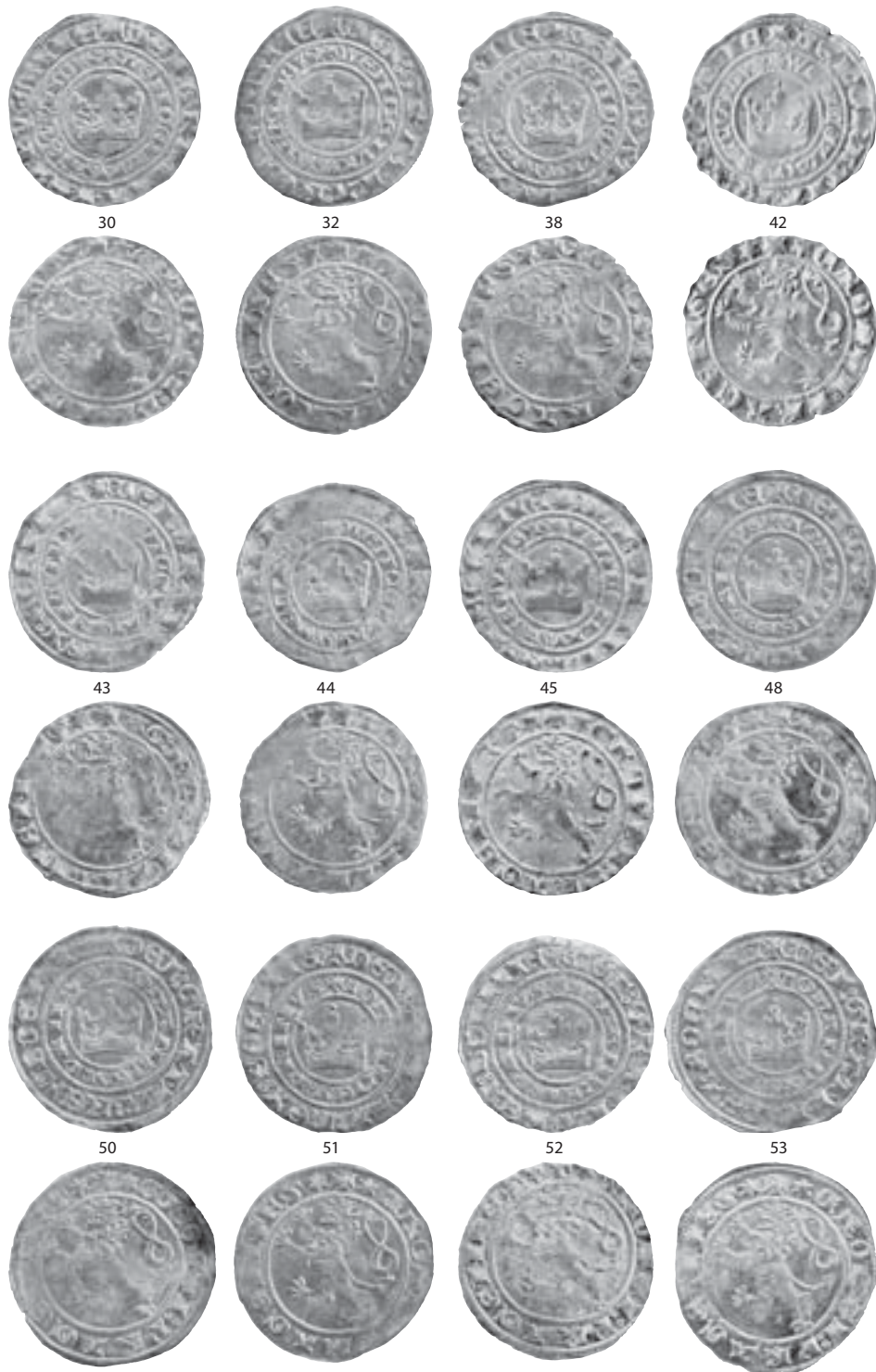
12. 4,004 g; 28,0/28,0 mm; 8,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 8/2007)

13. 3,995 g; 28,1/28,8 mm; 1 h; 1/1, místy nedoražený, nepatrný dvojráz (ev. č. 10/2007)

14. 3,978 g; 27,4/27,3 mm; 11 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 36/2007)

Obr. 6a. Sedlec – mince z archeologického výzkumu (čísla odpovídají číslování katalogu).

Obr. 6b. Sedlec – mince z archeologického výzkumu (čísla odpovídají číslování katalogu).

Obr. 6c. Sedlec – mince z archeologického výzkumu (čísla odpovídají číslování katalogu).

15. 3,967 g; 28,6/27,9 mm; 9 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 37/2007)
16. 3,910 g; 28,2/27,4 mm; 10 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 4/2007)
17. 3,894 g; 27,0/27,2 mm; 7 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 5/2007)
18. 3,850 g; 28,4/27,4 mm; 7 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 48/2007)
19. 3,839 g; 28,2/28,5 mm; 6,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 58/2007)
20. 3,837 g; 28,2/28,5 mm; 4 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 42/2007)
21. 3,834 g; 28,3/28,6 mm; 4,5 h; 1/1, místy nedoražený, dvojráz (ev. č. 23/2007)
22. 3,826 g; 29,0/27,7 mm; 2,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 15/2007)
23. 3,822 g; 28,9/28,1 mm; 3 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 26/2007)
24. 3,814 g; 28,4/27,2 mm; 5,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 14/2007)
25. 3,779 g; 26,8/27,0 mm; 7,5 h; 1/1, místy nedoražený, ořezaný (ev. č. 38/2007)
26. 3,779 g; 28,8/29,1 mm; 12 h; 1/1, místy nedoražený, nepatrný dvojráz (ev. č. 49/2007)
27. 3,750 g; 27,7/26,7 mm; 10 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 19/2007)
28. 3,737 g; 29,0/29,2 mm; 10,5 h; 1/1, nedoražený, na okraji vada střížku (ev. č. 12/2007)
29. 3,725 g; 27,9/28,6 mm; 3,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 28/2007)
30. 3,713 g; 27,4/27,7 mm; 0,5 h; 1/1, místy nedoražený, dvojráz (ev. č. 53/2007)
31. 3,708 g; 28,0/27,8 mm; 3,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 11/2007)
32. 3,684 g; 28,2/28,6 mm; 10,5 h; 1/1, místy nedoražený, mírný dvojráz (ev. č. 33/2007)
33. 3,673 g; 29,2/28,6 mm; 3 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 60/2007)
34. 3,623 g; 28,1/28,8 mm; 5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 39/2007)
35. 3,618 g; 29,0/27,8 mm; 7,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 21/2007)
36. 3,618 g; 27,0/26,6 mm; 7,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 34/2007)
37. 3,612 g; 29,0/27,9 mm; 8,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 22/2007)
38. 3,549 g; 28,1/27,9 mm; 1,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 32/2007)
39. 3,472 g; 27,2/26,9 mm; 3 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 6/2007)
40. 3,443 g; 26,5/27,2 mm; 7 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 27/2007)
41. 3,438 g; 27,2/26,5 mm; 8,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 59/2007)
42. 3,390 g; 28,0/27,5 mm; 5,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 44/2007)
- , Av.: koruna (výška 9 mm),
+WENCEZLAVSꝰSECVN̄DVS,
+DEIꝰGRATIAꝰREXꝰBOEMIE
Rv.: český lev doleva s hřívou ze tří řad protilehlých půlměsíčků (3+4+4), *+*
GROSSIꝰPRAGENSES
Lit.: nepublikovaná varianta; rubní značka –
Hána 1998, 16, tab. 1:1b.
43. 3,816 g; 28,0/29,0 mm; 3 h; 1/1, místy nedoražený, mírný dvojráz (ev. č. 35/2007)
44. 3,814 g; 27,8/27,0 mm; 1,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 9/2007)
45. 3,728 g; 27,7/27,7 mm; 10,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 55/2007)
- Jan Lucemburský** (1310–1346), mincovna: *Kutná Hora*, AR pražský groš z let 1311–asi 1318/1320
Av.: koruna (výška 9 mm),
+IOhANnESꝰPRIMVS,
+DEIꝰGRATIAꝰREXꝰBOEMIE
Rv.: český lev doleva s hřívou ze tří řad protilehlých půlměsíčků (3+4+4), *+*
GROSSIꝰPRAGENSES, za hlavou lva rubní značka

- Lit.: *Castelin 1960*, 150, var. I/1; *Hásková 1991*, 25, č. 42; rubní značka – *Hána 1998*, 16, tab. 1:1b.
46. 3,949 g; 27,8/27,9 mm; 2 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 30/2007)
47. 3,875 g; 28,7/29,0 mm; 3 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 47/2007)
48. 3,841 g; 28,7/29,0 mm; 10,5 h; 1/1 (ev. č. 20/2007)
49. 3,790 g; 27,0/28,5 mm; 12 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 2/2007)
50. 3,787 g; 29,1/29,7 mm; 3 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 25/2007)
51. 3,782 g; 28,1/28,5 mm; 4,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 13/2007)
52. 3,671 g; 28,1/28,1 mm; 4,5 h; 1/1 (ev. č. 31/2007)
53. 3,609 g; 30,3/28,9 mm; 9 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 3/2007)
54. 3,604 g; 28,8/28,8 mm; 10,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 51/2007)
55. 3,494 g; 27,7/27,6 mm; 7 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 57/2007)
56. 3,330 g; 28,7/27,8 mm; 9 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 45/2007)
57. 3,276 g; 27,1/29,1 mm; 10,5 h; 1/1 (ev. č. 46/2007)
- , Lit.: *Castelin 1960*, 150, var. I/1; *Hásková 1991*, 25, č. 42; rubní značka – *Hána 1998*, 16, tab. 1:1c.
58. 4,502 g; 26,0/28,4 mm; 1,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 43/2007)
59. 3,928 g; 27,4/27,2 mm; 11 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 61/2007)
60. 3,464 g; 28,0/28,0 mm; 6,5 h; 1/1, místy nedoražený (ev. č. 17/2007)
- , Lit.: *Castelin 1960*, 150, var. I/1; *Hásková 1991*, 25, č. 42; rubní značka nečitelná.
61. 3,874 g; 28,7/28,2 mm; 2,5 h; 1/1 (ev. č. 41/2007)

Zhodnocení

Depot ze Sedlce tvoří 61 pražských grošů Václava II. a Jana Lucemburského. Z tohoto množství nese 45 exemplářů jméno Václava II. Jen třemi ražbami jsou zde zastoupeny groše varianty Smolík (1971) č. 2 (č. 1–3), přičemž jedna z nich má atypickou kresbu koruny (č. 3). Kmen hromadného nálezu tvoří pražské groše se jménem Václava II. varianty Smolík (1971) č. 4 s kroužkem mezi WENCEZLAVS SECVNDVS (č. 4–42). Jen u části z těchto ražeb je zřetelná tečka v křížku před + DEI (č. 4–10). Z hlediska typologie pražských grošů se jménem Václava II. je velmi významný výskyt tří exemplářů doposud neregistrované varianty s dvojicí kroužků mezi WENCEZLAVS SECVNDVS (č. 43–45).

Pražské groše Václava II., resp. se jménem Václava II., paradoxně doposud postrádají novější komplexní typologické zpracování. Dodnes se tak stále citují odkazy na základní práci J. Smolíka, poprvé publikovanou v roce 1894, kde jsou rozlišeny pouze čtyři varianty (Smolík 1971, 11), definované především rozdělovacími znaménky mezi WENCEZLAVS SECVNDVS. Od této publikace nedošlo k systematictějšímu zpracování této problematiky a výraznější posun nepřinesla ani publikace Chaurovy sbírky (*Hásková 1991*, č. 1–35). Určitou výjimku představují tedy pouze popisové nálezy s obsahem těchto mincí – nejnověji Černožice (*Němečková – Sejbal 2006*, 176–193).²

Relativně krátká doba ražby pražských grošů Václava II. v letech 1300–1305 značně znesnadňuje úvahy o jejich chronologii. Problém ražby grošů se jménem Václava II. je navíc znásoben skutečností, že nelze vyloučit ražbu těchto mincí i po jeho smrti v letech 1305–1310 (*Castelin 1953*, 36–41). Pro rok 1310 je navíc písemnými prameny prokázána ražba mince také v Praze (*Castelin 1953*, 42–44). Identifikace mincovního materiálu z období let 1305–1310 je však nesmírně složitý problém. K. Castelin se snažil přiřadit mezi ražby z tohoto přechodného období atypické pražské groše (*Castelin 1953*, 39–40). Složení nálezu ze Sedlce by teoreticky mohlo trochu poodhalit právě problematiku grošové ražby v době po smrti Václava II. Zcela v tomto nálezu totiž chybí groše varianty Smolík (1971) č. 1 a varianta č. 2 je zastoupena pouhými třemi exempláři (č. 1–3). Groše těchto dvou variant jsou s vysokou pravděpodobností ražby z let 1300–1305, tedy z období vlády Václava II. V depotu ze Sedlce však zcela převažují groše varianty

² V této práci jsou bohužel pražské groše se jménem Václava II. popsány značně nepřehledným způsobem.

Smolík (1971) č. 4 (č. 4–42) s kroužkem mezi WENCEZLAVS SECVNDVS. Nově se zde vyskytla doposud neznámá varianta s dvojicí kroužků mezi WENCEZLAVS SECVNDVS (č. 43–45). Je důležité, že právě na tuto variantu přímo navazují nejstarší pražské groše Jana Lucemburského varianty Castelin (1960) č. I/1, lišící se pouze jménem panovníka. Otevírá se tak prostor k úvahám, jestli groše s dvojicí kroužků mezi WENCEZLAVS SECVNDVS by nemohly být ony teoreticky hledané kutnohorské ražby z let 1305–1310. V kontextu složení sedleckého pokladu je rovněž otevřená otázka chronologického postavení pražských grošů varianty Smolík (1971) č. 4 (č. 4–42) s kroužkem mezi WENCEZLAVS SECVNDVS. I ony by totiž teoreticky mohly pocházet z doby po roce 1305, prokázat to však zatím nelze. Pokud by opravdu některé z grošů zastoupených v sedleckém pokladu pocházely v období 1305–1310, bylo by to velmi důležité pro další úvahy o produkci pražského groše v prvním desetiletí 14. století.³

Mladší složku hromadného nálezu ze Sedlce reprezentují pražské groše Jana Lucemburského v počtu 16 kusů (č. 46–61). Jde o ražby jediné varianty (Castelin 1960, 150, č. I/1), lišící se pouze tzv. rubní značkou. Značka Hána (1998) tab. 1:1b je zastoupena 12 exempláři a značka Hána (1998) tab. 1:1c je zastoupena třemi exempláři (č. 58–60). U jednoho groše je tzv. rubní značka neurčitelná (č. 61). V každém případě pražské groše varianty Castelin (1960) č. I/1 představují nejstarší emise grošů Jana Lucemburského, plynule stylem navazující na groše se jménem Václava II., především ale na nově zjištěnou variantu s dvojicí kroužků mezi WENCEZLAVS SECVNDVS (č. 43–45). Předmětem diskuse nepochybně je, jak dlouho byly mince této varianty raženy. Podle K. Castelina se tak dělo od roku 1311 až přibližně do roku 1318 či případně až do roku 1320 (Castelin 1960, 136).

Uvedená datace nejmladších pražských grošů zastoupených v nálezu, tedy interval let 1311 až asi 1318/1320, je důležitá pro stanovení doby ukrytí depotu. Lze s vysokou pravděpodobností předpokládat, že se tak stalo někdy v průběhu 2. desetiletí 14. století, se značnou pravděpodobností ještě před rokem 1320, tedy snad ještě za života opata Heidenreicha. Konkrétní důvody a společenské postavení majitele ukrytých peněz jsou dnes však prakticky nezjistitelné. Nález však nepřímo naznačuje některé zajímavé souvislosti. Místo jeho ukrytí téměř s jistotou dokazuje, že v době uložení mincí do země již chór uzavírající na východě stavbu konventního kostela stál a že tedy musel být dokončen nejpozději v průběhu 2. desetiletí 14. století. V každém případě se prostor, ve kterém byly groše ukryty, nacházel v areálu fungujícího kláštera a je otázka, do jaké míry byl přístupný i lidem mimo okruh řeholníků. Nelze však rozhodnout, jestli ukryté peníze byly majetkem některého z řeholníků či některého z laiků. V každém případě máme před sebou peněžní hotovost, kterou si zde ukryl někdo, kdo se zde mohl pohybovat a musel tedy zřejmě mít ke klášteru i nějaký vztah. Již sám fakt, že mince byly objeveny v areálu kláštera je dosti výjimečný. Suma 61 pražských grošů, tedy prakticky jedna kopa, ukrytá zřejmě v nějakém organickém obalu, budí dojem, že jde o záměrně odpočítanou nejspíše osobní peněžní hotovost. Je dosti pravděpodobné, že okolnosti vedoucí k ukrytí peněz byly spíše osobní, nikoliv vyvolané nějakým obecnějším ohrožením. To jsou však již pouze hypotézy. V každém případě nález ze Sedlce představuje důležitý pramen, který společně s dalšími budoucími poklady může sehrát důležitou úlohu při rekonstrukci české peněžní produkce v době po smrti Václava II.

Literatura a prameny

Castelin, K. 1960: O chronologii pražských grošů Jana Lucemburského. Numismatický sborník 6, 129–163.

CDB I: Codex diplomaticus et epistolarius regni Bohemiae I, edd. G. Friedrich et Alii. Prage 1904.

Hána, J. 1998: Rubní značky pražských grošů. Domažlice.

Hásková, J. 1991: Pražské groše 1300–1526. České, moravské a slezské mince 10.–20. století. Národní muzeum v Praze. „Chaurova sbírka“. Svazek III. Praha.

³ Pokud byly v letech 1305–1310 raženy v Kutné Hoře mince kvalitního stylu, zůstává i nadále otevřená otázka původu atypických grošů (např. Castelin 1953, 39–40; Hásková 1991, č. 30–34), jejichž výhradní pražský původ je vzhledem k jejich obrazové různorodosti a krátkosti ražby v Praze jen málo pravděpodobný.

- Kronika zbraslavská: Chronicon Aulae Regiae*, edd. F. Heřmanský et Alii. Praha 1952.
- Macek, P. 1996: Románský sakrální objekt v areálu bývalého cisterciáckého kláštera v Sedlci u Kutné Hory. Zprávy památkové péče 56, 8–11.
- Němečková, V. – Sejbal, J. 2006: Nález mincí a slitkového stříbra v Černožic. Peníze posledních Přemyslovců a počátky české grošové měny. Hradec Králové.
- Smolík, J. 1971: Pražské groše a jejich díly (1300–1547). Praha (reprint díla z roku 1894).
- Vavřinec z Březové: Kronika husitská, edd. J. Goll, FRB V, Praha 1893.
- Vlček, P. – Sommer, P. – Foltýn, D. 1998: Encyklopedie českých klášterů. Praha.

Summary: Jiří Militký – Filip Velímský, A hoard of Prague *grossi* struck under Wenceslas II and John of Luxembourg found by the Assumption of Our Lady convent church in Sedlec (Kutná Hora district)

On 14 March, 2007, a hoard of Prague *grossi* was discovered by the Assumption of Our Lady convent church in Sedlec during rescue archaeological excavations performed by the Archaeological Institute of the Czech Academy of Sciences. The coins were found at the foundation of one supporting pillar about 60 cms deep (Figs. 4–6). Originally, the coins were enwrapped in organic coating. The hoard consists of the following coins: 45 Prague *grossi* struck under Wenceslas II and 16 Prague *grossi* struck under John of Luxembourg. From the typological point of view, there are three important unregistered varieties of specimens with two annulets between WENCEZLAVS and SECVN DVVS (nos. 43–45) among coins with the name of Wenceslas II. It is important, that this variety is directly linked with the oldest Prague *grossi* produced under John of Luxembourg listed by Castelin (1960) as no. I/1, and they differ in the name of the ruler only. It is hypothetically possible, that the *grossi* with two annulets between WENCEZLAVS and SECVN DVVS could be regarded as those theoretically existing coins struck in Kutná Hora (Kuttenberg) in 1305–1310. Considering the fact, that the specimens belonging to the hoard were minted under John of Luxembourg in the period between 1311 and about 1318/1320, it is possible to assume the hoard as having been buried during the 1320s. The location of the hoard almost surely confirms the moment, when the choir completing the building of the convent church in the east has already existed, and consequently, it must have been finished during the 1320s at the latest.

English by V. Novák

Poklad zlatých mincí 14. a 15. století z Prahy 1-Starého Města

Jiří MILITKÝ

V numismatické sbírce Muzea hlavního města Prahy je uložen depot zlatých mincí z Prahy 1-Starého Města. Nález byl již svého času publikován (Šimek 1979; další odkaz: Zaoral 1990, 126). Vzhledem k významu tohoto nálezu je vhodné se k němu znovu vrátit. Kromě detailních popisů jednotlivých mincí a jejich vyobrazení jsou na tomto místě zveřejněny také analýzy složení kovu jednotlivých ražeb a především se podařilo vyřešit lokalizaci místa nálezu tohoto depotu. O náleзовých okolnostech tohoto významného pokladu víme bohužel jen málo. V rukopisném inventáři Muzea hlavního města Prahy je u inv. č. 27.976/1–14 uvedeno „nález zlatých mincí vykopaný na staveništi čp. 443 a 469 v Praze V.“ Lokalizace na staveništi v místech čp. 443 a 469 jako jedné parcely je zavádějící. Dům čp. 443/I, zvaný „U tří zlatých šištiček“, stojí dodnes ve Vejvodově ulici (č. 8) a nikdy nebyl zbořen (Vlček a kolektiv 1996, 307). Především však tento dům s parcelou čp. 469/I vůbec nesousedí a jeho uvedení v inventáři je téměř jistě omyl. Dům čp. 469/I dnes již neexistuje a jeho parcela je společně s parcelou bývalého domu čp. 468/I¹ součástí nárožního objektu čp. 504/I (Melantrichova č. 5, Havelská č. 17). Původní historické domy čp. 468/I, 469/I a 504/I byly v letech 1928 až 1929 zbořeny a přestavěny Lidovou bankou podle pro-

¹ P. Vlček a kolektiv (1996, 341) uvádějí čp. 467/I – tento dům však dodnes stojí v Melantrichově ulici v přímém sousedství dnešního čp. 504/I a jde tedy o omyl.

jektu stavitelské firmy bratří Kavalirů (*Líbal a kolektiv 1960*, 4; *Vlček a kolektiv 1996*, 340–341).² Zaniklý dům čp. 469/I se nacházel v Havelské ulici a vznikl v minulosti oddělením zadního traktu původní nárožní dispozice čp. 504/I, od 17. století byl uváděn jako dům „*U bílého kozla*“ (*Líbal a kolektiv 1960*, 5). Právě parcelu domu čp. 469/I lze považovat téměř s jistotou za místo objevu pokladu zlatých mincí. Tento předpoklad potvrzuje také datum 14. 5. 1929 zápisu o zisku mincí v rukopisném inventáři Muzea hlavního města Prahy, které odpovídá době probíhajících stavebních prací v prostoru dnešního čp. 504/I.³ Depot je tvořen 14 zlatými ražbami:

UHRY, Zikmund Lucemburský (1387–1437),
mincovna: *Kremnica*, komorník Markus
z Norimberku, AV dukát, asi 1404–1405

Av.: čtvrcený erbovní štítek s uher-
ským a českým znakem,
+SIGISMVNDI.D.G.R.VNGARIE
Rv.: stojící sv. Ladislav čelně se sekýrou
a jablkem, m-K, .S.LADISL-AVS.REX.

Lit.: *Pohl 1974*, T. 15:D3-2.

1. 3,569 g; 22,1/22,2 mm; 12 h; 0/0
(inv. č. 27.976/12)

XRF: Fe 0,317 %; Ni 0,105 %; Cu 0,048 %; Ag
0,313 %; Au 99,124 %

mincovna: *Kremnica*, městská ražba, AV
dukát, přesněji nedatovatelný

Av.: čtvrcený erbovní štítek s uher-
ským a českým znakem,
+SIGISMVNDI.D.G.R.VNGARIE

Rv.: stojící sv. Ladislav čelně se sekýrou
a jablkem, K-K, .S.LADISL-AVS.REX

Lit.: *Pohl 1974*, T. 11:D2-26.

2. 3,536 g; 19,9/20,0 mm; 10,5 h; 1/1
(inv. č. 27.976/11)

XRF: Fe 0,144 %; Ni 0,110 %; Pd 0,051 %; Ag
0,719 %; Au 98,977 %

mincovna: *Košice*, komorník Jacobus
a Christianus (?), AV dukát, 1387–1401

Av.: čtvrcený erbovní štítek s uher-
ským znakem a s orlicí,
+SIGISMVNDI.D.G.R.VNGARIE

Rv.: stojící sv. Ladislav čelně se seký-
rou a jablkem, vlevo a vpravo – lilie,
.S.LADISL-AVS.REX

Lit.: *Pohl 1974*, T. 6:D1-6.

3. 3,487 g; 20,0/20,0 mm; 5,5 h; 1/1
(inv. č. 27.976/9)

XRF: Fe 0,222 %; Ni 0,110 %; Cu 0,015 %;

Pd 0,040 %; Ag 0,798 %; Sn 0,073 %;
Au 98,642 %

–, komorník Jacobus a Christianus, AV
dukát, před 1410

Av.: čtvrcený erbovní štítek s uher-
ským a českým znakem,
+SIGISMVNDI.D.G.R.VNGARIE

Rv.: stojící sv. Ladislav čelně se sekýrou
a jablkem, I-C, .S.LADISL-AVS.REX

Lit.: *Pohl 1974*, T. 9:D2-14.

4. 3,563 g; 21,6/21,6 mm; 11,5 h; 1/1
(inv. č. 27.976/8)

XRF: Fe 0,208 %; Ni 0,101 %; Pd 0,046 %;
Ag 0,299 %; Au 99,248 %

5. 3,552 g; 21,5/21,5 mm; 9,5 h; 0/0
(inv. č. 27.976/10)

XRF: Fe 0,101 %; Ni 0,118 %; Cu 0,025 %; Pd
0,051 %; Ag 0,363 %; Au 99,248 %

mincovna: *Buda*, komorník Onofrio Bardi,
AV dukát, 1415–1424

Av.: čtvrcený erbovní štítek s uher-
ským a českým znakem,
+SIGISMVNDI.D.G.R.VNGARIE

Rv.: stojící sv. Ladislav čelně se sekýrou
a jablkem, vlevo a vpravo monogramy,
.S.LADISL-AVS.REX

Lit.: *Pohl 1974*, T. 12:D2-37.

6. 3,496 g; 21,0/20,8 mm; 2,5 h; 0/0
(inv. č. 27.976/13)

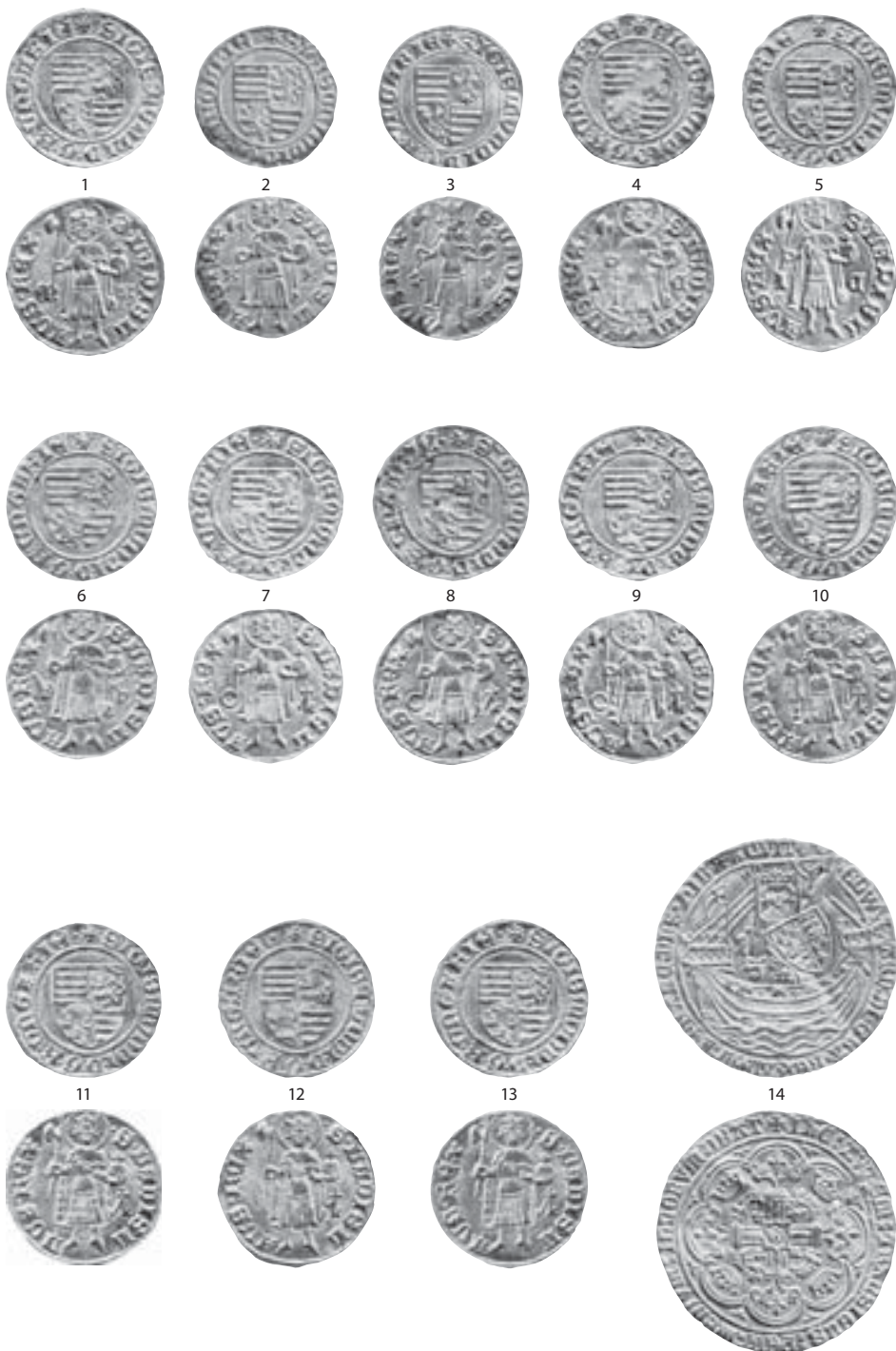
XRF: Fe 0,306 %; Ni 0,119 %; Cu 0,131 %;
Pd 0,070 %; Ag 0,702 %; Sn 0,046 %;
Au 98,529 %

mincovna: *Offenbánya*, komorník Ulrich
Kamerer, AV dukát, před 1427

Av.: čtvrcený erbovní štítek s uher-
ským a českým znakem,
+SIGISMVNDI.D.G.R.VNGARIE.

² D. Líbal a kolektiv (1960, 4) uvádějí, že dům čp. 504/I byl zbořen v roce 1929.

³ Za pomoc s identifikací a lokalizací domu čp. 469/I děkuji A. Hnojilovi a T. Snopkovi z archivu Národního památkového ústavu, ústředního pracoviště.

Obr. 1. Praha 1-Staré Město, parcela domu čp. 469/I. Poklad zlatých mincí (čísla odpovídají číslování katalogu).

Rv.: stojící sv. Ladislav čelně se sekýrou
a jablkem, O – †, .S.LADISL-AVS.REX
Lit.: *Pohl 1974*, T. 8:D2-9.
7. 3,550 g; 21,6/21,6 mm; 3,5 h; 0/0 (inv.
č. 27.976/5)
XRF: Fe 0,201 %; Ni 0,100 %; Cu 0,039 %;
Pd 0,055 %; Ag 0,407 %; Au 99,104 %
8. 3,565 g; 21,8/21,7 mm; 3 h; 0/0 (inv.
č. 27.976/7)
XRF: Fe 0,270 %; Ni 0,071 %; Pd 0,055 %;
Ag 0,365 %; Au 99,140 %

–, Av.: +SIGISMVNDI.D.G.R.VNGARIE
Rv.: .S.LADISL-AVS.REX
Lit.: *Pohl 1974*, T. 8:D2-9.
9. 3,536 g; 21,6/21,6 mm; 5,5 h; 0/0 (inv.
č. 27.976/6)
XRF: Fe 0,210 %; Ni 0,079 %; Cu 0,051 %;
Pd 0,066 %; Ag 0,363 %; Au 99,138 %

mincovna: ?, komorník Ulrich Kamerer, AV
dukát, před 1427

Av.: čtvrcený erbovní štítek s uher-
ským a českým znakem,
+SIGISMVNDI.D.G.R.VNGARIE
Rv.: stojící sv. Ladislav čelně se sekýrou
a jablkem, vpravo †,
.S.LADISL-AVS.REX

Lit.: *Pohl 1974*, T. 8:D2-8.
10. 3,535 g; 21,6/21,6 mm; 12 h; 0/0
(inv. č. 27.976/1)
XRF: Fe 0,290 %; Ni 0,103 %; Cu 0,084 %;
Pd 0,064 %; Ag 0,385 %; Cd 0,041 %;
Au 98,938 %

–, Av.: +SIGISMVNDI.D.G.R.VNGARIE.
Rv.: .S.LADISL-AVS.REX
Lit.: *Pohl 1974*, T. 8:D2-8.

11. 3,549 g; 21,5/21,5 mm; 6 h; 0/0 (inv. č.
27.976/3)

XRF: Fe 0,103 %; Ni 0,108 %; Cu 0,020 %;
Pd 0,087 %; Ag 0,145 %; Sn 0,056 %;
Au 99,390 %

12. 3,547 g; 21,7/22,0 mm; 5 h; 0/0 (inv. č.
27.976/4)

XRF: Fe 0,358 %; Ni 0,131 %; Cu 0,050 %;
Pd 0,063 %; Ag 0,739 %; Au 98,559 %

–, Av.: +SIGISMVNDI.D.G.R.VNGARIE.
Rv.: S.LADISL-AVS.REX
Lit.: *Pohl 1974*, T. 8:D2-8.

13. 3,538 g; 21,9/22,0 mm; 6 h; 0/0 (inv. č.
27.976/2)

XRF: Fe 0,150 %; Ni 0,116 %; Pd 0,074 %;
Ag 0,109 %; Au 99,453 %

ANGLIE, Edward III. (1327–1377), mincov-
na: *Calais*, AV noble, 1369–1377⁴

Av.: korunovaný Edvard III. čelně
na lodi se štítem a mečem, EDW-
ARD×DI×GRA×REX×ANGL×E×FRA
NC×DNS×hIB×E×AQVIT

Rv.: kříž s liliemi na konci ramen a s E upro-
střed, v úhech lvi, nad nimi koruny,
+IhC×AVTEM×TRANSIENS×PER×
MEDIVM×ILLORVM×IBAT

Lit.: *North 1991*, č. 1281.

14. 7,629 g; 33,8/33,3 mm; 9 h; při okraji (1 h)
vpich nožem (inv. č. 27.976/14)

XRF: Fe 0,201 %; Ni 0,097 %; Cu 0,104 %;
Pd 0,076 %; Ag 0,737 %; Cd 0,038 %; Au
98,651 %

Soubor 13 uherských dukátů Zikmunda Lucemburského a jednoho britského noblu předsta-
vuje i v prostředí vrcholně středověké Prahy dosti významný nálezo-
vý celek. Bohužel nevíme, jestli byly mince objeveny v zemi či ve zdivu (údajně byly vykopány),
jestli byly uloženy v nějakém obalu a není také jasné, jestli je depot dochován celistvý či pouze jako torzo.
Na tyto otázky již není možné odpovědět. Pro dobu jeho ukrytí jsou důležité početně zastoupené
uherské dukáty ražené před rokem 1427 (č. 7–13). Lze tedy předpokládat, že k ukrytí tohoto
pokladu došlo okolo roku 1430 či ve 30. letech 15. století.

Pro bližší poznání historického kontextu prostředí, ve kterém byl nález akumulován,
je důležité nové zjištění místa jeho nálezu, kterým je parcela dnes zaniklého domu čp. 469/I.
Tento dům je v písemných pramenech poprvé uváděn až roku 1652 a v blíže neznámé době
před tímto datem vznikl oddělením zadního traktu původního velkého nárožního domu čp. 504/I.

⁴ Za pomoc s určením této mince děkuji prof. dr. H. Emmerigovi.

Tab. 1. Výsledky XRF měření obsahu kovu

č.	Fe	Ni	Cu	Pd	Ag	Sn	Cd	Au
UHRÝ, Zikmund, Kremnica, dukát, asi 1404–1405								
1	0,317	0,105	0,048		0,313			99,124
UHRÝ, Zikmund, Kremnica, dukát, přesněji nedatovatelný								
2	0,144	0,110		0,051	0,719			98,977
UHRÝ, Zikmund, Kaschau, dukát, 1387–1401								
3	0,222	0,110	0,015	0,040	0,798	0,073		98,642
UHRÝ, Zikmund, Kaschau, před 1410								
4	0,208	0,101		0,046	0,299			99,248
5	0,101	0,118	0,025	0,051	0,363			99,248
UHRÝ, Zikmund, Buda, dukát, 1415–1424								
6	0,306	0,119	0,131	0,070	0,702	0,046		98,529
UHRÝ, Zikmund, Offenbánya, dukát, před 1427								
7	0,201	0,100	0,039	0,055	0,407			99,104
8	0,270	0,071		0,055	0,365			99,140
9	0,210	0,079	0,051	0,066	0,363			99,138
UHRÝ, Zikmund, mincovna: ?, dukát, před 1427								
10	0,290	0,103	0,084	0,064	0,385		0,041	98,938
11	0,103	0,108	0,020	0,087	0,145	0,056		99,390
12	0,358	0,131	0,050	0,063	0,739			98,559
13	0,150	0,116		0,074	0,109			99,453
ANGLIE, Edward III. (1327–1377), Calais, noble, 1369–1377								
14	0,201	0,097	0,104	0,076	0,737		0,038	98,651

Téměř s jistotou je tedy majetková držba domu čp. 504/I zvaného „U řezavé věže“ (od roku 1460 „U konička“, později „Pytlíkovský“ a „U Mrázů“) v 15. století společná i pro parcelu pozdějšího čp. 469/I (*Líbal a kolektiv 1960*, 5). Právě analýza písemných pramenů k tomuto domu prokázala (*Herain 1902*, 97; *Líbal a kolektiv 1960*, 1), že dům patřil Junšovi, po kterém jej získal rytíř Jan Hlavsa z Kamenice, usazený ve Strašnicích u Prahy. Ten padl v bitvě u Malešova roku 1424. Ze čtyř pozůstalých synů se domu ujal roku 1437 jeho syn Ješek, roku 1447 jeho syn Václav a pak Jan. Od Jana dům získal roku 1460 Ambrož Tristam z Chřelovic. Z těchto údajů lze tedy odvodit, že poklad zlatých mincí byl ukryt bezpečně v době, kdy dům vlastnil rod rytířů z Kamenice nebo již přímo Ješek z Kamenice. Majitelem ukrytých mincí tedy mohl být přímo někdo z identifikovaných vlastníků domu. Tento předpoklad se přirozeně nikdy nepodaří bezpečně prokázat, avšak lze jej považovat za značně pravděpodobný.⁵ Zcela v souladu s možnými historicky doloženými vlastníky finanční hotovosti je také fakt, že peněžní suma byla ve zlatě. Oběh zlatých mincí byl v 1. polovině 15. století i v Praze omezen zřejmě jen na nejbohatší vrstvu společnosti, ke které rytíři z Kamenice, vlastníci velkého domu v centru Starého Města pražského mohli patřit.

Vrcholné středověkých hromadných nálezů s obsahem zlatých mincí nebylo dosud v Praze objeveno mnoho. Nejstarší z nich je torzo přesněji nelokalizovaného nálezu, ukrytého patrně ještě ve 14. století (*Militký 2006*). Dosud největší nález byl odkryt v roce 1802 v Karlově (tehdy Jesuitské) ulici č. 3/368, který obsahoval 160 dukátů Václava IV. a Zikmunda⁶ a 480 pražských grošů (*Nálezy II/3*, 181, č. 2325; *Nohejlová-Prátová 1964*, 260, č. 23). Ve sbírce Národního muzea je uložen depot tvořený 18 uherskými dukáty Zikmunda, objevený v roce 1929 v základech budovy u židovského

⁵ Jen zcela výjimečně se zdaří identifikovat vlastníky nálezových vrcholně a pozdně středověkých peněžních hotovostí. Např. s určitou pravděpodobností se tak podařilo zjistit, že majitelem velkého pokladu z Tábora, ukrytého v roce 1524/1525, byl zřejmě Mikuláš Vlaský (*Krajíc – Chvojka 2007*, 324–325).

⁶ Není jasné, kolik dukátů Václava IV. bylo v nálezu zastoupeno. Je pravděpodobné, že uherských ražeb byla asi většina.

hřbitova (*Nálezy II/3*, 181, č. 2326; *Nohejlová-Prátová 1964*, 260, č. 24). Oba tyto nálezy byla zřejmě uloženy ve 30. letech 15. století. Nejspíše ve 60. letech 15. století byl ukryt poklad objevený v Josefské ulici č. 27, který obsahoval asi 30 dukátů Ladislava Pohrobka (*Nálezy II/3*, 212, č. 2501; *Nohejlová-Prátová 1964*, 261, č. 35). Těmito nálezy je výčet depotů s obsahem zlatých mincí ukrytých do 60. let 15. století v historických částech Prahy vyčerpán. O to více vyniká význam zde prezentovaného pokladu. Z přehledu je zjevné, že drtivou většinu zlatých mincí sledovaného období reprezentují uherské dukáty, a je zvláštní, že z území Prahy zatím zcela chybí nálezy rýnských zlatých (*Zaoral 1990*, 129). Přitom právě české území bylo teritoriem, kde docházelo k míšení rýnských zlatých s uherskými dukáty (*Nohejlová-Prátová 1964*, 264–269; *Zaoral 1990*, 125–129).⁷ Výjimečnost pokladu zlatých mincí z Prahy-Starého Města spočívá také v přítomnosti anglického noblu (č. 14). Na jeho význam upozornil již E. Šimek (1979, 409–409), když zdůraznil, že jde o třetí náleзовý případ výskytu tohoto nominálu v českých zemích.⁸ Výskyt anglických noblů je však písemnými prameny v Čechách prokázán již na sklonku 14. století (*Zaoral 1990*, 120–121). Za zmínku stojí také fakt, že mince je v ploše při okraji probodnuta nožem. Patrně byla takto ověřována kvalita kovu uvnitř střížku, neboť šlo pro lokální příjemce o minci málo známou.

V rámci nového zpracování nálezu byly u všech mincí provedeny také nedestruktivní analýzy složení kovu metodou rentgenové fluorescence – ED XRF.⁹ Výsledky měření jsou shrnuty v tabulce 1. Zjištěné obsahy zlata uherských dukátů jsou velmi vysoké v rozmezí 99,4 % až 98,5 %. Také britský nobl má ryzost 98,6 %. Ostatní prvky, zastoupené v malých podílech je zatím obtížné interpretovat, neboť dosud postrádáme rozsáhlejší série nedestruktivních analýz vrcholné a pozdně středověkých zlatých mincí.

Literatura

- Herain, J. 1902*: Stará Praha. 100 akvarelů Václava Jansy. Praha.
- Krajč, R. – Chvojka, J. 2007*: Táborský poklad. Archeologický výzkum domu čp. 308. Tábor.
- Líbal, D. a kolektiv 1960*: Praha, stavebně historický průzkum. Staré Město, blok mezi Malým náměstím, Melantrichovou, Havelskou, Jilskou a Karlovou ulicí. Praha. Archiv Národního památkového ústavu, ústřední pracoviště. Nepublikovaný rukopis.
- Militký, J. 2006*: Nález dukátů ze 14. století v Praze. Numismatický sborník 21, 254–256.
- Nálezy II/3*: Nohejlová-Prátová, E. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí grošového. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 115–298.
- Nohejlová-Prátová, E. 1964*: Uherský dukát v nálezech mincí grošového údobí (1300–1547). Studijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied 14. Sborník k šesťdesiatym narodeninám dr. Ludmily Kraskovskej, CSc. (II. časť). Nitra, 259–271.
- North, J. J. 1991*: English Hammered Coinage. Volume 2: Edward I to Charles II, 1272–1662. 3rd revised edition. London.
- Pohl, A. 1974*: Ungarische Goldgulden des Mittelalters (1325–1540). Graz.

⁷ Absence rýnských zlatých v pražských depotech může být ovlivněna i pouhou náhodou, že se v nálezech dosud nevyšly, neboť počet hromadných nálezů se zlatými mincemi je v tomto městě zatím dosti malý.

⁸ Malý hromadný nález je znám z Kundratic (okr. Kolín), kde byly před rokem 1935 objeveny 3 blízce nepopsané rosenobly ze 14. století (*Nálezy II/3*, 140, č. 2076). Jednotlivý nález noblu Eduarda III. (1327–1377) byl v roce 1963 učiněn na nádvoří bývalého hradu v Ústěku na Litoměřicku (*Šimek 1966*).

⁹ Měření provedl dne 25. 7. 2006 ing. Dušan Perlík ve Středočeském muzeu na přístroji ElvaX Industrial s detektorem s rozlišovací schopností cca 180eV. Charakteristické záření prvků bylo buzeno Ti rentgenkou. Stabilizace výkonu rentgenky byla nastavena tak, aby tok do detektoru byl 2000 ± 100 impulsů za sekundu. Byl použit kolimátor 3 mm, přičemž analyzovaná plocha je vždy o něco větší. Při dobách měření od 3 minut je možné stanovovat obsahy prvků od přibližné spodní hranice 0,05 %, přičemž pod 0,4 % může být chyba v závislosti na podmínkách měření až 20–40 % udávané hodnoty. Jedná se o zcela nedestruktivní prvkovou analýzu povrchu, přičemž hloubka penetrace záření do vzorku je velmi malá a tak výsledek měření vypovídá pouze o složení povrchu. Naměřená spektra byla zpracována programem Elvax a vyhodnocena za použití modulu bezkalibrační analýzy využívajícího metody fundamentálních parametrů.

- Šimek, E. 1966: Ojedinělý nález anglické zlaté mince v Úštěku, okr. Litoměřice. Numismatický sborník 9 (1965–1966), 228.
- 1979: Nález zlatých mincí z Prahy – Starého Města. Numismatický sborník 15 (1977–1978), 409–410.
- Vlček, P. a kolektiv 1996: Umělecké památky Prahy. Staré Město. Josefov. Praha
- Zaoral, R. 1990: Nálezy zlatých mincí grošového období na území Čech. Příspěvek k oběhu uherských dukátů v Čechách. Slovenská numizmatika 11, 113–134.

Summary: Jiří Militký, A hoard of gold coins of the 14th and the 15th century found in Prague 1-Staré Město.

There is a hoard of gold coins from Prague 1-Staré Město preserved in the numismatic department of the Prague Capital Museum. The hoard has been already published (Šimek 1979). Actually, the territory belonging to the house no. 469/I (now no. 504/I, Melantrichova Street 5 and Havelská Street 17) was identified as the locality where the hoard had been previously discovered. Also, the date of discovery was precised (1929). The hoard is represented by 13 Hungarian *ducats* struck under Sigmund of Luxembourg and one British *noble*. But still, it is not clear if the hoard is complete. These coins were probably buried around 1430 or during the 1430s. Exactly at that time, the land, belonging formerly to the house no. 469/I, used to be a part of the house no. 504/I. That building has been owned by the Knights of Kamenice since the beginning of the 1420s, and the coins could be regarded as their property. There are not many group coin finds consisting of gold coins listed in Prague for this specific medieval period. In time of the new processing of the material, non-destructive metal x-ray fluorescence analysis (ED XRF) has been performed (Tab. 1). Percentage of gold in case of the Hugarian specimens was very high (98,5%–99,4%), as well as in case of the British coin (98,6%). It is complicated to interpret all remaining metal components because of their small amount and because of lack of any other relevant analysis done for larger series of medieval gold coins of that category.

English by V. Novák

Nálezy mincí ve Dvoře Králové nad Labem (okr. Trutnov)

Vojtěch BRÁDLE

V poslední době se množí snahy o revize starších nálezů mincí, doplnění jejich popisů o nově zjištěná fakta a také snahy o vytvoření nového celkového soupisu našich nálezů. Zatímco na publikaci zahrnující všechny nálezy z území celé České republiky si bude třeba ještě počkat, objevují se detailní zpracování některých regionů. Jako příklady nedávno publikovaných prací je možné zmínit přehled nálezů mincí na Českokrumlovsku (Militký 2005) nebo publikace vydávané Vlastivědným muzeem Dr. Hostaše v Klatovech zaměřené na oblast jihozápadních Čech (Hána – Beránek – Hůrková – Militký – Klíma 2002; Hána – Hůrková – Hus – Beránek – Hůrka 2004). Rovněž tento článek si klade za cíl přispět drobnou měrou k systematizování informací o nálezech mincí. Jeho cílem je, jak ostatně vyplývá již z názvu, zveřejnění depotů objevených ve městě Dvůr Králové nad Labem a v jeho bezprostředním okolí. Příspěvek by měl navázat na dva předcházející články (Brádle 2005, 83–85; Brádle 2006, 145–155) věnované konkrétním královédvorským nálezům mincí, které mohou sloužit jako dobrý příklad toho, že i dodatečné studium písemných pramenů a vlastních zachovaných mincí může přinést nové podstatné informace měnicí nebo zpřesňující dosavadní popisy.

Při pohledu na nálezné soubory, které jsou předmětem zájmu této práce, zjistíme, že se jedná o šest souborů. Z pohledu počtu nálezů na území České republiky jde o nepatrné číslo a lze tak konstatovat, že Dvůr Králové není na mincovní nálezy příliš bohatý. Trochu jiný pohled ovšem

získáme, jestliže se zaměříme pouze na region Podkrkonoší, ke kterému město se svým okolím náleží. Ten totiž celkově množstvím nálezů neoplývá a v jeho rámci lze pak Dvůr Králové označit naopak za místo nálezově bohaté. Ať už se na zdejší jednoznačně doložené nálezy budeme dívat jakkoliv, není bez zajímavosti, že i přes jejich nízký počet zahrnují v časovém rozpětí více než 1700 let lidských dějin a do značné míry tak poukazují na dějinný význam této lokality.

Nejstaršími mincemi uloženými v městském muzeu je soubor deseti antických mincí z období císařství v Římě (nález č. 1). Právě u nich nastává problém s nejasnými nálezovými okolnostmi, takže není vůbec jasné, o kolik nálezů se vlastně jedná. Problémem je také jejich neprokázaný královédvorský původ, jak ostatně uvedl už J. V. Šimák, který o mincích poprvé informoval (*Šimák 1924*, 127–129). Sám ve svém článku ovšem uvedl, že tři z mincí, aniž by je však výslovně označil, mají pocházet přímo ze Dvora Králové, což později vedlo k zjednodušenému rozdělení tohoto souboru do „dvou“ nálezů s odkazem na neznalost nálezových okolností (*Nálezy 1/2*, 163–164, č. 622 a 166, č. 639). Díky nedostatku informací k těmto ražbám je jejich význam obtížné interpretovat, čehož si byl vědom i Šimák, jenž z nich žádné závěry s odkazem na nutnost vyčkání objevu dalších mincí nevyvodil. Bohužel od té doby nebyl zde žádný další prokazatelný nález antických mincí učiněn.

Pokud antické mince i přes výše uvedené výhrady můžeme s Dvorem Králové alespoň teoreticky spojit, tak nález mincí denárového období tu chybí zcela, i když ten nejbližší byl odkryt poměrně nedaleko, v obci Libotov, kde byl objeven depot denárů z 12. století (*Šůla 1967*, 1–4). Z něho však žádná mince není uložena v královédvorském muzeu, což platí i pro jediný konkrétněji písemně podchycený středověký nález (nález č. 2) učiněný přímo ve městě na Hradištském předměstí, jenž ale reprezentuje už období grošové (*Šůla 1979*, 423).

Základ numismatické sbírky královédvorského muzea z pohledu nálezových souborů tvoří dva depoty ze 17. století. Jde především o 428 mincí z nálezu z doby třicetileté války učiněného na Dolním předměstí (*Brádle 2006*, 145–155; nález č. 3). Tento depot je bohužel jediným velkým zdejším nálezem, jenž se alespoň z větší části zachoval až do současnosti. To bohužel nelze říci o nepatrně mladším nálezem pocházejícím ze sousední obce Verdek (*Brádle 2005*, 83–85; nález č. 4), s kterým je dnes možné z původních více než 60 ražeb s jistotou spojit již jen šest mincí, přičemž tento depot v rámci zdejšího regionu vyniká tím, že jako jediný obsahoval i zlaté mince.

Poslední dva nálezy reprezentující ražby 18. a 19. století byly objeveny teprve v době relativně nedávné. V roce 1990 bylo pět drobných mincí nalezeno při stavebních úpravách místního kostela (*Schwarz 1998*, 18; nález č. 6) a o 12 let později byla nalezena mince pruského Slezska (nález č. 5).

Jak vyplývá z dosavadního textu, nejsou královédvorské nálezy mincí většinou zachovány celé nebo k nim nejsou známy jejich nálezové okolnosti, což je bohužel situace naprosto běžná i v jiných regionech. Přesto, než bude následovat detailnější popis jednotlivých nálezů, bych se rád zastavil u tohoto problému, neboť ve Dvoře Králové se setkáme s jednou paradoxní situací, jež souvisí s počátky fungování zdejšího městského muzea, které vzniklo v 90. letech 19. století a kromě jiných úkolů si za svůj cíl vytklo sbírání a uchování před zkázou všeho, co bude možné (*Jiříčková 2004*, 54–59). To ovšem ostře kontrastuje se skutečnou nečinností činovníků muzea v dalších dvou desetiletích, o níž svědčí otevřená kritika, jež nejlépe mluví sama za sebe: „Těžko jest se dnes před mladou generací ospravedlniti a tyto řádky, kdo čísti bude, nechť má za to, že chyba se stala veliká, která se již nedá napravití...“ (*Kuratorium*, 15). Tyto řádky alespoň z pozice numismatiky platí bohužel dosud. Ze stejného zdroje se dozvídáme, že v inkriminované době, kdy v rámci rozvoje města zde proběhla řada výkopů, byly vícekrát objeveny také mince. Nalezené předměty však byly ponechány bez zájmu odpovědných představitelů muzea a žádný sběr nebyl prováděn (*Kuratorium*, 12–15). Právě tady se mohly skrývat ony očekávané antické mince potvrzující výše zmíněný nález nebo chybějící objev denárů, který mohl promluvit do dosud nedořešených otázek kolem vzniku města. Na závěr nezbyvá než vyjádřit naději, že se snad ještě podaří objevit nějaké nové depoty, které do určité míry zmírní dopady (ne)aktivit dřívějších zástupců zdejšího muzea.

Katalog nálezů

Na tomto místě jsou detailněji popsány v současnosti známé nálezy mincí spjaté s Dvorem Králové, které jsou chronologicky seřazeny podle stáří objevených ražeb od nejstarších po nejmladší. U každého nálezu jsou nejprve uvedeny nálezné okolnosti (NO.) – kdy, kde, kým a při jaké příležitosti došlo k jeho objevu, pokud jsou tyto informace známy. Dále je uvedena celková charakteristika struktury nálezu (CHAR.), jež podle míry znalostí zahrnuje počet objevených mincí a dobu jejich uložení, kterou doplňuje přehled všech dochovaných ražeb s odkazy na jejich typologické zařazení. Následuje informace o současném uložení známých mincí (U.) a to včetně inventárních čísel. Poslední část je věnována soupisu literatury a pramenů (LIT.), jež se k danému nálezu vztahují.

1. DVŮR KRÁLOVÉ NAD LABEM

NO.: Před 1924. O původu tohoto nálezu není nic konkrétního známo. Jeho spojení s městem je nejisté, i když minimálně tři mince měly údajně být nalezeny na zdejších zahradách (Šimák 1924, 127). Mince mohou pocházet z různých nálezů a různých míst, možná i z okolí města. Vyloučit nelze ani možnost, že mince nejsou lokálního nálezového původu.

CHAR.: 10 římských mincí z 2. až 4. století našeho letopočtu.

U.: Městské muzeum Dvůr Králové nad Labem, inv. č. N8277–8279, N8281–8282, N8732–8732/4.

LIT.: Šimák 1924; Bolin 1926, (108); Preidel 1930a, 348, 356, 358–360; týž 1930b, 213; Šimák 1931–1932, 54; Neústupný 1932–1933, 31; Šimák 1932–1933, 34; Anonym 1941; Nálezy I/2, 163–164, č. 622 a 166, č. 639; Hejna 1960, 13; Nemeškalová-Jiroudková 1963, 541–543, č. 2; Wolf 1964, 27; Petřtyl 1969, 15–16; Slezák 2005, 34.

Řím-císařství, **Hadrianus**, mincovna: *Roma*, AR denár, 118, *RIC* 2, 345, č. 44 (1).

Trajanus Decius, mincovna: *Roma*, AR antoninan, 249–251, 2. skupina, *RIC* 4/3, 121, č. 12(b), jako Pl. 10:11 (1).

Probus, mincovna: *Siscia*, AE antoninan, 276–282, *RIC* 5/2, 106, č. 818 (1).

Maximinus II. Daza, jako Caesar a Filius Augustorum, mincovna: *Alexandria*, AE follis, 308–310, *RIC* 6, 678, č. 99a (1).

Galerius, mincovna: *Alexandria*, AE follis, 308–310, *RIC* 6, 678, č. 107a (1).

Constantinus I., mincovna: *Treveri*, AE redukovaný follis, 310–313, *RIC* 6, 227, č. 870 (1); mincovna: *Siscia*, AE redukovaný follis, 318–319, *RIC* 7, 431, č. 53 (1); mincovna: *Nicomedia*, AE redukovaný follis, 326–327, *RIC* 7, 623, č. 144 (1).

Licinius I., mincovna: *Siscia*, AE redukovaný follis, 313–315, *RIC* 7, 423, č. 8, jako Pl. 12:8 (1).

Constantinus II., jako Caesar, mincovna: *Thessalonica*, AE redukovaný follis, 324, *RIC* 7, 513, č. 128 (1).¹

2. DVŮR KRÁLOVÉ NAD LABEM

NO.: V září 1882 v areálu nového pivovaru v lednici na bývalé zahradě čp. 5 na Hradištském předměstí.

CHAR.: Nález, ukrytý v keramickém džbánu, tvořily pražské groše Jana Lucemburského, Karla IV. a Václava IV. v počtu několika set kusů (*Holub b.l.*, 86). Jejich další osud není až na čtyři mince získané v rámci Matějkovy sbírky² muzeem v Hořicích v Podkrkonoší jistý. Její součástí byly tři pražské groše Jana Lucemburského a jeden Karla IV., které lze díky poměr-

¹ Určení mincí je založeno na podkladech, které mi poskytl PhDr. J. Militký, za což mu tímto upřímně děkuji.

² Celkový přehled Matějkovy sbírky je možné najít ve sborníku vydaném k 40 letům Archeologického a musejního spolku v Hořicích v Podkrkonoší (*Havlas 1927*, 23–26). Konkrétnější informace o části sbírky přinesl J. Šůla (*Šůla 1966a*, 291–294).

ně pečlivému popisu v kartotéce sběratele i typově určit. U mincí Jana Lucemburského šlo o následující typy:

1. *Castelin* 1960, 28, *Hásková* 1991, 51, *Vorlová* 2002, 7.
2. *Castelin* 1960, 1, *Hásková* 1991, 42, *Vorlová* 2002, 1.
3. Typ této mince není zcela jistý. Rozdělovacími znaménky měly být na obou stranách dva kroužky nad sebou kromě znaménka mezi slovy GRATIA REX, které mělo být ve tvaru křížku nebo čtyřlísté růžice (*Kartotéka, b.l.,* záznam 171). Tím by se daná mince podobala typu *Castelin* 1960, 11.³

V případě ražby Karla IV. se jednalo o minci typu *Pinta* 1999, I a/1. (*Kartotéka, b.l.,* záznam 173).

Bohužel se sbírkou bylo nadále manipulováno, což vedlo k přeházení a ztracení některých mincí. Mince pocházející z tohoto nálezu byly částečně smíchány s ražbami z nálezu z Rohenic⁴ a se zbytkem hořické numismatické sbírky. Na základě srovnání písemného popisu a zachovaných mincí se podařilo první ražbu Jana Lucemburského téměř s jistotou konkrétně identifikovat. Jeho druhý pražský groš (stejně jako minci téhož typu z Rohenic) nelze vzhledem k výskytu větší skupiny takovýchto ražeb v hořické numismatické sbírce přesně určit. Třetí ražbě podle popsání znamének neodpovídá žádná mince⁵. Pražský groš Karla IV. se nepodařilo vůbec najít a zdá se jako pravděpodobné, že byl někdy dříve ztracen.⁶

U.: Městské muzeum Hořice v Podkrkonoší, inv. č. N2748g.

LIT.: *Holub b.l.,* 86; *Pamětní kniha 1867–1927,* 33; *Kartotéka, b.l.,* záznamy 171 a 173; *Petrtyl* 1969, 19; *Šůla* 1979, 423 (zde některé chybné informace).

ČECHY, Jan Lucemburský (1310–1346), mincovna: *Kutná Hora*, AR pražský groš z let asi 1327–1340, *Castelin* 1960, 28, *Hásková* 1991, 51, *Vorlová* 2002, 7, rubní značka: *Hána* 1998, 16, 2c (1).

3. DVŮR KRÁLOVÉ NAD LABEM

NO.: Při kopání základů novostavby domu čp. 332 na pozemku patřícímu Václavu Jiráčkovi v dnešní ulici Na Struze 11. května 1926 nebo někdy těsně před tímto datem.

CHAR: Nález přibližně 500 stříbrných mincí z konce 15. až 20. let 17. století uložených v hrnku, z nichž dnes 428 vlastní královédvorské muzeum. Zbytek nálezu byl rozebrán. K uložení mincí došlo na konci roku 1625 nebo v roce následujícím.

U.: Městské muzeum Dvůr Králové nad Labem, inv. č. N8735–8735/427.

LIT.: *Kuratorium 1921–1940,* zápis z 11. 5. 1926; *Anonym 1926a;* *Anonym 1926b;* *Anonym 1926c;* *Anonym 1926d;* *Anonym 1938;* *Anonym 1954;* *Domečka* 1928, 50; *Poche* 1937, 64; *Nálezy III/1,* 77, č. 3269; *Petrtyl* 1969, 21; *Šůla* 1983, 156–159; *Brádle* 2006, 145–155.

ČECHY, Maxmilián II. (1564–1576), mincovna: *Praha,* J. Harder, AR krejcar, bez letopočtu, *Čermák – Skrbek 1891–1913,* tab. VIII/59 (1); AR bílý groš 1574, *Halačka* 1987, č. 186 (1); AR bílý groš 1576, *Halačka* 1987, č. 186 (1); AR bílý groš 1576, *Halačka* 1987, č. 188 (1).

–, mincovna: *Kutná Hora,* J. Šatný a S. Vodolinský, AR bílý groš 1574, *Halačka* 1987, č. 204 (1); – J. Šatný, AR bílý groš 1576, *Halačka* 1987, č. 203 (4); AR bílý groš 1577, *Halačka* 1987, č. 203 (1).

³ Typ *Castelin* 1960, 11 autor převzal z popisu nálezu pražských grošů v Kutné Hoře (*Grimm* 1936, 98). Fr. Grimm zde ale jako znaménko na rubu uvádí místo dvojice kroužků trojlístek se stopkou stočenou vlevo, z čehož vyplývá, že jde o minci typu *Castelin* 1960, 47, resp. *Hásková* 1991, 62, *Vorlová* 2002, 19.

⁴ Nález v Rohenicích popsal J. Šůla (*Šůla* 1966b, 40–41, 70). Lehce odlišný popis nálezu ve srovnání s jinými prameny v Matějkově kartotéce (*Kartotéka, b.l.,* záznam 167) uvedl autor v poznámce.

⁵ Snad by mohlo jít o minci 16560, která má na lici „čtyřlístou růžici“. Na rubu však je znaménko v podobě trojlístku, takže jde o ražbu typu *Castelin* 1960, 47, *Hásková* 1991, 62, *Vorlová* 2002, 19.

⁶ Pro úplnost informací je třeba ještě dodat, že pozdější záznamy týkající se Matějkovy sbírky uvádějí u dvou pražských grošů Václava II. jako lokaci „nález u Dvora Králové“. Jde o ražby č. 16550–16551 (1. *Hásková* 1991, 2, rubní značka: *Hána* 1998, 16, 1b; 2. *Hásková* 1991, ?). V původních záznamech sběratele však žádný takový nález nenajdeme a je tak otázkou, kdy a z jakého důvodu byly mince takto označeny. Rovněž z dalších regionálních písemných pramenů mi není žádný nález znám.

- , mincovna: *Jáchymov*, J. Geitzkofler, AR bílý groš 1574, *Halačka 1987*, č. 238 (1); AR bílý groš 1575, *Halačka 1987*, č. 238 (2); AR bílý groš 1576, *Halačka 1987*, č. 238 (1); – J. Kádner, AR bílý groš 1576, *Halačka 1987*, č. 238 (6).
- , mincovna: *České Budějovice*, T. Gebhart, AR bílý groš, bez letopočtu, *Halačka 1987*, č. 260 var. (rozdělovací znaménko šestcípá hvězda na obou stranách) (1); AR bílý groš, bez letopočtu, *Halačka 1987*, č. 261 (1); AR bílý groš, bez letopočtu, *Halačka 1987*, č. 262? (1).
- Rudolf II.** (1576–1611), mincovna: *Praha*, J. Harder, AR malý groš 1578, *Hanibal – Novák 1981*, č. I/1a/op.6b (1); AR malý groš 1583, *Hanibal – Novák 1981*, č. I/3/op.6c (1); – T. Gebhart, AR malý groš 1579, *Hanibal – Novák 1981*, č. I/4c/op.6a (1); AR malý groš 1579, *Hanibal – Novák 1981*, č. I/5/op.6b (1); AR malý groš 1580, *Hanibal – Novák 1981*, č. II/7a/op.(6a?) (1); AR malý groš 1580, *Hanibal – Novák 1981*, č. II/8a/op.6a (1); AR malý groš 1581, *Hanibal – Novák 1981*, č. II/8a/op.6a (1); AR malý groš 1581, *Hanibal – Novák 1981*, č. II/8a/op.6a (1); AR malý groš 1581, *Hanibal – Novák 1981*, č. II/8a/op.6b (2); AR malý groš 1583, *Hanibal – Novák 1981*, č. II/12/op.6b (1); AR malý groš 1583, *Hanibal – Novák 1981*, č. II/12/op.6f (1); AR malý groš 1583, *Hanibal – Novák 1981*, č. –/–/op.6b (neuveđená stylizace stonku na rubu – viz *Brádle 2006*, 149–150) (1); AR malý groš 1583, *Hanibal – Novák 1981*, č. –/–/op.6c (neuveđená stylizace stonku na rubu – viz *Brádle 2006*, 149–150) (1); – L. Ercker, AR malý groš 1583, *Hanibal – Novák 1981*, č. III/15/op.6c (1); AR malý groš 1584, *Hanibal – Novák 1981*, č. III/20b/op.6c (1); AR malý groš 1584, *Hanibal – Novák 1981*, č. III/20b/op.6e (1); AR malý groš 1585, *Hanibal – Novák 1981*, č. III/21/op.6e (3); AR malý groš 1586, *Hanibal – Novák 1981*, č. III/21/op.6e (2); AR malý groš 1587, *Hanibal – Novák 1981*, č. III/21/op.6e (1); AR malý groš 1590, *Hanibal – Novák 1981*, č. IV/21/op.7b (1); AR malý groš 1591, *Hanibal – Novák 1981*, č. IV/21/op.7a (1); AR malý groš 1592, *Hanibal – Novák 1981*, č. IV/21/op.– (RVDOL.II.D.G zn. R.I.S.A.G.HV.B.R) (2); AR malý groš 1593, *Hanibal – Novák 1981*, č. V/32/op.– (RVDOL.II.D.G.R zn. I.S.A.G.H.BO.RE) (1); – Z. Erckerová, AR malý groš 1596, *Hanibal – Novák 1981*, č. V/37b/opis nečitelný (1); AR malý groš 1596, *Hanibal – Novák 1981*, č. VI/38a/op.7a (1); AR malý groš 1597, *Hanibal – Novák 1981*, č. V/37a/op.7a (1); AR malý groš 1597, *Hanibal – Novák 1981*, č. VI/38b/op.7a (3); AR malý groš 1597, *Hanibal – Novák 1981*, č. VI/38b/opis nečitelný (1); AR malý groš 1598, *Hanibal – Novák 1981*, č. VI/38b/op.7a (1); AR malý groš 1599, *Hanibal – Novák 1981*, č. VI/38b/op.7a (2); AR malý groš 1600, *Hanibal – Novák 1981*, č. VII/40b/op.7a (1); – L. Ercker/Z. Erckerová, AR malý groš 1594, *Hanibal – Novák 1981*, č. V/34/op.7a (1); AR malý groš 1594, *Hanibal – Novák 1981*, č. VI/38b/op.7a (2); AR malý groš, letopočet nečitelný, *Hanibal – Novák 1981*, č. III/21/op.7a (1); AR malý groš, letopočet nečitelný, *Hanibal – Novák 1981*, č. V/38a/op.7a (1); – J. Lasanz, AR malý groš 1601, *Hanibal – Novák 1981*, č. VII/42/op.7a (1).
- , mincovna: *Kutná Hora*, J. Šatný, AR malý groš 1579, *Hanibal – Novák 1981*, č. IX/1a/bez op. (1); AR malý groš 1579, *Hanibal – Novák 1981*, č. X/2b/op.7a (2); AR malý groš 1580, *Hanibal – Novák 1981*, č. X/2b/op.7a (3); AR malý groš 1580, *Hanibal – Novák 1981*, č. X/2b/op.– (RVDOL.II.D.G zn. R.I.S.AV.G.H.B.R) (1); AR malý groš 1581, *Hanibal – Novák 1981*, č. X/2b/op.7a (2); AR malý groš 1582, *Hanibal – Novák 1981*, č. X/2b/opis nečitelný (1); AR malý groš 1583, *Hanibal – Novák 1981*, č. X/3/op.7a (2); AR malý groš 1585, *Hanibal – Novák 1981*, č. IX/1b/op.7a (3); AR malý groš 1586, *Hanibal – Novák 1981*, č. IX/1b/op.7a (1); AR malý groš 1587, *Hanibal – Novák 1981*, č. IX/1b/op.7a (3); AR malý groš 1587, *Hanibal – Novák 1981*, č. IX/1b/op.7a (chyborážba, R ze slova ROMANORUM zrcadlově obráceno.) (1); AR malý groš 1588, *Hanibal – Novák 1981*, č. IX/1b/op.7a (1); AR malý groš 1589, *Hanibal – Novák 1981*, č. IX/1b/op.7a (2); AR malý groš 1591, *Hanibal – Novák 1981*, č. IX/1b/op.7a (1); AR malý groš 1591, *Hanibal – Novák 1981*, č. IX/1b/op.7a (3); AR malý groš 1592, *Hanibal – Novák 1981*, č. IX/1b/op.7a (3); AR bílý groš 1580, *Halačka 1987*, č. 376 (1); AR bílý groš 1581, *Halačka 1987*, č. 376 (1); AR bílý groš 1584, *Halačka 1987*, č. 376 (1); AR bílý groš 1585, *Halačka 1987*, č. 376 (3); AR bílý groš 1586, *Halačka 1987*, č. 376 (1); AR bílý groš 1587, *Halačka 1987*, č. 376 (1); AR bílý groš 1589, *Halačka 1987*, č. 376 (1); AR bílý groš 1590, *Halačka 1987*, č. 377 (2); AR bílý groš 1592, *Halačka 1987*, č. 376 (1); AR bílý groš, letopočet nečitelný, *Halačka 1987*, č. 376 (1); – W. Herold

- a J. Dominig, AR malý groš 1592, *Hanibal – Novák 1981*, č. XI/6/op.7a (1); AR malý groš 1593, *Hanibal – Novák 1981*, č. XI/6/op.7a (1); AR malý groš 1593, *Hanibal – Novák 1981*, č. XI/8/op.7a (2); AR malý groš 1594, *Hanibal – Novák 1981*, č. XI/6/op.7a (1); AR malý groš 1594, *Hanibal – Novák 1981*, č. XI/8/op.7a (5); AR malý groš 1595, *Hanibal – Novák 1981*, č. XI/10/op.7a (2); AR malý groš 1596, *Hanibal – Novák 1981*, č. XI/8/op.7a (2); AR malý groš 1597, *Hanibal – Novák 1981*, č. XI/8/op.7a (3); AR malý groš 1598, *Hanibal – Novák 1981*, č. XI/8/op.7a (1); AR malý groš 1599, *Hanibal – Novák 1981*, č. XI/8/op.7a (3); AR malý groš 1600, *Hanibal – Novák 1981*, č. XI/8/op.7a (2); AR malý groš, letopočet nečitelný, *Hanibal – Novák 1981*, č. XI/8/op.7a (1); AR bílý groš 1593, *Halačka 1987*, č. 376 (2); AR bílý groš 1594, *Halačka 1987*, č. 376 (2); AR bílý groš 1595, *Halačka 1987*, č. 376 (2); AR bílý groš 159[5?], *Halačka 1987*, č. 376 (1); – J. Spiess, AR malý groš 1600, *Hanibal – Novák 1981*, č. XII/12b/op.7a (4); AR malý groš 1601, *Hanibal – Novák 1981*, č. XII/12b/op.7a (1); AR malý groš 1602, *Hanibal – Novák 1981*, č. XII/12b/op.(7a?) (1); AR bílý groš 1602, *Halačka 1987*, č. 376 (1); – D. Enderle, AR malý groš 1603, *Hanibal – Novák 1981*, č. XII/13a/op.7a (1); AR malý groš 1604, *Hanibal – Novák 1981*, č. XII/13a/op.7a (2); AR malý groš 1604, *Hanibal – Novák 1981*, č. XII/14b/op.7a (2); AR malý groš 1605, *Hanibal – Novák 1981*, č. XII/14/op.7a (1); AR malý groš 1608, *Hanibal – Novák 1981*, č. XII/13a/op.7a (1); AR malý groš 1608, *Hanibal – Novák 1981*, č. XII/16/op.7a (1); AR malý groš 160[.], *Hanibal – Novák 1981*, č. XII/13a/op.7a (1); – P. Škréta, AR malý groš 160[8/9?], *Hanibal – Novák 1981*, č. XIII/19a/op.7a (1); AR malý groš 1609, *Hanibal – Novák 1981*, č. XIII/19a/op.7a (2); AR malý groš 1610, *Hanibal – Novák 1981*, č. XIII/19b/op.7a (1); AR malý groš 1611, *Hanibal – Novák 1981*, č. XIII/19b/op.7a (1); AR bílý groš 1610, *Halačka 1987*, č. 378 (1).
- , mincovna: *Jáchymov*, J. Kádner, AR malý groš 1579, *Hanibal – Novák 1981*, č. XIV/2/op.7b (2); AR malý groš 1581, *Hanibal – Novák 1981*, č. XIV/3/op.7b (1); AR bílý groš 1578, *Halačka 1987*, č. 403 (1); AR bílý groš 1579, *Halačka 1987*, č. 403 (2); AR bílý groš 1582, *Halačka 1987*, č. 403 (2); – L. Kádnerová, AR malý groš 1585, *Hanibal – Novák 1981*, jako č. XV/8/op.7b (křížená ražba) (1); AR bílý groš 1583, *Halačka 1987*, č. 403 (1); – P. Hofmann, AR malý groš 1582, *Hanibal – Novák 1981*, č. XV/8/op.7c (1); AR malý groš 1584, *Hanibal – Novák 1981*, č. XVI/6/op.7c (2); AR malý groš 1584, *Hanibal – Novák 1981*, č. XV/7a/op.7b (1); AR malý groš 1584, *Hanibal – Novák 1981*, č. XV/7a/op.7c (1); AR malý groš 1585, *Hanibal – Novák 1981*, č. XV/7a/op.7c (2); AR malý groš 1586, *Hanibal – Novák 1981*, č. XV/8a/op.7c (2); AR malý groš 1587, *Hanibal – Novák 1981*, č. XV/8a/op.7c (4); AR malý groš 1588, *Hanibal – Novák 1981*, č. XV/8a/op.7c (2); AR malý groš 1589, *Hanibal – Novák 1981*, č. XV/8a/op.7c (3); AR malý groš 1590, *Hanibal – Novák 1981*, č. XV/8a/op.7c (1); AR malý groš 1592, *Hanibal – Novák 1981*, č. XV/8b/op.7c (4); AR malý groš 1593, *Hanibal – Novák 1981*, č. XV/8b/op.7c (1); AR malý groš 1593, *Hanibal – Novák 1981*, č. XV/8b/opis nečitelný (1); AR malý groš 1594, *Hanibal – Novák 1981*, č. XV/8b/op.7c (2); AR malý groš 1595, *Hanibal – Novák 1981*, č. XV/8b/op.7c (1); AR malý groš 1596, *Hanibal – Novák 1981*, č. XV/8b/op.7c (3); AR malý groš 1597, *Hanibal – Novák 1981*, č. XV/7c/op.7c (1); AR malý groš 1597, *Hanibal – Novák 1981*, č. XV/8b/op.7c (1); AR malý groš 1598, *Hanibal – Novák 1981*, č. XVI/8b/op.7c (4); AR malý groš 1599, *Hanibal – Novák 1981*, č. XVI/8b/op.7c (1); AR bílý groš 1580, *Halačka 1987*, č. 403 (1); AR bílý groš 1585, *Halačka 1987*, č. 403 (1); – K. Taubenreutter, AR malý groš 1600, *Hanibal – Novák 1981*, č. XVI/9/op.7c (4); AR malý groš 1601, *Hanibal – Novák 1981*, č. XVII/9/op.7c (1); – C. Lengfelder, AR malý groš 1608, *Hanibal – Novák 1981*, č. XVII/14a/op.2 (1); AR malý groš 1609, *Hanibal – Novák 1981*, č. XVII/14a/op.2 (1).
- , mincovna: *České Budějovice*, T. Gebhart, AR malý groš 1579, *Hanibal – Novák 1981*, č. XIX/2b/op.7c (1); – K. Schönfeld, AR malý groš 1579, *Hanibal – Novák 1981*, č. XX/5b/op.7c (1); AR malý groš 1580, *Hanibal – Novák 1981*, č. XX/9/op.7c (1); AR malý groš 1582, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXI/16a/op.7a (2); AR malý groš 1583, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXI/16b/op.7a (1); AR malý groš 1583, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXI/18a/op.7a (1); AR malý groš 1583, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXI/18b/op.7a (1); AR bílý groš, bez letopočtu, *Halačka 1987*, č. 442 (1); AR bílý groš, bez letopočtu, *Halačka 1987*, č. 443 (1); AR bílý groš, bez letopočtu, *Halačka 1987*, ? (2); – K. Mattighofer, AR malý groš 1583, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXII/23/op.7a (1); AR malý

- groš 1585, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXII/24a/op.7a (1); AR malý groš 1587, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXII/25a/op.7a (2); AR malý groš 1591, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXII/25a/op.7a (3); AR malý groš 1591, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXIII/27/op.7a (1); AR malý groš 1593, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXIII/28a/op.7a (1); AR malý groš 1583, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXIV/32/op.7a (1); AR malý groš 1595, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXIII/28a/op.7a (2); AR malý groš 1596, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXIII/28a/op.7a (5); AR malý groš 1597, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXIII/28b/op.7b (1); AR malý groš 1600, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXIII/30a/op.7b (1); AR bílý groš 1584, *Halačka 1987*, č. 444 (3); AR bílý groš 1591, *Halačka 1987*, č. 445 (1).
- , Blíže neurčeno, AR malý groš s nečitelným letopočtem i opisem (1).
- Matyáš** (1611–1619), mincovna: *Praha*, B. Hübmer, AR malý groš 1618, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXV/2a/op.3b (1); AR bílý groš 1618, *Halačka 1987*, č. 514 (4); AR bílý groš 1619, *Halačka 1987*, č. 514 (1); AR bílý groš, letopočet nečitelný, *Halačka 1987*, č. 514 (1).
- , mincovna: *Kutná Hora*, J. Šultys, AR malý groš 1612, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXVI/2/op.2 (4); – Š. Hözl, AR malý groš 1617, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXVI/3a/op.3a (1); AR malý groš 1617, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXVI/3a/op.8 (3); AR malý groš 1617, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXVI/3c/op.4b (1); AR malý groš 1618, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXVI/3a/op.3a (2); AR malý groš 1619, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXVI/3a/op.3a (2); AR bílý groš 1617, *Halačka 1987*, č. 537 (3); AR bílý groš 1618, *Halačka 1987*, č. 537 (1); AR bílý groš 1618, *Halačka 1987*, neuvádí (opis značně poznamenán dvojrázem – viz *Brádle 2006*, 149–150) (1); AR bílý groš 1619, *Halačka 1987*, č. 537 (2); AR bílý groš 1619, *Halačka 1987*, č. 539 (1).
- , mincovna: *Jáchymov*, C. Lengfelder, AR malý groš 1617, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXVII/2a/op.3a (1); AR malý groš 1618, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXVII/2c/op.3a (1); AR malý groš 1619, *Hanibal – Novák 1981*, č. XXVII/2c/op.3c (1).
- Ferdinand II.** (1619–1637), mincovna: *Praha*, J. Suttner, AR 1/4tolaru 1624, *Janovský 1948*, č. 832 (na av. dvojitý kruh) (1).
- SLEZSKO, Ferdinand I.** (1526–1564), mincovna: *Vratislav*, V. Westermeier, AR groš 1547, *Čermák – Skrbek 1891–1913*, tab. V/38 (1); AR groš 1547, *Halačka 1987*, č. 155 (1); AR groš 1548, *Halačka 1987*, č. 155 (1).
- Maxmilián II.** (1564–1576), mincovna: *Vratislav*, Š. Leve, AR krejcar 1567, *Halačka 1987*, č. 271 (1).
- Ferdinand II.** (1619–1637), mincovna: *Vratislav*, J. Riedel, AR krejcar 1625, *Halačka 1988*, neuvádí (podobný jako č. 1031, ale letopočet není zkrácen; lícní razidlo jako *Čermák – Skrbek 1891–1913*, tab. LXVII/592).
- Slezsko, **HLOHOVSKO, Zikmund** (1498–1506), AR groš 1506, *Saurma-Jeltsch 1883*, č. 2 (1).
- Slezsko, **LEHNICE-BŘEH, Jan Kristián a Jiří Rudolf** (1602–1621), AR 3krejcar 1615, *Saurma-Jeltsch 1883*, č. 131 (1).
- Slezsko, **SVÍDNICE**, město, s titulem **Ludvíka Jagellonského** (1516–1526), AR 1/2groš 1520, *Saurma-Jeltsch 1883*, č. 124 (1).
- DOLNÍ RAKOUSY, Maxmilián II.** (1564–1576), mincovna: *Vídeň*, A. Hartmann, AR 2krejcar 1569, *MA 1948*, 54 (1).
- TYROLY, Ferdinand I.** (1521–1564), mincovna: *Hall*, T. Krump, AR 2krejcar 1564, *MA 1948*, 47 (1).
- UHRY, Maxmilián II.** (1564–1576), mincovna: *Kremnica*, W. Roll, AR denár 1571, *Huszár 1979*, č. 992 (1).
- BAVORSKO, Albrecht IV.** (1505–1508), AR 2krejcar (půlbatzen) 1506, *Hahn 1971*, č. 7 (3).
- BRANIBORY-ANSBACH, Jáchym Arnošt** (1603–1625), AR krejcar 1624, *Saurma-Jeltsch 1892*, neuvádí (1).
- FALC-SIMMERN, Richard** (1569–1598), AR 2krejcar 1582, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 2074 (2); AR 2krejcar 1584, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 2076 (1); AR 2krejcar, letopočet nečitelný, *Saurma-Jeltsch 1892*, jako č. 2067 (2).
- FALC-VELDENZ, Jiří Jan** (1544–1592), AR 2krejcar 1582, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 2038 (1); AR 2krejcar 1585, *Saurma-Jeltsch 1892*, neuvádí (1); AR 2krejcar 1586, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 2041 (1); AR 2krejcar 158[.], *Saurma-Jeltsch 1892*, jako č. 2040 (1).

- FALC-ZWEIBRÜCKEN**, Jan I. (1569–1604), AR 2krejcar 1592, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 2002 (1).
- FRIEDBERG**, hrad, **Jan Eberhard** (1577–1617), AR 2krejcar 1591, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 2366 (1); AR 2krejcar 1592, *Saurma-Jeltsch 1892*, 2367 (1); AR 2krejcar 1593, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 2368 (1).
- HANAU-LICHTENBERG**, **Filip IV.** (1538–1590), AR 2krejcar 1587, *Saurma-Jeltsch 1892*, neuvádí (1).
- LIPPE-DETMOLD**, **Simon VII.** (1613–1627), AR groš 1616, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 3152 (1).
- MAGDEBURG**, arcibiskupství, **Kristián Vilém** (1598–1631), AR groš 1614, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 4122 (1).
- NASSAU-WIESBADEN**, **Jan Ludvík** (1568–1596), AR 2krejcar 1591, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 2395 (1); AR 2krejcar 1592, *Saurma-Jeltsch 1892*, 2396 (1); AR 2krejcar 1594, *Saurma-Jeltsch 1892*, neuvádí (1).
- NORDHAUSEN**, město, AR groš 1617, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 3955 (1).
- SALM-KIRBURG**, **Otto** (1548–1607), AR 2krejcar 15[.]4, *Saurma-Jeltsch 1892*, jako č. 2092 (1).
- SOLMS-LICH**, **Arnošt**, **Eberhard** a **Herman Adolf** (1562–1590), AR 2krejcar 1588, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 2339 (1); AR 2krejcar 1589, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 2340 (1); AR 2krejcar 1590, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 2341 (2).
- Arnošt II.** (1590–1619), AR 3krejcar 1616, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 2348 (1).
- Bez udání mincovního pána**, AR 2krejcar 1594, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 2336 (4).
- STOLBERG-ORTENBERG**, **Ludvík Jiří** (1572–1618), AR 3krejcar, bez letopočtu, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 2382 (1).
- ŠTRASBURK**, biskupství, **Jan z Manderscheidu** (1569–1592), AR 2krejcar 1579, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 1947 (1); AR 2krejcar 1589, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 1948 (1).
- WALDECK**, **František**, **Vilém Arnošt**, **Kristián** a **Vollrath** (1588–1597), AR 2krejcar 1594, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 2291 (2).
- WORMS**, biskupství, **Jiří z Schöenbergu** (1580–1595), AR 2krejcar 1588, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 2130 (1); AR 2krejcar 1589, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 2131 (1).
- Filip z Rotensteinu** (1595–1604), AR 2krejcar 1596, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 2138 (1).
- WÜRTEMBERG**, **Friedrich** (1593–1608), AR 2krejcar 1592, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 1577 (1).
- POLSKO**, **Kazimír IV.** (1445–1492), mincovna: *Krakov*, AR 1/2groš, bez letopočtu, *Kopicki 1995*, č. 384 (2).
- Jan Albert** (1492–1501), mincovna: *Krakov*, AR 1/2groš, bez letopočtu, *Kopicki 1995*, č. 387 (2).
- Alexander I.** (1501–1506), mincovna: *Krakov*, AR 1/2groš, bez letopočtu, *Kopicki 1995*, č. 389 (3).
- Zikmund I.** (1506–1548), mincovna: *Krakov*, AR 1/2groš, bez letopočtu, *Kopicki 1995*, č. 405 (1); AR 1/2groš 1507, *Kopicki 1995*, č. 406 (1); AR 1/2groš 1508, *Kopicki 1995*, č. 408 (1); AR 1/2groš 1511, *Kopicki 1995*, č. 413 (1).
- Zikmund III.** (1587–1632), mincovna: *Bydgoszcz*, AR 3groš 1595, *Kopicki 1995*, č. 1006 (2); AR 3groš 1595, *Kopicki 1995*, č. 1010 (1); AR 3groš 1597, *Kopicki 1995*, č. 1069 (2); AR 3groš 1598, *Kopicki 1995*, č. 1122 (1); AR 3groš 1598, *Kopicki 1995*, č. 1123 (1); AR 3groš 1599, *Kopicki 1995*, Av. č. 1141/Rv. č. 1142 (1); AR 3groš 1599, *Kopicki 1995*, č. 1142 (1); AR 3groš 1600, *Kopicki 1995*, č. 1164 (2).
- , mincovna: *Krakov*, AR 3groš 1598, *Kopicki 1995*, Av. č. 1131/Rv. č. 1132 (1); AR 3groš 1598, *Kopicki 1995*, 1134 (1); AR 3groš 1605, *Kopicki 1995*, č. 1210 (2).
- , mincovna: *Lublin*, AR 3groš 1595, *Kopicki 1995*, č. 1016 (1); AR 3groš 1596, *Kopicki 1995*, č. 1050 (1); AR 3groš 1598, *Kopicki 1995*, č. 1099 (1); AR 3groš 1598, *Kopicki 1995*, č. 1105 var. (1); AR 3groš 1600, *Kopicki 1995*, č. 1168 (1).
- , mincovna: *Malbork*, AR 3groš 1592, *Kopicki 1995*, č. 959 (1); AR 3groš 1593, *Kopicki 1995*, č. 972 (1); AR 6groš 1596, *Kopicki 1995*, č. 1240 (1).
- , mincovna: *Olkusz*, AR 3groš 1595, *Kopicki 1995*, č. 989 (1); AR 3groš 1597, *Kopicki 1995*, č. 1055 (1); AR 3groš 1597, *Kopicki 1995*, č. 1055 var. (1); AR 3groš 1599, *Kopicki 1995*, č. 1136 (2).
- , mincovna: *Poznaň*, AR 3groš 1589, *Kopicki 1995*, č. 923 (1); AR 3groš 1590, *Kopicki 1995*, č. 936

- var. (1); AR 3groš 1596, *Kopicki 1995*, č. 1025b (2); AR 3groš 1596, *Kopicki 1995*, č. 1029 (1); AR 3groš 1597, *Kopicki 1995*, č. 1061a (3).
- , mincovna: *Wschow*, AR 3groš 1594, *Kopicki 1995*, č. 982 var. (1); AR 3groš 1598, *Kopicki 1995*, č. 1098 (1); AR 3groš 1599, *Kopicki 1995*, č. 1140 (1); AR 3groš 1601, *Kopicki 1995*, č. 1183 (3).
- LITVA, Štěpán Báthory** (1575–1586), mincovna: *Vilnius*, AR 3groš 1585, *Kopicki 1995*, č. 3374 (1).
- Zikmund III.** (1587–1632), mincovna: *Vilnius*, AR 3groš 1591, *Kopicki 1995*, č. 3519 (1); AR 3groš 1592, *Kopicki 1995*, č. 3520 (1); AR 3groš 1593, *Kopicki 1995*, č. 3521 (1); AR 3groš 1594, *Kopicki 1995*, č. 3523 (1); AR 3groš 1596, *Kopicki 1995*, č. 3528 (2); AR 3groš 1603, *Kopicki 1995*, č. 3553? (oproti danému typu je panovník na minci ztvárněn bez krku a jeho podobizna přerušuje opis už mezi písmeny „D“ a „G“ – viz *Brádle 2006*, 150–151) (1).
- RIGA**, město pod vládou **Štěpána Báthoryho** (1575–1586), AR groš 1581, *Kopicki 1995*, č. 8083 (1); AR 3groš 1583, *Kopicki 1995*, č. 8092 (1).
- město pod vládou **Zikmunda III.** (1587–1632), AR 3groš 1589, *Kopicki 1995*, č. 8178 (1); AR 3groš 1590, *Kopicki 1995*, č. 8183 (1); AR 3groš 1592, *Kopicki 1995*, č. 8188 (2); AR 3groš 1594, *Kopicki 1995*, č. 8190 (1); AR 3groš 1595, *Kopicki 1995*, č. 8191 (1); AR 3groš 1596, *Kopicki 1995*, č. 8192 (2); AR 3groš 1597, *Kopicki 1995*, č. 8193 (1); AR 3groš 1598, *Kopicki 1995*, č. 8194 (1); AR 3groš 1599, *Kopicki 1995*, ? (1); AR 3groš 1619, *Kopicki 1995*, č. 8198 (nápadně nekvalitní provedení – viz *Brádle 2006*, 151) (1).
- KURONSKO, Vilém Kettler** (1596–1616), mincovna: *Mitawa*, AR 3groš 1598, *Kopicki 1995*, č. 4042 (1).
- LUZERN**, město, AR krejcar, bez letopočtu, *Saurma-Jeltsch 1892*, č. 1693 (1).
- Španělské Nizozemí, **FLANDRY, Filip II.** (1555–1598), mincovna: *Bruggy*, AR tolar (écu Philippe) 1572, *Gelder – Hoc 1960*, č. 210-7d (1).
- Španělské Nizozemí, **HENEGAVSKO, Filip II.** (1555–1598), mincovna: *Mons*, AR 1/5tolaru (1/5děcu Philippe) 1584, *Gelder – Hoc 1960*, č. 212-10a (1).
- Španělské Nizozemí, **OVERIJSEL, Filip II.** (1555–1581), mincovna: *Hasselt*, AR 1/5tolaru (1/5děcu Philippe) 1566/7, *Gelder – Hoc 1960*, č. 212-17c (na av. kontramarka v podobě lva v perličkovém oválu) (1).
- Blíže neurčeno**, AR mince s titulem Rudolfa II. (1576–1612) (1).

4. VERDEK

- NO.:** V říjnu 1931 nalezen kočím Josefem Doležalem při orání pole svého zaměstnavatele verdecého mlynáře Ferdinanda Jarolímka.
- CHAR.:** Původně nález tvořilo minimálně 60 „velkých“ stříbrných a 6 zlatých mincí uložených v keramické nádobě, z nichž většina byla nezákonně rozprodána. Dobový soupis zachytil v jednoduché podobě 45 mincí: „*dukát Fridolína Pruského (1606), belgický dukát (1631), dukát města Frankfurtu (1640), rakouský dukát (1647), dva dukáty neznámé – snad arabské, tolar Filipa IV. z let 1622, 1623 (4), 1624 (2), 1627, 1628, 1631, 1633 (3), 1634, 1636 (2), 1638 a 1647, 11 tolarů Albrechta a Alžběty Rakouské bez letopočtu, belgické tolar z let 1600 a 1649, tolar papeže Řehoře (1620), tolar Maxmiliána z let 1568 a 1622, tolar Rudolfa II. (1606), tolar Augusta Saského (1579), švýcarský tolar (1623) a dva tolar Ferdinanda bez letopočtu*“ (*Brádle 2005*, 84). Nález, z něhož je dnes dochováno už pouze 6 mincí, mohl být uschován nejdříve v roce 1649.
- U.:** Městské muzeum Dvůr Králové nad Labem, inv. č. N4924–4924/3, N6862–6863.
- LIT.:** *Kuratorium 1921–1940*, zápisy z 4. 12. 1931, 7. 4. 1932 a 23. 9. 1932; *Fond 1850–1948*, karton č. 242 (složka obsahuje různé materiály úřední povahy vztahující se k nálezu.); *Anonym 1938; Poche 1937*, 64; *Nálezy III/1*, 172–173, č. 3769; *Petrtyl 1969*, 22–23; *Brádle 2005*, 83–85.

BRANIBORY, Jáchym Friedrich (1598–1608), mincovna: *Cöln*, AV dukát 1606, Bahrfeldt 1895, č. 547 (1).

FRANKFURT NAD MOHANEM, město, AV dukát 1640, *Joseph – Fellner 1896*, č. 433e (1).
Nizozemí-Spojené provincie, **ZÁPADNÍ FRÍSKO**, AV dukát 1631, *KM*, č. 16 (1).

OSMANSKÁ ŘÍŠE, Sulejman I. (1520–1566), mincovna: *Misir*, AV altun 926AH (1).
ALSASKO, Ferdinand Tyrolský (1564–1595), mincovna: *Ensisheim*, AR tolar, bez letopočtu, MA 1948, 48 (1).
Španělské Nizozemí, **BRABANTSKO, Filip IV.** (1621–1665), mincovna: *Maastricht*, AR patagon 1628, *Gelder – Hoc* 1960, č. 329-2 (1).

5. DVŮR KRÁLOVÉ NAD LABEM

NO.: Při kopání základů novostavby v ulici Vrchlického v hloubce necelého metru v dubnu 2002.
CHAR.: Nález osamoceně dosti otřelá mince bez dalších předmětů.
U.: Soukromá sbírka.
LIT.: Nezaznamenaný nález.

SLEZSKO pod Pruskem, Friedrich II. (1740–1786), mincovna: *Vratislav*, AR 6krejcar 17[56?], *Schrötter* 1968, jako č. 1483 (1).

6. DVŮR KRÁLOVÉ NAD LABEM

NO.: Při opravě sanktusniku děkanského chrámu sv. Jana Křtitele v jeho makovici 9. května 1990.
CHAR.: Makovice obsahovala kromě jiného 5 drobných mincí z konce 18. a 19. století, jež byly uloženy v papírové obálce s nadepsaným datem 29. 5. 1895 a podepsané radním J. Pacákem a klempířským mistrem F. Seidlem.
U.: Městské muzeum Dvůr Králové nad Labem, inv. č. N5149–5149/4.
LIT.: *Kronika* 1982–1990, 27; *Anonym* 1990; *Schwarz* 1998, 18; *Langfelner* 2003, 48.

DOLNÍ RAKOUSY, František II. (1792–1835), mincovna: *Vídeň*, AR 6krejcar 1795, MA 1948, 298 (1).

František Josef I. (1848–1916), mincovna: *Vídeň*, AR 6krejcar 1849, MA 1948, 332 (1); AE krejcar 1851, MA 1948, 333 (1).

–, mincovna: *Kremnica*, AE krejcar 1858, MA 1948, 338 (1).

RUSKO, Alexander (1801–1825), mincovna: *Ishorsk*, AE 2kopějka 1812, *Kaim* 1968, č. 180 (1).

Literatura a prameny

Anonym 1926a: Pokrokové noviny 2, č. 19 z 13. 5. 1926.

Anonym 1926b: Stráž pod Zvičinou 7, č. 10 z 14. 5. 1926.

Anonym 1926c: Český směr 28, č. 113 z 14. 5. 1926.

Anonym 1926d: Královédvorské listy 14, č. 20 z 15. 5. 1926.

Anonym 1938: Protokol o dočasném uložení numismatické sbírky městského muzea z 9. 9. 1938. Městské muzeum ve Dvoře Králové nad Labem. Nепublikovaný rukopis.

Anonym 1941: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, v.v.i., Praha, č.j. 3627/41. Nепublikovaný rukopis.

Anonym 1954: Hlášení Městského muzea ve Dvoře Králové nad Labem, č.j. 143/54 z 20. 9. 1954. Nепublikovaný rukopis.

Anonym 1990: Královédvorský zpravodaj 3, č. 1, červen 1990.

Bahrfeldt, E. 1895: Das Münzwesen der Mark Brandenburg unter den Hohenzollern bis zum grossen Kurfürsten von 1415–1640. Berlin.

Bolin, S. 1926: Fynden av romerska mynt i det fria Germanien. Lund.

Brádle, V. 2005: Nález mincí v obci Verdek. Numismatické listy 60, 83–85.

– 2006: Nález mincí z doby třicetileté války ve Dvoře Králové nad Labem. Numismatické listy 61, 145–155.

Castelin, K. 1960: O chronologii pražských grošů Jana Lucemburského. Numismatický sborník 6, 129–167.

- Čermák, K. – Skrbek, B. 1891–1913: Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526. Pardubice.
- Domečka, L. 1928: Bez názvu. Numismatický časopis československý 4, 50.
- Fond 1850–1948: Fond Okresního úřadu Dvůr Králové nad Labem 1850–1948. SOkA Trutnov, karton č. 242. Nepublikované rukopisy.
- Gelder, H. E. v. – Hoc, M 1960: Les monnaies des Pays-Bas bourguignons et espagnoles 1434–1713. Amsterdam.
- Grimm, F. 1936: Nález grošů Jana Lucemburského v Kutné Hoře 1934. Numismatický časopis československý 11–12, 98.
- Hahn, W. R. O. 1971: Typenkatalog der Münzen der bayerischen Herzöge und Kurfürste 1506–1805. Braunschweig.
- Halačka, I. 1987: Mince zemí koruny České. 1. díl. Kroměříž.
– 1988: Mince zemí koruny České. 2. díl. Kroměříž.
- Hána, J. 1998: Rubní značky pražských grošů. Domažlice.
- Hána, J. – Beránek, A. – Hůrková, J. – Militký, J. – Klíma, M. 2002: Mincovní depoty v jihozápadních Čechách. Svazek první. Defurovy Lažany 1999. Nález mincí ze 13.–15. století. Klatovy.
- Hána, J. – Hůrková, J. – Hus, M. – Beránek, A. – Hůrka, J. 2004: Mincovní depoty v jihozápadních Čechách. Svazek druhý. Grošové nálezy do poloviny 15. století. Klatovy.
- Hanibal, V. – Novák, E. 1981: Malé groše. Poděbrady.
- Hásková, J. 1991: Pražské groše (1300–1526). České, moravské a slezské mince 10.–20. století. Národní muzeum v Praze. Chaurova sbírka. Svazek III. Praha.
- Havlas, J. 1927: Numismatické sbírky hořického musea. In: 40 let Archeologického a musejního spolku v Hořicích v Podkrkonoší. Hořice v Podkrkonoší, 23–26.
- Hejna A. 1960: Severovýchodní Čechy do poloviny třináctého století. Trutnovsko 7, 1–48.
- Holub, J. b.l.: Pamětní kniha – Dějiny města Dvora Králové zřízená v roku 1866. Městské muzeum Dvůr Králové nad Labem (inv. č. PT8987). Nepublikovaný rukopis.
- Huszár, L. 1979: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute. Budapest.
- Janovský, H. 1948: České vládní mince. Kartotéka novověku (1526–1856). Praha.
- Jiříčková, A. 2004: Založení městského muzea ve Dvoře Králové nad Labem. Sborníček 3. Muzeum Podkrkonoší v Trutnově. Trutnov, 54–59.
- Joseph, P. – Fellner, E. 1896: Die Münzen von Frankfurt am Main. Frankfurt am Main.
- Kaim, R. 1968: Russische Numismatik. Braunschweig.
- Kartotéka, b.l.: Kartotéka Matějkovy numismatické sbírky. Městské muzeum v Hořicích v Podkrkonoší (př. č. 13522). Nepublikovaný rukopis.
- KM: Krause, CH. L. – Mishler, C.: Standard Catalog of World Coins 1601–1700. Iola.
- Kopicki, E. 1995: Ilustrowany skorowidz pienidzy polskich i z Polską związaných. Warszawa.
- Kronika 1982–1990: Kronika města Dvora Králové nad Labem 1982–1990. Městské muzeum ve Dvoře Králové nad Labem (inv. č. 4629). Nepublikovaný rukopis.
- Kuratorium 1921–1940: Kuratorium Městského muzea 1921–1940. Městské muzeum ve Dvoře Králové nad Labem (inv. č. PT10533). Nepublikovaný rukopis.
- Langfelner, J. 2003: Děkaný chrám svatého Jana Křtitele a Panny Marie – ochránkyně města ve Dvoře Králové nad Labem. Dvůr Králové nad Labem.
- MA 1948: Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmair, E.: Österreichische Münzprägungen 1519–1938. Wien.
- Militký, J. 2005: Nálezy mincí na Českokrumlovsku. Sborník Národního muzea v Praze, Řada A-historie 59. Praha, 1–88.
- Nálezy I/2: Pochitonov, E. 1955: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl I/2. Praha, 87–314.

- Nálezy III/1*: Nemeškal, L. 1957: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí tolarového. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl III/1*. Praha, 5–230.
- Nemeškalová-Jiroudková, Z.* 1963: Římské mince v Čechách a jejich dějinný význam. Kandidátská disertace, nepublikovaný rukopis.
- Neústupný, J.* 1932–1933: Královédvorský okres v pravěku. Pod Zvičinou 8/2. Dvůr Králové nad Labem, 24–33.
- Pamětní kniha 1867–1927*: Pamětní kniha města Dvora Králové nad Labem 1867–1927. Městské muzeum ve Dvoře Králové nad Labem (inv. č. 4479). Nepublikovaný rukopis.
- Petrtyl, J.* 1969: Historická dokumentárnost nálezů mincí v podhůří Krkonoše (Rozbor náleзовé struktury). *Krkonoše – Podkrkonoší* 4, 9–28.
- Pinta, V.* 1999: Pražské groše Karla IV. (1346–1378). Chomutov.
- Poche, E.* 1937: Soupis památek historických a uměleckých v okrese královédvorském. Praha.
- Preidel, H.* 1930a: Die germanischen Kulturen in Böhmen und ihre Träger. Erster Band. Die Kulturen. Kassel.
- 1930b: Die germanischen Kulturen in Böhmen und ihre Träger. Zweiter Band. Die Träger. Kassel.
- RIC 2*: Mattingly, H. – Sydenham, E. A. 1926: The Roman Imperial Coinage. Vespasian to Hadrian. Volume II. London.
- RIC 4/3*: Sutherland, C. H. V. 1949: The Roman Imperial Coinage. Gordian III. to Uranius Antoninus. Volume IV/3. London.
- RIC 5/2*: Webb, P. H. 1933: The Roman Imperial Coinage. Probus to Amandus. Volume V/2. London.
- RIC 6*: Sutherland, C. H. V. 1967: The Roman Imperial Coinage. From Diocletian's Reform (A.D. 294) to the Death of Maximinus (A.D. 313). Volume VI. London.
- RIC 7*: Bruun, P. M. 1966: The Roman Imperial Coinage. Constantine and Licinius A.D. 313–337. Volume VII. London.
- Saurma-Jeltsch, H.* v. 1883: Schlesische Münzen und Medaillen. Breslau.
- 1892: Die Saurmasche Münzsammlung deutscher, schweizerischer und polnischer Gepräge. Berlin.
- Schrötter, F.* v. 1968: Das Preussische Münzwesen im 18. Jahrhundert. Münster-Angelmodde.
- Schwarz, J.* 1998: Co skrývaly obě věže kostela sv. Jana Křtitele. In: *Vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí 14*. Dvůr Králové nad Labem, 13–20.
- Slezák, M.* 2005: Dosavadní pravěké nálezy na Královédvorskú. Stručný přehled. Sborníček 4. Muzeum Podkrkonoší v Trutnově. Trutnov, 32–39.
- Šimák, J. V.* 1924: Antické mince v museu královédvorském. *Obzor prehistorický* 3, 127–129.
- 1931–1932: Historický vývoj Čech severovýchodních. Od kladského pomezí 9.
- 1932–1933: Příběhy krajiny Královédvorské do husitských válek. Pod Zvičinou 8/2. Dvůr Králové nad Labem, 33–39.
- Šůla, J.* 1966a: Matějkova sbírka denárů a brakteátů v hořickém museu a jeho zápisy o nálezech v ní. *Numismatický sborník* 9, 291–294.
- 1966b: Příspěvky k soupisu nálezů mincí v severovýchodních Čechách 1. *Fontes Musei Reginaehradecensis* 3. Hradec Králové, 1–81.
- 1967: Denárový nález v Libotově a jeho význam. *Numismatické listy* 22, 1–4.
- 1979: Pět grošových nálezů ze severovýchodních Čech. *Numismatický sborník* 15, 420–425.
- 1983: Pět tolarových nálezů ze severovýchodních Čech. *Numismatický sborník* 16, 155–161.
- Vorlová, D.* 2002: Hromadný nález pražských grošů z Hradce Králové. Hradec Králové.
- Wolf, V.* 1964: Osídlení na nejhořejším Labi do poloviny 14. stol. Olomouc.

Summary: Vojtěch Brádle, Coins found in Dvůr Králové nad Labem (Trutnov district)

Dvůr Králové nad Labem is dealt in this article with its six coin finds dated back to the period between the second century AD and the second half of the 19th century AD. Comparing the list of hoards discovered in Bohemia, such number is not very significant, but the whole region covering the Krkonoše Mountains is not rich with coin finds. In this context, the above mentioned location looks comparably important with its coin finds. And more, several coin finds connected with progress of the town at the beginning of the 20th century have been lost because of neglecting by the local museum people. The oldest coins are represented by ten ancient specimens (find no. 1), but unfortunately, without archaeological details. Under these circumstances, it is impossible to exclude the fact, that these coins have been transferred there from anywhere else, and possibly, they could be regarded as pieces not truly found in the ground. Medieval finds are represented by one dispersed hoard of the Prague *grossi* (find no. 2). The only more completely preserved hoard is represented by 428 coins dated back to the period between the 15th century and the 1620s, probably buried during the Thirty Years War (find no. 3). There is another hoard discovered in the neighbouring village Verdek consisting of coins struck between the 16th century and the first half of the 17th century, some of them produced in gold. Unfortunately, the hoard has been dispersed in its majority (find no. 4). During the last twenty years, other two small hoards were found containing coins of the 18th and the 19th century (finds nos. 5 and 6).

English by V. Novák

Nález turecké zlaté mince v Praze na Hradčanech

Jan FROLÍK – Vlastimil NOVÁK

Na podzim roku 2006 byla při archeologickém průzkumu areálu Trauttmansdorffského paláce v Praze na Hradčanech nalezena zlatá turecká mince:

OSMÁNŠTÍ SULTÁNI, Murád III. (AH 982–1003/AD 1574–1595), mincovna: *Miṣr* (Egypt), *AV ašrafí* (též *šerífí* – viz Novák 2006, 182, viz též zde pozn. 4), datovaný nástupním rokem vlády AH 982 (AD 1574)

Av.: v prostém mezikruží s perlovcem pětiřádkový arabský nápis – *sulṭān murād bin/ salīm chān ‘azza/ naṣruhu ḡuriba fī/ miṣr sanat/ 982* (sultán Murád, syn/ Salíma chána, nechť je zajištěno/ jeho vítězství, raženo v/ Egyptě roku/ AH 982), ornamenty v ploše, razidlo větší než střížek

Rv.: v prostém mezikruží s perlovcem čtyřřádkový arabský nápis – *sulṭān al-barrajn/ wa chāqān al-bahrajn/ as-sulṭān bin/ as-sulṭān* (sultán dvou kontinentů – Evropy a Malé Asie/ vládce dvou moří – Egejského a Černého/ sultán, syn/ sultánův), ornamenty v ploše, lehce excentrická ražba.

Lit.: Artuk 1974, 549, č. 1625, Edhem 1915, Friedberg 1971, 378 var., Ghalib 1890, 147, č. 388–389, Lane-Poole 1883, 96, č. 252–254, Mitchiner 1977, 207, č. 1259 var., Østrup 1938, 295, č. 2540, Pere 1968, 127, č. 274, Tab. 17 var., Schaendlinger 1973, 103, č. 32, Tab. 2 var., Sultan 1977, 132, č. 1200–1201, Tab. 93 var. (Národní muzeum v Praze–Náprstkovo muzeum uchovává ve sbírce Oddělení mimoevropské numismatiky dva variantní exempláře téhož typu pod inv. číslu 1203 a 13461).

3,451 g; 22,1/21,5 mm; 6 h (Archeologický ústav AV ČR v.v.i., pracoviště Pražský hrad, př. č. 83)

Obr. 2: Praha 1-Hradčany, Loretánská ulice, Trauttmansdorffský palác. Celkový pohled od východu. Foto J. Frolík.

Historie budovy Trauttmansdorffského paláce

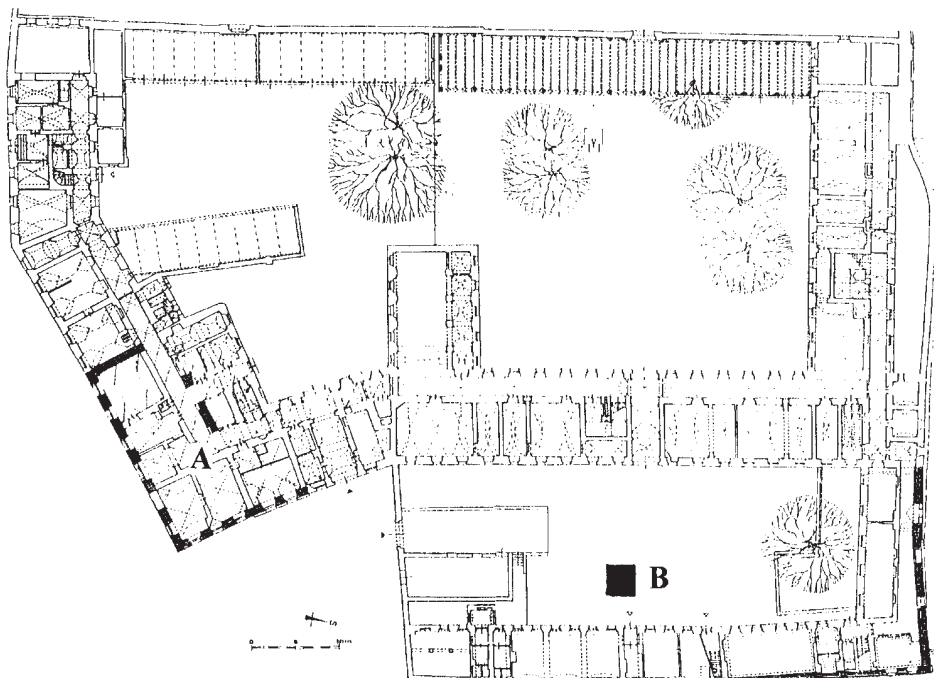
Areál Trauttmansdorffského¹ paláce na Hradčanech (dnešní čp. 180/IV a 314/IV) zaujímá rozsáhlý prostor na severní straně Loretánské ulice (obr. 2). Archeologicky však zůstával téměř zcela nedotčeným územím. První příležitost k jeho poznání se naskytla v souvislosti s chystanou rekonstrukcí objektu pro potřeby ministerstva zahraničních věcí.

Historie objektu odráží složitý vývoj, který teprve postupně dospěl k dnešnímu rozlehlému areálu. Na městišti dnešního paláce existovalo ve středověku celkem sedm jednotlivých domů. Nejstarší z nich (třetí v řadě) je doložen již k roku 1361. Zajímavá je čtvrtá nemovitost, zmíněná poprvé v roce 1373. V roce 1383 ji koupili synové Petra Parlěře (Václav a Jan) a kněz Mikuláš. Sousední pátý dům vlastnili od roku 1390 až do konce 15. století Švamberkové, purkrabí Pražského hradu. Poslední sedmý dům měl náležet v letech 1362–1380 Petru Parlěři. Celkově však nelze souvislou historii jednotlivých objektů až do 16. století rekonstruovat. Od 16. století dochází k postupnému spojování jednotlivých parcel. Krajní (západní) objekt náležel po roce 1525 Václavovi z Vitenče, který získal část sousední zahrady a jednu z věží hradčanského opevnění (v r. 1529). V roce 1569 získali tuto nemovitost Šlikové z Holíče (tj. dům, zahradu, věž a vinici), v roce 1579 Vchynští z Vchynic a po nich v roce 1604 Lobkowiczové. Někdy v této době došlo k renesanční přestavbě. V roce 1613 se vlastníkem objektu stal brunšvický vévoda Jindřich Julius. V roce 1613 byl přikoupen sousední objekt (dům „U hrozňů“ – postaven mezi léty 1551–1561). V roce 1627 se zmiňuje jako zbořený. Další dva domy nebyly velké, o čtvrtém víme, že byl vystavěn na pustém městišti před rokem 1569. Tento (čtvrtý) dům koupili v roce 1529 Lobkowiczové. Pátý dům se zmiňuje v roce 1535 a byl patrně po roce 1589 přestavěn. Aniž se písemné záznamy u této události zastavují, lze na základě doby obnovy jednotlivých domů soudit, že požár v roce 1541, kdy vyhořel Pražský hrad a Hradčany, znamenal rozsáhlou katastrofu a jednotlivé nemovitosti zanikly nebo byly značně poškozeny.

Pobělohorský vývoj zahajuje v roce 1626 prodej menších domů jako konfiskátu Karlovi z Harrachu, který ho záhy prodal Marii Magdaleně Trčkové z Lípy. V roce 1636 získal původní trčkovský majetek hrabě Maxmilián z Trauttmansdorfu. Objekt byl pravděpodobně přestavován, ale tato činnost je jen málo osvětlena písemnými prameny (1665–1666, 1684–1686, 1704, 1716). Jediné, co z nich vyplývá, je, že tehdy Trauttmansdorffové vlastnili celý dnešní areál. Kromě vlastního paláce existovala sala terrena, zahrada a podél zdí na severní a východní straně stála další křídla.

V roce 1806 byl objekt prodán a postupně přeměňován na činžovní dům (zadní a východní kří-

¹ V literatuře se setkáváme s nejednotným psaním názvu paláce (Trauttmansdorffský) a rodu, po kterém byl pojmenován (Trauttmansdorffové). Právopis souvisejícího s palácem se přidržujeme v textu.

Obr. 3: Praha 1-Hradčany, Loretánská ulice, Trauttmansdorffský palác. A – budova paláce; B – poloha sondy II. (podklad podle: Vlček a kol. 2000).

dlo, sala terrena). V roce 1830 ho koupil stát a nechal zde zřídit donucovací pracovnu. V této souvislosti proběhly rozsáhlé stavební úpravy (1830–1836), mj. zanikla výše uvedená zahrada. Původně byl objekt určen pro ženy, po roce 1865 byl smíšený. V roce 1872 bylo v severní části zřízeno vězení. Tím se stavební vývoj víceméně uzavřel (údaje o objektu podle Vlček a kol. 2000, 406–409).

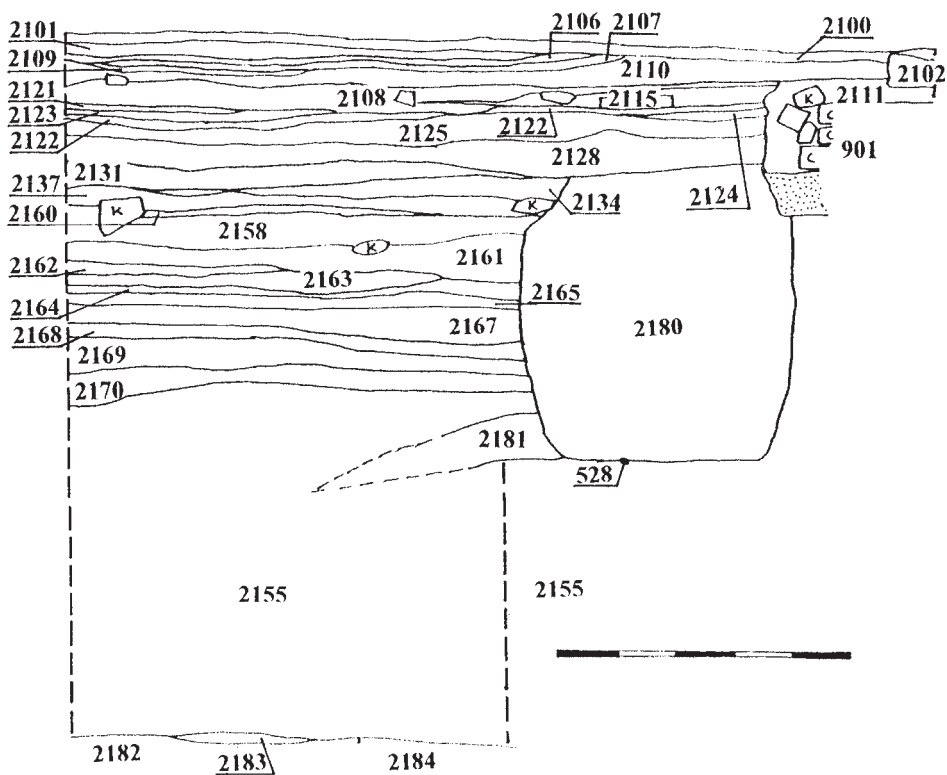
Archeologický průzkum budovy Trauttmansdorffského paláce v roce 2006

Trauttmansdorffský palác je v současné době z větší části nevyužívaný a prázdný. Jednotlivá křídla objektu člení areál na tři nádvoří. Nejmenší je tvořeno jen úzkým pásem terénu při severní zdi objektu. Další nádvoří je situováno ve východní části areálu a je výškově rozčleněno na dvě úrovně. Největší nádvoří se nachází na západní straně. Archeologický výzkum, provedený v říjnu až listopadu 2006, měl získat základní představu o archeologických terénech v areálu jako podklad pro jejich památkovou ochranu v souvislosti s chystanou rekonstrukcí. Celkem bylo položeno 10 sond (Frolík 2006). Nejvýznamnější numismatický nálezný byl učiněn v sondě II.

Sonda II byla vyměřena přibližně uprostřed východního nádvoří, a to proti průchodu na nádvoří západní (obr. 3). V sondě nebylo dosaženo podloží (max. hloubka 2,5 m). Nejstarším zjištěným objektem je zdivo stavby, z níž byla dokumentována narušená zeď ve směru sever-jih (kontext 913) a odhalena malá část podlahy z dusané hlíny (kontext 2182).² Na podlaží bylo objeveno ohniště (kontext 2183) a stopy po dřevěné konstrukci (dvě nevelké jamky po kulech – kontexty 543 a 544). Podle terénních poměrů je zřejmé, že šlo o místnost zapuštěnou pod úroveň terénu – tj. sklep. Stavba byla postižena požárem (ohořelý interiérový líc), ale byla obnovena, jak dokládá nová omítka, překrývající ohořelé kameny (obr. 4).

Při pozdějších přestavbách byla stavba zbořena a interiér zavezen víceméně jednolitou zaváž-

² Popis jednotlivých uložení je zjednodušen, detailní popis prováděný metodou tzv. formulářové archeologie je součástí terénní dokumentace uložené v Archeologickém ústavu AV ČR, v. v. i., Praha, pracoviště Praha – Pražský hrad.

Obr. 4: Praha 1-Hradčany, Loretánská ulice, Trauttmansdorffský palác. Sondy II, řez západní stěnou sondy. Mince byla nalezena v kontextu 2135, který se nacházel v její ploše mezi kontexty 2134 a 2137. Výše se nacházejí úpravy z doby po přestavbě na donucovací pracovnu, k nimž náleží i jáma vyplněná vrstvou/kontextem 2180 (vpravo). Souvrství vymezené kontexty 2170 (dole) a 2134 (nahore) souvisí s opakovanými úpravami terénu po renesanční přestavbě v pokročilém 16. století a převrstvilo zásyp staršího zaniklého sklepa (kontexty 2155 a 2181). Kreslil P. Kaplan.

kou (kontexty 2155 a 2181). Další vývoj dokládají jednotlivé úrovně postupně se zvyšujícího nádvoří. Tvoří je vrstvy životních nečistot (2170 – kyprá hnědá hlína; 2169 – hnědá prachová hlína), překryté souvrstvím úprav povrchu nádvoří, pravděpodobně podkladů nedochovaných dlažeb (2168 – hnědá a rezavý písek; 2167 – hnědá písčité hlína; 2165 – hrubý písek s oblázky; 2164 – světle hnědá písčité hlína). Následují vrstvy stavebních destrukcí (2163 – světle hnědá prachová hlína a hnědá písčité hlína s množstvím mazanice; 2162 – prachová jílovitá hlína s uhlíky, kameny a mazanici; 2161 – hnědá prachová hlína s opukovými kameny; 2160 – šedo-hnědá písčité hlína s kameny a cihlami; 2158 – hnědá prachová hlína s opukovými kameny). Na destrukčním souvrství se opět uložila vrstva životních nečistot (2137 – šedo-hnědá písčité jílovitá hlína), překrytá stopami úprav povrchu terénu (2136 – šedo-hnědá písčité hlína; 2135 – černo-hnědá písčité hlína; 2134 – hnědá písčité hlína). Následující vývojovou etapu představují výkopy (jámy) vyplněné stavební destrukcí, pravděpodobně z bořených staveb v okolí (kontexty 529 s výplní 2133 a 528 s výplní 2180). Stratigrafii uzavírají dva recentní výkopy pro inženýrské sítě (vodovody – kontexty 526, 527) a cihlový kanálek (kontext 901) jako jediný překrytý valounovou dlažbou (kontext 2102).

Interpretace mincovního nálezu

Interpretace objevené situace mincovního nálezu nečiní problémy. Stavba (sklep) patří některému ze sedmi domů, stojících v areálu paláce. Nemůžeme ho však ztotožnit s konkrétním

objektem. Přežil požár v roce 1541 a byl obnoven. Zanikl až při pozdějších úpravách v pokročilém 16. století a na jeho místě bylo zřízeno nádvoří, opakovaně upravované až do 19. století. Nárůst terénu byl minimálně jednou proložen stopou stavebních úprav v okolí (kontexty 2158, 2160–2163). Dokladem úprav na donucovací pracovnu po roce 1830 jsou jámy (kontexty 528 a 529) vyplněné stavební sutí a cihlový kanálek (kontext 901), překrytý dlažbou.

Mince byla nalezena ve vrstvě/kontextu 2135 (středně ulehlá černohnědá písčítá hlína s příměsí malých opukových kamenů, zlomků cihel, mazanice, uhlíků a malty), lokálně omezeném proplástu, který se nepromítá do žádného z dokumentovaných řezů. Jeho stratigrafická pozice je však jednoznačná, kontexty 2136 a 2137 jsou starší, kontext 2134 je již mladší. Mezi úpravami terénu z období mezi renesanční přestavbou areálu (16. století) a úpravami na donucovací pracovnu (po 1830) tedy patří k těm relativně mladším. Předběžný rozbor nálezů z těchto úprav ukazuje, že všechny popsané kontexty/uloženiny náleží pokročilému 16.–17. století. Někdy v této době se do země dostala také nalezená mince. Její původ shledáváme v areálu Trauttmansdorffského paláce, pro přesun zeminy (i s mincí) odjinud není žádný důvod. Otázkou zůstává, s kterým vlastníkem objektu minci spojit. Písemné prameny a datování mince ukazují, že to mohl být kterýkoliv vlastník, počínaje Šliky z Holiče. Na luxusní prostředí a tudíž nepřímo i vysoce postaveného vlastníka ukazuje ještě nález malého zlomku čínského porcelánu z období dynastie Ming (1368–1644), pocházejícího z téhož souvrství.

Zlaté mince osmanských sultánů nejsou na území Prahy – a na českém, moravském i slezském teritoriu obecně – žádnou výjimkou (*Novák 2006*). Na území Prahy byly v minulosti registrovány tři nálezy tureckých mincí:

1. Karlovo náměstí (objeven 1907), hromadný nález 376 zlatých evropských mincí a 8 zlatých mincí tureckých (AD 1360–1574), ukryto po roce 1616 (*Nálezy III/1*, č. 3075).
2. Josefská ulice (objeven 1908), hromadný nález 4 zlatých a 17 stříbrných tureckých mincí, ukryto po roce 1618/1648 (*Nálezy III/1*, č. 3509).
3. Václavské náměstí (objeven 1860), hromadný nález 13 zlatých evropských mincí a 3 zlatých mincí tureckých, ukryto po roce 1736 (*Nálezy III/1*, č. 3806).

Vzhledem ke složení výše uvedených nálezů, k době ukrytí a jejich interpretaci lze jednoznačně konstatovat, že turecké mince v nich obsažené (ale stejně tak i mince evropské) byly uchovávány pro hodnotu kovu, ze kterého byly vyrobeny. Struktura nálezů tureckých mincí od konce 16. století do druhé poloviny 18. století v Čechách je odlišná od situace na Moravě a ve Slezsku, což vyplývá z odlišného vývoje obou teritorií v souvislosti s tureckým nebezpečím. Čechy samotné, na rozdíl od Moravy, nebyly nikdy v rámci tureckých válek přímo ohroženy. Drtivá většina nálezů na území Čech, Moravy a Slezska souvisela s nejistým údobím třicetileté války (1618–1648) a obdobím těsně po ní. Zlaté turecké mince se na výše zmíněném teritoriu zachovaly zejména z důvodu vynikající kvality ražebního kovu (zlato získané osmanskou říší po dobytí Egypta v roce 1516) a objevují se v nálezech ukrytých od konce 16. století až po samý konec 18. století. Jejich produkční datace je vzhledem k intronizačním letopočtům komplikovaná,³ leč v zásadě jsou zde zastoupeny mince ražené mezi lety 1520–1640. Turecké ražby měděné se v českých zemích pak nacházejí jednotlivě jako pozdní novověký náhodný import a stříbrné jako kvalitní okrajová příměs tezauračních depotů. Nálezy v Čechách jsou rovnoměrně rozptýleny po celém území, na Moravě se tyto nálezy vyskytují severně za linií Jihlava – Žďár – Kroměříž – Hodonín (*Novák 2006*, 184). V absolutní většině nálezů se jak v Čechách, tak na Moravě vyskytuje turecké zlato ve formě mince typu *altin* či *ašrafí*,⁴ minimálně míšené s ražbami stříbrnými.

³ Po roce 1481 byly turecké mince vročené pouze počátečním rokem vlády daného sultána, ale v zásadě byly raženy v této podobě po celou panovníkovu éru. Teprve od poloviny 18. století přibývá k intronizačnímu letopočtu i aktuální rok vlády, ve kterém byla mince ražena.

⁴ Uherské dukáty zvané turecky *macar altini* („maďarské dukáty“) sloužily jako prototyp pro výrobu zlatých mincí nazývaných *altin* či *sultání*, které se začaly razit v letech 1451–1481. Poté, co Osmané ovládli Egypt (1516), začala masivní produkce kvalitních zlatých mincí z názvem *šerifí* či *ašrafí*, jejichž hmotnost se stabilizovala po více jak dvě další století na 3,286 g (*Novák 2006*, 182).

Nález z Trauttmansdorffského paláce dobře zapadá do distribučního schématu nálezů tureckých mincí na území Čech. Tyto ražby se zde vyskytují jako jednotlivé nálezy, nebo jako součásti nálezů hromadných. Většinu z nich tvoří mince zlaté, nepatrnou část pak ražby stříbrné či měděné, což spolu se skutečností, že byly často příměsí hromadných nálezů s evropskými mincemi, nepřímě svědčí o tom, že onen materiál nebyl součástí lokálního oběžného systému. Nálezové okolnosti registrovaných nálezů poukazují na evidentní souvislosti s třicetiletou válkou (1618–1648), kdy pro svou kvalitu kovu měly zejména zlaté turecké mince jednoznačně tezaurační funkci i přes odlišnou ikonografickou formu (arabské písmo) ve srovnání s většinou tehdejšího oběživa. S ohledem na interpretaci nálezové situace se lze oprávněně domnívat, že v případě tureckého zlatého *ašrafí* nalezeného při výzkumu Trauttmansdorffského paláce, šlo o náhodnou ztrátu hodnotné mince v luxusním prostředí. V souvislosti s obecnými charakteristikami nálezů tureckých mincí v českých zemích se tak s vysokou pravděpodobností stalo na samém konci 16. století nebo v první polovině 17. století.

Mince samotná je však velmi důležitá i z pohledu egyptské osmanské ekonomické historie. Srovnání aversních a reversních razidel mince nalezené v Trauttmansdorffském paláci s publikovanými ražbami či s materiálem uloženým v Náprstkově muzeu ukázalo, že tato mince je unikátní nepublikovanou variantou (arabský ductus, kaligrafie, uspořádání legend, ornamentika) daného typu a rozhojňuje tak velmi širokou škálu používaných razidel pro zlaté mince vyráběné v Egyptě za vlády Muráda III. a datované nástupním rokem vlády, tj. 982 hidžry. Pro zmíněný typ nebyly v literatuře publikovány mince ražené ze zcela identických razidel, ať již lících či rubních. Tento fakt svědčí o značné mincovní produkci té doby na egyptském teritoriu a o potřebě většího množství razidel, jež při ruční výrobě ve větším množství vykazují relevantní variabilitu, zejména uvážíme-li, že stejný typ mince byl ražen po relativně dlouhých 21 let panovníkovy vlády.

Literatura

- Artuk, I. – Artuk, C. 1974: Istanbul arkeoloji müzeleri teşhirdeki islami sikkeler katalogu. II. Istanbul.
- Edhem, H. 1915: Musées impériaux ottomans. VI. Monnaies ottomanes. Tome I. Constantinople.
- Friedberg, R. 1971: Gold Coins of the World (Third Edition). New York.
- Frolík, J. 2006: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu provedeném na lokalitě Praha – Hradčany, Trauttmansdorffský palác (čp. 180/IV) (smlouva 760099), archiv Archeologického ústavu AV ČR, v. v. i., Praha, čj. 11012/06. Nepublikovaný rukopis.
- Ghalib, I. 1890: Numismatique ottomane. Constantinople.
- Lane-Poole, S. 1883: Catalogue of Oriental Coins in the British Museum. Vol. VIII. The Coins of the Turks in the British Museum. London.
- Mitchiner, M. 1977: Oriental Coins and their Values. The World of Islam. London.
- Nálezy III/1: Nemeškal, L.: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí tolarového. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl III/1. Praha, 1957, 7–214.
- Novák, V. 2006: Struktura nálezů tureckých mincí v Českých zemích a na Slovensku, jejich interpretace s přihlédnutím k nově publikovanému materiálu. In: Numismatický sborník 21, 181–189.
- Østrup, J. 1938: Catalogue des monnaies arabes et turques du Cabinet royal des médailles du Musée national de Copenhague. Copenhague.
- Pere, N. 1968: Coins of the Ottoman Empire. Istanbul.
- Schaendlinger, A. C. 1973: Osmanische Numismatik. Braunschweig.
- Sultan, J. 1977: Coins of the Ottoman Empire and the Turkish Republic. Thousand Oaks (Calif).
- Vlček, P. a kol. 2000: Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany. Praha.

Summary: Jan Frolík – Vlastimil Novák, A Turkish gold coin found at the Prague Castle

A Turkish gold coin (*ashrafi*) struck under the Ottoman Sultan Murad III (AH 982–1003/AD 1574–1595) in the mint of Misr, dated with the initial year of the Sultan's rule (AH 982), was

found at the Prague-Hradčany location, the Trauttmansdorff Palace, during archaeological excavations in autumn 2006. Considering interpretation of archaeological context of the find, the coin could be satisfactorily assumed to be an accidental loss of a valuable coin in luxurious milieu, which is proven by a small fragment of Chinese porcelain produced under the Ming dynasty (1368–1644) and found in the same strata. In connection with general characteristics of finds of the Turkish coins in the territory of Bohemia, Moravia and Silesia (Novák 2006), the coin was lost with the high probability at the very end of the 16th century or during the first half of the 17th century. The specimen represents an unpublished variety of its type, and no coins made of the completely identical pair of dies (either the obverse die or the reverse die) have been published up to date. This fact proves a massive production of coins in Egypt of the 16th century and points to the need of large number of dies. These dies made in larger quantity by hand show their relevant variability, especially, if we consider the situation, when the same type of coins has been produced for relatively long 21 years of the Sultan's rule.

English by V. Novák

Nález mince z konce 16. století v Kostelci nad Labem (okr. Mělník)

K a m i l S M Í Š E K

Někdy v letech 1997–1998 našel doc. PhDr. Vladimír Pilát, CSc. při práci na zahradě v Kostelci nad Labem (okr. Mělník), v místní části Rudeč, čp. 727/7, v hloubce cca 15 cm drobnou stříbrnou minci:

SOLMS-LICH, Ernst, Eberhard a Herman Adolf (1562–1590), AR 1/2batzen 1589

Av: ve vnitřním perličkovém kruhu znak, ve vnějším perličkovém kruhu pětistá kytička ER.[.....]A.C.SOL.D[....]E.SON

Rv: ve vnitřním perličkovém kruhu říšské jablko, po jeho stranách rozdělené poslední dvojčíslí letopočtu 8–9, kolem ve vnějším perličkovém [...].VDOL.Z.IMP[...].G.P.F.DE[...]

Lit.: *Saurma* 1892, 56, č. 2339, jako Taf. XXXVIII:1153.

1,18 g; 19,8/19,5 mm; částečně otřený a korodovaný, zbytky červenohnědé patiny (mince je v majetku nálezce)

Nalezená mince patří do kategorie běžného drobného dobového oběživa německých zemí, které se na našem území vyskytuje jako nepočetná, avšak poměrně častá součást především hromadných nálezů z průběhu 16. a 17. století (např. *Militký* 1997; *Militký* 2005, 13; *Nemeškal* 1966). Nález s největší pravděpodobností souvisí s blíže nespecifikovatelnou antropogenní činností v uvedeném prostoru.

Literatura

Militký, J. 1997: Depot mincí z počátku třicetileté války z Trhových Svinů, okr. České Budějovice. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 10, 107–132, 169–172.

– 2005: Nálezy mincí na Českokrumlovsku. Sborník Národního muzea, řada A–historie 58, 1–88.

Nemeškal, L. 1966: Nález mincí ve Slaném z roku 1956. Numismatický sborník 9 (1965–1966), 266–274.

Saurma-Jeltsch, H. v. 1892: Die Saurmische Münzsammlung deutscher, schweizerischer und polnischer Gepräge. Berlin.

Summary: A coin struck at the end of the 16th century found in Kostelec nad Labem (Mělník district).

Sometimes between 1997 and 1998, a silver ½ batzen struck under Ernst, Eberhard and Herman Adolf (1562–1590) in Solms-Lich County in 1589 was found during gardening in Kostelec nad Labem (Mělník district), locality Rudeč, no. 727/7. The coin bears the title of Rudolph II and could be regarded as a proof of some unspecified antropogenous activities at the location.

English by V. Novák

Nález raně novověké mince v areálu Křížkova mlýna v Bláhově Lhotě (okr. Příbram)

Jiří MILITKÝ – Lenka MILITKÁ

V jihozápadní části obce Bláhova Lhota, k. ú. Pořešice (okr. Příbram) se nachází areál vodního mlýna zvaného Křížkův mlýn (čp. 5). Jde o jeden z nejstarších stojících roubených vodních mlýnů v českých zemích. Areál obilného mlýna tvoří mimořádně cenný soubor staveb, které byly již v roce 1958 prohlášeny kulturní památkou (r. č. 16328/2-2505). Velmi časnou datací objektu naznačují dochované pozdně gotické portálky, které vedou do síně, mlýnice a špýchárku. Portálky vedoucí do síně nese vytesanou datací 1508. Mlýn fungoval až do počátku první světové války, kdy pro nedostatek vody a konkurenci velkomlýnů zde přestalo být mlynářské řemeslo provozováno (*Dvořáková – Jiroušková – Pešta 2008*, 16–17, č. 3).

Na jaře v roce 2006 předal současný majitel mlýna pan M. Macourek kolekci archeologických nálezů k posouzení a zpracování do Odboru péče o archeologický fond Národního památkového ústavu, ústředního pracoviště. Nálezy byly rodinou Macourkovou nacházeny od konce 80. let 20. století do současnosti při stavebních a zemědělských pracích v areálu vodního mlýna.¹ Nálezový celek tvoří zlomky keramiky, skla, kamenných artefaktů a jedna mince. Keramické artefakty lze rámcově datovat od přelomu 15./16. století až do novověku. Zajímavé jsou nálezy tři kamenných předmětů. Ve dvou případech se jedná o diskovité prvrtané artefakty o průměrech cca 8 a 11 cm. Třetí předmět je vejčitého tvaru o rozměrech 7×3 cm. Funkce těchto předmětů není jasná, jednou z možností jsou závaží k rybářským sítím.² V roce 2006 provedli pracovníci Národního památkového ústavu, ústředního pracoviště (L. Cafourková a L. Bečvář) průzkum areálu mlýna za účasti jeho majitelky paní P. Macourkové. Mince byla objevena paní Macourkovou při pletí záhonu růží, který přiléhá k průčelní straně obytné části budovy mlýna. Místo bylo při rekognoscaci zaměřeno pomocí GIS.³

SASKO-VÝMARSKO, Jan Arnošt a bratři (1605–1640), mincovna: Výmar,
mm. Cyriacus von Lehr (1616–1620), AR groš – Schreckenberger (kiprový) 1620
Av.: tři znaky do trojlistu, nahoře 16-20, dole CVL, FRATRVM.DVCVM.SAXON.LIN.VIN
Rv.: saský znak nahoře jablko, .MONETA.NOVA.ARGENTEA.
Lit.: *Saurma 1892*, 116, č. 4633, Taf. LXXII:2463. 2,810 g; 28,2/28,2 mm; 12 h; olámaný okraj

Sasko-výmarské kiprové ražby nejsou v českých nálezech z období třicetileté války zastoupeny příliš často. Je těžké odhadnout, jak dlouho byla mince v oběhu. Podle stavu zachování se zdá, že se mohla do země dostat spíše dříve, snad ještě v průběhu 1. třetiny 17. století. Je zajímavé, že grošový nominál byl objeven jako jednotlivá mince. Nemáme však žádné indicie k úvahám o možném původu mince z rozrušeného hromadného nálezu.

¹ Současný majitel mlýn vlastní od roku 1987.

² Po zpracování celého souboru budou nálezy předány do Městského muzea v Sedlčanech.

³ Zeměpisná šířka (Bessel): 49° 36' 16.922"; zeměpisná délka (Bessel): 14° 20' 29.260"; S-JTSK:Y [m]=755927.819 × [m]=1095483.311; nadm. výška [m]: 392.000; zeměpisná šířka (WGS84): 49° 36' 14.300"; zeměpisná délka (WGS84): 14° 20' 25.500"; ZM10000: 22-22-11 Z[mm]=109.74 J[mm]=28.54; TM25000: M-33-89-B-a Z[mm]=266.39 J[mm]= 93.64; SMO-5000: KRÁSNÁ HORA 2-7 Z[mm]=314.44 J[mm]=103.34; 1:2880 [Gusterberg]: VS-II-23-04 (ae) Z[mm]= 432.73 J[mm]=423.58.

Literatura

- Dvořáková, E. – Jiroušková, Š. – Pešta, J. 2008: Sto technických a industriálních staveb Středočeského kraje. Praha.
- Saurma-Jeltsch, H. v. 1892: Die Saurmische Münzsammlung deutscher, schweizerischer und polnischer Gepräge. Berlin.

Summary: Jiří Militký – Lenka Militká, A early modern coin found in the Křížek's Mill in Bláhova Lhota (Příbram district)

There is a water mill called the Křížek's Mill (local no. 5) in Pořešice, a south-western part of Bláhova Lhota (Příbram district). It is one of the oldest preserved wooden water mills in Bohemia – there is a date (1508) on its late Gothic portal leading to the hall. In spring 2006, the actual owner of the mill (Mr M. Macourek) offered a selection of archaeological objects found at this locality for documentation. Among others, there is also a Saxon-Weimar kipper *grossus* struck under John Ernest and his brothers in Weimar in 1620. Such coins are relatively rare in Bohemian hoards dated back to the Thirty-Years-War period.

English by V. Novák

Hromadný náález tolarů z 1. poloviny 17. století z Prahy 1-Malé Strany

Jiří MILITKÝ

Při zpracování numismatické sbírky Muzea hlavního města Prahy byl zachycen dosud neregistrovaný hromadný náález tolarů (inv. č. 17.141–17.142 a 17.144). Pochází z objektu čp. 43/III „*U anglických panen*“, ležícím na Malé Straně. Mince byly do muzejního inventáře zapsány 12. 10. 1908 a před tímto datem musel být náález odkryt. Přesnější náálezové okolnosti nejsou známy.

Čp. 43/III je rozlehlý areál budov (Josefská 4, Letenská 21). Na místě biskupského dvora, zničeného husity, posléze začaly vyrůstat měšťanské domy. V roce 1655 zakoupil Ferdinand III. bývalý Valdštejnův dům při augustiniánském klášteře a uvedl sem bosé karmelitánky. Do počátku 70. let 17. století zde postupně vznikl klášter, konventní kostel sv. Josefa pak byl dokončen až roku 1690 a zařízení 1702. Klášter v roce 1782 zrušil Josef II. a celý areál získaly anglické panny. Od nich jej pak v roce 1921 koupilo Ministerstvo financí (*Vlček a kolektiv 1999*, 185–187). Ve vztahu k nálezu se nepodařilo ověřit žádné datum demolice či výkopů, které by odpovídalo roku 1908 nebo době nedlouho předtím.

ČECHY, Rudolf II. (1576–1611), mincovna: *Praha*

mm. Jan Lasanz (1600–1609), AR tolar 1608

Av.: poprsí Rudolfa II. doprava, dole lev doprava, .RVDOLPHVS.II.D.G.R.I.S.A.G.H.BO.REX.

Rv.: korunovaný dvouhlavý orel se znakem v prsním štítku, ARCHID.AVSTRI.DVX (mm. zn. ve štítku) BVRG.MAR.MO.1608

Lit.: *Halačka 1987*, 172–173, jako č. 313.

1. 28,05 g; 41,8/41,6 mm; 10,5 h (inv. č. 17.144)

Ferdinand II. (1619–1637), mincovna: *Kutná Hora*

mm. Šebastian Hölzl (1617–1632), AR tolar 1626

Av.: stojící korunovaný Ferdinand II. čelně drží žezlo a jablko, FERDINANDVS.II.D.G-R. IM.S.A.G.H.BO.REX

Rv.: korunovaný dvouhlavý orel s českým znakem v prsním štítku, ARCHID.AVST.DVX (mm. zn.) BVRG.MAR.MO.1626

Lit.: *Halačka* 1988, 413–414, jako č. 798.
2. 29,13 g; 41,0/41,3 mm; 12 h (inv. č. 17.141)

SASKO, Jan Jiří I. (1615–1656), mincovna: *Drážďany*

mm. Hans Jacob (1624–1635), AR tolar 1631

Av.: polopostava Jana Jiřího I. s mečem doprava, vpravo helma, jablko IOHAN:GEORG:D:G:DUX:
SAX:IUL:CLIU:ET MONTI:

Rv.: erb se 6 helmami, po stranách H-I, SA.ROM.IMP.ARCHIM.ET ELECT.x.16-31

Lit.: *Clauß – Kahnt* 2006, 123, č. 158.

3. 29,04 g; 45,1/44,9 mm; 7 h (inv. č. 17.142)

Tři dochované mince budí dojem, že jde pouze o torzo, možná záměrně vytríděné, většího náleзовého celku. Absence konkrétnějších náleзовých okolností znemožňuje rovněž přesnější interpretaci nálezu. S ohledem na pravděpodobnou neúplnost souboru lze pouze rámcově uvažovat o 30. až 40. letech 17. století jako o době, kdy mohl být depot ukryt. Lze pouze konstatovat, že nález musel zřejmě souviset ještě s některým z měšťanských domů, který se nacházel v areálu dnešního čp. 43/III před vznikem kláštera bosých karmelitánek, založeného roku 1655.

Literatura

Clauß, W. – Kahnt, H. 2006: Die sächsisch-albertinischen Münzen 1611 bis 1694. Regensauf.

Halačka, I. 1987: Mince zemí koruny České. 1. díl. Kroměříž.

– 1988: Mince zemí koruny České. 2. díl. Kroměříž.

Vlček, P. a kolektiv 1999: Umělecké památky Prahy. Malá Strana. Praha

Summary: Jiří Militký, A group find of *thalers* struck in the first half of the 17th century discovered in Prague 1-Malá Strana

In the moment of processing of the numismatic collection at the Prague Capital Museum, an unregistered group find of *thalers* was documented. The coins have been found in the building no. 43/III, called “House of English Maidens” and located in Malá Strana. The find was registered at the museum on 12 October, 1908, and subsequently, it had been surely buried before that date. No detailed archaeological information is known. The mentioned locality (Josefská Street 4 and Letenská Street 21) is represented by a large building complex – originally houses belonging to the local town people which became a convent of the Bare-foot Carmelitans in 1655. The convent was liquidated under Joseph II in 1782 and the whole complex has been adopted by the English Maidens. Later on, it was bought by the Ministry of Finance in 1921. The following coins have been discovered there: a *thaler* struck under Rudolph II in Prague in 1608, a *thaler* struck under Ferdinand II in Kuttenberg in 1626 and another *thaler* struck under John George I of Saxony in Dresden in 1631. The specimens look like a part of a larger coin find. Accepting the probable incompleteness of the group, the coins could be regarded as having been buried some time in the 1630s or 1640s. The find has been probably connected with existence of the mentioned houses built by local town people in the territory of the complex registered under the local no. 43/III before foundation of the Carmelitan convent.

English by V. Novák

Nález početního penízu norimberského mistra Hanse Krauwinkel I. z okolí Moravského Krumlova (okr. Znojmo)

K a m i l S M Í Š E K

Někdy v letech 2000–2003 byl v těsném okolí Moravského Krumlova v blíže neznámé polní poloze náhodně nalezen během amatérské prospekce detektorem kovů norimberský početní peníz. Blížší lokalizaci a okolnosti nálezů se bohužel již nepodařilo zjistit.

NORIMBERK, Hans Krauwinkel I. (*?–první zmínka jako o mistrovi 3. června 1562–†28. 9. 1586), mosazný početní peníz

Av.: v hladkém kruhu okolo šestilisté růžice střídavě tři koruny a tři lilie do kruhu, v mezerách mezi nimi vždy po jedné drobné lilii, v hladkém kruhu HANS čtyřlíst KRAUWINCKEL čtyřlíst GOT[.]S čtyřlíst

Rv.: v hladkém kruhu říšské jablko ve dvojitém trojpasu rozděleném hrotitými výstupky, u každého výstupku po dvou křížcích, v hladkém kruhu kříž ze čtyř kroužků R[.]CHEN čtyřlíst PFENNING čtyřlíst NVRENER

Lit.: *Mitchiner* 1988, 433, č. 1490–1491.

1,02 g; 20,7/20,2 mm, 12 h; ořtený a korodovaný, v ploše aversu úhoz, na reversu vady střížku, zbytky tmavé hnědé patiny, při okraji otvor provedený patrně hrotem kruhového průřezu z aversu na revers

V rámci archeologických nálezů početních peněz a žetonů na území České republiky jsou v množství doposud evidovaných exemplářů zastoupeny výrobky norimberského mistra Hanse Krauwinkela I. jen zcela výjimečně. V současné době známe (kromě výše popisovaného) pouze další dva exempláře – jeden kus, pocházející z identických razidel jako výše popisovaný z Prahy-Pražského hradu, Dolního Jeleního příkopu,¹ a druhý odlišné varianty, z Hroznové Lhoty, okr. Hodonín² (*Smíšek*, rkp.). Otvor proražený při okraji ražby s největší pravděpodobností dokládá její druhotné využití jako přívěsku, ozdoby či nášivky na oděvu. V rámci ikonografického materiálu velmi přesvědčivě dokládá podobné zacházení s patrně staršími mincemi např. obraz, Pietera Brueghela staršího (1525/30–1569), Selská svatba a Selský tanec (*Neumann* 1965, obr. 42, 44).

Vzhledem k tomu, že neznáme přesné místo nálezů, nelze také blíže objasnit, jakým způsobem a odkud se mohl početní peníz dostat na pole v bezprostředním okolí města. Za pravděpodobné lze považovat, že se tak stalo poté, co byl náhodně ztracen či odhozen nejspíše přímo v areálu moravskokrumlovského předměstí, odkud pak mohl být vyvezen např. s odpadem či hnojem na některé z blízkých polí.

Literatura

Mitchiner, M. 1988: *Jetons, Medalets and Tokens. Volume one. The medieval period and Nuremberg.* London.

Neumann, J. 1965: *Pieter Brueghel. Malá galerie*, sv. 4. Praha.

Smíšek, K., rkp.: *Archeologické nálezy početních peněz a žetonů na území České republiky.* Nепublikovaný rukopis.

Summary: Kamil Smíšek, A counting token struck under Nuernberg Master Hans Krauwinkel I found in the outskirts of Moravský Krumlov (Znojmo district)

Some time between 2000 and 2003, a pierced brass counting token struck under Nuernberg Master Hans Krauwinkel I (*?–the first information about him as a Master, 3 June, 1562–†28

¹ Archeologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha, pracoviště Praha – Pražský hrad, numismatická sbírka, sáček 40.

² Moravské zemské muzeum v Brně, Numismatické oddělení, inv. č. T 110.

September, 1586), was found by chance during non-professional metal detecting activities in an unknown field in the outskirts of Moravský Krumlov.

English by V. Novák

Nález drobné norimberské mince z druhé poloviny 17. století z Holubic (okr. Praha západ)

David DANĚČEK – Kamil SMÍŠEK

Dne 27. června 2007 během předstihového záchranného archeologického výzkumu Středočeského muzea v Roztokách u Prahy prováděného v souvislosti s výstavbou rodinného domu na katastru obce Holubice (okr. Praha-západ) byla na jižním okraji obce na rozhraní parcel 64/93 a 64/99 nalezena na ploše skrývky určené pro výstavbu garáže v hloubce cca 40 cm od dnešního povrchu drobná stříbrná mince.

NORIMBERK, město, mincovna: *Norimberk*, mincmistr Georg Nurnberger starší (1622–1657), AR krejcar (4fenik) 1656

Av.: ve vnitřním perličkovém kruhu dvojitý kříž, ve vnějším perličkovém kruhu RESPVB: NORIMBERG+

Rv.: v perličkovém kruhu dva spojené znaky, nad nimi 1656, pod nimi zkratka .N

Lit.: *Kellner 1991*, 136, č. 325.

0,64 g; 16,8/15,3 mm; 12/12 h; otřený a nedoražený, vylomený okraj, prohnutý střížek nepravidelného oválného tvaru

Norimberské mince se na našem území vyskytují zejména jako nepočtená složka hromadných nálezů mincí od 15. do samého konce 18. století (např. *Radoměský 1967*; *Svobodová 1982*), přičemž jejich podíl na celkovém množství je zpravidla tím větší, čím více mincí hromadný náález celkově obsahuje. Jako jednotlivé ojedinělé nálezy se však norimberské mince vyskytují nepoměrně méně. Nalezený krejcar představuje ojedinělý ztrátový exemplář, patrně velmi úzce související s intenzivní a mnohaletou antropogenní činností v těsném okolí obce. Během začišťování plochy skrývky stavební parcely byly v orníční i podorníční vrstvě registrovány ojedinělé novověké keramické zlomky (glazovaná i neglazovaná keramika 16.–19. století, včetně porcelánu), které lze nejspíše považovat za běžnou příměs zanesenou do uvedeného prostoru intenzivním hnojením pole a navážkami zeminy. Nelze proto vyloučit, že drobná mince sem byla zanesena obdobným způsobem.

Literatura

Kellner, H. - J. 1991: Die Münzen der Reichsstadt Nürnberg. Süddeutsche Münzkataloge. Band 1. Stuttgart.

Radoměský, P. 1967: Nález mincí z 15. století v Králově Dvoře u Berouna. Sborník Národního muzea, Řada A – historie, 21.

Svobodová, D. 1982: K otázce struktury oběživa v českých zemích v devadesátých letech 18. století. Nález mincí v Travčicích, okr. Litoměřice. Sborník Národního muzea, Řada A-historie 36.

Summary: David Daněček – Kamil Smíšek, A small change struck in Nuernberg in the second half of the 17th century found in Holubice (Prague-West district)

In 2007, a silver *kreutzer* struck in Nuernberg in 1656 was discovered during rescue archaeological excavations in the southern outskirts of Holubice (Prague-West district), in field between two land register nos. 64/93 and 64/99, in its surface layer. The coin could be most likely regarded as an individually lost specimen connected with massive antropogenous activities in places close to the village.

English by V. Novák

Nález grešle Leopolda I. z Dolan (okr. Praha západ)

David DANĚČEK – Kamil SMÍŠEK

Dne 11. října 2006 během záchranného archeologického výzkumu Středočeského muzea v Roztokách u Prahy prováděného v souvislosti s výstavbou rodinných domů na katastru obce Dolany (okr. Praha-západ) byla v bezejmenné polní poloze mezi parcelami 132/40 a 135 na severozápadním okraji obce nalezena v hloubce 4 cm od dnešního povrchu drobná stříbrná mince.

SLEZSKO, Leopold I. (1657–1705), mincovna: *Opole*, mincmistr Martin Maxmilian Wackerl (1685–1699), AR grešle (3/4krejcar) 1697

Av.: v perličkovém kruhu nekorunovaný dvouhlavý orel zpříma

Rv.: v perličkovém kruhu říšské jablko, uvnitř číslice 3, kříž s dvojicí kroužků v každém rameni a jedním uprostřed, po stranách oddělená dvojčíslí letopočtu 16-97 a tři dvojice ozdobných znamének (2 kosočtverce – 2 rozvinuté střelky – 2 kosočtverce)

Lit.: Šůla 1976, 49, var. L3-R38; Halačka 1988, 786, č. 1687 var.

0,60 g; 15,8/16,3 mm; 12 h; mírně ořtená a korodovaná, mírně nedoražená, přibližně v polovině ohnutá

Nalezená grešle patří k nejběžnější variantě ročníku 1697. O značném objemu ražby tohoto nominálu v opolské mincovně v inkriminovaném roce svědčí i počet 496 exemplářů této varianty zjištěný v hromadném nálezů celkem 4659 drobných mincí, ukrytých po roce 1718, z lokality Podkost, okr. Jičín (Šůla 1976a; týž 1976b). Grešle Leopolda I. obecně patří svou frekvencí výskytu mezi poměrně často nalézané novověké mince. Vzhledem k zjištění ojedinělých novověkých keramických zlomků v orniční vrstvě na uvedené lokalitě lze předpokládat, že se popsaná mince mohla dostat do těchto míst patrně díky intenzivní zemědělské činnosti, přičemž však nelze také zcela vyloučit ani její eventuální ztrátu v důsledku jiné a blíže nespecifikovatelné antropogenní aktivity v těsném okolí obce.

Literatura

Halačka, I. 1988: Mince zemí Koruny České 1526–1856. III. díl. Kroměříž.

Šůla, J. 1976a: Příspěvek k problematice variant ornamentů slezských grešlí Leopolda I. Numismatické listy 31, 45–55.

Šůla, J. 1976b: Nález drobných slezských mincí na katastru obce Podkost, okr. Jičín. Numismatický sborník 14 (1975–1976), 217–227.

Summary: David Daněček – Kamil Smíšek, A *greschle* struck under Leopoldus I found in Dolany (Prague-West district)

In 2006, a small silver change was found during rescue archaeological excavations in the north-western outskirts of Dolany (Prague-West district), in field between two land register nos. 132/40 and 135, about 4 cm below its surface. The coin – identified as a Silesian *greschle* produced under Leopoldus I (1675–1705) – was struck in Opole in 1697. It could be most likely regarded as an individually lost specimen connected with massive antropogenous activities in places close to the village.

English by V. Novák

Nález drobné stříbrné mince z první čtvrtiny 18. století v Tuchoměřicích-Kněžívce (okr. Praha západ)

Josef HLOŽEK – Kamil SMÍŠEK

Během předstihového archeologického výzkumu prováděného Středočeským muzeem v Roztokách u Prahy v souvislosti s výstavbou komunikace pro Airport Outlet Centre na okraji údolí Kopaninského potoka v prostoru západně od okraje obce Přední Kopanina (dnes městská část Praha 6), avšak ještě na katastru obce Kněžívka (k. ú. Tuchoměřice, okr. Praha-západ) byla dne 11. června 2007 v povrchové vrstvě zahluobeného objektu č. 57, v hloubce cca 4 cm od povrchu skrývky, nalezena pomocí detektoru kovů drobná stříbrná mince. Uvedený objekt (pravděpodobně se jednalo o spodní část jámy zásobního charakteru) lze na základě keramického materiálu předběžně datovat do mladší doby bronzové.

FALC – NEUBURG, Karel Filip (1716–1742), mincovna: *Heidelberg*, mincmistr Johan Georg Wunsch (1777–1735), AR krejcar 1723

Av.: v hladkém kruhu korunovaný krácející lev doprava, po stranách oddělená písmena G-W, v perličkovém kruhu pětistá kytička CHVR PFALZ LAND MVNZ

Rv.: v hladkém kruhu ozdobný monogram CP, v perličkovém kruhu pětistá kytička EINEN KREVTZER .1723

Lit.: *Schön* 2008, 769, č. 35.

0,46 g; 16,8/16,0 mm; 12 h; mírně otřený a korodovaný, mírně excentrický, prohnutý střížek mírně nepravidelného tvaru

Nalezená mince představuje nejspíše nahodilý ztrátový exemplář, patrně velmi úzce související s intenzivní a mnohaletou zemědělskou činností (pravděpodobně důsledek hnojení), neboť vizuálním průzkumem autorů byly registrovány také ojedinělé a drobné novověké keramické zlomky (především glazovaná keramika 17.–19. století, včetně recentního porcelánu) v orniční vrstvě. Přítomnost raně novověké ražby v povrchové vrstvě zásobní jámy z mladší doby bronzové lze s největší pravděpodobností vysvětlit značnou intenzitou hluboké orby, jejíž zřetelné stopy byly během archeologického výzkumu na ploše skrývky velmi jasně patrné.

Literatura

Schön, G. 2008: Deutscher Münzkatalog 18. Jahrhundert 1700–1806. München.

Summary: Josef Hložek – Kamil Smíšek, A small silver change struck in the first quarter of the 18th century found in Tuchoměřice-Kněžívka (Prague-West district)

On 11 June, 2007, a silver *kreutzer* struck under Charles Philip (1716–1742) was found during rescue archaeological excavations led by the Museum of Central Bohemia (Roztoky) at the edge of the Kopanina Creek, near location Kněžívka, Tuchoměřice territory (Prague-West district). The coin, minted in Pfalz-Neuburg in 1723, was discovered – using metal detecting methods – about 4 cm below the surface of the archaeological object no. 57 (preliminary dated to the Late Bronze Age). Discovery of the modern coin in the surface layer of the Late-Bronze-Age storing ditch could be most likely explained by intensive deep ploughing clearly detected by the archaeological activities in the area.

English by V. Novák

OBSAH / CONTENTS

- Eva Kolníková – Zdeněk Smrz: Rímske Aes grave z Němčic nad Hanou – prvý nález na Morave / *A Roman Aes grave from Němčice nad Hanou – the first find in Moravia* 3–18
- Jiří Militký – Naďa Profantová: Nález keltské zlaté mince v raně středověkém hrobu v Klecanech (okr. Praha-východ) / *A Celtic gold coin found in the early medieval grave in Klecany (Prague-East district)* 19–29
- Péter Prohászka: Der spätrömische Schatzfund von Szügy (1837). Ein Beitrag zum Umlauf spätrömischer Goldmünzen im Karpatenbecken / *Poklad z pozdní doby římské v Szügyi (1837). Příspěvek k oběhu pozdně římských zlatých mincí v Karpatské kotlině* 30–38
- Jiří Lukas – Luboš Polanský: Přeražby českých denárů z poděbradského nálezu. – K otázce vnitřní chronologie nejstarších variant mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou / *Overstruck Bohemian denarii in the Poděbrady hoard. – Contribution to the internal chronology of the oldest varieties of the later Bavarian-Swabian type and denarii with the broad-hand image* 39–90
- Jan Videman: Neznámé typy moravských denárů z poloviny 12. století z nálezu u Osvětiman (okr. Uherské Hradiště). Příspěvek k poznání moravského mincovnictví 12. století / *Unknown types of the 12th century Moravian denarii in a hoard found in Osvětimany (Uherské Hradiště district). Contribution to the Moravian coinage of the 12th century* 91–100
- Michal Mašek: Kupní síla denárů malého střížku ve 12. století / *Purchase power of the denarii struck on small flans in the 12th century* 101–106
- Jiří Hána: Úvahy o typologii a chronologii pražských grošů Jana Lucemburského / *Contribution to the typology and chronology of Prague grossi struck under John of Luxembourg* 107–114
- Marek Suchý: „Na cestě“ in partibus Boemie. Svědectví cestovních účtů Jindřicha z Derby z roku 1392 / *„On the Road“ in partibus Boemie. Testimony of Henry of Derby's Travel Accounts of 1392* 115–140

Materialia / Material Studies

- David Lužický: Čtyři mince vojenských císařů ze sbírky antických mincí Univerzity Karlovy v Praze / *Four coins struck under the so-called Barracks Emperors preserved in the collection of the Charles University in Prague* 141–150
- Jan Videman: Nový typ středověké kutnohorské důlní známky / *A new type of the medieval mine token from Kutná Hora (Kuttenberg)* 151–154
- Martin Rozhoň: Neznámý typ českého středověkého početního penízu / *A unknown type of the medieval Bohemian counting jeton* 155–159
- Kamil Smíšek: Dobové falzum slezské grešle Leopolda I. s fiktivním letopočtem / *A contemporary forgery of the Silesian greschle of Leopold I with fictitious date* .. 160–161

Nálezky mincí na území České republiky / Coin Finds in the territory of the Czech Republic

- Josef Hložek – Jiří Militký: Nález drobné bójské mince v sídlištním objektu z doby laténské z Hostivice (okr. Praha-západ) / *A Boian small change found at the Late-Iron-Age settlement in Hostivice (Prague-West district)* 163–166
- Jiří Militký: Dva starší české nálezy keltských kulovitých statérů / *Two older finds of the Celtic ball-shaped staters in Bohemia* 166–170
- Jiří Militký: Nález bronzové makedonské mince z Prahy 6-Suchdola / *A Macedonian bronze coin found in Prague 6-Suchdol* 170–174
- Eva Kolníková – Ondřej Šedo: Nálezky římských mincí ze záchranného archeologického výzkumu na lokalitě Mušov-Neurissen (okr. Břeclav) / *Finds of Roman coins from rescue archaeological excavations at Mušov-Neurissen (Břeclav district)* 175–178
- Petr Kubín – Jiří Militký: Nález římských mincí z Vlasatic (okr. Břeclav) / *Roman coins found in Vlasatice (Břeclav district)* 178–180
- Marek Cajthaml – Jiří Militký: Hromadný nález římských mincí ze Spořic (okr. Chomutov) / *A group find of Roman coins from Spořice (Chomutov district)* 180–182
- Jiří Militký – Tomáš Zeman: Nálezky římských mincí na sídlišti ze sklonku doby římské a počátku doby stěhování národů ve Zlechově (okr. Uherské Hradiště) / *Roman coins dated back to the end of the Roman period and to the beginning of the Migration Period found in Zlechov (Uherské Hradiště district)* 183–187
- Jiří Militký – Milan Vokáč, Nález římské mince v objektu z pozdní doby římské z Mohelna (okr. Třebíč) / *A Roman coin found in the late Roman settlement in Mohelno (Třebíč district)* 187–189
- Martin Hložek – Jiří Militký: Hrobový nález uherského denáru Ondřeje I. z Nechvalína (okr. Hodonín) / *A Hungarian denarius struck under Andrew I found at the burial site in Nechvalín (Hodonín district)* 189–190
- Jiří Militký – Michaela Selmi-Wallisová: Soubor mincí objevený při archeologickém výzkumu v ulici Na Slupi v Praze 2-Novém Městě / *A group of coins discovered during archaeological excavations in Na Slupi Street, Prague 2-Nové Město* 190–208
- Jiří Militký: Poklad vídeňských feniků z 1. poloviny 13. století z neznámé české (?) lokality / *A hoard of the Vienna pfennigs of the first half of the 13th century found at an unknown Bohemian (?) locality* 209–222
- Jiří Militký – Pavel Šlězár: Nálezky středověkých mincí objevených při archeologickém výzkumu v Olomouci / *Medieval coins found during archaeological excavations in Olomouc* 223–231
- Jiří Militký – Filip Velímský: Depot pražských grošů Václava II. a Jana Lucemburského od klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Sedlci (okr. Kutná Hora) / *A hoard of Prague grossi struck under Wenceslas II and John of Luxembourg found by the Assumption of Our Lady convent church in Sedlec (Kutná Hora district)* 232–242

Jiří Militký: Poklad zlatých mincí 14. a 15. století z Prahy 1-Starého Města / <i>A hoard of gold coins of the 14th and the 15th century found in Prague 1-Staré Město</i>	242–248
Vojtěch Brádle: Nálezy mincí ve Dvoře Králové nad Labem (okr. Trutnov) / <i>Coins found in Dvůr Králové nad Labem (Trutnov district)</i>	248–260
Jan Frolík – Vlastimil Novák: Nález turecké zlaté mince v Praze na Hradčanech / <i>A Turkish gold coin found at the Prague Castle</i>	260–266
Kamil Smíšek: Nález mince z konce 16. století v Kostelci nad Labem (okr. Mělník) / <i>A coin struck at the end of the 16th century found in Kostelec nad Labem (Mělník district)</i>	266
Jiří Militký – Lenka Militká: Nález raně novověké mince v areálu Křížkova mlýna v Bláhově Lhotě (okr. Příbram) / <i>A early modern coin found in the Křížek's Mill in Bláhova Lhota (Příbram district)</i>	267–268
Jiří Militký: Hromadný nález tolarů z 1. poloviny 17. století z Prahy 1-Malé Strany / <i>A group find of thalers struck in the first half of the 17th century discovered in Prague 1-Malá Strana</i>	268–269
Kamil Smíšek: Nález početního penízu norimberského mistra Hanse Krauwincela I. z okolí Moravského Krumlova (okr. Znojmo) / <i>A counting token struck under Nuernberg Master Hans Krauwinkel I found in the outskirts of Moravský Krumlov (Znojmo district)</i>	270–271
David Daněček – Kamil Smíšek: Nález drobné norimberské mince z druhé poloviny 17. století z Holubic (okr. Praha-západ) / <i>A small change struck in Nuernberg in the second half of the 17th century found in Holubice (Prague-West district)</i>	271
David Daněček – Kamil Smíšek: Nález grešle Leopolda I. z Dolan (okr. Praha-západ) / <i>A greschle struck under Leopoldus I found in Dolany (Prague-West distict)</i>	272
Josef Hložek – Kamil Smíšek: Nález drobné stříbrné mince z první čtvrtiny 18. století v Tuchoměřicích-Kněžívce (okr. Praha-západ) / <i>A small silver change struck in the first quarter of the 18th century found in Tuchoměřice-Kněžívka (Prague-West district)</i>	273

SEZNAM AUTORŮ

- Mgr. Vojtěch BRÁDLE: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Eliščíno nábřeží 465,
500 01 Hradec Králové
- Marek CAJTHAML: Sukova 1616, 432 01 Kadaň
- Mgr. David DANĚČEK: Středočeské muzeum, zámek 1, 252 63 Roztoky u Prahy
- PhDr. Jan FROLÍK, CSc.: Archeologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha, pracoviště Pražský hrad,
Jiřská 1, 110 00 Praha 1
- Ing. Jiří HÁNA, Ph.D.: Pivovarské muzeum, Veveřská 6, 301 14 Plzeň
- Mgr. Josef HLOŽEK: Katedra Archeologie, Západočeská univerzita v Plzni, Sedláčkova 15, 306
14 Plzeň
- Mgr. Martin HLOŽEK, Ústav archeologie a muzeologie FF MU, Arne Nováka 1, 602 00 Brno
- PhDr. Eva KOLNÍKOVÁ, DrSc.: Archeologický ústav SAV, Akademická 2, 949 21 Nitra,
Slovensko
- Mgr. Petr KUBÍN: Regionální muzeum, Zámek, 692 15 Mikulov
- PhDr. Jiří LUKAS: Brdičkova 1919, 155 00 Praha 5
- Mgr. David LUŽICKÝ: Na Sadech 181, 378 10 České Velenice
- MUDr. Michal MAŠEK: Fuchsova 127, 156 00 Praha 5
- Mgr. Lenka MILITKÁ: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště Praha, Odbor péče
o archeologický fond, Valdštejnské náměstí 3, 118 00 Praha 1
- PhDr. Jiří MILITKÝ: Centrum medievistických studií Univerzity Karlovy a Akademie věd
České republiky v Praze, Jilská 1, 110 00 Praha 1
- PhDr. Vlastimil NOVÁK, Ph.D.: Národní muzeum-Náprstkovo muzeum asijských, afrických
a amerických kultur, Oddělení mimoevropské numismatiky, Betlémské náměstí 1,
110 00 Praha 1
- Mgr. Luboš POLANSKÝ: Národní muzeum-Historické muzeum, Numismatické oddělení,
Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1
- PhDr. Naďa PROFANTOVÁ, CSc.: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Praha,
Letenská 4, 118 01 Praha 1
- Mag. Péter PROHÁSZKA, József Attila tér 2, 2500 Esztergom, Maďarsko
- Martin ROZHON, Hradní 152, 25073 Jenštejn
- Mgr. Michaela SELMI-WALLISOVÁ: Národní památkový ústav, územně odborné pracoviště
v hlavním městě Praze, Samostatný odbor archeologie, Na Perštýně 12, 110 00 Praha 1
- Mgr. Kamil SMÍŠEK: Středočeské muzeum, zámek 1, 252 63 Roztoky u Prahy
- Zdeněk SMRŽ: 798 06 Otaslavice 453
- Mgr. Marek SUCHÝ, M.Phil. Ph.D.: Archiv Pražského hradu, 119 08 Praha 1-Hrad
- PhDr. Ondřej ŠEDO, Ph.D.: Archeologický ústav AV ČR, v. v. i., Brno, Královopolská 147, 612 00
Brno
- Mgr. Pavel ŠLÉZAR: Národní památkový ústav územně odborné pracoviště v Olomouci, Horní
nám. 25, 771 11 Olomouc
- Mgr. Filip VELÍMSKÝ: Archeologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha, pracoviště Kutná Hora,
Hloušecká 609, 284 01 Kutná Hora
- Ing. Jan VIDEMAN: Stoličkova 1968/31, 767 01 Kroměříž
- Mgr. Milan VOKÁČ: Muzeum Vysočiny, Masarykovo náměstí 55, 686 01 Jihlava
- Mgr. Tomáš ZEMAN: Národní památkový ústav, územně odborné pracoviště v Brně, Oddělení
archeologie, nám. Svobody 8, 602 00 Brno

poznámky:

poznámky:

poznámky:

**Chládek
& Tinfěra**
PARDUBICE

**K Vápence 2677
Zelené Předměstí
530 02 Pardubice**

**+420 466 791 111
+420 466 310 361
www.cht-pce.cz
info@cht-pce.cz**

ŽELEZNICE

- výstavba, rekonstrukce a oprava železničních tratí, staničních zhlaví a výhybek, včetně modernizací I. a II. žel. koridoru
- zřizování a rekonstrukce žel. přejezdů všech typů
- výstavba a rekonstrukce nástupišť a ramp
- komplexní diagnostika žel. svršku pro ČD i vlečky

ISO 14001
ISO 9001
ISO 18001

SILNICE

- výstavba a rekonstrukce silnic, komunikací a pěších zón
- stavba zpevněných ploch a chodníků, zámkové dlažby

MOSTY

- výstavba, rekonstrukce a opravy mostních konstrukcí
- výstavba, rekonstrukce a opravy propustů
- sanace betonových mostů
- oslovový program

SVAROVÁNÍ KOLEJNIC

- svařování kolejnic termitem a elektrodou
- rovnání projetych svarů
- budování a údržba bezстыkové koleje
- výroba elektronických latí na měření rovinnosti kolejnic a svarů
- regenerace svrškového materiálu

PROJEKČNÍ A INŽENÝRSKÁ ČINNOST

- projekční činnost v oboru dopravní a pozemních staveb
- inženýrská činnost ve stavebnictví
- příprava a zajištění stavebních povolení, územních rozhodnutí a autorských dozerů

